

20
FOLKLÓR ARCHÍVUM

1100

TÖRTÉNETI

MONDA

MTA NÉPRAJZI
KUTATÓINTÉZET

1100

TÖRTÉNETI

MONDA

1984
20

FOLKLÓR ARCHÍVUM
SZERKESZTI: SZEMERKÉNYI ÁGNES

231917

1100

TÖRTÉNETI

MONDA

MTAK

0 00097 91400 6

MTA NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2001.

032998

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Néprajzi Kutatóintézete

Rövidítése: FA
Accepted abbreviation: FA

A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

a Nemzeti Kulturális Alapprogram
és az MTA Néprajzi Kutatóintézete támogatja

A Folklór Archívum kötetei kaphatók
az MTA Néprajzi Kutatóintézet Könyvtárában,
1014 Budapest, Országház u. 30.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

HU-ISSN 0133 377
ISBN 963 567 0249

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár 749 / 20 02 sz.

1100 TÖRTÉNETI MONDA
ÉS EMLÉKEZÉS AZ EGÉSZ MAGYAR NYELVTERÜLETRŐL

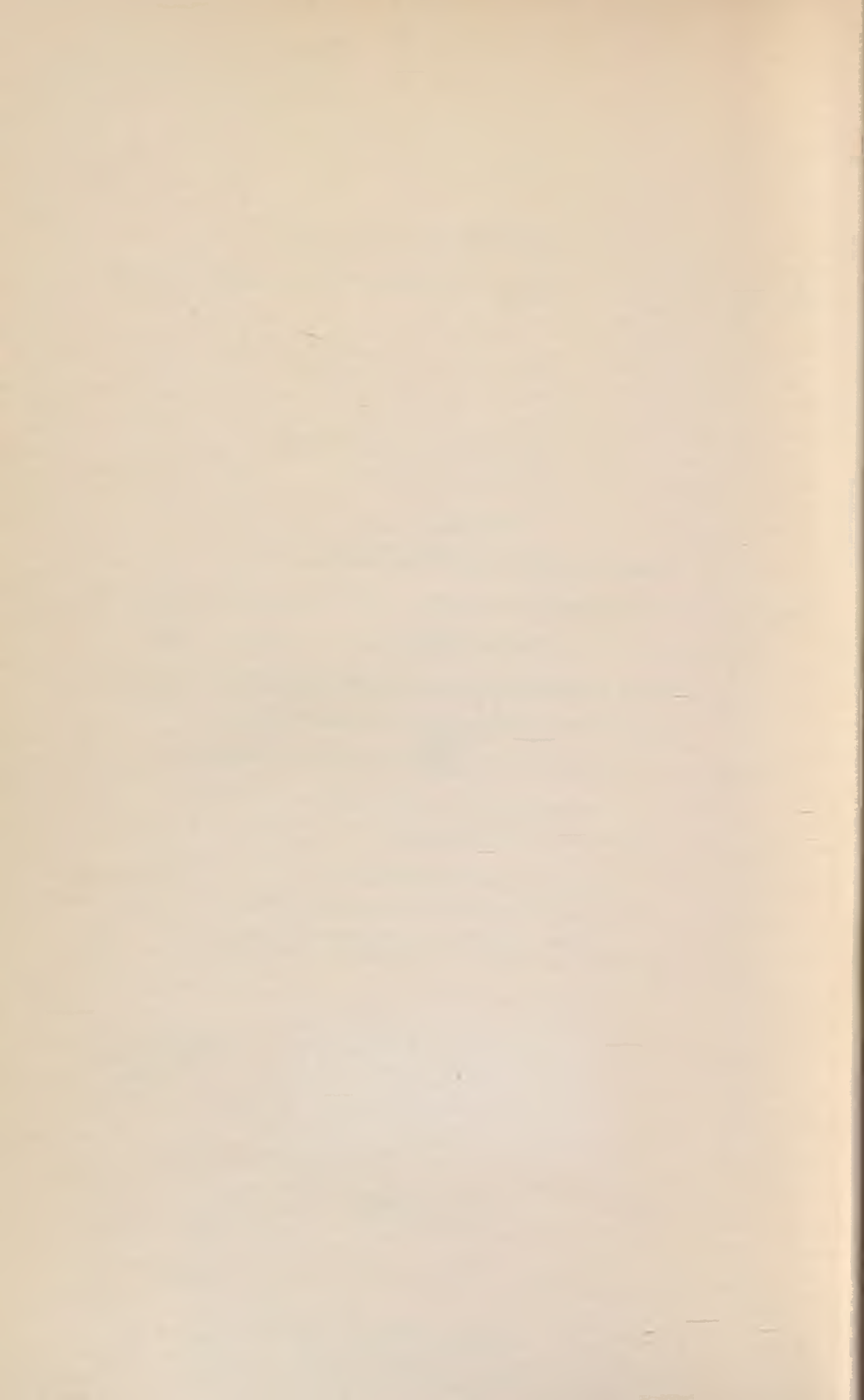
ELMONDTA:

BENKE JÁNOS KLÉZSEI, BOGÁCSI ISTVÁNNÉ PÁSZTÓI,
CSERNIK ANTAL LUJZIKALAGORI, CSORBA JÁNOS SZÉKI, GÁSPÁR ANTAL ISTENSEGITSI,
KABAI ISTVÁN KARCAGI, MAGYAR JÓZSEF REGÉCI, OLÁH JÓZSEF TORJAI,
PIPICZ ANDRÁSNÉ DESZKI, PÓRA SÁNDOR GYIMESVÖLGYI,
RÓKA JÁNOSNÉ PILISMARÓTI, SZÚCS JÓZSEF MOHÁCSI -
ÉS HÁROMSZÁZNEGYVENEGY MÁS HELYSÉGBEN ÉLŐ MESEMONDÓ.

GYÚJTÓTTE:

BOSNYÁK SÁNDOR

KÉSZÜLT A HONFOGLALÁS 1100. ÉVÉBEN

Előszó

1. Az igazság szónak a magyar nyelvben kettős jelentése van. Az egyik a valóság s a leírt szó egyezését, a másik a közösség által kialakított és szentesített erkölcsi eszmények érvényesülését jelenti. A történettudomány és a történelmi emlékeket őrző szájhagyomány közös jellemzője az igazság iránti elkötelezettség. A történettudományt — ha nevének megfelelően valóban tudomány, s nem egy szűk csoport érdekeinek kiszolgálója — a történet hiteles leírása jellemzi. A szájhagyomány mögött ugyanakkor az emberi közösség évezredes öröksége, lelkiisége, s éthosza áll. A történelemtudományban az igazság első, a szájhagyományban az igazság második jellemzője érvényesül. A kétféle igazság együtt s egyszerre képezi azt az örökséget, amely a múlt, s amelyre a jelen s a jövő épül. A Rákóczi szabadságharc például nemcsak az 1703 és 1711 közötti küzdelmeket, nemcsak a nagyszombati, a trencsényi s a romhányi csatákat, s nemcsak a szatmári békekötést jelenti, hanem a hazaszeretet izzását és lángját is, amely a kurucok vitézségéről szóló regékben és dalokban szájról-szájra járt, amely századokon át újra és újraéledt, s amelynek tüze Ady Endre kuruc énekeiben napjainkig ér.

2. A szájhagyomány időtlen mélységekbe nyúlik vissza. A Szent Istvánhoz is kapcsolódó birtokszerzési regének (amely szerint a király a pásztornak annyi földet ad, amennyit egy nap alatt lóháton körbejár) a párhuzamát már az i. e. 5. században Hérodotosznál¹ megtaláljuk, Mátyás felesége igazságtételének megfelelőjét az i. e. 2. évezredből az abadi fuvarosról szóló sumer mesetöredékben is olvashatjuk,² IV. Béla, II. Rákóczi Ferenc s a 48-as huszárjaink ugyanúgy elrejtve alszanak barlangjaikban, mint Artus király, Nagy Károly vagy II. Frigyes az angol, a francia s a német regékben.

A jellegzetesen magyarnak gondolt Mátyás regék is ezer szállal kapcsolódnak az egyetemes szellemiséghez. A király kérdéseire talpraesetten válaszoló okos lány meséje egész Európában elterjedt, Kínában s Japánban is ismerik, Frobenius Afrikában a berbereknél is lejegyezte. Az igazmondó juhász története a Gesta Romanorumban is olvasható: a bot, amelyre a juhász a kalapját felteszi, amellyel a királyt megszemélyesíti, már egy buddhista legendában is előfordul, a cinkotai kántor meséjének legkorábbi változatát a 9. századi egyiptomi kopt szöveg őrzi, vagy az öreg szántóvető meséjét ugyancsak olvashatjuk a Gesta Romanorumban, s orosz, litván, csuvas változatairól is tudunk.³

A példákat százszámra sorolhatnánk. Ahány rege, annyi szál, amellyel más népek rege és mesevilágához kapcsolódik. A párhuzamok a legkorábbi írásos

emlékektől, az i. e. időktől napjaink világirodalmáig, s a szomszéd népek szájhagyományától Indiáig, Kínáig s Japánig vezetnek, s tovább, Afrikáig s Amerikáig térben és időben az egész emberiséget behálózzák.

Az írásos műveltség minden időben magába szívta a szájhagyományt, s a szájhagyomány is tovább görgette az elődök szavait. A Névtelen Jegyző is a parasztok hamis meséire hivatkozik, a csodaszarvas, a fehér ló s Botond regéje a szájhagyományból került krónikáinkba, Attila hármaskoporsóba temetésének regéjét ugyancsak a szájhagyomány őrizte meg. A kapcsolat oda s vissza minden időben érvényesült, a templomi prédikációktól az olcsó kalendáriummokig számtalan út vezetett a néphez, a Gesta Romanorum, az Aurea Legenda vagy A hét bölcs mester történeteivel napjainkban is találkozunk a gyűjtő, s ezer láthatatlan szál vezet az írástudókig. A szájhagyomány és az írásos műveltség, mint a kötél fonalai egymásba kapcsolódnak, s utólag már megállapíthatatlan, hogy melyik szál honnan származik. 1241-től ezrével és tízezérel vitték a magyarokat tatár, török vagy orosz fogságba, a törökök elől a szerbek ezrei és ezrei menekültek, s kértek letelepedést királyainktól, 1686 után elnéptelenedett falvainkba svábok, románok, szlovákok tízezrei települtek, s akik mentek, vitték, s akik jöttek, hozták regéiket.

3. A regék többsége más népeknél is ismert, ami a miénk, annak nagy része másé is. A kérdés elkerülhetetlen: mi az, ami regéinket magyarrá teszi, s mennyire fejezi ki történelmünk igazságait?

A nép a múlt idővel szemben közömbös. A tényszerű emlékek hiányát látva már Arany János is keserűen tündöklik: „mintha népünket nem érdekelné a nemzet sorsa.”⁴ Solymossy Sándor a mohácsi csata emlékeiről írva hasonlóan vélekedik „folyamatosság helyett csupa eltépett szál, hézag, szaggatottság. Gyakran megörökít jelentéktelen részeket, szóra sem érdemes apróságokat, más helyen viszont, ahol nagy események színes emlékeit várnók, szüksézárvá válik, vagy legtöbbször üres lapok jelzik érdeklődése teljes hiányát”.⁵ S Luby Margit kertilés nélkül ki is mondja a népnek nincs történelmi tudata.⁶

Kálmány Lajos nem cáfolja, csak kiegészíti s pontosítja a már idézetteket, amikor az értelmiségiek (papok, tanárok, tisztviselők) felelősségéről is beszél, akik hagyták nyomtalanul elveszni a történelmi emlékeket, s ezért tűnik úgy, mintha nem is lett volna.

A szájhagyomány a történelmi események emlékeit két három évszázadig őrzi (s aztán egyre töredékesebben adja tovább), az orosz kutatók szavaival: „az emlékezet által átfogott idő az írást nem ismerő hagyományokban nem több hét generációnál”.⁷

Való igaz a parasztságunk nem ismeri történelmünket (a csatákat, a fegyverek számát, a diplomáciai sakkhúzásokat), ugyanakkor a történelmi eseményekhez vagy személyekhez olyan történeteket kapcsol, amelyek többsége a racionalista megközelítés szerint nem történhetett meg. A marxisták az ilyen

emlékeket a „hamis tudat” címkéje alá sorolták. S a maguk észjárása szerint igazuk is volt, mert a tordai hegy a menekülő király mögött nem hasadhatott ketté, Mátyás király nem az okos lányt, hanem az aragóniai hercegnőt, Beatricot vette feleségül, s aligha hihető, hogy Rákóczi lova paraszat evett, mint meséink táltoslovai.

A regék igazsága több, mint a megtörtént eseményekkel való egyezés. A regék igazsága a lét teljessége, amelyet nem a kívülálló mond el, hanem a közösség, aki a bőrén érzi, akinek fáj, akinek véresre marta szemét a könny. A közösség, amelynek lelkébe íródott az áldozat, a küzdelem s a szenvedés. A közösség, amely csak azt emelte regévé, amivel egyetértett.

A szájhagyományban a történelem konkrét eseményei helyett az ősökől örökölt s lelkünk mélyén őrzött ideák – eszmények s minták – vannak jelen. Az ideák, amelyeket Pláton az Egy-gyel (azaz Istennel), az isteni világgal azonosnak tekint, s amelyhez a bennünk levő isteni szikra törekszik. Az ideák az egyes emberekben is élnek, de összeadódva s felerősödve élnek a közösségben, s a konkrét események feledésbe jutásával a múlt megítélésében az ideákhoz való igazodás egyre jobban kifejezésre jut. Ilymódon érvényes az Európa-szerte elterjedt közmondás: A nép szava Isten szava, s a regék igazságaikkal az Isten felé vezető utat jelentik.

A szájhagyományban az uralkodók személyétől és a sors-adta történelmi helyzettől függően csak azok a vándorló motívumok tapadnak meg, amelyek a mi sorsunkat, a mi örömeinket és a mi szenvedéseinket beszélnek el. Nemcsak a történet számít, hanem az is, hogy a közösség milyen lélekkel fogadja. A történelmi regékben – szóljanak igazságos királyról, csatában élenjáró vitézről, a szenvedő rab feleségének hűségéről, önfeláldozó hősről, győzelmes csatáról vagy nemzeti gyászról – a tényleges mozzanatok mellett a lélek transzcendens távlatai és üzenetei is megjelennek. Regéinket az teszi magyarrá, hogy az egyetemesből ezeket a történeteket kötötte magához, mert ezekben lüktet ezer és többezer éves lekiségünk.

4. A nemzet egy test s egy lélek, s a regék – az egy lélek szavaként – mindig állást foglalnak valami mellett. A hét vezér a Kárpát medencébe érve vészszövést köt, hogy „egy akaraton lesznek”, majd Árpád „megbízott embereket, hogy a nép közt igazságosan osszák ki a földeket”. Így indul 895-ben a regebeli történelem, a vezérek közötti, s a vezérek és a nép közötti teljes egyetértéssel.

Aztán ezeregyszáz év alatt mindig minden azon múlt, hogy mennyire volt erős ez az egyetértés. 1241-ben már hiányzott, nem gyűlt össze a sereg, amely a tatároktól meg tudta volna védeni az országot: fölégetett föld, menekülő király, millió halott. S 1514-ben is hiányzott. A rendek önzésére – a mérhetetlen kizsákmányolásra, megaláztatásra s jogfosztásra – válaszoltak felkelő jobbagyaink, s az eredmény: hetvenezer halott. S tizenkét év múl-

va az a nemesség, amely tegnap a jobbágyok ezreit karóba húzatta, királyát lyukas csizmába járatta, nem fogott fegyvert a török ellen, s augusztus 29-én Szent János fejevételének napján bekövetkezett az ország „fejevétele”. Utólag már láthatjuk, hogy 1241-ben, s 1526-ban képesek lettünk volna az ellenséget visszaverni, ha egy akaratlan vagyunk (ha uraink jobbágyainkat emberszámba veszik), s akkor későbbi sorsunk is másként alakulhatott volna. A legfontosabb – a mának s a jövőnek is szóló – tanulság, hogy az ország csak akkor lehet erős és virágzó, ha az uralkodó a szűk csoportérdekeken túllépve az egész közösség sorsával és boldogulásával törődik.

De arra is vannak példák Szent Lászlótól, Mátyás királytól, Rákóczi Ferentől Kossuth Lajosig, hogy mire képes az ország, ha összetart, ha mindenki teljesíti a kötelességét. A legszebb példát Mátyás király adja: a száznál több rege alapján rekonstruálható az archaikus közösség: a király, a nép s az ország egysége. Mátyás a XV. században megvalósította az örök eszményt, amelyben az ősi tradíció életrekelt, s amely a XX. század végén – az emberi jogok újbóli s újbóli deklarálásának idején is – utólérhetetlen eszmény.

5. A szájhagyomány pantheonjában Szent László király az első, akihez a regék sora kapcsolódik. A bátorság, a férfiasság s a becsületesség megtestesítője. Az egyszerű emberekhez közeláll, Temesvári Pelbárt írja róla: „Nem vágyott hódolatra, sőt nemegyszer a templomok előcsarnokában együtt aludt a szegényekkel.”⁸ A somogyváriak 1992-ben ugyanígy beszéltek róla: „ő elvót ismerve, őt szerették, ő a szegényeket pártolta. Neki nem köllött testőre, neki nem köllött félnie”.⁹ Jellemző vonása, hogy a rabló és fosztogató ellen felveszi a harcot, s a Szeretig üldözi őket. A Szeret partján álló fájáról, amely a nemzet sorsát mutatja, a Baranyába települt klézseiek beszéltek.¹⁰

A kiválasztott kevesek közé tartozik: világ és másvilág együtt él benne. Az ima révületében Istenhez emelkedik, látja védelmező angyalát, s látja a csodaszarvast is, szarvain égő gyertyákkal, s a fényben ragyogó Szűz Máriával. Olyan erős a hite, hogy szavaira víz fakad a sziklából, kövekké válnak az aranyak, s megáll az égen a nap. A lovagkor példaképe, törődik katonáival: vizet fakaszt, ha szomjasak, ételt ad, ha éhesek, orvosságot, ha betegek. Az elrabolt lányt megmenti a kun vitéztől, s templomot épít Isten dicsőségére. A haza sorsát halála után is aggódva figyeli: nagyváradi lovasszobra megelevenedik, leszáll alapzatáról, s kiveri a törököket. László királyt nemzedékek sora tekintette példaképnek, Mátyás király is a harcbainduló király képét verette aranyforintjára.

6. A regék Mátyás királyában a mindannyiunk lelke mélyén élő király képe fogalmazódik meg. Legfőbb jellemzője – mint ahogy a nevéhez kapcsolódó állandósult jelző is tanúsítja – az igazságosság. Álruhában járja az országot, mindig s mindenütt igazságot tesz, bárki bármikor hozzá fordulhat panaszával, s számíthat igazságos ítéletére. A tiszttségével visszaélő kolozsvári bírót

megbünteti, a nagyravágyókat, a kapzsikat, a haszonlesőket megszégyeníti, a jószívűeket megjutalmazza. A Mátyás-mesékben az uraknak is a kezükre vágnak, ha mások elől akarják a jó falatot kihalászni, az üres kocsi tér ki a megrakott elől, függetlenül attól, hogy ki ül rajta, s a szegényember szava ugyanannyit ér, mint a gazdagé. A szájhagyomány is őrzi országos törvényt napjainak emlékét, amikor a templom előtt ülve tett igazságot. S tudjuk, hogy mindez a regékben nem csupán Mátyás portréjának utólagos átrajzolása. Az ideál és a valóság Mátyás udvarában még közel állt, „bemehetett hozzá minden nyomorult”, írja róla Heltai Gáspár.

Istentől rendelt uralkodó, az „égből kapta méltóságát”, táltosgalamb választja ki a sokadalomból, s mint táltosaink, ő sem akarja elfogadni választottságát. Az isteni rend őrzője, Zrínyi Miklós szavaival: „cópíja az istenségnek”,¹¹ s ítéleteivel mindig az eredendő rendet állítja helyre.

A király emléke máig ható példa. A két világháború között a bíróságra citált szegényember a „Meghalt Mátyás király” kezdetű szólást idézi, de a szóolás másik felét jobbnak látja elhallgatni, s néhány évvel ezelőtt a bősi vízierőmű építése elleni tüntetők is „Hol vagy Mátyás király?” feliratú táblákkal vonultak fel.

7. Mátyás király az igazságot, Rákóczi a szabadságot védelmezi, egyszavas imádságát (pro libertate) rézpénzére is ráverette. „Minden cselekedetem célja a szabadság szeretete volt, és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam”¹² – írta.

A libertás a 18. században ugyanolyan erekllye, mint a Kossuth-bankó a 48-as szabadságharc után, a tarpaiak ma is őriznek egyet-egyét. Rákóczi mellett is – mint Attila vagy Taksony mellett – táltos van, „aki a fejedelem után való vót”. A lova is táltos, érti gondolatját, kapar a lábával, ahol kincs van elásva, s úgy repül, mint a gondolat.¹³ Fák, melyek alatt táborozott, kutak, melyekből ivott, alagutak, amelyeken menekült, fél országban őrzik emlékét. Az egyszerű emberek ma is áhitattal beszélnek róla: „egyenesen Isten után következett”. A hajában volt az ereje, mint az egykori napisteneknek, s portréja is emlékeztet Jézusra (akit az ima szavaival): „arany haja leeresztve”, ugyancsak vállig érő hajjal képzelnek el.

Rákóczi – s a zászlain hirdetett szabadság – nem halhat meg: országszereték várták, hogy visszatér. Egy regéci adatközlőm gyermekkorában a vár alatti barlangban látta zsinóros ruhában, földig érő hajjal, asztalra borulva aludni, mások rohamra készen a kurucait is látták, akik csak a nagyságos fejedelem parancsára vártak.

8. A XIX. században a király már nem „cópíja az istenségnek”, s regéink szerint az égi rendre már csak – az útonálló s fosztogató – betyárok őrködnek. A sors emberfeletti erővel ajándékozta meg őket: Oroszlán Pali burokban született, Vidrócki Marci tenyerébe – zárat nyitó – vasfüvet forrasztott,

Rózsa Sándort nem fogta a golyó. A kelet-európai országokban – ukránoknál, szlovákoknál, románoknál, szerbeknél, görögöknél, bolgároknál – ők lesznek az isteni igazság letéteményesei, a pravoszláv ikonosztázokon a szentek közé emelkednek.

A magyar betyárok között Rózsa Sándor a szegények legkövetkezetesebb támogatója. A regékből – s Móricz Zsigmond regényéből – a nép gondjait-baját érző, a népet ért sérelmeket megtorló hős arca rajzolódik ki. A gazdagok dúskálása, s a szegények nélkülözése már elviselhetetlen, s a betyár tesz igazságot: a felesleget a gazdagoktól elveszi, s a szegényeknek adja. De a betyár nem forradalmár, még kevésbé marxista, nem az osztályokat akarja megszüntetni, csak a gazdagokat a világ rendje ellen elkövetett visszaélésekre figyelmeztetni. A gazdagok nemcsak a javak birtoklásával, hanem a gazdagsággal járó hatalommal is visszaélnek. Rózsa Sándor a papot, aki a szegénység asszony urát fizetség nélkül nem temeti el, nyakig a földbe ássa, a grófot, aki a csikóst megalázza, megszégyeníti, s a pandúrokat, akik a menyecskén erőszakot akarnak tenni, kiheréli.

S végül: az igazságosztó Rózsa Sándor 1848-ban, amikor Kossuthnak felajánlotta („ha már Magyarország ilyen bajba került”), hogy ostoros katonáival felcsap katonának, nemzeti hőssé emelkedik. A nép s a nemzet sorsa egyet jelent nála.

9. Amiért Rózsa Sándor törvényen kívül küzdött, azért Kossuth Lajos a törvényes keretek között harcolt. Kossuth is – Mátyás királyhoz hasonlóan – megleckézteti a jobbágyokat kegyetlenkedő urakat, pártfogolja a szegényeket, s fellép a katonákkal nem törődő tisztekkel szemben. De a 48-as regék többségének nem is Kossuth a hőse, hanem a névtelen katonák, akik leleményességükkel, okosságukkal vagy bátorságukkal példát mutattak. A szabadságharc leverése után 1848 tüze és izzása Kossuth nevéhez tapadt, ezért őrizték parasztjaink imakönyveikben a Kossuth-bankókat, ezért rejtegették a Kossuth-lobogókat, s ezért viselték – a haza s a szabadság mellett hitet téve – az elnyomás és megtorlás éveiben is a Kossuth-kalapot (mint ahogy egy évszázaddal később az 56-osok nemzedéke is ezért viselt szakállat). 1848 zászló lett, Illyés Gyula szavaival – a szabadság, egyenlőség, testvériség – zászlaja: ezzel tüntettek apáink 1944-ben a Petőfi szobornál, s ezzel tüntetünk mi is 1980-tól minden év március 15-én. 1848: harc az emberi méltóságért, harc az ország függetlenségéért.

10. Az 1848, majd 1867, 1914, s 1941 utáni történetek között egyre kevesebb a rege, s ezzel párhuzamosan egyre több az emlékezés. A közösséget felváltja az egyén, a szakralist a profán, a regét az elbeszélés. A közös világkép részekre törik, a történetek már csak egyes emberek jalkiáltásai.

Az ideák kialszanak, az igazság elveszti esélyét. A XX. század a testet öltött vaskor utolsó stációja. Meztelenre vetkőztetve, háttal a szénaboglyák-

hoz állítják a foglyokat, kezüket egymáshoz kötik, meggyújtják a szénát, s gyönyörködve nézik a lángokat, géppuskával „mint mikor a búzát kaszálják”, lövik le az ártatlanokat, nem kevesebbet, mint negyvenezret, nyakig földbe ásnak embereket, s tankokkal végigmennek rajtuk, lefejeznek, karóba húznak, szétfűrészelnek, s mikor a háborúnak vége, ezreket s tízezreket deportálnak, „generálokat, orvosokat, tanárokat”, s ezerhatszáz ember sorbaállítva, lábán bilincsbe verve, erdőn-mezőn toronyiránt viszi hátán a köveket. A valóság kegyetlenebb, mint a képzelet, Tar Lőrinc pokolbeli víziói édesded jelenések a százahagyomány XX. századi realista mozaikja mellett.

I I. A visszaemlékezések több-kevesebb hűséggel a történelmet idézik, a regék viszont távlatot nyitnak, világosságot gyújtanak, s szívet-lelket melegítve azonosulásra késztetnek.

A magyar nyelv a történelem ködbe vesző kezdeteiről, nagyjairól és sorsfordulóiról szóló történeteket a legutóbbi időkig regéknek nevezte. Baranyai Decsi Jánostól, Pázmány Pétertől, Kisfaludy Sándortól, Tompa Mihálytól, Arany Jánostól, Vörösmarty Mihálytól, Erdélyi Jánostól, Kőváry Lászlótól, Jókai Mórtól vagy Mikszáth Kálmántól napjainkig, Nagy Lászlóig számtalan a példa.

A régi szótárak szerint a rege „mende-monda”, „régí mondákból álló költött beszéd”, „régí mese, költemény”. A szótárak meghatározásaiból látszik, hogy a rege a monda – s másodsorban a mese – jelentéséhez állt közel, s elevenen élt egészen addig, amíg a XIX. század második felében, s az azóta eltelt száz esztendőben az egyre erősödő racionalista – s az ezzel együttjáró profán – szemlélet jegyében a monda szó ki nem szorította.

A monda nyelvújítási szó, a mende-monda ikerszóból elválással keletkezett, először 1759-ben olvasható. A rege viszont ősi szavunk, s a regős, a révül s a rejtezik családjába tartozik.¹⁴ Szenczi Molnár Albertnél (1604: „regét dudolnak”), s Pázmány Péternél (1613: „aggnő rege”) monda vagy mese jelentéssel fordul elő, így nem fogadható el Kazinczy Ferenc állítása, ki „magának tulajdonította a használatba hozatal érdemét”. A „dajka rege” szókapcsolat is korábbi, mint a „dajka mese”.

A monda (mond, beszél) nem fejez ki minőséget, a rege viszont kifejezi, hogy nemcsak elbeszélés, nemcsak történet, s nemcsak monda, hanem isteni révületben fogant kinyilatkoztatás. Ahogy a vogulok mondják a révületről: „Isten nagy réj-e reászállott s szólni ösztönözte őt”. A regékben ugyanazok – a közösség tudattalanjában élők – tartalmak kelnek életre, mint amelyekkel a táltos révülése alatt kapcsolatba kerül. A szólásokból („egy regét dallanak”, „egy regét fújnak”, „azon regét dudolnak”)¹⁵ az egykori énekmondó igricek, regősök, hegedűsök arca is kirajzolódik. A rege énekelve s zenével kísérve szólalt meg, (Jókai szavával: „szép hegedűszóban”), hasonlóan mint ujjur testvéreinknél, ahol az epikus éneket kísérő húros hangszer neve is: rege.¹⁶

A szakrális tartalmú rege hitelesebben és a tradíció szavával fejezi ki az elbeszélések jellegét, s emellett a regék „istentől való” igazságát is kimondja.

12. A történelmi regék az égit s annak földi mását vetik egybe. A király „országunk oszlopa”, aki országát az égi világgal összeköti, s az égi világ igazságának érvényt szerez. A regék épp ezért sohasem avulnak el, mert az égi rend nem avulhat el. Ugyanaz a rege gyakran más és más történelmi személyekhez kapcsolódik, s ezzel is kifejezésre jut, hogy a múlt idő felett a szellem örök napja ragyog. Az égi rend, az égi minta, az égi törvény egyetlen szóval: az igazságosság. Gáspár Antal istensegítsi földműves mondta az igazmondó juhászról: „Mátyás király üdejében az igazmondás vót a törvény, fent a király es, s lent a juhász es az igazat mondta, s az igazmondás felvirágoztatta az országot.”¹⁷ A történelmi regék felmutatásával a néprajzi gyűjtő sem akarhat kevesebbet, mint hogy „az igazmondás legyen újra a törvény, s virágozzék újra az ország.”

Bosnyák Sándor

Jegyzetek

- 1 Hérodotosz 1988: 92–93
- 2 Komoróczy G. 1983: 351–352
- 3 Ortutay Gy. 1977: I. 433, 1979: II. 619, 1980: 542–543, 1981: IV. 78–79.
- 4 Arany J. 1975: 218
- 5 Solymosy S. 1926: 335–360
- 6 Luby M. 1938: 169–176
- 7 Tokarev, Sz. 1988: 250
- 8 Temesvári P. 1982: 197
- 9 Sándor I. (Somogyvár, 1937)
- 10 Benke J. (Klészse, 1902)
- 11 Zrínyi M. 1952: 320
- 12 Rákóczi F. 1979: 194
- 13 Kósa L. 1980: 109
- 14 Benkő L. 1970: II. 948, 1976: III. 361. A kötet címében a szakirodalomban általánosan használt „monda” meghatározást alkalmaztuk, a tanulmányban tiszteletben tartottuk a szerző szóhasználatát. (A szerkesztő megjegyzése.)
- 15 Ballagi M. 1873: II. 466
- 16 Kína történelmi városai c. 14 részes kínai ismeretterjesztő film ujgurokról szóló részében
- 17 Bosnyák S. 1982: 16

IRODALOM

ARANY JÁNOS 1975

Naiv eposzunk. In: Prózai művek. Szépirodalmi Kiadó, Budapest

BALLAGI MÓR 1868–1873

A magyar nyelv teljes szótára I–II. Heckenast, Pest

BENKŐ LÓRÁND (szerk.) 1967–1976

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó, Budapest

BOSNYÁK SÁNDOR 1982

Útravaló. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest

ELIADE, MIRCEA 1993

Az örök visszatérés mítosza. Európa Kiadó, Budapest

HERODOTOSZ 1988

Történeti könyvei. In: Görög történetírók. Európa Kiadó, Budapest

JÓKAI MÓR 1907

A magyar nép élce szép hegedűszóban. Franklin Kiadó, Budapest

KOMORÓCZY GÉZA 1983

Fénylő ölednek édes örömében. Európa Kiadó, Budapest

KOSA LÁSZLÓ 1980

Megjártam a hadak útját. Móra Kiadó, Budapest

LUBY MARGIT 1938

Népünk történeti tudásáról. Társadalomtudomány (XVIII.) 169–176

ORTUTAY GYULA (szerk.) 1977–1982

Magyar Néprajzi Lexikon, I–V. Akadémiai Kiadó, Budapest

RÁKÓCZI FERENC 1979

Emlékiratok. In: Vallomások, emlékiratok. Budapest, Szépirodalmi Kiadó

SOLYMOSSY SÁNDOR 1926

Mohács emléke a népköltészetben. In: Mohácsi emlékkönyv, Budapest

TEMESVÁRI PELBÁRT 1982

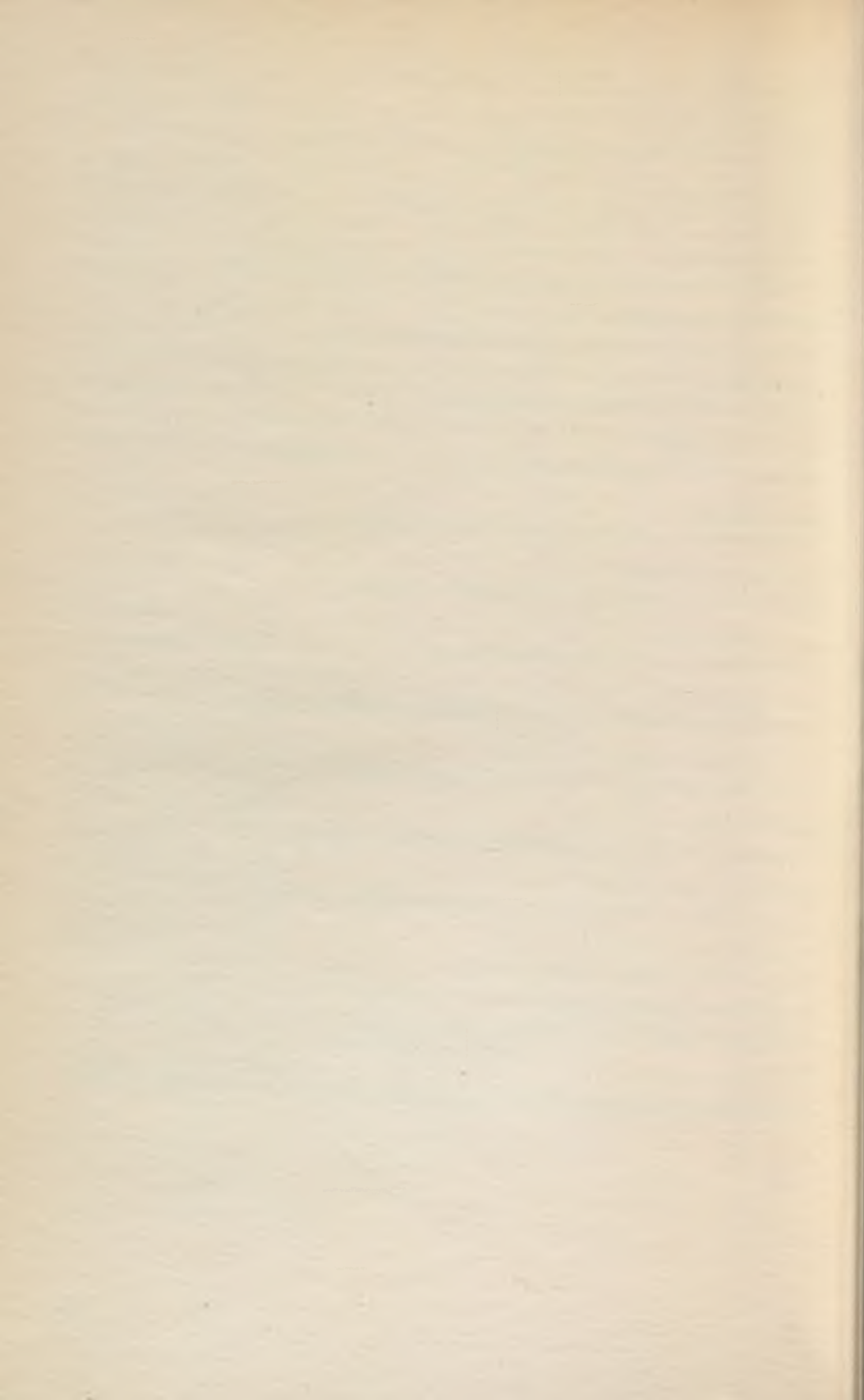
Válogatott írásai. Helikon Kiadó, Budapest

TOKAREV, SZ. A. (szerk.) 1988

Mitológiai enciklopédia I–II. Gondolat Kiadó, Budapest

ZRÍNYI MIKLÓS 1952

Mátyás király életéről való elmélkedés. In: Válogatott művei. Szépirodalmi Kiadó, Budapest

M o n d á k

Nem tettem hozzá, el sem vettem belőle, csak ahogy
mondták, úgy mondom.

(Antóni Miklósné)

Csak amit tudván tudok, vagy amit hallottam az
elődeimtől, azt mondom.

(Bárdos Jánosné)

Így mesélték nekem az öregjeim, így adom át.

(Szűcs József)

NIMRÓDNAK VOLT KÉT FIA

I.

A vízözön után az egész világon csak Noé a három fiával és azok családjával maradt életben. Sok üdő múltával három nemzetség szaporodott el, s a legkisebb fiának a nemzetségéből származott Nimród fejedelem. Nimródnak volt két fia, az egyiket úgy hívták, hogy Hunyor, a másikat, hogy Magyar. Hát testvérek voltak, mivel az apjuk fejedelem volt, hát járogattak vadászni.

Elmentek, mind a ketten válogattak ki a vitézekből száz-száz vitézt, s elmentek, hogy egy nagyobb vadászatot hajtsanak végre. Ahogy mennek, lóháton, hát meglátnak egy gyönyörű szép szarvast. Hát űzni kezdték. A szarvas arra ment, amerre a nap járt, s amikor a nap elszentelt, a szarvas es eltűnt, meg kellett állni, éjjel nem tudtak tovább menni. Másnap reggel megint eltűnt a szarvas, s újra vitte, ment, nem tudták se lenyilazni, se utólélni. Újra, másik nap es estét értek, újra ott es megháltak és vártak reggelig. Reggel megint eleikbe tűnt az a szarvas, s megint egynapos hajsza utána. Estére jutva megálltak, hát nem tudják elérni.

Hát, ahogy ők elpihentek, oda, valami szép tisztás helyen, hát hallják, hogy valahol nem messze tőlük gyönyörűen énekelnek. Nézik, hogy kik énekelnek? Hát valamelyik királynak a két leánya száz-száz leánnyal ott mulattak. Odamentek a magyar vitézek s a hunok, s mivel mind szép szálás, válogatott vitézek voltak, megtetszettek a leányoknak, s ott mindjárt táncoltak, mulattak, barátságot kötöttek. A Hunyor s a Magyar elvitte a két királyleányt, a többi legénység a többi leányokat, akik a két királyleány kíséretében voltak.

S ott le es telepedtek, tovább nem mentek, ott alapították meg a birodalmaikat.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

Az őseink eredete a legenda szerint – abba az időbe Nimród vót a magyarok őseinek a fejedelme. Vót neki két fia, Hunor meg a Magyar. Eccör vadászni mentek és vadászat közbe láttak egy fehér szarvast. Utána eredtek, de a szarvas eliramlott. Estig űzték, nem találták. Éccakára letáboroztak. Amint a hajnal pirkadt, újra előttük vót a tegnapi fehér szarvas. Újra utána. Megint

űzték estig, megint eltűnt előlük. Ugyanúgy következett harmadnap is. A szarvas csak eltűnt.

Hanem akkor valami olyan helyre érkeztek, ahol lányok táncótak. Hát a Dul fejedelemlnek a lányai jártak ottan körtáncot. Hunor is, Magyar is, meg a velük levő vitézők, akik a vadászaton résztvettek, odavágtattak, elkaptak egyet-egyet, mindögyik a nyeregbe, aztán elvágattak velük.

Ezeztől származtak az őseink.

Szűcs József, Mohács

3.

Két testvér reaakadt egy szarvasra, s a szarvast le akarták lőni. S a szarvas annyira futott, szaladott, hogy nem tudták célbavenni. Addig, s addig űzték, hogy átjöttek a Kárpátokon, s mikor átértek ide a sinkára, hát nekik erőst megtetszett. A szarvas hozta át őkök a Kárpátokon, a magyarokat. De hát az az Istentől volt úgy, hogy a szarvas vezesse által. Nem tudták célbavenni, által kellett jöjjenek, s aztán így települtek ide a magyarok.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

SORSOT HÚZTAK, S A SORS A HUNOKRA ESETT

Hát aztán elszaporodtak igen, a két nép nem tudott megélni egyik a mástól, hát elhatározták erre a vezérek, hogy az egyik nemzet elmegy onnan új hazát keresni. Sorsot húztak, s a sors a hunokra esett. A hunok elindultak az ő vezéreikkel és így elértek egészen a Duna s a Tisza közire.

Gáspár Antal, Istensegíts

AZ ISTEN KARDJA

1.

Itt éltek a hunok sok üdeig, amíg Attila lett az egyik fejedeleml. Hát az egyik marhapásztor, ahogy legelteti a marháit, hát meglátja, hogy az egyik üdője sántít. Nézi, hát véres a lába. Megy, keresgéli, hogy vajon mi lehet az oka? Hát egy kard van ki a földből, félig, a hegyivel felfelé. Hát gondolta magában, hogy nem nyúl hezza, hanem szól valakinek, vitéznek.

El es ment, s mondja az egyik vitéznek, hogy – ne, milyen kard van ott.

Hamar hírt adtak Attilának, elment Attila, s csak Attila tudta kivenni azt a kardot onnan. Az a kard volt az Isten kardja. Evvel aztán igen nagy hatalma

lett Attilának, úgyhogy a körülvaló népeket mindenfelől leigázta s megindult Róma ellen es, hogy Rómát es elfoglalja. Az akkori római pápa hát prosecióval ment Róma elé Attila eleibe, hogy – óvja meg a várost a hunok dúlásától.

Hát Attila engedelmeskedett a pápának, amiért aztán a többi vezérek haragudtak, zúgolódtak, mondták, hogy:

– Te annyi ellenséget vertél le s most egy öregembernek a szavára engedél, s ott hagyad a zsákmányt.

Erre azt mondta Attila:

– Én nem az öregembernek engedtem, hanem annak, ami az ő feje felett volt.

Mert látta, hogy ott van két angyal, akik kardval fenyegették, hogy ha nem teljesíti az öregember kívánságát, akkor levágják, s azért nem ostromolta tovább.

S aztán visszavonultak hazájukba.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

Attilát fejedelemmé választották. Azután lett hírhős, hogy egy pásztorlegény talált egy kardot. Úgy talált tá, hogy szikrát hányt a kard. Elvitte Attilának. Attila a kezibe vette, négy felé vágott, észnak, délnak, keletnek, nyugatnak. Amerre vágott vele, mindég lángot vetött. Akkor megértötte, ez a kard az égbű hullott alá, ezt neki szánta az Urísten. Akkor ezzel a karddal indut el napkeletrű es meg is hódította mind az elötte levő országokat, jóformán egész Európát. Franciaországba is eljutott. Rómába is eljutott. Kijött elébe Leo pápa es kérte, hogy kímélje meg a várost.

– Ki vagy? – kérdezte tőle.

– Én az Isten szolgája vagyok – mondta a pápa.

– Én meg az Isten ostora vagyok – mondta Attila.

Akkor a pápa kérésire megfordította a lovait es elhagyta Rómát.

Szűcs József, Mohács

3.

Attiláról es csak azt tudom, hogy ő nagy világhódító vót, es annyira már meghódította az egész világot, hogy még csak Róma vót hátra. S Rómába nem tudott bemenni, mer a püspök a gyerekekvel állt szembe. S azt mondta, hogy rajta keresztül.

– Ha az Isten ostora vagy, akkor nyitva a kapu, de ha nem, akkor csak rajtunk keresztül mehatsz be.

S akkor Attila megfordult onnan, s nem ment be. Csak Rómát nem tudta elfoglalni.

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

Attila királyról a történet így vót. Mikor odaért Rómába, Itáliába, Itáliának a kapuja be vót zavarva, és kérlelte, hogy nyiccsák meg a kaput. Onnét kiszóltak, hogy nem nyiccsák, nem fogják megnyitani a kapukat regvelig. Akkor regvel, mikor megnyiccsák a kapukat, akkor a szentséges pápa, akkori szentséges pápa felötözött a miséző gúnyába, szép gúnyába és a gyerekeket felötöztette rendesen és mentek ki Attila eleibe. Attila Istennek ostora vót,ölt, mindig csak rosszat csinált, a világot ölte meg, Istennek ostora vót, úgy mondták. S akkor elément a szentséges pápa, s akkor, hogy ment eleibe, akkor Páduai Szent Antal úgy vót elvivel, hogy többször vót Páduai Szent Antal felemelve és vive fent az angyaloktól és ott letéve. Páduai Szent Antalt leeresztették, egy kicsit az előtt, hogy eleibe ment a szentséges pápának.

- Merre men szent Atya?
- Menek Attilának eleibe.
- Ne menjen maga, menek én.

S akkor eleibe ment. S mikor eleibe ment, akkor Szent Antal felemelte kezét, s akkor Attila látott angyalakat fölötte, vótak ilyen kardokkal megjelentek. S akkor Attila leszállott a lováról és fejet hajtott. S akkor megharagudtak Attilának a katonái:

- Most vagdaljuk össze!
- Ha esszevagdaltok, nem tudtok visszamenni. Eddig vót adval, hogy idejőjek, ezt kellett meglássam.

S akkor fejet hajtott, s akkor azt mondják:

- Mit csinálsz velük?
- Menyünk visszafelé.

Kért ételt, hogy adjanak enni a katonáknak és visszafordult, visszatérült.

János Ilona, Lészped

BUDA VÁRA

Attila és Buda testvérek vótak. Buda várának a romjai ma is megvannak, Budvárnak hívják, nem messze van tőlünk.

Hadnagy Géza, Farkaslaka

ATTILA MEGÖLTE BUDÁT

A hunoknak két vezérük volt, Attila és Buda. Ahogy visszatértek Rómától, hát ők addig közösen, egyetértésben kormányozták a hun népet. Buda szálást alapított a mai Buda helyin s Attila a vizen erről. Azonban Buda és Attila emberei szították a két testvér közt a haragot. Buda emberei azt mondták:

– Mért engedsz mindent át az öcsédnek, még te es rabszolgája leszel neki.

Attila tanácsadói megint azt mondták:

– Vigyázz Attila, mert a bátyád el akarja venni tőled a hatalmat.

S így felszították köztük az ellenségeskedést, úgyhogy oda került a sor, hogy megvívtak és az Isten kardjával Attila megölte a testvérjét, Budát, s ő lett aztán egyedül a hunok vezére.

Gáspár Antal, Istensegíts

BÁKÓ NEVE

Bákót híják Bákónak, azétt, hogy Attilának ott vót a bákója, melyik ölte meg, melyik vágta le a fejit, kit halálra ítélték. Azután van Bákó. Av vót a neve, s ki van fejezve, Bákó.

Jánó Ilona, Lészpéd

EZ A KARD LEGYEN A GYILKOSOD

I.

Buda, hogy meghalt, Buda felesége avval átkozta meg Attilát, hogy – ez a kard legyen a te gyilkosod es, ha te az én uramat evvel ölted meg, tégedet es evvel öljenek meg. S ez bé es teljesedett.

Attilának volt két felesége, hát elvett egy harmadikat es, a német császár leányát. Hadba jártak, mert mindig mentek, hadakoztak, elmentek, Németországnak az egyik területét es elfoglalták, sok zsákmánnyal tértek vissza s a német császárt megölték s a leányát elvitték, elvitte Attila. Ez megint az apja haláláért bosszút forralt magában, látszólag belegyezett, hogy a felesége lesz Attilának s a nászéjszakán azt a kardot döfte a torkába s meghalt Attila. A hunok nem tudták, azt mondták, hogy a saját véérébe fulladt meg, mivel sebet nem láttak sehol rejta.

Gáspár Antal, Istensegíts

2.

Attilának több felesége vót az akkori szokás szerint. Az utolsó felesége az egyik meghódított német fejedelemnek a lánya vót, aki a nászéjszakáján tűve szíven szúrta Attilát és hát reggel úgy találtak rá, hogy ráborulva siratta.

Szűcs József, Mohács

3.

A németek annyira ellene vótak, hogy egy lány, egy német lány, egy királylány vállalkozott, hogy a felesége lesz, akit ő el is fogadott. S mikor az esküvőjét tartotta, a lakomát tartotta, éjszaka az a lány megölte. Mikor már Attila aludt. S akkor vót az, hogy felbomlott az egész Attila-csapat, s akkor vitte Csaba a magyarságot.

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

ATTILA HÁRMAS KOPORSÓBA VAN ELTEMETVE

1.

Attila hármas koporsóba van eltemetve. Először van aranba, utána ezüstbe, utána vaskoporsóba. És, hogy ne tudja meg senki se, katonák vitték ki éjje eltemetni, de állítólag először a Tiszát elterelték egy kicsit, hogy megássák ott éjjel a sírt, és másnap éjjel meg kivitték oda eltemetni. Akkor visszaeresztették a vizet, de az embereket éjen mind kivégezték, úgyhogy senki nem tudja megmondani, hogy hol van, mer nincs tanú. Hegy e ne beszéljék, kivégezték őket mind.

Róka Jánosné, Dömös

2.

Akkor aztán fölkészültek a temetésire. Legelőször megkérdezték a táltost, hogy hogyan temessék el Attilát?

– Napsugárba, holdsugárba és sötét éjszakába.

Csináltak egy színarany koporsót, színezüst koporsót és egy fekete vaskoporsót.

Előbb befektették az aranykoporsóba, aztán az aranykoporsót az ezüstbe, majd az ezüstkoporsót a vaskoporsóba. Háromszáz legjobb vitézét kijelölték, ki köllött kísérni. A vezérok elhatározták, hogy hová temessék. Attilának a fejedelmi székhelye itt vót akkor a mai Magyarországon, valahol arra Szentestáján. A táltos látomása szerint elvezették a Tisza vizét és a folyómederbe temették el. A háromszáz vitézt akiknek ott köllött állni a koporsó

mellett és a feleségeit is – lenyilaszták a nagyobb körbe állított vitézek, hogy ezek szolgáljanak neki a másvilágon.

Szűcs József, Mohács

3.

Valamikor, mikor Attila meghalt, akkor a tátost kérdezték, hogy hogyan temessék el az apjukat? Azt mondta:

– Napsugárba, holdsugárba és fekete éjszakába. Víz alá, föld alá és senki meg ne tudja, hová teszik Attilát.

S így is történt. Az aranykoporsó lett a napsugár, az ezüstkoporsó lett a holdsugár, a vaskoporsó a fekete éjszaka.

S azt mondja:

– Víz alá, föld alá.

Akkor elmentek oda, ahol abba az időbe a Tisza két felé ágazott. Egyik ágot elzárták és ott ásatták meg a Tisza fenekén a sírt. Oda tették. Visszaeresztették a vizet, de akik eltemették, közbe azok meg nem tudták, hogy mi vár rájuk, egy másik csapatot elállítottak félre, elbújva és amikor jöttek vissza, azok mind lenyilaszták őket. S így nem tudták meg, hogy hol temették el Attilát.

Apámtú hallottam, am meg még az ő apjátú. Hát ez szájrú-szájra maradt.

Lendvai Károly, Ásvány

4.

A székelyek abba a hitbe éltek s élnek, hogy Attila a Tiszába van eltemetve arany, ezüst s rézkoporsóba. A legenda szerint elterelték a Tiszát, s a folyó medrébe ásták meg a sírját, s a testőrségből egy rész lenyilasztotta az összes ottlevőket, hogy ne tudják elmondani senkinek, hogy hol van Attila sírja. S utána visszaengedték a folyót medrébe.

Erőss Pál, Szépvíz

ATTILA KOPORSÓJA

1.

Itt a Maros szögbe, itt temették el Attilát. Aztán eccör az én öregapám, vót neki egy testvére, még akkó én mög se vótam. Eddig mondták, hogy vótak azok a táltosok. Akkó bement hozzájuk egy asszony, így délután, hát olyan vót, mint a többi asszony. Aztán azt mondta a szülémnek, mer úgy híttuk a nagyanyánkat, hogy szülém, hogy mönjünk kifelé a gyerököké, mer kinn

vótak kapálni, hogy híja űket hazafelé, mer nagy vihar lösz. Mög a jószág kinn van, mönjön gyorsan kifelé érte, aztán hajtsa haza a jószágokat is, mer délután nagy veszödelöm gyün. De, azt mondja, ű itt akar maradni nálunk addig, mögpihen, mer űneki avva mög kő küzdeni, avva a másik táltossal.

Hát aztán a szülém úgy vót vele, hogy hitte is, nem hitte is. Egyébként szülém nem vót babonás, se az én anyám, ilyesmi babonákba nem nagyon hittek. Aztán hát azé csak kiment, aztán hazahíta a gyerököket, mindönkit. Aztán az az asszony három napig tartózkodott ottan, de délutánra lett olyan vihar. Azt mondta, hogy nem kő. űneki benn, mer vót ilyen folyosó, ott vót egy hosszú pad, oda leültek, aztán ott feküdt. Azt mondta, hogy ű majd ott mögpihen éccakára is, csak adjanak neki kis takarót, nem kő neki semmi se. Vót neki egy hátizsákja, aztán abba benne vót mindönféle, ami űneki köllött. Délután aztán mög lött a nagy zivar, jég, mindön, de az valahogy a falut nem érte, azt mondta, hogy ezavarta.

No aztán az mindég, mikó kiment az udvarra, akkó mindég így a ház faláná mönt egészen, nem mönt így egyenest, hanem ott húzódott el. Mondták neki, hogy mié mén úgy? Azt mondta:

– Azé, mer itt van elásva – azt mondja –, ide nem lehet lépni – azt mondja.

Hát azt kérdözgették túle, hogy mi van ott elásva? Azt mondja:

– Ez nagyon drága kincs – azt mondja –, ami ide be van ásva, de ezt úgy se tudjátok fővönni. Esetleg – azt mondja – mögpróbálhatitok – azt mondja – ha szó nékü mög tudjátok.

Hát aztán öregapám, a Pali bácsinak, a testvérinek, hogy:

– Hallod-e próbáljuk mög, hogy ne szóljunk egyet se.

Nem kő szólni, mer ha szólnak, akkó azonnal elmegy onnan. Hát hozzáfogtak ásni. Hát el is érték annyira, ilyen vas ladikyszerűség vót, de nem tudták, hogy mi az. El is érték, hogy möglátták. Aztán Pali bácsi valamit csak szólt, hogy:

– Nem tudom, hogy milyen mélyen löhet ez?

Szóval nem bírta kiállni, hogy ne szóljon. És azonnal eltűnt onnat, akár-hogy keresték az ásóval tovább, nem tanálták.

Öregapámék arra vetöttek, arra gondoltak, hogy nem-e az Attila koporsója löhetött? űk mög akkor arra laktak a komp felé. Aztán ugye ez a Tisza szana-széjjel folyt ám akkó, nem lehet tudni, hogy merre vót, mer ugye erre is mindenütt víz alatt vót, össze-vissza kanyargott.

Török Lajosné, Táapé

2.

Valaki mesélte nekem, hogy a 40-es évek végén egy traktoros Sárvágnak a szélébe talált egy rettenetes nagy vasat, amibe beleakadt az ekéje. Aztán feljebb vette az ekét, még mindig, még feljebb vette, még, a lényeg az, hogy a

végén vagy három méter hosszú vaslemezen csúszott végig az ekecsoroszlya. Azt mondták, hogy az vót Attila koporsója.

Erős László, Tiszafüred

CSABA AZ ÉGI ORSZÁGÚTON ELMENT

1.

Attilának két fia volt, Aladár és Csaba. Ahogy Attila meghalt, a hun nép két részre oszlott, az egyik Aladárval tartott, a másik megint Csabát választotta fejedelemnek. S így a testvérnép háborút indított egymás ellen. S ezt az alkalmat felhasználták a körülvaló népek, akiket leigáztak azelőtt, felkeltek, s reamentek a hunokra, s hunokat verni kezdték, úgyhogy Erdély területére kellett, hogy húzódjanak és ott éltek. A székelyek az utódai azoknak a hunoknak, akik akkor odamentek Erdélybe. S akkor Csaba királyfi az égi országon elment az ő vitézeivel a görög császárhoz, hogy segítséget hozzon, hogy felszabadítsa Attila birodalmát, de soha nem tért vissza, s a székelyek még ma es várják.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

A székely köztudatban így van megmaradva, megeszküszik rá mindenki, hogy a székelyek a hunok utódai. Amikor Attila meghalt, Csaba királyfi itt hagyta a székelyeknek ezt a részét, s a lovasaival együtt visszament Ázsiába, hogy elhozza az ott maradtakat. Az égen ment el, hogy hírt vigyen az Ázsiában maradt hunoknak, s hogy elhozza őket, s visszafoglalja Attila országát.

S azóta es várják Csabát a székelyek.

Erőss Pál, Szépvíz

3.

A mű őseink ötszáz évvel előbb jöttek ide, mint a magyarok, a mű első királyunk Attila vót. S mikor Attila meghalt, a két fia a trónért összeveszett, s Aladár a németek segítségével elűzte Csabát. De mielőtt Csaba elmenekült, a székelyeket felvezette a hegyekbe, hogy a németek ne találjanak rejik, s katonáival elment a görög császárhoz segítséget kérni.

Azt az öregjeink sem tudták, hogy elért-e a görög császárhoz, vagy sem, de mű még ma es várjuk, s mindig es várni fogjuk, hogy Csaba királyfi visszatérjen.

Tófalvi Sándor, Korond

KÉZZEL ÍROTT KÖNYV

Ótusnádön vótam katona, s ott vót egy kézzel írott nagy könyv, azt akkor írhatták, amikor még először írtak magyarul. Abba le vót írva, hogy a székelyek is Nimród királytól származtak, hogy Attilának a legkisebb fia Csaba az ő vezérük, és hogy Attila halála után nem széledtek széjjel, hanem Erdélyben maradtak. A székelyek egész története benne vót abban a könyvben.

Magyar József, Regéc

FIRTOS KIRÁLY FALVAI

Firtos király megöregedett, s a fiai közt el akarta osztani a módját. Akkor magához hívta a fiait s elindult velök, mondta nekik, hogy:

- Koromhoz képest,
(Ezen a helyen lett Korond.)
- itt a vár aljában
(Ott lett Váralja)
- szólok ma hozzátok.
(Lett Szolokma)
- Elosztom a küs módomat.
(Lett Küsmód.)

Továbbmenve a nagyobbik fiának mondta, hogy:

- Ez tiéd.
(Ez lett Etéd.)

S megállott utána, s azt mondta:

- Na itt én lakom.
(Ott lett Énlakom.) S a küsebbik fia megszólította, hogy hát:
- Adj hát apám nekem is.
(Ott lett Agyha.)

Györfi Imre, Korond

FIRTOS LEÁNYA

I.

Firtos leányához egy székely legény járogatott. Aztán addig-addig meneggett, ugye titokban, mer a szerelem legtöbbször titokban történik. S aztán elég az hezzá, hogy hát amint nyújtotta le Firtos a kezit a várból, hogy a le-

gény az ő kezit megfogja, hogy húzza fel, hát a ló hirtelen kifordult a legény alól, s leesett, s ma es ott van kővé válva.

S a túlsó falvaknak, Váraljának, Énlakának, Etédnek időjós ez a ló, mer amikor megbarnul, akkor eső lesz, s ha fehéredik, akkor az idő jóra fordul, s lehet kaszálni, s lehet szénát szárasztani.

István Lajos, Korond

2.

Firtos tündérhez járt egy herceg udvarolni s az apja nem engedte. Firtos király nem engedte. S mindig fehér lóval ment fel a várba, s egyik éjjel Firtos király észrevette, s lelökte a hegyódalon, az énlaki ódalon. A herceg lezuhant, s aló fejfel lefele, s a lábakkal fel megakadt. S ma es láccik, fehérmészke sziklábú van az az ódal, s az énlaki templomudvarrá lehet látni rendesen, hogy szároz üdőbe tiszta hófehér a ló, s hogyha szürkülni kezd a színe, akkor eső következik. Időjós ló lónak is nevezik.

Györfi Imre, Korond

FIRTOS ÉS TARTÓD

I.

Valamikor itt a sóvidéken, a parajdi sóbányától erre felfelé még tenger vót. S amikor a víz leszállott, akkor két tündér meg akart itt telepedni. Az egyik Firtos, s a másik Tartód. Firtos vót a jó tündér, s Tartód a rossz tündér.

Firtos ide erre a hegyre, amit valamikor régen Kadács hegyesinek neveztek, jelölte ki magának a helyet, hogy ő ide épít, s Tartód pedig ott, a vásáron felöl épít magának várat.

Hát elég az hezzá, hogy versengeni kezdtek és mivel Tartód rosszabb lelkületű tündér vót, hát úgy gondolta, hogy a várat hamarébb felépíti, mint Firtos. S akkor két tündért elküldött éjjel, hogy Firtos várának az alapkövit lopják el. A tündérek el is lopták Firtos várának az alapkövit, kifúrták, egy vasrudat átdugták rajta, s amikor Korond felett repültek keresztül, a Kebele vize mellett a mónárnak a kakasa megszólalt. Éjfél vót, s a tündérek erre elvezítették az erejüket, a vasrúd eltörött, a kő leesett, s ma is ott áll. Egy nagy lyuk van a közepén, s a nép likas kőnek nevezi. S a likas kőn felüli területet, ahol egy nagy bérc van a mezőben, Likaskő bérének.

István Lajos, Korond

2.

Firtos és Tartód testvérek vótak, s összevesztek a vár fölött, és Tartód ellopta Firtos várának az egyik felit egy éjszaka, s ahogy repültek Korondon keresztül a Kebele vize fölött, Korondon megszólaltak a kakasok, s a vasrúd elszakadt, a várnak az egyik darabja leesett, s azt ma is ott meg lehet kapni. Úgy hívják, hogy likas kő. Egy hatalmas nagy kőtömb, s avval benne van a lik, s azon vót a vas átfűzve.

Györfi Imre, Korond

AZ ÓRIÁSOK ÁTVITTEK A VÁRAT

1.

A Székelykő tetején vót egy vár, de már csak az alapja van meg. Azt mondták az öregek, hogy – nem lehet tudni milyen időben – az óriások egy éjszaka átvittek a várat Torockószentgyörgyre. Kövenként adogatták egymásnak és az utolsó ugyanúgy fölrakta. Szentgyörgyön ma is megvan a vár, de már az is omlásban van.

Vermes Ferenc, Torockó

2.

A régi emberek mondása szerint óriások építették, mégpedig, hogy az óriás leány az egyik lábát tette a mai Bálványos hegynek az ódalába s a másik lábát pedig túlfelől a Pászló hegy ódalába, és úgy hajolt le ő a patakba és onnét adogatta fel a követ a vár építéséhez.

Oláh József, Torja

RAPSONNÉ ÚTJA

Rapsonné Parajd felett lakott, a Szilos és a Juhod vize környékin. S az ördög mindig incselkedett Rapsonnéval, s Rapsonné azt mondta, hogy csináljon neki egy olyan utat, amelyik a vártól Tordáig ér, hogy ő a misére egy óra alatt odaérjen. S ad az ördögnek két hegy ezüstöt s egy vőgy aranyat.

Elég az hezzá, hogy az ördög egy éjszaka meg is csinálta az utat, úgy, hogy szombat estéről vasárnap reggelre kész lett, hogy mire Tordán a harangok a nagymisére megszólaltak, akkora ő érkezzen oda.

S akkor Rapsonné úgy járt túl az ördög eszén, hogy a két mellire tett egy-egy ezüstöt, s a melle közti tett egy aranyat. A két csicsin vót az ezüst, s a

csicse között vót az arany. S így megkapta az ördög a két hegy ezüstöt, s az egy vőgy aranyat.

S ezért az ördöggel össze es veztek, s aztán az ördög az utat végig elrontotta.

István Lajos, Korond

JÓ NÉPEM, ITT SZÉKELJ!

1.

Csaba Attila fia vót. Amikor Attilát megölték, Csaba királyfi összegyűjtötte a magyarságot és elvonult velük, s ott állt meg a havasoknál, a csíki havasoknál. Akkor erről lettek a székelyek elnevezve székelyeknek, hogy azt mondta:

– No jó népem, itt székelj, s én tovább megyek Ázsiába a többi magyarokhoz, felkeresni a többi magyarokat.

A nagyját ott hagyta és erről van az, hogy székelyek, hogy: Jó népem, itt székelj!

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

2.

Amikor a székelyek veszélybe vótak, nem tudom, melyik fejedelem lehetett ottan, hanem aztán veszélybe kerültek a székelyek és Csaba királyfit hívták segítségül. S Csaba királyfi már azelőtt megvót halva és aztán megjelent és megmentette őket. És azóta mondják, hogy meg van maradva, látjátok, ez a Csaba királyfi útja, amelyen Csaba királyfi megjelent, hogy megmentette a székelyeket.

Székely István, Szék

3.

Csaba királyt levertek és akkor, mikor ő már az összes nemzetével meghalt, újból a magyarokat akarták verni. És akkor Csaba király a másvilágról eljött a Tejúton végig és leverte az ellenséget és így a magyarok megmenekültek.

Mitl Antalné, Csesztve

A CSÖRSZ ÁROK

1.

A Csörsz árok történetét én úgy hallottam a szüleimtől, hogy volt egy király, aki el akarta venni a másik királynak a lányát. De azt mondta a király, akinek a lánya vót, hogy ő csak úgy adja oda a lányát, ha vízen viszik el. Na akkor nagyon sok embereket odahívtak. Árkot ástak, nagyon messziig lett az árok ásva. És akkor ezen az árkon, ezek a szegény kubikusok először hányták két oldalra, rakták oda szépen, hogy be ne omoljon a föld. Aztán akkor ezen adták oda a menyasszonyt, ezen a vízen szállították egy ilyen ladikon. A ladikba úgy ment a násznép, mert csak úgy adta a király neki oda a lányát. Ezért van a Csörsz árok erre. A csányi határon kezdődik ez a Csörsz árok és ott vót egy ilyen nagy domb és azt a dombot hordták úgy össze, a sapkába hordták a földet, hogy meg tudják majd az utódok, hogy emlék legyen.

Rankasz Józsefné, Jászárokszállás

2.

Úgy hallottam, arra vót a földünk is, de elvette ugye a téesz, hogy ez a Csörsz király árka vót. Csörsz király a lányát egy másik királyhoz adta, de csak úgy, ha a vízen viszik el. Akkor ásatták végig ezt az árkot.

Szira Jánosné, Vácszentlászló

3.

Csörsz király az avar király fiának adta a lányát. Csörsz király erre lakott valahol, aztán azt mondta, hogy csak úgy adja oda a lányát ha az avar király összeköti a Dunát a Tiszával és a lányt hajóval viszi el.

Tóth József, Valkó

ÁLMÁBAN TURULMADÁR JELENT MEG

Az őseink még kint éltek Szkítiában, a mai orosz szteppéken, amikor Ügyek elvett egy Emese nevű lányt feleségül, és Emesének a legenda szerint álmában turulmadár jelent meg, és a madár mintegy teherbe ejtette, és azt mondta neki, hogy az ő méhéből származnak majd a magyar királyok.

A turul szent madara vót az akkor vezető Megyer törzsnek. A hét törzs között a Megyer törzs vót a vezető törzs, ennek főnöke vót még a szteppéken ez az Ügyek nevű ősünk.

Szűcs József, Mohács

ELMARADTUNK A SZEKERTŐL

Úgy tudjuk az öregektől, hogy mű csángók vagyunk Bákó környékibe, hogy a magyarok jöttek napjövetről, s mentek napszentületre, s jöttek átul a Szereten, s műk azok vagyunk, melyikek elmaradtunk a szekértől, nem bírtunk menni. Mük onnat töllik vagyunk elmaradva, s ott kaptunk helyet, s azokból húzódnunk, úgy tudjuk.

Róka Mihály, Trunk

A SZÉKELYEK KÖVETEKET KÜLDTEK

1.

Amikor Árpád serege leért a Vereckei lejtőn, akkor a székelyek követeket küldtek a magyarok elé, hódolatukat jelöntötték, a nyelvüket is értötték, és följánlották, hogy a fiaikat kezesként küldik a seregbe és együtt akarnak lenni a magyarokkal, mint testvérek.

Szűcs József, Mohács

2.

A hét törzs hét ódalról vonult be a későbbi Magyarország területére. A legenda szerint Töhötömnek jutott Erdély, s őt már várták a székelyek a gyimesi szorosnál.

Erőss Pál, Szépvíz

3.

Amikor Árpád vezér a katonáival megérkezett, nagyon meglepődött, mert magyar népre is akadtak, akik Attila vezér előző honfoglalásából maradtak. Attila szívészélütésben halt meg és a serege nem ment vissza, letelepedett, családot alapítottak, de a magyar szóhasználatukat mindvégig megtartották. Árpád vezér birtokba vette ezt a területet és az Árpád-házi királyok alatt a királyoknak mindvégig Isaszegen volt a vadászterületük.

Szatmári Zoltán, Isaszeg

4.

Attila halála után a hunok erre húzódtak, s Csaba királyfi elindult, hogy keresse meg a magyar testvéreket. S mikor a magyarok jöttek bé, akkor már a székelyek itt vótak a Hargitánál.

István Lajos, Korond

1.

Mikor az őseink átjöttek a Vereckei szoroson, Árpád fölment az első magas dombra és onnan meglátta az egész síkságot és akkor elküldte Szvatoplukhoz, az itt uralkodó fejedelemhez követeit. Küldött neki legelőször egy fehér lovat arany kantárral, aranyos zablával, aranyozott nyereggel és kért tőle egy kosár földet, egy korsó vizet meg egy marék fűvet érte. Szvatopluk mind a hármat megadta és akkor Árpád azt üzent a követei útján: ő ezzel a földet Szvatopluktól megvette a fehér lovon, az aranyos kantáron és az aranyos nyergen. Aztán elküldte harcosait az egész Kárpát medencébe, hogy új hazát foglaljanak maguknak.

Szűcs József, Mohács

2.

Telt, múlt az üdő, ötszáz esztendő múlva aztán a magyarok es megindultak, mivel hallották hírét annak, hogy Attila milyen országot alapított, hogy az örökséget ők vegyék át az idegen népektől.

Hát elindultak. Ahogy bėjöttek Vereckénél ott vezérül (Álmos már üdős ember volt, így hát a hét vezér) Árpádot, Álmosnak a fiát választotta. Aztán szövetséget kötöttek a hét vezér, karjukból vért eresztettek és esküvel erősítettek, hogy ők össze fognak tartani és a magyarságnak biztos hazát biztosítanak.

S így aztán ahogy bėjöttek, volt egy szláv fejedelem, s ahhoz követet küldtek a magyarok s ajándékot. Egy fehér lovat, egy aranyos nyeret és egy ezüst kantárt. A szláv fejedelem örömmel elfogadta az ajándékot s erre azt mondta a magyar követ, hogy ezért nem kérek tőled egyebet, csak egy kulacs vizet a Dunából, egy marék földet a földből és egy marék fűvet a rétről.

– Ó – azt mondja – szüvesen adok én akármennyit.

Ezt megkapták s akkor elvitték Árpádnak s Árpád akkor elment a hadával és azt mondta, hogy:

– Most menj ki innen, mert ez a mienk!

Erre azt mondta a szláv, hogy:

– Hogy volna a tietek?

– Megvettük.

Hát mondja, hogy mivel, a fehér lóval, az aranyos nyereggel és az ezüst kantárral. Mondja erre a szláv fejedelem, hogy:

– A lovat még ma megüttetem, az aranyos nyeret a Dunába dobatom, s a kantárt a réti füvek közé vettetem.

Erre azt mondta Árpád:

– A lovat, ha megütteted, a magyarok kutyái eszik meg, a nyeret a magyar halászhok fogják ki s a kantárt es a magyar kaszások kapják meg a réten.

Így aztán a szlávoknak el kellett, hogy menjenek, s azóta ezen a földön laknak a magyarok.

Gáspár Antal, Istensegítés

3.

Annyit hallottam, hogy mondták, hogy amikor a honfoglaló Árpád erre a területre jött, hát nem is jött még ide, hanem elküldött egy küldöttet és azzal elküldött egy aranyos nyerges lovat, hogy vegye meg a földet. Hát ő megtöltötte a tarisznáját földdel. Arrúl lett aztán az, hogy a honfoglaláskor azáltal az arany kantáros ló által vette meg Magyarország földjét.

Székely István, Szék

AZ IBOLYA VIRÁG

1.

Az első országgyűlés vót Pusztaszeren és akkor hét vezér vót és azok hétfelé mentek el foglalni. Akkor kötötték meg a vérszerződést, hogy űk összetartoznak. Egyek vótak, de hét felé elmentek és hét felé foglaltak maguknak házat. Megvágták a kezüket és a vérüket összeeresztették, vérrel pecsétölték meg azt az írást. Ahova lecsöpögött a vér, ottan van, azóta van ibolya virág, ott vót az első ibolya virág. A legelső ibolya virág ott lett, ahun a vér lecsöpögött és aztán elterjedt.

Bábai Istvánné, Mindszent

2.

Ez arra mönt – a vérszerződés, ugye a hét vezér vötte a vért, vót egy olyan edény, amibe belecsöpögtették és így egyeztek űk meg, ev vót nekik szerződésük, hogy egy akaraton lösznek. Az mind arra tötte föl az esküjit, hogy összetartanak.

Kósa Pálné, Sövényháza

A MESSZELÁTÓ TORONY

Az első foglaló, amikor foglalták el Erdélyt, ahol a mi templomunk van, ahol a templom áll, ott állt meg, úgyhogy annak a templomnak az alapköve ezer éves vót akkor. Árpád vót, mert ugye ő vót a foglaló. Akkor oda építettek egy messzelátó tornyot. Az a messzelátó torony megvót már a tatárjárás alatt.

Aztán amikor már lecsendesedett ez a háború, nem vótak ezek a viszályok, ezek a félelmek, akkor kezdték a templomot építeni. Előbb egy kápolnát építettek oda ehhez a toronyhoz, aztán azután építették a templomot.

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

ÁRPÁD DOMBJA

Árpád, mikor gyűttek, ott pihent meg, ez egy olyan domb csak, és akkó hogy ott megpihent, hát hogy nevezetes legyen, hát hogy megtartsák a nevit, akkor úgy hordták oda a katonák egy-egy sapka földet, hogy még nagyobb legyen, hogy az utókor tudja, hogy itt járt Árpád.

Herceg Józsefné, Apátfalva

ÁRPÁD BÁSTYA

Az alpári templomot látta, hogy hun van. Hát ottan az a halom, az az Árpád bástya vót. Amikó Árpád idehozott bennünket, ott vót a vigyázat, a várta. Azt úgy hordták össze a katonák sapkáva, meg a lovaknak az abrakos tarisznyájáva, azt a nagy partot úgy hordták össze a katonák.

Bárdos Jánosné, Tiszaújfalv

ÁRPÁD VEZÉR KILÁTÓT ÉPÍTTETETT

Lakott itten egy idős bácsi, mondja, hogy ő is a még idesebbektől hallotta, hogy amikor Árpád vezér a honfoglaláskor itt megtáborozott, ilyen alacsony, alföldes volt a táj, ilyen kilátót építtetett, ahonnan nagyobb területet belát. A katonák kalappal hordták össze a dombot.

Bálint Péterné, Szeremle

MA ÁD ISTEN SZERENCSET E TÁJRA

Árpád bejött erre a vidékre és megállt az Istenhegyen, ami Mádhoz van közel és azt mondta:

— Ma ád Isten e tájra szerencsét!

Így kapta a nevét Szerencs is, Mád is és Tállya is.

Novák András, Tállya

ÁRPÁD BELÁTTA EZT A VIDÉKET

A régi legenda szerint Árpád apánk a szerencsi hegyről belátta ezt a vidéket, és azt mondta:

— Ma ád Isten szerencsét e tájnak.

Így ragozódik ez, hogy Mád, Isten (Istenhegy), Szerencs és Tállya.

Horváth Béla, Mád

OND VEZÉR

Ond itt van Szerencs mellett, össze is van már Szerencssel kapcsolva. Az a falu Ond vezér nevét kapta.

Takács Béláné, Mád

Ond — Ond vezér adta neki a nevet.

Horváth Béla, Mád

ÁRPÁD KIOSZTOTTA AZ ÚJ HAZA FÖLDJEIT

Mikor befejeződött a honfoglalás, akkor Árpád Pusztaszeren összehívta a vezéreket, a hét törzs vezéreit és kiosztotta nekik az új haza földjeit. Ő maga középön, Csepel szigetén foglalt szállást és körül övezték a törzseknek a szállásföldjei.

Szűcs József, Mohács

IGAZSÁGOSAN OSSZÁK KI A BIRTOKOT

1.

Amikor Árpád béjött Magyarországra, elhatározta, hogy ezen a földön letelepíti a népét, s megbízott embereket, hogy a nép közt igazságosan osszák ki a birtokot, kinek mekkora családja van, ahhoz mérten, s hogy mindenkinek jó megélhetést kell biztosítani. Igen ám, csak ezek a megbízott emberek aztán, hogy a főuraknak kedveskedjenek, azoknak nagyobbat mértek, vagy az ő családjuknak, úgyhogy igazságtalanul osztották el a földeket. S ezért aztán, mikor a nép lázongani kezdett, Árpád nagyon megharagudott rájuk, s ezeket az embereket kivégeztette. S a nép megátkozta, hogy még ott se legyen nyugalomuk a földben. S éjszakánként feljönek, látják ezeket a bolygó lelkeket, s még ma es mérik a földet, s messziről lánczörgés hallatszik, mikor a fények felvillannak.

Péter Orbán, Józeffalva

2.

A szegény nép azt hiszi, hogy az elátkozott mérnök az urakkal összejátszott, mert a földeket mind az uraknak mérte oda. A szegény nép meg van győződve, hogy úrféle nemigen jut a mennyországba, azok lekerülnek a pokolba. A mérnök az uraknak mérte ki az egészet, pedig Árpád apánk úgy rendelkezett, hogy mindenkinek egyformán adjon földet.

A mérnök csörgette a láncot, amivel kimérte a földet. De nem oda temette el Árpád apánkat, ahová meg lett neki mondvá, aztán ezért elátkozták.

Kádár Lajos, Alpár

ÖN ÓRIÁSI KÍGYÓ VÓT

Vót már Árpád király várában Dömösön? Pád vára. Árpád király látta, hogy a mezőn ön nagy hengeredés vót. Hát mi lehet ez? Hát eccer megleste. Hát egy ön óriási kígyó vót, hogy nem vót több három méternél, de vastag vót, mint egy zsák liszt. Hogy amőre az ment, az mindig fütyűt és lehengerelte a füvet.

Róka Jánosné, Dömös

ÁRPÁD SÍRJA FÖLÉ TEMPLOMOT ÉPÍTÖTTEK

Árpád apánkat Óbuda környékén temették el és később a keresztény magyarok templomot építöttek a sírja fölé. A templom a történelem viharáiban elpusztult és később, mikor már a történelmi időkben keresni kezdték, nem találták.

Szűcs József, Mohács

SZOLGÁM LESZÖL HERCEG A MÁSVILÁGON

I.

A magyarok eljutottak a német császár országába is. A két vezérük Lehel és Bulcsu vót. Jól körű nyargalták má az országot, mire a német császár összeszedte a seregét. Birokra keltek egymással. Eleinte vitézül állta mind a két fél a csatát, de aztán, hogy azok sokkal többen vótak, a magyarok mind elhullottak, a két vezér se tudott menekülni. Lehel meg Bulcsu fogságba estek. A német császár halálra ítélte őket. Hát mikor odavezették őket, akkó megengedték, hogy mondják meg, mit kívánnak? Akkor Lehel vezér azt mondta: adják oda neki a kürtjét, ő szeretne még egyszer belefújni.

Ott állt legelő Konrád nevű herceg kárörvendő képpe. Lehel belefújt még egyszer a kürtjébe, aztán megforgatta a feje fölött, homlokon vágta Konrád herceget, ki mindjárt össze is rogyott. Lehel hozzámondta:

– Szolgám leszöl herceg a másvilágon.

Mer a mi öseinknek az vót a hite, hogy ahány ellenséget leterítenek, az mind szolgája lesz neki a másvilágon.

Amint homlokon vágta, a kürt kicsorbult. Máig is megvan Lehel kürtje az egyik múzeumba, most is láccik rajta a csorba.

Szűcs József, Mohács

2.

Úgy hallottam, hogy volt neki egy ellensége, a német császár és Lehelt elfogta és Lehel a kürtjével úgy megvágta, hogy bétoypadott a széje. A kürt es bétoypadott, meg az embernek a feje es. S azt mondta:

– Most megmutatom ezért es, hogy te més hamarább előttem a másvilágra, s én utánad megyek.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

3.

Azt mondták, hogy Augsburgná Lehel vezér, akié vót a kürt, fogságba esett és akkó ki akarták végezni. Akkó az vót az utolsó kívánsága, hogy az ű lován engedjék meg, hogy utoljára megfújja a kürtöt. Akkó a német császár odadta neki a kürtöt. Fölűt a lovára és akkó a kürtbe belefúj, és akkó megforgatta a feje fölött és úgy fejbe vágta, hogy mingyá meghalt. Ő meg meghúzta a kantárt és elmenekült.

Azt beszélík, akik jártak ott, hogy annak emlékire a városba most is kinn lóg Lehel kürtje, lehet most is látni.

Bosnyák Sándor, Bezdán

BOTOND RÁVÁGOTT A VÁRKAPURA

A honfoglalás után a magyar vezérek eljártak a szomszéd országokba, így Bizáncba, a görög császár várához is. Többször megverték a görög sereget és csak adófizetés fejében vonultak ki az országból.

Egy ilyen alkalommal is győztek őseink és akkor a győzelem után a görög császár nemcsak az adót fizette meg a sereg vezérének, Botondnak, hanem a lányát is odaigérte neki, ha majd megnő a lánya, megkapja.

Hát aztán legközelebb ismét Botond vezette a seregöt. Mikor a vár alá értek, bekiabált, hogy:

– Eljöttünk az adóért, meg az ígért császár-lányért!

Hát persze a görögök hallani se akartak se az adórú, se az ígéretrű, erős vót a vár és bíztak az erejükbe. Még az egyik óriás görög a falrú elkezdte gúnyolni Botondot:

– Mit akarsz te itt gyerök? Ha nem takarodsz mindjár haza (mivel kis termetű vót Botond, alacsony növésű, azér nevezte gyeröknek), ha nem takarodsz haza, úgy megverlek, mint apa a fiát!

Erre Botond se szó, se beszéd, leszállt a lovárú, elővette harci bárdját és rávágott a várkapura. Az érc nagyot csendült és akkora luk támadt rajta, hogy egy gyerök ki-be járhatott rajta.

Megijedtek a görögök, hogy ilyen erősek a magyarok, má be is törték a várkaput. Akkor Botond kihívta a görögöt birkózásra és leterítötte. Mikor a görögök látták, hogy Botond leterítötte az ő vezérüket, mer valami vezéri tisztöt viselt köztük, akkor mindjár megnyitották a várkaput és megkapták az adót is, meg az ígért császárlányt is, és így vonultak győzelmesen haza.

Szűcs József, Mohács

A táltosokról azt mesélték nálunk, voltak ilyen, úgy mondták abba az időbe, hogy olyan feneketlen gödrök. Ott voltak ilyen gödrök az erdő mellett és akkor persze intettek bennünket:

– Gyerekek, ne próbáljatok odamenni fürödni.

Mert tényleg vót aki mérte, hát mért húsz métert, húsz méter zsinórt vitt és még mindig nem ért a fenekére. Akkor azt mondták, hogy vót aki ott aludt és látta éjjel, hogy Taksony vezér tizenkét táltosával jött föl abból a gödörből. Taksony község mán István király előtt Taksony vezér idejibe létezett. Taksony vezér ott van eltemetve.

Panyik Béla, Taksonyfalva

A CSODASZARVAS KÚTJA

Én magam érdeklődtem a gyűdi kegyhely legendája után és az ottani lakosoktól hallottam aztán a Szentkútnak nevezett forrásnál. Ez Gyűd falutól jó kilométerre, másfél kilométerre van, ahová gyerekkoromba, mikor elvittek az öregek magukkal a pünkösdi búcsújárásra, mindig kimentünk oda a forráshoz. Akkor még nem volt ott semmiféle épület, még szabadon folyt ki a hegyoldalból a forrás. Volt három-négy nagy fa, öreg fa ott. Az öregek, a mi öregjeink azt mondták, hogy ott jelenés vót, annak gyógyító ereje van, és hogy az a forrás olyan, hogyha egy bűnös asszony megy át rajta, akkor megáll a forrás, nem folyik a víz és akkor átvezetnek rajta egy ártatlan kisleánykát, és akkor újra megindul.

Jómagam, mikor már az én fiaim iskolás gyerökök vótak, kivezettem a fiaimat, hogy megmutassam nekik és elmondjam a legendát. És akkor valahogy odatévedt egy környékbeli idős ember, és amint a fiaimnak mondom, az öreg beleszólt, és aztán elmesélte a gyerököknek, hogy ő mit hallott az öregjeiktől.

Géza királyt emlegetött, Géza király erre járt vadászni. Meglőtt egy szarvast, de a szarvas eltűnt, és akkor a vér nyomán űzték a szarvast és úgy jutottak ide. A forrásnál nyoma veszt a szarvasnak, de megtalálták a forrást és hát ittak belőle, fölfrissültek és Géza király rendelte, hogy emlékezetbe tartsák ezt a forrást.

Hát amikor az öreg ezt elmesélte, elgondúkoztam rajta, hogy ez a forrás egy ilyen pogánykori áldozóhely lehetett, amit áldozó kútnak, szent kútnak vagy csodaszarvas kútjának neveztek.

Szűcs József, Mohács

ELÉG GAZDAG VAGYOK, HOGY KÉT ISTENNEK ÁLDOZZAK

A nyugatról bejött keresztény papok számon kérték Géza fejedelemtől, hogy a pogány isteneknek is áldozik, a pogány áldozatokon is résztvesz. Akkor feltele nekük, akkor vágta oda:

– Elég gazdag vagyok ahhoz, hogy két istennek áldozzak.

Szűcs József, Mohács

SZÁLLJ LE VICA

Úgy mondták az öregek, hogy Pamuknál vót a csata, az erdőnél. Koppány lovon menekült, üldözték, a legkedvesebb feleségét is vitte. Vót aki azt mondta, hogy két, más meg azt mondta, hogy négy felesége vót. S akkor mondta neki, hogy:

– Szállj le Vica, nem jutunk már messzire, rohanj a sűrű erdő közepébe! Az az erdő a mai napig Szálica nevet viseli.

Sándor Istvánné, Somogyvár

Segítsd ezt a népet

A FORRÁSBA MOSTA MEG A KEZEIT

1.

Az idősebbek úgy tudják, hogy Szent István Kupa vezért itt győzte le, itt vágta négy felé, és utána itt a forrásba mosta meg a kezeit. A vár alatt van a Szentesica forrás, annak a vizibű én is sokszor ittam, mikor arra jártam.

Márton József, Somogyvár

2.

Amikor Kupa vezér és István király megütközött, István király győzött. Öreglak és Somogyvár között, a vasútvonalhoz nem messze van egy forrás, a mende-monda szerint abba mosta meg a véres kardját.

Heves János, Somogyvár

3.

Amikor vége lett a csatának, Szent István a Szentesica forrásnál megmosta a véres kezét és megáldotta a forrást, hogy aki ebből iszik, az gyógyulást nyerjen. A forrás a háború előtt búcsújáró hely vót.

Sándor Istvánné, Somogyvár

A NÉGY ÉGTÁJ FELÉ

A csata után Koppányt fölnégyelték és egynegyed részét ide tűzték ki saját várára. Aztán egy részét valamelyik északi, egy részét valamelyik keleti, s egy részét valamelyik nyugati városba. Az ország négy pontjára, a négy égtáj felé.

Sándor Istvánné, Somogyvár

SZENT ISTVÁN KÁPOLNÁT ÉPÍTTETETT

Amikor Szent István leverte Koppányt, a kereszténység győzött, akkor Szent István a győzelem emlékére egy kápolnát építtetett.

Sándor Istvánné, Somogyvár

MINK KOPPÁNYIAK VAGYUNK

A pátróiak Koppányhoz húztak inkább. Mikor én iskolába jártam, akkor mink is dicsekedtünk vele, hogy mink koppányiak vagyunk. A somogyiak öléig nyakasok vótak, elképzelhető, hogy nem könnyen tértek át a körösztény hitre. Lehet, hogy István király jó vezér vót, jó király vót, jó körösztény vót, de Koppány is igaz embör vót.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

A PÁPA ELKÜLDTE NEKI A KORONÁT

Géza fejedelem keresztény papokat is engedett be, akik térítették itt a népet. Így Istvánnak is keresztény pap volt az egyik nevelője, aki erősen beléplántálta a keresztény hitet. István, mikor apja meghalt, ő lett a magyarok első

embere. Láta, hogy a környező népek erősebbek náluk és a régi hitbe levő magyarokat itt nem engedik megmaradni, hanem előbb-utóbb összefognak ellene, elhatározta, hogy a népet is a keresztény vallásra téríti. Hivatott be térítő papokat, ő maga pedig a pápához küldött követtséget, koronát kért a pápától és uralkodási jogainak elismerését. A pápa el is küldte neki a koronát, ami azt jelönte, hogy elismeri független uralkodónak. Annyira sikerült neki a népet a köröszténységre átfordítani, hogy lényegében halála idején befejezettnek lehetett tekinteni a keresztény vallásra való áttérést.

Ez persze nem jelönte azt, hogy mindönki aztán eccöre hitbuzgó katolikus lett, aki térdre rogyott a pápa nevének hallatára, hanem csak annyit jelönte, hogy a magyar nép körösztény vallásra való térítése István életében lényegében befejeződött.

Megkörösztöltek mindönkit, aki számba jöhetött és engedelmesködött az egyház nyílt parancsainak, a vasárnapi templomjárásnak.

Szűcs József, Mohács

A PÁPA ÁLMOT LÁTOTT

Mikor Szent István térítő munkájában már odáig jutott, hogy megerősödött már a keresztény vallás, akkor papi követtséget küldött a pápához, hogy adjon neki koronát és országot a körösztény országok közé vegye be, őtet pedig, mint keresztény királyt ismerje el. A hagyományunk úgy tartja, hogy a pápa a lengyeleknek készíttetett egy koronát, csak álmot látott, hogy a magyarok jönnek a koronáért, nem adta oda a lengyelöknek, hanem jött István király küldöttsége és annak adta oda.

Szűcs József, Mohács

HA ELHOZTAD A FEJÉT, MÉRT NEM HOZTAD EL A NYELVÉT IS?

Ajtonynak a Tisza és a Maros háromszögibe vót a vára és az erdélyi hegyekig terjedt a birtoka. Géza halála után Ajtony is el akarta foglalni a trónt. Amikor István hírért vette, hogy Ajtony sereget toboroz, Csanád nevű vezérével elküldte udvari seregét és Csanád legyőzte Ajtonyt.

A történet ennyi, de a legenda még hozzáteszi, hogy párviadalban győzte le Ajtonyt, és a csata után egy vitéz gyorsan fellovagolt Budára és vitte Ajtony fejét, hogy: ő győzte le, itt a feje. Majd nemsokkal később fölkerült Csanád is, és hallja, hogy mit újságnak neki. Erre azt mondja a vitéznek:

– Ha elhoztad a fejét, mért nem hoztad el a nyelvét is?

Erre Csanád belenyúlt a tarsolyába és kivett egy emberi nyelvet. Akkor már ott száradt Ajtonynak a koponyája, széthúzták a száját, hát ki vót vágva a nyelve.

Így derült ki az igazság. Aztán István jutalmul Csanádnak adta Ajtony birtokait és aztán építötte Csanád a várát és az ő nevéől Csanád lett a birtoknak a központja és erőssége.

Szűcs József, Mohács

MEGVETTE A HADIFOGLYOKAT

A csehek megtámadták a lengyeleket és legyőzték őket. A hadifoglyokat el akarták adni és kérték István királyt, hogy engedje, hogy Magyarországon áthajtsák őket. Hát aztán István király mondta a cseheknek:

– Hát mit akartok? Gyalog hajtani? A háromnegyed része az úton hal meg. Mit fogtok árulni belőlük?

Megvette az összes hadifoglyokat és a királyi birtokain telepítette le. Még ma sok lengyel nevű van Isaszegen.

Szatmári Zoltán, Isaszeg

A KÉST, AMIVEL EVETT, OTT FELEJTETTE

I.

Azt énnekem tudod ki említette? A Belán Verkának az anyja. Az énnekem nagynéném vót. Az csak mondásból vót, hogy erre ment Szent István valami katonasággal és itt ezen a dombon megálltak ebédőnyi. Ebéd után megint tovább mentek és akkó István király, hogy a kést, amivel evett, hogy hát nincs nála, hogy azt biztosan ott felejtette. Ugy mondták, hogy hát ott vót a kés két ígő gyertya mellett. Két gyertya égett mellette.

Balkó Józsefné, Kolony

2.

Szent István erre járt és ebédöltek és akkor itt hagyta az eszközeit, villát, kést, ilyesmit. És akkor mentek má, mentek fel a Zobor hegyeken és akkor, hogy eszibe jutott, hogy itt felejtette. És akkor a lovagját visszaküldte és úgy megtalálta.

Süttö Balázné, Kolony

ÉGŐ GYERTYÁVAL ÜNNEPELTÉK

A helységet, ahol mű laktunk, Szent István király adta nekünk. Ő adta a székelvényeknek, nagyon szerette őket. Mindig égő gyertyával ünnepelelék Szent István napját. Borszékre mentünk búcsúra és égő gyertyával, még a legkisebb gyermeknek és égő gyertyát adtak, mert nagyon tiszlelék, mert a népnek adta azt a helységet.

Péter Mihályné, Zetelaka

SZENT ISTVÁN VISSZA KELLETT, HOGY FORDULJON

I.

A legenda szerint Szent István nem ért el Székelyföldre. Gyula vajda csapatai, a székelvények, s az uzok, az avarok, a besenyők, ezek a rokon magyar népek vótak. A kászoniak ma és azt mondják, hogy őek nem székelvények, hanem besenyők. Szent Istvánnak már a marosi részeken vissza kellett, hogy forduljon, mert a székelvények annyira szétszórták a csapatait a harcokban, hogy nem tudott már támadni, s meg és sebesült a vállán. S a koronája és ott sérült meg, utána már nem is igazították ki a keresztet a korona tetején.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

Szent Istvánt intette az édesanyja, hogy hagyjon békét a székelvényeknek, mert nem voltak keresztények. Szent István, hogy bajor Gizellát elvette, a pápa koronát küldött neki, hogy a székelvényeket keresztény hitre térítse. Az édesanyja Szent Istvánt intette:

— Vajk, hagyj békét a székelvényeknek, mert megjáród, s ne mezgesd őket, mer azok veszedelmesek.

Ugy és vót. Mikor Szent István a katonáival feljött Gyergyóba, a székelvények elszedték a visszavonuló helyeket. A gyergyai fennsíkon megszorították a székelvények, s ott megverték Szent Istvánnak a keresztjét.

A koronán a kereszt azért billent félre, mert megverték a magyarokat.

Puskás Ferenc, Gyergyóremete

Ezt az utat Szent István vágatta be, hogy tudja bejárni ezt a határt. Amint menni kő Ábrahámba, ott ahun a patak folyik, aztán csak a patak csordogált, nem volt út. Hogy ezt Szent István király vágatta, azér mondták Szent István vögynek.

Derhán Józsefné, Mindszentkála

OROSZLÁN JELENT MEG CSANÁD ÁLMÁBAN

Gazdag hatalmas úr vót Gyula vezér. Istvánnak nem akart sehogyse hódolni, nem akart előtte fejet hajtani. Állítólag hét felesége vót, és keresztény vót, de mégis az ősi vallást is követte, mint Géza, Istvánnak az apja. A görög szer-tartás szerint keresztelkedett meg, görög papokat tartott maga körül.

Aztán meg nem is Gyula kelt fel István ellen, hanem István kelt föl Gyula ellen. István tartott Gyula különválásátú, más szóval leszakadásátú, az ország testének a leszakadásátú. Egyébként, ezer év alatt ez a veszély mindég fönnállt, Erdélynek az elválása, leszakadása vót a tét.

Akkor István unokaöccsét, Csanádot küldte ellene az udvari sereggel. Csanád az első összeütközésbe kikapott Gyulátú. Visszavonultak a katonái, de ott maradtak éjszakára a visszavonulás bokros területén. Csanád kifáradva a harcba, úgy ahogy vót, harci öltözetbe ledűt a fűre aludni. Éjfél-tájba álmot látott: egy orosz-lán jelent meg neki, és (így mondja a legenda, így hallotttam gyerekkoromban a tanítónktú), az orosz-lán rákiáltott, hogy:

– Mit alszol, kelj föl, mer most megveröd Gyulát, mer alusznak a katonái.

Akkor Csanád hirtelen fölrázta a katonáit, sorba állította és megindultak Gyula ellen, és le is győzték, mer tényleg álomba találták Gyula táborát. Meglepték őket és így Csanád győzött.

Szűcs József, Mohács

BONYHA ÉS BOLYA

A történeti valóság szerint István Gyulának két fiát, Bonyhát és Bolyát élve elfogatta és ide telepítette őket a Dunántúlra. Én valószínűnek tartom, hogy Bonyhából lett Bonyhád, azt arra a vidékre költöztette, ugye itt jobban szömmel tudta tartani őket, mintha ott hagyja. István nem vót gyilkos ter-

mészetű ember, nem akarta megölni, unokabátyja vót Gyula. A Bolyát meg ide Boly környékére telepítette le. Ez lehetett a magva Bolya birtokának, ahová István letelepítötte, és innét származik a Boly név, ez Bolya vót eredetileg és magyar település. No persze aztán a törökök kipusztították fél Dunántúlt, és ide később németek telepedtek. Az én gyerekkoromba ez tiszta sváb község vót, Németbóly, ezt már határozottan tudjuk, hogy ezek a török hódoltság után költöztek ide. De a község eredeti neve: Bol, Bolya, Boly, aztán lett Németboly, ma pedig újra csak Boly.

Aztán István halála utáni zavaros időkben állítólag ők is szítták a Péter elleni fölkelést és ők is benne vótak Béla és Levente behívásában, és mikor Péter ezt meghallotta, akkor elfogatta és kivégeztette őket.

Szűcs József, Mohács

ÓLMOT ÖNTETETT A FÜLÉBE

Már öregedett István király, már gyöngült, és akkor Vazul meg akarta ölni. Bement a hálósobájába, odament az ágyához. Van, aki fölébred arra, hogy ránéznek. Ahogy Vazul ránézett István királyra, István azonnal fölébredt, fölült az ágyában és szólította a testőreit. Azt mondta:

A családotat nem büntetem, de neked el kell hagynod az országot!

Akkor megvakíttatta, ólmot öntetett a fülébe, hogy soha ne lehessen király. De milyen a sors, mégis Vazul utóda, László lett a király.

Sándor Istvánné, Somogyvár

HOGY NE LEHESSENEK ÖRÖKÖSÖK

Vazul Istvánnak a nagybátyja vót, az apjának vót a testvére. Ott élt a királyi udvarban, Vászolynak nevezték máskülönben. Három fia vót, Endre, Béla és Levente.

Mikor István megöregödött, a köszvény is erősen bántotta, akkor egy orgyilkos bement a király hálósobájába, hogy leszúrja a királyt tőrrel. Mikor elsötétedett, a király elszenderődött, akkor előbújt rejtkehelyéről az orgyilkos, de félelmébe elejtette a tőrt és az csörömpölve a kőpadlóra hullott. A király fölébredt és azt kérdezte, hogy:

Mivégre van ez? Ha Isten velünk, ki ellenünk?

Akkor az orgyilkos térdre esett – az egykorú legenda szerint –, kegyelemért könyörgött a királynak, és a király akkor megkérdezte, hogy ki indította

ilyen szándékra? Akkor Vászolynak a nevét mondta, mire Vászolyt elfogták, megvakították, ólmot öntöttek a fülébe, hogy uralkodásra alkalmatlan legyen. A három fiát pedig állítólag maga István király ösztönözte arra, hogy hagyják el az országot, menjenek Lengyelországba és Oroszországba a királyi udvarokba, mert itt nincsenek biztonságban.

Hozzá köll tennem, amit a legenda leír, hogy István király kegyességéről akkor mindönki tudott, valamikor keménykezű embör vót, de mikor megöregdött, nem akart már senkit megöletni.

István király felesége Bajor Gizella vót. A királyi udvarban nagyon erős vót a királyné körül tömörülő németek pártja. Állítólag ezek összeesküdtek az udvarban élő hercegök ellen, hogy ne lehessenek azok örökösök, ha a király meghal, azokra ne szálljon a korona és az ország. Állítólag ők bérelték fel az orgyilkost, ismerve a király kegyességét, tudva, hogy nem fogja az orgyilkost megöletni, ha leborul elé és kegyelmet kér. Ők mondták neki, hogy Vászolynak a nevét mondja ki, mint aki fölbérelte a gyilkosságra és akkor Vászolyt el tudják ítélni a király nevében, sőt Vászoly fiait is el tudják pusztítani.

A tervük azonban nem sikerült egészen, mert bár Vászolyt megvakították és ólmot öntöttek a fülébe, uralkodásra alkalmatlanná tették, a fiai elmenekültek Lengyelországba és Oroszországba, de később az István halála utáni zavargásokban hazahívták őket. Levente már meghalt útközben, mikor jöttek hazafelé az országba, de Endre és Béla hazajött, mindkettő uralkodó lött, ők mentették ki az országot az István halála utáni zavarokból és a németek támadásától.

Szűcs József, Mohács

SZENT ISTVÁN VEREKEDÉSBE VÓT

I.

Szent István, mondotta az én édesanyám, mink azétt hagyunk kedden húst, Szent István a verekedésbe vót és mikor onnan megtért, akkor azt mondotta:

– Atyám, én mikor hazaérek, akkor hagyok húst. Mer húshagyat napja vót. És akkor a Jóisten úgy meglágyította a köveket, hogy ő úgy ment, mint a sárba, a kövekbe, úgy ment, s keddre ért haza.

S akkor kedden meg es készítette s meg es ette. Azétt van, hogy mink kedden készítünk, s kedden meg es együk.

Demeter Antalné, Gerlén

2.

Azt tudom, hogy mikor be kell menni a nagybőjtbe, az összes világ tartották vasárnap meg, hogy aztán hétfőn az egész világ indult menni dolgozni. Vasárnap, mindenki azon a nap ett húst, má vasárnaptól nem lehet többet húst enni, az összes fazakat, minden edént, ami régebben nálunk fődből vótak csinálva, azkat mind kifőzték hamuval és vízzel kimosták, hogy a nagybőjtbe nem lehet húst enni. Akkor István király felesége várta a királyt a háborúból haza. S várta, s várta, nem jött haza. S nem jött, s nem jött, vasárnap éjen nem jött, hétfőn mind csak várta, nem jött, s kedden es várta, s kedden este azt mondta:

– Többet nem lehet várni, mer bémentünk a nagybőjtbe.

A királyt várták, s akkortól a katolikusoknak kedden van a húshagyó, szerdán van a hamvas szerda. Azé mondjuk hamvas szerdának, hogy mindent ki kell mosni hamuval. S akkor el van zárva minden zsírosság, hús, mindenféle, s akkor csak böjtös ételeket esznek.

Simon János, Lészped

VISSZASEGÍTÖTTE A TRÓNJÁRA

Szent István királyunk halála előtt felesége testvérének fiát, Pétert jelölte a trónra. Péter lobbanékony természetű vót és túlságosan indulatos ahhoz, hogy magyar őseink eltűrjék túlzásait. Az eseményök úgy alakultak, hogy a királyi udvar tisztviselői fölkeltek ellene és elűzték. Péter a német császárhoz menekült és följánlotta neki királyságát, ha visszaülteti Magyarország trónjára. Csak röviden említöm meg, hogy visszasegítötte a trónjára és nagy számú német őrséget hagyott mellette, hogy megvédjék a magyaroktól. Az egykorú krónikás írta róluk: „Abban az időben senki sem lehetött biztos felesége hitvesi tisztasága, szép hűgának, vagy leányának szüzességé felől, a király németjeinek erőszakosságai miatt.”

Szűcs József, Mohács

ISTVÁN KIRÁLY KARA

István király – a kara, az egyik kara megmaradt épen. Az nagy vallásos ember vót. Amikó meghalt, s jobb kara megmaradt épen. Avva valami jót cselekedett, azé maradt meg.

Csorba Jánosné, Szék

A JOBB KEZE ÉPSÉGBEN MARADT

A legenda szerint mikor István király koporsóját fölnyitották, illatos vizet találtak benne. Olajos víznek tűnt és kellemes illatot árasztott, és a jobb keze teljesen épségben maradt benne. Azt hordozzák ma is a körmenetben Szent István napján abban az arany foglalatban.

Szűcs József, Mohács

SEGÍTSD EZT A NÉPET

1.

Mikor István király megöregedett és utódlásra köllött neki gondolni, nagy gondba vót, mert egyetlen felnőtt-kort ért fia, Imre már akkor meghalt. Fiúörököse nem lévén, látta, hogy milyen nehéz helyzetben van az országa. Nagy gondba vót, kire is hagyja az országát? Mivel nem látott méltó utódot az ország kormányzására, térdre rogyott és Szűz Máriához fohászkodott:

– Nincs kire hagyynom az országot, te légy oltalma ennek a szegény nemzetnek! Segítsd ezt a népet, hogy jó úton haladjon!

A mohácsi ferences templomba, a barát templomba (ez a templom is Szent István tiszteletére van szentelve) a főoltárkép éppen ezt mutatja, amint Szent István térdenállva följajánlja a koronát Szűz Máriának.

Szűcs József, Mohács

2.

Szent István mikor halt meg, felajánlotta Magyarországot, a magyar népet s a magyar koronát Szűz Máriának, hogy védje, oltalmajza és örözzje meg.

Fazekas Zakariás, Józseffalva

3.

Szent István halála óráján Máriának ajánlotta föl az országot és azóta mondjuk azt, hogy Magyarország Mária országa.

Tóth Mihály, Bag

4.

Szent István mikor érezte, hogy ő már hal meg, akkor Szűz Mária megjelemlött neki, s egy kicsikét beszélgettek. S azt mondta Szent István Máriának, hogy:

– Vegye átál ezt a koronát s ezt az országot, s vigye, s gondozza s vezérelje, ahogy ő tudja.

Bogdán Raffael, Romanu

Vata lázadása idején a püspökök és főurak összejöttek Fehérvárra gyűlést tartani, hogy mitévők legyenek. Akkor jelentették nekik, hogy András és Levente jönnek már Oroszországból és már elérték a magyar határt.

Akkor Gellért püspök néhány paptársával elindult Budára, hogy ott fogadják az érkező Andrást, és kérik, hogy István király szellemében kormányozza az országot.

András herceg és serege még nem ért Budára, de Vata népe már ott vót, és ezök mikor meglátták az érkező Gellért püspököt a papi kísérettel, megfogták őket, fölvenszolták a Kelen hegy tetejére, taligára ültették és lelőtték taligával együtt. Gellért összetörte magát, de még élt, amikor lezuhant. Akkor odamentek a lázadók, átszúrták a mellét lándzsával és a fejét kövön összetörték.

Mikor András herceg odaért, Vata népét hazaküldte, a bűnösöket megbüntette, de hát ami megtörtént, azon már változtatni nem lehetett.

Szűcs József, Mohács

KARDOM ERŐS, KARDOM ÉLES

István királynak a fia vót. Ő elment vadászni. Ő elment lóháton vadászni, sz mikor az erdőbe ért, kiállott egy öregasszony, s mondotta neki, azt mondja:

– Ne menj tovább, mett nagy vérveszedelem vár téged.

Hát Szent Imre kivette a kardját, azt mondja:

– Kardom erős, kardom éles, az Isten tudta nélkül nem gordul meg a hajsza az én fejemben.

– No – azt mondja – úgy van, de – azt mondja – ne menj tovább, térj meg vissza, mett nagyon nagy vérveszél vár.

Még elmondta eccer. Azt mondja:

– Az Isten tudta nélkül a hajsza az én fejemben nem gordul meg.

Akkor elindult. Még az öregasszony még mondotta:

– Térj meg vissza, értsd a beszédemet, nagy veszél vár.

Nem hallgatta meg, elment tovább. Kiszökött egy nagy vaddisznó, nagy vadkan s elszakasztotta őt.

A lóhátról leesett, elszakasztotta, elfolyt a szép piros vére.

S ez vót a veszedelme. Az az öreg angyal vót, elküldte az Isten az angyalt, hogy ne maj menjen elé, térjen meg vissza. Nem hallgatta meg, s ev vót az ő veszedelme.

Csernik Antal, Lujzikalagor

Szent Imre haláláról azt tanultuk az iskolában, hogy vadkan ölte meg, itt valahol Pécsvárad körül. Mecseknádasdon (vót Püspöknádasdon) van egy Árpád-kori templom, és azon a vidéken elterjedt, hogy a Püspöknádasd környéki erdőben esett meg Szent Imre halála. Vótak akik azt mondták, hogy vadkan ölte meg, de vótak olyanok is, akik feltették a kérdést, hogy nem a németek ölték-e meg? Annyit tudunk a németekről, hogy már Géza idejében beküldték papjaikat, részint térítési, részint kémkedési szándékkal, s aztán azt is tudjuk, hogy Magyarországot csak kényszerűségből tűrték meg. Én nem is csodálom, hogy Szent Imre haláláról az iskolában tanított történet mellett olyan legenda is keletkezett, hogy a németek tették el láb alól.

Szűcs József, Mohács

A KORONA VAGY A KARD?

Szent István király halála után forradalmi idők következtek Vata tiszántúli úr és a körülötte levők táborában. Péter királyt megbuktatták majd meg is ölték.

A forradalmár magyarok, mivel az országban nem találtak az urak közül alkalmas embert királynak, küldöttséget küldtek a megvakított Vászoly fiaiórt Oroszországba. Három fia vót Vászolynak, akik megvakítása után elmenekültek. Endre, az idősebb és Levente a fiatalabb Oroszországban vótak, a kievi fejedelemlnél. Kicsiny, de jó sereggel el is indultak Magyarország felé. Levente útközben meghalt. Hazaérve Endre lecsillapította a forradalmi hangulatot, aztán megválasztották királynak. Közben megnősült, de nem születött gyeröke. Küldöttséget menesztett öccséhez, Bélához Lengyelországba, aki vitézése következtében megkapta a lengyel fejedelem lányának a kezét, és a bajnok címet. A küldöttek átadták az üzenetöt:

– Gyere haza, segíts a kormányzásban, nincs utódom, neköd adom az ország egyharmadát, ahol uralkodhatsz, és segíts az ország ügyeinek rendezésében.

Béla haza is jött. Egy ideig békesség vót köztünk, ám Endrének váratlanul fia születött, ez lett a Salamon. Mikor a kis Salamon megszületött, Endre mindenképpen a fiának akarta biztosítani a koronát. Udvaroncái is unszolták arra, hogy tegyen valamit, amivel biztosítja fiának a koronát, és kieszelték, hogy Bélát a királyi várba hívatják, egy szobába kiteszik a koronát és egy kardot, és majd fölteszi neki Endre király a kérdést: Melyiket választod? Ha a koronát választja, akkor megölik, mielőtt a palotábú eltávozna.

De Bélának vót egy jó híve Endre udvaroncái között, és mikor Béla közeledett, akkor figyelmeztette, hogy milyen tervet eszeltek ki a király udvaroncái és hozzátette: ha kedves az életed, akkor a kardot válaszd, mert más különben megölnék.

Mikor Béla belépett a király szobájába, úgy is talált mindent, egy asztalon ott vót a korona és a kard, és a bátyja föltette neki a kérdést:

– Melyiket választod öcsém?

Béla a kardot fogta meg. Így menekült meg a haláltól.

Szűcs József, Mohács

BÚVÁR KUND

István király halála után megindultak az ellenségeskedések a németekkel. István kijelölte utódjául Pétert, Pétert elűzte Aba Sámuel, Péter elmenekült a német császárhoz, és a császárral jött vissza.

Közben a magyar főurak visszahívták a száműzött Vazul fiait, Andrást és Leventét Oroszországból, és Bélát Lengyelországból.

– Gyertek vissza, ti vagytok a vér szerinti örökösök!

Béla vitéz katona vót és vitézségét már be is bizonyította. A lengyelek háborúba keveredtek a litvánokkal és akkor Béla párviadalban legyőzte a litván herceget. Akkor a lengyel király odaadta neki a lányát, mint a mesében.

Egyébként őseink törvényei szerint is ők voltak a jogos örökösök az apjuk révén.

A magyar urak Andrást választották királynak.

A német császár már többször vezetött hadat, színleg Péter érdekében, valójában azonban a régi Nagy Károly-i birodalom keleti tartományát akarta visszafoglalni a magyaroktól. Henrik német császár Pozsony felé indult, hajókat is küldtek le a Dunán, élelemmel voltak megrakva. A sereg szárazföldön jött, Pozsonyt megtámadták, de ispánjaink nyolc hétön át vitézül védték a várat, és egy éjszaka egy magyar vitéz, Búvár Kund elsüllyesztette a német hajókat mind.

De akkor már a pápa is beleavatkozott a német császár és a magyar király harcába és a pápa közvetítésével Henrik visszavonult seregével és rövid időre létrejött a béke a két ország között.

Szűcs József, Mohács

A MAGYAR KIRÁLY AZ ÉGBŰ KAPTA A MÉLTÓSÁGÁT

1.

Hát ugye, amint valamikor gyerökkoromba hallottam: a magyar címerben mindegyik képnek van valami értelme. Úgy tudjuk, hogy két angyal tartja a címert, benne három halmon egy kettős köröszt és a másik oldalon négy fehér sáv. A korona a tetején azt jelenti, hogy független királyság, semmi földi hatalom nem parancsol neki. A két angyal két oldalt azt jelenti, hogy a magyar király nem földi hatalmasságtú, hanem az égbű kapta a méltóságát. A kettős köröszt pedig azt jelenti, hogy apostoli királyság. A három halom a három nagy högyet, Mátrát, Tátrát, Fátrát jelenti. A négy ezüst sáv pedig a négy folyót, Dunát, Tiszát, Drávát, Szávát, ami Magyarországon végigfolyik. A címerpajzs pedig azt jelenti, hogy Magyarország mindig a kereszténység védőbástyája volt.

Szűcs József, Mohács

2.

A három halom a címerben a három legmagasabb magyar hegy: Tátra, Mátra, Fátra. A négy fehér csík meg a négy folyó: Duna, Tisza, Dráva, Száva.

Tóth Mihály, Bag

VATA SZENT ISTVÁN FELÉ SUJTOTT

1.

Szent István idejében a magyarok pogányok voltak. Szent István hozatott külföldről hittérítőket, és a magyarokat megkereszteltette. Azonban volt egy törzs, akik nem jó szemvel nézték, hogy a régi istenektől a nép elpártol és követi az új hitet. Háborút indítottak Szent István ellen, folyt a harc, majdnem, hogy a pogányok győztek. Ahogy viaskodtak, Vata, a vezér Szent István felé sújtott s a kardja a keresztet érte, és a kereszt elhajlott az ütéstől, s azóta es úgy van.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

A magyar szent koronán meg van dőlve a kereszt. Hát annakidején, amikor Szent Istvánt megkoronázták, egyenes volt és egyenes volt egészen addig, amíg Árpád-házi királyok voltak. Azonban, hogy idegen uralkodók lettek, azóta dőlt meg, hogy nem a magyar nemzetből támadtak a magyar népnek a kormányzására.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

Égtek a gyertyák a szarvain

A MEGVADULT LOVAT MEGCSÖNDESÍTÖTTE

A későbbi Szent László királyunk még legényke korában megfogott egy megvadult lovat. A nép jajgatása és sikongatása közepette fölugrott a hátára és megcsönDESÍTÖTTE. Aztán még hozzáteszi némely legenda, hogy később ez lett a Szög nevű hatalmas barna lova. Azér nevezték Szögnek, mer a szög kifejezés a régi magyar nyelvben barnát jelentett. A barna tulajdonképpen barnapej. A lovakat nem úgy nevezték, mint az iskolában a ceruzát, hogy barna, hanem a lónak a barnába játszó színét nevezték szögnek, még az én gyerekkoromba is, sőt egészen addig, amíg a Kádár-rendszer alatt a lovakat is ki nem végezték.

Szűcs József, Mohács

NE LÖJJ LE ENDEM VITÉZ KIRÁLY

László király vadászni ment az erdőbe, s meglátott egy hímszarvast, fogta az íját, hogy lelövi. S akkor megállt a szarvas és megszólalt:

– Ne löjj le engem vitéz király, engem Isten küldött, hogy őseid birtokára, a dombra építesz templomot.

S akkor a király elhatározta, hogy nemcsak kolostort építtet ide, hanem bencés rendet is alapít, mint ahogyan István király alapított Pannonhalmán.

Sándor Istvánné, Somogyvár

ÉGTEK A GYERTYÁK A SZARVAIN

1.

A nagymamámtú hallottam, hogy Szent László vadászott és egy szarvas tűnt fel előtte, akinek több korona vót a fején. Koronának az agancsokat mondják, hogy hány koronás állat. Úgy látta, hogy égnek a gyertyák a szarvain és fölötté fényben úszva Szűz Mária ragyog. A szarvas csak szaladt előtte, szaladt előtte és egyszer eltűnt. Szent László akkor úgy gondolta, hogy Szűz Mária tiszteletére oda templomot köll építsen.

A váci templomot Mária nevenapjára akkor építette.

Balázs Jánosné, Bag

2.

A beszéd szerint Szent László szeretett vadászni. Láta, hogy egy szarvas van előtte és az agancsain gyertyák égtek. Üldözőbe vette és addig hajtotta, amíg egy helyen a szarvas eltűnt. Ahol eltűnt, ott épült a váci templom.

Tóth Mihály, Bag

SZENT LÁSZLÓ PÉNZE

1.

Mikor a kunok megtámadták hazánkat, Szent László lóra ültette seregét. Utólérte őket és már tenger zsákmánnyal menekültek, vonultak ki az országból a kunok. Utólérte őket, csatába bocsájtkoztak és a mieink már le is győzték őket, amikor a kunoknak eszükbe jutott, hogy elszórják a rablott aranyakat és úgy a mieinket megállítják. Sikerült is a tervük, mer a katonák leszálltak a lovaikról és kezdték szedegetni az aranyakat. Akkor László, látva, hogy mi történik, fölfohászkodott megin, az égiektől kért segítséget és azok az aranyak mind kővé változtak. Amikor ezek az aranyak kővé változtak, akkor a katonák újra lóra ültek és tovább üldözték a kunokat, megszabadították a foglyokat és László legyőzte őket. Erdélybe azon a tájon, ahol ez a harc folyt, ma is lehet találni lapos köveket, ezeket Szent László pénzének nevezik.

Szűcs József, Mohács

2.

A tatárok nagy sereggel üldözték Szent Lászlót, ő kis csapattal menekült, arra tartott, amőre az ugratása van, arra tartott, má majdnem utólérték. Akkor szedett föl kavicsokat, széjjelszórta és arannyé változtak. A tatárok lehajútak szednyi, szedték össze. Addig túlhan jutottak, de ugranyi köllött.

Tóth Gáborné, Galgahévíz

3.

A határunkban rengeteg kőpénz van. Azt mondták, hogy Szent László királyt mikor kergették a kunok, akkor Szent László király menekült, s szórta el a pénzt, hogy a kunok szedjék, hogy ne érék utól. S a kunok szedték fel a pénzt, s Szent László király imádkozott az Istenhez, s akkor megváltozott a pénz, mind kőbű vót. S akkor nem érék utól a kunok, mer elmenekültek.

Gaál Jánosné, Inaktelke

4.

Szent Lászlóról hallottam, hogy üldözték őt és az ellenségei és futott a népeivel, s akkor ő visszahanyagált pénzt, s ahogy visszahanyagálta, hát az ellenségei fel akarták szedni, de akkor már kövek vótak. S vót egy nagy szikla, s az kétfelé nyílott, s átalmentek rejta, úgy megszabadultak.

De viszont nagy szomjúság vót, a népei hőttak meg, s a kardját belédöfte egy hegybe, s víz fakadott, ahol nem es vót víz.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

AZ A VIRÁG BUJÁN TERMIK

A kunokkal vótak harcban. Szent László vezette a magyarokat és a hegy azér repedt el, ahol az Aranyos folyó folyik, hogy Szent László túl maradt. Szent László pénzt szórt el, még ma is az a virág megvan, ott buján termik az Aranyos folyó mellett. Azt Szent László pénzinek nevezik.

Puskás Ferenc, Gyergyóremete

AZ ANGYAL KÍSÉR ENGEM

Szent László bátor ember volt. Kérdezték a többiek tőle, hogy:

– László, hogy lehet, hogy te nem félsz?

Azt mondja, hogy:

– Mert a védelmezőm velem van.

– Hát mi nem látunk senkit.

Azt mondja:

– Az angyal kísér engem éjjel-nappal.

Balázs Jánosné, Bag

SZENT LÁSZLÓ ZABJA

I.

Mátraballa határától a bodonyi részen, a Boldogasszony magasán van Mária szobra. Az idősebbek úgy mondták, hogy régen Szent László járt ott lóháton, a lovát megabrakoltatta, és a zabból elhullott, és az ott kikelt, és még ma is látható az a zabhoz hasonló fű.

Forgó László, Mátraballa

2.

Az öregek ajkáró ránk maradt, hogy Szent László is járt Boldogasszony magasán, ott is imádkozott, megzabolta a lovát, és ott elhullott a zab, és az ott kikelt. Hát én is jártam ott már többször, igaz, hogy má régen, és még akkor is megvót az a zabos fű. Nem az az eredeti zab, hanem olyan vékonyabb magas fű, és mint a zab, olyan termés van rajta. Azt mondták, hogy az Szent László zabja.

Sánta József, Mátraballa

SZENT LÁSZLÓ ÉS A JUHÁSZ

Szent László vót az, aki úgy járt ugye a földön tovább-tovább. Mondták, hogy elment egy juhászhoz. A juhász nagy tálba lerakott puliszkát csinált, s Szent Lászlót es odaültette. S a juhász a kövérebb, zsírosabb felit maga felé húzta, s Szent László es úgy lassan elnyúlt szépen a juhász elébe. S a juhász egyet a kalánnal jót húzott a kezire.

Akkor meghunyászkodott. Nohát mikor vége lett az ebédnek, hát akkor megmondta a juhásznak, hogy csinállok egy ebédet s téged es meg foglak hívni.

Jó, hát úgy es vót. Az ebédet megcsinálta, s meghívatta a juhászt es.

A juhász es elment.

A juhász meg félt, aztán bémutatkozott, hogy ő a király (a végén a juhásznál, amikor az ebédnek vége lett). A juhász akkor eleget gondolkozott, hogy hát nem kellett volna ilyen gorombán bánjék a vendéggel, de hát mán nem vót mit tenni.

Elment a juhász vendégségbe a királyhoz. A király azt mondta, mikor oda-ment, a juhásznak meghagyta, hogy:

– Te éppen úgy csinálj, mint amikor nálad vótam. Mikor elejbed nyúl valamelyik – azt mondja –, akkor jól sújts a kezire!

Hát egy tálba tették elé azt a lerakott puliszkát, az egész vendég egy tálból ett. A legjobb ódalát sirítette a juhász felé. Mások es elnyúltak a juhász eleibe, vettek, akkor a juhász jót húzott a kezükre. Mondták a vendégek:

– Te felség, hát ilyen goromba vendéget ide minek híttál?

Akkó mondta a király, hogy:

– Ez az igazság, mindenki maga előtt érje meg, ne nyúljon a másik eleibe – azt mondja – a juhász tudja az igazságot.

Galaci József, Komjád pataka

SZENT LÁSZLÓ FORRÁS

1.

Mikor Szent László a kunokkal harcolt, ugratott a lovával és a lova lába nyomából fakadt föl a víz, a Hajta pataknak a forrása.

Nagy Mihály, Vácszentlászló

2.

A nagyanyáméknak a kertjébe vót a Szent László nyoma. Ott fakadt a forrás, abból ered a Hajta patak.

Magócs Istvánné, Vácszentlászló

3.

A Szent László forrás nem fagy be soha. A Duna régen be szokott fagyni, de a forrás akkor se fagyott be.

Tóth József, Valkó

SZENT LÁSZLÓ TÁBORA

A zsámboki út környékin vót egy temető és ott vót egy kápolna. Azt mondták, hogy Szent László annak idején, mikor háborúzott, akkor a kápolna körül vót neki a tábora.

Nagy Mihály, Vácszentlászló

ENGEDJEN MÉG KÉT NAPOT

1.

Szent László a haborúba verekezésbe vót és körösztil ment vasárnapon, nem tudott hazaérni, hogy húshagyatot hagyjon a családjával, és az ő katonái es a családjiknál. S akkor megkérelte a szentséges pápát, az akkori szentséges pápát, hogy engedjen még két napot, hogy kezdődjék meg nagyszeredától a bőjt, adjon hétfőt s a keddet, engedje, hogy igyanak a katonák s egyenek a családjikval. S a szentséges pápa megengedte, s ezétt van nekünk az a két nap. A rományoknak, az ortodócoknak nincsen az a két nap.

Jánó Ilona, Lészped

2.

Szent László király el vót verekedésbe. S másikak húshagyatot tartják vasárnap, mük töttük kedden. S úgy mondták, hogy ő elvót verekedésbe, s ő azt a két napot elszalasztotta, nem tudott hazaérni. S mikor hazaért, hétfőre ért haza, akkor lett lenne böjt. S a Jóistentől kért bocsánatot, hogy az a két nap maradjon húshagyatnak. S az a húshagyat nekünk most es húshagyat, Szent László királynak az érdemeiért mü hétfőn, s kedden csináljuk a húshagyatot, nem vasárnap.

Bezsan Erzsébet, Klézse

3.

Azt mondták örökké a szüleim, hogy azé van két nappal vasárnapon keresztül a húshagyat, hogy elvót Szent László király a háborúba, s érjen haza ő es húshagyaton. S aztán kedden este hagyjuk a húst örökké.

Dani Péterné, Pusztina

SZENT LÁSZLÓ EGY KASTÉLYT ÉPÍTETT

Ez egy erdős rész vót, ahol a templom van, ez olyan tisztás vót, mer fenn van a dombon. Hát oda épített Szent László király egy kastélyt. Egy család tartotta fönn a kastélyt, a Berei család. A törzsökös lakossága Nyárádszentlászlónak a Berei-nemzetség. A többiek, mi Karácsonyok is jövevények vagyunk. Aztán a palota helyibe építette a katolikus egyház később a templomot.

Karácsony Pál, Nyárádszentlászló

A MAGYAR HATÁR

A Duna arra fönt sebesebb folyású, hegyek között kanyarog. Az Enns Linc alatt jön a Dunába. Állítólag Szent László idejibe ott vót a magyar határ.

Bosnyák Sándor, Bezdán

A TORDAI HASADÉK

1.

Amikor a kunok üldözték Szent Lászlót, hát Torda környékén vót ez. Hát már érték el Szent Lászlót és akkor fölnézett az égbe és akkor fohászkodott

az Istenhez és akkó keletkezett a tordai hasadék, ami máma is létezik, úgy-hogy az üldözők elől el tudott menni.

Székely István, Szék

2.

A tatárok elől menekült Szent László és akkor lett a tordai hasadék, ami máma is élő példa, hogy a hegy olyan szépen el van vágva. Szent László királyt ők le tudták vóna már fejezni, mert már annyira érték utól, de hát ott csoda történt, hogy hát megnyílt a hegy és úgy tudott elszaladni az ő kis maradt seregével.

Zsók Ágoston, Déva

3.

Szent Lászlót üldözték a kunok, aztán nem vót más menekvés, fölfohászkodott, égi segítséget kért és akkor, mielőtt az üldözők utólérték volna, mögötte megnyílt a hegy és egy nagy hasadék keletkezett, hogy az üldözők tovább nem jöhettek.

Ez a tordai hasadék.

Szűcs József, Mohács

4.

Úgy állítják rolla, hogy istenfélő ember vót és mint király nem vót hozzá hasonló, azért hívták őtet Szent Lászlónak. S amikor egy nagy harcba keveredett, üldözőbe vették és érezte, hogy már az ellenség éri utól, akkor felkiáltott a Jóistenhez, hogy jöjjön segítségére és szabadítsa meg. S miután az imát bevégezte, mert behunyt szemmel imádkozott, visszanézett, hát látta, hogy a háta mögött lett egy nagy hasadék. Ő volt a hasadékon túl, a tatárok pedig erről és ameddig megkerülték a hasadékot, addigra már ő messze vót a seregével, és így megszabadult.

Balogh Jánosné, Szék

A SZÁDELŐI HASADÉK

Azt mondták, hogy azér van a szádelői hasadék, mer ott ugratott keresztül Szent László a lovával. Akkor meghasadt a hegy és a patkó nyomai ott vannak a másik ódalt a hegy csúcsán.

Turóczi Gézané, Szék

A MÁTRAVEREBÉLYI TEMPLOM

Szent László mikor menekült a kunok elől, akkor megrepedt a föld és úgy tudott elmenekőnyi a kunok elől. Aztán azt mondta Szent László, azt mondja:

– Ha győzünk, a vőgyben templomot építünk.

Hát az Szent László – beli templom, a mátraverébelyi templom, akkor építette.

Gaspari János, Drégelypalánk

SZENT LÁSZLÓ KÚTJA

1.

Aztán nem messze van attúl a helységtől, mai napig is úgy mondják, hogy Szent László kútja. S aztán még máma is a lova patájának a nyoma egy kőbe látszik. Ez a tordai hasadék mellett van, a járai vőgy felől van egy község, amit Járának mondanak, a járai patak mellett, én magam is láttam azon a kövön a patának a helyét.

Székely István, Szék

2.

Szentkúton egy kicsit kívül van egy nagy szikla, Szent László sziklája. Az ketté van hasadva. Szent Lászlót az ellenség üldözte és amikor Szent László keresztül ugratott azon a sziklán, megrepedt úgy, hogy az ellenség nem tudott utána menni. Szent László lovának a patája ahogyan benyomta a követ, most is onnan csörgedezik a szép, tiszta víz. Hát szoktunk belőle vinni, hogy hát itt is csoda vót.

Orosz Jánosné, Maconka

3.

A ló patájának a nyoma ott van a a szakadék szélén. Valami csata vót ott és akkor Szent László ugratott át, mert már érték el, és akkor átugrott, megnyílt utána a föld és ott maradt a lovának a patája nyoma. A patájának a nyomából csorgadozik a víz.

Tóth Jánosné, Zsámbok

4.

Azelőtt régen gyalog jártunk, egy hétig jártuk a búcsújárást, oda-vissza egy hétig tartott. Mindig kimentünk a forráshoz, ami arrul vót nevezetes, hogy László király ott ugratott át, és nem vót mán a katonáinak vize és a ló patája vizet fakasztott nekik.

Szabó Istvánné, Dány

A KARDJÁVAL EGY SZIKLÁT NYITOTT

1.

Azt hallottam, a mátraverebélyi szentkúton, mikor az ellenség üldözte Szent Lászlót, akkor a kardjával egy sziklát nyitott, aztán folyik is ott a víz.

Tóth Józsefné, Tura

2.

Mikor Szent László nem tudott a katonáinak vizet adni, akkor a sziklába vágta a fokosát és kérte az Istent, hogy tegyen csodát, mert az ő katonái itt halnak szomjan. És hát tényleg csoda történt, mert hát vizet fakasztott a fokosa.

Popovics Istvánné, Fegyvernek

3.

Amikor a csapatja megszomjuzott, vót egy ilyen csatabárdja, és a kősziklába ütött avval a csatabárddal és megindult a víz. Úgyhogy azt mondják annak, hogy ez Szent László vize, úgy a kősziklából csorgott a víz.

Székelly István, Szék

4.

A másik történet szerint – üldözték őket és nagyon megszomjajztak és víz nem vót sehol. Akkor Szent László király belevágta a bárdját a sziklába és akkor a sziklából víz fakadt és szomjúságokat oltani tudták.

Palatkás József, Magyar Nemegye

A TÁLLYAI OLTÁRKÉP

1.

Nagy hőség vót és a katonaság zúgolódott, hogy nincs vizük, és Szent László fakasztott a sziklából. A tállyai oltárkép is ezt mutatja, hogy a víz csobog, ahogy a fejszével belevág.

Horváth Tibor, Tállya

2.

Azt úgy hallottam, hogy szomjasak vótak és víz nem vót. És akkor Szent László (ezért is lett ő szent, úgy hallottam), a lándzsáját belevágta a kősziklába és a kősziklából kifolyt a víz, meg a lovának a patkója, ahogy belelépett, kétódalt így felfakadt a víz.

Antóni Miklósné, Tállya

SZENT LÁSZLÓ ÉS A KUN VITÉZ

A kun vitéz egy ütközet után egy magyar lányt kapott a nyergébe és menekült vele. Szent László király észrevette, mert sikoltott is a lány és utána eredt és kiáltott a lánynak:

– Rántsd le húgom a lovast!

A lány elkapta, lerántotta, a kun lovas feje, ahogy esett le, a sziklához csapódott, abban a szempillantásban szörnyethalt. A király meg maga elé vette a nyergébe és visszavitte. Ahol Szent Lászlónak a lova patája érte a sziklát, a pata nyoma ott maradt.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

A KARJÁN OTT VÓT MINDIG A RÓZSAFÜZÉR

Szent Lászlóról azt hallottam, hogy minden ellenséget le tudott verni, de a karján ott vót mindig a rózsafüzér és úgy harcolt.

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

AZ ELFOGOTT KUNOKAT MEGKERESZTELTÉK

A múlt században volt itt Mohácson is egy Kun utca, de itt nagyobb összefüggő településről nem tudok. Még talán a Szent László idejébe elfogott kunokat megkeresztelték és szétszórták az országba. Ezöknek a neve több esetben csak a keresztnévbe maradt meg, ami később családnév lett. A mohácsi reformátusok között, akik átvészelték a török hódoltságot (mert azok vészelték át, a katolikusok nemigen, azok csak néhányan, talán akik a szigetbe menekültek) ezek között vót több ilyen, Lőrinc például. Amikor még az Árpádok idejébe legyőztek egy-egy ilyen betörő kun, az meg besenyő seregöt, akkor a foglyokat keresztvíz alá vitték és különböző területeken az országba letelepítették. Szétszórták őket, nem összefüggő területen, hogy erejük legyen, hanem szétszórták őket kisebb csoportokra, hogy fölkelésre ne is gondolhassanak.

Szűcs József, Mohács

1.

A legenda szerint Szent László Pogányhavasról ugratott be – Szépvíz felső részén van egy kisebb hegy, s ott van egy kő, s azon van egy olyan nyom, mint hogyha egy ló patkójának a nyoma lenne. S ahonnan ugratott, fönna a Pogányhavas ódalán es van egy kő, s ott es egy ilyen patkónyom kivehető.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

Mikor a tatárok Szent Lászlót üldözték, akkor én még kicsike vótam.

Kalló Jánosné, Inaktelke

SZÉPVÍZ

1.

Az öregektől hallottuk: Látjátok azt az utat ott befelé? Mikor Szent László ott jött be a lovával, bejött erre a patakra, mert addig nem vót nevezve Szépvíznek, akkor azt mondta:

– Igyál lovam ebből a szép vízből.

Szépvíz falunak és Szépvíz pataknak aztán így maradt ez a neve.

Ferenc Kálmán, Madéfalva

2.

Szent László király ment ki a hegyre és nagyon szomjas vót a lova és talált egy forrást a hegyen. S akkor mondta, hogy:

– Igyál lovam ebből a szép vízből.

Azért maradt a mű falunknak a neve Szépvíz. Szent László király a védő-szentünk, akkor van a búcsúnk június 27-én.

Barabás Józsefné, Szépvíz

3.

Hát így tartja a legenda, hogy Szépvíz a nevét Szent Lászlótól kapta. A kun háborúk idején ott vívott több csatát, s a Szépvíz pataka nagyon szép tiszta vízű patak, s ott itatta meg a lovát. S azt mondta a lovának, hogy:

– Igyál lovam ebből a szép vízből.

S ebből maradt meg Szépvíznek a neve.

Erőss Pál, Szépvíz

A SEREGBE JÁRVÁNY PUSZTÍTOTT

Még másik legenda szerint sereget vezetett, amikor a seregbe betegség ütötte fel a fejét, járvány pusztított. Nem vót semmi mentség, már nagyon megti-zedelte a sereget. László megint az égiekhöz fohászkodott, és akkor azt a szózatot hallotta, hogy lőjje ki a nyilát és ahová a nyílveasző leesik, azt a fü-vet, amelyet köröszkül fúr, azt szedjék le és a katonák sebeire tegyék rá és az meggyógyítja. Így is lett és ettől meggyógyultak a katonái.

Szűcs József, Mohács

SALAMON KÖNNYEKRE FAKADT

Szent István halála után eléggé zavaros vót Magyarország helyzete. Pétert elkergették a magyarok, majd többek között Vászoly fiának egyike, András lett az uralkodó. Ennek a fia vót Salamon.

Salamon mellett aztán Vászoly másik fia, Béla is visszajött az országba, még András király hívta vissza és neki adta a Felvidék egy részét hercegség-nek kiemelve. Bélának a fiai vótak Géza és László.

András király halála után Salamon lett a király, de a magyarok nem nagyon szerették, mert kegyetlenségig lobbanékony természetű embör vót, és Bélá-nak (akit Bajnok Bélának neveztek nagy vitésze miatt) a fiait szerették vol-na királynak. Meg is tették először Gézát, majd Géza halála után Lászlót, az ifjabbikat.

László lovagias természetű, de egyébként vitéz uralkodó vót, a magyar nép nagyon szerette. Salamonnal hadakozni kényszerült, de mikor legyőzte Salamont, lovagias természetére jellemző, hogy királyi tartást rendelt neki, csak éppen királyi hatalmat nem adott a kezébe, nehogy ismét bonyodalom támadjon. Salamon akkor se tudott nyugton maradni, mindig ármánykodott László ellen. Lászlóval való viaskodásához tartozik, hogy Salamon minden-áron szerette volna visszaszerezni királyságát, de mivel a magyarok nem áll-tak mellé, a német császártól kért segítséget, már nem is először, ám nem kaphatott, mer akkor már a német császárnak elég baja vót otthon a saját uraival. Salamon akkor a Kárpátoktól délre táborozó kunokhoz csatlakozott, ezekkel a görög császár ellen harcba indult, majd Erdélybe is betört velük, Erdélyt végigpusztították. László kiverte őket, de Salamon életben maradt, megmenekült, és állítólag akkor látomása vót és a látomás következtében re-meteségre adta magát.

Szűcs József, Mohács

A KÖRNYÉKET ELLEPTE RENGETEG FÜRJ

Egyszer Szent László háborúban volt s elfogyott az élelmük. Úgy látszott, hogy elvesztik a csatát. Szent László akkor az Istenhez fohászkodott, hogy adjon valami élelmet a részikre. S nagy csoda történt: az egész környéket ellepte rengeteg sok fürj, úgymint mindegyik katona fogott, amennyit akart, s az éhségüket elverték. S így erőre kaptak s az ellenséget levertek.

Gáspár Antal, Istensegítség

SZENT LÁSZLÓ KÚTJA

A falu határában, Oroszhegy határában van egy kút, s Szent László ott itatta meg a lovát. A neve es Szent László kútja. A víznek gyógyereje van, a népusos kútnak es nevezi.

Pál Tamás, Oroszhegy

HÁROM ÓRÁT MEGHOSSZABBÍTOTTA ISTEN A NAPAT

Szent Lászlóról az a regebeszéd, hogy nagy csatába vót a tatárokkal, s már megcsappant az ereje, attól tartott, hogyha besötétedik, hát elveszthetik a csatát. S akkó kérte az Istent, hogy ne menjen le a nap, amíg meg nem nyerik a csatát, mert különben, ha sötétben harcolnak, akkor elveszthetik a csatát. S akkor Isten meghallgatta az imáját, s lehet mind vagy három órát meghosszabbította az Isten a napat, s így nyerte meg Szent László a csatát.

Csorba János, Szék

AMELYIK FŰBE BELEFÚRÓDIK A NYILAD

Szent László a harcosaival, amint táborba vót, a harcosai fekélyeket kaptak, és akkor álmában egy angyal mögjelent neki, és azt mondta, hogy:

– Lódd ki a nyiladat, ha fölkelisz reggel, és amelyik fűbe belefúródik a nyilad, azt szakítsd le, és a katonáid is azt szedjék, és kössék be a sebeket, a fekélyeiket, és attú meggyógyulnak.

Úgy is lett, úgy is történt: meggyógyultak a katonái. Szent László füve a mai napig is, még a gyógynövény könyvbe is benne van. Olyan többlevelű fű.

Szűcs József, Mohács

KIVERTE AZ IDEGENYEKET AZ ORSZÁGBÓL

1.

Hát nálunk a Szeret partján van egy ereg fa. Azt mondják, hogy azt még Szent László király ültette vót. De az ulyan fa, annak emlékére ültette, mikor kiverte az idegeneket az országból. De mikor még jöttek a tatárok, akkor még el fogott száradni. Mikor még azt is kihajtotta, még kizöldült. Ha jöttek a törökök, akkor még kiszáradt. Mikor kihajtotta a törököket az országból, akkor még kizöldült. Mikor a németeket verte Rákóczi akkor szépen kizöldült és aztán után, mikor Rákóczinak leverték a katonáit, akkor kiszáradt. Mikor negyvennyócba Kossuth katonái jöttek, akkor még kizöldült, de aztán még kiszáradt és úgy maradott szárazon mind máig, és ki tudja ki fog-e zöldülni vaj eccer?

Benke János, Klézse

2.

Klézsénél van egy ulyan nyárfa, annak tizenkét lépés a kerekje, tizenkét lépést kell lépjen kereken, amíg megkerüli. Az Szent László üdejéből való, ő tette volt.

Benke Jánosné, Gyószén

NEM KÖLLÖTT NEKI TESTŐR

1.

Szent László vitéz király vót, ő nem hátul, hanem mindig elől ment a csatában. Két fejfel magasabb vót, mint a katonái. Ő el vót ismerve, őt szerették, ő a szegényeket pártolta. Neki nem köllött testőr sem, neki nem köllött fél-nie senkitől se.

Sándor Istvánné, Somogyvár

2.

Szent László lovagias, bátor és önfeláldozó király vót, népéért még az életét is föláldozta volna, és meg tudta védeni a támadó ellenségtől az országot,

ezért sok legenda kelt szárnyra róla, a magyar nép mindörökre a szívébe fogadta.

Szűcs József, Mohács

AZ ÖKRÖK NAGYVÁRAD FELE VETTÉK AZ IRÁNYT

1.

Amikor Szent László meghalt, Fehérváron akarták eltemetni a többi királyok mellé, és ökrös szekéren vitték Fehérvárra, de az ökrök éjszaka Nagyvárad felé vették az irányt, és mire észrevették, már nem tudtak visszafordulni, és így Szent László Nagyváradon lett eltemetve.

Úgy tudom, hogy az vót a végakarata, hogy Nagyváradon temessék el, de erről vagy nem tudtak, vagy nem akartak tudni.

Szűcs József, Mohács

2.

Van egy olyan mende-monda, hogy amikor Szent László meghalt, föltették a szekérre a koporsót és az ökrök maguktól elindultak Nagyvárad felé. Az igazság azonban az, hogy itt Somogyváron, a székesegyházba temették el, itt van a sírhely és itt nyugodott egészen addig, amíg a szenttéavatás meg nem történt. A szenttéavatási ünnepségre vitték el a maradványait Nagyváradra.

Heves János, Somogyvár

3.

A legenda szerint, amikor Szent László érezte, hogy ő is elmúlik, akkor úgy rendelkezett, hogy itt akar örök nyugalomra térni. De amikor meghalt, föltették a koporsóját a szekérre, az üszők Nagyvárad felé indultak el. S akkor ebben isteni útmutatást láttak és ezért Nagyváradon temették el.

Sándor Istvánné, Somogyvár

MINDIG IGAZAT SZÓLOTT

Szent László mindig igazat szólott, és ezért amikor meghalt, az Úristen avval adta jelét, hogy a szentek közé került, hogy a nyelve épségben megmaradt.

Szira Jánosné, Vácszentlászló

1.

László király temetésekor a koporsóból édes virágillat szállt, mindönki nagyon jó illatot érzett, de egy ember ellenkezni akart- mindég van ilyen- és azt mondta, hogy:

– Hát ez nagyon bűzös.

A legenda szerint abban a pillanatban megnémult és addig nem tudott beszélni, amíg le nem borult a földre és a királytól bocsánatot nem kért.

2.

A másik legenda szerint meg hátracsavarodott a feje, de amikor megbánta a bűneit, akkor vissza tudta fordítani.

3.

Aztán később is vót olyan, hogy egy nyomorék ember ment Szent László sírjához, ott imádkozott, megvallotta bűneit, és akkor eccörre meggyógyult.

Szűcs József, Mohács

H a d a k ú t j a

KI MERI FÖLEMELNI KEZÉT KORONÁS KIRÁLYA ELLEN

III. Béla a legnagyobb uralkodók közé tartozott. Még halála előtt idősebb fiára, Imrére hagyta a koronát, ő legyen az ország királya, a fiatalabb fiát pedig katonának nevelte, és töméntelen kincset hagyott rá azzal a kikötéssel, hogy ha majd megnő, azon a pénzen a szent földre hadjáratot vezessen, és szabadítsa föl a szent földet.

Ám a sors, vagy a gondviselés, vagy nevezzük akárminek, isten-e, ördög-e, másként szól bele még a nemzetek dolgába is. Endre a sok kincset arra használta, hogy párthíveket szörözzön magának. Ő akart király lenni, bátyja trónját meg akarta dönteni.

Lett is tábora olyan nagy, hogy bátran elindult a tenger mellékéről, Horvátország felől bátyja székvárosa felé. De Imre is időben tudomást szerzett öccse terveiről, és a rendelkezésére álló sereggel megindult Endre elé. A Balaton mentén találkozott a két sereg.

Feszült csönd vót, egymással szemben állt a két sereg. Imre akkor gondolt egy merészet: egy szál vesszőt vett a kezébe, átment öccse táborába és harásny hangon odakiáltotta:

– Hadd látom, ki meri fölemelni a kezét Magyarország koronás királya ellen?

Senki se mert moccanni. Odament, kéznél fogva kivezette öccsét a táborból, és tisztös fogságra vetötte. De Imre király nemsokkal utána váratlanul meghalt, és akkor Endrét választotta meg a nemzet királynak, ő lett a későbbi II. Endre.

Szűcs József, Mohács

AZ ÉRSEK VÁLASZA

Petur bán és a körülötte levő magyar főurak megelégték II. Endre feleségének, Gertrud királynénak mulatozásait, a királyné németjeinek tivornyáit, a magyar javak kótyavetyélését. A főurak összeesküvésre készültek, meg akarták ölni a királynét, de úgy gondolták, hogy előbb megkérdezik az esztergomi érseket, hogy mi a véleménye? Nem mentek ők Esztergomba, hanem futárral levelet küldtek, és az érsek így válaszolt:

A KIRÁLYNÉT MEGÖLNI NEM KELL FÉLNETEK JÓ LESZ HA MIND BELEEGYEZNEK ÉN NEM ELLENZEM.

A válasz kétértelmű, attól függ, hogy az írásjeleket hová tesszük. Az egyik értelme: A királynét megölni nem kell. Félnetek jó lesz. Ha mind beleegyeznek, én nem. Ellenzem.

A második értelme meg: A királynét megölni nem kell félnetek. Jó lesz. Ha mind beleegyeznek, én nem ellenzem.

Az érsek azért adott ilyen választ, hogyha őt felelősségre vonnák, akkor ki tudja magyarázni magát.

A politikával kapcsolatban mesélték az öregek, hogy ilyen a politika, így beszél egy politikus.

Szűcs József, Mohács

BÁNK BÁN

II. András idejében élt Bánk bán, mint derék királyi tisztviselő, akit teendői sokszor elszólítottak a családi fészektől. Állítólag András király feleségének a testvére megszeplősítötte Bánk bán feleségét. Mikor Bánk bán nem vót otthon, akkor férji becsületében meggyalázta Bánk bánt.

András király sokszor vezetött hadat a szomszédos rutén földre, ami annakidején a magyar korona tartozéka volt. Azért köllött neki sokszor hadat vezetni oda, mert mikor hazaért hadaival, akkor az ott hagyott őrséget mindég elkergették az ottani urak és az ottani nép. Nem szívtették a magyarok uralmát. Ez a sok hadjárat sok pénzbe került. Kiadta a király a jövedelmeket – hídvámokat, révvámokat, vásárjogot – bérbe zsidóknak és keleti származású mohamedán kereskedőknek, akik mindég nagyobb összeget követeltek a néptől, mint amennyi járt volna nekik, úgyhogy a nép nagyon elszegényedett.

A király felesége nagyon mulatós asszony volt. Mikor a király hadba indult, akkor Gertrúd királyné a németjeivel mulatozni indult a Pilis erdőbbe, és ezt a magyar urak nem nézték jó szemmel, már az ilyen esetek miatt is, mint Bánk bán esete, mer ezek a mulatozások nem voltak olyan színtiszta kirándulások.

A magyar urak összeesküdtek a királyné és németjei ellen. A király ismét hadjáratra indult. A királynéra és németjeire rátörtek a magyar urak, és aki nem tudott elmenekülni, azt lekasabolták, magát a királynét is.

A király hírére vette az összeesküvésnek, visszafordult, bíróságot állított föl, hogy ítélkezzen a bűnösök fölött. Mikor ítélkezésre került a sor, kiderült, hogy nem is vótak olyan nagyon bűnösök a magyar urak, nagyobb bűnös volt a felesége, meg a németjei. A királyné gyilkosát, Petur bánt kivégeztette, de Bánk bánt nem merte bántani.

Az összeesküvésnek az lett az eredménye, hogy a németeket a király eltávolította az udvarból, majdnem kivétel nélkül és az országban méltányosabb kormányzást vezetött be.

Szűcs József, Mohács

A JÁSZOK EREDETE

1.

A jászokat valamikor Béla király telepítette ide a tatárjárás után, hogy benépesítse az ország kihalt területeit. A jászok eredetileg onnan kapták a jász nevet, hogy ijászok vótak, a legjobb ijászai vótak Béla királynak, és hát az ijász szónak a vége-tagja a jász szó.

Ördög Emánuel, Jászárokszállás

2.

A jászság ijász hadsereg volt és elmaradt a nevükből az i, és így lett a nevük jász.

Sánta István, Jásztelek

EZEKRŐL A DOMBOKRŐL JELEZTEK A KUNOK

A községünkben van két kundomb. Még a mai napig is megvannak, egy a Halomnál, a halomi domb, és a tóalmási határban egy ugyanolyan magas domb. Állítólag a kun határ vót és ezekről a dombokról jeleztek a kunok egymásnak tűzjelzéssel.

Szabó István, Zsámbok

A LÉBÉNYI TEMPLOM

A régi templom építéséről a következő legenda élt az idős emberek között: Szent István király korában a Duna mellékágainak folyásával szegélyezett homokdombon ütötték fel tanyájukat a szerzetesek. Faházat építettek és fatemplomot emeltek az Úr szolgálatára. Innen jártak szerről-szerre, szállásról-szállásra hirdetni az igét és ide hívták össze a környék népét vasárnapon, a vasárnapi közös ájtatosságra. Amikor megsaporodtak, nagyon szerettek volna a kis templom helyett kőtemplomot építeni. A vizenyős, erdő-övezte mocsaras helyen azonban kő nem volt. Közülük egy idősebb szerzetes bottal a kezében vándorútra indult. Induláskor azt mondta a társainak:

– Sokat és buzgón imádkozzatok értem, mert a templom megépítéséhez szükséges kő miatt megyek szerencsét próbálni.

Nagyon sokára érkezett vissza az öreg szerzetes, és nagy birkanyáját terelgetett maga előtt. A társai és a falu népe bámulva nézték a nagy nyáját és megkérdezték tőle, hogy mit akar csinálni a nagy nyájjal?

Ő azt felelte:

– Még többet és buzgóbban imádkozzatok.

A sok juh letelepedett a kis fatemplom körül, a szerzetesek és a hívők pedig éjjel-nappal imádkoztak. Másnap virradóra nem akartak hinni a szemüknek, csodálkozva látták, a sok bárány mind kővé változott. Ebből a kőből építették fel Lébény első kőtemplomát Szent Mihály vértanú tiszteletére, akit a falu patrónusának fogadott.

Susovits István, Lébény

A FERENCES BARÁTOK

A kereszténység fölvétele utáni első századokban nem ment olyan nagyon könnyen a nép keresztény hitre való térítése, ilyesmit ne képzeljen senki,

hogy mindönki mindjár a körösztvíz alá hajtotta a fejit és attól kezdve vallásos buzgó körösztény. Évszázadokig még áldoztak ezeknél a pogány kutaknál. Szerintem azé is telepítettek oda barátokat, mer ott vót egy ilyen áldozati hely, ahová titokba jártak áldozni, amikor már megszilárdult annyira a keresztény vallás, hogy már a régi hit főnntartói csak titokba járhattak el, de még évszázadokig akkor is eljártak.

Valószínű, hogy ezér telepítöttek a környékre szerzetösöket, lehet, hogy csak egyet, vagy kettöt, nem jutott ám mindjár belőlük százával abba az időbe. Telepítöttek oda ferences szerzetösöket, mer ezök nagyon szelíden, nagyon türelmesen térítöttek a népet, nem úgy, mint a papok. Nem mindjárt fegyverrel és kényszerrel, kalodával meg korbáccsal, meg hajlenyírással, kopaszra nyírással. A kolduló szerzetesek, a ferencesek, ahogy ma ismerjük őket, nagyon türelmesek vótak. A nép ezeket meg is szerette, ezér is kapták ezt a szót a néptől, hogy barátok. Ezt ki merem jelenteni: senki, se király, se királyné, se akármilyen hivatalnok ezt a megtisztelő címet nem kapta meg a magyar néptől. Még a mai napig is nem ferencesek temploma a mohácsi barátok temploma, hanem a barátok temploma. A nép között az én gyerekoromba, amikor a virágkorát élte itt még a vallásosság, nem mondta senki, hogy menjünk a ferencesekhez, hanem menjünk ki a barátokhoz, ott búcsú van.

Visszatérök: biztosra veszőm, hogy azért telepítöttek oda a barátokat, hogy ezek aztán a maguk türelmével lassan-lassan átvezessék a népet az ősi hitből (nem mondom, hogy pogány hitből) az ősi hitből az új hitbe.

Szűcs József, Mohács

A GYŰDI TEMPLOM

Így terjedt el a nép között is, hogy még az Árpád-kori királyok idejibe ott valami jelenés történt, megjelent Szűz Mária, és akkor ennek a jelenésnek a helyére építöttek a barátok a templomot. Hát kezdetbe kis kápolnácskát, majd aztán nagyobb templomot is, hát így alakult ki a búcsújáró hely.

Szűcs József, Mohács

A BENCÉS KOLOSTOR PINCÉJE

Ezer évvel ezelött a bencés papoknak kolostoruk vót a Szentpál hegyen, de a tatárok teljesen elpusztították. Egy pince még ma is megvan. Azt mondják,

hogy minden hetedik évbe kinyílik és sok arany van benne. Úgy hallottam, hogy egy ember bement és mikor jött kifelé, elcsapta a vasajtó a sarkát.

Tóth József, Valkó

KÖNYVES KÁLMÁN

A tudománt Könyves Kálmán mindet elégette. A mánikus könyveket összeszedette, elégette. A tudomány csak szájrul-szájra, firul-fira maradhat, mert a könyveket elégette.

Kiss György, Csengersima

KI HOZTA BE A CIGÁNYOKAT?

Azt mondja egy öregember: ki hozta be a cigányokat? Ugye nem tudjátok? Vak Béla. Persze, azt mondja, mert ha látta vóna, nem erisztette vóna be őket.

Gaspari János, Drégelypalánk

MIKE SÁRA

Mike Sára egy várat épített itt Székelyudvarhelyen, s a pogányok át akartak vonulni. S Mike Sára azt mondta, hogy átengedi, ha az ők isteneire esküsznek, a kutyára. S közben, mikor vonultak, megszerette a pogány király fia Mike Sára leányát, s elszöktette. S akkor azt mondta az anyja: ha visszahozza a leányát, várparancsnoknak teszi. S akkor a fiú visszajött, s megkeresztelkedett, s keresztény lett.

Ambrus Dénesné, Kecset

HADAK ÚTJA

Eccer megtámadták az őseinket a tatárok, valamikor nagyon régen. Vitézül harcoltak az őseink, de sok vót a tatár, töménytelen, nem győzték, má le is alkonyodott, lement a nap, de a csata még tovább folyt. A mieink má sokan elestek, amikor fölfohászkodtak:

– Uram, küldjé valami segítségöt, mert mind elpusztulunk!

Fölnéznek a csillagos égre. Hát eccör csak nagy dübörgésse lovas vitézek jönnek napkeletrű. Megismerik az ősoket, elű Csaba vezérrel. Amerre vágatnak végig az égön, a lovak patkói szikrát hánytak. Olyan sok szikra vót, mind-mind mint annyi csillag, egész utat jelzett az ég boltozatján. Még aztán ott, ahol az ég összeér a földdel, ott aztán leugrattak, neki az ellenségnek, a tatárnak, elkergették őket.

Így menekűtek meg az őseink, de a sok csillag, amit a lópaták vertek, az mind ott maradt az égen. Ezt nevezik máma Tejútnak, de a mi öregjeink csak úgy mondták, hogy az a Hadak útja.

Szűcs József, Mohács

A TYUKODI NAGYHARANG

A tyukodi nagyharang még máma is Kassán szól a toronyba. A tatárok elől vitték el.

Kiss Sándor, Tyukod

TATÁRHALOM

Nyugodtan tudom mondani, én az öreg pásztoroktű hallottam. Ágotába, én ott szógáltam, mint csikós. Vót ott egy öreg kondás, Borus Bálintnak hítták. Este mikor összetanálkoztunk, mint gyerekek érdeklődtünk.

– Hát itt van – azt mondja – a halom, az három nevet viselt. Előbb vót Tatárhalom, utána vót Nyakvágó halom, utána meg Kincses halom. Három nevet viselt a halom.

Azé vót Tatárhalom, a tatároknak av vót a magaslati pont, hogy szít tudtak nízni. Tűzet raktak rá és jelt adtak egyik a másiknak.

Következik a Nyakvágó. A ladányi területen, ott az ágotai csárdánál, a Kunhalom tetejin vót egy csárda. Mán elbontották 1935-be. Akkor vót itten egy nagy grófnő. Aztán ez a grófnő azt mondta az érseknek, hogy foglalja bele útet az imádságba.

– Lehet kérem – azt mondja – de egyszerű életet kell élni magának.

– Az összes vagyonomat odaadom – azt mondja.

Így aztán az ágotai Kunhalmon épített egy kis kápolnát, és ott ílt haláláig. Egy szakácsnéja vót csak. Igen ám, de Ladány, Nádudvar és Karcag ott jön össze a három határ, ott a halom tetejiné. Mikor ez az Ágota grófnő meghalt,

aztán csárdát építettek. Igen ám, de a törökök mikor mentek, egy hadsereg, a kunok meg megtámadták a törököket és lekaszabolták. Mikor lekaszabolták, ezt a szultán meghallotta, megtudta. Azt mondta, hogy annak a járásnak fogja kiirtani a vezetőit, akinek a határján történt. Igen ám, de a kunok észbekaptak. Ahol a hortobágyi kanális megtör, vagy két kilométeren űk ástak egy árkot, hogy a ladányi területre essen a gyilkosság. Aztán a ladányi vezetősíget a Nyakvágó halmon vígezték ki. Ott lenyakalták.

Azt mondta a felesége annak a nagy vezetőnek, aki ladányi területen vót, hogy szívesen átadja magát a halálnak, csak az összes kincsit tegyék mellé. Meg is történt. Mikó lenyakalták, a kincseit is eltemették. Ezír hítták Kincses halomnak legutoljára.

Törő Gábor, Karcag

TEPLOS DÜLŐ

Amikor jöttek a tatárok és megszállták a falut, a nép fel az erdőbe menekült. Aztán az erdőben is építettek magoknak egy kis templomot. Az erdőbe a tatárok nem mertek kimenni. Ilyen kis kápolna lehetett. Azt a részt még ma is Templom-dűlőnek nevezik.

Tóth József, Valkó

TATÁRÜLÉS

Van egy nagy domb, azt Tatárülésnek hívják még ma is. A tatárok valamikor ott verték fel a sátraikat.

Balázs Jánosné, Bag

SEBESTYÉN SEBESTYÉN

A tatárjárás idején, a völgyben nagy nádas vót, Dánysár vót a neve, oda menekült el a falu és egy pásztor egy faoduba bújt, onnan figyelte, hogy mőre vonulnak a tatárok. Ahogy a faoduban meghúzódott, a kuttyája kiugrott: a tatárok észrevették, elfogták és faggatták hogy hol a falu népe? De ő nem árulta el, és akkor a ló farkához kötötték, a lóra rácsapkodtak és a ló vágta vele. Sebestyén Sebestyén vót a neve, és még azt is feljegyezték róla,

hogy az utolsó szava az vót (mert Hosszú tisztának nevezték azt a döllőt), hogy „Hosszú tiszta, jaj de nagyon hosszú vagy!” Szentkirályig húzta a ló, ott van egy nagy fa, ott halt meg, ott ódták le a ló farkáról.

Szabó Istvánné, Dány

FÖLPERZSELTÉK A FALVAKAT

A tatárok egészen eddig eljöttek. A nép akkor is a Fertőbe menekült. A tatárok nemigen merészkedtek a nádosba utánuk menni. Ugye aztán fölperzselték a falvakat.

Szigeti István, Hegykő

ÁLOMZUG

Nádudvar és Hajdúszoboszló között van két ilyen régi folyómeder által körülzárt terület, az egyiket úgy hívják, hogy Kisálomzug, a másikat Nagyálomzug.

Oda menekültek a tatárok elől. Azért álomzug, mert nyugodtan lehetett aludni, nem tudták háborgatni őket.

Erős László, Tiszafüred

ODA MENEKÜLTEK A TATÁROK ELŐL

A templomkert mélyebben feküdt, mint most, és oda menekültek a tatárok elől, és az a kőfal, az védte meg a lakosságot. Nem régen építettük át a templom kerítést, és amikor bontottuk ki, kosárszámba vótak az emberi csontok, ép koponyák, az alsó-felső fogsor bennük vót.

Forgó László, Mátraballa

1.

IV. Béla a tatárok elől menekült. A nagy hajszában lesántult a lova, az arany nehéz vót, és akkor az aranyat (a mai Magyarkút területén) elásták. Később a kincs helyén feltört egy forrás, és egy kút lett ott, amit a mai napig is Aranyos kútnak hívnak.

Cifka Anna, Verőce

2.

Aranyoskút Magyarkúttól körülbelül egy kilométer távolságra van. Ha megyünk tovább egyenesen az országúttól az erdei úton, az úgynevezett csendőrpihenőtől körülbelül háromszáz méterre van egy forrás, ami fölé a természetvédők félbevágott rönkökből kunyhó-szerű létesítményt építettek. Ez a forrás arról nevezetes, hogy amikor – a monda szerint – IV. Béla királyunk és kísérete a tatárok elől elmenekült, a lova lesántult és hogy gyorsabban haladjon, az aranyait elásta, és ahol a kincs vót, annak a helyén forrás tört föl, aminek a neve a mai napig a verőcei nép emlékezetében Aranyos kút.

Kovács László, Verőce

3.

Magyarkúttól, ha megyünk, bal kézre vannak ilyen rétek. Állítólag IV. Béla királyunk a tatárjárás előtt a királyi kincseket oda rejtette el. Hogy ebből mi igaz, mi nem, csak az Úristen tudja.

Kaufmann Károly, Verőce

TÁRSA PUSZTA

Az akkori magyarkúti lakosság a templomba menekült és a tatárok rájuk gyújtották a templomot. De nem mindenki menekült a templomba, hanem a nép egy része az erdőkben elbujdosott, mert nagy erdők vótak, csak az vót a baj, hogy a kicsi babák sivalkodtak, és akkor el kellett hallgattatni, hogy ne sivalkodjanak, ne adjanak jelt. Amikor elmúlt a tatárvilág, akkor azok visszajöttek és még egy darabig a Magyarkút fölötti részen, ahol a templomromok is vannak, még vót lakott település. Ez vót a Társa, vagy Tassa pusztja, úgy mondtuk mi, hogy az egyik része a Verőcei Társa, a másik meg a Szokolói Társa.

Kovács László, Verőce

PUSZTA KÁPOLNA

Az erdei térre építettek egy kis kápolnát, ezt hívják Puszta kápolnának. Ott valamikor kolostor vót, és a tatárok mindenkit legyilkoltak. A kápolnától húsz méterre egy kráter vót, körbeálltuk, úgy néztünk bele, és tele vót koponya és lábszár csontokkal. Akkor mondták ott a tanárok, akik velünk jöttek, hogy a tatárok, akiket lemészároltak, azokat dobálták oda.

Kaufmann Károly, Verőce

LESÜLLYEDT A NAGYHARANG

Ez egy legenda, amit a magyarkúti idős emberek szájából hallottam. Amikor rájik gyújtották a templomot, lesülyyedt a nagyharang, és minden nagypénteken éjjélkor megszólal a föld mélyen. Ha valaki lefekszik és jól odtapasztja a fülét a földhöz, akkor meghallja a harang zúgását.

Kovács László, Verőce

A TATÁROK UGATTAK

I.

A tatárok nem embörök vótak, hanem félig kutyák és nem is beszétek, hanem ugattak.

Palkó Sándorné, Kórógy

2.

Errű a Kutyanyakrú azt hallottam, hogy valamikó, mikó vót a tatárjárás, hogy amit most Kutyanyaknak hívnak, ott fejezték le a kutyafejű tatárokat. Hallott-e errű, hogy vótak ezek a kutyafejű tatárok? Azt mondják, hogy hasonlított a kutyákhoz a fejük. A Kutyanyakot azért nevezték el. Még a mi nagyapáinktúl hallottuk ezt.

Kósa Pálné, Sövényháza

A JÁNKMAJTISI ALAGÚT

Jánkmajtison vót egy kastély, s az alatt vót egy alagút a templomig. Ott erdőség vót. A tatárok elől azon az alagúton menekültek el.

Lakatos Pál, Tiszakóród

BÉLAVÁR

IV. Béláról azt beszélték, hogy mikor a muhi csatából menekült, a Karancs erdejében bújt el. Menekült a Karancs erdőségén keresztül és állítólag Bélavára nevű pusztán várt valami kis ideig és arról nevezték el azt a helyet Bélavárnak, amit most Marakodinak neveznek.

Petróczi Gyula, Karancseszki

A TATÁROK ELŐL IDE BUJDOSTAK

Azétt hívják Szentlászlónak a falunkat, mert a római pápa szedte össze az embereket a környékbeli kisebb falvakból, ahon csak öt, vagy tíz ház vót. A tatárok elől ide bujdostak. Akkor a római pápa tette össze ezeket a falvakat és akkor a legnagyobb magyar király nevét adta.

Varga Sándor, Szentlászló

SZENT LÁSZLÓ SZOBRA KÖNNYEZETT

Azt is hallottam, hogy amikor betörték a tatárok és rabolva, fosztogatva, gyújtogatva rohantak végig az országon, akkor szent László szobra a nagyvárad templom előtt könnyezett. A könny végigfolyt a szobor arcán.

Sándor Istvánné, Somogyvár

ERZSÉBET MINDENÉT ELOSZTOGATTA

I.

Erzsébetet már kis korában eljegyezték német földre az egyik őrgrófnak a várába. Nagy lánnyá serdült, majd feleségül vette a gróf, aki aztán nem mindig tartózkodott otthon. Erzsébet nagyon istenes lelkületű fiatalasszony vót, aki nagyon szerette a környező vidék szegényeit. Mindenét elosztogatta, sok ajándékot osztogatott nekik, hogy a nyomorukat enyhítse.

Egyik alkalommal (persze azt hozzá köll tenni, hogy a palota népe állandóan árulkodott ellene, mikor a férje megjött valahonnan) és egy alkalommal, amint a férje indul valahová, látja, amint Erzsébet a kötényébe visz valamit, tartja a kötényét. Hát Erzsébet megin a szegényeihez indult, hogy majd kenyeret osztogat nekik. Az ura rászót, hogy:

– Mit viszol?

S hirtelen ijedtibe azt mondta, hogy:

– Rózsát.

– Mutasd!

Elengedte a kötényit és rózsák hullottak ki belőle.

Szűcs József, Mohács

2.

Szent Erzsébet nagyon szerette a szegényeket. Egy alkalomkor az édesapja elment valahová és ő a kötényit megrakta kenyérrel, hogy kiviszi a szegényeknek. S ahogy ment, hogy odaadja a szegényeknek, hát jön vele szembe az apja.

– Erzsébet – azt mondja – te hová mész, mi van a kötényedbe?

S azt mondja:

– Virág.

– Nézzem csak, mutasd.

S amikor Erzsébet a kötényit kinyitotta, hát teli vót virággal. A kenyér mind virággé változott.

Györfi Barnabásné, Hertelendyfalva

LEVETTE A SZÉP KIRÁLYI PALÁSTOT

Szent Erzsébetet kicsi korában elvitték innét, csak alig vót négy esztendő, mikor elvitték, s idegenben nőtt. A Lajos es csak olyan volt, hogy hat esztendő gyermek. Ők együtt éltek, úgy, mintha testvérek lettek volna. Aztán Lajosnak volt testvére, s anyja es volt, ott voltak, de Erzsébet nagyon istenfélő asszony lett. Az, mikor így meglett az ebéd, ami maradott a királyi asztalon,

a kötényibe essze gyűjtötte, volt nekik olyan mellékutca, és azon a mellékutcán ment le, s ott várták a szegények és adott mindegyiknek belőle. Úgy várták minden délkor a szegények, hogy most Erzsébet jó.

Egyszer lement ő, fel volt öltözve, úgy, mint királynő, a királyi palástban volt, ő lement és meglátott egy szegényembert. Olyan rongyos volt, majdnem meztelen volt. S levette azt a szép királyi palástot, s feltette az emberre. S otthagya, elment vissza.

Hát telt-múlt az üdő, Lajosnak vendégei jöttek. Erzsébet nem jelenik meg, mert ő abban a kabátban kellett, hogy megjelenjék. Az a megjelenő ruha. Lajos bémegy, s azt mondja:

- Erzsébet, mért nem jössz bé?
- Minnyá bémegyek – azt mondja.

Vár, nem jó.

- Erzsébet, mért nem jössz bé?

Hát nem megy. Bójön harmadszor:

- Erzsébet, ne szégyeníts meg engemet.
- Lajos – azt mondja – nincs miben.
- Hát – azt mondja – hol van a palástod?

Erzsébet nem szólott semmit se. Bényit a szekrénybe Lajos, s hát oda van felakasztva. Ráadta a palástot.

- Gyere csak – azt mondja – s bévezette.

Ő a koldusnak adta, s visszajött a szekrénybe. S mikor ő aztán özvegyen maradt, hát Lajos meghalt, ő csak folytatta a dolgát. Aztán Lajosnak a huga nagyon ette őt, és azt mondta nekik, hogy minden vagyonukat Erzsébet eljárja, mind odaadja a koldusoknak. Annyira ette, hogy aztán az anyósa kihajtotta a kastélyból. De még azt es megparancsolta, hogy senki bé ne fogadja.

Aztán egy valamilyen viskócskában húzta volt meg magát, s ott fonogattott a szegények számára. Ott se magának dolgozott.

Aztán így mondták a régiek, hogy mikor Erzsébet meghalt, hát így este kilenc órakor nagyon szép énekszót hallottak a magasban, angyali énekszót, és az a kis viskócska ki volt világítva. Akkor halt meg Erzsébet.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

MARGIT SZÜZESSÉGET FOGADOTT

I.

Szent Margit királyleány volt. Egyszer ellenség tört bé az országba, s nagy inség volt, mert a háború mindent megett. Margit erőst szent életet élt, s

kérte az apját, hogy kössön békét az ellenséggel. Az apja kötött volna békét, de nagy hadisarcot kért az ellenség, s Margit kérte az Istent, hogy adja meg azt a kegyelmet, hogy béke legyen. Azt fogadta, hogyha az Isten megengedi, hogy béke legyen, akkor ő magát feláldozza az Istennek.

Hát az apja hallani sem akart arról, hogy ő apáca legyen, de Margit térdre borult az apja előtt, s úgy kérte könyörögve, hogy engedje meg, mert ő a békéért mond le a világról. S azok a könyvek, amik lehullottak, arannyá változtak, ami nagy jel lett a nép előtt, és akkor sikerült megkötni a békét és a hadisarcot kifizetni.

S akkor Margit szüzességet fogadott, és azt mondta, hogy kolostorba vonul. S akkor szegényruhába öltözött, mint a többi apácák, s bévonult a kolostorba. S az apja sokszor hívta őt, hogy hagyja ott a kolostort, de ő azt mondta, hogy amit ő fogadott az Úrnak, azt nem szegi meg. S ott maradt élete fogytáig a kolostorban, őt nem tudták kivenni onnan.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

2.

Szent Margit olyan nagyon lealacsonyította magát, hogy mosogatott, felmosott, mind amellett, hogy ő fejedelmi leány vót. S minél alábbi dolog vót, ő annál jobban tiszta szívből csinálta.

Erős Istvánné, Hertelendyfalva

A KARANCS HEGYEN ÉPÍTETETT KÁPOLNÁT

Béla király lyánya, Margit a Karancs hegyen építettett kápolnát. Az a kápolna ma is megvan, Karancssághoz van közel, kint van a hegyen.

Horák Istvánné, Herencsény

A HÍD, AMIT A TATÁROK FÖLÉGETTEK

1.

A várnál még nem is olyan régen megvoltak a cölöpök a Sajó medrében, és mindenki tudta, hogy az az a híd, ami a tatárjárás idején is már állt. A jobb parton van Ónod, a túlparton Hídvég.

Udvari Sándor, Ónod

2.

A Sajón túl van egy település, Hídvég. Azt azért hívják Hídvégnek, mert ott végződik az a híd, amit a tatárok fölégettek.

Soltész Aladár, Ónod

JULIÁNUS BARÁT

Juliánus barátot három más szerzetes társával IV. Béla indította útnak. Ellátta költséggel, el is indultak. A mai orosz földön kirabolták őket, megbetegedtek, a társai meghaltak, úgyhogy Juliánus egymaga ment tovább.

Aztán hosszú út után egy valaki meg tudta mondani, hogy hol laknak a magyarok, akiket ő keres, és el is vezette oda. Így jutott el hozzájuk. Juliánus megértötte az ő nyelvüket, ők megértötték Juliánust. Nagy örömmel körülvitték a falvaikba, mindenütt elmondatták vele, hogy ő azoktól a testvérektől jött, akik valamikor elszakadtak tőlük.

Juliánus elmesélte, hogy milyen életet élnek az elszakadt testvérök, beszélt országunkról, beszélt gazdagságunkról és aztán útnak indult, hogy meg hozza a királynak a hírt, mert IV. Béla is úgy gondolta, hogy ezöket majd ide vezeti, betelepíti Magyarországra, fölveteti velük a kereszténységet és itt élnek velünk. Akkor még vót lakatlan terület az országban elég.

Juliánus haza is ért, beszámolt IV. Bélának, sőt a pápai udvarba is elküldte jelentését.

Aztán még egyszer útnak indult, hogy rábírja őket, hogy költözzenek hozzájuk, de útközben kapta a hírt, hogy a tatárok elpusztították országukat és még Batu kán levelét is megkapta, amit Béla királynak írt, amiben felszólítja, hogy hódoljon meg előtte.

Tovább nem is ment, hanem visszafordult, és így ért haza a rossz hírrrel és a levéllel, hogy a tatárok közelednek és hódolásra akarnak kényszeríteni bennünket is.

Szűcs József, Mohács

TÁLLYA

A másik legenda szerint: mivel a tatárok itt is felperzselték ezt a községet, Tállyát is, ide taljánokat, tehát itáliaiakat hozott IV. Béla. Az első furmint vesszőket IV. Béla idejében hozták a taljánok. És mivel ezek itáliaiak voltak,

az i betűt elhagyták és maradt Tálja, Tállya. Ez a legenda ma is tartja magát, hogy innen van Tállyának a neve.

Horváth Tibor, Királyhelmec

IV. BÉLA KIRÁLY VÁRA

Ott van IV. Béla királynak a vára. A régi öregek nem mertek iccaka menni, mert jött ki egy szakállas ember. Többször is megjárták, hogy megijedtek.

Egyed Péterné, Belényes

BÁLVÁNYOS VÁRA

1.

Hát ugye itt a régi emberektől sok mindent lehetett hallani, egyik így mondta, a másik úgy mondta, hogy eredetileg ez a Bálványos tája nem is Bálványosnak szerepelt, hanem Büdös völgyének. S amikor az ősmagyar korba következett a keresztény hitre való áttérés, a torjai népek közül sokan nem akartak általtérni, hanem meg akartak maradni a régi vallásuk mellett. A mai templom mellett volt az ő akkori templomuk, s ők ragaszkodtak ahhoz. De itt már az új templom felépült és a két felekezet, egyik a mással ellenkezett mindig. Hát az idők jártával kiszorították őket, vagy keresztények lesznek, vagy innét el kell költözzenek. Hát az is történt ugye, felkötöztek a Büdös völgyébe, amit később neveztek el aztán Bálványosnak. A Büdös völgyébe találtak egy ilyen boglya-szerű szép helyet és arra számítottak, hogy oda fogják építeni az ő istenüknek a templomát. És ezt végre is hajtották, 1035-ben építették fel a Bálványos várát.

2.

Minden esztendőben a tüzet Szent János napján eloltották a Bálványos várába és az egész környéken, mert az őshitűek ott laktak a vár körül azokban a völgyekben. Mindenütt eloltották a tüzet és száraz fából gyújtották újra, szén nélkül, tűz nélkül, azt a száraz fát addig súrolták egyiket a másikhoz, amíg az megtüzesedett. Abból gyújtottak új évet jelezve új tüzet, s úgy vitték onnat széjjel lapátokon a lakásokhoz. Az öregektől, Gál András bácsitól, Rózsa Sándor bácsitól, Csáki Antal bácsitól ilyeneket sokszor hallottam.

Oláh József, Torja

AZ ISTENEK TORNYA

Bálványosvár a legrégibb székely település. Ez az egyetlen vár, amit nem tudott soha senki elfoglalni, se tatár, se török, se német, se román, senki, senki, sose. A legenda szerint a székely ősvallás végvára vót. A kereszténység oda jutott el a legkésőbb, azok tartottak ki az ősi vallás mellett a legtovább. Bálványosvárnak a tornya, az ugynevezett istenek tornya még megvan. Ahogy terjedt a kereszténység, Torjáról, Rákosról s a többi faluból a bálványokat összegyűjtötték, s azért voltak annyira hagyománytisztelők, hogy nem semmisítették meg azokat a szobrokat, hanem oda a toronyba gyűjtötték össze. A legenda szerint azért áll még ma es az a torony.

Erőss Pál, Szépvíz

AZ APOR CSALÁD

A faluban már a keresztény hit szerint éltek, de az Apor család a várban az ősi hit szerint élt. A várban találkoztak az ősi vallás hívei, ott mutattak be közös áldozatokat. Az Apor család leszármazottjai ma is élnek Torján, Apor Vilmos is az ő utóduk.

Kelemen Mária, Bereck

IKA VÁRA

A mondások szerint Bálványos várához tartozott a szomszéd faluba, Ikefalva mellett egy kis vár van, úgy nevezik Ika vára. Annak is, az Ika vezér őshitű volt a népével, akik abba a várba voltak zárkózva s ott éltek. Oda tartozott Bálványos várhoz. Ezek is ugyanazt az ősi vallást folytatták.

Oláh József, Torja

BÁLVÁNYOSVÁRALJA

I.

A várban fent a hegy tetején lakott egy bálványimádó nagy úr. Egyetlen fia harcba ment. Megszeretett egy keresztény leányt, s maga is megkeresztelkedett. S mikor a nagy úr megtudta, hogy a fia keresztény leánnyal a gyerekekkel

tér haza, akkor erőst káromkodott. A vár abba a pillanatba összeomlott, oda-
ölte az öreget a feleségivel együtt. A fia a hegy aljába meghúzódott és abból
szaporodott Bálványosváralja.

Balla János, Magyardécse

2.

A hegytetőn volt egy bálvány, azért hívják Bálványosváraljának.

Márton Árpád, Magyardécse

3.

Édesanyám járt is oda a marhákkal, oda a hegy alá és vót egy óriás vasrács,
mint egy kapu, olyan vót, ott vót a bejárat a várba.

László Andrásné, Bálványosváralja

ISPÁNK

A régiek azért is Ispánkot tartják a világ közepének, hogy annak idején a ta-
tárdulás után, mikor az országban a népesség nagyon elveszett, aztán IV. Béla
után, akkor telepítették az Őrséget, itt huszonegy község volt eredetileg. Az-
tán ezek azért lettek ide telepítve, hogy ezek a kóbor lovagok ne tudjanak az
országba betörni. Ezeknek volt aztán egy őrnagyuk, egy ideig aztán Ispánkon
volt a főhadiszállása neki.

Zsohár Elek, Kisrákos

A BÁLVÁNYOS HEGYEN

valami összejövetel vót, az urak és a parasztok között valami megbékélés tör-
tént. Oda gyűltek arra a helyre, ott kiabáltak az uraknak, hogy adjanak neki-
jek is megélhetőséget.

Szabó Károly, Bálványosváralja

SZÉCSI DEZSŐ

Károly Róbert hadjáratot vezetött Erdélyen köröszkül az egyik oláh vajda el-
len. Az oláhok egy szűk szorosba csalták és csak úgy menekült meg, hogy

Szécsi Dezső ruhát cserélt a királlyal, és az oláhok mind Szécsi Dezsőre támadtak. A hegy oldaláról kövekkel, nyilakkal és mindenféle módon támadták a szorosba csalt sereget. A nagy része el is pusztult, de Károly Róbert kis csapataival megmenekült.

Szűcs József, Mohács

VIDINNÉ VÓT A MAGYAR HATÁR

A vidini végvár most is megvan, közvetlenül a Duna parton van. Az a vár is magyar vót. Valamikó Kalafátná és Vidinné vót a magyar határ. Kalafát a román ódalrú, Vidin meg bulgár ódalrú van. Van ott egy vörös kő, valamikó az jelezte a határt. A bulgárok mondták, hogy vannak még olyan faluk, ahol beszének magyarul, még vannak ottan azokbú a népekbű, akik akkor ott éltek, még Nagy Lajos király idejibű.

Bosnyák Sándor, Bezdán

SOKSZOR TALÁLKOZTUNK MAGYAROKKAL

Galacon és Brailán sokszor találkoztunk magyarokkal. Nem jöttek be az uszályra, kint a városban találkoztunk, gyűttek a piacra. Olyan ruhákban jártak, mint a románok, csak a beszédjük vót magyar. Megértettük őket, de már nehezen. Még valami régi időkből maradtak ott.

Bosnyák Sándor, Bezdán

ANJOU LAJOS SÚLYOS SEBET KAPOTT

A történelemben Nagy Lajosnak nevezett Anjou Lajos királyunk itáliai származású vót. Endre nevű öccse ott is lett király, de meggyilkoltatták az olaszok. Ezért Lajos kemény hadjáratokat vezetött Itáliába, és ezekben a harcokban ő maga is résztvett. Averzánál történt, hogy a vár ostroma közben egy nyíltól olyan súlyos sebet kapott, hogy elmérgedt a seb és majdnem belehalt.

Szűcs József, Mohács

LAJOS KIRÁLY KIMENTETTE A KOBZOST

Nagy Lajos egyik olaszországi hadjárata során történt, hogy a seregben szolgáló egyik zenésze (kobzosnak mondták, mer akkor koboznak nevezték az ilyen pengető hangszert, ami divatos vót a királyi udvarban) beleesött a folyóba, és hát ugye sebes vót a folyó sodrása és vitte a kobzost tovább. Má majdnem elmerült, amikor Lajos király a lovával utána ugratott (a lovak jobban tudnak úszni, mint az ember) és kimentette a kobzost a hullámokból. A partra vitte, s aztán a sereg a királyt megéljenezte.

Szűcs József, Mohács

A FARKAS SZOPTATTA

A zebegeyni hegyné vót egy tiszta vágás. Mikor kívágnak egy erdőt tarvágásra, akkor ott megterem a fekete málna, piros málna, mindenféle. Hát aztán Márianosztrárú ide jártak a népek, szedték a málnát, a fekete málnát. Hát aztán akkó egy asszonka nem tudott mit csinálni, ő is emenne, ő is emenne, de van egy kisbabája neki, egy olyan nyóc hónapos, mászni tud még csak. Hát aztán elvitte. De vótak többen is, akik elmentek oda. Na és akkor a gyereket a hátára rákötötte, aztán ű úgy szedte a málnát. No de aztán má nagyon nehéz vót a kisgyerek, tele vót a kosár, ement egy bukor alá és a kisgyereket lefektette batyuba és a málnát meg kiöntötte, aztán elment, hogy megin szed málnát. A kisgyerek aludt. Hát a bokorra egy kötényt rákötött, hogy tudja, melyik az a bokor. Hát mikor aztán jó sokára megszede a kannát, ment oda, nem találta a gyereket. Nem látta sehun a gyereket. Rít, keresték, mindenki kereste, nem találta a gyereket meg.

Hát Nagy Lajos király eljött ide vadászni. Hát aztán meglátott egy fehér szarvast és elkezdte üldözni. Hát nem sikerült neki meglőni, a szarvas elszökött. Hát aztán mondta a katonaságnak, hogy ilyen fehér szarvast még ő nem látott, ezt meg kő valahogy fogni. Keresték, keresték, hát eccör mit látnak, mint négykézláb megy egy ember, hát olyan húszesztendőös lehetett má. Hát a katonák megfogták, visított, harapott, karmolt. Hát összeültek a tanácsba, előszedték a régi könyveket és akkó valakinek eszibe jutott:

– Halljátok, hát aki Nosztrátú eljött ide egy asszon, régen, ezelőtt má húsz éve málnát szedni és eltűnt a gyereke, akkó vót nyóc hónapos.

Hát aztán akkó rájöttek. Az anyját is odahívták, hát ugye nem ösmerte fő, mer szakállas is vót a gyerek, meg hát szőrös is vót. Hát aztán akkó megkeresték néki a barlangját.

Hát egy farkas vót, aki odament, meglátta a gyereket, megérezte a szagot, a batyúval együtt megfogta és elvitte a barlangjába. Őnéki is vótak kicsinyei, aztán szoptak. Szoptatta és ahogyan a többi kicsinyek is beszéltek, ő is úgy beszélt. A keze, lába, szeme, füle, minden ember vót, csak hát ugye a természet farkas vót.

Róka Jánosné, Dömös

NAGY LAJOS NYARALÓJA

Nagy Lajos királynak itt vót a nyaralója Verőcén a Duna parton. Erzsébet királyné gyakran járt itt. Nagy Lajos, mint köztudott, élete utolsó éveiben leprás vót, valamelyik hadjáratában kapta el, mert akkor a lepra Európában még elég gyakori betegség vót, és utolsó éveiben a családjához nem nyúlhatott, mert tudva vót akkor is, hogy a lepra súlyos ragályos betegség. Állítólag minden napra egy új pár kesztyűt kellett varrni neki, és úgy fogott kezét, ha rávitte a sors, hogy kezét kellett fogni valakivel. Este bedobták a kesztyűt a tűzbe és másnap reggel egy új pár kesztyűt vett föl. A családjával nem érintkezett.

A felesége, Erzsébet állítólag a verőcei nyaralóba járt ki igen gyakran, és itt találkozott az akkori nádorral és hát előbb-utóbb az udvarban is köztudott vót, hogy itt van a találkahely. Amikor Nagy Lajos meghalt, akkor hozták a hírt a királynénak, akkor is éppen itt vót Verőcén, és akkor vált köztudottá még inkább, mert a hírnök is a nádorral együtt találta.

Kovács László, Verőce

SZENT HEDVIG

Hedvig itt nyaralt – a későbbi – Sörházban, de a taníttatása Márianosztrán vót, ami akkor pálos kolostor vót. A pálosok oktatták. Máig is a legnagyobb lengyel királynénak tartják. Krakkóban van eltemetve, piros-fehér-zöld zászlóval van letakarva a koporsója, és mindig friss virág van rajta.

Kaufmann Károly, Verőce

TOLDI MIKLÓS GÖDRE

1.

Én csak annyit hallottam a nagyanyámtól mindig, hogy itt valamikő nem vót erdő, csak ilyen füves legelő és akkor ottan szoktunk legeltetni teheneket, és akkő a nagyanyám szokta mondani, hogy ez Toldi Miklós gödre. Van itt egy ilyen mélyedés és akkor a lova lábára ott fölragadt a sár, és akkor ottan a Kál-vária környékén, ottan halomnak mondják, úgy nevezik azt a határrészt, hogy Halom, és akkor ott jött le a lábárúl az a sár, és akkor keletkezett egy halom.

Kovács Ferencné, Bajna

2.

Kijártunk, itt vót egy legelő és ott van benne az a nagy árok, és hát abba mentünk, hol a szél fújt, vagy virágot szedtünk, kükerics, ibolya egyik ódalán, másikba meg kükerics, és akkor mondták, hogy ez az árok Toldi Miklós árok. Mert Toldi Miklós járt gyalog és akkor erre járt és mire ideért, meg itt ebbe az árokba má annyi földet főszedett a bocskorába, és akkor ment a gyarmati pusztának. Ott van egy nagy hegy, a halomi hegy, ott öntötte ki és akkor ab-bú lett egy hegy.

Tatai Jánosné, Bajna

TOLDI SZÜLŐFALUJA

1.

Csak hallásból tudom, ez biztos, hogyha levelet küldtünk mi, az mindig úgy vót, hogy Pusztatold. Azt hallottam anyósomtól, hogy ez azért Pusztatold, mer ez Toldi Miklós tanyája vót. Ez Toldi Miklós családjáé vót.

Bogdán Károlyné, Zsáka

2.

Toldi Miklós hatalmas ember vót, malomkövön kínálta meg itallal Mátyás királyt. A malomkő ott van az ártézi kút mellett járónak. Olyan erős vót Toldi Miklós, hogy a poharat úgy kínálta, hogy a malomkőre tette és így a tenyerin vitte oda.

Balogh Zsigmond, Told

TOLDI KASTÉLYA VÓT

1.

Toldi Miklós itt született, mert azt a helyet, ahol a kastély vót, kastélickának neveztük, és a fiam hordta el onnan azt a követ. Itt a mostani iskolának a kerítésének a falát abból rakták fel.

Bercsényi Györgyné, Alsótold

2.

Anyósom azt mondta, hogy ott a Lágýason, Lágýasnak hívják azt, olyan lapos rész, ott vót a kastély. Kastélyocskának mondták. Ezen a felin meg volt egy kovácműhely. Még ottan patkószeget lehetett találni. Azt mondják, hogy az Toldi kastélya vót. Hát ki tudja. Anyósomtú hallottam, kilencvenkét éves korba halt meg, hát ő is az öregektű hallotta.

Bercsényi Károlyné, Alsótold

A VENDÉGRÚDDAL MUTATTA AZ UTAT

1.

Olyan erős ember vót Miklós, hogy a vendégrúddal mutatta a katonáknak, hogy mőre van Pest. Itt gyűjtöttek a réten és ezen csodálkoztak, hogy honnan van az az óriás erő? Többet csinált ilyen dolgokat, amit közönséges ember nem tudott megcsinálni.

Bercsényi Györgyné, Alsótold

2.

A régi monda szerint úgy történt, hogy a katonaság Szécsényből jött és kérdezték a fő út mellett való réten a takarmányhordókat, hogy merre kell menni Budára? És akkor Toldi a kocsinak a csatló rúdjaival mutatta meg az utat, hogy merre menjenek.

Méhész Gyula, Alsótold

3.

Azt mondták, hogy a katonák Szécsény felé akartak menni és kérdezték, hogy merre kell menni és Toldi mutatta egy vendégrúdda hogy merre kell menni. Takarmányt szedtek össze, aztán a vendégrudat levette, aztán úgy mutatta a félkarjával, hogy merre kell menni.

Bercsényi Károlyné, Alsótold

TOLDIT FELVITTÉK BUDÁRA

Úgy hallottam, hogy amikor Miklós felnőtt, felvitték Budára, Mátyás király udvarába és ott olyan viadalokat, olyan erőkifejtéseket mutatott, hogy ezért őtet nagy embernek nevezték.

Bercsényi Györgyné, Alsótold

MALOMKÖVÖN VITTE A KIRÁLYNAK A VIZET

Így a tenyerén vitte Mátyás királynak a malomkövön a pohár vizet. Mert Mátyás király egy pohár vizet kért, aztán azt mondta Toldi Miklós, hogy:

– Viszek én király uram.

Aztán a malomkövet a tenyerére tette, arra rátette a pohárt, aztán így vitte oda neki a vizet.

Kiss Lajos, Tyukod

A CSÁSZÁR KAPUJÁT BETÖRTE

Toldi Miklós erős ember vót, erős embernek tartottuk. A görög császárnak a kapuját a bárdal, egyet vágott, aztán kettényílt.

Kiss Lajos, Tyukod

A MEDVÉVEL IS MEGBIRKÓZOTT

Beszélték, hogy Toldi Miklós olyan erős ember vót, hogy még a medvével is megbirkózott. Olyan erő vót benne, hogy azt emberbe nem lehetett megtaglálni. Csak jókat lehetett róla hallani, mer ő nagyon jó ember vót.

Ivocs Pálné, Kelemér

Kőművesek mellett dolgoztunk, aztán tataroztuk az Országház utca 20-as épületet. Ott mondták az ottani lakók, hogy az a ház valamikor a Toldiaké vót. Hát aztán, hogy az övé vót, vagy nem az övé vót, ki tudja.

Nagy József, Told

A MAGYAR ZÁSZLÓ

1.

Vót a piros zászlajuk az ősmagyaroknak és akkor volt egy arany nap-forma készítve aranyból és az vót a zászló mellett a torony tetején. Bálványos várának a tornyán piros zászló lengett, ami az ősmagyaroknak az akkori zászlójuk volt egy színben, mint a mai muszka zászló. Aztán később került volt a fehér a piroshoz, amikor a keresztény hitre áttértek. A fehérrel igazolni akarták a lelki tisztaságot. S a zöld pedig később, a tatárjárás után, amikor az ország úgyszólván elpusztult és amikor újra kezdett éledni a nemzet, s a zöldet akkor tették a piros-fehérhez reménységnek.

Oláh József, Torja

2.

Az öregektől úgy hallottam, hogy a piros a napot jelenti, a vért jelenti, a tüzet jelenti. A fehér a levegőt, az igazságot, a tiszta igazságot. A zöld meg a zöld füveket jelenti, én így hallottam.

Lakatos Sándor, Szentjobb

KONT ISTVÁN APRÓDJA

Zsigmond király kegyetlen ember vót, és a nemesek összeesküvést szőttek ellene. A nép legendája Kont Istvánt teszi meg az összeesküvés vezérévé, a történelem szerint ő csak másodrangú szereplő vót. Zsigmond király leleplezte őket, az összeesküvőknek kegyelmet ígért, csak menjenek föl Budára, bánják meg bűneiket, s megkegyelmez nekik. De amikor a harminc nemes bántatlanságuk tudatában, királyi menlevéllel felment Budára, kegyetlenül kivégeztette őket, köztük Kont Istvánt is.

A legenda szerint Zsigmond Kont apródját, Csókát életben hagyta, sőt szolgájává fogadta volna, de Csóka a szömébe vágta:

– Én téged cseh disznó nem szolgállok!

Szűcs József, Mohács

A HUNYADIAK CÍMERE

Zsigmond király ment a Zsil völgyén keresztül, s valahol Vajdahunyard környékén szerelembe esett a korcsmáros leányával. S amikor jöttek visszafelé, akkor a leány megmondta, hogy ő terhes. S akkor a király egy gyűrűt adott neki, s azt mondta: ha a gyermek megszületik, gondozza, s hétéves korában vigye hozzá, s akkor majd ő gondoskodik a neveltetésiről.

S amikor hétéves lett, vitték a gyermeket, s vitték a gyűrűt es vélle, s valahol egy erdőben megállottak, s a gyűrűt elejtették, s egy holló leszállt, felkapta, s aztán addig lövöldöztek reá, amíg a gyűrűt elejtette.

S vitték a gyermeket a királyhoz, s ott nevelkedett, s okos vót, s ügyes vót, s bátor vót, s aztán ő lett Magyarország kormányzója.

S ezért van a Hunyadiak címerében a holló a gyűrűvel.

István Lajos, Korond

KEMÉNY SIMON

A törökök betörték Erdélybe és előre eltervezték, hogy mind Hunyadira rohannak, mert el köll pusztítani. Aki megöli, nagy ajándékot kap. A katonáknak elmondták, hogy milyen a ruhája, a lova, a páncélja. Igen ám, de ez a magyaroknak is tudomására jutott és egy Kemény Simon nevű magyar vitéz kérte Hunyadit, hogy cseréljen vele ruhát, ő majd megállja a helyét.

Hunyadi nem akarta elfogadni a cserét, de aztán, hogy Kemény Simon újra csak kérte, elfogadta az ajánlatot, és ötszáz legjobb lovasát adta melléje, ő meg a csapatával leshelyre állt és várt arra a pillanatra, amikor a Kemény Simonra támadó törököket hátulról megtámadhatja és eldönti a csatát.

Mikor elkezdődött a támadás, a törökök egy emborként csak Hunyadit keresték és a ruhája, a sisakja alapján mind Kemény Simonra támadtak. Kemény Simon és vitézei keményen állták a harcot egy ideig, de egy töröknek sikerült Kemény Simonig eljutni és levágta a fejét. A törökök üdvívalgásba törtek ki, de akkor (sajnos megkésve) előtört a leshelyről a lovasaival Hu-

nyadi és megverte a török sereget, győzött, alig maradt hírmondó, aki kijutott az országbú.

Szűcs József, Mohács

ÖRÖKLÉT LESZ A JUTALMAD

Nándorfehérvár ostromakor egy török már kitűzte a zászlót a vár fokára. Dugovics Titusz, aki ott védte a várat mellette, le akarta lökni, de nem bírta. Odaszól a közelben levő ferences baráthoz:

– Szent atyám, ha lerántom magammal, mi lesz a jutalmam?

– Fiam, öröklét lesz a jutalmad.

S akkor lerántotta magával együtt a mélybe, mivel nem tudta lelökni.

S népünk között úgy van elterjedve, hogy a nándorfehérvári győzelem emlékére rendelte el a pápa a déli harangszót.

Szűcs József, Mohács

A DÉLI HARANGSZÓ

1.

Ahogy megyünk lefelé, a Dunának a bal partján van Belgrád és a jobb partján van Zimony. Belgrádnál verte meg Hunyadi János a török sereget, és a győzelem emlékére rendelte el a pápa, hogy minden nap minden templomban harangozzanak. Zimony meg arrú nevezetes, hogy a csata után a magyar katonák közt kolera-járvány tört ki és ott halt meg Hunyadi János.

Bosnyák Sándor, Bezdán

2.

A déli harangszót nem a győzelem emlékére rendelte el a pápa, hanem még az év elején, amikor hírül vette, hogy II. Mohamed megindult százötvenezer főnyi seregével, hogy elfoglalja Nándorfehérvárt, majd Budát, majd végül egész Európát. Mert II. Mohamednek vótak ilyen kijelentései: „amint egy úr van az égben, egy úr legyen a földön is.” Elég az hozzá, a pápa még az év elején rendelte el, hogy figyelmeztesse a kereszténységet a nagy veszedelemre.

Szűcs József, Mohács

Mátyás király kincsei

AZ OSTOR KIVIRÁGZOTT

1.

Mátyás király anyjának a szolgálja (hát Mátyás legényke vót még), kint szántott a határban. S Szilágyi Erzsébet, Mátyás király anyja Mátyástól küldött enni a szolgának. S kivitte az ennivalót, s a szolgálja csak úgy csúfságból, mert Mátyásnak nagy orra vót, mondta neki:

– Hallod-e Mátyás, neked nagy orrod van, kiszagoltad-e, hogy ma ki lesz a király?

S akkor közben a szolgának letette az ételt, s Mátyás es odakanyarodott melléje. Odaült. S akkor azt mondta:

– Ma a királyt az angyalok teszik, s az lesz a király, aki vasasztalról eszik.

Mert az ekén egyet fordított, s ő es a szolgálja ott ett a vasasztalon. S ahogy ezt mondta, az angyalok az égből lejöttek, s a koronát Mátyás királynak a fejébe tették. Mátyás király tiltakozott, s akkor elütte a koronán azt a keresztet, amelyik egy kicsit félre van. A kezével, ahogy kapálózott, hogy ő nem akarta elfogadni.

Akkor a szolgálja az ostorát leütte a föld végibe, s egyet fordult, egyet került, s akkor mire végigért, az ostor kivirágzott.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

2.

Kiküldte az anyja Mátyást szántani, s azt mondja, hogy ma van a választás Budán, a királyválasztás, s szántott. De azt mondták ott a választáson, hogy amelyiknek az ostorja ki lesz virágos, azt fogják megválasztani királynak. S ahogy Mátyás szántott, hát az ökröket hajtotta, eccör csak látja, hogy virágos lett az ostorja, s őt választották meg királynak.

Győrfi Barnabásné, Hertelendyfalva

A TÁLTOSGALAMB

Hát réges-régen vót egy szegény ember, annak vót egy fia. De szegényemberek vótak nagyon, nem bírtak boldogulni, mentek ide munkát keresni, mentek oda. Hát eccer a kisebbik fiú, mert három fia vót az embernek, elindult világgá, hogy szerencsét próbáljon. A küsebbik fiát Mátyásnak hívták.

Ment egyik városból ment a másikba, hol kapott munkát, hol nem kapott munkát. Hát eccer látja a városba, hogy nagy gyülekezés van, nagyon sokan vannak ott. Kérdi a többieket:

– Mi van itt, miért gyűlnek ennyien?

– Hát – azt mondja – itt királyválasztás van.

Na, hol válasszák a királyt, ő es szerette volna meglátni. Hát akkor olyan vót a szokás, hogy vót egy táltosgalamb, azt elengedték, s amelyiknek a vállára felszállt az a galamb, hát az lett a király. Hát ő es felhágott egy kerítésre, egy oszlopra, hogy nezze, hogy engedik azt a galambot el. Hát mint a galambot elengedték, fordút a galamb ide, fordul tova, repkedik ide, valamit mint-ha keresett vóna. Hát odamegy ingyenesen, ahol a Mátyás gyerek vót, legénke vót, és felszáll a vállára.

Hú, de az urak megharagudtak.

– Nem lehet azt a rongyos gyereket, nem lesz az király, eltévedt a madár! Lezavarták onnat a Mátyás legént, menjen félrébb, ne tátsa ott a száját.

Hát leszállott a kerítésről, elment egy másik fa alá, onnét nézte. Még elengedték a galambot másoccor es, hát még megkereste Mátyást és még a vállára ült. Akkor az emberek zúgolodni fogtak az urak ellen:

– Nem szabad többet elzavarni a gyereket, mert a galamb táltosgalamb, ez kell a király legyen. Mátyást bevitték, felkoronázták, és ő lett a király. S igazságos is vót, mindenütt igazságot csinált.

Benke János, Klézsé

ABBÓL LETT KISOROSZI

Mátyás király Nagyorosziból szerezte be a vadászait, testőreit, lovászait, mert az oroszok olyan szép szál legények vótak. Találkoztam nagyoroszi ácsokkal és tényleg magasak, kék szeműek és barnák voltak. Az asszonyok előbb-utóbb megunták, hogy a férfiak lent vannak Visegrádon, ők meg ott-hon és szépen leszivárogtak a szigetre (onnan közelebb átjönni), házakat építettek, és abból lett Kisoroszi.

Cifka Anna, Verőce

ALAGÚT VEZETETT ÁT A DUNA ALATT

A magyar főurak keresték Mátyást és nem tudták, hogy hol van. Maroson látták, és ugyanakkor a palotában is vót, és a Dunán nem jött át a révészekkel. Feltételezik, hogy alagút vezetett át a Duna alatt.

Kaufmann Károly, Verőce

AZ OKOS LÁNY

I.

Mátyás király eccő hallotta, hogy van az ő országába egy okos lány. De az olyan okos, hogy minden kérdésre meg tud felelni. Szegény az istenadta, de esze annál több van.

Gondót egyet a király, fölhívhatja Budára. El is ment a lány, beköszönt. Hát mondja neki a király, hogy mit hallott felőle, meg akar győződni, hogy tényleg úgy van-e? Ha úgy van, ő úgy megjutalmazza, hogy hotta napjáig lesz neki mit aprítani a tejbe.

– Hát tessék, kérdözzön felség.

Elkezd a király:

– Van az én padlásomon száz esztendő s kócom. Tudnál-e belőle aranyfonalat fonyni?

– Hogyne felség – mondja a lány – csak csináltasson az én édesapám száz esztendő s sővényibű arany orsót, mert arany fonálnak arany orsó köll.

– Hát jól van – azt mondja a király – erre megfeleltél.

– Hát akkor ide hallgass, van az én padlásomon száz lukas korsóm. Meg tudnád-e fótózni azokat?

– Má hogyne tudnám felség – mondja a lány – csak fordíttassa ki kigyel-med, mer még az öregapám se hallotta, hogy színitű fótózzanak valamit is.

A király:

– Jól van, okosan feleltél. Hát most ide hallgass. A harmadik kérésöm az: Hozzál is, meg ne is, legyön is, meg nem is.

Erre a lány szó nélkül sarkon fordult. Egy idő múltán gyün vissza, kezibe két szita egymáson. Odaér a király elé:

– Itt vagyok felség, emelje meg ezt a felső szitát.

A király megemeli a szitát, egy fehér galamb kiröpi belüle. Erre megértötte: elhozta a lány, de elröpi, vót, nincs. Nagyot nevetött a király, aztán száz aranyat adott a lánynak.

Megbecsülte az okosságát.

Szűcs József, Mohács

2.

Mátyás király meghallotta a hírért, hogy van egy okos leány, egy molnárnak a leánya és azt üzenté neki, hogy – ha olyan okos leány, van neki egy százesztendőss likas korsója, s azt foltozza meg.

Erre visszaüzent a leány, hogy előbb fordítsa ki a korsót, mert az öregapja sem látta, hogy színére tették volna valamire a foltot. Mátyás királynak tetszett a felelet. Másodszor azt üzenté, hogy van a kertjében egy malomkő, s azt nyúzza meg. Erre azt üzenté vissza a leány, hogy vétesse vérét annak a kőnek, mert ha meg nem ölik, élve nem lehet megnyúzni.

Ez a felelet es tetszett Mátyás királynak.

Harmadszor azt üzenté, hogy menjen hezza s ne es menjen. Vigyen es ajándékot s ne es. S köszönjön es, s ne es. Erre a molnár leánya fogott egy galambot, s at belétette két szita közé, s felült egy öszvérre, hátval előre, s úgy ment a királyhoz. Mikor odaért, hát mivel nem arcvál ment arra, hát ment es, nem es. Az ajándékot a szita közül kicsapta, s az elrepült. S köszönés helyett csak bólintott a fejével.

Köszönt es, nem es, vitt es ajándékot, nem es, s ment es, nem es.

S Mátyás király nagy megervendett, hogy ilyen okos leányt talált, s feleségül vette. Csaptak nagy lakodalmat, Hencidától Boncidáig folyt a bor, s még a sánták es táncra kerekedtek.

Gáspár Antal, Istensegítség

3.

Hát Mátyás királyról nagyon sok mese, legenda, minden van. Akkor is ő járta a falvakat, hogy hogy van a helyzet, hogy vannak elnyomva az szegény népek, hogy uralkodnak az uralkodók? No aztán benézett egy udvarba. Egy nagyon szép lány vót ott, az apja meg olyan gyávácska ember. Hát odaköszön:

- Adjisten öregem!
- Adjisten király uram!
- Hogy megy a helyzet?
- Szegények vagyunk, sok az adó.

Meg ez, meg az. Hát így elbeszélgettek. Az udvaron meg egy nagy kő vót.

– No, ezt a követ, holnap reggel eljövök és ha nem nyúzatod le a bőrét, karóba húzom a fejed. De ha lenyúzatod, megjutalmazlak.

Hát elment Mátyás király. A lány meg mondja az apjának: (nagyon bú-sult, hogy hát hogy nyúzassa meg ő a követ?)

– Sose búsuljon kend édesapám, majd megfelelek én Mátyás király uramnak. Elment aztán.

– Na lányom, lenyúzatta-e apád a kőnek a bőrét?

– Ó felséges királyom, nem úgy szokták azt. Előbb tessék leengedni a vérét, aztán majd lenyúzzuk a bőrét.

– Hát okos lány vagy – azt mondja neki.

Megint megy arra máskor. Egy lyukas korsó van felakasztva a kerítésre. Azt mondja az embernek:

– Ezt a korsót, ha be nem fódod reggelre, karóba húzom a fejed, de ha befódatod, megjutalmazlak.

Megint csak búsult az ember. A lánya meg:

– Sose búsuljon apám, majd megfelelek én a király uramnak.

Ment is a királyhoz, tudta, hogy a lány viszi az ügyet, nem az ember.

Azt mondja:

– Na lányom, be van fódva a korsó?

– Ó király uram, nem úgy szoktunk mink fódózni, hogy kivelről rádobjunk egy foltot, tessék már előbb kifordítani.

Akkor ezt is elismerte a király, hogy talpraesett a lány.

Így megjutalmazta őket, mert az ilyen gyávákat mindig segítette, akarta, hogy legyen nekik tudások, vagy eszik es, hogy forgassák az esziket.

Galcsik Pálné, Zagyvaróna

A NÁDASRA IS ESŐ KELLENE

I.

Hát amint egyszer Mátyás király a főurakkal járkált, egy nádas mellett vitt el az útjuk. Azt mondta Mátyás király a főuraknak, amint ránézett a nádasra:

– Erre a nádasra is eső kellene.

A főurak mosolyogtak rajta. Azt mondták, hogy a nád vízben áll, minek annak eső. Mátyás király nem szólt nekik akkor semmit.

Amikor hazaértek, ebéd fölött megparancsolta, hogy a főurak ebéd közben mindnyájan dézsába tartsák a lábukat. Csodálkoztak a főurak, hogy mit akar a király? Aztán ettek, ebédeztek, de semmiféle ital, se bor, se víz az asztalra nem került. Utóbb már az egyik főúr nem bírta tovább.

Azt mondta:

– Felséges királyom enni adtál, de elfelejtetted, hogy inni is kellene. Nem bírjuk már a szomjúságot.

Erre azt mondja Mátyás király:

– Minek akartok inni, mikor a lábatok a vízben van? Hogy lehettek szomjasak?

Akkor aztán mondja nekik:

– Látjátok, a nád is így van. Hiába van a vízben a lába, azért kívánja az esőt. Így aztán a főurak belátták, hogy a királynak van bölcsebb esze.

Molnár Benjámin, Kémes

2.

Ment Mátyás király az urakkal a pataknak mellette. A patak mellett sok nád vót és azt mondja az egyik úr, hogy milyen jó ennek a nádnak, ha nem esik az eső rá, akkor is vízben van a töve és úgyis megnő. De Mátyás király csak azt mondta:

– Csak jó volna rá az eső.

Na jól van, elhallgattak. Mentek tovább. Este beértek egy városba, ott vendéglőben vacsorát rendezett Mátyás király. Persze mindenkinek, az uraknak vitetett egy-egy nagy dézsát és a lábukat a dézsába kellett tenni. A vacsora kész lett, feltálaták és a vacsora után nem lehetett inni, csak enni. Aki pedig azt mondta, hogy jó volna az eső a nádra, meg a király, ezek ettek, ittak. Mondják az urak:

– Hát ez mért van?

– Hát azt mondtátok, a nád is megnő, ha nem esik rá az eső. Most nektek a lábatok a vízben van és mégis szomjasak vagytok? Éppen úgy van a nád is.

Kabai István, Karcag

MÁTYÁS KIRÁL ÉS A BOSZORKÁNYOK

Mátyás királ szeretött Somogyországba járni, anná is inkább, mer épp Pát-róba lakott az egyik katonája, a Jankó, aki már ollan idősebb legén vót. Mondogatta is neki a királ, hogy nőüllön má mög, mer ha megen hadba kő mönnyi, hát nem lösz rá ideje.

– Hát kedves királ uram, kinéztem én má magamnak egyet, de a gonosz anyja kevesel.

– Ha csak ez a baj – mondja a királ –, gyere, majd én beszélök vele.

El is möntek ide az Aligvári csárdához, mer ott lakott a lán. A lánnak az anyja vót a kocsmáros. Köszöntek illedelmesen, mikor elejbük tette a bort. Akkor mondta Jankó, hogy küldje be a lányát, hozzon nekik is egy kis harapnivalót.

– Jaj nem gyühet be, nincs etthun, ement a szomszéd faluba.

– Hát jól van, fizetünk, mögyünk – mondi a királ. Aztán két fényös hol-lós aranyat dobott az asztalra.

– Jaj lelköm, hát üllenek le, hát ne menjenek, mögnézem, talán mög is gyütt ez a lán.

Akkó bemönt, a lánna beszét, az mög hamarosan gyütt is ki a pogácsáva, csak ollan keveset beszélt, de anná inkább az anyja. Azt mondja:

– Adi biza ű örömet a lányát, ha má ez a fényös úr illen gazdaggá tette a Jankót, hogy földet, lovat, pénzt ajándékozott neki.

Mög is tartották a lakodalmat. Úgy mulatott Mátyás királ, hogy azúta is emlígetik a pátróiak.

Egy ideig boldogságba is étek, mer ollan keveset beszét a menyecske. Hanem egy idő múlva, ahogyan gyün haza az ura a mezőrrű, hát lát ám, hogy a felesége a kapuba ádogál, a szomszédasszonnyal beszélget. Mondta is neki:

– Vaj gyere velem a mezőre, vaj maradj benn a házba, de ne állj kint a kapuba, mer eccő főkapnak a rácok, aztán úgy elvisznek, hogy sohase találsz többet vissza.

Há másnap mikó gyütt haza a mezőrrű, csak a kapuba beszélgetött az asszon, vacsora mög nem vót. Bemönt szögén Jankó, mögfejte a tehenet, ivott a tejbű, evett hozzá könyeret. Hát így mönt naprú-napra. De jába kérlelte akár, illen szépön, csak azért sem csináli. Szégyőte szögén Jankó a falu előtt, hogy az asszon egész nap csak a kapuba beszélget. Mondta is neki:

– Vaj gyere velem a mezőre, vaj ülj le ott bent, mer még eccer főkapnak a rácok, aztán úgy evisznek, hogy sohase találsz többet vissza.

Több se köllött a Sárinak. Alig, hogy az ura elmönt, újra kiát a kapuba. Hanem úgy détájba aztán lovasok vágtattak végig azúton. Vittek azok mindönt, amit foghattak, tikot, libát, malacot. Még oda se nézhetött a Sári, má fönn is vót a nyerögbe. Úgy elhajtottak vele Rácország felé, hogy csak úgy porzott.

Gyün haza a Jankó. Má a falu végén halli, hogy mi történt. „Hát nem mögmondtam néki, hogy ne üllön ki a kapuba.” Mögötette a jószágát, este emönt napamasszonhó, epanaszkodta neki, hogy mi történt, de azt is elmondta, hogy a felesége nem fogad szót, akármillen szépen beszél neki.

– Jaj lelköm vőuram, hát elfeledtem mögmondanyi, hogy ennek mindönt fordítva köll mondanyi, mer mindönt ellenkezőleg csinál.

– Hát azt még csak valahogyan mögtanulom, de Rácországúbú kimenekíteni egymagam nem tudom.

– Hát híjja kedves vöm el azt a szép vitéz urat, akivel először itt járt.

– Hiszen, ha az ollan könnyen mönne – gondoli Jankó.

Nagy búsan ballagott hazafelé. Hát a löttőnek mint gyün le, a vállára száll egy fekete madár. Megösmerte. Izent is vele Budára Mátyás királnak, hogy:

– Gyüjjön nagy uram, mör nagy baj van, ellopták a rácok a Sárikát.

Alig, hogy virradt már gyütt Mátyás a katonáival.

– Na Jankó, induljunk Rácország felé.

Nagy mulatozásba vótak a Dráva túlpártján a rácok, sütötték, főzték a loptott ludat, malacot, ezök mög csöndbe körűvötték őket.

– Egytű egyig lekasabolunk bennetöket, ha elő nem aditok a magyar menyecskét.

– Kögyelmezzön nagy jó uram, adjuk mi örömet, csak vigyék, hiszen az egy istenátká, nem dógozik sömmit, csak pöröl. Be is zártuk a legmagasabb toronyba.

– Jól van – mondja Jankó – hozzátok csak.
– Hát kedves feleségöm, ugye jó helyed van ett? Fürödhetsz is a Drávába egész nap. Nem kívánczós te vissza énhozzám.

– De azért is kedde mögyök.

Avval fölugrott melléje a nyeregbe, aztán evágtattak haza. Igön mögköszönték Mátyás királynak a segítséget. Mondí másnap röggé Jankó:

– Aludj csak édös kincsem még.

– Dehogy alszom, azért is főkelek.

– De nehogy az istállóba gyere, majd én evégzem.

Még ki se mondta, má kapta az asszon a fejőkét, fejte a tehenet, csak úgy habzott a tej.

„Majd csak beletanulok a fordétott beszédbe.”

Ott bent friss röggeli várta.

– Maradjá csak etthun, nem kell velem gyünni a mezőre.

– Azért is kedde mögyök.

– Nem muszály ollan karikós pörtöncéköt raknyi.

– Azér is az enyimek lösznek a legsöbbek.

Még be is ütögette vellával körű az állát, mert tudott szépen dógozni, csak hát úgy vót, hogy még lánykorába járt hozzájik egy vénasszony, aki azt akarta, hogy lögyön az ű fiának a felesége. De a Sárika ki se áhatta. A vénasszon akkor mögátkozta, hogy addig járjon kifordétva az esze kereke, még ollan bolondra nem talál, aki ezt be is tanulla vele. De most má, hogy a Jankó illen szépen mögtanulta ezt a kifordétott beszédöt, vége az átoknak.

Aztán eccör benézött hozzájuk Mátyás királ. Akkor elmesélték neki a történetöt, Mátyás királ mögigérte, hogy mögkeresteti a boszorkánt.

– Ott van az nagy jó uram Budán illenkor, mert itt este összegyüleköznek Kaposváron, aztán sütüre kapnak, éfélre má ott is vannak a Szent Gellért högyön. Könnyen mögismeri, az a legrútabb az összes között. De baj lösz ám, ha ott is galibát csinyá, mer összekeveri az urak eszét, aztán mikor országgyűlést tart jó uram, ezek is úgy tösznek, mint az én Sárikám. Azért is ellenkezőleg cselekösznek.

Mátyás királ összehétta az urakat a tanácskozó terömbe. Hát bizony látsozt a boszorkánok munkája, a fele ollan kifordétva beszét, csak kapkodta a királ a fejét. „Űristen, Magyarországon van ő?” Mögparancsúta: ha törik, ha szakad, mindenik vezesse elejbe a boszorkánt, akivel legutóbb dóga akadt. Ki előbb, ki utóbb öleget tött. Vót ott vén boszorkán, fiatal boszorkán, szép is rút is.

– Valemennyiőtöket a Dunába vettetöm, ha mög nem igéritök szent esküvel, hogy többet sönki embörfiát mög nem babonáztok.

A boszorkánsereg söprüre kapott, visszanyargalt Somogyországba, mögtanácskozták, hogy inkább a rácokka társúnak, mint hogy még eccör az elejbe

a villogó szörmű királ elejbe kerüljenek. Úgy hallanyi, azúta arra felé forgatik ki a tanácskozó urak esztét.

Dömötörfy Józsefné, Nemespátró

A CSEH VITÉZ ESETT LE A LOVÁRÚL

A cseh vitéz híres bajvívó vót. Mátyás király udvarába is eljött és itt is vívott a magyar vitézekkel. A legtöbbet le is terítette. Egyik alkalommal, mikor ilyen bajvívó ünnepséget rendeztek, ki vótak jelölve a magyar vitézek és hát belovagolt az egyik és a másik oldalon belovagolt a másik. A sisakrostély a volt eresztve, senki sem ismerte föl, csak gyanakodtak, mert alacsonyabb vót a termete, mint a kijelölt vitézeknek. Kezet fogtak, aztán összerohantak, kopját törtek és a vége az lett, hogy a cseh vitéz esett le a lovárúl. Akkor föltozta a magyar vitéz a sisakrostélyt és látta mindenki, hogy a király vót az a vitéz. Akkor kezdték: Éljen Mátyás király! Mátyás királynak voltak ilyen virtuskodó cselekedeti, mert tudjuk, hogy kemény katona természete vót.

Szűcs József, Mohács

MÁTYÁS KIRÁLY ORDENÁNCA

Annyit beszélt Gergel Ferenc, az öreg, hogy vót Mátyás király, s vót Mátyás királynak egy ordenánca. S az az ordenánc örökké sirített el egy-egy bengőt, úgy alattomban, hogy ne vegyék számba. S ment a korcsmához s ivott örökké, egy-egy kicsit csak, nem sokat, csak úgy futtában elment, megvett egy kicsit s megitta, s ment el, nem kötött sokat.

Mátyás király számát vette, hogy iszik minden nap a korcsmában.

Mátyás király felkőtt, felöltözött katona gúnyába, de rongyos gúnyába, s elment ahhoz a korcsmához, s megleste, mikor jó az ő szolgálja oda. Hát már az odajő, s veszen egy kicsit, s iszik, de ő meglapulta:

– Hogy te – azt mondja – olyan katona vagy, hogy látom, örökké iszol. Honnét iszol?

– Te, én – azt mondja – én bírok innanyi, a gazdának – azt mondja – veszek ki a pénziből.

Hát ő Mátyás királyval beszélt, de nem ismerte, hogy ő az.

– Aztán, hogy bírsz venni?

– Úgy ni, kinyitom – azt mondja – azt a ládát, veszek ki egy kicsit – azt mondja – hogy ne vegye számát a király, s avval iszom.

– Én bírnék-e venni – azt mondja –, vígy el éngemet es, hogy én es vegyek.

Elvitte, felnyitta azt a ládát, a pénzeset. Akkor Mátyás király markolt öszszemarokval. De az a katona megütte a kezit.

– Nem! Csak egyecskét végy el – azt mondja – ne vegye számát a gazda, hogy vettünk ki a pénziből.

Megütte a kezit, s vissza, csak egyecskét hagyott, hogy elvegye az ujjai között, melyiket kivett, egy bengőt csak.

– Hadd el, még legyen máccor es miből igyunk – azt mondja.

Aztán elmentek, s megitták.

Mátyás király akkor levetette a rongyos gúnyákat. S akkor megéjedt az a katona, az ordenánc, hogy ő mit csánt. Azt mondja Mátyás király:

– Ne, a kócsok a kezedbe, s te légy a gazda mindenén, mert látom, ember vagy, nem hagyta az idegent, hogy vegyen ki sokat, csak egyecskét.

S avval jónak kapta.

Habari Péter, Klézse

SZABADSZENTKIRÁLY NEVE

Szabadszentkirálynak a neve onnan eredt, hogy valamikor Mátyás király a németekkel való harc közben szorult helyzetbe került és a szentkirályi emberek hirtelen nem tudták másként elbújtatni, lefeküdt és egy nagy teknőt borítottak rá és két ember ráült a teknőre és nekiálltak rajta kártyázni. Hamarosan odaértek az üldözői, aztán kérdezték, hogy:

– Nem láttak erre egy embert, egy vitézt menni?

Azt mondják, hogy:

– Láttuk – aztán mutattak egy irányt, hogy – erre és erre szaladt.

Mentek utána és így menekült meg Mátyás király az üldözői elől. Ezért adta a szabadszentkirályi nevet a községnek.

Molnár Benjámin, Kémes

A TERMÉSZET NAGYOBB, MINT A TUDOMÁNY

Ezt a Markalt olyan tátosnak mondták. Az akkori világban egy tanyán laktak. S akkor Mátyás király lóháton arra járt. Hát látja, hogy a tanya ajtaja nyitva van. Embert nem lát. Odamegy a lovával a ház eleibe, s a küszöbnél megáll. A ló a küszöbön a fejét átnyújtotta, a király a nyeregben felállott, s behajlott:

– Ki van odabé?

Markal azt kiáltotta, hogy:

– Másfél ember, s egy lófej.

Mátyás király visszább húzódott, Markal kijött az udvarra. S kérdi a király:

– No fiam, látom, ügyes gyerek vagy, mondd meg, hogy hol a világ közepe?

Markal megugrotta magát, elvett egy botot, s belészúrta a földbe, s azt mondja:

– Felség itt van, ha nem tetszik, mérje meg.

A király Markalt akkor magával vitte, hogy látta, hogy olyan okos gyermek, s esténként sokat beszélgettek. A királynak nagyon tetszettek Markal szavai. Egyszer mégis mi történt? Úgy, ahogy ketten beszélgetnek, egy este előjött az a szó, mondja Markal a királynak, hogy a természet nagyobb, mint a tudomány.

S Markal észrevette, hogy az udvarban csépelnek, gabonát raknak erre-arra, elment ki, s feltűnés nélkül megfogott két egeret, s belétette a zsebibe.

S este, mikor az asztalnál a királlyal beszélgetett, ismét előhozódott az a szó, hogy erősebb a természet, mint a tudomány.

S az asztalnak a két sarkán két öreg macska tartott egy-egy gyertyát. Markal abba ügyekezett, hogy amikor fölnéz a király, akkor az egyik egeret az asztalon elengedje. Az idomított két macska csak morogni kezdtek. De mikor Markal elengedte a másik egeret es, akkor mind a két macska eldobta a gyertyát, s az egér után eredtek.

S így Markal megnyerte Mátyás királyt.

Böte Péter, Istensegítség

AMI NEKEM A LEGKEDVESEBB

Két koldus koldult. Az egyiknek számára vót, a másiknak meg egy taliga. No aztán megesteledett, a falu szélén letelepedtek, ott aludtak. Hozzákötötték a taligához a számárkát, az még éjjel egy kis csacsit ellett. Az begurult a taliga alá. A taligás meg azt mondta, hogy azt a taliga ellette. Aztán összevesztek róla.

– Nohát mindegy – azt mondja a szamaras gazda – gyerünk Mátyás királyhoz, majd ő igazat tesz.

De Mátyás király nem volt itthon, valahova elutazott más országba és a feleségének meghagyta, hogy ne ítélkezzen, még ő haza nem jön, senkinek semmit.

De elmentek, könyörgenek, hogy hát a taligás, hogy az ő taligája ellette. Hát meghallgatta, nem lehetett buta asszony. Leadták a panaszt a két koldus. Azt mondja, hogy:

– Nekem van a Duna parton egy darab búzaföldem és akárhányszor vetettek bele búzát, a halak mind megették.

Megszólal a taligás:

– Királyné asszony, a halak nem esznek búzát.

– De a taliga se ellett számarkát, az sose ellett számarkát.

No aztán megbékültek. Hazajött Mátyás király, azt mondja:

– No édes feleségem, hogy telt az idő, ítélkeztél-e?

– Itélkeztem, édes uram.

– Nem megmondtam, hogy ne ítélkezz még haza nem jövök.

Elmondta neki azt, hogy mit ítélkezett.

– Hát most vidd, ami a legkedvesebb a palotában, aztán menj vissza az anyádhoz, ha nem fogadtad meg a szavamat!

– Hát jól van édes uram.

Akkor az asszony csináltatott egy jó vacsorát, Mátyás királynak a borába meg álomport tett. Akkor szólt: fogjanak be, tegyék föl az urát alva a kocsiba.

Elvitte haza az anyjáiékhöz. Befektette a vetett ágyba, mert olyan falusias féle volt a felesége. Mikor felébredt, azt mondja:

– Hol vagyok? Hol vagyok?

– Itt vagy édes uram az anyám házánál. Azt mondtad, hogy elhozhatom, ami nekem a legkedvesebb. Nekem te voltál a legkedvesebb.

Átölelte:

– Bármikor – azt mondja – intézkedjél, mert nem vagy buta.

Galcsik Pálné, Zagyvaróna

MÁTYÁS KIRÁLY KINCSEI

A nagyapám beszélte, hogy Mátyás király kincsei a vár alatt ládákban vannak és nagy kígyók őrzik. Amikor gyerek vótam, bementünk az alagútba olyan tizenöt-húsz métert és ott vót egy csigalépcső, ami a vár gyomrába levezet. A vár nem csak falakból állt, a várnak vótak földalatti termei is, ahol az élelmiszert raktározták. Akkor még nem vót zseblámpa, csak gyertya vót. De olyan huzat vót, hogy a gyertyánk mindég elaludt. A sötétben nem mertünk lemenni a csigalépcsőn. Azt láttuk, hogy csigalépcső vezet le. Ha ledobtunk egy követ, pörgött végig, végig a lépcsőkön, ment valahova lefele.

Kolbe József, Nógrád

I.

Hát egyszer Mátyás király álruhában vándorolt. Kint járt a tanyákon. Aztán amint járt-kelt, egy gulyással találkozott. A gulyás hívta, hogy ad neki szállást éjszakára. Megkínálta vacsorával is. Sűrűlencse volt a vacsora baromfi-hússal. És amint vacsoráztak, Mátyás király ki akarta választani a húsok közül, amelyiket ő a legjobban szeretne volna. Amint látja a gulyás, hogy turkál, válogat a hús közt, megfordította a villát a kezében és ráütött Mátyás keze-fejére. Azt mondta:

– Mit válogatod, jó az mind!

Másnap Mátyás király elment. Egyszer aztán egy idő múlva a gulyást is meghívta vacsorára Mátyás király. A gulyás csodálkozott, mert hát nem tudta, hogy Mátyás király volt, aki nála vacsorázott. Most azon csodálkozott, hogy a királyi házhoz hívják őt vacsorára.

Hát el is ment. Mikor kezdtek vacsorázni, legelőször ott is sűrűlencse volt baromfi-hússal. A főurak is meg lettek híva vacsorára. Közben Mátyás király odament a gulyáshoz, azt súgta neki, hogy vacsora felett aki turkál a hús közt, annak üssön a keze-fejére, úgy, mint valamikor a vándornak.

Akkor kezdett észretérni a gulyás, hogy kivel volt dolga abban az időben. Hát aztán, amint vacsoráztak, a legelső főúr amint válogatta a főtthúst, a gulyás jó nagyot rákoppantott a keze-fejére a villanyéllal. A főúr mindjárt föluggrott, a társa is, és azt mondták:

– Felséges uram, micsoda szemtelenség ez, hogy ilyen idegen jött-ment vendég a kezünkre mer ütni! Dobasd ki, vagy büntesd meg!

Azt mondta erre Mátyás király:

– Még igazságos embert sohasem büntettem meg!

Molnár Benjámin, Kémes

2.

Amikor vándorút Mátyás király, szegényembernek öltözött be és bement egy családhó éjszakai szállást kérni. Akkó azok megvendégőtétek. Birkapörkölt vót vacsorára. Ekezdtek enni. Akkó Mátyás király fogta a villáját, aztán belenyút, a koncot akarta kivenni. Akkó a gazda rácsapott a kezire, ugye a konc a gazdát illeti.

Bosnyák Sándor, Bezdán

3.

Mátyás király szeretett álruhába járni-kelni az országba, hogy megtudja, hogyan él a népe. Eccör, amint az Alföldön ballag köröszül a juhászok éppen frustukótak. Amint odaér:

- Adjon Isten!
- Fogadj Isten! Hát te szegény vándor honnan merre?
- Hát mondja, hogy űtet csak a sorsa viszi.
- Ha éhös vagy, gyere tartsá velünk.

Hát bizony nem is kérette magát kéccör se, mer éhös vót. Odaült a bogrács mellé ő is. Mer a juhászok, ahogy megfőzték az ételt, körűtték a bográcsot, mindegyik kapott egy kanalat és hát szép lassan merögették a bográcsbú az ételt. Űgy ették.

Hát a király is, mint szegény vándor, odaült közibük, aztán ő is kanalazgatott. Eccör csak a számadó rákoppint a keze fejire. Fölníz a vándor:

- Hát ezt meg mért kaptam gazduram?
- Azért, mer nagyon sietté a kanalazással. Mindég csak akkó meríts, mikó a többi.
- Jól van.

Szót fogadott, esznek tovább csendesen. Eccő csak megin ráüt a számadó a keze fejire. Még nagyobb. Megin megkérdozi:

- Hát ezt meg ugyan mér kaptam gazduram?
- Azért kaptad, mert mindég csak magad elű merítsd a falatot. Te a másik felű merítötted a falatot.

Szót fogadott. Befejezik az ebédöt, hát akkó a vándor megköszöni a meghívást, föláll, de mielőtt eköszönne, kigombolja a kopott köpönyegit. Hát alatta aranyos mentéje. Néznek a juhászok. Megkérdi túle a gazda:

- Hát kicsoda kigyelmed ilyen aranyos mentébe?
- Én vagyok Mátyás király.

Megijedt az öreg. A királynak koppintott a kezire. Mi lesz most ebbű? De a király odaszól a juhásznak:

- Hát tovább is jó egészséget, kigyelmednek pedig gazduram, gyűjjon föl énvelem Budára. Elkel ott kigyelmed az én udvaromba, mer az a sok léhűtő úri népség, az mindig csak egész életibe töri a fejit, hogy a másik elű eszedje a falatot. Kigyelmednek lesz ottan dolga holta napjáig. De aztán jó nagyokat koppintson mindegyiknek a kezire!

Szűcs József, Mohács

JÁRT ÚTON NEM TERÖM FÜ

Az egyik kikapós asszony megkérdozte eccer Mátyás királyt, hogy hát mért nincs őneki gyeröke? Mé nem születhet őneki gyeröke? Hát ura is van, meg satöbbi, satöbbi. Mátyás király hallott az asszonynak a jó szívéről, adakozó szívéről és azt mondta neki, hogy:

– Ide hallgasson, járt úton nem teröm fű.

Ebből megértötte az asszony, hogy mit is akart neki mondani a király.

Szűcs József, Mohács

AMENNYIT FÖL A KERÉK, ANNYIT ALÁ

Mátyás király álruhába járkát az országba, fő vót ötözve tót legénynek. Ment az úton, jött egy szekér, két úr ült rajta és elvesztették a kocsi kerékbű a biztosító szeget, ami azér vót, hogy ki ne essen a kerék. Utólérték Mátyás királyt. „No megviccűjjük ezt a tót legényt.” Azt mondták neki, hogy tegye bele az ujját a szeg helyire, hogy a kerék ki ne essen a kocsi bű. Aztán hajtottak. Mátyás király meg szaladt ugye a kocsi mellett. Nézte a kereket, hogy hogyan megy le-föl.

Azt mondták neki:

– Mit néző?

Azt mondja:

– Nézem, amennyit föl a kerék, annyi alá.

Jót nevettek. Mikó beértek a községhe, hazatértek ugye, akkó Mátyás királyt elbocsájtották. Mátyás király mikó hazament, írt nekik egy levelet, hogy jelenjenek meg nála. Hát aztán föl is ment a két úr, megjelentek nála és mondja nekik:

– Emlékeznek-e arra, mikó mentek az úton és a tót legénynek beleduggatták az ujját, hogy ki ne essen a kerék? És a tót legény azt mondta, hogy „amennyit föl a kerék, annyi alá.”

Hát aztán mondják az urak, hogy emlékeznek rája.

– No – azt mondja – én vótam az a tót legény, akinek az ujját beleduggattatok. De ti nem érdemlitek, hogy magosan legyetek.

És mind a két urat olyan alacsonyra visszahelyezte, ahunnan elkezdtek. Mind a kettő szegényember lett.

Bosnyák Sándor, Bezdán

GERGELY JUHÁSZ KANALA

A Gergely juhásszal történt, meghíttá Mátyás király vacsorára. Aztán elment. A király azt mondta, hogy mindenkinek adjanak kanalat, de a juhásznak ne adjanak.

Hát a juhásznak elibe tették az ételt, kivágta a kenyér hajából a belét, megette a levest. Aztán azt mondta, hogy:

– Az az ember huncut, aki a kanalát nem eszi meg!

Mátyás király megjutalmazta, egy zsák aranyat adott neki. Aztán azt mondta neki, hogy neki nem köll az arany, neki többet ér egy jó májusi eső, mint a zsák arany, mer – azt mondja – ennek a zsák aranynak csak magamba örvendezek, de a májusi esőnek az egész ország.

Barna Bálint, Ura

FEKETE LŐRINC

Az szájrú-szájra mönt, hogy egy fekete Lőrinc nevű pátrói embör valami vi-tézségéér Mátyás királytú aranyláncot kapott, amit haláláig hordott.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

IGYUNK A SZEGÉNY NÉPRE

I.

Mátyás király eccör Gömörben vadásztatott nagy úri kísérettel. Hát aztán ebédre az ottani birtokos vendégöte meg az egész társaságot. Roskadozott az asztal mindenféle jótú. Utána a jó boroktú. Aztán tötögettek, éltettek mindönkit, hát legelőször a királyt, királynét. Aztán egymást is a nagy urak, dicsérgettek a jó hegyaljai bort. De azt, aki a bort termelte, aki a szöllöt kapáta, azt nem éltette senki.

Persze, hozzá köll tenni, hogy ez az ebéd ott kinn a kastély előtt vót és ott nem messzire kapágattak a hegyódalba a jobbágyok. A király nézelődött mindönfelé, hát látja, hogy azok ottan hogy dolgoznak a melegbe, ezök meg esznek-isznak, a jó borokat isszák, mindönkire köszöntenek.

Eccő csak gondol egyet:

– Na ide hallgassanak az urak, hónap kísétálunk, megnézzük majd, hogy hogyan is él errefelé a szegény nép.

No úgy is lett. Másnap mingyá arra veszi az útját a király, ahol látta, hogy regnap kapátak a szegényök. Eccő csak a király kiveszi az egyik parasztnak a kezibű a kapát, ekezd kapálni. Az urak egy darabig ának, a király visszanéz. Hát mondja nekik:

– Hát, ha nem röstellik, hát gyűjjenek utánam.

Hát azok is nagy kénytelen-kelletlen, mindegyik elvette az egyik paraszttú a kapát és ők is elkezdtek kapálgatni. Há elősző csak ment valahogy, de aztán, hogy fölsütött a nap, mindég melegebb lett, ledobták má a végin a szép ara-

nyos mentéket, türűgették a homlokukat, de bizony a király még csak meg se át, és őnekik köllött menni utána. Mikor aztán harangoztak, akkor Mátyás király abbahagyta a kapálást.

– Hát urak, akkó mehetünk ebédöni.

Ebédönek. Az egyik akkor megkérdezte:

– Felség, hát mér tette ezt, hogy fáradott itten naphosszat?

Azt mondja a király:

– Mer tennap amikor ebédné köszöntgettetök mindönkit a jó borokka, eszömbe jutott, hogy mind azt köszöntöttétek, akinek nem jár. Azt a szegény népet, aki meg nektök azt a jó bort kapáta, azt meg se említettétek. Hát most tudjátok meg, hogy az a szegény nép is megérdöml a köszöntést. Erre fogta a serlegit:

– Hát akkor igyunk most arra a szegény népre, aki ezt a jó bort egész életin át nekünk kapálja, akármilyen nehéz is, akármilyen meleg is.

Szűcs József, Mohács

2.

Dógoztak a szegényemberek, aztán az urak meg ott dőzsöltek, ittak, ettek, aztán ugye nemhogy messajnálták vóna őket. Mátyás király persze igazságos vót, ő ugye látta, hogy mit szenvednek ott ezek a szegényemberek. Az urak meg rá se, haggyad, hát arra teremtette őket az Isten, mit kell sajnálni. Azt mondja Mátyás király:

– Na megálljatok, maj megpróbáljuk, hogy hogy megy ez, aztán akkor majd nem fogjátok bántani azt a szegényembert, aki keservesen dolgozik, hogy tik is éljete. Hát na urak, gyerünk kifelé!

Mindegyiknek adott egy kapát. Hát nem tudták, hogy minek mennek. De az olyan hegy, úgy tessék elképzelni, hogy ott be is baffingózhat, meredek hegy. Elég az hozzá, hogy Mátyás:

– Na urak – azt mondja – mindenki fogjon magának két sort – azt mondja – szőlőt, aztán menjen szépen kapálni.

Kapáltatta az urakat. Izzadtak, kínlódtak, de lefelé. Ha tetszik menni Putnoknak, ott van az a hegy, mel lehet látni. Csuda meredek hegy. Aztán megkapáltatta jól az urakat, úgyhogy megemlegették, hogy nem vót kedvük bántani a szegény zsellért.

Ivocs Pálné, Kelemér

3.

Mátyás király, mikor összegyűltek az urak, azt mondták, hogy a tokaji borból ne igyanak a parasztok. Azt mondta Mátyás király, hogy kövessék őt, menjenek a szőlőhedre. Kimentek a szőlőhedre. Akkor a király elvette a kapát, ka-

pált, kapált lefelé. Akkor a többi úrnak es muszáj vót kapálni, mert úgy vót a beszéd, hogy kövessék őket.

No akkor eljött a dél, mindig kapáltak. Délben elvették a parasztok tarisznyáikat, s abból kellett egyenek. Aztán kinek hagyma vót a tarisznyájába, kinek ez vót, kinek az vót, de gyenge ételek. Akkor az urak nemigen szerették, de hát mégis meg kellett egyék.

No aztán tovább kapáltak lefelé, kapáltak, kapáltak. Az urak megmondták, hogy:

— Nem bírjuk, nem győzzük.

Azt mondta a király, hogy:

— Jól van. Akkor ne keljen nektek a tokaji bor, hagyjátok, hogy igyák meg azok, akik dolgozzák.

Máris György, Pokolpatak

SE NEM BOR, SE NEM VÍZ

Mátyás király sokat járt-kelt az országban. Járt erre is, s ugye rengeteg ásványvíz van erre, többszáz forrás, s megkínálták a forrásvízből. Mátyás király ízlelgette, ízlelgette, s azt mondta:

— Se nem bor, se nem víz, legyen a neve borvíz.

S így lett borvíz a neve.

Hadnagy Géza, Farkaslaka

ÉFJÚ MÁTYÁS KIRÁLY

Éfjú Mátyás király
olyan álmod látott:
éveg ablak alatt
nagy hosszú almafa.

Nagy hosszú almának,
tizenkét szép ága,
háromszáz levele
hatvanhat virágja.

Éfjú Mátyás király
azt a törvént tevő:

ha ezt fel nem fejtem
nekem fejem veszi.

Én még elfordulok,
sírognom fogok.
S ez ő édesapja
egy szóval megkérdé:

Mért sírsz lányom, mért sírsz,
ugyan mért keseregsz?
Hojne sírjak, hojne,
hojne keseregjek.

Ne mit mondott nekem
éjfú Mátyás király:
ha ezt fel nem fejttem,
nekem fejem veszi.

Semmi az, semmi az,
lelkem édes lányom,
menj el te hezzája,
mondd meg te nekije:

Nagy hosszú almafa
nagy hosszú esztendő,
tizenkét szép ága
tizenkét szép hónap.

Háromszáz levele
háromszáz miesnap,
hatvanhat virágja
hatvanhat vasárnap.

Éjfú Mátyás király
fennszóval kiáltá:
szőjj te lányom nekem
három kender fejből,

három kender fejből
egy kendező kendőt,
ebédező ruvát,
egy sátor borítót.

Ő még elfordula,
sírogatni fogott.

S ez ő édesapja
egy szóval megkérde:

Mért sírsz lányom, mért sírsz,
ugyan mért keseregsz?
Hojne sírjak, hojne,
hoj ne keseregjek.

Ne mit mondott nekem
éjfú Mátyás király:
ha ezt fel nem fejttem,
nekem fejem veszi.

Semmi az, semmi az,
lelkem, édes lányom.
Menj el te hezzája,
mondd meg te nekije:

hogy csánjon ő neked
három forgács fából
esztevatát s vetőt
s mi e szövőhöz kell.

Éjfú Mátyás király
fennszóval kiáltá:
Nem kell nekem, nem kell,
e kezdő kendő,

sem sátorborító,
ebédező ruva.
Csak te kellesz nekem,
csak te kellesz nekem.

Kotyár Mihályné, Klézse

MÁTYÁS KIRÁLY HÚSHAGYATJA

Mátyás király, amikor hazaért, ő nem ért haza vasárnap este a családjához, hogy sült tyúkot csináljon, hanem kedden estére ért haza. Azért tartjuk mű es kedden este húshagytot, hammazó szeredától nem eszünk húst.

Gyurka Mihályné, Magyarfalu

A REMÉNYTELENSÉG HALÁLT HOZ

Egy öregasszonyt a bíróság boszorkánysággal vádolt, hogy kuruzsló s betegeket gyógyít. Az öregasszony hangoztatta, hogy neki nincs semmiféle tudománya, ő evvel gyógyít, evvel az orsóval, amit egy diáktól kapott még leánykorában. A bíróság ítélethozatalra készülődött már, amikor megjelent Mátyás király s kérte, hogy mutassák meg neki azt az orsót. Mutatják neki az orsót, a király nézegeti, s azt mondja:

– Nincsenek boszorkányok.

S tanácsolja, hogy mentsék fel az öregasszonyt.

A bíróság ragaszkodik az elítéléshez, „már honnan tudott ő gyógyítani?”

Mátyás király akkor azt mondta, hogy hozzanak egy elítélt rabot, aki halálra van ítélve. Elrendeli, hogy fektessék az asztalra, s kössék bé a szemét. Egy edénybe vizet tetetett az asztal alá s egy másik edénybe az asztalról csepegett bele a víz. S akkor egy tűszúrást adtak a rabnak, s Mátyás király mondta, hogy a rab es hallhassa:

– Nézzétek milyen szép piros a vére, ez sokáig élt volna még, ha most nem végezzük ki.

A rab hallotta, hogy csepeg a víz az edénybe s azt hitte, hogy csakugyan az ő vére csepeg s annyira megijedt, hogy meghalt. Ekkor azt mondta Mátyás király:

– Látjátok, a reménytelenség halált hoz, s a remény a betegségből es ki-gyógyít.

S az asszonyt felmentette a bíróság.

Gáspár Antal, Istensegítség

MÁTYÁS KIRÁLY KÉRDÉSEI

Mátyás király mönt, mönt. Hát egy szőlőbe tanát egy embört, ottan kapált. Azt mondja neki:

- Jónapot bácsikám!
- Jónapot!
- Kapáli a szöllejt?
- Nem – azt mondja –, nem az én szöllőm ez.
- Hát?
- Napszámba kapálok.
- Hát mi a napszámja?
- Nem sok – azt mondja – csak négy garas.
- Hát – azt mondja – azt a négy garast hova töszi?
- Hát – azt mondja – egy garast, a régi adósságomat fizetem, kamatot.
- Kamatot?
- Igen. A másik garast adom – azt mondja – új kamatra.
- Hát a harmadik garast?
- Azt – azt mondja –, a harmadik garast eldobom, sárba taposom.
- Hm, sárba taposni, ilyet? Hát a negyedik garast hova töszi?
- A negyedik garasé veszek új erőt és dolgozok tovább.

Hát mondja mög, hogy gyün ez ki mostan?

Hát van egy öreg édesapja, nem bír dógozni, világtalan, mint én magam is. Hát a régi kamatot fizeti egy garasé. Hát a másik garas, új kamat. Van egy fia és azt neveli. A másik garast űrá adja. A harmadik garast mé taposi a sárban? Van egy lánya, neveli, neveli, főneveli tizenhét-tizenennyóc évesre, férhöz mén, semmi hasznót nem fog többet túlle, mer férhöz mén. Hát nem sárba tapossa a harmadik garast? A negyedik garasé meg vösz kenyeret, ennivalót, mindent és tovább dolgozik.

Ballangó Pál, Djelina

MÁTYÁS KIRÁLY NEM SZERETTE

Nem emlékszem, hogy olvastam, vagy gyөрökkoromba hallottam, hogy Mátyás király nem szerette az újramelegített levest, a megbékített barátot és a szakállas asszonyt. Az újramelegített leves már nem az igazi, a megbékített barátnak búze van, a szakállas asszonyról meg ne is beszéljünk.

Szűcs József, Mohács

A Csallóközbe az egyik faluba megszállt Mátyás király és született egy lánynak tőle gyereke, és akkor királyfinak hívták. És van egy község Csallóközben, Királyfi. Mátyás király neki adta a birtokát ennek a fiúnak.

Panyik Béla, Taksonyfalva

MÁTYÁS KIRÁLY BOLONDJA

Mátyás királynak vót egy bolondja. Hát egy este, amint ültek, üldögéltek, ettek, mulattak az urakkal, hát előadódott mindenféléről, hogy milyen ember van legtöbb a világon? Egyik azt mondja: bognár, másik azt mondta: ács, másik: kovács, másik azt mondta: katona. Hát mindenki mondott valamit. Hát a bolond ott üt a sarokba és nem felelt semmit. Kérdi Mátyás király:

– No te – azt mondja – komám, mondd csak – azt mondja – mi van több a világon?

– Hát – azt mondja – felséges királyom, mi legyen több, annyit se tudnak? Orvos van legtöbb a világon.

Hú, de mind elnevelték magikat. Lehetséges ez, még a királyi városba is elig vót egy orvos.

Hát ez nem lehet te bolond, te igazán bolond vagy – azt mondja.

Hát a komám tette magát, hogy megszégyellte magát és kiment küel, ott hol a szolgák vótak. Bément a szolgák közi. Hirtelen csak a fődre vágta magát, jajgatni kezdett, csavarogni kezdett:

– Jaj, halok meg, jaj halok meg!

Hát a szolgák futnak rögtön a királyhoz, hol a király vót az urakval:

– Jaj, felséges uram, hal meg a kománk, a bolond.

Hát fut a király, futnak az urak:

– Jaj, mi van vele?

Egyik azt mondta:

– Eret vágjunk neki.

Másik mondja:

– Hívják ide azt az öregasszont, hogy mondjon.

Másik mondta, hogy meg kell dörzsölni ecetvel. Még a király is mondott.

A király mondta:

– Eret kéne vágatni.

Hát futnak es mindjárt, s hittak es borbélyt, hogy vágjon eret.

Mikor látta a bolond koma, hogy má fogják vágni a kezit, akkor felugrott és nevetni fogott.

– Hej – azt mondja – nincs nekem semmi bajom.

Hát akkó métt tettél így?

– Hát meg akartam mutatni nektek, hogy mennyin vagytok, mind orvosok vagytok, még a felséges király es orvos vót, mert ő mondta, hogy jöjjenek, vágjanak eret.

És avval bebizonyult, hogy orvusból van legtöbb a világon.

Benke János, Klézse

MÁTYÁS KIRÁLY GYŰRŰJE

Mátyás király mindig járta az országot. Hát egyszer elvesztette a gyűrűjét. De rá lehetett ismerni könnyen, mert azon is rajta volt a holló. Hát egy paraszt találta meg. Megismerte az is, hogy ez a király gyűrűje. Hát ment, hogy elviszi a királynak.

Elmegy a királyi palotához, hát nem akarja beereszteni a kapus. Addig-addig, utóbb azt mondja:

– Nézd, hát beeresztlek, de azzal az ígérettel, ha az ajándékot, amit kapsz, megfelezed velem.

Hát utóbb már, másként nem ment, ígérte a paraszt, hogy megfelezi.

Akkor ment tovább. De a belső ajtónál álló is megállította, hogy addig nem mehet be, míg meg nem ígéri, hogy a jutalmat megfelezi. Hát ennek is megígérte, hogy – hát most már másképp nem mehetek, megfelezem inkább, de mégis be kell mennem, kell találkoznom a királlyal.

Hát akkor, amint bemegy, azt mondja Mátyás királynak, hogy:

– Itt van, megtaláltam felséges királyomnak a gyűrűjét, hát elhoztam, mert értékes, meg hát nem is az enyém.

A király aztán azt mondta, hogy hát:

– Adassanak ennek az embernek ajándékot, mert értékes holmit hozott meg, nem tulajdonította el, hanem elhozta ide.

Azt mondja a paraszt:

– Felséges királyom, nekem legértékesebb lesz, ha száz botütésre ítélek inkább és azt adja nekem jutalmul.

– Hát hogyan, nem lehet ez barátom, hát ilyen szolgálatot tettél, aztán én botütést adjak érte.

– Igen – azt mondja – mert én ezzel már tartozom.

– Hát miért, hogy lehet ez, hogy értsem?

– Úgy, hogy másképp nem bírtam ide bejönni. Elkönyörögte tőlem a külső várkapus a fele nyereséget, amit kapok ajándékul, a másik felét meg elkérte tőlem a belső ajtónálló. Így nekem akkor sincs egy krajcárom se, ha száz ara-

nyat ád, hát így legalább a botütés se az enyém, meg a száz arany se az enyém, akkor inkább legyen botütés.

Hát igen megörült ennek a király, hogy milyen élelmes gondolkodású ez a paraszt, hát beleegyezett. Mindjárt leolvastatta az ötven botütést az egyiknek is, meg a másiknak is, akik megkapták rá az ígéretet, de azért a száz aranyat odaadta a parasztnak.

Molnár Benjámin, Kémes

A FALAKNAK IS FÜLE MÖG SZÖME VAN

Mátyás király eccör fölhevítta Kinizsi Pált Buda várába. Jól van, annak rönkje-módja szerint föllovagolt Kinizsi. Aztán az ajtónállók bevezették szép nagy aranyos szobába, de még idejibe ért, nem vót ott senki. Kinizsi meghajtotta magát mind a négy égtáj felé, mind a négy fal felé. Aztán mentek tovább a királyhoz.

Az ajtónállók ezt megjelentették a királynak. Ebéd közbe aztán megkérdezte a király:

– Hát aztán mondd csak Palkó, mér hajtottad te magadat meg abba az üres szobába mind a négy fal felé, mikó nem vót ottan senki?

– Hát azér felség, én már régebben hallottam, hogy a királyi palotába még a falaknak is füle mög szöme van.

Szűcs József, Mohács

SZÉP ILONKA

Mátyás király szokott erre vadászni. A kútja itt van Telkibánya és Borza között, jéghideg víz van benne. Nem messze a kúttól vót egy erdészház és oda járt Mátyás király az erdőmester lányához udvarolni. Szép János vót az erdőmester neve és a lányának Szép Ilonka. Mátyás király szeretett táncolni, szerette a bort, szeretett udvarolni.

Magyar József, Regéc

ÉN VAGYOK A KIRÁLY, VAGY TE VAGY?

Vót egyszer egy szegényember, s vágta a fát az erdőben. Hát Mátyás király ment keresztül az erdőn, s elveszett, s nem találta az utat. Azt mondja:

– Jónapot te szegényember!

– Adjon Isten!

A szegényember nem ismerte meg Mátyás királyt. Mondja neki, hogy ki kéne vezessél az erdőből. Hát ahogy mennek, beszélgetnek, megkérdezte a favágót:

– Vannak-e gyermekeid?

– Van uram – azt mondja –, három fiam, s három leányom.

– Hát pénzed van-e?

– Van – azt mondja –, de egy részét a sárba hanyigálom, másik részével az adósságom fizetem, s a harmadik részét tőkébe teszem.

S akkor Mátyás király megkérdi, hogy:

– Hogy hogy?

– Hát úgy, hogy a leányaimat kiruházom, s azok sose adják vissza. A fiaimat felnevelem, a pénzem tőkébe teszem. A harmadik meg: az öregeket én gondozom el, mert ők neveltek fel engemet, s azért az adósságot fizetem.

S hát ahogy így beszélgetnek, kiértek az erdő szélire. Sok népek vótak, s mondja Mátyás király, hogy azért vannak ilyen sokan, mert várják a királyt.

– Hát hogyan lehet megismerni a királyt?

– Hát a királyt úgy lehet megismerni, hogy mindenki leveszi a kalapját, csak egyedül ő lesz kalapban.

Hát kiértek az erdőből, mindenki lekapta a kalapot a fejéről, csak Mátyás király és a favágó maradtak kalapban. S akkor mondta a favágó ember:

– Most én vagyok a király, vagy te vagy?

S avval nagyot nevettek, s Mátyás király megjutalmazta a szegény favágót, s még ma is élnek, ha meg nem hóttak.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

AZ ÖKRÖKÉRT EZT A SZÉP TÖKÖT KAPOD AJÁNDÉKBA

I.

Egy szegényembernek gyönyörű szép tök termett a kertjében. Gondolta magában, hogy ezt felviszi Mátyás királynak ajándékba. Hát Mátyás király elfogadta, azonban utána nézett, hogy kicsoda ez az ajándékozó? Hát megtudta, hogy nagyon szegény ember, hát megajándékozta.

Hazament, s volt neki egy gazdag szomszédja, s megdicsekedett, hogy azt a szép tököt felvitte Mátyás királynak és milyen szép ajándékot kapott érte. A gazdag ember megírgyelte, s azt mondta, hogy ő nem tököt visz, hanem felviszi a két legszebb ökrét, címeres ökröket, abban bízva, hogy a király ezért olyan nagy ajándékot ad, hogy dúsgazdag lesz.

Hát el es fogadta Mátyás király az ökröket, de már akkor előre tudta, hogy kicsoda ez az ember.

– Hát – azt mondja, megmutatta a tököt, amit a szegényember hozott – láttál-e ilyen szép tököt?

– Hát – azt mondja a gazdag – nem láttam, hát ez bizony szép.

Azt mondja Mátyás király: Hát én az ökrökért evvel ajándékozlak meg. Az ökröket pedig add oda a szomszédodnak, aki a tököt hozta, mert neki nincsenek ökrei, te pedig elkapod ezt a szép tököt ajándékba.

Igy szedte rá a fukar gazdát Mátyás király.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

Vót egy szegény öregember és nagyon-nagyon szép tökje termett a kertjébe. Sütnivaló tök. No, elhatározta, hogy elviszi Mátyás királynak Budára. El is vitte. Megajándékozta Mátyás királyt vele. Mátyás király megköszönte és adott neki nagyon szép két lovat. Hazament a két szép lóval, meglátta a szomszéd gazda. Azt mondja: Az azé a török töké ilyen szép ajándékot kapott, hát mit fogok én kapni, ha főviszem, van két gyönyörű szép lovam. Hát úgy is tett. Befogott, főment vele, jelentkezett a királyná, hogy hozott neki ajándékot. Mátyás király elfogadta tőle a két lovat.

– No – azt mondja – én is adok neked ajándékot.

Odahozatta mindjár azt a török tököt, azt a sütnivalót, amit a szegényembertől kapott.

– Te – azt mondja – úgy se tucc ilyen szépet termelni, neked adom ezt ajándékba.

Bosnyák Sándor, Bezdán

MÁTYÁS KIRÁLY LUSTÁI

Szokta mondani édesapám, hogy olyan lusták vagytok ti es (mi reánk mondta, a gyermekeire), mint Mátyás király három lustája. S akkor én többször megkérdeztem, hogy hát milyen lusták vótak azok?

Hát azok olyan lusták vótak, hogy nem dőgoztak a világon semmit se. Mátyás király megharagudott rejik, építtetett egy házat, s oda a három lustát bészáratta. S meggyújtották kijjelről. Egyszer azt mondja az egyik:

– Hallod-e, úgy tetszik, hogy ég a házunk.

Azt mondja a másik:

– Ne beszélj annyit.

Akkor a harmadik megint leintette:

– Nem restellitek annyit beszélni, inkább aludjunk.

S elaludtak, s mind a hárman bennégtek.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

A PÁTRÓI EMBÖR BEDUGTA AZ UJJÁT A KERÉKSZÖG HELETT

1.

Olan mesét hallottam, hogy Mátyás király mönt arra kocsin, hogy királyi birtok vót az a falu. Mönt arra kocsin, aztán hát kísérték ezek a pátróiak, aztán egyszer észrevötték, hogy kiesött a kerékszög. Aztán az egyik pátrói ember beledugta az ujját, hogy a király fő ne ébredjön. Aztán a király fölébredt, észrevötte, hogy miér görnyed ott az az embör. Aztán akkó mögmondták neki, az ujjá vót benne a kerékszög hellött. Aztán akkor azér adta azt a falut ennek az öt nemösnek.

Szakáll Miklósné, Nemespátró

2.

A pátróiak igön állétik, hogy Székelyföldrű gyüttek ide. A Dráváná gyüttek erre föl. A folyó mellett gyüttek és itt telepödtek mög Pátróba.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

MÁTYÁS KIRÁLY A KÁVÉHÁZBAN

Mátyás király elment a kávéházba, de rongyos ruhába vót. Akkor leült egy székebe, várta, hogy adjanak neki es valamit, de mindig tovább lökték, kütték egyik sarokból a másikba, hogy hát rongyos ruhába vót. Hát nem akarták rendesen kiszolgálni.

Hát nincs mit csináljon, már látta, elment, s vett egy szép öltöny ruhát, kiőtözött díszesen, királyosan. Bement, hát akkor majdnem esszeverekedtek

a pincérek, hogy hát őt szolgálják ki. Hát akkor ő főzetett egy nagy üst kávé, s akkor a ruháit betette abba a kávéba azért, hogy:

– Igyál kávé ruha, mert téged tisztelnek, s nem az embert!

Máris György, Pokolpatak

AZ ÜRES KOCSINAK KELL KITÉRNI A MEGRAKOTT ELŐL

1.

Mátyás királyról mesélik, hogy sokat törődött a néppel, és szeretett úgy elvegyülni a nép között, hogy föl ne ismerjék. Egy alkalommal palástot terítve magára elindult az országúton. Egyszerű palást volt, senki se sejtette, hogy alatta mi van.

Hát ahogy megy, mendegél, jött egy megrakott szekér és a parasztember invitálja:

– Ne gyalogoljon – azt mondja –, szálljon föl a kocsira – azt mondja – elviszem magát a faluig.

Azt mondja neki Mátyás király:

– Hát megköszönöm – azt mondja – de úgyis nagy a teher.

– Nem baj – azt mondja – üljön csak föl!

Fölül a király.

És amint mennek az úton, nagyon keskeny volt a kocs út, szembe jött velük a gróf a kocsijával. A kocsis egyenesen hajtott, nem állt meg a kitérőnél, hogy ők el tudjanak haladni.

Akkor Mátyás király átvette a gyepelőt a paraszttól és ő hajtott. Ő sem állt meg, s akkor, amikor összetalálkoztak, a gróf kocsisa ráfordul:

– Hé paraszt, nem tudsz kitérni, nem látod, kit viszek?

Erre Mátyás király leugrik a kocsiról, szétcsapja magán a köpenyt, és hát a királyi ruhájáról megismerte a gróf. Akkor mondja Mátyás király:

– Már pedig elrendelem, hogy ezentúl – azt mondja – bárki ül a másik kocsin, akár hintó az, akár miféle kocs, mindig az üres kocsinak kell kitérni a megrakott elől – azt mondja –, ezt elrendelem, és egyébként is – azt mondja – igazságos, hogy ne rang szerint térjünk ki egymásnak, hanem teher szerint.

Pleiszek Márton, Pécs

Szabolcsbányatelep

2.

Mátyás király vándorolt és egy szegény jobbágy vitte a búzáat a malomba megőrölni, két lóval, és meg vót rakva a kocsija, tíz zsák vót rajta. A nemes

magos földesúr pedig jött hat lovas hintóval szemben rá. Messzirűl ki akart térni a szegény jobbágy. Mátyás azt mondja:

– Ki ne térjen!

De a jobbágy nem tudta, hogy az a király, csak úgy tett, mint egy – vándorolt akkor is Mátyás király. Mikor összetanálkoztak, Mátyás kivette a gyeplűt az ember keziből, hogy ki ne térjenek.

Leugrik a kocsis, hogy végigvág Mátyáson. Mátyás kigombolja a köpenyét, meglátja a földesúr, hogy Mátyás király áll előtte. És rögtön kifogatott két lovat a földesúrral és a szegény ember lovai elébe fogatta, hogy annak is négy legyen, mint őnéki. És akkor hozta azt a törvényt divatba, és ez meg is maradt örökítve, hogy a terhes kocsi előtt, bár akár hintó, mindenféle kocsi ki is kell, hogy térjen. Az üres kocsi tér, nem a megrakott kocsi.

Kabai István, Karcag

A SZAMÁR MEG TUDTA JÓSOJNI AZ IDŐT

Mátyás király egy szép nyári napon kocsikázni indút vóna a feleségivel, de előbb megkérdezték az udvari csillagászt, mert Mátyás udvarába abból is vót bőven, hogy milyen idő lesz.

Hát a csillagász nagyon szép időt jósolt nekik. Jól van, akkor induljunk el kocsikázni. Hát amint elhagyták a várat, kiérnek a mezőre, a rétre, a juhász legeltet. Látják, hogy nagyon hentörög a szamara és ordít. Hát má annyira furcsának tűnt nekik, hogy mit hentörög itt a szamár? Hát megállnak, megállítja a kocsis a lovakat, aztán megkérdezi a juhászt:

– Valami baja van a száárnak, hogy így hentörög?

– Ördögöt – azt mondja a juhász – eső lesz.

Erre a király visszanézett a csillagászra:

– Hát te nem azt jósoltad, hogy jó idő lesz?

– Jó idő lösz felség.

Alig kocsikáznak egy-két düllőre, eccő csak sötétedik az ég, direg-dörög, olyan záporoső szakadt rájuk, hogy bőrig áztak. Erre a király összeszidta a csillagászt, visszament a juhászhoz, megkérdezte, mennyiért adja a szamarat? Amennyit kért, annyit fizetett érte és a szamarat fölvitte Budára, a csillagászt meg elcsapta, mer a szamár jobban meg tudta jósolni az időt, mint a csillagász.

Aztán máskor hozzátették, hogy azóta képzei magárú minden szamár, hogy ő is a királyi udvarba való.

Szűcs József, Mohács

2.

Mátyás király elgondolta, hogy el fog menni vadászni. Reggel korán behívatja a csillagvizsgálót, hogy jósolja meg neki az időjárást, hogy lesz-e eső, mert ők meg tudják mondani előre.

A csillagvizsgáló azt mondta Mátyás királynak:

– Nem fog eső lenni két héten belül, nyugodtan elindulhatnak vadászatra.

Másnap reggel nyergeltek és el is indultak vadászni. Ahogy mentek, megdegéltek hát a lóval, egyszer találtak egy juhászt, ott legelteti a nyáját. Látja Mátyás király, hogy a juhásznak a szamara hengergődzik a földön nagyon. Odalovagol a király, megkérdezi a juhásztól:

– Hallod-e te juhász, miért hengergődzik itt ez a szamár olyan nagyon?

– Ez bizony felséges királyom azért hengergődzik, hogy olyan idő fog jönni, hogy nemigen fognak lóháton megmaradni a vihartúl.

A király nem szólt semmit, visszalovagolt a csapathoz és mentek tovább. Tényleg olyan zivatar jött, hogy nem bírtak sehova se menni a lovakkal. Letanyáztak és elbújtak, mert olyan óriási vihar vót.

Mikor a vihar elmúlt, nagyon jó idő lett és mentek tovább. Mátyás erre a csillagásza elé lovagolt és odasúgta neki:

– Hallod-e te csillagász! A csillagász igazán nagy szamár, de a szamár igazán nagy csillagász.

Kabai István, Karcag

MÁTYÁS KIRÁLY BÉCSBEN

I.

Mátyás király abban az időben sokat hadakozott az osztrákokkal is, akkor is Bécsbe utazott, hogy kiismerje az ottani helyzetet. Dehát aztán a bécsi rendőrség valahogyan megneszelte, hogy Mátyás király ott van Bécsben. Mindjárt közhírré teték, hogy itt van Mátyás király. Lezáratták az összes kapukat, hogy ők most elcsípi.

Hát aztán Mátyás király látta, hogy itt bajok lesznek. Hát ahogy megy az utcán, egy helyen látott egy drótostót, kocsikereket hajtott az utcán. Oda-megy hozzá:

– Őreg barátom – azt mondja – nem cserélnénk ruhát?

Persze finom, drága ruhái voltak.

– Hát uram – azt mondja – az én ruhám rongyos.

– Nem baj, ne törődjön vele, csak gyorsan adja oda.

Aztán elvonultak egy kapumélyedésbe, mindjárt átöltöztek. A kereket is fogta Mátyás király, aztán hajtotta maga előtt az utcán. A drótostót meg abban a drága ruhában ment a maga útján.

Hát amint Mátyás király megy az egyik kapuhoz, azt mondják neki:

– Állj öreg, mit akarsz?

– Hát – azt mondja – ki akarnék menni.

– Á, itt nem lehet kimenni, mert Mátyás király itt van Bécsben, el kell csípni.

Azt mondja Mátyás király:

– Hát – azt mondja – látod, én csak nem viszem magammal azt a Mátyás királyt. Hát kint van a kocsim – azt mondja – a lovakkal, eltörött a kerekem, hát most mit csináljanak ott a lovak éjszakának idejére? Hát engedjenek ki, hát nézzék, nem viszem én magammal Mátyás királyt. Hát sajnáljanak meg, hát elveszítsem azt a kis vagyunkámat, a lovaimat.

Hát megsajnálták az örök, kieresztették a kapun Mátyás királyt.

A szegény tótot meg bent elcsípték. De aztán az tudta magát igazolni a beszédével, meg minden, hogy ő nem Mátyás király. Erről jöttek rá, hogy akkor eresztették ki a kapun a drótostót ruhájában.

Így aztán megmenekült Mátyás király.

Molnár Benjámin, Kémes

2.

Mátyás király felötözött katoná ruhába. S kiment a város szélire, Bécs sorompójához. Felötözött közönséges katonának, s ki akart menni. A strázsa meg nem engedte. S akkor ő, kinyílt a szeme, kezdett veszekedni, hogy eressze őt ki. S azt mondja:

– Hordd el innét magadot, s pakolj innét te nagy orrú, mert hogyha nem tudnám, hogy Mátyás király a palotában van, akkor azt mondanám, hogy Mátyás király vagy, akkora orrod van!

S kiengedte Mátyás királyt.

Erős Istvánné, Herteledyfalva

MÁTYÁS KIRÁLY FÁJA

A legenda szerint ez itt Mátyás király fája. A múltkor is összekapaszkodtak hatan-nyolcan és éppen, hogy át tudták érni. Ez itt végig Mátyás király vadászterülete volt és a király vadászat közben itt a patak partján a fa alatt szokott megpihenni a kedvesével. Sajnos, a fa már pusztulófélben van.

Kopász Sándor, Kismaros

I.

A cinkotai plébános (hát Cinkota ott van nem messze Budátúl), a cinkotai plébános eccér, amint forgatta az öreg papirokat a plébánián, elibe akadt egy megsárgult régi írás, amely szerint Cinkota valamikor apáturaság vót, akkor pedig nagyobb javadalom jár, mint a plébánossághoz.

Gondolt egyet, féretette a papírt, aztán mihelyst tehetette, elment Mátyás királyhoz Budára. Előadta kérésit, igazolta a megsárgult pergamenne, valamikor így vót, ő kéri most vissza a királytú.

Jókedvibe találta a királyt. Azt mondja:

– Hát megadom tisztelendő úr a kérésit, apáturaság lesz Cinkotán, de csak ha három kérdésemre megfelel. Az első kérdés: Hol kel fel a nap? A második: Mennyit ér a király? A harmadik: Mit gondol a király? Adok tisztelendőségednek egy hónapot, addig gondúkodhat, aztán gyűjjön vissza és ha megfelel a kérdéseimre, apáturság lesz újra Cinkotán.

Eköszön a plébános, de nagy gondba, búa hajtotta a fejit. Hát sehogy nem tudja. Mit mondjon, hogy felelhet erre? Akármerre járt, csak lehajtotta a fejit nagy szomorúan, nem is lehetött szavát se hallani. A kántor észrevette ezt a rendkívüli helyzetöt. Azelőtt nem vót ilyen az ő plébánosa. Hát eccé csak megkérdezte tőle, hogy hát:

– Mé hajtotta úgy búnak a fejét?

Hát először nem akarta, de aztán mégiscsak emeséte a kántornak az egész históriát. A kántor gondót egyet:

– Sose búsuljon plébános úr, adja oda nekem a reverendát, majd én felötöm magamra, én majd megfelelek a királynak.

Hozzá köll tenni, hogy nagyon szerette a jó bort. Hát mielőtt elindult, egy iccét föl is hajtott. Így ballagott be nagy vidáman Mátyás királyhoz.

– Adjon Isten felséges királyom!

– Neköd is édes fiam – mondja a király. – No meggyütt plébános uram?

– mondja – Hát aztán halljuk akkor a válaszokat.

Megköszörüli a torkát a kántor.

– Hát az első kérdés az vót felség, hogy hol kel föl a nap? Erre csak azt tudom mondani: felségödnék Budán, neköm meg Cinkotán.

Gondolkozott a király: hát ebben igaza van.

– Mennyit ér a király?

– Felség, ha Krisztus urunkat eladták harminc ezüstér, huszonkilencet megér a magyarok királya is.

A király gondol egyet: e kő foganni, mert annyit má ű se érhet, mint Krisztus urunk.

– Jól van – azt mondja – ezt is elfogadom.

– Hát mit gondol a király?

– Fölséges királyom, életem-halálom kezédbe ajánlom, a király most azt gondolja, hogy a cinkotai plébánossal beszél, de csak legalázatosabb szolgálója, a cinkotai kántorral beszél.

Nagyot nézött, aztán enevette magát a király:

– Itt van a pöcsét – ráütötte a levélre – apáturság lehet újra Cinkota, a dupla javadalommal, mondd meg a plébánosodnak. Hanem amiér ilyen bátor is vótál, meg jól is megfelelté, hát mondd mit kívánsz te magadnak?

– Hát fölség, én nem kívánok egyebet, csak ha lehetne, Cinkotán az icce még akkora legyön, mint máshol az országban.

Elnevette magát a király, de azt is kiadta parancsba: Cinkotán még akkora legyön az icce, mint akárhol az országban.

A kántor meg haláláig mindég nagyobbbat ihatott.

Szűcs József, Mohács

2.

A cinkotai pap írt Mátyás királynak, hogy ő már püspök szeretne lenni. Erre Mátyás király azt mondta, hogy menjen el hozzá. De a pap élt a gyanúperrel. hogy Mátyás király nagyon furfangos kérdéseket fog feladni neki, erre szemben elküldte a kántort. Mikor a kántor megérkezett, jelentkezett a királynál.

Első kérdése az vót a királynak, hogy:

– Hol kél a Nap?

A kántor erre azt felelte:

– Felségednek Budán, nekem pedig Cinkotán.

A másik kérdésre, hogy mennyit ér a király, azt felelte a cinkotai kántor:

– Huszonkilenc aranyat.

– Hát hogy lehet az, hogy a király csak huszonkilenc aranyat ér?

– Azért mert Jézus Krisztus harmincat ért.

Na most akkor még azt kérdezte tőle, hogy:

– Mit gondol a király?

Erre a kántor azt felelte:

– Most azt gondolja felséges királyom, hogy a cinkotai pap áll előtte, pedig a cinkotai kántor.

Ebben is igaza vót neki. Erre a király azt mondta:

– Most mi kívánsága van neki?

A cinkotai kántornak az a kívánsága vót, hogy Cinkotán kétszer annyi legyen az icce, mint másfele.

Kabai István, Karcag

3.

A cinkotai pap levelet írt Mátyás királynak, hogy magosabb pozíciót szeretne. Szeretne már apát lenni. Mátyás király meg is kapta a levelet és válaszút nekije. Az vót a válaszába, hogyha három kérdésre meg tud felelni, akkó megkapja a cinkotai apátságot. Mikó megkapta a levelet a pap, akkó nagyon megijedt, hogy ő mit fog mondani? Aztán meséte a kántornak. A kántor azt mondta, hogy ű majd megoldja, ű emegy helyette.

Hát az vót a levélbe, hogy hol kel föl a nap, mit gondol a király, és vigyen is neki ajándékot, meg ne is.

No és akkor elment a kántor, fölöltözött papnak, elment Mátyás királyhoz Budára.

– Hát mit hozott?

– Hát egy szitába vitt egy galambot. A szita tetejét levette, a galamb erőpűt. Azt mondja: hozott is ajándékot, meg nem is. No és akkó kérdezte tőle Mátyás király, hogy:

– Hol kel föl a nap?

Azt mondta:

– Nekem Cinkotán, nagyságodnak meg Budán.

No ez is jó vót.

Akkó a harmadik kérdés, hogy mondja meg, hogy ő most mit gondol? Azt mondja neki a kántor:

– Azt gondolja, hogy a cinkotai pappal beszél, pedig a cinkotai kántorral.

No mind a három kérdés megvót. Akkó kérdezte tőle a király, hogy most erre a három kérdésre, hogy jól megfelelt, mi a kívánsága?

Azt mondta, hogy: a cinkotai iccét nagyobbíja meg.

Hogy így lett a cinkotai iccebű az egy liter helyett egy és fél liter. Ugye, ebbű szeretnék én is inni, mer az nagyobb.

Bosnyák Sándor, Bezdán

NAGY ICCÉT ADJANAK

1.

Mikor itt járt Mátyás király, akkor azt mondta, hogy:

– Ne kis iccét, hanem nagy iccét adjanak.

A nagy icce azt jelentette, hogy kétszer akkora.

Opóczki István, Dabas

2.

A Nagyicce vót Mátyás királynak a törzsvendéglője. Vadászat után ott szokott mindig megszállni. Akkó nevezték el Nagyiccének, mert nagy iccében kérte a bort.

Boda Andrásné, Nagyicce

3.

Mátyás király sokat járt Gödöllőre és félúton mindig betért abba a csárdába. Olyan nagy vót a távolság Budától, hogy útközben megszomjaztak. De annyira kicsi vót az icce, hogy a szomjúságukat nem tudta oltani, és akkor rendelte el, hogy abba a kocsmába nagy icce bort adjanak az utasnak.

Szabó István, Zsámbok

A PARASZT FIA MÁTYÁS FEJÉRE CSAPOTT

Azért van a koronán a kereszt félre, mert egyik alkalomkor mikor Mátyás járta az országot, aztán megállott az egyik paraszttal beszélgetni, annyira vitatkozott a paraszttal, annyira beszélt, hogy avval az ösztökével, amivel a fődet le szokták az ekéről túrni, a paraszt fia Mátyás fejére csapott, aztán akkor ment félre a kereszt.

Kecskés István, Maconka

MESSZI-E A MESSZI?

1.

Mátyás király eccer, amint járt-kelt az országban, egy öreg parasztot lát szántogatni. Ahogy közelednek, megismerte, hogy: ez valamikor az ő katonája vót. Jó derék katona vót, hát csak ezért maradt ki a seregbű, mert már előre-gödött. Akkó adott neki egy kis birtokot, amibű legyen mit aprítani a tejbe.

Hát aztán „adjonisten”, „fogadjisten”. A király megkérdezi az öregöt:

– Hát öreg, messzi-e még a messzi?

– Ab bizony fölség már csak az ökröm szarváig.

Bólint a király. Azt mondja:

– Aztán mennyi még a harminckettő?

– Ab bizony felség már csak tizenkettő.

Bólint a király.

– Hát ide hallgass öreg, meg tudná-e fejni még három-négy bakkecskét?

– Meg én felség.

Na avval a király újra lóra ült, aztán tovább poroszkálnak az urakkal. Aztán azokat nagyon furdalta a kíváncsiság. Hát most mi vót ennek az értelme, amit a király beszét a vót katonájával.

Amint tovább léptek, nem messzire megpihentek. Ott aztán hát előhozakodott mindegyik szokás szerint a kérésive, kívánságáva, mer csak azé sündörögtek a király körül, hogy egyik egy birtokot, másik egy kastélyt, harmadik várat kérjen tőle. A király meghallgatja őket.

– Hát jól van – azt mondja – megadom, de ha megfejtitek, amit az öregge beszélgettem.

Hát gondolkodtak, sehogyse tudták. Hanem még a király pihent, addig ők visszaporoszkáltak az öreghez, aki szántott, aki a királlyal beszélgetött, s megkérdezték, hogy:

– Mit is beszélgetött a királlyal? Mi vót az, hogy „messzi-e még a messzi?”

– Hát – azt mondja – megmondom – száz aranyér.

Nem tetszött az uraknak, dehát nagy kénytelen-kelletlen kifizették a száz aranyat, mer máskülönben nem kapják meg amit ők kértek birtokot.

Odaadták a száz aranyat. Az öreg megmondta, hogy:

– Hát ez bizony csak annyit jelönt, mikó még fiatal vótam, a király seregibe szolgáltam, jó messzire elláttam, messziről láttam már az ellenséget, most meg má csak az ökröm szarváig látok. Tovább má nem látok.

– Hát mi vót a második kérdésnek az értelme? Hány még a harminckettő:

– Ezt is megmondom, megin csak száz aranyér.

Aztán így megmondta nekik:

– Hát – azt mondja – akkó még harminckét fogam vót, most meg má csak tizenkettő.

– No és mi vót a harmadik? A bakkecskéket meg tudná-e fejni?

– Azt is megmondom száz aranyér.

No mindegy, leszurkóták az öregnek megin a száz aranyat, és akkor azt mondja az öreg:

– Hát úgy tudnám megfejni a bakkecskéket, ahogy az urakat most megfejtem.

Ezzel be is fejezte, azok meg visszakullogtak a királyhoz, aki jót nevetett rajtuk.

Szűcs József, Mohács

2.

Hát ugye Mátyás király mindig ment, kószált az országba. Látja, hogy szánt egy öregember két ökrre. Odamegy hozzá, megszólítja:

– Öregapám, milyen messze van a messze?

– Hát – azt mondja – az ökröm szarváig.

– Hát megvan-e a harminckettő?

Azt mondja:

– Az má csak kettő.

Mer má csak két foga vót és a látása meg csak odáig tartott, az ökröknek a szarváig látott.

– Hát meg tudná-e mondani, hogy milyen messze van a mennyország?

– Hát – azt mondja – egy mérföld, mer odáig nincsen se korcsma, se csárda.

Ez nagyon tetszett Mátyás királynak és gazdagon megajándékozta.

(Azelőtt azt mondták, hogy minden mérföldre vót csárda vagy korcsma. Hát azelőtt csak szekérre jártak és ölég sűrűven vótak ilyen megszálló helyek az országban.)

Bosnyák Sándor, Bezdán

MÁTYÁS KIRÁLY ODA JÁRT VADÁSZNI

A Fényes forrás a hutai hegybe van. Asszonyfej tudja-e, hogy hol van: Van egy kőszikla, olyan mint egy asszonynak a feje, mintha a haja is rajta vóna.

A Fényes forrás fönt a hutai hegybe van. Jártunk fel csemetét ültetni, messze van, és jártunk oda. Akkor beszéltek, hogy Mátyás király oda járt mindig vadászni, ott pihengetett, kedvenc helye vót neki.

Róka Jánosné, Dömös

VÖRÖS MÁRTA

Vót ott a báni högyekön, ahun a Dunának jó kikötője vót, ott Kiskőszeg előtt egy Vörös Márta nevű birtokos. Nagy birtokos, valami nemesnek a le-származottja, és az sanyargatta a jobbágyokat, mindegyiktű akár járt neki, akár nem járt, vámpénzt meg révpénzt szedett. Ott úgy vót, mint itt nálunk Mohácsná, hogy a Duna mindkét ódalán vót a népnek birtoka. És ahányszor átmentek a másik ódalra, ő mindég szedetött tőlük vámot és révpénzt a haj-dúival. Hát ez Mátyás királynak a fülibe jutott. Hát aztán a király lóra ült és gyűtt ide a csapatával, hogy majd megnézzé, mi is itt a helyzet? De Vörös Márta hírért vette, mielőtt még ideért vóna. Nem vót má neki annyi ideje, hogy elmeneküljön, de lóra ült, megsarkantyúzta és belevágtatott a Dunába. Meneküni akart, de a nagy sietségbe ott veszett.

És innen lett Vörösmartnak a neve, mer Vörös Mártának vót a birtoka.

Szűcs József, Mohács

Segesvártól Marosvásárhely és Medgyes irányába haladva van egy ilyen hét oldalú tornyocska, zsindellyel fődve, s a felső részében mind a hét oldalon egy-egy ablakmélyedés van, amelyben a szóbeszéd szerint Mátyás királynak a hét fejezetű törvénye vót elhelyezve.

De van aki azt mondja, hogy Töröksír a neve, s egy török basa van ott eltemetve.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

AZ IGAZMONDÓ JUHÁSZ

I.

Mátyás királynak volt egy igazságos juhásza, aki sohasem hazudott. Neki ez olyan biztos embere volt. Burkus király egyszer vendégségbe ment Mátyás királyhoz és beszélgetés közben Mátyás király elkérkedte magát, hogy neki milyen híres, jó juhásza van. Ezt nem lehet soha hazugságban találni.

Azt mondta a király, az a vendég király, hogy hát ő megmutatja, hogy hát maghazudtolja. Hát fogadtak. Mátyás király felajánlotta a fele királyságát, hogy nem hazudik, s a másik király ugyancsak a fele királyságát s melléje a leányát, hogy hazudni fog.

Elment burkus király a leányával. Volt a királynak egy aranyszörű báránya. Kiment a leányával, hogy hátha mégis a fogadást ők nyernék meg. Azt mondja a leány, hogy:

– Add nekem ezt az aranyszörű báránykát.

– Hát – azt mondja – a gazdámé, nem az enyém. Mit fog szólni a gazdám, ha odaadom?

Erre azt mondja a királyleány:

– Majd valami kifogást találsz, elvitték a farkasok, vagy a kútba esett.

S addig incselkedett, csókval s szép szóval reávette, hogy odaadta az aranyszörű báránykát.

Hát ő es, mikor elmentek, megijedt, hogy mit es csinált, hát mit es mond az ő gazdájának, hogy hova lett a bárány.

Most megy, meg kell, hogy jelentse, hogy nincs meg a bárány. Megy, gondolkodik. A botját felállítja, a kalapot reáteszi, az lesz Mátyás király. Oda-megy, hogy ő jelenti:

– Felséges uram jelentem, hogy nincs az aranyszörű bárány.

– Hova lett?

– A farkasok megették.

– Hát akkor nem vigyáztál reá! Hát mért nem ették meg a többit es, mért csak ezt az egyet?

Nem, nem jó. Megy tovább, megint felállítja a botját, megint köszön neki:

– Felséges királyom, elveszett az aranyszőrű bárány.

– Hát hová lett?

– Hát a kútba esett, vagy hova lett, nem tudom.

– Hát mért nem vigyáztál reá, mért nem vesztek el a többiek?

Nem jó, ez hazugság. Még megy, még gondolkodik, még a botját felállítja, a kalapját reateszi. Az Mátyás király, jelenti neki:

– Felséges királyom, hát megvallom az igazat: elcseréltem az aranyszőrű bárányt egy fekete bárányért.

Akkor ő elment bé, gondolta, ez így jól van, ez már nem lesz hazugság. Bément, ott ült burkus király es a leányával. Ott várják, nézik, hogy most mit mond.

Jelenti:

– Felséges királyom – azt mondja – nagy baj történt odakint a nyáj közt.

– Hát mi történt – azt mondja – szolgám?

– Elveszett az aranyszőrű bárány.

– Hát hová lett?

– Hát megmondom igazán, elcseréltem egy fekete bárányért.

Mert fekete bárányért cserélte.

– És hol van a bárány?

– Ott van – azt mondja – középen.

Akkor megnyerte a fele királyságot, meg burkus király leányát, mert nem hazudott.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

2.

Hát Mátyás király többször találkozott burkus királlyal és hát sok mindenről beszélgettek. Szóba gyűtt mindönféle. Eccő mondja burkus király:

– Nincs is talán a világon igaz embör, akinek szavát lehetne hinni, mer ő akármerre járt, akár nagy urak közt, akármerre, ő azt vette észre, hogy mindönki hazudik.

Azt mondja Mátyás:

– Hát igazad lehet koma, de én mégiscsak amondó vagyok, hogy van énneköm az juhászom, aki eddig még tudtomma sose hazudott és én biztos vagyok, hogy ezután se csap be engömet.

No, burkus király, ű má szeretné látni ezt a juhászt.

– Jól van – azt mondja a király – hát itt meg itt legeltet. Van is nála a nyájába éntülem egy aranyszőrű bárány. Azér ismerem én nagyon jól ezt a juhászt, én adtam neki, hogy vigyázzon rája, mint a szöme fényire.

Gondót egyet burkus király, beült a hintájába, aztán elhajtott oda, ahova a király magyarázta. Meg is találta.

– Adjon Isten!

– Fogadj Isten!

Hát aztán elkezd a burkus király dicsérni a juhásznak a nyáját, még aztán megakadt a szöme az aranyszőrű bárányon.

– De szép bárányod van öcsém!

– Hát van – mondja a juhász – van, adott az Isten.

– Hát mennyiért adnád nekem oda ezt az aranyszőrű báránykát?

– Én azt bizony semennyiért se uram, azt senkinek oda nem adhatom.

Hát erősködött, ígért neki fűt-fát, még fél országát is, de a legény csak hajthatatlan maradt.

Nagy búsán visszakocsizott burkus király. Amint kiszáll a hintójából, elibe gyűtt a lánya. Szép lánya vót a burkus királynak. Mondja neki, hogy

– Mér olyan szomorú édsapám?

Hát a burkus király aztán elmondja a lánynak, hogy mér olyan szomorú.

– Sose busuljon édsapám – mondja – majd én elhozom azt az aranyszőrű bárnyt.

Aztán beül a hintájába, visszamennek a juhászhoz. A lány kiszáll a kocsi-bú, elkezdi kedveskődni a juhászlegénynek. A végén aztán előállt a kéréssel. Hát ő már csak azért jött vissza, adja őneki oda azt az aranyszőrű báránykát, melyiket az édesapja kért, mert az úgy belebetegedett, hogy nem kaphatta meg.

– Hát én azt nem adhatom oda – mondja a juhász –, mert akkó nekem hazudnom köllene. Nem adhatom.

De a lány csak addig kedveskődött, addig hízelgett neki, meg is cirógatta, a juhász azt mondja:

– Ha itt hálsz velem a gunyhóba éccakára, röggelre megkapod az aranyszőrű bárnyt.

Hát a lány odament az apjához, mondja neki, hogy mit mondott a juhász.

Elköszönnek egymástól, az apja visszakocsikázik a palotába, a lány meg ott maradt a juhásznál, ott aludt. Regge aztán a juhász megfogta a bárnyt:

– Hát itt van, ha akarod, elevenen.

De a lány azt mondja:

– Nem, csak vágja le, nyúzza meg, én úgy akarom elvinni.

Jól van, levágta a juhász a bárnyt, evitte a lány. Odadta az apjának. Mi lesz most? Hivatja Mátyás király a juhászt. Hát gondolja burkus király: „Na, mit hazudik most a juhász? Farkas ette, mi történt vele?”

Gyűn is a juhászlegény. Éppem ebédőtek, ott vendégösködtek a burkusék Mátyás asztalánál. Beköszön a juhász.

– Fogadj Isten – mondja neki Mátyás király.

Hát aztán elhoztad-e magaddal az aranyszőrű bárányt?

– Nem én felség.

– Hát mé nem hoztad-e?

Azt mondja a juhász:

– Azért felség, mer ecserétem egy fekete bárányért.

– Hát hozd ide azt a fekete bárányt.

Az aranyszőrű bárányt nem tagadta le. A burkus király lánya lesütötte szemét. Mátyás meg ránevetött a burkus királyra:

– Látod, az én juhászom nem hazudott.

Mit vót mit tenni? A burkus király odadta a juhászlegénynek a lányát, csaptak nagy lakodalmat, máig is élnek, ha meg nem haltak.

Szűcs József, Mohács

ECCÖR VÓT BUDÁN KUTYAVÁSÁR

Hát Mátyás király amint járta az országot, eccör betért az egyik faluba. Éhös is vót, szomjas is. Gazdag embör lehetött, akihöz betért, mert sokan dolgoztak ott az udvarába. Egyik ezt, másik azt. Csépőtek, hordták, rakták a búzát.

Hát ű csak úgy álruhába, mint szegény vándor, parasztgúnyába. Kért egy ital vizet, meg ha lehetne egy karé kenyeret. Éhös is, szomjas is, messzirű gyütt. De bizony a nagygazda végiginéz rajta:

– Hát hogysisne, majd én mindön kódust itten traktálok ilyen nagy munkaidőbe. Mars ki az udvarombú!

Kikergette a királyt, mármint a szegény vándorlegényt.

Jól van. Elment a király a szomszédba. Kis viskócska vót a szomszédba, dehát beköszön oda is. Ott is kér egy ital vizet. Hát ha éppen kapna egy falat száraz kenyeret, éhös is, szomjas is.

– Hát szívesen – mondja a gazda – úgyis éppen estebédhez készülődünk, amink van, megosztjuk.

Ahun hatan jóllaknak egy asztal körű, ott a hetediknek is jut valami.

Mer négy gyerőke vót, meg hát a felesége, de nem vót neki azon a kis viskón kívül semmiye, mint egy kutyája, meg annak néhány kölyke. Ott játszottak az udvaron.

Hát aztán a szegényember mindnyá odaszól a feleséginek, hogy:

– Asszon vendégöt hoztam, hát szórjá rá egy kis jobbat a tálra. Lencse vót éppen. Hát az asszony kicsit megzsírozta, ha má vendég van a háznál. Esznek jóízűen, aztán hát mielőtt elindult vóna, megköszönte a vendégségöt. A gazda kérdi, hogy:

– Hát honnan hová, kicsoda?

Hát mondja, hogy ű diák, Mátyás diáknak híják, fönn lakik Budába. Hát otthun vót a szülői házba. Hosszú az út, hát megéhezött, majd most má innen egy ruccanásra visszaér. De mielőtt eköszönt vóna, mondja a szegényembernek, hogy ő Budán hol lakik, a királynak valami szolgája. Hozza föl az ű kutyáit Budára, mer ű e tudja azokat jó pénzér ottan adni, a kölyköket is, az öreg kutyát is. Aztán, mikó oda jut a palota elé, csak mondja, hogy ű a Mátyás diákot keresi, majd mindnyá be is engedik.

No úgy is lett. Fölmegy a szegényember, föltarisznyált, fölballag Budára a kutyáival. Az ajtónállónak mondja, hogy hát kit keres.

A király meghagyta, mikor hazaért, hogyha ilyen néven keresik, azt az embört engedjék be. Hát be is vezetik a király elé. A király éppen kint, meleg nyári nap vót, kint az udvaron árnyékba ebédöt a családjáva, meg a körülötte levő nagy urakka. A szegényembör meg hát ott áll előtte a kutyáival. Hát ű a Mátyás diákot keresi.

– Miért?

– Azért, mert mondta neki, hogy gyűjön föl Budára, ű el tudja adni a kutyáit jó pénzér. Azoknak az árán majd kifordul ebből a nagy szegénységű.

– Jól van – azt mondja a király – itt van száz arany a kutyáidér. De hát amér megvendégőtél, adok még valamit.

Azzal levetette az aranyos mentéjét és ráadta a szegényember hátára. Aztán odaszól az uraknak:

– Hát ha ők is akarnak valamit adni, akkor ők is adjanak.

Hát így mindegyik, aki ott vót körülötte, ráadták az aranyos mentéket a szegényember hátára. Elköszönnek. A szegényember a száz arannyal a tarisznyájába boldogan megy hazafelé. Vett is mindjár birtokot magának, jószágot, aztán élnek a családdal boldogan.

A szomszédja, a nagygazda látta. Hát eddig ez csak olyan vót, mint a templom egere, most meg eccöre birtokot, jószágot vett, még őnála is nagyobb urat játszik.

Már eccer csak addig fúrta az oldalát, megkérdezte:

– Hát szomszéd, hát hunnan ez a sok pénz? Honnan jutott ilyen sok pénzhő?

Hát akkor a szegényember elmesélte neki, hogy itt vót nála eccör egy diák Mátyás udvarábú. Aztán mikó ement, mondta, hogy vigye föl a kutyáit Budára, ő jó pénzért el tudja adni. Aztán tényleg annyit kapott érte, ezen vötte a birtokot.

Gondút egyet a gazdag ember, eladta a jószágát, összevette az egész faluba a kutyákat, s fölhajtotta Budára. „Hát ha ennek a szegény szomszédnak ennyi pénzt adtak három kutyáért, mennyit adnak majd űneki azér a sokér?”

Hát nagy csaholással föl is hajtotta a falkát. Odamegy a királyi palota elé, aztán ő is keresi a Mátyás diákokat. Jelentik az ajtónállók a királynak, hogy „itt van megin egy embör egy egész falka kutyáva, keresi Mátyás diákokat”.

A király kinéz az ablakon, hát megismerte a gazdagot, aki elkergette, mikor arra járt, aztán kért egy ital vizet, meg egy karéj kenyeret. Megparancsolta a szolgáltnak: azonnal menjenek le, aztán verjenek rá annyi botot a hátára, amennyit tunnak, még e nem szalad, és mondják meg neki, hogy: eccör vót Budán kutyavásár.

Szűcs József, Mohács

Dózsa egy csapásra két vitézt sújtott agyon

LACI KONYHA

Ulászlóról köztudomású, hogy nagyon szegény vót, sokszor még betevő falat se vót az asztalán. Így hát mikor reggel fölkelt és nem vót neki mit enni, akkor lenézett a budai vár ablakán. A Vár alatt a kofák sütötték a pecsenyét, lement közéjük, azok adtak neki egy-egy jobb falatot. Jóllakott, megtörölte a szája szélét, megköszönte és visszament a várba. Így lett a nevéről, a László névről a piaci pecsenyesütés a mai napig Laci konyha. Még nálunk is egy pecsenyesütőnek Laci Mári vót a neve, emlékezve arra, hogy a Laci királyt, László királyt megvendégelték a pecsenyesütők.

Szűcs József, Mohács

DOBZSE LÁSZLÓ

Ulászlónak egyetlen érdeme vót: soha senkit ki nem végeztetett. Akármilyen haszontalan fráter vót a nagy urak között, elszökött valami gonosztett után, vagy nem tudott elszökni, és akkor a királynak köllött fölörte ítélni, soha senkit halálra nem ítelt. Beteges is vót, a felesége halála után búskomorságba esött, és akkor már semmire sem vót kapható, és semmit nem is tudott és nem is bírt csinálni, az országos tanácskozásokon nem jött ki a száján más, mint a „dobzse” – jól van, és azért nevezték Dobzse Lászlónak.

Szűcs József, Mohács

A KERESZTES CSAPATOK VEZÉRE LETT

1.

Dózsa Györgyről hallottam, hogy kibédi lófő székely vót. Sokan mondják, hogy székely paraszt. Nem, ő nem paraszt vót, ő lófő székely vót, erre mindenki rátartott, hogy ők szabad emberek. A székelyek közt jobbágy nem vót. Zsoldos vezér vót az erdélyi fejedelem csapatában, s aztán később Nándor-
fehérvár kapitánya vót, s 1514-ben a keresztes csapatok vezére lett. Van olyan es, aki azt mondja, hogy dálnoki vót. A székelyek közt a Dózsa név több helyen es előfordul.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

Dózsát úgy tartották, hogy innen származik, mert Dózsa nevezetűek vannak Makkfalván.

István Lajos, Korond

POKOLFA

Van egy olyan dúlő, az a neve, hogy Pokolfá. Hát állítólag azért lett Pokolfá, mert Dózsa György idejében ott azon a részen vót a harc a nemesség meg a zsellérség között. Hát persze, hogy győzött a túlerő és még olyan legenda is fűződik hozzá, hogy azt mondják egymás közt a nemesek, hogy olyanok a pásztóiak, mint a sárkány, egy fejet levágnak, kettő nő helyette. Utána aztán jött a megtorlás és mivel Pásztónak Budával egyenlő jogú városi rangja volt, a nemesség önhatalmúlag rendelkezhetett, nem lehetett számonkérni. És állítólag ott akasztották fel a lázadó zselléreket és azért mondták, hogy pokolfá.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

A DÓZSA-FORRADALOMBA

Egy szerb származású embör is belekerült. Több nem maradt fönn róla, mint hogy a forradalom leverése után kivégezték. A sírja a mai napig ott van Siklóson a Göntér északi oldalán. Körű is vót kerítve, egy szép kőemlék vót a sírja fölött, amit pár évvel ezelőtt valakik, nem tudom mi okból, ledöntöttek. Az első világháború végéig a mi vidékünkön sokkal többen éltek szerbek. Évenként egy-egy alkalommal oda zarándokoltak ennek a sírjához. Ahogy mi

elmentünk Máriagyúdre, azok is, persze nem olyan nagy tömegbe, oda zárandokoltak ennek a sírjához.

Mikor aztán 1920-ban a szerbek ide feljöttek és mikor vissza köllött nekik vonulniuk, akkor fölszólították az itt élő szerbeket, hogy menjenek velük, akkor nagyon sokan optáltak, elmentek le szerb területre és azóta ezek a zárandoklatok megszűntek.

Szűcs József, Mohács

DÓZSA EGY CSAPÁSRA KÉT VITÉZT SÚJTOTT AGYON

Amikor Dózsa Györgyöt el akarták fogni Zápolya katonái, Dózsa egy csapásra két páncélos vitézt sújtott agyon. Ehhoz embör köllött ám!

Szűcs József, Mohács

AZ UTOLSÓ ÜTKÖZET

Úgy tudom, hogy Bekán, erre ami vót bekai erdő, Magyarcsanád meg Beka közt, hogy ottan vót az utolsó ütközet, Dózsa-ütközet. Öregek mesélik. Az én nagyapám mesélte, hogy ott vót az utolsó ütközet. Az én nagyapám, a nagyapámnak a nagyapja öregember vót, mikor ez az ütközet vót. Így mondták, hogy mikor a számadás vót, mer ugye gyűltek, menekültek át a Maroson a Dózsa-katonák, gyűttek ide Beka fele, aztán vót egy asszony, két gyerekkel özvyagasszony vót, mán az ura meghalt a háborúba, aztán nagyapámnak a nagyapja meg öreglegény vót, ilyen idősebb legény vót, és akkor az az asszony itt maradt nagyapámná Bekába a két gyerekkel. Aztán később feleségül is vette nagyapám azt az asszonyt.

Kardos Imréné, Magyarcsanád

DÓZSA HALÁLA

1.

Dózsa György öccsét, Gergelyt egyszerűen fejevételre ítélték. Levágták a fejét, de magának Dózsának más halált szántak: trónszéket ácsoltak neki, amire ráültették, magas oszlophoz kötötték, fejére tüzes koronát tettek, kezébe tüzes vaspálcát adtak és kiéhöztetett nyóc-tíz alvezérét arra kényszerítették,

hogy hegedű és füttyszó mellett körültáncolják és minden fordulónál harapjanak a husából. Aki erre nem vót hajlandó, azt ott menten levágták. Hárman-négyen nem vótak hajlandók, azok ott lelték halálukat. A többi, köztük Dózsa kovács is, aki a lovait szokta vasalni, megtették, hogy megmeneküljenek, mert azt a föltételt szabták ki: ha esznek Dózsa husából, így tánc közbe, akkor őket szabadon engedik.

Elég az hozzá, hogy Dózsa – szemtanúk elbeszélése szerint – egyetlen jajsztót sem hallatott kínjai közepette, csak mikor harapdálták a volt alvezérjei, akkor csak annyit mondott:

– Nem tudtam, hogy kutyákat neveltem.

Állítólag egy órával élte túl azt a pillanatot, amikor a tüzes koronát a fejére tették. Mikor a hóhérok úgy vélték, hogy már meghalt, levágták a fejét, kezét, lábát, testét felnégyelték, a belső részeit kiszaggatták, megsütötték, megfőzték és a parasztokkal megetették. A négy felé vágott testet pedig Magyarország négy városába küldték, Budára, Pestre, Fehérvárra és Váradra.

Szűcs József, Mohács

2.

Azt hallottam Dózsa Györgyrű, hogy ű valamikor karóba húzatott egy papot, vagy püspököt. Aztán mikó a helyzet megváltozott, akkó Dózsa Györgyöt pedig egy székbe ültették, ilyen karosszékbe, aztán ott égették meg.

Tóth József, Apátfalva

Itt vannak a törökök

TÁBORHEGY

Táborhegy nevének eredete 1521-ből való, amikor Nagy Szulejmán (a történelemben az én iskolás koromban II.Szulejmánnak nevezték) elfoglalta Nándorfehérvárát. Akkor is összegyűlt a királysereg Lajos király részvételével és elindultak, hogy fölmentsék Nándorfehérvárt. De a két hatalmasság, Zápolya János erdélyi vajda és Báthori István viszálykodásai miatt nagyon lassan gyülekezett a sereg, egyéb okok is vótak, lényeg az, hogy a királyi sereg csak Mohácsig jutott el. Itt vertek táborn, de nem a mohácsi mezőn, hanem

még a Csele pataktól északra, a Csele völgye mellett a magos hegyen, amit azóta Táborhegynek nevezünk.

Szűcs József, Mohács

KÖRÖSZTÖT RAJZOLTAK A KENYÉRRE

1521-ben a török elfoglalta Nándorfehérvárt. Akkor a határmenti lakosságot magával vitte Törökországba rabságba. Hát nem adták el őket mind a rabszolga piacon, hanem, akik a szultán rabjai vótak (mer ott mindég megvótak ugye a szpáhiknak a rabjai, és meg vótak a szultánnak a rabjai, ugyanúgy, mint ahogy a mi hadseregünkben is ki vót kötve, hogy győzelem esetén a zsákmány ennyi része a tiszteké, és ennyi része a legénységé. Na ugyanígy önáluk is ki vót szabva, hogy mennyi a szultán rabja.) A szultán azokat a rabokat a déli határra telepítette. Mivel pedig a török birodalom déli határa akkor Egyiptom déli határán vót, Szudán környékén telepítötte le őket, és ott aztán aki megmaradt, aki nem halt el útközben, és az új környezetben, azok aztán ott tovább éltek, és megmaradt egy kisebb közösség, akikre úgy találtak rá, hogy a régészeknek föltűnt, mikor ott jártak, hogy mikor ezök a kenyeret megszegték, akkor köröszöt rajzoltak a kenyérre. Ez sehol máshol nem szokás, csak nálunk Magyarországon. Elég az hozzá, akkor kezdtek a nép felől érdeklődni. Ők még tudták, hogy az ő eleiket innen telepítették oda, de pontosan már nem emlékeztek arra, hogy mikor.

Már nem olyanok, mint a mi alföldi parasztjaink, hisz keveredtek már az arabokkal, de azért még egyesekön fölismerhetők hasonló vonások a mi népünkkel. A régészeknek a nevük is feltűnt, magyarabok, de ezt úgy is lehet érteni, hogy: magyar rabok.

Szűcs József, Mohács

A ZÖLDHALOMBAN TÖRÖK KATONÁK VANNAK ELTEMETVE

Azt hallottam, hogy a Zöldhalomban török katonák vótak. Bezdán legjobb földjei voltak ott, ott vót az apósomnak két hold földje. Hát hallottam mindég, hogy a legjobb termőföld a Zöldhalom-dűlő. A török katonák a Zöldhalomban vótak eltemetve.

Ruff Ferenc, Bezdán

A DISZNÓ BELSEJÉBEN MELENGETTÉK A CSECSEMŐ KIRÁLYFIT

II. Lajosnak a szülésben meghalt az anyja. Mikor Lajost megszülte, meghalt mindjárt és Lajos még életképtelen vót, úgy nézött ki, mint aki nem marad életben. Akkor disznókat vágtak le, egyiket a másik után, kettéhasították, kivették a disznó belső részeit, és amíg a disznó ki nem hült, addig melengették benne a csecsemő királyfit, és mikor kihült, akkor levágták a másikat, és akkor megint abba tették bele.

Szűcs József, Mohács

HA MAGYARORSZÁGOT HÁROM ARANYON MEG LEHETNE MENTENI

Amikor Budán hírért vették, hogy közeledik a török sereg, a magyar főurak összegyűltek tanácskozni, hogy mit tegyenek? A király azt mondta:

– Mindönömet nektök adtam, nincs semmim. A ti tanácsaitok alapján kormányoztam, nem tehetek mást, nincs miből katonát fogadnom.

Akkor az urak azt mondták:

– Mi mindig jó tanácsokat adtunk, ha azokat megfogadtad volna, akkor nem lennél ilyen rossz helyzetben.

A pápai követ, mikor látta, hogy a gazdag urak semmit sem akarnak adni az ország védelméhez, a király meg nem adhat, mert nincs neki, akkor azt mondta:

– Látom már, ha Magyarországot három aranyon meg lehetne menteni ebből a nagy veszedelemből, nem akadna három embör, aki a három aranyat ide adná.

Szűcs József, Mohács

LUKAS CSIZMÁBAN FOGADTA A KÖVETEKET

Ez nem legenda, ez történeti valóság: II. Lajos a szegénységet is örökölte az apjától. Hát bizony többször csak úgy jutott az asztalára egy pint bor, ha a nagybátyja pincéjéből adtak neki egy-egy üveggel. Máskor meg az ezüst eszközeit el köllött zálogosítani a zsidónál, hogy jusson vacsorára. Amikor körülötte a magyar urak mind meggazdagodtak, akkor ő mint egy koldus olyan szegényen élt, hogy lukas csizmában fogadta a külföldi követeket és nem vót neki betevő falatja.

Szűcs József, Mohács

Azt is följegyezték II. Lajos királyról, hogy mikor katonára sose vót pénze, még akkor se, ha a török má a kapujába állt, egy betanított vadászsólyomért hatvanezer forint kezességet vállalt magára.

Egy gyalogos katonának a zsoldja akkoriba két, vagy három forint vót. Egy lovat lehetött venni tíz forintért egy jó lovat, és egy jó kardot lehetett venni tíz forintért, meg egy subát lehetett venni tíz forintért. Egy gyalogosnak két-három forint vót a havi zsoldja, vót, hogy éppen ötöt is kapott, ugyanakkor egy lovasnak öt forint vót a havi zsoldja, de tíz forintot is kaphatott. De saját magát köllött azon élelmezni. De hozzá köll tennem, hogy ez is vót az egyik oka annak, hogy a zsoldosok mindég a szegény népet kínozták a zsákmányért. Mit tudtak kiszorítani abbú a szegény jobbágy népbű, amerre köröszttű haladtak, vagy pláne ha az ellenséges területen élt az a szegény jobbágy, és a csatában győzve elfoglaltak egy-egy falut, bizony annak a szegény jobbágyfalunak jaj vót!

Hát ennyit ért a hatvanezer forint. A pápai követ is azt írta II. Lajosról a titkos jelentésében: egy haszontalan fiatalembör, aki nem törődik az országával.

Szűcs József, Mohács

MEGVAKÍTOTTÁK A TÖRÖK KÖVETET

Mátyás halála után méltatlan emberek kerültek a magyar trónra, Ulászló és fia, II. Lajos személyében. Nem hasonlítottak Mátyáshoz, tönkrement az ország uralkodásuk alatt. II. Lajos idejében történt, amikor Szulejmán szultán trónralépte után követet küldtek a magyar királyhoz, II. Lajoshoz, hogy a békét felújítsák. Ugyanis a törököknek olyan törvényük vót, hogy a szerződés, amiket idegen uralkodókkal kötöttek, csak az uralkodó életére szóltak. Amikor új uralkodó került a trónra, ezeket a szerződéseket meg köllött újítani. Így történt, Nagy Szulejmán trónrajutta után II. Lajoshoz is küldött követet a békeszerződés felújítására. A mi uraink nem akarták a szultánnal a békét megújítani, mer akkor a pápa ismét keresztes hadjáratot akart indítani az ejrópai uralkodókkal és a magyarok mindjárt csatlakoztak ehhez, így a szultán követét megvakították. Állítólag Szulejmán már akkor elhatározta, hogy meg fogja büntetni a magyarokat, a rajta esett sérelmet meg fogja bosszulni. A követ ugyanis mindég az urának a személyét képviselte. A mieink azt hitték, hogy azzal majd, hogy megvakítják a szultán követét, majd megfélemlítik a törököt. Ha tisztában lettek vóna a szultán hatalmával,

és személyes képességeivel, azt hiszem, hogy még álmukba sem jutott vóna eszükbe, hogy a követet megvakítsák.

Hát éppen ez vót, vagy ez is oka vót a szultán későbbi hadjáratainak. Hát meg is kaptuk a követ megvakításáért a méltó büntetést.

Szűcs József, Mohács

AZ OSTYÁBÓL VÉR CSÖPÖGÖTT

Mohácsról egy papot Bátára helyeztek és amikor elmentünk búcsúra, akkor a mi papunkat is meglátogattuk. Hát ő beszélt nekünk a bátai szent vérről. A bátai nép hite szerint ez valóság, hogy amikor a mohácsi csata előtt a pap úrfelmutatásnál fölemelte az ostyát, akkor abból vér csöpögött és ebből mindönki tudta, hogy a veszedelöm elkerülhetetlen.

Szűcs József, Mohács

ELMÉSZ A CSATÁBA, DE NEM JUTSZ HAZA ÉLVE

II. Lajos a sereg élén ment a csatába és akkor az útmenti árokbú egy cigány-asszony a lova elé ugrott, és azt mondta neki:

– Te jó király, te elmész a csatába, de onnét nem jutsz haza élve.

Szűcs József, Mohács

SZÜZ MÁRIA SZOBRA

Meg kell említeni még a Mária szobrot, amit Geresdről elhoztunk, itt van a mohácsi – a nép nyelvén – fogadalmi templomban. Még a boldogult Horváth Kázmér, aki aljegyző vót itt Mohácson, ő beszélt róla először, hogy Geresden járt, ahol egy öregasszony mutatta neki ezt a szobrot a templomba, és mondta neki, hogy ezt még a mohácsiak hozták el, akkor mikor a törökök elül menekültek.

Vannak szebényi rokonaim és vannak Szebénybű ideszármazott rokonaim, de vannak ismerőseim, akiknél családi hagyomány, hogy elmenekültek valamikor az ősei innen Szebénybe és aztán később, mikor a törököket kiverték akkor visszatértek ide Mohácsra. Én a szebényiekkel tartok rokoni kap-

csolatot és mikor ott megláttam a szebényi templomba egy ehhez teljesen hasonló szobrot, Mária-szobrot, akkor mondtam nekik:

– Nem ezt a szobrot hozták el a mohácsiak annakidején, mikor menekültek?

– Dehogynem – azt mondja – hát az egész falu morgott, mikor híre kelt, hogy a keresdi szobrot vitték el azzal, hogy az az idemenekített szobor.

Aztán évenként följárok néhányszor és így búcsú alkalmával meg-megnézegetem ezt a szobrot, beszélgettem is a rokonokkal, másokkal és az a valószínű, hogy sem az a szobor, sem az, amit elhoztunk, nem az eredeti Mária-szobor. Az a szebényi rokonom mesélte nekem, hogy:

– Itt a falutól délre vót egy templom, Szent László templom vót a neve. De errű má csak az öregek mesétek, meg a mónár, aki a szomszédjába telepedett, vizimónár. Nos, ez a templom, ez má régön, még az öregek idejibe leomlott és a mónár, aki ott lakott a szomszédba, ez a falun kívül van nem is egész kilométerre, ott lakott a dombódalba a patak mellett, hát ami ott vót, meg a küvek, mikó má leomlott, hordott a küvekbű is, és ez a mónár egy szobrot is kivitt a templombúl, Mária szobor vót, de nagyon öreg, korhadt szobor vót, és ez a mónár mindig mondta nekem is (így az én bátyám, ez a távoli unokabátyám, ez mondja, még ő is beszélt vele, amikor mondta a mónár), hogy az a szobor vót, amit a mohácsiak odamenekítettek.

Sokáig ott is vót az ő fája között, föltette azokra a szerszámfákra, amiket ő onnan a templombú, az öreg lerogyott templombú áthozott. És sokáig ott vót, aztán jött a háború, mos má nem tudja senki, hogy hova lett. Hogy aztán mi vót az igaz, melyik szobor vót, amit oda menekítették, nem lehet tudni.

Szűcs József, Mohács

A SZABÓ NEMZETSÉG ÁGAI

Egyik ismerősöm, a Szabó családból származik. A Szabók egy népes család, sok van közülük a református magyarok között, úgy is jelölték meg őket, az egyik Tabak Szabó, a másik Digra Szabó, a harmadik Csicsiri Szabó és még így tovább. Elég az hozzá, hogy a reformátusok azok itt helyben vészelték át a török hódoltságot, míg a katolikusok valami oknál fogva elmenekültek Szebénybe, Geresdre. Nos hát ez a Szabó ismerősöm mesélte, nyugodjon má békességbe, hogy eccer találkozott ott túl a Mocskoson, a Szigetön az egyik szomszédal. Az is ott kaszált, ű is ott kaszált, szomszédok vótak.

– Nekünk – azt mondja – olyan föld jutott ott Mocskoson, hogy mindég csak bajlevél vót rajta, amitű csak megcsontosodtak a lovak, a jószág nem

akarta enni, azoknak meg olyan jó legelőjük vót, hogy nem is lehetett mon-dani.

Hát aztán mint kaszálunk, rágyújtunk, eccer mondom neki:

– Hát sógor, hogy lehet az, hogy nekünk má csak ilyen jutott, hát mink is Szabók vagyunk, nekünk má csak ilyen silány föld jutott, maguknak meg olyan jó legelő, de mindnyájuknak.

– A sógor – azt mondja, így a református Szabó – ketőeknek az öregjei, mikő idegyüttek, akkő a mi öregjeink, azok má mind itt vótak, és azért a mi öregjeinknek jutott a java, ketőeknek meg má csak a maradéka.

Szűcs József, Mohács

A BAKÓ CSALÁD

Ugyanígy van egy másik rokonom is, az egyik Bakó család, akivel ugyancsak kapcsolatot tartottam fön-n és az is mondta, hogy az ő családjukba is hagyomány, hogy valamikor innen az öregek odamentek Szébenybe, ők meg később visszajöttek.

Szűcs József, Mohács

SÁTORISTYA

Sátorhely neve ismerős vót a mi öregjeink között, magyarok, sokácok kö-zött, de még az én gyerekkoromba, amennyire visszaemlékszők mindég Sátoristyának mondták a magyarok, a szerbek Sátoristyének, de még az én öreg rokonaim is mindég „Sátoristyán vótunk”, „Sátoristyára mentünk”, soha Sátorhelyet nem mondtak. És mikor kérdeztem, hogy: „Mi az, hogy Sátoris-tyán? Mi vót az?” „Hát ott vótak a törököknek a sátrai.”

Szűcs József, Mohács

A TÖRÖKDOMB

1.

Szilárdi Antal bácsi meséte nekem azt is, hogy még kisgyerök vót az első vi-lágháború előtt, augusztus 29-én a törökök jöttek évenként, jöttek alulról Eszék felől. Fölmentek a dombra, ott széttárták a karjukat, imádkoztak, éne-

keltek, „hát gajdótak”, azt mondja. A mieink nem értették a török nyelvet. „Na aztán egy elment közülük, azt mondja, a Fekete kapuhoz. Hogy mit csinált azt mondja, én nem mentem utána, de nemsokára visszagyűtt. Hát, azt mondja, ők megpihentek aztán és délután még azon a napon el is mentek vissza.” De az első világháború után már nem láttam, azt mondja, hogy jöttek vóna.

Szűcs József, Mohács

2.

Annak a dombnak az vót a neve, hogy Törökdomb. A sátorhelyi öregektől hallottam, hogy oda temették a törököket és egy nagy dombot raktak fölé és körülötte vizesárkot ástak. Az első világháború előtt jöttek a török zarándokok, leterítették az imaszőnyegüket és ott imádkoztak.

Salga István, Mohács

3.

A Törökdomb – Sátorhelyhez tartozik, Mohácstól körülbelül hét-nyolc kilométerre van az eszéki országút mellett. A legenda szerint a szultán sátrát a csata idején ezön a dombon állították föl, ezé nevezték el Törökdombnak.

Szűcs József, Mohács

A TÖRÖKKÚT

Az Antal bácsi mesélt még nekem arról, hogy ott a Törökdomb előtt egy kút is volt. Azt körülbányászták, mer valakinek köllött tapasztani Vizslakon, vagy kemencét építettek, akkor onnan a parttú vájták a földet, még a kút eccer teljesen szabad lett, vagyis elvették körüle a földet. A kút, mint egy torony, úgy állt má ki az aljából. Eccer aztán, azt mondja, éppen ott átak meg egy kocsival, mondta is a nevüket, rakják a kocsit, még odaszólok nekik:

– Hej gyerökök, ha ez a kút most eldőne!

Azt mondja: alig, hogy elindútak, talán nyóc-tíz lépést mentek a lovak, a kút edűt. A kút edűt, csak az vót a szöröncsējük, hogy nem felējük, mer ha rájuk dűl, akkor végük van.

Szűcs József, Mohács

A TÖRÖKÖK ŐRHELYE

A dombon valamikor ott vót a törököknek ilyen őrhelyük, onnan belátták az egész lapos környéket, azt az ingoványt a dombrú. Az pont a mi földünk fölött vót. Találtak ott edént, csontokat, nyilat, kardot, meg ilyen dolgokat.

Bosnyák Sándor, Bezdán

KÖLKED VÍZZEL VÓT KÖRÜL

A sógorom mesélte, mer ő is úgy hallotta az öreg elődeitől, hogy Kölkedre azér nem jöttek ide a mohácsi vésznél a törökök, hogy körös-körül vót vízzel. Az öregeink – azok mind halászok vótak, halászgunyhókba éltek és ez vót a legmagasabb hely, és a többi körös-körül víz és halászatbú éltek.

Harsányi Jenő, Kölked

BELEFULLADTAK A ZSOMBÉKOKBA

1.

A város alatt mindenhol lehet csontvázakat találni. Láttam egyszer egy régi térképet, kilenc ágra folyt a Duna. Zsombékos terület vót, a menekülő katonák belefulladtak a zsombékokba.

Salga István, Mohács

2.

Mohács és Kölked között az a rész ingovány vót. Ahogyan a dombrú lemegyünk, az egy lapos rész vót arra végig, akkor még nem vót gát, ami a vizet megakadályozza, odáig mindig kiöntött. És arra menekűtek a katonák, és nagyon sokan ott belefulladtak abba az ingoványos részbe. A népektű lehetett ezt így hallani.

Bosnyák Sándor, Bezdán

A BÁCSEI KINCS

Még a törökök alatt valami protestáns lelkész ment az egyik falubú a másikba temetni. Útközben elkapta egy nagy záporoső és letért az útról a dombódalba. Lement az ódalba, hogy ott a gyöpon nem csúszik el. Ott aztán

amint ment, hát eccer lát egy nagyon-nagy küvet, de a kű mellett valami üreg is vót. Félrefordítja a küvet. Hát egy nagy pincét lát. Lement, hát három nagy rakás kincset talált. De őrzi ám azt három nagy kutya is, akkora vót a szömük, mint a karbunkulus. Megijedt, valahogy elgyütt onnan, de aztán elhátározta, hogy visszamegy és elhozza a kincset.

Szűcs József, Mohács

HUSZÁR A MOCSÁRBAN

Ezt az esetet még a Szilárdi Antal bácsitú hallottam, a Fekete kapu szomszédságába van a vizslaki rét. Onnan egy fél kilométer. A 20-as években kanálist ástak. Ez a vizslaki rét nagyon mocsaras terület. Ez még ma is részben mocsaras terület, pedig má át van szöve köröszttű-kasú csatornákkal. Ez a Szilárdi Antal bácsi meséte neköm, mint szemtanú látta, hogy mikor a 20-as évekbe ott ásták a kanálist, közvetlen a rét és a Hajlok part szélén, egy lovas huszárt találtak. Úgy, amint ült a lovon, belesüllyedve a mocsárba, alig egy lépésnyire vót a feje fölött a föld, annyira merűt bele. Kezibe még tartotta, az egyik kezibe a lándzsát, a másik oldalon ott vót a kard.

Szűcs József, Mohács

A SZULTÁN ARANY HINTAJA

Annakidején, mikor a kisvasúton szolgáltam, ami levezetett Mohácsról Vizslakra Sátorhelyen köröszttül, ismeretségbe kerültem az ott élő dolgozókkal. Köztük vót egy Szilárdi Antal nevű ember, ő mesélt nekem először a Török dombról, de úgy, mint aki ott született, ott élt, és az élete során napvilágra került dolgokról mint szemtanú tudott beszélni.

Az Antal bácsi mesélte először, hogy hát a Töröldomb alá elásták a szultán hintáját, ami színaranybú vót, még a kerékszög is aranybú vót. Ha valaki ezt megtalálná, monda, lenne mit a tejbe aprítani.

Szűcs József, Mohács

A Csele patak torkolata körül a magyar seregből, akik menekültek, sokan ott veszték a mocsárban. A Csele patak torkolata és a Duna között egy igen széles mocsaras terület vót abban az időbe, ami ma a magos parttól körülbelül a Duna közepéig nyúlana, ugyanis a Duna akkor sokkal keskenyebb vót, sokan ott veszték. Ezt később le is írták többen is, ott látták sok lónak a tetemét, sok katonának a hulláját, akik fegyverrel együtt lovastúl belesüllyedtek a mocsárba. A királyt állítólag keresték, talán a testőreit is, aztán kihúzták holtan a mocsárból.

A későbbi időkben, a törökök kiűzése után Duna-szabályozások történtek, így lett Mohácsnál ilyen széles, ennek következtében szaggatta a partot magától is, így lett ilyen széles, amilyen most a Csele patak torkolata körül.

Már a múlt század végén végeztek ott kotró munkálatokat, mer a Csele patak torkolata körül a sebes folyású patak rengeteg hordalékot vitt be a Dunába. A kotró munkálatokat búvárok segítségével végezték, és már akkor találtak több olyan harci eszközt, ami a mohácsi csatába vót használatos, kardokat, páncélokat, aztán egyebet, zablát, kengyelvasat, olyan eszközt, ami az akkor menekülőknak vót a fegyverzete, és belesüllyedtek ott a mocsárba.

A második világháború alkalmával a Csele patak torkolata körül is aknára futott hajó, és a háború után jöttek a búvárok, hogy azokat a hajókat kiemeljék az iszapból, mer a hajók a víz irányát, a víz sodrát mindég másfelé terelik, és nehogy további partszakadásokat idézzon elő az elsüllyedt hajó, hát ezeket mind kiszedegették akkor.

Így a bűvár amint ott segédkezett a hajóroncs körül, az iszapba talált egy kétkezes kardot, ami páncélos lovasnak is lehetett a kardja, de páncélos gyalogosé is. Körülbelül a pengéje egy méter hosszú vót, ezenkívül a markolata négy ujjnyi széles és mindkét oldalán lovagkereszt minták aranszegéllyel beledolgozva a pengébe, egy-egy aranykarikával vót az a három-három lovagkereszt körülvéve.

Hát ugye aztán próbálgattuk, kezem között forgattam. Érdekes, azt hinné az ember, hogy egy ilyen kard olyan nagyon nehéz. Nem vót olyan nehéz, igaz akkor még húsz éves vótam. Amint próbáltam vele suhintgatni, nem éreztem nehéznek. Majd amikor a földre állítottam, olyan finom acélból készült, úgy játszott és zizegett a pengéje, hogy azt elmondani nem is lehet.

Szűcs József, Mohács

A PUSKAPOROS MOCSÁR

Mohácstól északra, a mohácsi határ szélén, Csele és Somberek között, ott van egy mocsár. Ezt a környéken lakók Puskaaporos mocsárnak nevezik, mert hogy a törököknek oda belesüllyedtek a puskaaporos szekereik. Én egy vizimolnár lányától hallottam, és ott lakott, ott élt a Ruzsák molnár Somberektől délre, Csele falutól északra a Puskaaporos mocsár mellett. Nos, hát ennek a lánya, aki már akkor is hatvan éves vót, az öreg molnár nem élt, a malom má nem működött, de a molnárnak a lánya mesélte nekem, hogy: „édősapám eccör a komájáva összebeszét és kivittek oda két hosszú petrencerudat öt-hat méter hosszú vót egy-egy és összekötözték és leszúrták, csináltak maguknak valami állást és belesúrták, hogy meglássák, milyen mély ez a mocsár? A két összekötözött rudat elnyelte. Többet má nem mertek kötözni, mert hogy nem bírják majd kihúzni. „Tehát a mocsár tíz-tizenkét méternél mélyebb lehetött.”

Szűcs József, Mohács

TÁBORTÉR

A csatával kapcsolatban vannak még dűlő-nevek. A lánycsóki csárdától délre van a Tábornér dűlő, ott vót II. Lajosnak a tábor. Aztán a Csataalja ettől északra van, a mai Lánycsók északnyugati végén lévő oldalt nevezték Csataaljának.

Szűcs József, Mohács

BÉG PATAK

A Bég patak Lánycsóktól nyugatra folydogált, kanyargós úton még körülbelül három-négy kilométert délkelet felé a lánycsóki határban, ott kanyarodott keletnek és a mohácsi alsó mezőn folydogált nagyon kanyargósan egészen a városunkig. Itt aztán már az én gyerekkoromba csatornázott mederben folyt tovább, a katolikus temetőtől északra, közvetlen a temető domb aljába észak felé. Ott van egy völgy, az vót a Bég rétje.

Szűcs József, Mohács

A TÖRÖK KARD

Nemcsak egyet, szántás közben több kardot is találtak az öregek. Emlékszem rá, az egyiket egy sokac embör, szomszédunk vót ott sátorhelyen. Tagosításba kapott egy darab nádaszt és ahogy szántotta, száraz esztendő vót és ott a nádasba az eke kifordította.

Aztán mikor jött a traktorosvilág, azok még inkább találgattak, mert a traktorok mélyebben szántottak: Az egyik traktorosunk is talált ott lent Sátorhelyen egy ilyen török kardot, aztán odadta a tanítónak. Az meg petrojomba áztatta, aztán lesikáta róla a rozsdát és egy szép díszített pengéjű török kard vót, pengéje görbe, mint a török kardoké. Csont markolata vót, a penge mindkét oldalán szép indás virágdíszes minta vót belekarcolva. Gyönyörű munka lehetett új korába, mert még akkor is a rozsdától megtisztított formájában is szép vót.

Szűcs József, Mohács

KÖNYICA

A történelemből maradt emlék, a mohácsi csatából, hogy menekülés közben a magyarok közül sokan ott vesztek a Csele patak torkolatánál. Ott olyan mocsaras partja vót a Dunának. Sokan ott vesztek, és mikor leapadt a Duna, elmentek a törökök, sok lónak a tetemét találták a később jövőmenők, azok is, akik a királyt keresték. Azért nevezték el Kónycának azt a részt.

Szűcs József, Mohács

VÉRTÓ

I.

Mohácstól délre Dályoktól nem messze van egy Vértónak nevezett tavacska, ami ma már el is van iszaposodva. Valamikor a Duna táplálta. Több ilyen tavacska is van. Mikor már a nagy töltést megépítették a múlt század végén, akkor már nem kaptak ezek állandóan vizet és aztán eliszaposodtak. Azt mondták, hogy annak a közelibe folyt le a mohácsi csata. Annyi vér elfolyt, amit az utána megeredő zápor belemosott, hogy vörös lett annak vize, ezért is kapta a Vértó nevet. Azóta is a csata napján hétvéenként megvörösödik a víz.

Szűcs József, Mohács

2.

A határon túl van egy tó, amit a mai napig Vértónak hívnak, mert a csatában piros lett a tó vize a sok vértől.

Salga István, Mohács

3.

Nekem vót egy sógorom Izsépen. A falu borbélyá vót s szeretett meséket mondani. Ő mondta, hogy a csata amikor vót, vágták egymást, s véres vót az egész Duna. Nem ez a nagy Duna, hanem az öreg Duna. S azóta minden hét évbe megjelenik a véres víz, mintha véres vóna a víz.

Pávkovics István, Mohács

LAJOS KIRÁLY HALÁLA

1.

Lajos király haláláról több mendemonda maradt fenn. Hármat elmondok. Egyiket még az öregjeinktől hallottam. Ez csak két szóból áll. Mikor kérdezték, hogy hova megyek, mit csinálok. Hát mondom:

– A Lajos szoborhoz.

– Azt megőtéék.

Így az öreganyám kifejezése.

2.

A másik ugyanabból a korból, de csak néhány rövidebb szó, hogy a király menekül a csatából, a törökök utána, már-már megmenekül, mikor elér a Csele patakhoz. Ott körülveszik a törökök. Hogy ne kerüljön fogságba, beleugrat, de ott leli halálát.

3.

Aztán van még egy, ami csak az, hogy legényke koromba az olvasó körben még az öregek szobájába bementem hallgatni a huszár-meséket, szóba jött a mohácsi veszedelem is, Lajos király is. Hát azt mindig egy szóval jelölték meg „etették láb alól”, vagy „megőtéék”, vagy, hogy „leszúrták”, de azok mást nem mondtak.

Szűcs József, Mohács

4.

Úgy hallottam az öregektől, hogy a lóra tették fel és már halva vót és akkor mikor ugrott át a patakon a ló, akkor leesett a király, beleesett a Csele patakba és azért mondják, hogy belefulladt a Csele patakba.

Tóth János, Szébény

5.

Többféleképpen mondták. Lajos király itt meggyónt, megáldozott és továbbment és Mohácsnál ugye beleesett a Csele patakba a lóva együtt. De állítólag a papok megölték, így hallottam.

Péterfy Lőrincné, Bába

6.

Azt mondták, hogy Dunaszekcsőn vót valami összejövetel és a főurak megölték a királyt és úgy dobták bele a Csele patakba.

Varga Istvánné, Szébény

7.

Olyan mese is vót, hogy át akarta ugratni a lovával a Csele patakot, de mivel páncélba vót a ló is, meg ő is, hátrafelé beleesett és belefulladt. De van aki azt mondja, hogy elvitték ide Bátára és ott a papok legyilkolták.

Pávkovics István, Mohács

8.

Úgy hallottuk mink, ilyen szóbeszéd vót, hogy Lajos király ide gyűtt, itt gyónt, áldozott és innen mentek el. Dunaszekcsőné vót az Angyalvár. Ott választották meg Tomory Pált. Azt is mondják, hogy az kapcsolatba vót evve a bátai szent vérre, egy alagút vezetett oda, hogy valahun ott van ez a szent otya. Aztán, hogy ott választották meg Tomory Pált fővezérnek és hogy ott összevesztek a főurak és a királyt má ott leszúrták, úgy vitték el má oda holtan. Ez ilyen mende-monda.

Vörös Mihályné, Bába

9.

A csatából II. Lajos király a kísérelével elmenekült. Elért a Duna kicsi ágacskájához (akkor a Duna nem vót szabályozva, kanyargósan folyt és sok holtága vót), és miközben azon át akartak kelni, a lóva megbokrosodott, és a király a vízbe esett. Acél István veszedelemben látta a királyt, utána ugrott, de ő is ott veszett.

Szűcs József, Mohács

NEM HAGYOTT BÉKIT A MENYECSKÉKNEK

1.

Fiatal legénykoromban el szoktunk menni nyáron Bátára. Vót ismeretségöm a gazdasági iskolából. Az egyik bátai legény odafordul hozzánk:

– Ti azt mondjátok, hogy Lajos király ott fulladt bele a Csele patakba. Nem úgy vót az, hanem itt nálunk Bátán belelőkték a pincébe, mert nem hagyott békit a menyecskéknek.

De ezt olyan meggyőződéssel mondta, hogy láttam, hogy ő ezt elhiszi.

Szűcs József, Mohács

2.

Lajos királynak valamelyik főtisztjének a feleségivel vót kapcsolata és az megölte ott a sátorba, én így hallottam.

Burján Gyula, Kunszentmiklós

3.

Ott vót a szeretőjinél, ott van a szekesői kocsmá, ott vót a központjuk ezeknek a vitézeknek és a szép kocsmáros lányt megszerette Lajos király, és azt mondta, hogy jó vacsorát csinál. És akkor kaptak is vacsorát, dáridó, mulatoztak, és ezek az alantas vitézek észrevették, hogy a Lajos király, mivel szunyoghálók vótak, bekukucsgáltak oda, hát a Lajos király ott feküdt a kocsmáros lánnya. Ezek akkor bosszút forraltak, és azt mondták, hogy most megöljük, mer nagyon megverette az egyik vitézt. Hát bosszút forraltak, aztán így leölték Lajos királyt. És hát akkor mit csináljanak? Hát akkor fogjuk egy lepedőbe, hogy ne lássa senki, vagyunk vagy nyolcan-tizen ilyen magasrangú tisztak a király után, hát vigyük ki a Csele patak partjára. És akkor kivítették. És akkor így lett, hogy maga alá temette a lova a királyt. Van is kép róla sok helyen, ahol fölszedik a vízpartról. És akkor azt mondják: „hát hogyhogy, hát hosszú ingbe harcolt?”

Bálint Pál, Decs

A SÍRJA FÖLÉ KÁPOLNÁT ÉPÍTÖTTEK

1.

Lajos király haláláról legendák, találgatások keltek szárnyra. Vannak köztük, amik könyvbe kerűtek és országosan ismertté váltak, vannak olyanok, amik csak egy-egy faluban találhatók a nép nyelvén.

Az egyik ilyen a következő:

A magyarok menekültek a csatából, elértek Dunaszekcsőre. Ott valamin összevesztek. Sokan meghaltak, köztük a király is. Hogy az üldöző török a királyt meg ne találja, átvitték a Dunán és a szigeten temették el a rév közepébe. Később kápolnát építettek a sírja fölé.

2.

A másik változat ugyanezt mondja el azzal a különbséggel, hogy ahogy Dunaszekcsőre értek a menekülők, átmentek a Szigetre, ott veszték össze és aztán a viaskodásba ott halt meg a király is. Etemették, majd később a sírja fölé kápolnát építettek. A kápolna már összeomlott, amint hallom, most már a köveit is kiásták és elhordták. Ott van a helye a rév közelében.

Szűcs József, Mohács

KANIZSAI DOROTTYA

Aztán akkó, mikó vége vót a mohácsi csatának, akkó – hát Kanizsai Dorottyának bátai dajkája vót. Mer pici korába meghalt neki az édesanyja és ezek a kanizsai főurak is ejártak ide Bátára búcsúra. Nagyon nagy búcsú vót mindég. Aztán azt a pici lányt is ehozták, aztán ott rákapaszkodott egy nagyon szép asszonyra. Nagyon tetszett neki az az asszony. Az meg özvegyasszony vót, egy Anna nevű. És az nevelte föl és az tanította meg azokat a nemes kisasszonyokat szőni-fonni, mer ugye a bátaiak mindég szőttek-fontak. És az túlélte és úgy hívták, hogy Bátai Anna, hogy hát bátai asszony vót. És az nevelte fel azt a kis árva lányt és Kanizsai Dorottya felnőtt korában is mindég ragaszkodott hozzá, tanácsot kért tőle. És ide gyűtt Bátára Kanizsai Dorottya is, és a bátai jobbágyokka ment Mohácsra temetni. Ők temették, a bátai meg a dunaszekcsői jobbágyok és ott vót velük a halottak között. Éccaka is temettek fáklyafényné, mer nagyon meleg vót, aztán annyi halott vót, meg ló, meg minden.

Vörös Mihályné, Báta

A CSATÁBÓL HAZATÉRT LÓ

Mikor Zalában éltem, feltűnt, hogy az egyik ismerősömnek érdekes neve van, úgy hívják, hogy Csokona Sándor. Ugye Somogyban van egy község, Csokonavisonta, az voltaképpen két község, mert Erdőcsokona volt és Somogyvisonta és összevonták, s így lett belőle Csokonavisonta. Azt mondja:

– Igen, innét származunk, mert az én familiám igen-igen ősi nemesi család és atyafiságban is van az eredeti Csokonai családdal, a költővel, akinek ugye a felmenői Dunántúlról származtak át Debrecenbe. No így fűződött a szó és mondom:

– Hát mondj valami bizonyosságot arra, hogy te ősi nemesi Csokona vagy.

Erre ő a mohácsi vészt hozta fel példaképpen, hogy ő még iskolába se járt, de már a családban a mohácsi vész tragédiáját betéve tudta mindenki, mert a család hagyománya szerint ugye a férfiaknak el kellett menni a csatába és nemesfamiliáról lévén szó, lóval mentek. Senki nem jött vissza. Ugye teltek a napok, hetek és egyszercsak megérkezett a portára egy tajtékzó ló, amelyik hát elcsigázottan nyerített, odament mindenkihez, a család minden eleven tagjához, megszagolgatta őket, fejét meghajtotta és kaparta a patájával a földet. Ebből tudták meg, hogy a gazdája, akit a hátán a csatába vitt, az valahol elesett.

Hát voltaképpen ez a Mohácsról megérkező ló volt az első hírnöke a csatavesztésnek. Akkor ugye nem volt telefon, nem volt újság, nem volt rádió, és hát ennek a lónak a nagyon-nagyon megrázó hazaérkeztéből tudták meg itt Somogyban, hogy elveszett a csata és oda a haza.

Gerencsér Miklós, Aszófő

NYAKAVÁGÓ NAPJA

Egyik hagyomány, a mohácsi csata évfordulóján, augusztus 29-én a mohácsiak közt erre a napra szóló kifejezés, a napnak a megjelölése a magyarok közt nyakavágó. A ma élő öregek is még ismerik ezt a kifejezést, én pedig gyerekkoromban nem is hallottam ezt a napot másképpen említeni a magyarok között, mint „nyakavágó”. A sokácok pedig sikavonjának, vagy sikavonjának mondják, vagyis fejevétel napjának.

(A sokácok kifejezését az egykori plébános, Tihanyi János úgy magyarázta, hogy „ahogy Keresztelő Szent Jánost lefejezték ezen a napon, ugyanúgy lefejezték a magyar nemzetet is.” Hát hogy ez a magyarázat mennyire ősi, nem tudom, lehet, hogy Tihanyi János hallott még valamit.)

Szűcs József, Mohács

Hogy hogy jutottunk a tömegsírnak a nyomára, hogy hogy leltük meg? Hát legelőször az említett Szilárdi Antal bácsi beszélt nekem róla, de ő csak úgy tudta megemlíteni, hogy az unokája, aki akkor olyan tizenégy éves legényke vót, ott játszott a földvájógép körül a többi gyerekekkel, mikor a földvájógép egy helyön csontokat, meg emberi koponyákat dobált ki, és este mikor hazament, mesélte az öregapjának.

– Na – azt mondja – én nem mentem ki megnézni, mert hát én méhészt vagyok, ilyenkor annyi a dolgom a méhekke, hogy nem értem rá. Csak tudom, hogy ott vót azon a tájon.

Es mutatta neköm a tájat.

Na most ez 1952-ben történt, amikor hát, úgy mondjam, összeveszett a két szomszéd, a jugoszláv és a magyar állam, és akkor itt egy erődvonalat építettek. És úgy az erődvonat építése közben földvájógép ásta a lövészárkot (most már beszélhetünk róla, az egész a múlté, ez má történelem) és a gyerekek, akik ott játszadoztak a gép körül, ezek ezt látták.

Na most, mikor aztán én odakerültem a régészekkel, de még mindég senki nem tudta megmutatni, csak az Antal bácsi elmondta ezt a régészeknek is. Akkor hazafelé jövet Sátorhelyen megállapodtunk. Még a régészek bementek elintézni egy esetleges ásatásnak a gondjait, addig én a kapuba a kocsissal beszélgettem. Kérdeztem tőle, hogy ő látta-e ezt? Mer ő mutatott az ostorával, de nem oda, hanem máshova.

– Látta-e ezt?

– Nem láttam, én is csak hallottam – azt mondja.

Na megy arra egy nyurga fiatalember, akit kisvasúti szolgálatom idejéből ismertem, hát miután köszöntünk egymásnak:

– Hát mi járatban vagyunk?

Hát mindjárt mondom, és kérdelem is tőle, hogy nem tud-e valakit, aki látta is ezt akkor, amikor történt?

– Dehogynem – azt mondja – a Csöme Lajos.

– Na jól van – mondom – akkor megkeresöm.

Hát így húsvét másnapján, mer ez márciusba vót, húsvét másnapján bementem, megtaláltam Lajos bácsit kinn a lajméri kanásztelepen. Odafordultunk, éppen kocsiva vót, azt mondja:

– Gyűjön, tegye föl a biciklit a kocsira.

Odafordútnak ehhez a helyhez és útközbe elmesélte, azt mondja:

– Cukorrépa magtáblát permeteztem. Hát hallom, amint a gyerekek kiabálnak, mer akkó nagyon elkezdtek kiabálni, hogy: „Csontok”, meg „koponyák”. Hát én leállítottam a gépet, hát odamentem – azt mondja – itt van

mingyá mellettem, má csak megnézöm. Odamentem és hát tényleg én is láttam, hogy mit dobált ki.

Hát most má ugyan be vót húzva, mikor mi odajutottunk, be vótak húzva a lövészárkok, minden sima, de még néhány csontszilánkocska ott vót a régi árok peremén.

Hát aztán én mingyár berajzoltam, odaadtam Pap Lászlónak ezt a kis rajzocskát. Hát így került napvilágra ez a tömegsír. Mi csak az elsőnek jutottunk a nyomára, a többit már építkezés közben, meg vízvezeték ásás közben találták meg.

Szűcs József, Mohács

A FIATAL ASSZONYOK RUHÁT CSERÉLTEK

Templomba vótak, amikor a törökök meggyűttek, aztán akkó hama ruhát cseréltek. A fiatal asszonyok az öregek ruháiba ementek. A törökök mondták: „Hát hol vannak a fiatalasszonyok?” Várták őket. De am má mind a hegyen vót és mind a szőlőben elbújtak.

Békás Jánosné, Decs

ITT VANNAK A TÖRÖKÖK

I.

A Címer-fok, az egy ilyen kis folyó, Bátánál a Nagy Dunából jön egy Dunaág. Valamikor Szeremle is ezen az oldalon vót, amikor a törökök ott voltak. Itt volt a régi Szeremle. És amikor jöttek a törökök, akkor átmenekültek a Dunán a túlsó oldalra és Szeremle – ott van előbb a nagy Duna, utána a Sugovica és úgy Szeremle. Akkor a templomba vótak a lányok, mikor közeledtek a törökök, és akkor bekiáltott valaki, hogy:

– Itt vannak a törökök!

Erre a lányok kirohantak és mindegyik arra a tutaj-szerűségre rá és fölborult velük. Odavesztek a lányok. Azér lett Címer-fok a neve, mer a szép lányoknak azt mondták, hogy címeres szép lányok.

2.

Azt sokszor emlegették a nagyapámék, hogy Szeremle ezen az oldalon vót és a törökök elől menekültek át oda.

Bálint Péterné, Szeremle

A TÜZES BARÁT

Tudja, én ott születtem, ahun ez a Szentvér templom van, alatta. Ott olyan sok bokor van az ódalba, aztán akkó rosszak vótunk. Hát ugye milyenek a gyerekek. Többen vótunk testvérek, aztán rosszak vótunk, akkó mindég azt mondták, hogy hát:

– Csöndbe legyetek, hallitok, gyün a barát!

Hát forog előtte a tüzes kerék: Mert azt tartotta a legenda, hogy hát a mohácsi csata után tizenkét évre itt vót egy nagyon nagy búcsú. Úrnapján vót az a nagy búcsú, még Erdélyből is jártak ide, nagyon-nagy búcsújáró hely vót. Aztán megtámadták ilyen török martalócok a búcsúsokat és legyilkolták. Sokat beszéltek rúla, hogy tizezer embert, de rettenetes, a környéken nagyon sok a koponya, mög a másik högyoldalón is, mikó ilyen házépítés, földhordás van, annyi a koponya meg a csontváz. És hogy ott vót egy barát, egy bencés kolostor vót, és azt a szentvért, azt a csodálatos vérző szent ostyát meg akarta menteni. Aztán ment be a pincébe, aztán ahogy az ment, a török meg le akarta vágni. Aztán akkó a barát tüzes kerékké változott, aztán elkezdett forogni. Aztán akkó szörnyet halt az a török, nem tudta levágni. És a monda szerint az a barát még most is ott van valahun a föld gyomrába. És mikó úgy suhogott az a völgy, akkó mindég mondták, hogy:

– Jó legyél, mer gyün a barát! Gyün a tüzes kerékke!

Vörös Mihályné, Bába

A BARLANGBA MENEKÜLT A NÉP

A törökök elől az abaligeti barlangba menekült a nép, de nemcsak az abaligeti barlangba. Fiatal koromban élt egy Tihanyi János nevű plébános, aki azelőtt Abaligeten vót plébános. Ő is mesélte, hogy erősen tartja magát az a hagyomány, hogy a török időkben az abaligeti barlangba menekültek a mieink, mikor a hadak közeledtének a hírét vették. De nemcsak az abaligeti barlangba. Hát minden erdős, hegyes, sőt mocsaras, nádas rejtekbe is menekült a szegény nép. Így a mi mohácsi szigetünk is rejteke vót a mohácsi lakosságnak. Amikor a hadak közeledtek, nemcsak a törökök, hanem mikor a keresztény felszabadító hadak közeledtek Buda felszabadítása után, akkor is, mikor csak hírét vették, hogy bármiféle sereg közeledik, már uccu neki, gyereköket, asszonyokat bele a fatörzsbű vájt csónakokba, át a Dunán. Nem vót ilyen széles a Duna közel se, mint ma. Abban az időben a bácskai ág vót az erősebb, ez az ág a város mellett, ez vót a kisebb.

Szűcs József, Mohács

TÜSKEVÁR

1.

Mikor a törökök itt voltak Magyarországon, akkor Tüskevár és ez a környék, Nagyjenőnek hívták Tüskevárt és a környék népe fölmenekült a Somló hegyre. És állítólag Somlótól a sümegi várig is vezet alagút. És amikor már sokáig fönt voltak az ittlakó emberek, fönn a Somlón, és már el akart fogyni az élelem. A törökök lent voltak, a magyarok meg fönt a Somlóhegyen. És mikor már minden élelem el akart fogyni, csak egy bikájuk volt nekik, meg egy kevés lisztjük. És akkor azt mondta a vezér, hogy most pedig felsütjük mind perecnek azt a lisztet és a bikának a szarvára kötik rá és leengedik a törököknek. És úgy is csinálták és leengedték. Mikor a törökök ezt meglátták, azt mondták:

– Ezeket nem lehet kibőjtölni, olyan sok élelmük van, hogy még nekünk is adnak.

És akkor itt hagyták Somlót és akkor vége lett itt az ostromnak.

2.

Tüskevár onnan kapta a nevét, mert az Nagyjenő volt és úgy védelmezték a törökök ellen, hogy tüskével körülrakták és úgy maradt rajt Tüskevár.

Kovács Józsefné, Karakószörcsök

JAJTÓ

Mikor jöttek a törökök, a nép a tóhoz menekült, és elkezdtek kiabálni: Jaj, jaj, jajj! Azért lett Jató, vagyis Jajtó. Az a rész a Jató, ez a rész meg Jézushegy. De Fikszi dülőnek mondják, mer vót itt egy Fikszi nevű hétholdas gazda, olyan spekuláns ember vót, s azóta mindenki úgy ismeri, hogy Fikszi dülő.

Varga Lajos, Máty

A MARÓTI TÁBOR

A csata után a szultán tovább ment, ahol egy-egy megerősített rábort találtak, azokat mind elpusztították, az oda menekülteket vagy levágták, vagy fogságba ejtötték. Az utolsó ilyen megerősített tábor Marótnál vót, a pilisi hegyek között.

A törökök hírért vették és odamentek (nem az egész szultáni sereg, csak egy része), odamentek, hogy elfoglalják. A mieink sokáig tudták védeni, azonban a törökök ágyúkat hoztak, szétlőtték a szekérvárat, és a táborban levőket levágták.

Dobozy Mihály is a maróti táborba menekítette fiatal feleségét, és mikor a törökök szétlőtték a tábort, látta, hogy ott megmaradni nem lehet, lóra kapott, maga elé vette a feleségét és menekülni próbált. A törökök nyomába eredtek, de mielőtt beérték volna, leszúrta a feleségét, hogy ne kerüljön a törökök kezébe, majd szembefordult az üldöző törökökkel, harcba bocsátkozott velük, és harcolt amíg bírta, amíg őtet is le nem vágták.

A régi könyvek szerint a maróti táborban több, mint hússzezer embőrt vágtak le a törökök.

Szűcs József, Mohács

DOBOZI MIHÁLY

1.

Én úgy hallottam az öregektől, hogy mikor gyűttek a törökök ittend, aztán jelenték neki, hogy mingyá ideérnek, meneküljön, de azonnal. Hát gyorsan összekapta magát, a feleségét, vót neki egy lova, aztán ráűtek ketten. Aztán ment előlük, de aztán a törökök meg, már ugye a kettős teher alatt a ló se bírta a kettős iramot. Itt a Bitóczi völgyön mentek kifelé, úgy mondták az öregek. Aztán arra fölmentek, aztán kezdték utólélnyi őket. Aztán akkor lementek a Gyíóstorkon, olyan árokféleség. Aztán bele akart mennyi, hogy majd belemegy – akkor borovicska erdő vót, olyan sűrűség, hogy ott majd elvesztik. De aztán utólérték, ott ahol ezek a hat nyárfák vótak. Aztán látta, hogy – ne a törököknek kezibe kerüljön a felesége, agyonszúrta a feleségét is, meg a lovát is, aztán a törökök akkorára már odaértek, aztán akkor fölvette velük a harcot, ameggyig bírta. Aztán mikor látta, hogy nem bír velük, akkor ő magának fordította a kardját.

Varga Bálintné, Pilismarót

2.

Itt a török basa is harcolt. Itt van a Basaharcnál, amint megyünk a szobi rév, de egy hagyintásra idebb, itt vót a basaharc. Azé hívják Basaharcnak.

Idébb van egy nagy határ és ottan vót gyönyörű szép hat nyárfák.

Ez annak a nevére vót, annak az emlékre ültették azt a hat nyárfát, vagy má ott is vót, mikó Dobozy Mihály harcolt ugyi a töröкке, mer annyira szorították, annyira szorították Dobozy Mihályt, aztán a törökök utólérték őket ugyi, aztán leszúrta a feleségét, meg ő maga magát is, meg a lovát is.

És az a hat nyárfa be is lett kerítve drótkerítéssel, alacsony drótkerítéssel be vót kerítve, aztán most má szétszedték, má most nincs hat nyárfa se, csak egy tölgyfa van helyette ültetve.

Róka Jánosné, Dömös

ÖSSZEKÖTÖZVE HAJTOTTÁK AZ EMBEREKET

Ugyi, mikor hol vót, azt tudom, hogy Nagyszálláson vót, aztán Kisszálláson vót. Ottan egy fa olyan öreg vót, hogy nagyon vastag fa vót. Anyámtú azt hallottam, hogy az a fa azért van meg, hogy mikor a törökök bejöttek és akkor vót az gyöngyág, sok gyöngyág vót azon a fán. Egy gyerek oda mászott fő a gyöngyág közé és ott nem taláták meg a törökök, úgy maradt ével az a gyerek. És akkor az meséte e, hogy hát mit csináltak a törökök. Hát hogy a templomot széjjelverték, hogy összekötözve hajtották az embereket. Aztán Csimáné vót, ott is vót templom. Aztán vót errébb itt, ahol az útelágazás van. Bajna már a hetedik helyen áll.

Izsó Vilmosné, Bajna

JULISKA, MARISKA, GYERTEK KI!

1.

Így mondta az én nagyanyám, hogy:

Vót Turának a közepén egy nagy mocsár. És – azt mondja – bevitték oda azokat a mosószékeket, a törökök elű oda bújtak el, olyan nádas vót. Ott feküdtek a törökök így hason és kiabáltak be nekünk oda, hogy:

– Gyertek ki, Juliska, Mariska, gyertek ki, nem bántunk!

De akit megfogtak, kihurcoltak – azt mondja –, a mellüket kötélre kötték és úgy a mellüknél fogva húzták ki őket. Így mondta el a nagyanyám.

Kiss Mihályné, Tura

2.

– Julcsa, Marcsa, gyertek ki, nincsenek már törökök, elmentek a törökök – azt mondja – nem bánt senki benneteket. Gyertek ki!

Lénár Józsefné, Tura

A TÖRÖK FELKAPTA ÉS ELVITTE AZ ASSZONYT

Itt történt Herencsénybe, mikor a törökök itt vótak, az asszony a kapuba állt, és fölkapta a török és elvitte Törökországba. Itthon maradt egy ötéves gyereke. Ott a felesége lett neki, és született neki még egy gyereke. De az asszony mindíg nagyon sírt, nagyon sajnálta a kisgyereket, aki itthon maradt. Akkor nagyon-nagy gondba vót, mer nem tudta, hogy mi lett az itthon maradt gyermekvel, és elfogta egyszer a honvág és éjszaka elindult Törökországbú gyalog és mindíg éjszaka gyütt csak, és haza írt. De má akkó, mire hazaért, akkó nagyon le vót soványodva, rongyolódva. Mire hazaért, má az ura is meghalt bánatóba, meg a gyerek is meghalt bánatóba, hogy őt elvitte a török. Aztán mindíg mondták így az emberek: „Nem félték, hogy elvisz a török, nagyon kiálltatok a kapuba.”

Bartus Józsefné, Herencsény

JAJVÁROS

Amikor a törökök bejöttek, Pásztó végvárnak vót minősítve. A királyi hadak védték. Na most olyan túlerővel jött a török, hogy látta a királyi had, hogy nincs megállás, akkor felgyújtotta a várost és elmenekültek, de volt olyan, aki – egy nagy szakállas férfi, aki kivezette. Az egyik ment Jajváros felé, ott jajgattak, al lett a dülő neve. Akkor volt olyan, hogy az Ágasvárhoz meg a hasznosi várhoz elmenekültek, és így mondják, hogy annak a szakállas férfinek, aki a védelemre kelt a városban lévő nőknek, annak a örökítették meg a képét. (Pásztó címerében.)

Bogácsi Istvánné, Pásztó

ODA ÉPÍTSETEK TEMPLOMOT

A somolai Szűz Mária Csíksomlyón tőlünk van Kalagorból a Barát hegyiről. Nem tom hány éve jöttek a tatárok, s elmentek a magyarok. A Barát hegyin vót egy templomecska, akkor ott vót a Szűz Mária. S eljöttek a magyarok, elvették onnét, hogy mentsék meg a tatároktól. Ha nem vették vóna el, úgyes eldobják valahol. S elvették a szobrot onnét, s elhozták. Hozta két katona a vállán. Mikor ideértek Csíksomlyóra, ahol van most a templom csinálval, mikor odaértek, akkor többet onnét nem bírtak megmozdulni. Elvette, felvette négy katona, nem lehetett. Hat katona, nem lehetett. Felvették többen,

nem lehetett, hogy vegyék el, hogy muzdítsák el. Oda tettek egy pár ökröt, nem muzdíták meg. Két pár ökröt, nem muzdíták meg. Hat pár ökröt, s nem lehetett onnét megmozdissák. S ott hagyták, s jöttek Budára, a királynak megmondották:

– Hogyan bírjuk megmozdítani? Megmondták a történetet, hogy ne, hogy történt.

– No – akkor azt mondja – ott hagyjátok el, mert ott a Boldogságos Szűz anyának a helye – azt mondja – ott a szent hely, sz akkor oda rea épít-sétek a templomot.

Ott, ahol van a Boldogságos Szűz anya, ott a templom ria van építve. S akkor oda ria építették a templomot.

Csernik Antal, Lujzikalagor

A CSÍKSOMLYÓI MÁRIA SZOBOR

1.

Csíksomlyón van az a nagytemplom, kéttornyú nagytemplom. Azt is tudom, hogy Mária Terézia megtámadta Erdélyt. Akkor az a kis székelység össze-gyűlt azon a helyen, és ott imádkoztak addig az öregek, meg az asszonyok, amíg a férfiak ereje harcolt. És az a kevés, kis csoport vissza tudta verni az ellenséget úgy, hogy aztán annak az emlékre építették azt a nagy templomot oda. És abba van egy Mária szobor. Aztán azt a szobrot akarták ellopni. El akarták vinni és két ökör el is tudta vinni nem tudom meddig a hegyekbe. Aztán fogtak eléje négyet, hatot, akármennyit, de a szekér nem mozdult meg. Úgyhogy kénytelenek vótak visszavinni a helyére.

Miklós Dénesné, Göröcsfalva

2.

A csíksomlyói Mária szobráról azt mondták, hogy a törökök el akarták hur-colni, s a Mária olyan nehéz volt, hogy hiába fogták hat ökröt a kocsi elé, nem bírta elhúzni. Annnyira nehéz vót, hogy nem tudták elhúzni. Erre föl az egyik szöges ostort vett a kezébe és megcsapkodta a Mária arcát. S a Mária vérezni kezdett, hullott valósággal a vér a ruhájára. Úgyhogy még a mai napig is lehet látni az ilyen szöges csapásokat az arcán.

Németh Andrásné, Gyergyóremete

3.

A csíksomlyói Szűz Máriát el akarták vinni a törökök. Hat ökröt fogtak szerbe, de nem bírták elvinni. Dühikbe ostort fogtak, s avval vagdosták Szűz Máriát. Az ostorcsapások ma is látszanak az arcán.

Dobandi Jánosné, Szilágysomlyó

4.

A csíksomlyói templomba vót ez. Szűz Máriát ellopták a törökök. El akarták vinni. Tettek négy ökröt, hat ökröt, nyolcat míg felértek, tizenkettőt, mégse tudták elvinni, s vissza kellett vigyék. Már eléfelé nem ment, de vissza ment. Ha visszafelé vitték, ment, de eléfelé ha vitték, nem ment.

Bogdán Raffaelné, Romanu

5.

Úgy mondták, hogy Szűz Máriát a törökök el akarták vinni, s tettek nej ökröt, hat ökröt, s nem bírták, s ott kellett maradjon. Azé maradott Somolyn. Akarták tovább vinni.

Dani Péterné, Pusztina

6.

Azt hallgassa meg, a törökök akarták elvinni, s elmentek az Olt hídjáig, s úgyhogy odáig elvitték, s attól tovafele sem embererő, sem állaterő, semmi, semmi, semmi se tudta elvinni. Három éjen s három nap kínlódtak, mer éjelenként a szobor visszaszállott arra a fűcfára. S állítólag, én nem erősítem, mint Isten, de mint Szent Péter képelem, hogy a szobor lába alatt az a törzs megvan, az a fűcfa törzs, még most is a szobor alatt. Úgyhogy az meg kellett maradjon, mer örökös örökké arra a fűcfára szállott. S a fűcfára, hogy reaszállott, hát csináltak egy kicsi földözéket a somolyaiak, s akkor az öreg páter, az öreg szerzetes azt mondta, hogy ott, ahol a Szűzanya szobra van, ott építsenek egy kalastort, mert mikor harmadikszor, harmadik éjjelre visszaszállott a szobor, akkor a földásó csákányt belévágta a homlokába a török a szobornak. S mekkora isteni hatalom vót, hogy nem pattant széjjel, vagy elhasadjon, hanem csak betoipadt. Csupán csak betoipadt. S akkor aztán fogtak neki a kalastromnak, hogy megépítsék. Előre vót egy olyan kicsi kápolnacska fából építve, Isten tudja hogy s mint, na de aztán szépen kiépítették.

S most a háború alatt az oroszok es azt akarták, hogy vigyék el. Igen, jött egy orosz ezredes, s jött a kalastrom közepéig, s el kezdett sírni, s visszatért. Úgyhogy a Szűzanya, itt mos má ebbe bízok, megmondom igaz lelkemre, hogy ebbe bízok, hogy a székelly népet nem tudják földgyalukkal se elmozdítani innet, mer a székelly néppel a Szűzanya már sok csodát tett.

Póra Sándorné, Rakottyás

TÖRÖKVÁGÁS

1.

A Törökvágásrú hallottam. Az itt van Kolozsvárná. Kolozsvár is vár vót és nem tudták a törökök, hogy hogyan vegyék be a várat és úgy megkerülték a hegydombot, ódalt vágtak kereken, hogy tudják bevenni a várat, hogy hátból tudják támadni.

Csorba János, Szék

2.

Kolozsvár vőgybe van, s körbe-körbe mindenhol dombok vannak. S mikor jöttek a törökök, hogy be tudjanak jönni, Bács és Kolozsvár között vágtak egy járatot, s azt a mai napig is Törökvágásnak nevezik.

Nagy Sándorné, Kolozsvár

A TÖRÖKÖK ÁSTAK EL KINCSEKET

Azt mondják, hogy a Kerek dombba a törökök ástak el kincseket. Nagy vasajtó van, pince van és mellette az oldalba van annak a pincének a kulcsa elásva. Azt mondták, hogy Jugoszláviába vót egy templom és ott találtak egy könyvet, amelyikbe le vót írva, hogy Széken a Kerek domb alatt a törökök kincse el van ásva.

Zsoldos Jánosné, Szék

GERÓFI SZÖKTETŐ

A Gerófi szöktető – egy nagy kőszikla. Gerófi egy vezető ember vót, s üldözték a törökök, s akkor ott beszökött, s még a bele is ott maradt a fák tetevin. S ott láccik egy olyan hasadás féleség, amire azt mondják, hogy „Itt szökött bé Gerófi”.

Kiss Ferencné, Inaktelke

A SZENT LÁSZLÓ SZOBOR ELTŰNT A HELYÉRŐL

I.

Egyszer arra lett figyelmes a nagyvárad sekrestyés, hogy a Szent László szobor eltűnt a helyéről. Háború folyt a törökkel, a törökök nagy számmal jöttek, a magyarok kevesen voltak, el voltak reá készülve, hogy most elpusztítják Magyarországot teljesen.

Jöttek es minden ellenállás nélkül a törökök és egyszer csak megjelenik egy lóhátas vitéz, kardval a kezében, s erre a törökök megrettentek, mert amerre ment, úgy hulltak a törökök, mint a fűszál a kasza előtt.

S három nap alatt széjjelverte az egész török hadsereget. A törökök, ahogy meglátrák, elhányták fegyvereiket és leborultak a földre, hogy ne es lássák azt a nagy pusztulást.

Harmadnap a sekrestyés újra meglátta Szent László szobrát, porosan, izadatan, s akkor tudták meg, hogy Szent László csodát művelt, kiverte az elenséget.

Gáspár Antal, Istensegítség

2.

Amikor a törökök nagy csatát vívtak a magyarokkal és má el akarták foglalni Magyarországot és nem tudtak ellenállni a magyarok, úgyhogy a törökök mind verték meg a magyarokat. Eccer egy lovas elébük csapódott és az úgy csapott a kardjával, hogy a törököket mind leverte. És azon a nap, mikor ez végbement, a sekrestyés, Szent Lászlónak a szobra van a templomba, a sekrestyés bizonyítja, hogy nem vót ott a szobor, Szent Lászlónak a szobra.

Balkó Józsefné, Kolony

VERD MEG ISTEN A MAGYART SZENTGYÖRGYI HARMATTA

I.

Hát a török időkbe történt, hogy eccör elkaptak a törökök egy magyar papot. Aztán látták, hogy se pénze, se aranya, ezér kár nekik vesződni vele. Aztán gondútak egyet, megmondták neki, hogy elengedik (jókedvükbe vótak), elengedik a szegény jámbort, ha megátkozza a magyarokat. Ugye hát magyar pap, hát ugyan meg meri-e tenni, hogy megátkozza a magyarokat azért, hogy megszabaduljon.

Gondózkodott szegény, fölfohászkodott. Aztán elkezdte nagy kenetteljesen:

– Verd meg Isten a magyart szentgyörgyi harmatta, pünkösdi záporra, zsiszikös búzáva, penészes kukoricáva, avas szalonnával!

Hát mikor lefordították a törököknek, hogy mit mondott, mindön rossz van ebbe. Elengedték. Nem gondoltak arra, hogy a szentgyörgyi harmat neveli mindég jól a vetést. Akkor még nem köllenek nagy esők. Pünkösdi zápor, hát akkor már csak nyáron melegebb van, akkor má kiszárad a föld, de ha egy-két jó pünkösdi zápor végigpásztázza a mezőt, akkor van jó fű, jó termés, lesz jó kenyér. Zsizsikös búza. A búza mindég csak második évbe zsizsikösödik meg a padláson, az első évbe soha. Hát azokba az inségös időkbe persze, hogy hát ilyenre verje meg, hogy még a második évbe is ott lehessen a búza. Másodéves búza is lehessen a padláson. Penészes kukorica. Hát a kukorica mindég akkó penészödik meg, mikó vastagon van. Ha vékonyan ete-regetik, sose penészödik meg. A szalonna, megintcsak ugyanaz, mint a búza. Az első évbe nem avasodik meg, csak a második évbe avasodik meg mindég.

Aztán hát ha ilyenre veri meg az Isten a magyarokat, akkor nem vétközött a pap semmit se.

Szűcs József, Mohács

2.

Miért van Szent György napkor olan kis gyenge eső, amit úgy mondanak, hogy Szent György napi harmat. Mikor még a törökök vótak Magyarországon, elfogtak egy magyar katonát. Aztán akkor azt mondta neki az a török basa, hogy csak úgy engedik szabadon (a török babonás vót), csak úgy engedik szabadon, ha mögátkozi a hazáját,

Hát aztán a katona gondózkodott, gondózkodott, eccer aztán elkezdte, hogy:

– Verd mög Isten, verd mög szép magyar hazámat, Szent György harmatával, Pünkösdi záporával, bő borral, búzával!

Hát a török nem értötte meg, hogy mit mondott. Azt hitte, hogy egy nagy átkot mondott a hazájára. Elenegedte a katonát.

Aztán azt mondták, hogy azúta van Szent György napkor, ha nem is pont azon a napon, vagy előtte, vagy utána, de legtöbbször Szent György napján olan gyöngé kis szitáló eső. Ez a Szent György harmat. Pünkösdkor meg zápor szokott lönni.

Szakáll Miklósné, Nemepátró

A MARHÁKAT MIND ÁTHAJTOTTÁK A JÉGEN

Akkó még a törökök nem vótak ezen a felin. Az úgy vót, hogy ott a túsó felő őřözték a rengeteg marhákat, hogy majd elviszik. Úgy hagyták szabadon őķöt, még mielött nem hajtották el, ugye egy rakáson hagyták az állatokat.

Igen, mer ők nem tudták, hogy át lehet gyünni Párkányná. Hát Párkányná el lehetett gyünni, me be vót fagyva a Duna. A magyarok meg átmentek akkor éjjel, mikor ők aludtak és a marhákat mind áthajtották. Másnap reggelre meg megroppant a jég, elindult, aztán akkó bámultak a törökök, hogy hová lettek a marhák?

Róka Jánosné, Dömös

VIZED VAN MÁ NAGY ÚR

Az egyik török bégnek a fia a csatába fogságba került. Egy magyar főurat emlegettek, hogy annak a kezén maradt, aki aztán kutat akart fúratni a várába és a török bégnek a fiát a legkeményebb munkára fogta. Annak köllött húzni a vödörket reggeltől napestig sovány kosztón, még aztán áttörték a sziklát, lett neki vize.

Még hozzá köll tenni, azt mondta az a magyar főúr:

– Amikor ennek a kútnek a viziből ihatok, akkor megszabadulsz.

No, áttörték a török foglyok a sziklát, vót is aki belepusztút a kegyetlen munkába, akkor a bégnek a fia oda állt a magyar főúr elé. Azt mondta:

– Vized van má nagy úr, de szíved nincs.

Szűcs József, Mohács

A CSÖPÖRKE TÓ

A Szűz anya képét a Csöpörke tóba rejtették. Aztán egy török mönt át és akkó a lónak a patkója mögakadt. A török leesött a lovárú. Akkó mögtapogatták a Csöpörkét, mer nem vót mély a víz és akkó mögtalálták a Szűz anya képét, és aztán visszakerült a templomba.

Jójárt Istvánné, Szeged

TÖRÖK ÁTOK

Verjen meg az Isten rossz szomszédal, gyöpösödjön ki az udvarod! Ez az átok a törököktől maradt meg.

Nagy Béláné, Nyárád

ELSÜLLYESZTETTÉK A HAJÓT TELE ARANNYAL

Azt hallottam az öregapámtól, hogy amikor a törökök vótak, az ellenség teleszedte a hajót arannyal. Magyarországrú minden pénzt, aranyakat, mindent összeszedett, belerakta a hajóba és elvitte. Mikó ideértek az Ipoly torkolatjáho, gyün be Szob alatt az Ipoly, beleágazik a Dunába, ott elsüllyesztették a hajót. Annyinak meséltem már, hogy ott van süllyesztve el egy hajó, tele van arannyal. Hát lehet, hogy már az iszap bemosta, de ott van a hajó arannyal elsüllyesztve.

Róka Jánosné, Dömös

ÖSSZEJÁTSZOTT A HARÁCSOKKAL

Nagymaroson vót egy Irén nevű asszony, akinek ilyen látásai vótak. S hát minden falunak, így Nagymarosnak is vót egy bolondja, aki elvégzett minden munkát, fát vágott, vizet hozott, meg amit kellett, s adtak neki enni, adtak neki ruhát. Így tengette az életét. Erre mondta az Irén:

– Nagy gazember vót ez a török időkbe. Áruló vót, összejátszott a harácsokkal, előljáró vót, most meg mindenkinek a lábkapcája!

Kürthy Sándor, Budapest

HÁNY EVANGÉLISTA VAN?

A szegedi alsó templom valamilyen módon közös lett a reformátusokkal. A katolikusok szerették volna, ha a reformátusok kivonuljanak, de azok nem voltak hajlandók. Így hát az ottlevő török basához folyamodtak, hogy tegyen igazságot. Volt ott köztük egy szemfüles fráter, aki tudta a törökök szokását, s előre elkészült, hogy majd meggyőzi a basát, hogy nekik legyen igazik.

A basa kíváncsi volt, hogy melyik tud többet a vallásból. Hát kérdezte a reformátusoktól, hogy:

– Hány evangélista van?

Erre azt mondják, hogy négy. Erre azt mondja a fráter:

– Nem igaz uram, mert öt van.

Erre kérdi a basa:

– Ki az ötödik?

Erre azt mondja a fráter:

– Hát Mohamed.

S így a basa jóindulatát megnyervén a katolikusoknak ítélte vissza a templomot, a reformátusokat kitiltotta.

Gáspár Antal, Istensegítség

A TÖRÖKÖK ÉPÍTETTÉK

Így hallottam az öregebbektől, hogy a templomot törökök építették, nem ilyen nagyra, aztán lett ugye nagyobbítva.

Mester Józsefné, Tura

MEGÖLTEK EGY BASÁT

Van egy olyan rege, hogy Dánynak és Kókának vót egy pere, mert megöltek egy basát és a törökök azt mondták, hogy az a falu bűnös, amelyiké az a föld, ahol a basát megölték. A dányiak azt mondták, hogy a kókaiaké az a dűlő és akkó Dánytól elvették és átadták Kókának. Aztán mikor a törökök kimentek, a dányiak elkezdtek perelni a kókaiaktól azt a dűlőt és azt a tábla földet még mindig úgy hívják, hogy Peres.

Szabó István, Zsámbok

TI FIZETITEK A VÉRDÍJAT!

Jött Szolnokrúl a bég adószedője és amikor ideért, hát mondta neki a karcagi bíró, hogy nem tudja odadni az adót, össze kell még szedni. Azt mondja:

– Jaól van, ha majd jövök visszafelé, megint bejövök, aztán elviszem.

Igen ám, de útközben agyonütötték az adószedőt a karcagiak, aztán ott hagyták a halom ódalába. A bég nem győzte már várni, aztán ő is kisírettel utána jött, hogy vaót-e mán itt az adószedő? Azt mondták, hogy vaót, de elment. Aztán elment a bég is utána. Hát útvonal mellett van ez a Lőzérhalom, aztán meglettek az adószedő hulláját. Akkor bejött a bég Karcagra, ordított, hogy „felígétjük a falut, mer a ti földeteken van”. De a bíró azt mondta:

– Az a föld nem a miénk.

Mer annakelőtte mindig pereskedésbe álltak a ladányiakkal, mer azok is (hát pusztá vaót, legelő vaót) szerették vóna ők is mindig. Azt mondta a bég: „megnyúztatja, kéccer annyi sarcot szedet”.

Aztán azt mondta a bíró:

– Nem a miénk az a föld, hanem a ladányiaké.

– Írd le, aztán majd átviszük, hogy tényleg a ladányiaké-i?

Hát leírta a bíró, hogy „eskü alatt vallom, hogy az a föld a ladányiaké.” Hát aztán mikor átmentek oda, a bég meg a kísértői, mindjárt a bírót keresték, mutatták a papírt, hogy az a föld a ladányiaké. A ladányi bíró nem tudta, hogy miről van szó, elfogadta, hogy övék az a föld.

– Igen, ha a tiétek, akkor ti fizetitek a vérdíjat!

Aztán nagy harag lett a ladányiak és a karcagiak közt, Ladánnyal nem vaót jóba Karcag sose.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

A KOCSI KOCSI

A török idők előtt kilencvenhat kocsigyártót számoltak Kocson. Azok mind dolgoztak tíz-tizenöt segéddel, ugyanannyi inassal. A magyar fuvarosok a magyar kocsikval elmentek még Spanyolországig is fuvarba. Meg vót különböztetve a kocsi kocsi, meg a kocsi szekér.

Juhász Miklós, Kocs

A BODZAF A RÉGI KÖZSÉGÜNK EMLÉKÉT ŐRIZTE

Az egy egyszerű bodzafa vót, azt nem vót szabad kívágni, mert az a bodzafa a régi Pusztafalunak a helyét őrizte. A községünknek a török idők előtt Pusztafalu vót a neve. Mikor a téesz-szervezés történt, akkor vágták ki azt a bodzafát.

Szabó István, Zsámbok

SZENTEGYHÁZI DOMB

I.

Mitőlünk délkeletre vót egy falu, Ságfalu. Hát ott vót egy nagy templom. A templomot Kanizsárú a török lerombúta. Aztán azúta is azt a dombot szentegyházi dombnak nevezik.

Szakáll Miklósné, Nemespátró

2.

Dehát akkor vót illen története neki, hogy miért rombóta le mérgébe a török azt a templomot?

Pátrófalu se vót ott, ahun most van, hanem attú nyugatra van egy ollan kis högyvonulat, ott vót a régi falu. Na most ott azon a kis högyvonulaton, úgy is héjik annak a végit, hogy Szűrűskert. Állítólag ott vót Bolla Mihálynak, ennek a régi nemesnek a portája. Annak vót két szép lánya, aztán hát a gazda maga nem vót otthun, csak a cselédök. Azok csépőtek, így nyáron vót, aztán mög möntek a törökök. A két szép lányt elrabóták, aztán akkó elvitték oda a szentegyházi templomba, má este felé vót az idő, oda bezárták őket, hogy majd másnap röggel viszik onnáj őket. Aztán hát őrzők vótak ott, aztán röggelre a két lány halott vót, mind a kettő fölakasztotta magát a templomba. Egyik a haját tekerte a nyakára, a másik meg a kötényinek a kötőjét, így akasztották föl magukat a lányok. Hát rögge nyitották ki a templomajtót, nagy vigyorogva, hogy most aztán viszik a két gyönyörű lánt, aztán mind a két lán halva vót. Erre aztán a török mérgibe rombútatta le a szentegyházat.

Szakáll Miklósné, Nemespátró

SZAPÁRY PÉTER

Mikor a török járása volt, mert a törökök sokáig itt voltak, a nemes urakat es bántották. Szapáry Péter fiatalember volt, nagyon szép, gyönyörű felesége volt. S odaállott a török, hogy készüljön fel, három nap múlva kell menni.

Nagy bánatjik lett, fiatalok és most elviszik az urát, többet sose jó vissza. Az asszony varrt az urának fehér gyolcsból inget s gatyát. Avval azt mondja az ura:

– Hát te minek varrod?

Azt mondja:

– Én megvarrom neked.

– Jó – azt mondja, de miről tudom én meg – azt mondja – hogy te hűséges maradsz hozzám?

– Arról tudod meg, hogy mikor ez a gyolcs gatyá és ing elszennyül, akkor tudod, hogy én hűtlen vagyok, erről megtudod.

El es vitték őt, bevitték Törökországba. Bé vót fogva. Hatan húzták az ekét, szántottak és a hajcsár hátul avval a nagy hosszú ostorval csapkodott, de annyira irigy volt, mert Szapáry Péter elől volt, s nem szennyült el rejta az az ing, s az a gatyá, messzire világított. Hát annyira csapkodta, s minden, azt nem fogta semmi se.

Az asszony bánatjában megtanult muzsikálni. Olyan szépen tudott muzsikálni, hogy gyönyörűen. Gondolta magában: én felöltözök férfiúnak, elmenyek s megkeresem az uramat, legyen ami lesz.

Felöltözött férfiúnak, s a muzsikát a kezibe vette, s amint menegetett, hát zengedezett ő, muzsikálgatott, avval töltötte az életjit. Esszeakadott egy úrral. Azt mondja (fiatalembernek nézte):

– Fiatalember, maga hova megyen?

Azt mondja:

– Menyek én es errefelé – azt mondja –, de az úr hova megyen?

– Én – azt mondja – megyek ehhez s ehhez a basához.

– Én es arra tartok – azt mondja.

Hát akkor menjenek együtt. De ő mindig muzsikálgatott, amint mentek az úton. Azt mondja:

– Tudja-e, jöjjön el velem, az a török basa meghallja, hogy maga milyen szépen muzsikál, egész biztos meg fogja ajándékozni.

Na el es értek a házához. Ez az úr bément, köszönt, fogadta, mert barátok voltak, s azt mondja:

– Van nekem egy útitársam – azt mondja –, kint van – azt mondja – nem hoztam bé, előre bejelentem, mert hát – azt mondja – ha nem akarja, hát akkor elmenyen tovább. De olyan szépen tud muzsikálni, hogy gyönyörűen tud.

– Hozza csak bé – azt mondja – hívja bé.

Béhívták, s ő három nap muzsikált a török basának. De az úgy örvendezett annak a muzsikászonak, hogy ki tudja mennyiért nem adta volna. Mikor eltelt a három nap, azt mondja neki:

– Most – azt mondja – kérjél, amit kívánsz, én mindent megadok, amiért ilyen szépen muzsikáltál nekem.

Hát kinézett az ablakon, s az urát messze a mezőn látta fehérben.

Azt mondja:

– Én azt a fehér ingest kérem – azt mondja utitársul.

– Ő – azt mondja – egy rabot kérsz – azt mondja –, kérjél aranyat, vagy ezüstöt – azt mondja –, én annyit adok, amennyit csak elbírsz.

– Nem – azt mondja – azt kérem, azt a fehér ingest.

Hát ő mán azt ígérte, hogy amit kíván, azt ad, hát nem tudja a szavát visszahozni. Nem volt mit csinálni, el kellett küldjön érte, s kivetesse a járomból, az ekéből és elhozza, hogy a fiatalembernek útitársa legyen, mert a másik ott maradt.

Hát menegetnek haza, de az ura nem ismert rea. Menegetnek haza Magyarország felé. Avval zengedezett ő, muzsikálgatott. Beértek a városikba, azt mondja Péter:

– Maga – azt mondja – hova tart?

Azt mondja:

– Én es – azt mondja – csak idáig tartottam – azt mondja –, eddig a városig.

S azt mondja:

– Van szállás es?

– Hát valahol – azt mondja – csak akad.

– Hát akkor maradjon nálam – azt mondja.

Hát jó, megköszönte, akkor ott marad nála. Avval beszélgetnek, ez muzsikálgat, beszélgetnek, s egyszer az asszony mit gondolt? Bément a másik szobába, s levetkőzött, s felvette a ruháját, s úgy mutatkozott bé, az ember csak nagyot nézett.

Azt mondja:

– Az egész úton nem szólaltál meg, hogy ki vagy, s még itthon se.

Azt mondja:

– Azért, hogy ne lepődj meg – azt mondja –, mert talán haza se értél volna örömdben. Legjobb – azt mondja –, ha itthon örvendsz a háznál. Megtanultam muzsikálni, s felfogadtam, hogy addig menyek, amíg megtalálalak s felváltalak.

Látja-e, a magyar asszonyokból vannak ilyenek es!

Gáspár Antalné, Andrásfalva

A SIKLÓSI VÁR ÚJJÁÉPÍTÉSE

Történelmi hitelességgel kibogozni nem tudja már senki, hogy melyik templomból mit építettek, de az kétségtelen, hogy a törökök a nagy csaták után a falvakat fölgyújtották. A zsupptetejű, meg nádtetejű viskócskák leégtek. A templomok vótak, amelyeknek a falai megmaradtak.

A lakosság ha nem tudott elmenekülni, akkor úgyis vagy levágták, vagy rabszíjra fűzték. A lakosság elpusztult, a falvak üresen maradtak. A fölgyújtott kis sárviskók hamar, egy-két tél-tavas után leomlottak, a templomok falai meredeztek üszkösen az égre. Végül azonban azokba a falvakba, amik nem népesültek be újra, a templomok is leomlottak.

Beszélték, hogy a nagyharsányi templomot behordták a siklói várba. Nem találom lehetetlennek, hogy nemcsak a nagyharsányi, hanem még a többi elpusztult falucska templomának az anyagát is behordták, ugyanis egy ilyen nagy várba rengeteg kő kell. Több méter vastag falak, és az hosszú épület, hatalmas épület rengeteg anyagot megemésztett, abba sok kis templomnak a köveit bele köllött hordani. Mivel sok apró falucska volt ezön a szép síkságon, mer az az ormánsági síkság is nagyon szép, nemcsak a mohácsi,

biztosra veszem, hogy nemcsak a volt nagyharsányi, de még a többi környékbeli falvaknak a köveit is behordták.

El tudom azt képzelni, hogy a volt nagyharsányi templom köveit a jobbágyokkal behordatták ökrösszekerekkel a siklósi várba, hisz egy ilyen várat többször köllött újjáépíteni.

Szűcs József, Mohács

BÁTHORI ENDRE

1.

Mihály Viteazlé el akarta fogni Báthori Endrét. Báthori menekült és Lázár grófhhoz menekült Szárhegyre. Lázár gróf nem tudta vállalni, hogy megvédi, s indult tovább. De a lovára a patkót fordítva ütötte, hogy ne tudják, hogy milyen irányba ment, hogy ellenkező irányba keressék. Itt Domokoson megtelepedett, s bejárt egy esztenára Pásztorbükkre, ahol élelmet is adtak neki, s ott még elszórakozott az ottlakókkal. S közben aztán megtudták, hogy ő hol van, hát kiadták, hogy el kell fogni. Aztán Báthori Endre védekezett, bírokra keltek, de Kristály András erősebb vót, s megölte Báthorit. S ahol megölte, ott nőtt egy nagy nyírfa és akkora lett, hogy egész ótárt tudtak a nyírfa törzsében csinálni.

Kalamár Gerő, Csíkszentdomokos

2.

Vót még egy társa es, annak nem tudom a nevét, de ketten vótak, és Báthori ott tanyázott a hegyekben úgy, mint bujdosó, és vót egy pásztorlány, akihez járogatott ki, és akkor ez a Kristály András rábeszélte a lányt, hogy amikor elalszik, lefekszik az ölibe, elalszik, akkor, mikor ők jönnek, akkor ne kötse fel, hogy tudják elfogni, mert vérdíj vót kitűzve a fejire. Mikor megérkeztek, akkor a lány nem szólt neki, hogy „ne, jöttek a fiúk, el akarnak kapni”, és elkapták, lefejezték, levágták a fejét.

Ahogy elmondták a régiek, azon a helységen három évig nem nőtt semmi termés, sem fű, semmi, kopasz vót minden.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

3.

Mihály Viteáz Erdélyt akarta, s Báthori Endre vót Erdély fejedelme. S akkor azt mondta, hogy aki Báthorit elfogja, száz aranyat kap. S üldözték a katonák több napon át. S Báthori már erőst el vót fáradva, nem bírta tovább a futást, s a csíkszékdomokosi hegyekben egy pásztortanyán megpihent. S a pásztor fele-

sége örözte. S az asszony, mikor látta, hogy a völgyben jönnek a katonák, s érik utól, felébresztette, s akkor ő menekült tovább. A katonák nem is tudták elfogni, de egy székely, Kristály András elébeállt, vette a kardját, s lefejezte. S vitte Báthori fejét hajánál fogva, s kérte a száz aranyat. S Mihály Viteáz száz arany helyett száz botot veretett rá (megkapta ő es a magáét), mer ő élve akarta elfogni, neki nem a feje kellett. S azótától a székelyek minden évben azon a napon bűnbánó búcsújárást tartanak.

Ágoston Béla, Marosfő

4.

S rá a másik nyárba, Ijés napján (az június 20-án van) egy csorda tehenet megütött a villám. Egy se maradt élve. S attól kezdve hét évig nem termett semmi Domokoson, csak csengő kóró. Abba az évbe kezdődött, s hét évig csak csengő kóró termett, semmi egyéb.

5.

S aztán Kristály Andrást elvitték az ördögök. Este kiszólitotta valaki, odamentek a kapuhoz, s kiáltották:

– Kristály András gyere ki!

Kristály András úgy kiment, hogy soha többet be nem ment, soha senki meg nem tudta, hogy hova lett. A domokosi nép úgy tudja, hogy az ördögök vitték el.

6.

S mikor Márton Áron pap lett, elgondolta, hogy ő azt a nagy bűnt, amit Kristály András elkövetett, jóváteszi. Ő csupa, csupa jót tesz, mindig jó s igazságos lesz, s mindig segíti a szegényeket. Az utolsó szava es ez vót, mikor meghalt:

– Nagyon sokat imádkozzatok, hogy Kristály András bűne alól fel legyetek oldozva.

Ágoston Béláné, Marosfő

BÁSTA SZEKERE

1600 táján az utolsó, hanyatló Báthoriak idején Erdélyt minden oldalról pusztította az ellenség, török, tatár, oláh vajda, s nyugatról a császári hadak. Rudolf császár Básta generálist küldte zsoldos sereggel Erdélybe. Básta kezébe kaparintotta a hatalmat és amég ott tartózkodott néhány évig, Erdély népe úgy elszegényedett, hogy ígás állatait elvesztette és saját maga vót kény-

telen húzni a kétkerekű taligát a mezőről, meg a mezőre, ha valamit hoznivalni akart. Asszonyokat, gyerekeket fogtak be. Azt a kétkerekű taligát Erdélyben a mai napig Básta szekerének nevezik.

Szűcs József, Mohács

KÁLVIN JÁNOS TÉRÍTETT MINKET

Úgy hallottuk, hogy 1540-be útraindult Angolországból Kálvin János, és ő térített minket a református hitre. Aztán lettek reformátusok a mi őseink.

Varga Sándor, Vácszentlászló

VARGA MARADJON A KAPTAFÁNÁL

Bethlen Gábort Bátori Gábor után választották Erdély fejedelmévé. Az ő uralkodása alatt érte el Erdély a virágkorát, katonailag, gazdaságilag, erkölcsileg, a tudományban úgy felvirágoztatta Erdélyt, hogy egyik elődje, vagy utódja sem tudta felülmúlni.

1620-ban a beszercei gyűlésen a rendek Bethlen Gábort magyar királlyá választották. Bethlen elfogadta a választást, de a koronát nem engedte a fejére tenni. A közelálló vezető emberei – köztük Alvinczi Péter, a lelkésze – erősködtek, hogy koronáztassa meg magát, ha már megválasztották. Bethlen azt mondta:

- Alvinczi uram, hogy lehetne, ki tenné a fejemre a koronát?
- Majd én – mondta Alvinczi.
- Azt nem lehet – mondta Bethlen – mer a magyar királyokat az esztergomi érsek koronázza, kigyelmed pedig nem esztergomi érsek.
- Hát ha kigyelmed lesz a király, akkor engem megtehet esztergomi érseknek – mondta Alvinczi.

Bethlen erre nevetett egyet, és azt mondta:

- Tudja mit Alvinczi uram, varga maradjon csak a kaptafánál.

Szűcs József, Mohács

Bethlen Gábor olyan életet tudott teremteni, hogy a három nemzet, a magyar, a székely és a szász, és a három vallás, a katolikus, a református és az unitárius békében élt egymással.

Mivel templom sok faluba, sőt városba is némelyikbe csak egy vót, az egyik vallás papja elmondta a maga istentiszteletit és a hívei meghallgatták, kijöttek, a következő percben ment be a másik ugyanabba a templomba, már azok kezdték a maguk istentiszteletét, és aztán ugyanígy a harmadik, és nem vót olyan, hogy egymás hajába kaptak a templom előtt. De ez csak Bethlen Gábor alatt vót így, előtte is, utána is az uralkodó nem vót olyan, hogy a három nemzet és a három vallás békében élt volna egymással.

Szűcs József, Mohács

A PÁPA NEM ÁLLT BETHLEN MELLÉ

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem Erdélyből meghódította egész Magyarországot, kicsinyke, de fegyelmezett hadseregével. Csak egy nagy baj vót, hogy a római pápa nem állt Bethlen mellé, mert Bethlen protestáns vót. Hozzáteszem: ezúttal a pápa hibázott, és biztos, hogy a másvilágon süttögetik is az ördögök.

Szűcs József, Mohács

ZRÍNYI ÉS VITÉZEI

Történeti valóság, hogy II. Szulejmán 1566-ban ismét nagy sereggel indult Magyarország felé. De Zrínyi Miklós útját állta, kétezer vitézével bezárkózott Sziget várába. De ugyanakkor nagy keresztény sereg állt Győr alatt osztrák parancsnokság alatt.

Zrínyi és vitézei közel egy hónapig védték Sziget várát, de miután a törökök elvezették az Almás patak vizét, a vár árkat föltöltötték, ágyúikat közelebb vontatták, katonáikkal a föltöltött árkon könnyebben át tudtak jutni. Levegőbe röpítették a lőportornyot is, Zrínyinek már nem sok kilátása vót a megmaradásra.

A szultán a győzelem előtt néhány nappal meghalt. A nagyvezér látta, hogy a várvédők már nem sokáig tudják tartani magukat, de tudta, hogy ha a törökök között elterjed a szultán halálának a híre, akkor lehet, hogy nem

harcolnak tovább. A szultánt díszruhába öltöztette, a sátorba a trónjára ültette és a sátor ajtaját kinyitották, hogy a harcoló sereg láthassa a szultánt.

Így a török harcosok nem szereztek tudomást a szultán haláláról és a várt el is foglalták.

Zrínyi, amikor már a löportorony fölrobbant, löpőpor nem lévén, látva, hogy az ostromló sereget föltartóztatni nem tudja, elhatározta magát a ki-rohanásra. Könnyű ruhába öltözött, a páncélt levetötte, hogy mentül előbb halálos sebet kapjon és megmaradt vitézeivel kirohant a várkapun. De előbb egy ágyút odavontatott, rálövete a kapu előtti törökökre, aztán amíg bírták erővel, amíg el nem véreztek, addig harcoltak, addig vágták a törököket. De mivel a törökök nagyon sokan vótak, a mieink hősi halált haltak.

De van ennek egy csöppke folytatása, ami tanulság a magyar történelemre. A török vezér Zrínyi levágott fejét elküldte a keresztény táborba a császári vezérnek:

– Itt küldöm legvitézebb tábornokotok fejét, jobban is vigyázhattatok volna rá.

Szűcs József, Mohács

VETÉLYTÁRSAK VÓTAK

Zrínyi Miklós halálra szánva magát, bezárkózott kétezer vitézével Sziget várába. Ez tény, de az is tény, hogy Zrínyi bízott abban, hogy a Győrnél táborozó keresztény sereg fölmenti majd. Nyolcvanezer főnyi keresztény sereg táborozott Győrnél, és Zrínyi fejét elküldte a török vezér oda a táborba, és azt üzenté:

Itt van egyik legvitézebb tábornokotoknak a feje, jobban is vigyázhattatok volna rá. Úgy néz ki, hogy Zrínyi meg a császári parancsnok, gróf Salm Miklós vetélytársak vótak, és mintha a vetélytársi számítás tartotta volna vissza a császári vezért Szigetvár fölmentésétől.

Szűcs József, Mohács

SZULEJMÁN SÍREMLÉKE

A törökök azokban az években, még Magyarországot ők hódoltatták, egy márvány türbét – síremléket – építettek afölé a hely fölé, ahova Szulejmánnak a belső részeit eltemették. Van is Szigetvár környékén egy ilyen nevű falucska, hogy Turbék, magam is jártam ott.

Szűcs József, Mohács

ITT VAN SEGÍTŐ MÁRIA!

I.

A székelyek, amikor megtudták, hogy János Zsigmond unitárius csapataival közeledik, kaszát-kapát fogtak, s a Tolvajos tetőn ütköztek meg. A harc eldöntetlenül folyt, amikor a barátoknak eszükbe jutott, hogy ki kell hozni Segítő Máriát. Levették a főoltárról a Mária szobrot, föltették szalmába egy kis szekérre, s egy számárcsődörrel kivitték az ütközet helyére, s felállították egy csutakra. S mikor a székelyek meglátták:

— Itt van Segítő Mária! — kiáltották, s Mária olyan erőt adott a székelyeknek, hogy János Zsigmond serege megfutamodott, s az unitárius vallás nem jött bé.

Salló István, Zsögöd

2.

János Zsigmond hadaival a Tolvajos tetőn ütköztek meg a csíki székelyek, s legelsőnek a gyergyóalfalviak. S a gyergyóalfalviaknak most es az a jog megvan adva, hogy a somlyói búcsún ők mennek elől.

István Lajos, Korond

A NEMESI LEVÉL

A nemesi levelet az ősatyám Bocskai Istvántúl kapta. Az elődjeink Erdélybe valaók vaótak eredetileg, és mikor beálltak Bocskaihoz, akkor települtek le Szerepre, majd utána kerültek át Asszonyszállásra.

Hát kérdeztem a nagyanyámtúl, hogy mért kapták a fejedelemtúl a nemesi levelet?

Azt mondta, hogy az az ősnagyatyám, aki kapta, csatában vót, gyalogos katona vaót. Aztán vitték a fejedelmet szekíren, és olyan hepehupás vaót a föld, aztán kiesett a tengelyvígszeg, mán kijött vóna kerík, aztán ahogy szaladt ott mellette, hogy ki ne essék a fejedelem alól a kerík, odanyomta az ujját a tengelyvígszeg helyére.

Aztán nem esett ki a kerík, de úgy összeroncsolódott az ujjá, hogy le kellett vágni a középső ujját, és hát ezír kapta a fejedelemtúl a nemesi levelet.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

Bocskai István előbb a Habsburgokkal harcolt, a császár híve vót, de amikor a császár egyik vezére el akarta foglalni Bocskai birtokait, Bocskai birtokaira fájt a foga, akkor Bocskai kénytelen vót magát védeni. Úgy is jelentötte ki ő maga, hogy: „ha a császár őfelsége el nem kergeti magától az ágyúival, híve maradt vóna őfelségének.”

Elég az hozzá, hogy Bocskai úgy győzött a császári csapatok fölött, hogy a hajdúkat fölbíztatta: ha mellé állnak, azokat a magyar hajdúkat, akik addig a császári seregekbe harcoltak, hogyha mellé állnak, akkor ő letelepíti őket.

No így is történt, a hajdúk mellé álltak. Bocskai egyik vára ellen vonult a császári sereg, a hajdú kapitány az embereivel megbeszélte, hogy hosszan húzzanak el a németek mellé, és aztán adott jelre támadják meg őket váratlanul. Úgy is történt. Átálltak Bocskai pártjára, és le is telepítötte őket. Állta a szavát, birtokot adott nekik. Aztán tudjuk, hogy a törökök koronát is küldtek neki, magyar királynak akarták, de Bocskai, hogy miért, miért nem, megköszönte a koronát: őnéki elég a fejedelemség is.

Aztán nagyon komolyan uralkodott az alatt a rövid idő alatt, és lehet, hogy megrövidítötte vóna nemzetünk keserveit, ha tovább él, és más irányt vesz magyar nemzetünknek a története. De sajnos néhány éves uralkodása után váratlanul meghalt.

Úgy hírlett, hogy Kátay Mihály, a titkára mérgezte meg, az osztrákok bérelték fel, ígértek neki pénzt, birtokot, tisztséget, és ezért a hajdúk le is vágták, összekoncolták Kátay Mihályt.

Szűcs József, Mohács

EREDETILEG MARHAHAJCSÁROK VAÓTAK

A hajdúk eredetileg marhahajcsárok vaótak, hajtották a marhákat Nímetországba, mer Nímetország vót a valamikori szürke marháknak a fővásárlója, és ezeket azír fizettík, abbúl íltek, hogy hajtották a marhákat az Alföldrú Nímetországba. A hajdú szaó is abbúl van, hogy hajtó, aztán lett belüle: hajdú.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

I.

Az úgy történt, hogy pároztattak és a bika megvadult, és akik gondozták, azok erre elugráltak, elszaladtak, ütlegelték, kutyákkal haraptatták és a bika a kerítést áttörte, ki az utcára. Erre Báthori, ez egy óriás-erejű ember volt, erre szólt az inasának, hogy hozza ki a kardját. Az inas kivitte, Báthori eléállt a bikának és egy csapásra leütötte a fejét. Erre felfogta a bika fejét és a templom tetején keresztüldobta. és ez hírül ment. A király is meghallotta és kérte a kardot, nem hitte, hogy olyan kard létezik, hogy a bika fejét egycsapásra le lehet vágni.

Ö erre azt üzenté:

— A kard az volt, csak a kar nem az.

2.

Aztán rá pár évre történt, hogy szép lánya volt és ezt a papok elrabolták, elvitték és az alagútban használták jó ideig. Aztán Báthori megtudta, hogy hol a lánya, valaki besúgta, s mikor ő ezt megtudta, kérte a királytól, engedje meg, hogy ennyi s ennyi idő alatt amennyi papot ki tud végezni, annyit kivégezzen. Hát hogy hányat, hányat sem, nem tudom, de nagyon sok papot kivégzett avval a karddal, mert ő azt a kardot visszakarta.

Daróczi András, Bátor

A KIRÁLYI KORONA

A korona a balogi templomba vót elrejtve, oda rejtették el. A templom tornyán korona is van, nem kereszt, hanem a magyar korona, még a gyerekkoromban rajta vót.

Gaspari János, Drégelypalánk

ZRÍNYI FÁJA

Van egy körtefa, szakos körtefának mondják, ősszel érik, úgy szüretbe, ollan barna, leves körte terem rajta, de ollan öreg az a fa, hogy sönki se tudja a korát se. Azt mondják, hogy Zrínyi oda szokta a lovát kötnyi, mikó gyütt. Jó időbe belátnyi onnan a horvát csáktornyai högyekbe. Azt mondják, hogy ahó a fáhó szokta kötnyi a lovát, mindég ott szokott pihenni a högyháton.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

Zrínyi Miklós a högyvégnél lévő Aligvári csárdába is be szokott menni ki-séretéve egyet pihenni. Ott látta mögötte a szép Bolla Borbálát is, aki édesapjával a zánkai vásárból hazafelé gyűjtött mögötte a csárdánál. Zrínyi is odavitte a lovát a váluhó, ahol a lány itatta a lovaikat. De Zrínyi Miklós olyan szomjú lett a lány szömének tekintetű, hogy be költött ténny egy itatra is, ahol a lány apja iddögált. Illendően tudakóta, kije az a szép lány a kútnál? – Hát az öregé – súgta a kocsmáros az öreg Bolla felé intve. – De csak csínján nézögesse nagy uram, mer az öreg igön harapós kedvébe van. Sokszor kijár erre a török Kanizsa alú, aztán nemrég is ehajtották a legszöbb lovát.

Odamönt Zrínyi, azt mondta: ha gyönnök a törökök, húzzák fére a harangot, amely a göricei dombon áll, ű meg fogja hallani és siet a csapatával a segítségükre. Nem is mertek a törökök erre gyönni, mer ha a környéken csak fölbukkantak, a pátróiak féreverték a harangot és jött Zrínyi a csapatával és elkergette űket.

Dömötörffy Jözsefné, Nemespátró

NEM MARADT TÖBB MAGYAR, MINT AMENNYI EGY ÖREG TÖLGYFA ALATT ELFÉRT VOLNA

Zrínyi Miklós 1664.januárjában égette föl az eszéki hidat. Kevés császári csapat és magyar katonaság vót vele. De útközben Baranyában és Somogy déli részén, merre a hadai elvonultak – Horváth Mihály szerint – ötszáz falut elhamvasztott.

Hát amennyire én Zrínyit ismerem, neki nem az vót a célja, hogy a hódolt-ság területén élő magyar jobbágyok életét megkeserítse, télvíz idején fejük fölött fölgújtssa a tetőt, tessék elképzelni: apró gyerökök, tehetetlen öregök, szülő asszonyok, és ezek mind földönfutók lettek, mocsarakban, erdökben húzódtak el, ki hogy tudott, ki hogy bírta, sokan elpusztultak közülük. A háború mindig sok áldozatot kíván. Ez az 1664-es hadjárat csak pár hónapig tartott, visszavonult Csáktornyára, az ő hazájába, megírják a történészek, hogy hány ezer szarvasmarhát, hány ezer lovat vitt magával zsákmányként.

De ez csak a kezdet vót, mert ez 1664 telén vót, Buda felszabadítása 1686-ban vót, a nagyharsányi győzelem a törökök fölött 1687-ben, több mint húsz év telt el, amíg a törököt viaszorították a Dráván túlra. Addig a császári csapatok északról, a törökök délről támadtak, és mindegy vót: török szpáhi, tatár harcos, vallon zsoldos, vagy magyar hajdú jött, egy se kimélte a szegény népet. Kipréselni, kiverni belőle, hogy hova rejtette el az utolsó garasát is.

De még ezzel sem lett befejezve, mert a török háborúk még hosszabb ideig folytak, és esetleg egy-egy portyára visszamerészkedtek. Úgyhogy mire vége lett Baranyában a háborúnak, olyan kevesen maradtak magyarok, idézve azt az egykori szent könyvből való próféciát: majd lesz a világ végén olyan istencsapás, hogy annyi ember marad, hogy öreg tölgyfa alatt elférnek.

Hát Baranyában sem sokkal több maradt, sőt, talán nem is maradt több magyar, mint amennyi egy öreg tölgyfa alatt elfért volna.

Szűcs József, Mohács

A BÉCSI UDVAR ÖLETTE MEG

Zrínyi Miklósról a történelem könyvek azt írják, hogy vadkan ölte meg, de több legenda is kering arról, hogy nem vadkan ölte meg, hanem úgy ölték meg, a bécsi udvar ölette meg.

Szűcs József, Mohács

A KATONÁK HORDTÁK ESSZE A CSÁKÓIKVAL

Zombától nem messze a mezőn van egy domb, ami most bé van ültetve szőlővel. Ennek a keletkezését úgy beszélik az öregek, hogy amikor a törököt űzték ki Magyarországról, igen nagy vereséget szenvedtek a törökök, s ennek emlékeztére a magyar katonák hordták essze a csákóikval ezt a dombot, hogy emlékeztesse az utódokat, hogy a százötven esztendő's törökuralom alól megszabadultunk.

Gáspár Antal, Istensegítség

THÖKÖLY IMRE

Thököly Imrét nevezték Kopasz fejedelemnek. Thököly táborozott itt ezen a dombon és róla nevezték el ezt a dombot Kopasz dombnak.

Sándor Béla, Jászárokszállás

Amikor a mohácsi vészt követően megerősítették az egész véd-rendszert és a maradék királyi Magyarország legfontosabb erődjévé vált Győr vára, akkor a környező templomokat lebontották és abból az anyagból építették meg az úgynevezett Szentegyház bástyát. A templomokból nyert téglákat építették be ebbe és hogy valamiképpen legalább az emlék folyamatossága megmaradjon, hogy íme ezeket a téglákat templomok bontásából szereztük, ezért Szentegyház bástya lett e neve.

Gerencsér Miklós, Aszófő

BÁTA BETELEPÍTÉSE

Édesanyám nekünk csinált fűzfasípot. Vót ottan egy fűzfabokor. Mikó má lehetett fűtő, akkó:

– Édesanyám, gyűjjön, csináljon nekünk fűzfa sípot.

Akkó mikó édesanyám csinálta azt a fűzfasípot, a kés nyelive ütötte, hogy váljon el a bőritű. Akkó elkezdte azt mondani, hogy:

Erre gyere, somfa,
somogyai fűzfa.
Ez a kisjány sípot kér,
adjá neki macskadudát,
hadd dudáljon vele.

Akkó:

Viri, vele
viri vele –

mondtuk mi is vele. Aztán beszéltünk is róla, hogy ez mit jelent. Hát ugye a törökök megszátták Bátát. Aki menekűt, ement, erre erdő, mocsár, minden vót. Na mikó visszagyűttek, nem sok maradt Bátábú, se templom, semmi se vót. Mikó eztán Mária Terézia telepítette be a svábokat, Báta nem fogadta be. No aztán akkó ide telepítette Somogybú meg Zalábú. Bátán rengeteg Sümegi, Berényi, Somogyi, Karádi nevű van. Az én nagymamám is Karádi vót. Az a somogyai fűzfa – lehet, hogy még onnan hozták ezt, mer az én nagymamám is Karádi Panni vót.

Vörös Mihályné, Báta

Ő HOZTA A ZÁSZLÓT BEFELE

Azt mondták mindig az öregek: olyan régi család vagyunk Karcagon, hogy olyan rígen áttelepültek az őseink Szerepről, hogy már Asszonyszálláson is laktak, mikor még Asszonyszállás megvaót.

A török alatt elpusztultak a települések, mer elmenekültek, a legtöbb részt felígették a törökök, a lakosságot legyilkolták és olyan kevés lakosság maradt, hogy nem a saját települését hozta helyre mindenki, az a kevés lakosság má nem ülte meg a régi kis faluhelyet, hanem összefogtak. A karcagi határba kilenc kis falu vaót valamikor és összefogott a kilenc falunak a lakossága, és olyan helyre mentek, ahol addig nem vaót település, és akkor ülték meg Karcag városát.

És olyan szíp lány vaót az én ősőreganyám, tizenhat esztendőös vaót, hogy fehér lovon ő hozta a zászlót befele ide Karcagra, aztán a megmaradt nép úgy vonult utána befele.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

A PROTESTÁNS PAPOKAT MEGGYILKOLTÁK

A reformáció idején a protestáns papokat ott gyilkolták meg, annak a dűlőnek a neve: Papölés.

Varga József, Méra

A BALKÁNI LAKOSSÁG ELMENEKÜLT

I.

Amióta a törökök megvetették a lábukat a Balkánon, azóta a balkáni lakosság, mivel nem tudott megegyezni velük, mert keresztények voltak, a szerbek ugyan pravoszláv keresztények, de a bosnyákok jórészt római katolikusak vótak, természetes, hogy a mohamedán hódítókkal nem tudtak dűlőre jutni. S elég az hozzá, hogy ez a lakosság aztán, ahogy tehette és aki tehette, elmenekült a hazájából és hát a legtöbben Magyarországra jöttek, mivel itt menedéket találtak. Magyarország akkor még erős állam volt, itt még akkor menedéket találtak a törökök ellen. Itt éltek, itt telepedtek le, sokan be is olvadtak a magyarok közé.

Szűcs József, Mohács

2.

A szerbek lent vótak és a törökök jöttek főfelé, akkó ezek a rácok, szerbek, bunyevácok menekűtek előre, Mohácsra, Bajára, Bátyára, Rácalmásra, Szentendrére és végig a Duna mellé. Úgy kerűtek fő három vagy négyszáz éve.

Bosnyák Sándor, Bezdán

A KŰBÁRÁNY

Vót egy kűbárány ottan, amint dobágattak a barányára mindég, ha hantos vót a föld, és, egyik idább, másik odább, egyik határtú a másikra. Má letörött a lába, má letörött a füle, letörött a feje. Még eccé gyün egy valami szakállas embör. Aztán kérdözi ott az emböröket, akik ott dolgoztak:

– Mondják, nem láttak itt maguk valamikor egy kűbárányt?

– Dehogynem. Hát itt rakták a barányára.

– Hát hol, merre lehet?

– Hát körülbelű itt lesz, menjen csak, nézzen körű.

Hát meg is találta. Aztán addig babrált, még valahogy valamit kinyitott rajta és egy rakás aranypénz kihullott belűle.

Ez vót a Vízijárásnak a kincs-legendája.

Szűcs József, Mohács

RÁKÓCZI HÍRE-NEVE

A régi öregektől tudom, hogy mikor Rákóczi született, akkor mán a vár a Rákócziaké vót, és nem egy, hanem három hársfát ültettek, hogy az ő dicsőségére nőjjenek. Kettőre még emlékszem, nem régen vágták ki őket. A harmadik, a legnagyobb a templomnál vót, az magasabb vót, mint a templom tornya. Az öregektől többször hallottam, hogy olyan nagy lett Rákóczi híre-neve, amilyen nagyra nőtt az a legnagyobb hársfa.

Magyar József, Regéc

A PÁTEREK TANÍTOTTÁK

I.

Az öregek mondták, hogy Rákóczi egy éves vót, amikor ide került és itt vót öt éves koráig. A páterek tanították mindenre, írni-olvasni, kardforgatni, lovagolni. A régi öregek mondták, akik, mikor én olyan gyerek vótam, már akkor kilencven évesek lehettek, talán még élt is Rákóczi, mikor ők fiatalok vótak.

Magyar József, Regéc

2.

A gyerek Rákóczi, mikor az édesanyjával ide költözött, akkor itt kapta az első lovát, itt tanították meg a regéci várnál lovagolni.

Béres Tibor, Mogyoróska

JELADÁS A VÁRBÓL

Valamikor vót jeladás a várból. A falu felső végén lakott a trombitás. Azt a kutat, ami ott van, úgy hívják ma is, hogy Trombitás kút. Amikor meglátta a jelet, kiszaladt ide a Bálint hegyre, belefújt a trombitájába és mindenki tudta, hogy menni kell a várhoz.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI JOBBÁGYAI

A regéci vár az itteni falvaknak a központja vót. A házak nem így álltak, mint ahogy most állnak, minden ház ablaka oda nézett a vár felé. Rákóczi jobbágyai vótak mind, s várták, hogy a vár fokáról megszólal a tárogató. A tárogatóknak különböző jelzései vótak, amit a jobbágyok értettek, tudták, hogy munkára kell menni, vagy ide-oda. Kinyitották az ablakot és hallották a tárogató hangjait.

Béres Tibor, Mogyoróska

RÁKÓCZI GYÖMRŐN SEREGSZEMLÉT TARTOTT

Csak egy alkalommal, 1705. július 3-án vót Rákóczi Gyömrőn. Üriban lakott, Uri itt van Péteritől három-négy kilométerre. A seregeket ide rendelte Gyömrőre, a Mányarétre, itt tartott szemlét, és itt mondott beszédet.

Szabó Gyula, Borossébes

LELÖKTE A TORONYBÓL AZ IMÁRA HÍVÓ MÜEZZINT

Mikor ez az eset történt, Bottyán János ott diákoskodott Újváron, és mint lelkes fiatalember egy hajnalba fölcsont a müezzint után a minaret tornyába és lelökte a toronyból az imára hívó müezzint. Majd aztán történt, hogy csatlakozott Rákóczi seregéhez és a fejedelem egyik legvitézesebb és legtehetségesebb tábornoka lett. Az egyik csata közben fél szemére megvakult, ezért nevezték később Vak Bottyánnak.

Szűcs József, Mohács

AZ ÓNODI ORSZÁGGYŰLÉS

Az ónodi országgyűlés nem a várban volt, hanem a váron kívül, a körömi réten. Ott egy nagy sátorban volt az országgyűlés.

Soltész Aladár, Ónod

Van egy határrész, amit Nyakvágónak neveznek. Okolicsányit és Rakovszyt az ónodi országgyűlés után kivégezték, és az ítélet Nyakvágón lett végrehajtva.

Udvari Sándor, Ónod

A CSATORNÁN KERESZTÜL MENEKÜLTEK

A labancok bekerítették a munkácsi várat. A kurucok nem akarták labanc kézre adni magukat, sorba lementek a kútba, és a kútból egy csatorna vezetett ki a Latorcára. A csatornán keresztül menekültek el.

Bíró Ernőné, Zápszony

Az itt lakó nép várórség vót. Magyar Balázs vót a várnagy, az ő családja is itt lakott a Csonkási tanyán. Amikor 1940-ben a zsidótörvényt behozták, akkor nekem is minden papírt be kellett szereznem, hogy nem vagyok-e zsidó származású. S akkor tudtam meg, hogy a mi családunk is Magyar Balázstól származik.

Magyar József, Regéc

KRAKKÓIG SZÁLLÍTOTTÁK A HALAT

Rákóczi idejében nagy halastó vót itt, amit a hegyi patakok tápláltak. Regécig fel vót fogva a víz és egész Krakkóig innét szállították ökörszekerekkel az élő halat. A szekérkaraván ment húsz kilométert, akkor lecserélték a fogatot, friss vizet öntöttek a kádakba, s úgy vitték tovább.

Béres Tibor, Mogyoróska

CINKA PANNA HÁZA

A Vár utca 17. szám alatt van egy telek, amin egy nagyon régi ház állt. A szóbeszéd szerint az volt Cinka Panna háza. Az öregek úgy mondták, hogy Cinka Panna Rákóczi hegedűse volt és Rákóczit mindenhova követte.

Udvari Sándor, Ónod

RÁKÓCZI INDULÓ

A régi öregek mondták, hogy mikor Kassát ostromolták a kurucok, Kassátúl erre felé van egy falu, ott táboroztak. Mán elő vót készítve a tüzéség, de mán le vótak gyengülve, s akkor megérkezett Regécről a bor, mert itt akkor is szőlők vótak és Cinka Panna elkezdett nekik kobzoson játszani. Akkor elkekezett a Rákóczi induló, azokból a kis akordokból, amit Cinka Panna játszott. Akkor ott ittak, vérszemet kaptak, s hajnalba megrohmozták Kassát és elfoglalták.

Magyar József, Regéc

A PERESKEDŐ PÁSZTÓIAK

A pásztóiak nagyon nyakasok vótak, már akkor is pereskedtek Rákóczi idejében is. Rákóczinak tudomására jutott, hogy ezek milyen régen pereskednek és lovas küldöncöt küldött olyan paranccsal, hogy hagyják abba a pereskedést. A pásztóiak be se engedték a lovasküldöncöt, hanem ezt üzenték a fejedelemnek, hogy az életüket áldozzák érte, de a peres ügyeikbe még ő se avatkozzon bele.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

OSZTRÁK KATONA KÖPENYBEN MENT KI A BÖRTÖNBŐL

Rákóczi a bécsújhelyi börtönből megszökött. A felesége egy osztrák hadnagyot, aki Rákóczi őrszésére vót rendelve, a maga pártjára állított. A hadnagy katona köpenyt adott rá (mer az egész őrségöt nem tudta leszerelni) és osztrák katona köpenyben ment ki a börtönből. A közelben már várt rá a hintó, és azzal ment tovább.

Szűcs József, Mohács

RÁKÓCZI FÁI

1.

Nem messze van ide Igal, tíz-tizenkét kilométer, ott van Rákóczi fája, az alatt vót Rákóczi sátra.

Erős László, Tiszafüred

2.

Vót itt egy nagy-nagy bükkfa Baskó és Mogyoróska község határa területén, arra mondták, hogy Rákóczi-fa, de azt még a 30-as években kidöntötte a vihar. Rákóczi a vezéreivel az alatt a fa alatt szokott tanácsot tartani.

Magyar József, Regéc

3.

A tolnai hajóállomás alatt van egy tőgyfa, amirő azt mondták, hogy olyan öreg, hogy valamikor a kurucok táboroztak alatta. Ott pihentek, hűseltek.

Bosnyák Sándor, Bezdán

4.

Nem messze vót Rákóczi fája. Ki van már vágva. Ahogy megyünk Kassa felé, az út mellett százötven méterre vót. Mikor Rákóczi menekült, ott pihent az alatt a fa alatt. Erre ment el, a dárghi hegyek alatt, fel az erdőségen ment át Lengyelországba.

Gédra Imréné, Magyarböd

RÁKÓCZI ALAGÚTJAI

1.

A boldogkőváraljai várból Rákóczinak egész alagútjai vótak, azon el lehetett menni nagy messzeségbe, egészen Krasznahorkáig is föl mindenütt alagúton. Ők úgy közlekedtek az alagutakban Rozsnyóra is. Mint gyerek, az apámtól emlékszem, aki magyarázta, hogy volt olyan rész, ahol egy kilométert el tudtak menni a föld alatt.

Novák Andrásné, Tállya

2.

Elbontották a rozsályi várat, a háború után, nagyon szép vár vót máskülönb. Aztán ahol lementek, vót egy vasajtó, abba lehetett végigmenni egészen Ecsedig, ott van egy vár megint. Innen Rozsályból Ecsedre Rákóczi az alagúton ment, ott bújdosott.

Fehér László, Csengersima

3.

Vót egy alagút a vártúl. Azt mondták, hogy Nagyecsedbe negyven cigány családot telepített Rákóczi. Azér is olyanok az ecsediek, hogy bocskorosok. Most má lehet nem annyira, de régen bocskorosok vótak.

Máté Miklós, Kocsord

4.

Azt hallottam, hogy Munkácsról Beregszászig, meg Beregszásztól Tarpáig vót valami alagút Rákóczi Ferencnek, de össze vót má abba az időbe, az idő összeomlasztotta. Alagút, ahun Rákóczi bújdosott, Munkácsról Beregszászon keresztül egész Tarpáig, de má abba az időbe összeomlottak a falak, az alagút falai.

Csürke Béla, Tarpa

5.
Egy alagút van itten, az a regéci várral összeköt. Hát azt mondták, hogy Rákóczi azon menekült a regéci várba.

Király Józsefné, Boldogkőváralja

6.
Mindenki azt regélte, hogy ez a regéci várral alagúttal össze van kötve. Azt mondták, hogy beleengedtek egy kacsát az alagútba és a regéci várban jött ki a kacsá.

Jacenkó Ferenc, Boldogkőváralja

7.
Az ecsedi várbú vót egészen Erdődig, az erdődi várig alagút.

Kiss Sándor, Tyukod

8.
Az a beszéd járta, ástak valamikor, hogy Rákóczinak alagútja vót keresztül a láp alatt, Csengerbú az alagútban járt Nagyecsedre.

Csáki János, Ura

9.
Hallottam az eleimtű, hogy a rozsályi vártú Munkácsig vót egy alagút, onnét jártak Munkácsra a rozsályi vártú.

Balogh József, Csengersima

10.
Az ecsedi vártúl az erdődi várig vót az alagút. Nem járt benne senki, én se, de mindég azt tartották, hogy ez Rákóczinak az alagútja.

Kiss Sándor, Tyukod

11.
A Kajus papótú hallottam azt, hogy ű olyan tizenhárom-tizennégy éves kölyök lehetett, mikor őrizte a kanokat, aztán akkor egy juhással ahogy mentek, hát tanáltak egy követ. A követ felemelte a juhász, de nem mert lemenni az alagútba.

Kiss Sándor, Tyukod

12.
Csitárba van, ahol a templom van, csitári luknak hívják. Mi gyerekek gyertyával jártunk be, mer az a várig ment, Csitárból a Drégely várig ment az az alagút.

Abrándi Jánosné, Hont

13.

Itt vót egy alagút, még ennek két éve megvolt az alagút lejárata, ami által vezetett a Szovjetunióba, innen oda lehetett rajta menni. Az is nevezetes vót, Rákóczi, Esze Tamás, ezek jártak rajta.

Zeke Zsigmondné, Tarpa

14.

Innen a templom alól vezetett az alagút, a kolostor alatt is vót alagút és innen egészen a hasznosi várig ki lehetett menni az alagúton, a hasznosi vártól pedig az Ágasvárig.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

15.

Azt mondta a nagyapám, amikor még élt, hogy a hollókői várat az úgynevezett Pusztá templommal, ami a vártól olyan öt-hatszáz méterre van, a vár pincéjéből alagút köti össze.

Kelemen Ferenc, Hollókő

16.

Regéc várát a sárospataki várral alagút köti össze, és az alagút megvan ma is, csak az idők folyamán beomlottak ezek az alagútak.

Horváth Tibor, Tállya

17.

Mint gyerekek, szintén a szőlőben kötöttünk és egyszer kimentünk így nyáron kötni és akkor rettenetes mély gödör támadt a szőlőnek úgy fent a partjába. Nem tudtuk, hogy mi az. Hát akkor mondták, hogy Rákóczinak itt van az alagútja.

Antóni Miklósné, Tállya

18.

Ebbe a kútba, a várkútba beengedték a kacsát, hogy hol fog kijönni? A falu közepin van az úgynevezett piackút, nyitott kút, ott jött ki a kacsa.

Szárnyas Sándorné, Tállya

19.

A várból négy alagút vezetett ki. Az egyik északra, Regéc felé, a másik keletre, úgy hívják azt a részt, hogy Palánkos, mer ott vót a várpalánk, azon alól is meg lehet találni a kijáratot. A harmadik az úgynevezett Malom patakánál vót, és a negyedik a nyugati részen, a Kunhegy nyugati oldalán.

Magyar József, Regéc

SZIKLÁBA VÁGOTT KÚTBÖRTÖN

A regéci várban vót egy függőlegesen lemenő, sziklába vágott kútbörtön, ilyen ötször öt méteres, sima fallal, ahonnan megszökni lehetetlen vót. A fogva tartottaknak kötélén engedték le az élelmet is.

Béres Tibor, Mogyoróska

RÁKÓCZI SEBEZHETETLEN

A régi öregek mondták, hogy mindenki rajongta a nagyságos fejedelmet. Azt mondták, hogy három ezüst hajsál vót a fejibe. Úgy gondolom, hogy három szál ősz haja lehetett és azt gondolták ezüst szálnak.

S azt mondták, hogy Rákóczinak olyan lova vót, hogy értette a gondolatját, ilyen táltos-szerű ló vót. De ehhez nem kell messzire menni, nekem is vót olyan lovam, hogy mentem kifelé, két irány vót, ahova jártam és nem mondtam, hogy hova megyünk, és mégis arra ment, amerre én gondoltam.

S még azt mondták, hogy Rákóczi sebezhetetlen, nem fogja a golyó, nem vágja a kard. Hát igen, mer őneki páncélinge vót a másik ruha alatt.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI ASZTALA

1.

A Nagy oldal és a Tokár között van egy nagy kerek kő, az vót Rákóczi asztala, s körülötte van tizenkét kő, azon ültek. Az öregek szerint Rákóczi a vezéréivel azon az asztalon szokott ebédelni.

Ruszkai Imréné, Regéc

2.

A 48-as szabadságharc után aztán idejöttek az alföldi betyárok, Rózsa Sándor és a többiek. Jó forrás van ott, vadászni is lehet, és a kőasztalt ők ülték körül. Ma már legtöbbször úgy is hívják, hogy a Betyárok asztala.

Magyar József, Regéc

Esze Tamás családja itt lakott Regécen. Egyszer jöttek a labancok, Tamás a várba vót, a felesége meg fogta a Tamáskát és ment fel a várba az ura után az ösvényen. A gyerek sírt, s mondta neki, hogy:

– Csitt Tamás.

S ma is úgy hívják azt a területet, hogy Csittamás, ilyen libalegelő.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI MONDÁSA

Amikor Rákóczit letartóztatták a Zemplén megyei várában, akkor az egész országon végighurcolták egy batárban. Nem jut eszembe annak az osztrák generálisnak a neve, aki meg volt bízva, különben nagyon emberséges kísérő volt, és az volt a tervük, hogy Buda felől jövet Győrben fognak megebédelni. Éppen piaci nap lévén, szombat, rengetegen voltak a város főterén. És amikor híre futott annak, hogy Rákóczit viszik, ki akarták szabadítani az osztrák zsandárok fogságából és akkor a generális, aki felelt azért, hogy Rákóczit elvigyék Bécsűjhelyre, megijedt és gyorsan kivágtatott a városból. Lovas kísérek fogták közre a batárt és a Rábca hídjánál állapotdakt meg. Gyönyörű szép kies hely, hatalmas nagy nyárfákkal. Meleg idő volt és akkor tértek déli ebédre a halászok is. És látták, hogy olyan úri társaság van ott, és valahogy ők is megtudták, hogy Rákóczit viszik az osztrákok és az abda halászsoknak a vezetője egy jó nagy kövér pontyot vitt oda az ebédelő társasághoz és azt mondta, hogy ők szegény halászok, nincs másuk, dehát ez a legszebb hal a mai fogásból, fogadja el tőlük. Nagyon szépen megköszönte a halat Rákóczi, és akkor felsétált vele, persze úgy, hogy közben ugye a puskás őrzői egy pillanatra sem hagyták magára, felsétált a hallal a hídra és visszadobta a Rábca-ba, és akkor mondta, hogy:

– Édes jó Istenem arra kérlek, úgy add vissza hazám szabadságát, mint ahogy visszaadom ennek a halnak a szabadságát.

És beledobta a Rábca-ba azt az ajándék-halat, és ez olyan élénken megmaradt az abdaiak emlékezetében, hogy aztán az ő kérésükre a 40-es évek elején megépült Rákóczi emlékműve.

Gerencsér Miklós, Aszófő

Én hallottam a táltosrú. A táltos lovon ment a fejedelemmel, lóháton ment. A fejedelem után való vót.

Kiss Sándor, Tyukod

A HALOTTAKVAL HADAKOZTAK

A labancok nagy erővel támadni akartak a kurucokra. Esze Tamás emberei, mivel velük szemben nagy erő volt, visszahúzódtak. A labancok egy temető irányában voltak felfejlődve és úgy nézték, hogy a temető hadállás, katonának nézték s megtámadták. Egész éjjel tüzeltek reá és nem tudták megmozdítani onnan. Amikor megvirradt, akkor vették észre, hogy a halottakval hadakoztak s szégyenkezve visszavonultak. S addigra erősítést kaptak Vak Bottyántól, s a labancokat hátba támadták s úgy elverték, hogy alig maradt belőlük hírmondó.

Gáspár Antal, Istensegíts

A KURUCVÁGÁS

Az öregektől így hallottam, hogy a kurucvágás olyan igazi magyar virtus. Ahol a kuruc levágott, ott a fej ment, vagy szétvágta a fejit.

Szigeti István, Hegykő

ESZE TAMÁS

1.
Esze Tamás innen eredett szegény családból. A leszármazottjai ma is élnek.

Tóth Benjáminné, Tarpa

2.
Esze Tamás familiája most is él, a leszármazottjai. Rákóczi is Tarpán bújdosott.

Csürke Béla, Tarpa

A REGÉCI VÁR

1.
Kincses vár vót, s vizesárokka és felvonó híddal is védve vót.

Béres Tibor, Magyarócska

2.

Odébb meg főzték a sört, úgy is hívják ma is azt a részt, hogy Serfőző.

Magyar József, Regéc

3.

A Rákóczi forrás ugyanott van, ahol a Rákóczi kő, nagyon jó, hideg vize van.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI KŐ

A Rákóczi kő innen a vártúl légvonalban három kilométerre van, Rákóczi mikor Rodostóba vót, az őmellette levő vitéznek az egyik onokája csináltatt oda egy Rákóczi címert, és bele van vésve abba a kőbe. Akkor vésték oda be, amikor Rákóczinak a hamvait hazahozták. Sajnos, a bujkáló román katonák a második világháború alatt beelölttek.

Magyar József, Regéc

HARCHEGY, ORVOSKÚT, SEREGÓDAL

Amint Kistormás felé megyünk, arra van Harchegy, ott nagyon nagy harcok vótak. Akkor idébb van egy vőgy, ott van egy kút, az Orvoskútnak hívják. Nagyon jó kútforrás a mái napig is. A kuruc katonák sebeit avval mosták, gyógyították, attól öleg hamar gyógyult a sebjük. Aztán az ellenség vonult arra, azt meg Seregódalnak hívták.

Pető Józsefné, Kölesd

A LABANCOKAT BELESZORÍTOTTÁK A MOCSÁRBA

A kurucok a hegyen keresztű gyűttek, fölűrű gyűttek, a császári sereg meg alúrú, és ott ütköztek meg, és a labancokat beleszorították abba a lápos mocsárba.

Pálfi Jánosné, Kölesd

MEGFORDÍTOTTA A LOVÁN A PATKÓT

1.

Rákóczi arról vót híres, hogy a lova patkóját hátrafelé fordította, hogy más-hol keresték, akikkel hadban állt.

Novák András, Tállya

2.

A patkója visszafelé vót Rákóczi lovának a talpán, ezt mán így többször hal-lottam.

Novák Andrásné, Tállya

3.

Rákóczi úgy tudta megtéveszteni a katonákat, mán akik üldözték, hogy a lo-vának a lábára visszafelé verette fel a patkót. És akkor ő arra ment, a nyom meg erre ment, és így nem tudták őtet elfogni.

Antóni Miklósné, Tállya

4.

Rákóczit üldözték, akkor ő mindig fordítva verette a patkóját. És ha Tállyára jött a várba, nem itt keresték, hanem Szerencsen. Őt sose tudták elfogni.

Szárnyas Sándorné, Tállya

5.

Azt mondogatták, hogy a kurucok rongyot kötöttek a lovak lábára és úgy mentek csendben az éccakába.

Gyenge Kálmánné, Tiszabökény

6.

Azt mondták, hogy Rákóczi megfordította a lován a patkót, mer üldözték, hogy azon a nyomon menjenek. Persze, a nyom úgy vezetett, mintha arra ve-zetett vóna.

Bíró Lajosné, Nagyecsed

7.

Rákóczinak táltoslova vót. Ha bajt érzett, akkor más irányba fordult, de olyan gyorsan szaladt, hogy nem lehetett utólélni sose. Azt mondták, hogy mind a négy lábán fordítva vót a patkó. Mikor errefelé ment, azt hitték, hogy emerre megy.

Lakatos Pál, Tiszakóród

8.

Fonákul ütötte fel a patkót, állandóan úgy járt, hogy a patkó azt mutatta, hogy erre megyen, de épp fonák-irányba haladt és így nem tudták megfogni.

Csáki János, Ura

9.

Rákóczit üldözésbe fogták, de addig nem tudták elfogni, amíg a lánya el nem árulta, mer fonákul vót a patkó felverve a lova lábára. Arra keresték, ahunnét ű elment. Azt gondolták, hogy errefelé megyen, aztán errefelé ment, nem arra. A lánya árulta el, úgy hallottam mán az öregektől.

Kiss Sándor, Tyukod

10.

II. Rákóczi Ferenc, mikor elbukta a szabadságharcot és üldözőbe vették a németek, az osztrákok, mikor ő menekült, a Vág folyónak a partján ment és hogy bement egy kovács mesterhez, hogy megpihen, de nagyon üldözőbe vót véve, mert minden másod órában utólérték, ha pihent. Nehezen tudott elmenekülni és mondta a kovácsnak, hogy nem sok ideje van a pihenésre, csak pár óra hossza, mert őneki menni kell. Voltak valami hatan, vót egy pár kísézője, avval együtt vótak vagy hatan, és azt mondta a kovács:

– Majd én segítek magán.

A lováról levette az ezüstpatkót és fordítva tette rá. Ahogy rátette, megmondta neki, hogy most, mikor elindulnak, mindnyájan a Vág folyónak a vizében menjenek. Majd mikor jó messzi elmentek, csak ott menjenek ki a folyónak a viziből, hogy ne lássák meg az osztrákok, hogy az ő udvarárúl indult el a fordított patkó. És mikor odaértek az osztrákok, keresik a nyomot, odavezetett, megismerték mindenütt Rákóczi lovának a nyomát. Csak mikor a Vág folyónak a partján vótak, sehogy sem tudtak arra rájönni, hogy ez nem Lengyelország felé ment, hanem visszafelé vezet a nyom. Hogy hogy lehet ez? Mire ők két napig ezen tanakodtak, mire ők ezt kitanálták, hogy feltétlen a kovácsnál fordították meg a lova lábán a patkót, Rákóczi Ferenc így tudott megmenekülni.

Kabai István, Karcag

RÁKÓCZI KÚT

Van egy magas hegytető, annak a háta megett van egy nagyon jó kútforrás. Rákóczi kútnak hívjuk, és annak nagyon jó vize van. Egy hatalmas régi-régi fűzfa van mellette.

Bandur Jánosné, Rombány

Mikor már a császáriak kezében vót a vár, akkor egy Apagyi Gábor nevű kuruc ezredes Fekete Mihály nevű legényével szénégető szekérrel közelítette meg a várat, szénégetőnek öltözve bementek a földalatti alagúton és a kincseket iszákokban hordták ki a szekérre. Az utolsó fordulónál a császári őrsjárat észrevette és megtámadta őket.

A kurucok egy galagonya bokor alá húzódtak, mert ők gyalogosan vótak, nem vihették el a szekerüket, s a galagonya bokor alól a kardjukkal ki-kiszúrtak a lovakra. Majd észrevették, hogy lefordul egy lovas a lovárúl, aztán megint egy, megint egy, de nem tudták, hogy honnan jön a segítség.

Aztán mikor elmenekültek, akkor jött hozzájuk a kanász. Ő ismerte az ezredest és figyelte, hogy közlekednek a titkos bejáraton. Amikor a járőrök megtámadták őket, ő a nyílával a hegyoldalból sorra lelőtte a járőröket.

Béres Tibor, Mogyoróska

BALOGH ÁDÁM FÁJA

Balogh Ádám kuruc brigadéros vót, a kölesdi csatában ő győzte le a császári sereget. Úgy beszélte édesapám, hogy később Szekszárd alatt esett el. A lovát lőtték le, a ló maga alá temette, és akkor halt meg. Ott van a fája. Körbe van kerítve abrincsal, mer beléütött a villám, kettérepedt, és akkó összeabrincsolták.

Oláh Sándorné, Kölesd

A RÉGI ÖREGEK MONDTÁK

1.
hogy a regéci várbúl a boldogkőváráljai várba alagút vezetett.
2.
A várnak mind a négy oldalárúl szólt reggel a tároгатó, evvel ébresztették a katonákat, s este is szólt, amikor nyugovóra tértek.
3.
A regéci vár vót a kincsesvár, mer ez vót a legbiztonságosabb. Árkok vótak, köveket göngörgettek, bevenni nem lehetett.

4.

Úgy híják, hogy Akasztódomb, a kurucokat akasztották ott föl, akik elárulták a nagyságos fejedelmet.

5.

Rákóczi virágoskertje nem messze vót: az akkori magyar virágokat, a violát, a muskátlit, a szegfűt nevelték.

6.

Rákóczinak olyan lova vót, akivel egy óra alatt megtette az utat a regéci vár és a sárospataki vár között. Így mondták az öregek.

7.

Rákóczi kincsei valahol a vár alatt vannak elrejtve, de lehet, hogy a Rákóczi kő környékén.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI LÁNYA

Rákóczinak a lánya szerelmes vót egy dragonyos tisztbe. A jegyingét varrta, amikor jöttek a császáriak, hogy az apját elfogják. Akkor a lány úgy árulta el az apját, hogy a szemével intett nekik, hogy ott van a belső szobában. De nem tudták elfogni, mer olyan helyen vót, hogy közbe több ajtó vót és egy őrnök nyitni kellett az ajtót. Az őrnök meg jelzett, és akkor Rákóczi elmenekült. Az őrnök levágták, de mire a másik ajtót is ki tudták nyitni, addigra Rákóczi elmenekült. Rákóczi akkor megátkozta a lányát:

– Minden évben csak egyet öltszél, s csak akkor menj férjhez, ha az inget befejezted, s ha egy kuruc vitéz megcsókol.

De ilyen kuruc még nem került, aki megcsókolta volna.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI HARANG

A katolikus templomban van egy 1620-ban öntött harang, amit II. Rákóczi Ferenc hagyományozott valamelyik felekezetre. A református templomban is voltak Rákóczi harangok, de azokat az I.világháború alatt elvitték és beöntötték.

Udvari Sándor, Ónod

KASZÁSKÚT

Sárospatakon a várban van a kaszaskút. Az elítéltet oda belökték, a kaszák felnyársalták és a teteme a Bodrog vizébe ment ki.

Soltész Aladár, Ónod

AMIKOR RÁKÓCZI MENEKÜLT

Az igaz, hogy amikor Rákóczi menekült, megfordította a lován a patkót, mer a labancok tudták, hogy ő lóháton jár, és akkor az északi alagúton ment ki, és ment a Rákóczi kő környékére. Oda az osztrák csapatok már nem mertek menni, mert az hatalmas őserdő vót.

Magyar József, Regéc

RÁCJÁRÁS

A Rákóczi szabadságharc ideje alatt sok sajnálatos esemény történt, ami másként is megtörténhetett volna, többek között a magyaroknak és a rácoknak az összeütközése.

Tudunk arról, hogy Károlyi Sándor megegyezett a rácok vezetőivel, hogy rác katonák csatlakoznak Rákóczi seregéhez, hisz egy az érdekünk. Egy a sorsunk, egy az érdekünk. Megegyeztek má részletesen, hogy majd mennyi katonát küldenek és együtt harcolnak Rákóczi seregében. Ám Rákóczi környezetében a fővezérségnél még nem tudtak erről a megegyezésről és mikor híre járt, hogy délvidéken a rácok mozgolódnak, akkor osztrák aknamunkára Rákóczi kiküldte Sándor Lászlót, hogy csöndesítse le a vidéket.

Hát persze, Sándor László kurucezredes elég keményen bánt el az ellenszegülőkkal, vagy nemcsak az ellenszegülőkkal, hanem mindazokkal, akiket ellenségnek velt. Ugyhogy a rácok, mikor híret vették már annak, hogy közeledik, szekérre pakoltak és lóhalálban át a Dráván. Sándor László föl is égette a falvaikat, nem vót kiméletes. Ezt nevezték rácvágásnak, ez vót a rácvágás.

Hát a sors többször hoz olyan példát, mint a második világháború alatt is, amit a magyar közmondás úgy fejez ki: ma neköm, hónap neköd. Mikor aztán az osztrákok megszervezték a rác határőröket, több, mint tízezer jött át a Dráván, a kuruc seregeket kiszorították innen és akkor viszont ők visszaadták kamatostól mindazt, amit ők kaptak. Ezt nevezték el az egykoriak rácjárásnak.

Annyit tudunk, hogy a szegény nép borzasztó sokat szenvedött. Ezt elkerülhettük volna, ha egy kicsit jobban odafigyeltek volna Rákóczi vezető emerei.

Szűcs József, Mohács

A ROMHÁNYI CSATA

I.

A csata úgy ért véget, hogy sem a magyarok, sem az osztrákok nem győztek. Az osztrákok ementek Szécsény felé. Úgy hallottam, hogy Bercelen még egy század kuruc katona vót, és hogyha azok eljöttek volna segíteni, akkor a Rákóczi-csapat győzött volna.

Bandur Jánosné, Romhány

2.

A Vérhegy egy olyan kiemelkedő rész a csatatéren. Azt mondták az öregek, hogy olyan nagy vót a harc, hogy vérbe gázoltak a lovak, vérbe feküdtek a halottak, vér folyt mindenfelé, és azért kapta az a rész a Vérhegy elnevezést.

Zagyvai Sándor, Romhány

3.

Az ütközet a Szátok és Romhány közötti réten vót. Ott van egy kereszt, amit még akkor állítottak az elesettek emlékére.

Varga Sándor, Tereske

4.

A csata után a kurucok a Vérhegyre menekültek és ott utólérték és lemészárolták őket. Azért nevezték el Vérhegynek.

Varga Sándor, Tereske

CSÁKÓS DŰLŐ

Egy kuruc vitéz a csata után erre a temető felé menekült és elvesztette a csákóját. A nádasnál kérdezték tülle, hogy:

– Mit keres?

Azt mondja:

— A csákómat.

A legenda szerint innét kapta a nevét a Csákós dűlő.

Zagyvai Sándor, Romhány

KURUC DOMB

A kurucok elfoglalták az osztrák társzekereket és akkor, mivel ki vótak éhezve, nekifogtak fosztogatni. A labancok látták, hogy a kurucok megtorpantak, összeszedték magukat és újra nekimentek a kurucoknak. Akkor vonultak vissza a magyarok. Tereske és Romhány között van egy rét, arra vonultak és a tereskei erdőben temették el a halottaikat, ilyen tömegsírba. Azóta van a Kuruc domb.

Varga Sándor, Tereske

A ROMHÁNYI MOGYORÓFA

1.

A legenda szerint Rákóczi az alól a fa alól irányította a csatát, azért Rákóczi fája.

Zagyvai Sándor, Romhány

2.

Rákóczit meglátogatta egy volt katonája törökországi száműzetése idején és annak adott Rákóczi egy török mogyorót, hogy hozza el a romhányi csatamezőre és ültesse el. De a katona tévesen választotta meg a helyet, mert a csata nem a vasúton túli részen, hanem itt zajlott le. Van itt egy kastély-szerű épület egy magaslaton, Rákóczi onnét nézte a csatát.

Zagyvai Sándor, Romhány

3.

Annyit hallottam az öregektől, hogy Rákóczi erre járt és ott pihent meg a mogyorófa alatt.

Bandur Jánosné, Romhány

4.

Az öregektől hallottam, hogy Rákóczi egy baráttal küldte Magyarországra a mogyorófa csemetét, hogy a romhányi csatatéren, ahonnét annak idején figyelte a csatát, ültesse el. Azt mondta a barátának, hogy a hegyen van egy kápolna és a kápolna kertjében ültesse el. A barát ezen a dombon talált egy ká-

polnát és elültette. De ő tévedett, mert Rákóczi innen nem nézhette a csatát, hanem a bodonyi hegyről nézte, ahol szintén egy kápolna állt.

Varga Sándor, Tereske

RÁKÓCZI FÁJA

A kastélyban vót egy nagy szilfa, egy olyan szilfa, amit hatan értünk körül. Arra a fára mondták, hogy Rákóczi fája, mer olyan öreg, olyan vén vót.

Soltész Aladár, Ónod

A KURUCOK LŐTTÉK ŐKET

A szász evangélikus parókia udvarán található a Cinkművesek tornya, amelyen kívülről sok lövedék nyoma látható. A Rákóczi szabadságharcban a szászok a labancok oldalán harcoltak, s behúzódtak a toronyba, s a kurucok lőtték őket. Ezeknek a golyóknak a nyomai látszanak még ma is a falakon.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

RÁKÓCZI MIKOR MENEKÜLT

Rákóczi mikor menekült ki az országból a Vereckei szoroson, akkor visszafelé vasaltatta a lovát, úgy mutatott a patkó, mintha befelé jött volna.

Kovács Andrásné, Visk

RÁKÓCZI VÉGÓRÁJA

Rákóczinak vót egy arany hajszász a fejibe. S amikor elaludt, odament a jánya, s azt az arany hajszászat kitepte. Erre nagyot ugrott az apja, de a jánya meg-símogatta:

– Ne félj apa – azt mondja – én vagyok, egy legyet hajtottam el.

Aludt az apja tovább. Akkor a jány azt az arany hajszászat elvitte a szeretőjének, aki kérjelte tőle. Rákóczi akkor elgyengült, eljött a végórája.

Lakatos Pál, Tiszakóród

MINTHA ALUDT VÓNA

Amikor gyerekek vótunk, gyertyával bekúszunk az alagútba. Kúszunk, kúszunk egy ideig, egy helyen kiszélesedett, ott vót egy asztal, s arra vót ráborulva a nagyságos fejedelem, mintha aludt vóna. Zsinóros ruhában vót, a haja s a szakálla tiszta fehér, s leért a földig. De csak egy pillanatra láttuk, mert egy szellő ellebbentette a gyertyát, s aztán alig tudunk kitalálni.

Ruszkai Imre, Regéc

RÁKÓCZI HARANGJAI

1.

Az öregek mondták, hogy Rákóczi amikor meghalt, úgy rendelkezett, hogy az ő harangjai szóljanak, amikor majd Magyarországon eltemetik. A regécei két harang, ami a templomban van, fentről lett lehozva a várkápolnából. Mikor Rákóczi hamvait hazahozták, a két harangot innen Regécről vitték Kassára, lovaslegények kísérték, az Urbán toronyba szólt, s amikor vége lett a szertartásnak, akkor ugyanúgy visszahozták.

Magyar József, Regéc

2.

A várból lehozták a harangokat a harangládba, s 1905-re megépítették a regéci kis templomot, s akkor feltették a toronyba. Akkor hatszázon felül vót Regéc lélekszáma, most csak százharminc lélek van.

Magyar József, Regéc

RÁKÓCZI SEREGE

Az öregek beszéltek, hogy Rákóczi serege a vár alatt táborozik. És ez igaz lehet, mert a szomszédom éjjel jött haza, csend vót, sötét vót, és a falu előtt egyszerre lódobogást hallott, kurucok vágtattak, verték a port, egészen mellette jöttek, még a szelüket is érezte, de amilyen hirtelen jöttek, olyan hirtelen el is tűntek, és újra csend lett. A régiek igazat beszéltek.

Ruszkai Imre, Regéc

A RÉGI HATÁR

A Rákóczi vár vót az utolsó határ, amely Magyarországot elválasztotta a moldvai résztől, s azt mondják, régebben egészen bent vót Adjudon a régi határ.

Náguj Andrásné, Gyimesvölgye, Setét pataka

JÁNOSIK ELVETTE A VÁSZNAT

1.

Egy salgói bányász, aki Felvidékről származott, az mesélte, hogy Jánosik megcsinálta azt a tréfát, hogy mikor a textilkereskedők a vásárra mentek, akkor elvette tőlük a vásznat és az egyik fától a másikig mérte a szegényembereknek. Az egyiknek:

– Ez elég neked?

S akkor megint a másiknak, megint egyik fától a másikig. Mikor elfogyott a vászon, akkor eleresztette, nem bántotta a kereskedőket.

Petróczi Gyula, Karancskeszi

2.

A szegényeknek adott, a gazdagoktól elvette és a szegényeknek odadta. Úgy fogták el, hogy a cigányasszony borsót hintett a lába alá és elcsúszott. Akkor fogták el őtet a korcsmában.

Gédra Imréné, Magyarbód

FÜSTJELEKKEL ADTÁK A HÍRT

1.

Ilyen őrhelyek vótak felépítve, Pogányhavas tetején es, annak es megvan még a nyoma, az alapokat lehet látni. Aztán Széphavason, az a következő a csángó vidék felé, onnan le lehet látni egészen a Gyimes völgyén. Ilyen őrhelyek vótak és füstjelekkel adták a hírt, hogyha a gyimesi szoroson jött föl az ellenség. Így föllelhetők végig a hegyek tetején ezeknek a jelző őrhelyeknek a nyomai egészen le a határig.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

A Hargita a legmagasabb hegy a környéken, a Székelyföld közepén fekszik. Valamikor a tetején lármafa volt. A Gyimesben is, az Estrázsa csúcson, s a Bálványos havason is volt egy ilyen jelző. Mikor a tatárok jöttek, akkor füsttel jeleztek, s akkor rögtön összegyűlt a had, s már várták őket.

Szervátiusz Tibor, Kolozsvár

A FIRTOSI ALAGÚT

Úgy hallottam, hogy Firtos várától indul egy alagút, s az agyhai templomnál ér véget. A templomból azon menekültek el a tatárok elől.

Hadnagy Géza, Farkaslaka

PUSKÁS KLÁRA

Azt mondták, hogy a tatárok, mikor jöttek, hát vót egy asszon, azt csak Puskás Klárának hívták és az a Puskás Klára olyan táltos vót, hogy mindent előre tudott. Ő vót a vezérük a katonáknak, és ő parancsolta, hogy mit kell csinálni a katonáknak. És ahogy jöttek a tatárok, három vezérnek levágta a fejét. Ditrai vót, de nagy tudós vezér vót, ő parancsolt a magyar katonaságnak.

Péter Mihályné, Zetelaka

KAPÁVAL AGYONÜTTÉ A TATÁRT

Mikor a tatárok jártak, akkor, tudja azok eszik az embereket, s mentek úgy a mezőkön, verekedés vót, s az asszony kapált. S odament, hogy húzza fel a lóhátra, hogy vigye el, s megegye. S akkor ű a kapával megcsapta a fejét, s akkor meghalt a tatár. Az asszony megölte a tatárt.

Legedi Péter, Klézse

I.

A tatárjárás idején a környék népe az Almási barlangba menekült. Ezerötszáz méter hosszú barlang, több ága van, s akkora termek vannak, mint a templomnak a belseje. Több falu odamenekült, s ott vótak hetekig.

A tatároknak az vót a haditervük, hogy kiéheztetik őket, s majd aztán előjönnek. S akkor Csala vezér kitalálta, hogy sütnék egy nagy kenyeret a maradék lisztből, mint egy szekér kereke, s akkor kinyújtják, van egy ablakszerű része a barlangnak, s azon kinyújtják.

Így is történt. S a tatárok meglátták, hogy kenyerük van bőven, s elvonultak.

S van egy hatalmas szikla, a legmagasabb szikla, egy olyan tűhegyű szikla, s arra Csala vezér fölmászott, hogy elvonultak-e a tatárok? S csak féllábbal tudott állni, s hát intett, hogy elvonultak, s megcsúszott, s már esett is le, s ott halt meg.

Hadnagy Géza, Farkaslaka

2.

Amikor jöttek a tatárok, a nép bemenekült az Almási barlangba, s több falunak a népe oda behúzódott. Hát aztán egy idő után már fogytán vót az ennivalójuk. A monda szerint az utolsó kenyér lisztjét megsütötték és kitették a barlang szájához, és amikor a tatárok meglátták, „hát ők már nem várnak tovább, hát ezeknek még mindig van ennivalójuk”.

S ott hagyták őket a tatárok, s így tudtak megmenekülni az ottani népek.

Andrási Ignác, Lövete

3.

Az Almási barlang több kilométer és több falut érint, és vannak olyan hézagok, hogy úgy kell átmászni a következő bővebb folyosóba.

Sánta Istvánné, Barót

4.

Megvan ma is az Almási barlang, egy kis lyukon lehet bemenni, s hatalmas nagy termek vannak bent. A tatárok idején a nép oda menekült bé.

Tuli József, Székelyudvarhely

SZEGÉNY TATÁR

Volt egy ember, akinek a felesége igen szájas volt, úgy, hogy mindig az asszonyé volt az utolsó szó. Egyszer tatárok vetődtek bé a faluba. Az asszony éppen akkor es veszekedett az urával. Az egyik tatár odaugratott a lovával, s az asszonyt felkapta a nyeregbe, s elvágatott vele. Az ember néz utánuk, megvakarja a fejét, s azt mondja:

– Szegény tatár!

Nem a feleségit sajnálta, hanem a tatárt.

Gáspár Antal, Istensegítség

LÓ UTÁN KÖTÖTTÉK, KARÓBA HÚZTÁK

Hát itt faluhelyen azt mondják: Híre van, mint a tatárjárásnak. Amikor a tatárjárás vót, Gyergyó vidékin mikor elvonultak, akit elfogtak, ló után kötötték, karóba húzták, kicsit, nagyot. S csak azok a székelyek maradtak meg abba az időbe, amelyikek el tudtak menekülni az erdőbe. S csak aztán mertek visszajőni a falvakba, amikor ez a nagy veszedelem elmúlt.

Zsók József, Dánfalva

A TATÁROK BEÖZÖNLÖTTEK

Az egyik esztendőben újévi ünnepekre nagyon nagy hó esett, ilyen időben nem jönnek a tatárok, gondolták, hazamehetnek az emberek, hogy együtt töltsék az ünnepeket az családjukkal.

A szorosok őrizetlenül álltak, s a tatárok beözönlöttek, felégették többek között Ciberefalvát, Telekfalvát, s jöttek Csíksomlyó felé. Az egyik atya a fehérnépeket felöltöztette, le a kendőt, s mindenkire báránybőr kucsmát, s egy-egy fuszulyka karót a kezükbe, mintha lándzsa vóna, s a hegyen mentek körbe-körbe, s láncokat zörgettek.

– Hej, azért nem vótak a szorosoknál a székelyek, mert itt gyülekeznek, mondták, s visszavonultak, nem mertek megütközni velük.

Salló István, Zsögöd

CIBREFALVA

A legrégebbi falu, ami a tatárjáráskor elpusztult, Cibrefalva. Az utótatárjárások egyikén, mikor a moldvai ódalról törtek be a tatárok. Még ilyen nyomai vannak a falunak, hogy a házaknak az alapjai látszanak, de teljesen porrá lett égvé.

Erőss Pál, Szépvíz

KUTYAFEJŰ TATÁROK

A tatárok dúltak, nálunk kutyafejű tatároknak hívták, így nevezték Gyergyóremete és Szárhegy között egy ingoványos rész vót, oda szorították bé, s ott megverték a tatárokat.

Puskás Ferenc, Gyergyóremete

A TATÁROK LEROMBOLTÁK A TEMPLOMOT

A mi falunk nem itt vót, ahol most van, hanem kint vót, Mihály vitéz dombja mellett. Pusztának hívjuk. Mikor a tatárok bejöttek, akkor menekült el a nép az erdőbe, és akkor irtottak és többet nem költöztek vissza, mer a tatárok lerombolták a templomot, a házakat, mindent. Akkor itt irtották az erdőt és újra kezdtek egy másik falut.

Dombi Dezsőné, Boroszló

TATÁRÚT

Korond, Varság és Oroszhegy közötti erdős részen húzódik a Tatárút. A tatárokat úgy verték ott agyon, hogy mikor a tatárok jöttek, bevágták a fákat, s amikor odaértek, akkor rájuk döntötték. Úgy csalták csapdába őket.

Pál Tamás, Oroszhegy

ODA CSAPOTT MÁRIA HOMLOKÁRA

Amikor jöttek a tatárok, bementek a csíksomlyai templomba, ugye egy gyönyörű arc, a Szűz Mária kis Jézusval, és meglátta az egyik tisztt.

– Jaj, de csodaszép ez a szobor, ezt én elviszem.

Akkor a katonáknak mondta:

– Vegyétek le onnan és hozzátok ki!

Levették a szobrot. Azt mondta:

– Akármilyen történik, hazaviszem.

Levették a szobrot és elhozták egészen a templom közepéig. Ott már, ahogy lépkedtek a katonák, úgy nehezedett és szóltak egymásnak:

– Tegyük le, mert ejtem el, ejtem el.

Azt mondta a tisztt:

– Pihenjete meg.

Megpihentek, s mikor akarták újra fölvenni, nem tudták. S akkor mondta:

– Mit csináltok? Hát hozzátok!

Akkor nem tudták, nem tudták, aztán azt mondták:

– Hát nem tudjuk fölemelni, nem tudjuk.

S akkor földühült a tisztt, s hozzácsapott, azt mondta:

– Inkább szétszabdalom, ús se hagyom itt.

S akkor csapott a Mária homlokára. Látszik is, láttam, meg a Jézuskához is hozzácsapott, neki is látszik az ütés. S a harmadik sebnél úgy megmeredt a tisztt, úgy maradt a kard a kezében.

Aztán a csíksomlyai emberek vitték vissza a szobrot a helyére.

Barabás Józsefné, Szépvíz

AZ ASSZONYOKAT ETTÉK MEG

A tatárokrú csak annyit hallottam, hogy régen, mikor a tatárok erre jártak, az asszonyok nem búhattak ki, mert ették meg az asszonyokat. A férfiakat nem bántották, csak az asszonyokat.

Kalló Jánosné, Inaktelke

EMBEREVŐK VÓTAK A TATÁROK

A mi falunkban a tatárok elől kimentek az erdőbe, amelyiket ma is Bújdosónak hívnak. S ottan bújkáltak, ameddig elment a tatár veszedelem. De közben a tatárok a faluban maradtakból elfogtak tíz legényt, s elvitték Szászkézdre, ahol vót a táborhelyük. S ott bezárták, s ott hízlalták őket, mert emberrevők vótak a tatárok. S aztán elmentek az ütközetbe, s egy lányt ott hagytak őrnek. S a lány egy legénynek megtetszett, s a lánynak is megtetszett a legény, s a lány kiengedte őket. S akkor a lányt elhozták onnan, nehogy kivégezzék. Elhozták a mi falunkba, Székelyszenterzsébetre. S aztán az a legény el is vette feleségül.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

OLTÁRKŐ

Hát a falu felett van az Oltárkő. A falutól jó messzire, fönny a Hargita oldalába. Oda fölmenekültek a székelyek a tatárok elől, s ott éltek addig, amíg el nem múlt a veszedelem. S ott tartottak misét. S aztán egy kápolnát építettek oda, s arról kapta a község a nevét, Kápolnásfalú. S először ennek a falúnak adatott meg a tatárjárás után Erdélyben a templomépítés.

József Albertné, Kápolnásfalú

A HEGYRŐL KILÓTTA A TATÁR VEZÉRT

Mikor a tatárok vonultak, van a hegygel szemben (ahol Budvár van) egy kis kápolna, s mikor mentek a kápolnához a tatárok, a legjobb nyíllövő székely kilőtte a tatár vezért.

Tuli József, Székelyudvarhely

TATÁRÚT

Bözödújfaluban is van Tatárút, a hegy ódalán, ott mentek ki a tatárok.

Kiss Szilveszterné, Bözödújfalú

A REMETEI EMBEREK

1.

Szárhegytől Ditró felé menet van a Tatárdomb.

Akkor a hadviselés nem úgy vót, mint manapság, hogy csak a férfiak harcolnak, hanem a tatárok jöttek asszonyostól, gyerekestől, aztán a harcosok ki-kirohantak, megvíták a csatáikat, s visszahúzódtak, vagy előbbre mentek.

Elég az hezzá, hogy itt a Tatárdombnál lemészárolták a tatárokat, de egy-részüknek sikerült a Maroson átmenekülnie. Akkor a fenyőerdő még lenyúlt egészen a Marosig. Oda átmenekültek, s mivel férfiak s nők es vótak, ott meghúzódtak, s ott éldegéltek. S később a fejedelmi udvarból került oda egy Kendefi Bonifác nevű remete, s ő keresztelte meg ezeket a tatárokat, s róla van a falu es, Gyergyóremete elnevezve.

A gyergyóremeteiek különböznek es a többi gyergyói falvak lakóitól. A széles arccsont s a hátramenő homlok a remetei embereken felismerhető. Aztán vannak olyan családnevek, amelyek sehol máshol nincsenek, csak Remetén. Kercsó, Petréd, Darasi, Kajcsos. A vérmérsékletük is hevesebb, úgy es emlegettek gyerekkoromba minket, hogy „remetei bicskások”.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

2.

A Tatárdomb megvan Szárhegyen, ott haltak meg a tatárok. Mikor mentünk búcsúra, mindig oda bementünk, a főút mellett van, s ott imádkoztunk. Ahogy mentünk Csíksomlyóra.

Simon Péterné, Ditró

3.

A Tatárdombná a selymedékbe beleverték cséphadarókkal a tatárokat Szárhegy alatt.

Csibi Mária, Ditró

4.

Szárhegyen van a Tatárdomb. A tatárjáráskor sok tatárt meggyilkolták, s oda temették.

István Lajos, Korond

A TATÁROKAT ELKERGETTÉK

A tatárok meglepték a falut. A védekezés szervezője az egyik nemesnek a felesége vót, mert a férfiak valahol távol voltak, s az szedte össze az asszonyokat s cséphadarókkal a tatárokat fosztogatás közben meglepték s elkergették. Az emlékezés szerint ez a nemes asszony másnap iker gyerekeknek adott életet.

Ambrus András, Gyergyóalfalu

VÉRVÖGY

1.

A Vérvögy egy határrész Mérába. Valamelyik tatár betöréskor a falunak a népét ott gyilkolták le, s azóta hívják azt a határrészt Vérvögynek.

Tótszegi András, Méra

2.

Van egy vögy, Tatárvögyinek hívjuk, hogy ott jöttek be a tatárok, azon a vögyön jöttek be a tatárok.

Sükösd Róza, Szék

3.

Azon a vögyön jöttek be a tatárok. Tatárvögy a neve. Szíket is porig tették akkor.

Faragó Jánosné, Szék

BIRTALAN NAP

1.

Hát a Birtalan napot azért ünneplik a székiek, mert 1717-be betörték a tatárok Székre és úgy elvitték és úgy elűzték, s elhurcolták és legyilkolták a népet, hogy az egész községbe nem maradt csak száz személy. És aztán miután a veszély elmúlt, hát fogadást tettek a székiek arra, annak emlékére, hogy minden évbe megünneplik a Birtalan napját, háromszori böjttel és a templomba háromszori istentiszteletet tartanak. Úgyhogy azon a napon majd semmit nem eszünk, mind a kicsi, mind a felnőtt, mind az idősebb. Ezért aztán most is ennek a gyásznak az emlékére fejkendőt kötnek, még a

kisgyerekeknek is, akit visznek keresztelni a templomba, annak az arcára is kendőt terítenek annak jeléül, hogy az a Birtalan napot soha nem felejtí el, úgy gondolom, hogy amíg Széken lakik ember, soha nem fogják elfelejteni.

Székely István, Szék

2.

Hát ahogyan hallottam, amikor a tatárok járták Erdélyt, becsaptak egy váratlan pillanatba Szék községbe és a templomba vót a nép. Egy olyan szerencsétlen pillanat vót az, mikor egy nagy tömeget gyűrűbe tudtak fogni. Hát vót hatalmas riadalom, vótak, akik elszaladtak, vótak, akiket elfogtak, vótak, akiket üldöztek nem is tudom hány falu határán, és vótak sokan, akik rabságba estek, rabszíjra fűzték őket. S akkor, miután meglett az Istennek ez a kegyetlen csapása rajtok, fogadta fel a nép, akkor fogadta fel a nép, hogy ezt a napot háromszori istentisztelettel ünnepli meg.

S így mondja a monda, hát azóta van az asszonyoknak fekete fejkendő a fejükön. S a régi időkbe olyan szentséges vót ez az ünnep, hogy nemcsak háromszori istentisztelet vót, hanem böjt is vót, nem ettek az emberek.

Csorba János, Szék

3.

Vótak olyan emberek, akik elhúzódva a hegytetőkről aztán figyelték, hogy mit csinálnak a tatárok? Aztán ezek látták, hogy hogyan dúltak és hogyan pusztítottak. A papat levetkeztették, gatyaszárba hagyták, úgy menekült meg.

Csorba János, Szék

4.

A tatárok betörték és éppen úrvacsora osztás vót kenyérrel, és akkor tájba vallásosabbak vótak az emberek, mint most, mentek a templomba, úgyhogy csak az olyan öregek, akik tehetetlenek vótak, s a gyerekek, azok nem vótak a templomba, más mindenki a templomba vót. S betörték a templomba, s elállták az ajtókat, s ahogy ki akartak jönni az emberek, úgy zárták be őket, s a szép lányokat, s a fiatalasszonyokat összefogdosták és elhurcolták magukkal. S aztán így az embereket, melyik hogy jött ki, úgy ölték meg, úgyhogy folyt a vér pataokban. Azért aztán akkor fogadták a fekete fejkendőt, s ezt a fekete ruhát, ami a széki viseletben van, azért fogadták akkor, s háromszori istentisztelettel s böjttel.

5.

Vót a sáskajárás, az is Birtalan napján indult el. Akkora sáskák vótak, úgy jöttek, mint a míhraj reá a nípre. S azt is bűtte fogadták fel.

Johos Mártonné, Szék

6.

S aztán a széki nép mindig viselettel innepelte ezt a napot, de egy idő után elhagyták a fekete ruhát. S újra megint jött egy csapás a falura, leégett a falu, az is augusztus 24-én vót. Nagy-nagy meleg vót nagy szárazság vót, és nem vót semmi, mivel eloltsák a tüzet. Teljesen, az egész falun végigment. Nád-fedeles házak vótak és végig leégett az egész falu. S akkor újra felfogadták, hogy még most is mindig tartjuk, kétszeri istentisztelettel és bőjttel a Birtalan napját.

Sükösd Róza, Szék

A TATÁROK LESZÁRMAZOTTJAI

Feltételezik, hogy a tatárokból maradtak itt, s aztán mondják, hogy hát a székiek a tatároknak a leszármazottjai.

Székely István, Szék

A FERTŐDI KAPU

A fertődi kapu világhíres kapu. A monda szerint annak a kovácsnak, aki csinálto, elkészítette a kaput, a herceg kiszúratta a szemeit, hogy még egy ilyen kaput ne tudjon csinálni. Ezt megint az öregek meselték.

Szigeti István, Hegykő

A TIZENKÉT LÁNYT MEZTELENÜL BEFOGTA

Két várúr egymással fogadott, hogy ki tud szebb fogatot előállítani. S az egyik összegyűjtötte a tizenkét legszebb lányt, s meztelenül befogta a hintóba, s azzal húzatta a hintóját. S akkor az egyik lány elátkozta a várurat, s akkor süllyed el a vár, s egy tó keletkezett, s a lányokból vadkacsák lettek. S azok a tavon most es úszkálnak.

Erőss Pál, Szépvíz

1.

Én csak hallottam, nagyon régiektől. Azér híják Debrecenbe az uccát Hatvani útnak, hogy ű ott lakott. Aztán a parasztnak nem vót télbe munkájuk. Evvel szembe azt mondta, hogy:

– Haha, nem tud a község adni nektek munkát?

– Nem – azt mondja.

– Karácsony első reggelén gyertek a piacra.

Az ő háza előtt. Akkor aztán:

– De kaszát meg villát hozzatok.

– Mért gazduram?

– Ne törődjetelek vele.

Akkor aztán kaszáltak ott, mindenki, leültek, früstök vót, szalonnát sütöttek.

– Gyerünk a Hatvani uccán végig.

Vagy húsz ember kaszált. A többi meg gyűtött utána, de hó vót. Ezér aztán megbüntették, hogy kigúnyoltatta főbíró. Ezér hítták Hatvaninak, bú-bájos Hatvaninak.

Törő Gábor, Karcag

2.

A másik pedig az, hogy meghítták a lakodalomba ezt a Hatvanit. Aztán hát hogy nevetség legyen, hogy kacagjanak, hát nagy vizet csinált a házba, és akkor az asszonyok húzgálták felfelé a ruhát egészen derékig, űk meg elkezdtek kacagni, visongatni. Ilyet hallottam róla.

Törő Gábor, Karcag

3.

Csak annyit hallottam róla, hogy Hatvani Istvánnak nem volt árnyéka. Így mondta nekem egy idős ember, hogy Hatvani István úgy tudta meg ezt a tulajdonát, hogy egy nagy hegyszakadékba ment be, ott vót valami könyv, aztán azír bement, aztán mikor jött kifelé, összement a szakadék és az árnyékját elcsapta.

Hajnal Sándor, Kunmadaras

4.

Beszélték azt, hogy Hatvani István Debrecenbe, még ezt apámtól hallottam régen, hogy nagy vendégséget csapott. Hát, azt mondták, hogy olyan szegény vót Hatvani István, hiába tudós professzor vót, mégis szegény vót. Mindenki a kíváncsiságbú csak azér is elment. Hát aztán a nagy vásár térre mindenkit

odahítt, hogy oda menjenek. Aztán vaótak szép szőlő lugasok, terített asztalok, azt mondta, hogy oda üljenek be sorba, hogy jöttek, csak, azt mondta, hogy a szőlő lugoshó ne merjenek nyúlni. Mindenki, csak ami maga előtt van, azt egye. Aztán valaki kíváncsiságbú egy szőlőfürtöt leszakított, aztán a szomszédjának az orrát szakította le. Ilyet csinált, úghogy mindenki megiszonyodott, aztán elment.

Máté Miklósné, Kocsord

TÉLVÍZ IDEJIN TÁMADTÁK MEG ŐKET

1.

Az osztrákoknak érdeke vót, hogy állandó hadsereg legyen. Székelyföldön nem vót állandó hadsereg, hanem amikor veszély vót, a hegyeken jöttek a jelek, hogy ellenség közeledik, akkor hagyta az eke szarvát, ment haza, öltözött fegyverbe, tudta a gyülekezőhelyet s ment. Békeidőben nem vótak katonák, akkó földművesek vótak. Mária Terézia idejiben akarták az osztrákok, hogy állandó hadsereg legyen. Tizenkét év vót a katonaság s ez ellen lázadtak a székelyek. Madéfalván vót egy székely gyűlés, s éjszaka télvíz idejin támadták meg őket. S akkor menekültek át Moldvába.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

Hát a székelyek úgy menekültek el, hogy Mária Terézia akarta, hogy legyenek katonák a székely emberek. Hát nem akartak Mária Teréziának szót fogadni, s másnapra ki vót tűzve ugye, hogy megegyeznek, s másnap reggel, ez január 6-a vót, Vízkereszt napja, akkor leágyúzták Madéfalvát. Elbújdostak ki az erdőbe, aki megmaradott, s a többiek hát meghaltak. Ugye a gyermekek felnőttek s ezek, akik befuttak az erdőbe, valahogy megmenekültek. Ezek vándoroltak ki Bukovinába. S aztán utána lettek, Hadik András eltelepítette, lett Hadikfalva, Andrásfalva, s ebből származunk mü.

Fábián Agostonné, Andrásfalva

3.

Az osztrákok felemelték a hadisarcot, s felláztak ellene, s akkor nem akarták megfizetni a hadisarcot. S akkor Bukov tábornok Madéfalvának egyik végére es állított ágyút, s a másik végére es, s akkor tüzelte a falut.

Fazekas Zakariás, Józseffalva

4.

Anyám édesanyjának az anyja mesélt, hogy innen kintről származnak, Erdélyből. Úgy mentek át, hogy a liszt megvót szítálva, málénak tettek fel vizet, hogy ne vegyék észre, hogy ők nincsenek otthon, hogy ők elmenekültek bé Moldovába. S akkor volt két tehénkéjük, s befogták a szekerbe, s nem tom hány gyermek, s megraktak egy pár zsákot, azt mondták, hogy mennek a malomba. A szomszédoknak azt mondták, hogy mennek örölni. De az az ember elrejtette a családját a zsákok alá, s a málénak feltették az üstöt, hogy forrt a víz, égett a tűz, a liszt megvót szítálva, hogy ne vegyék észre, hogy nincsenek otthon. S így jöttek el valamikor az őseink innen.

Jankó Mátyásné, Magyarfalu

MÉG A FŰZFÁK ES SÍRTAK

Mikor a székelyek mentek ki Erdélyből, mikor menekültek, a fűzfák es rejik hajoltak, még azok es sírtak, hogy ők annyira kellett szenvedjenek.

Péter Lajosné, Józseffalva

MADEFALVÁRÓL LÓHÁTON JÖTT EL

Amikor az osztrákok megtámadták Madéfalvát, akkor a székelyek ehúzódtak onnan, szétszóródtak. A hegyen túlmentek, a Kárpátokon, s azokból lettek a csángók. S a másik része lefele jött erre a Küküllő mentin. Az én elődöm is Madéfalváról jött, s Szentertzébeten telepedett le.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

CSENGŐ MAGYAROK

1.

Hát ahogy ők jöttek, hát éjjel is jöttek, s féltek, hogy nehogymég megtámadja valami őket, s akkor csengőket tettek a kocsijukra, hogy attól félnek a vadállatok, s elmennek. S ne es veszítsék el egymást, ahogy jöttek, úgy kocsikval, olyan sátoros kocsikval, hogy akkor tudták, hogy merre járnak, merre kell menni, ne veszítsék el egymást, ezért tettek csengőt a kocsikra és úgy ráfog-

ták, hogy csángók a csengőről. Van aki azt mondja, hogy csengő magyarok, s másik, hogy csángó magyarok.

Györfi Barnabásné, Hertelendyfalva

2.

Mikor ők Madéfalváról menekültek, nagy zajjal mentek. Akkor mondták, az ellenség, hogy jönnek a csángók, mert nagy zajjal jöttek, csengettyűvel, kolompokkal.

Erős Gergely, Székelykeve

3.

Akkor csengettyűs lovakval elindultak, s addig menekültek, mikor odaértek Cibénybe, akkor azt mondták: annak az legyen a neve, hogy Istensegíts, hogy ide segített immán. Akkor ott is maradtak. Tovább is mentek, akkor az Hadikfalva, ahol születtem én is. Akkor az, Hadik András nagy harcos vót, s annak tették a nevire Hadikot, s a másik, a keresztnéve András, akkor lett Andrásfalva.

Barabás Ferencné, Hadikfalva

4.

Mű Csík megyéből jöttünk ugye, s akkor csengettek a lovakon a csengők, s akkor azt mondták, hogy jönnek a csángók.

Barabás Ferencné, Hadikfalva

ERDÉLYBŐL HOZTÁK A MAGUK SZENTJEIT

1.

Gajcsánának szintén Szent István temploma van. Nálunk Szent Anna és Lámnikba ugyanúgy. Amikor a templomok alakultak, akkor hozták Erdélyből a maguk szentjeit.

Miklós Antal, Lészped

2.

Szent István a magyarok első királya vót. S akkor az az ember, aki nálunk beszökött, akkor a mi templomunkat fel es szentelte Szent István királyra, az az ember feltette a templomunkra.

László Józsefné, Pusztina

KARJIKON A GYERMEKEK, S ÚGY MENTEK

Az édesapám mesélgetett, hogy két botot letettek, a lovat úgy fogták be aközi és vászonból varrtak neki hámot a lónak, s a holmijukat azokra a karókra rárakták és úgy mentek Erdélyből, úgy kerültek be Bukovinába. Mert menekültek el, hogy Mária Terézia abba az időbe a magyarokat nagyon irtotta, a füliket levágta, a jobb karjaikat levágta, nem akartak menni katonának a császárnak szógalni, és hát így mesélgette nagypapa, hogy ő hallotta az ő nagypapájától, hogy hát így mondta, hogy így vándoroltak be oda. Faluról-falura mentek, de nem tetszett nekik a táj és a karjikon a gyermekek és úgy mentek.

Fazekas Pálné, Hadikfalva

A HADAK ÚTJA

Az öregasszonyok beszéltek, én is érdeklődtem s a másik gyermek is, hogy ez a Hadak útja, szép tiszta üdőbe lehet látni, hogy az égen van. S akkor mondták nannámék, hogy ezen az úton nagyapáink vándoroltak Madéfalváról Romániába, onnan Bukovinába. Hadik András vezette, hogy „még gyerekek, még menjünk”, vitte őket, amíg felvitte Bukovinába őket.

Miklós Antal, Hadikfalva

MÁRIA TERÉZIA MALMA

Vótak, akiket a madéfalvi öldöklés után Mária Terézia bészaratott, azokat akiktől félt. S akkor bészárta egy olyan malomba, hogy kívülről nem lehetett bemenni, hanem csak felvonón, csigán valahogy felhúzták az olyant, aki el vót ítélve. S akkor azok éjjel-nappal hajtották azt a malmot estéről-reggelig, reggeltől-estig. Na lehet, hogy felváltva, de ők ki soha nem tudtak menni.

Erős Istvánné, Hertelendyfalva

MÁRIA TERÉZIA VÁRA

I.

Mária Teréziának vára vót ott. A papa magyarázta nekünk és mindig azt mondta Mária Terézia, hogy nem fél sehonnan se, hogy lelövik a várat, csak (megmutatta, hogy) a túlsó hegyről, az erdő közepin egy nagy csúcs vót, azt mondja, ha onnan megcélozzák, akkor összedől a vár. Mink ott játszottunk is sokat, mert hát mint gyerekek és lementünk, mer vót egy hatalmas rom ottan, ahogy a ház összedűlt, hát ott meg az alagút lement a templomba, a református templomba. Ott jöttek a templomba. Úgyhogy a templomba is megvan az ajtó, de, kinyitottuk, mikó meszeltünk, takarítottunk, és két kard van ottan. Oda is van írva, hogy :

AKI ITT BELÉP, HALÁL FIA

2.

Mikor Mária Terézia elhagyta a várat, hogy má lelőtték, akkor ment az erdőn keresztül, és azt a részt, ahol ő elment, azt Jászvőgynek nevezik. Úgy mondják, Jászvőgy, de Gyászvőgy. És ott folyt a vére végig és ment ott végig, és amire rácsöpögött a vére, az mind megmaradt. Ismerem is én azt a fűvet, úgy, mint az orgonának, úgy megy a levele, de nem nől magosra, csak ekkorára. De minden levele mintha le vóna fröcskendezve vérrel.

Aszalós Jánosné, Gógánváralja

MÁRIA TERÉZIA TELHETELEN VÓT,

Ha megtetszett neki egy tisztt, az udvarról felhívatta, s megmondta neki, hogy szolgálja ki. Ha kiszolgálta, akkor beküldte a másik szobába, szétnyílt a padló, le, alul a kaszagépek dolgoztak, összeaprította. Így tűntek el a tisztek.

Karácsony Pál, Nyárádszentlászló

MÁRIA TERÉZIA ANNYI FŐDET ADOTT

Így a régi szerbeknek, amennyit egy nap alatt bé tudtak keríteni lóháton. De a lovakat kicseréltette, úgyhogy három-négy helyen legyen mindig másik ló, akin lovagolnak. Azé lettek olyan nagy gazdák a szerbek, sok földjük vót.

Erős Gergely, Székelykeve

A kalapos királyról nálunk Mohácson is járt egy adoma. Hát tudott dolog vót, hogy járta az országot kopott szürke köpenyében, és többek között eljutott ide Mohácsra is. Bement a sóhivatalba, ami akkor a legtekintélyesebb császári hivatal vót. Köszönt, a hivatalvezető, aki akkor nagy uraságnak képzelte magát, meg se nézte, csak úgy rárivallt németül, mint aféle némöt embör:

– Kicsoda kend és mit akar?

Erre a császár kigombolta a köpenyét csöndesen:

– Ich bin kaiser – magyarul: én vagyok a császár.

(Ez az adoma még gyerekkoromba járta. Minket az iskolában úgy tanítottak, hogy magyarelles vót, nem sok jót mondtak el róla, de amióta magam kötözöm a gatyámat, azóta neköm más véleményem van. Ő azért nem koronáztatta meg magát, hogy ne mondhassák, hogy esküszegő. Mer esküt köllött vóna tenni úgy, mint a többi királyoknak, hogy megtartja ezeket a törvényeket, a nagyurak kiváltságait, a papság kiváltságait. Ő egy felvilágosult és nagy tudású embör vót, aki szerette volna a csökevényes hagyományokat kiirtani az országból.)

Szűcs József, Mohács

A SZABADSÁGÉRT LETTEK BUJDOSÓVÁ

I.

A nyolcvan család – felépítették magiknak a falut, s azt a nevet adták a falunak: Istensegíts. A név fohász volt, és az idegen nyelvűeket is magyar fohászra tanította. Az iskolánkon ez a felirat volt: Volk Schule Istensegíts. A községházán: Gemeide amt Istensegíts. A vasútállomáson es Istensegíts szerepelt. Így hát a nem magyarok, ha olvasták ezt a nevet, egy magyar fohászt mondtak el.

2.

Ahogy megállapodtak az őseink, a nyolcvan család a mai Istensegíts helyén, osztottak minden családnak tizennyolc fálcsa földet, ami körülbelül huszonöt kataszteri holdnak felel meg. Aztán nekifogtak a ház építéséhez. Az első telet burdékba kellett kitelelni, amíg a ház elkészült. A házakat fából építették és zsindellyel fedték. Úgy építkeztek, mint Csíkban, szép egyforma házakat csináltak, kétszoba-konyhás épületeket. Amíg a falu épült, addig télre a kicsi gyermekeket, szoptatós anyákat és az öregeket a körül levő oláh fal-

vakba vitték. 1777-ben felépült a falu, s elkezdtek gazdálkodni. Akinek nem volt lova s szekere, az kapott az államtól két ökröt, szekeret s egy nagy láncot. Megvolt nekem es három láncszem, emlékebe tartottam, de a menekülés-kor Bácskában maradt.

3.

Aki megkapta a tizennyolc fálcsa földet, az „jóságos volt”. Akik később jöttek, azok földet nem kaptak, csak házhelyet a falu keleti oldalán, a hegyoldalban. Így hát a falu két részre oszlott, „jóságosokra”-ra és „jóságtalanok”-ra. Amikor aztán fellépett Valácski, a serbóci földesúr, hogy a székelyek es kötelesek dézsmát adni es robotolni, akkor ijedtek meg az újonannan települt székelyek, hogy cseberből vederbe léptek. Ők a szabadságért lettek bújdosóvá, hogy szabadok legyenek, otthagyták a drága szülőföldet, es itt sem lehetnek szabadok, itt es rabszolgaság szakadt rájuk.

A madéfalvi menekülésre s bujdosásra énekvel es emlékeztünk:

Nekünk a legszebbik estét,
fekete gyászra festették.

Bú ebédünk, bú vacsoránk,
szerencsétlen minden óránk.

Münket anyánk megátkozott,
mikor e világra hozott.

Fáj a szívünk kívül-belül,
mert sok bú nyomja kétfelől.

Azt az átkot mondta reánk,
ország-világ legyen hazánk.

Napunk, napunk, fényes napunk,
süss le ránk világosan.

Ott se legyen megállásunk,
egye meg az út a lábunk.

Süss le ránk világosan,
ne csak mindig homályosan.

Egye meg az út a lábunk,
a tarisnya a két vállunk.

Gáspár Antal, Istensegíts

ISTEN AZ ÉGBEN, A CSÁSZÁR BÉCSBEN

A székelyek letelepítése ahogy lezajlott, Istensegíts megalakult nyolcvan székely családból. Nekifogtak gazdálkodni, s kezdték elfelejteni a kiállt szenvedéseket, előadta magát a baj, ami igen érintette a székelységet. A szomszéd oláh községben volt egy Valánszki nevű uraság, aki fellépett avval a követelésvel, hogy a székelység tartozik neki robotval s dézsmával.

Erre nagy lett az elkeseredés a székelység között, hiszen ők azért hagyták ott a kedves hazájukat, hogy szabadok legyenek, s itt újra rabszolgaság fenyegeti őket. Sokan fogták magukat, lemondtak a földről, mert akinek földje nem volt, azt nem kötelezte se a robot, se a dézsma. Ezek elfoglaltak egy-egy házhelyet a falunak a keleti részében, s ezek lettek a jószágatlanok, ezeket nem kötelezték robotra. A népnek nagyrésze azonban ragaszkodott a földhöz, sajnálták ott hagyni a most szerzett földet, s belé kellett, hogy menjenek a robotba s a dézsmába.

Valánszki túl kegyetlen ember volt, igen kínoztta a népet, úgyhogy elszegényedés fenyegette a harmincöt holdas gazdákat es, mert a saját földjüket ott kellett hagyni s az uraságét kellett, hogy munkálják. Sokan panaszkodtak, mikor hajtották robotra, azt mondták: nincs mit vigyenek a tarisznnyába.

Erre azt mondta Valánszki:

– Főzzetek követ és egyétek azt!

A nép igen el vót keseredve. S akadt egy bátor ember, aki szembe szállott Valánszkiával, név szerint Makrai Péter, ez a dédanyámnak a bátyja volt, s azt kérdezte Valánszkitól:

– Miért kínozkod a népet, nem félsz Istentől s a császártól?

Erre azt felelte Valánszki:

– Az Isten az égben, a császár Bécsben, s a képe a zsebemben.

Erre Makrai fogta magát és elindult gyalog a császárhoz. Hát sok üdő alatt tette meg az utat, amíg megjárta, a panaszt leadta a császárnak, mert tudós ember volt, s a császár avval bocsátotta el, hogy majd segít a bajon.

Na, Valánszki megtudta, hogy Makrai Péter elment jelenteni. Hát akasztófát készíttetett Makrai Péternek, hogy mikor hazaér, arra húzzák fel. Meg es érkezett Makrai Péter, s Valánszki pribékjei hírt adtak, hogy itthon van Makrai. Akkor Valánszki átjött Istensegítsbe, hogy felakasztassa Makrai Pétert.

S mikor az akasztófa alá volt állítva, hát jön egy lóhátas küldönc, messziről lobogtatja a fehér kendőt. Hát báró Spelényi volt, Bukovinának a kormányzója, az hozta a felmentést a császártól, hogy Makrai Pétert meg kell menteni.

No, Makrai Péter megszabadult az akasztófától. S akkor a császár idézte fel Valánszkit Bécsbe. Valánszki megijedt, hogy most csakugyan bajba kerül s megmérgezte magát. S eltemették, de a sok átokért a föld hétszer vetette ki. Így beszéltek az öregek, hogy a föld nem fogadta bé, mert avval átkozták örökké, hogy ha meghal, a föld es vesse ki.

1848-ig azért megmaradt a robot s a dézsma, s azt mondták, hogy: áldott legyen Kossuth Lajos, mert ő törölte el a robotot s a dézsmát.

Gáspár Antal, Istensegíts

Arrúl nagy történet van, hallja csak. Az öregemberek, mikor azt emlegették, még sírtak es. Ahogy odakerültek Bukovinába, hát Valánszki volt ott a kiskirály. Aztán dézsmát kellett adni mindenből, még a tyúkokból es kellett adni, a kilencedet oda kellett adni, s a fonalat es, amennyit követeltek, annyit, de szépen megfonva kellett odaadni. S harminc napot kellett dolgozni Valánszkinál, ez robot volt. De azt a robotot egész esztendeig dolgoztad, és nem tudtad ledolgozni. Kimentek kötözni, volt neki egy mérték, megmérte, ha küsebb vót a kéve, kívágta. Ha nagyobb volt a kéve, kívágta. Így dolgoztatta a szegény magyarokat. Aztán mikor nekifogtak csépelni, egész nap verték, s verték, avval estefelé odament, egyebünnet vitt a zsebében búzafejeket, s ott mutatta, hogy onnat kivette.

– Ne – azt mondja – nem jól cséveltetek!

Másnap egész nap verette a szalmát, hogy törek volt az a szalma, dara-bocskákra szaggatta. Aztán így az emberek zúgolódtak, mondták:

– Hogy nem fél az Istentől, vagy a császártól?

– Hát micsoda – azt mondja – a császár a zsebembe, az Isten az égben, s én én vagyok itt.

Hát mit csináljanak, nem volt hova panaszt tenni, akkor kevés volt a tisztviselő úr. Makrai Péter azt mondta a feleséginek:

– Süssél pogácsát, tarisznyát fel, mert én elmenyek a császárhoz, panaszt teszek, ezt nem lehet kibírni.

Hát voltak akkor es, tudja-e, akik keresték a protekciót, bésúgták, hogy Makrai Péter elment a császárhoz panaszt tenni rea.

Nahát ő ott a faluba a temető alatt az akasztófát felcsináltatta, mihelyt hazaér, bélépik a faluba, felakasztják.

Aztán el es jutott Péter a császárhoz, s megmondta, hogy mit csinálnak a népvel, milyen csúful mondta, hogy a császár a zsebiben, s az Isten az égben, s ő a mindenes.

Akkor Ferenc József még es:

– Ez nem maradhat így.

Azt mondja:

– De én most nem mehetek haza – azt mondja –, mert ellenem van.

Azt mondja:

– Nem lesz, aki ellened legyen.

Nahát eljött onnan az ember. Vándorol haza. Aztán volt olyan, aki mihelyt hazaért, hát csak észrevette valaki, aztán bésúgták. Elfogatta. Másnap, nem tudom hány órakor akasztják fel. A sok nép esszegyűlt, az egész falu népe. Ki es volt víve az akasztófa alá. S avval hát szalad egy lovas, fehér zászlóval, lobogtatja, ordít, mert látta ott a temető alatt azt a sok népet. De ott

is aztán figyelembe vették, nem mertek az emberhez hezzanyúlni. Az odaért, s megmutatta, s Valánszki hazament s fejbeltette magát. S így aztán Makrai Péter megszabadult.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

A HALASTÓT ES MAGÁNAK AKARTA

Mikor Valánszki a határban kezdett piszkálódni, a halastót ő es magának akarta venni, s így kiszállott az istensegítsi előljáróság s vitatkoztak, hogy kié a halastó? Az istensegítsiek azt állították, hogy az az istensegítsieké. A határt úgy akarta meghúzni Valánszki, hogy két ökrövel ekét húzatott. Makrai Péter mutatta a határt, ment a ökrök előtt, s az ökrök szántották utána a borozdát. Amikor a tóhoz értek, Makrai Péter hirtelen levetkőzött s mivel a tó mély volt, belészökött a tóba, s úszni kezdett. S akkor kiáltott vissza Valánszkinak:

– Hajtsd utánam az ökröket!

S így Valánszki le kellett mondjon a tóról, mert a vízben nem tudtak borozdát húzni, s így az istensegítsieké maradt a halastó.

Gáspár Antal, Istensegíts

CSÁSZÁR ÚT

Az úgy történt, azt édesanyámtól hallottam mindig, hogy az állam, Ferenc Jóska vót akkor a császár, megajándékozta a falut fával. S nem úgy rakták eszsze, hanem úgy tették farkasfogval, hogy a gerendának a végén fel lehetett mászni. Az utcának nevet adtak és az utca, amit a császár adott ajándékba, esszekötötte a két főutat, ami ment bé Romániába, s ez ment fel Lengyelországba. Ennek úgy mondták, a falu végétől, Miklós Fériéktől le a régi zsidó templomig, hogy Császár út, ott laktunk mü.

Miklós Antal, Hadikfalva

A FAKERESZT MEGMARADT

1.

A nép a temetőbe vót, ott imádkoztak. S hazajöttünk, megfőztük az ebédet, s ebéd után lefeküdtünk. S akkor halljuk, hogy harangoznak, verik félre a harangot, s kiszaladtunk. A sógornőm is ott lakott, leszaladtunk a falu végire, mer ott láttuk a füstöt, vödörkke szaladtunk és mire visszajöttünk, nem telt bele tíz perc, má a mi házunk is le vót égve. Két gyerek tüzet rakott, kukoricát akart pattogatni, egy román meg egy magyar. S akkor meggyulladt az egész falu. Nagy szél fújt, ugye faházak vótak, az esszes házak leégtek, az oszlopok es, még a kapunak az oszlopja es. S a kereszt a faluba, a fakereszt megmaradt.

Fazekas Zakariás, Józseffalva

2.

Nekünk vót iskolánk. Jókai Mór adott a legtöbbet, ezer koronát, mert ő nem vót katolikus, hanem református vót, s akkor az iskolára adta. A templomra nem adott, mikor gyűjtöttek.

Péter Lajosné, Józseffalva

ANGYAL BANDI

Angyal Bandi járt erre, s állítólag Göncre való vót. Ezen a vidéken ők betyárkodtak. Nem bántottak senkit, de ha nagy kereskedők mentek valahová és sok pénzük vót, akkor elvették tőlük. Aztán a földesúrhoz elmentek, először elment kettő, s mondták, hogy: holnap jövünk, addigra vágjanak le egy ökröt és süssék meg. Ezt meg kellett tenni, nekik ennyi járt.

Magyar József, Regéc

AZ ÍR PÜSPÖK MENEKÜT

1.

Ez nem legenda, ez megtörtént valóság. A katolikusokat üldözték Írországban. A püspök menekült, hozta magával Szűz Mária képét, és a győri székesegyházba kapott menedéket. Aztán imádkoztak és imádság közbe kicsordultak a képen Szűz Mária könnyei. Azóta híres búcsújáró hely.

Szigeti István, Hegykő

2.

Írországban üldözték a hitet. Aztán a püspök elmenekült egy Mária képpel. Elhozta Magyarországra és Győrbe felakasztotta a falra és eccer csak azt vetették észre a győriek, hogy a Mária elkezdett könnyezni, folyt a könnye neki négy-öt napon át. Ennek március 17-én van az évfordulója, akkor hullatta a könnyit. Március 17-én vonulunk oda mind búcsúra, aki csak teheti. Elmenünk oda.

Könnyes a két szemed ó Szűz anyám,
véresen hullatod könnyed le rám.
Jaj milyen bánót gyötri szivedet,
sajtolja ki könnyeidet.
Futva fut írthoni püspök ide,
bűne csak krisztusi drága hite.
Képedet hozta édes vigaszul,
Itt tett csodát véle az Úr.

Horváth Gézáné, Hegykő

SOBRI JÓSKA BÚVÓHELYE

1.

Vót itt egy vadaskert, és ezt a vadaskertet csak hébe-hóba járta Ferenc József. Sobri Jóskának ez vót a legjobb búvóhelye. Itt van közel a csárda. Ő is, mint valaha Rózsa Sándor lóval járt és járta az egész vidéket, itt élte világát.

Balázs János, Bag

2.

Sobri Jóskának itt vót a pincéje a hegybe.

Balázs Józsefné, Kőszegszerdahely

SOBRI JÓSKÁT MEGSEBESÍTETTÉK

Azt sajnáltam, azt a Sobri Jóskát. Sobri Jóska olyan falusi legény vót ugyi. Hát betyárkodott, betyárkodott, ő is azé el-elment közékük.

Vót a faluba egy jány, akit nagyon szeretett, de a jánynak a szülei nem akarták odaannnyi. Azt mondta neki, hogy:

– Nem adom oda – azt mondja – mert te – azt mondja – szegény gyerek vagy.

De viszont az a másik legény meg gazdag legény vót, de a jány meg nem szerette. A jány nem szerette a vőlegényit. Hát mit csináljon, mit csináljon?

Ugye a faluba nem vót pap, nem vót templom, hát másik faluba köllött mennyi esküvőre. Kitűzték az esküvőt. Hát Sobri epanaszóta, hogy hát a Mariskáját mégis ehő kényszerítik. A jány nem szeretyi, a jány nem szeretyi, de hozzáverik űtet.

Hát jól van, elálltak a betyárok, meg ő is, aztán mikor ment a lovas kocsi, hát persze az első lovas kocsi vitte a menyasszonyt a vőlegénnyre. Kiállt Sobri Jóska és akkor pisztolyt fogott rá és mondta, hogy:

– Senkinek nem lesz bántódása, szépen forduljanak vissza.

Ő a menyasszonyt megfogta, levette a hintórú, aztán elvitte. Jó messzire elvitte. Jó messzire elvitte, mer ezeknek is vót az erdőbe ilyen sziklabarlang féle, ott vótak, oda vitte a menyasszonyt. Az meg nagyon örült, hogy elvitte űtet.

Igen ám, csak aztán kutatás lett. Még a katonaság is beleavatkozott, keresték. Keresték a Sobri Jóskát, üldözték űtet, keresték, sziklárú-sziklára ugrát, de mégis golyó érte, megsebesítették, de nem halt bele, hanem bitófára vitték és fölakasztották űtet.

Róka Jánosné, Dömös

OLYAN ÉHSÉG VÓT

Nannyám azt is elbeszélte, ennek van százötven esztendeje, mikor vót az éhség. Olyan éhség vót, hogy a krumplit meghántották vastagon, megették a belit, s elvitték, elültették a híját. A papok megáldották azt a krumplit s akkor mikor már odaértek, hogy Szent Péterkor lehetett már szedni ki, akkor akkorák lettek, hogy csoda történt.

Szűcs Boldizsár, Hadikfalva

APÁM ELMENT KATONÁNAK

A régi időkben, 48 előtt a katonáskodás Bukovinában igen hosszú volt. Tizenkét esztendőre vitték el, kötélvel fogták a legényeket s elvitték s tizenkét esztendő után mehetett csak haza, akkor kapta meg az obsitot. Egy Antalfi Gergely nevű fiatal embert es elfogtak. Éppen meg volt házasodva, elfogták s elvitték.

A felesége egy kislányt szült, akit nem látott az apja. Idegen országokban katonáskodott tizenkét esztendeig. Mikor megszabadult, mint obsitos katoná haza felé tartott. Mikor Istensegíts határába ért, meglátott egy tizenegy éves leánykát, aki őrizte a tehenyeket. Odament s kérdezte:

– Hogy hívnak leányka?

A leányka mondja a nevét.

– S kié vagy?

A leányka mondja, hogy:

– Antalfi Gergelyé.

Gergely nem volt biztos benne, s ezért kérdi:

– Apád otthon van-e?

Erre mondja a leányka:

– Apám elment katonának.

– Hát üsmered-e apádat?

Azt mondja a leányka:

– Sose láttam még.

Akkor megörvendett az ember, hogy az ő kislánya van ott. Az ölibe vette, s úgy vitte haza a tehenyekkel együtt. Hát ilyen sokáig katonáskodtak, hogy a kicsikéből nagy lett, amire haza tudott szabadulni.

Gáspár Antal, Istensegíts

ROSSZ ÓRÁBAN SZÜLETETT

I.
Vót Tompa Mihálynak egy kisfia. Ahogy megszületett, aztán nézte kint a csillagot és beszólt, hogy:

– Megvan-e már a kisbaba?

Mer a csillagokat nézte, ő arról meg tudta mondani, hogy milyen élettye lesz a gyerekeknek. Hát amikor kiszóltak, hogy megszületett a kisfiú, ő meg azt mondja:

– Jaj csak még egy pár percig ne született volna.

Nagyon rossz órában született, mert kút vagy víz által fog meghalni. És úgy is történt. Hét éves korába a kút rovásán halt meg a kisfiú. Ezt a régi öregek mesélték.

Ivocs Pálné, Kelemér

2.

Ő kiment, látta a csillagokat és akkor ő úgy látta a csillagokból, hogy annak a gyereknek meg kell halni, mégpedig attú féltek, hogy vízbe fog fulladni. A kutat letakarták és a kútnak a tetején halt meg.

Véres András, Kelemér

AZ UTOLSÓ ÉNEKMONDÓ

Voltak itt tudós papok, akik kutatásaikat továbbadták, és így köztudottá vált, hogy Igric még Mátyás király idejében is az énekmondók faluja volt. Az utolsó igrici énekmondó Tompa Mihály volt, aki Igricen született és az énekeit ma is éneklik a reformátusok.

Udvari Sándor, Ónod

TOMPA MIHÁLY

1.

Tudom azt, hogy őt üldözték a katonák, mert ő nagy hazafi vót és hát vót itt egy méhes és ott vót egy szalmatető épület és abba bújt meg, mikor a katonák őt keresték.

Hangonyban van egy almafa. Ott vót egy ilyen földbirtokos, Losonczy nevű, Tompának nagy barátja vót. Az alatt a fa alatt írta A madár fiaihoz című versét. Akkor is keresték a katonák, akkor is oda menekült Hangonyba.

Véres András, Kelemér

2.

Tompa Mihály azt mondta, hogy Rém Elek nevű ember lakott itten, ha annak megfordítjuk a nevét, akkor Kelemér lesz. Azt mondta Tompa Mihály, hogy hát az ő nevéől kapta ez a község a nevét.

Forró Pálné, Kelemér

3.

Tompa Mihály valakinek írt levelet és akkor úgy írta alá, hogy Rém Elek. Ő fordította el, Kelemér – Rém Elek.

Véres András, Kelemér

MADÁCH ÉS BORKA

A régi rokonaim mondták, hogy Borka nagyon jó asszony volt. Valamikor lent a falu végén volt a házuk, Imre oda járt hozzá, olyan kunyhós kis háza vót neki. Három gyereke volt Borkának és Imre szerette volna, hogy eljött volna a kastélyba, de ő nem akart elmenni. Mondta neki Imre, hogy jöjjön el, mindennel ellátja, mindennel, ami csak létezik, de ő nem akart elmenni. Mindig adott neki pénzt, meg hozott is nekik ennivalót, mert rossz módúak voltak.

Makonyi Márton, Alsósztrégova

ODATETTE AZ OLTÁRRA A SZÍVÉT

Egy idős asszony az erdőn keresztül közelítette meg a máriacelli Szűz anyát. Hát mikor az erdőnek a kellős közepin ment, ölég hosszú úton, rablók vótak abban az időben és kiugrottak az erdőből és rárohantak az asszonyra. Azt mondta, hogy:

– Hová mész asszony? Mid van?

Azt mondja:

– Nekem nincs semmim, csak a szívemet viszem a Máriához.

Erre tapogatták a rablók, hogy nincs-e valahol elrejtve a pénze. Azt mondja:

– Nem viszek semmit, csak a tiszta szívemet.

Erre méregbe jöttek a rablók, hogy nem találnak nála semmit, kípzelje, késsel kivették a szívet annak az asszonymnak és beledobták a kötényibe. Azt mondták:

– Nohát, ha a szívedet akarod vinni, akkor csak eredj, aztán vigyed.

És csodák csodája: az asszony nem esett össze. A kötényt a kezibe fogta és Máriacellig elvitte a szívit. Máriacellbe, mikor a templomhoz ért, egy szív, egy lélek hatotta meg a híveket, akik ott vótak, és olyan belső érzelem vitte ki őket a templom eleibe, mindenki ment ki és látták, hogy egy sápadt nő jön, aki csupa vér és a kötényibe hozza a szívit.

Az asszony odavitte a Máriához, aki akkor már az oltáron vót. Odatette az oltárra a szívit és az asszony akkor összeesett és meghalt.

Horváth Gézáni, Hegykő

AZ OROSZLÁNYNAK NINCS NYELVE

Mikor a Lánchidat építették, a vállalkozó azt ígérte Széchenyinek, hogy olyan hidat épít, hogy senki semmi hibát nem talál rejtja. Készen es lett a híd, az oroszlánynok, mintha élők lettek volna, csodálkozott a nép, hogy milyen ügyesen meg van csinyálva. Nagy csapatokban nézték, de senki se talált hibát rejtja. Azonban jött egy inasgyerek, reanéz az oroszlánynra, s azt mondja:

– Ennek az oroszlánynak nincsen nyelve!

S ezt meghallotta a vállalkozó, s bánatában, hogy hibát kaptak a munkájában, beléugrott a Dunába.

Gáspár Antal, Istensegítség

A LÁNCHÍD OROSZLÁNJA

Azt beszélük, hogy a Lánchídon az oroszlán, ha délbe meghallja a harangszót, akkor onnan lejön. De ugye nem hallja meg soha, mert kőből van.

Ördög Emánuel, Jászárokszállás

A SZIKRA BEREPUŁT A SZEMIBE

I.

Úgy hallottam, hogy három éves korában Kölcsey Ferencnek himlőbetegsége vót, s azt javasolták az édesanyjának, hogy kenyérsütés után tegye be a gyermeket a kemencébe. Úgy is csinált, betette a kemencébe és egy szikra a kemence padkájáról oda fuvódott a gyermeknek a szemibe. Egy kis ájer érhetette és a szikra berepułt a szemibe és megvakult.

Tóbiás Jánosné, Álmosd

2.

Kölcsey még kisgyerek volt, mikor megbetegedett, himlőbe esett és befűtötték a kemencét a kenyérnek és utána őt is betették a kemencébe, hogy a kemencének a melege elviszi a himlőjét. És így valami szikra a szemébe pattant és az vitte ki a szemét.

Steph Jenőné, Álmosd

KOSSUTH LAJOS KERESZTELESE

1.

Kossuth Lajos Monokon született és itt volt egy templomka Tállyán és egy lovaskocsival hozták őt, itt keresztelték meg az evangélikus templomban. Lovaskocsival hozták úgy, hogy a kocsi annyira rázta, hogy kicsúszott a pólyából, de azért nem történt vele semmi.

Novák András, Tállya

2.

Kossuth Lajost ide hozták Tállyára, itt keresztelték meg.

Antóni Miklósné, Tállya

3.

Kossuth Lajos Monokon született és Tállyára vitték keresztelni, mert Monokon nem volt református templom, és elvesztették a kocsiból. A pólyából kicsúszott. Odaértek a templomba és nincs gyerek, csak a pólya volt. Akkor indultak vissza, és az úton meg is találták, semmi baja nem volt a gyereknek.

Takács Béláné, Tállya

A CSODARABBI

Akkor még az orvostudomány nem volt olyan fejlett, mint napjainkban és a csodarabbihoz Bodrogkeresztúrba sokan fordultak mások is, és így jutott a Kossuth családnak is a tudomására, hogy van egy ilyen csodarabbi, az esetleg meg tudja gyógyítani a kis képzelődő Kossuth Lajost.

Horváth Tibor, Királyhelmec

A GYILKOS TÓ

1.

A völgyben egy pásztor legeltette a nyáját, s káromkodott. S akkor a hegy rácsúszott, s őt es, s a nyáját es eltemette. Akkor nem káromkodtak annyira, ritka vót az a székely, akinek káromkodás hagyta el a száját. Az má nagyon súlyos vót, ha azt mondta, hogy: Verjen meg az Isten! Az már egy kegyetlen átkozódás vót. S azon a helyen a hegy elzárta a völgyet, s a víz úgy gyúlt föl, s úgy keletkezett a Gyilkos tó.

Erőss Pál, Szépvíz

2.

Az óriások verekedtek a hegytetőn, s ahogy verekedtek, bírkóztak, összefonódoztak, hát az egyik megvette az egyik hegybe a lábát, hogy a másikat tudja ledönteni, s akkor megcsúszott a hegy, s akkor keletkezett a Gyilkos tó.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

AZ 1830-AS ÁRVÍZ

Wesselényi Miklós is szömbe került a Habsburgokkal. Kegyetlen sorsa vót, bezárták, megvakult a börtönben, de ő nemcsak a politikában vót nagy. Az 1830-as nagy pesti árvíz idején egész éjszaka mentette Pest lakosságát a veszedelemtől. Egy nagy dereglyével evezett az embereivel jobbra-balra, ahol az összeomló házak között segélykiáltásokat hallott, sietött a segítségükre. Sokakat megmentött a haláltól.

Szűcs József, Mohács

Én, Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója

PETŐFI SZABADSZÁLLÁSON SZÜLETETT

Édesanyám is mondta, hogy Petőfi Szabadszálláson született, csak keresztelni vitték el Félégyházára.

Muharai Eszter, Szabadszállás

PETŐFI A MEGHÍVÁST ELUTASÍTOTTA

Öreganyámtól hallottam, hogy hol lakott Petőfi. Az édesapjával a kapcsolata nem volt egészen felhőtlen, és amikor lejött a barátjával ide, akkor ennél a Kovács Jánosnénál lakott. Emlékszem, hogy öreganyám emlegette, hogy a Hajosék módos emberek voltak, többszáz hold földjük volt és többször hívták Petőfit és a barátját, de Petőfi a meghívást valamilyen kifogással mindig elutasította.

Bödő Mihály, Dömsöd

PETŐFI BARÁTJA

I.

Petőfinek vót egy barátja, akit Domokosnak hívtak. Azt mondja Petőfinek:

- Rúlam is próbálj egy verset költteni.
- Egy pillanat – azt mondja –, ez megfelel?

Domokosnak,
az okosnak,
lóg a töke,
mint a kosnak.

Kiss Miklós, Dömsöd

2.

A szomszédba lakott egy Domokos nevű ember, és azt mondta:

- Neköm is írjon egy verset.

Azt mondja Petőfi:

Ez az utca
homokos,
itt lakik a
Domokos.

Józán Lajos, Dömsöd

HA JÖNNE A NÉMET

Az apámtól hallottam, hogy erre vót eccer egy ismerőseivel Petőfi és mentek a legelőn keresztül és megláttak egy tehén ürüléket. A barátja mondja:

- No Sándor, erről tudnál-e verset mondani?

Petőfi mindjárt mondta:
Ha jön majd a német,
am majd fölfal téged.

Szabó István, Zsámbok

PETŐFI FORRÁS

I.

Petőfi Sándor Aszódon járt gimnáziumba és a barátaival kijárt ahhoz a forráshoz. Nagyon finom vize van, a Mátrából ered.

Balázs János, Bag

2.

Az idősebbektől hallottam, hogy Petőfi sokat kinn vót a bagi cigányoknál. Abba az időbe még itt vót a Cigánygödör, ott sokszor kinn vót.

Tóth Mihály, Bag

PETŐFI SÁNDOR FÁJA

I.

Petőfi Sándornak Magyar alatt van a fája. Sokat pihentem alatta én is. Lakodalmat csináltunk Magyarban, vagy ilyen szüreti bál vót, aztán átmentünk. Nem messze van Túristvándihoz. Jöttünk gyalog, leültünk a fa alatt, pihentünk. Nem tudom megmondani az úrnak, hogy Petőfi Sándor melyik versét írta az alatt a fa alatt.

Lakatos Pál, Tiszakóród

2.

Tunyogmatolcson vót ott egy ilyen csárda-forma, ott írta Petőfi a Falu végén kurta kocsmá-t. Még a 30-as, 40-es években ott vótak a falai a kompnál, arébb lejjebbfele.

Máté Miklósné, Kocsord

VÁLASZTOTTAK CSILLAGOT

A nagyanyám lőrinci. Ő mondta, hogy Petőfi Lőrincrű jött át a Sas kuriába, ott vót a találkozó Erzsikével. Négy ökrös szekérrel mentek kirándulni. Nagy fehér ökrökkel mentek, és olyan nagy szarvik vótak, hogy összejárt a szarvik, és ottand választottak csillagot.

Sója Józsefné, Kölesd

NAGY ZSUZSIKÁNAK UDVAROLT

A feleségem nagyanyja mondta, hogy Petőfi Dunavecsén mindig csónakba ült, a Dunán csónakázott, és egyik rokonuknak, Nagy Zsuzsikának udvarolt.

Szabó Gyula, Borossebes

A BÁNYA FELFEDEZÉSE

A Prokop kiment egyszer a hegybe és elkezdett ottan tüzet rakni. Aztán a kő betüzesedett. Akkor aztán, hogy betüzesedett a kő, ő hozzáfogott kaparni tovább és addig kapart, amíg rendes szenet nem talált. Azóta tudják, hogy szén van Salgótarján környékén. Prokop találta fel a bányát.

Baksa Sándor, Karancsbesz

HAT ÖKRÖS SZEKÉREN VITTÉK A KINCSEKET

Amikor megindult a szabadságharc Magyarországon, Ferdinánd császár kifosztotta a magyarországi kincstárat, úgy hogy hat ökrös szekéren vittek mindenféle drága kincseket, aranyat, ezüstöt, aranyat rudakban, s mindenféle kincseket akkor kivitt magával.

Gáspár Antal, Istensegítség

ÉN, KOSSUTH LAJOS, MAGYARORSZÁG KORMÁNYZÓJA AZ ŐRHELYEMET ÁTADOM

Kossuth Lajos lakosztályát őrizték a katonák. Egy alkalomval Kossuth Lajos ment haza és meglátja, hogy az az őr, aki ott van, nagyon meg van fázva. És kérdezi, hogy:

– Mióta áll az őrségen?

Azt mondja erre a katona:

– Több, mint négy órája.

És kérdezi, hogy:

– Miért nem váltották le?

Azt mondja a katona:

– Hát nem tudom, megfeledkeztek rólam.

Azt mondja erre Kossuth:

– Na, majd leváltlak én.

Azt mondja erre a katona, mivel ismerte Kossuthot:

– Azt nem lehet kormányzó úr, mert ezért engem megbüntetnek.

– Csak menj egész nyugodtan, majd én őrt állok helyetted.

Amikor aztán eszükbe jutott a tiszteknek, hogy fel kell váltani az őrt, hát látják, hogy Kossuth Lajos áll őrséget. Megrettentek, hogy – most mi lesz velünk?

Kossuth Lajos jelentkezik, hogy:

– Én, Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója őrhelyemet átadom.

Erre a tisztek kérik a bocsánatot, hogy megfeledkeztek a kötelességükről.

Azt mondja erre Kossuth Lajos:

– Megérdemelnétek, hogy fejbe lövesselek benneteket, azonban azt nem teszem, hanem mindegyiktek, amikor lehidegebb lesz, három éjjel fog itt őrséget állni egész éjjel.

Ezt a büntetést szabta rájuk. A katonát meg öt Kossuth bankóval jutalmazta meg, amiért az őrhelyén maradt.

Gáspár Antal, Istensegítség

A CIGÁNY KÜRTÖS

A cigány kürtös a szabadságharc alatt az egyik csatában visszavonuló helyett ijedtébe rohamot fűjt. Az osztrákok meglepődtek, arra számítottak, hogy a mieink elfutnak, és mikor a magyarok nagy lendülettel harci kiáltással rájuk rohantak, ők futamodtak meg.

Szűcs József, Mohács

A Rábcát szabályozták a múlt század 70-es éveiben. Ezt a híres Rábaszabályozó Társulat vitte véghez ezt a nagyon-nagyon jelentős munkát, akkor épült a Hanság-csatorna. Ugye hát amelyik aztán Kapuvár térségében találkozik a Répcével, és onnét Rábca névvel folyik tovább.

Na most Abda mind hadilag fontos hely, átkelőhely Haynauék számára igen-igen fontos volt. Ugye köztudott, hogy az az iszonyatos fergeteges támadás, amellyel Haynau lehengerelte a magyar honvédséget 1849 júliusában-augusztusában, ez igen nagy területen vonult fel, Pozsony, Mosonmagyaróvár és a mosonyi síkság, tehát a Duna mindkét partján, de a fő erőket a Duna jobb partján csoportosították, mégpedig Mosonmagyaróvár, Mecsér, Lébény, Ötevény térségében, és egész Abdáig nyomultak előre az előőrsök. maga az ifjú császár is ott volt Haynauval és Abdáról indult meg a nagy támadás.

Most szívszorítóan gyengécske, maroknyi kis barna ruhás honvéd seregszecske védelmezte az abdai hídfőt, úgyhogy ezeket felkoncolták az erejük teljében levő, első rohamra induló osztrák katonák, és hát így vették birtokba az abdai hidat, amely fából volt. És a honvédek, még mielőtt elesetek volna, felgyújtották, dehát percek alatt megtörtént ennek a maroknyi honvéd csapatcskának a felkoncolása, így aztán a tüzet gyorsan eloltották a császáriak, és átzúdultak a hídon és megindult a támadás Győr ellen.

Na most mért kapcsoltam össze a Rábca szabályozásával? Azért, mert amikor 1871-ben Abdáig ért a Rábca új medrének az ásása, akkor a kubikusok megtalálták a honvédek tömegsírját. Ugye vesztett csaták elesettjeit nem nagyon szokta a história följegyezni, annál is inkább, mert ezeket a honvédek maguk az osztrák sereg temette el, és olyannyira épek voltak még a hősietemek, hogy meg lehetett állapítani, hogy mely sereghez tartoztak, az egyenruhájuk teljesen ép volt, az egyenruhák jelzései, zsinorzata, gombjai, a csákók, a csákóknak az ellenzője, úgyhogy ezeket a honvédtetemeteket aztán az öreg falu dombjára temették, oda, ahol az ősrégi abdai templom állott.

No most még beszegve ezt a honvédtörténetet, ugye akkor még létezett a Jogakadémia Győrött, mégpedig az a Jogakadémia, amelyben tanult Batthyány Lajos és Deák Ferenc többek között, és a kiegyezés akkor már megtörtént amikor ugye a Rábca új medrének az ásása közben megtalálták a honvédtetemeteket, lévén 1871, és a nagyon-nagyon híres győri Birkmayer-féle kőfaragó műhelyben a győri Jogakadémia hallgatói faragtatták azt az obeliszket, amely ma is ott áll a kápolna előtt az öregfalui dombon, és az obeliszk alatt vannak a honvéd hősöknek a maradványai.

A község népe ma is kegyelettel kijár oda, ma éppen halottak napja van, egészen biztos vagyok benne, hogy a mai napon, 1989. november 2-án is az

ab daiak a saját szeretteik sírja mellett ki fognak menni az obeliszkhez is, és a peremét végig fogják rakni mécsesekkel, ahogy ezt eddig is minden esztendőben megcsinálták.

Gerencsér Miklós, Aszófő

ELTERELTÉK JELLASICH CSAPATAIT

Jellasic Ozorán érdeklődött, hogy merre van Pákoz d? Hát az ozoraiak más irányt mutattak. Mi Ozorától keletre vagyunk és ők meg nyugatra mutattak, hogy arra. Evvel is segítették a magyar sereget, mer elterelték Jellasic csapatait más irányba. Az ozoraiak ezért is mondják, hogy ők is részesei a pákozdi győzelemnek.

Hegedűs István, Pákoz d

KARDOS ÖRZSE

Annyit hallottam az öregektől, hogy ment Kardos Örzse néni a fehérvári piacra, vitte a tojást, de nem eladnyi, hanem megtudni, hogy milyen a Jellasic-csapat, hol vannak, mennyien vannak. Aztán visszagyűtt és elmondta a honvédeknek, amit megtudott.

Hegedűs István, Pákoz d

SUKORÓN ÜLÉSEZTEK A TÁBORNOKOK

A magyar vezérkarnak Sukorón a református templomban vót a központja. Kossuth Lajos vezetésével ott üléseztek a tábornokok, onnan irányították a csatát. Az egy nagy épület, ahun sokan efértek, le lehetett űni, padokkal vót berendezve.

Hegedűs István, Pákoz d

AZ ELSŐ ÁGYÚLÖVÉS

Van egy domb, Csíkmak hegy a neve, belátható arrúl egész Sukoróig a terep, hosszan elhúzódva a rét, magosabb, mint ódalt az erdőségek. Jellasich annak a tetején vót lóháton a tisztheivel.

A magyar tüzer megcélozta Jellasich lovát. Kicsit táncolt a ló jobbra-balra. „Ne mozogj”, mondta magában, „mer nem sikerül”.

De aztán sikerült, mer kilőtte Jellasich alú a lovat. Ez vót az első ágyúlövés a csatában.

Hegedűs József, Pákozd

VITÉZI VIRTUS

Egy honvéd gyalogos jól becsiccsentett, kívül a falun végen, úgy hívják azt a részt, hogy Murvapart. A bor is tüzelte, aztán mikó gyűttek a horvátok, akkor közékük lőtt. A horvátok meg lőttek vissza. Erre egy huszár abba a golyózáporba kivágtatott oda, főkapta a lovára a honvédet, aztán elhozta erre Sukoró felé.

Ez ilyen vitézi virtus vót.

Hegedűs József, Sukoró

A PÁKOZDI CSATA

Akiktől hallottam, azok már nem élnek, Isten kegyelmiből én is már a kilencvenhez közeledek. Jellasich és Filipovics tábornokok úgy egyeztek, hogy Jellasich gyün a budai úton, Filipovics meg a lovasberényi úton és aztán valahol Buda alatt összeérnek és együtt támadják meg Budát. Jellasich egy órával előbb elgyűtt, ideért Pákozdra.

A magyar seregek parancsnoka Móga János tábornagy a sukorói templomban ütötte föl a hadiszállását. Jellasich mikor ideért, beüzent Sukoróra: „Szereljenek le, nem is kell megadni magukat, csak adják le a fegyvereiket.”

Sukoró felé, Pákozd és Sukoró között van a Külsőhegy. A Külsőhegy vonulatán álltak föl a honvédek. Móga tábornagy látta, hogy hol vannak a horvátok, de azért figyelmeztette őket, hogy támadok. A Külsőhegyrű ágyúval lőtte a horvátokat, aztán a honvédek is egy pár sortüzet leadtak. A horvátok nem számítottak támadásra, megzavarodtak, megfordultak, rohantak északra. Ott meg a pátkai nemzetőrök észrevették, aztán ódalba kapták őket,

úgyhogy futottak a tó felé. Azt gondolták, hogy az egy totyogó tó, majd átvágódnak rajta. De ott vesztek, kevés jutott haza Horvátországba belőlük.

Hegedűs József, Pákozd

TÓTUGRÁS

Gyüttek lefelé a hegyrű a magyar honvédek, a tótokat szorították bele a tóba. Úgy is nevezték el azt a részt, hogy Tótugrás. Az országúton ámentek, azt hitték, hogy nádas, el tudnak mennyi, de aztán mind beleszorult a tóba. A velenicei tó mind elnyelte őket.

Hegedűs István, Pákozd

ADJATOK KENYERET

Az öregapám azt mondta: öreganyátok betette a kenyeret a kemencébe és egyszer csak gyüttek a horvátok. Azt mondja a horvát tiszt:

– Adjatok kenyeret.

– Hát várd meg, amíg kisül.

Kisült a kenyér,adtunk nekik.

Nem mentek el, itt maradtak a csata alatt is a faluban.

Hegedűs István, Pákozd

POKOLSÁS DŰLŐ

A második házba vót a Rozi néni, em megint sokat tudott, az egy eleven krónika vót, az annyi mindent tudott. Tőle hallottam: jöttek 48-ban ezek a rá-cok. Ugye akkoriba a katonák a fizetést vitték magukkal. Aztán itt valami ütközetbe kerültek, aztán beszorították őket, itt a hegy alatt, ilyen lápos, ember magasságú sás, meg nádas vót, aztán belevesztek lovastű, szekerestű. Aztán azóta annak a dűlőnek Pokolsás dűlő lett a neve. Akkor így szabadultak meg ezektű, mert hát ugye abba az időbe a házak nádasok vótak, aztán akkor mentek, föléggették a falukat.

Szigeti István, Hegykő

LOVAGOLTÁL-E MÁR?

1848-ban bevonult a huszárokhoz a cigány. Az őrmester megkérdezte:

– Na, lovagoltál-e már?

Azt mondja:

– Nem.

– Nahát – azt mondja – ezen a lovon se lovagolt még senki, tanítsátok meg egymást.

Varga Sándor, Tereske

A TÁPIÓBICSKEI CSATA

1.

A falunak azt a részét, ahol a mai Damjanich utca húzódik, és ahol 1849. április 3-án a horvátok voltak elszállásolva, a mai napig Horvát utcának nevezzük. Mellette van a Harcmező utca. Ott lett felállítva Szabó Jóska kopjafája. Szabó Jóska tizenkét éves gyerek vót, fölmászott egy magas fára, és onnan kémlelte az ellenséget. Április 4-én, a csata napján is a fán nézgelődött, és onnan lőtték le.

Horgos János, Tápióbicske

2.

A csata helye olyan ingoványos vót, hogy embert is elnyelt. Nagyon fontos vót tudni, hogy melyik része az, ahol át lehet menni. Ezér is vót, hogy az errű jövő horvátoknak nagy része ott veszett el.

Horgos János, Tápióbicske

3.

Vót ott egy Ridezel nevű osztrák őrnagy. Híres bajvívó, nagy, derék ember, és kihívta Sebő ezredest, hogy lóháton karddal küzdjenek meg. Sebő vézna ember vót, nem vót semmi esélye a győzelemre, de nem utasíthatta vissza, tiszti becsületből el kellett fogadnia. Elkezdődött a küzdelem, Sebő nekironzott és olyant csapott a kardjával, hogy Ridezel egyik karját a vállánál leszakította. Ridezel lebukott a lováról, nemsokára meghalt. Ott is van eltemetve, ahol a viadal vót, egy vaskereszt van a sírján. Szinte azzal a mondással lehetne kifejezni, hogy a Dávid legyőzte a Góliátot.

Illés László, Tápióbicske

4.

A magyar katonák nagy tüzet kaptak a horvátoktól, mert itt a horvátok voltak, Jelasics katonái, megtorpantak, és már úgy nézett ki, hogy elveszítjük az ütközetet, amikor Földvári Károly magasra emelte a magyar zászlót, és rohant át a hídon, hogy „utánam!”, magával ragadta a többieket, és elsodorták a horvátokat. S aztán nemsokára megérkezett Jászberény felől Damjanich serege, és visszavonulásra kényszerítette a császári sereget.

Illés László, Tápióbicske

5.

Apáról-fiúra maradt szokás nálunk, hogy április 4-én, a csata napján zsömlét sütünk a gyerekeknek. A véráztatta csatatéren évről-évre búzát vetünk, annak a terméséből sütünk zsömlét, és azt adjuk a gyerekeknek.

Horgos János, Tápióbicske

AZ ISASZEGI CSATA

1849. április 6-án negyvenezer osztrákkal szemben huszonnégyezer magyar vívta élet-halál küzdelmét. Az osztrákok már napokkal előtte gyülekeztek Isaszegen, de a magyar sereg, a győztes tápióbicskei csatából tartott Isaszeg felé, a másik részük a hatvani csatából tartott Isaszeg felé. A magyar sereg nem számított csatára, csak a felderítő járőrök jelentették, hogy osztrákok vannak a közelbe. Akkor elfelejtettek minden fáradságot és megütköztek. Három lengyel légió is harcolt, körülbelül ezren lehettek, akik közül kétszázan haltak el. A magyarokkal együtt temették el őket, mert közös volt a harc. A lengyelek azért támogatták a magyar szabadságharcot szívvel-lélekkel, mert ha sikerült a magyaroknak a szabadságharcot megvívni, akkor a magyarok visszasegítik őket. Vissza is segítették volna, sajnos csak temető lett.

Mikor felharsantak a trombiták, az osztrákok hanyatt-homlok menekültek. Megkezdődött az isaszegi csata. Délben már az első csatározások jelei mutatkoztak. A mai honvédsíroknál és Szentgyörgy pusztán Damjanich serege és Klapka serege lépésről-lépésre haladva kiszorította az osztrákokat, éjfélre győzelmet vívtak a magyarok.

Itt töltötte Kossuth Lajos is az éjszakát, aki már esteledés előtt Isaszegre ért. Egész éjjel a tábornokokkal tárgyalt, tanácskozott. Hajnali négy órakor átlovagoltak Gödöllőre, birtokba vették az ellenség elhagyott szálláshelyét. Kossuth Lajosnak még jelentették, hogy Windischgraetznek még meleg vót az ágya.

Szatmári Zoltán, Isaszeg

HONVÉD ERDŐ

Az isaszegi csata a Honvéd erdőnél kezdődött és Isaszegnél fejeződött be. Turán van a Honvéd erdő, ott táboroztak a magyar honvédek, akkó kapta az erdő a nevét.

Nagy Mihály, Vácszentlászló

HARSÁNYI BÁLINT

Herman bácsi száznégyszáz évig élt, húsz éves korában szanitéc hadnagy vót az isaszegi csatába. Ő mondta, hogy a temetőben kilencven fejfa korhadt el, akik elesetek az isaszegi csatában. Köztük vót hajdúszoboszlói Harsányi Bálint.

Harsányi Bálint hozta haza Kossuth szavára a külföldön állomásozó magyar huszárokat, a kapitányukkal, Lenkeivel együtt. Ő honvédőrmester volt, de a szabadságharcban vívott harcokban főhadnagyi rangig vitte. Az isaszegi csatában egy honvéd huszárezrednek vót a parancsnoka. Megtudta, hogy az osztrák lovashadosztálynak, amely háromezer főből állt, az a főhadnagy a parancsnoka, aki hűtlenül átállt az osztrákokhoz. Harsányi Bálint mindenáron le akart számolni vele. Bele is vágatott az osztrák parancsnok szálláshelyére, de az osztrákok sem hagyták magukat, hét lövést és kilenc kardcsapást kaptak. A huszárok támogatták a sebkötöző helyre. Az egykori szanitéc hadnagy, Herman bácsi elmondta, hogy annyi vért vesztett már, hogy a rendfokozatát a nyakán nem lehetett megállapítani. Menthetetlen volt, mire a sebkötöző helyre ért. Ott temették el őt is, a sírja ma is megvan, egy kis márvány sírkövet emeltek 1972-ben.

Szatmári Zoltán, Isaszeg

AZ ISASZEGI FA

Isaszegen vót egy hatalmas nagy fa. Apám mindig mondta, hogy Görgey az alatt írta alá a fegyverletételt. De már azt a fát is kivágták.

Szabó István, Zsámbok

HÉT LOVAT LŐTTEK KI ALÓLA

Az osztrákok vótak a váci oldalon, Pest felől jöttek a magyarok. A gombási hídnál szűkült össze az út, ott vót a Gombás patak, ahol a szentek állnak a hídon. Ezen a felén vótak az osztrákok, a másikon a magyarok.

A magyar haditerv úgy szólt, hogy a Naszályt kerülje meg egy osztag, és kerüljön az osztrákok háta mögé, ne engedjék visszavonulni őket. De olyan nagy vót a tűzérsegi erő, hogy ahány futamot indítottak, a hídnál tovább nem tudtak menni. Végül aztán Földváry vette át a vezénylest, a piros sapkásokkal rohamot indított, hét lovat lőttek ki alóla, több lövést kapott, térdlövet, váll-lövet, és akkor áttörték a vonalat és megverték Görtz tábornokot, akit nagy tiszteletadással a magyar vezérkar temetett el. Ennyi lovagias-ságot abban az időben még a magyar huszárok megengedtek maguknak.

Kaufmann Károly, Verőce

KLAPKA KEMÉNY EMBÖR VÓT

A nagyapám azt mondta, hogy Klapka egyszerű, szörény, de kemény embör vót: a katonái igön szerették. Azt mondta, hogy látott ollat, hogy a katonaszökevénynek rátették a fejét egy tuskóra, levágták, aztán mikor legurult a feje, akkor még sokáig mondta, hogy: hebebe, hebebe. Így beszélt a fej. Nem vót mit tönnyi, másképp fegyelmet nem tudtak vóna tartanyi

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

OROSZLÁN BARLANGJÁBA KERÜLTEM

A szabadságharc idején két szomszéd, akik addig jó barátságban voltak, az egyik császárpárti lett, s a másik Kossuth párti. Amíg el nem foglalták a labancok azt a várost, a két szomszéd haragba esett egymással, mivel ellenpárton voltak. De azért ők beszélgettek. Reggel jóreggelt köszöntek egymásnak, az egyik azt mondja:

– A Jóisten áldja meg szomszéd uram, mint a suhai malmot.

A másik azt mondja:

– Adjon az Isten olyan érdemjelet kedves szomszéd, hogy harminc mászás legyen, s avval ne kelljen tovább gyalogolni, csak Rómáig.

S ilyen hasonló jókívánságokkal fűszerezték a haragjikat.

Azonban a labancok elfoglalták azt a várost, és aki a Kossuth pártján volt, annak menekülnie kellett. Hát bujkált ő, a másik megint, mivel a labancok voltak bent, ő volt a városnak a bírója. Ahogy bujdokált a labancok elől, éppen karácsony estéjén abba a házba talált bémenni, ahol a szomszédja hivatalt viselt. Akkor azt mondja, hogy:

– Oroszlán barlangba kerültem, ugye?

Azt mondja a szomszédja:

– Hát igen szomszéd, most elveszi a jutalmát.

S így többről-többre, ez leárulta, hogy elárultad a magyar népet, úgyhogy, feldühítette, és arra járkált egy labanc járőr, és kiszólt, hogy jöjjenek bé, kézbe akarta adni. Azonban a szomszéd házban énekelni kezdték a gyermekek: Jézus Krisztus született, örvendezzünk.

Akkor ütött a fejébe, hogy igen örvendezzünk Jézus Krisztus születésén, s én elárulok egy ártatlan embert. S akkor kérdi a járőrvezető, hogy mért hívta? Mert szimatoltak így a magyar férfiak után. Azt mondja:

– Meg akartam kínálni, mert hideg van, egy pohár pálinkával.

– Pompás – azt mondja a járőrvezető, – hol van az az ital?

Erre azt mondja a gazda:

– Sajnos, itthon nincsen, majd reggel hozok.

Erre nagy durrogva elment a járőr, hogy őket megbolondította. S akkor, mikor elment a járőr, bevitte a szobába, mert addig el volt rejtve, s akkor megbékéltek, s attól fogva ez a császárpárti és a magyar ügyet szolgálta.

A suhai malomba hétszer ütött egymás után a ménkü, s ezt kívánta az egyik szomszéd a másiknak.

Gáspár Antal, Istensegítés

A TEMPLOM TORNÝÁBA KI VÓT TŰZVE A KOSSUTH ZÁSZLÓ

Mikor 1977-ben harangozó voltam, akkor a püspök templom tornyába megtaláltam a Kossuth zászlót. Teljesen elette már a moly. Fönn a harangok szintjén, mer több létrán köllött fölmenni, mindön létra után megint egy padlás-szint van, akkor ismét jön a következő létra.

Hát akkor jött egy új plébános, aki a templomot akarta javíttatni és neköm, mint harangozónak kiadta a parancsot, hogy a templomtornyot tisztogassam le belülről. A harangok gerenda állványra vótak fölállítva, a régebbi csak fagerenda állványra, a későbbi harang már vasgerenda állványra, de ezeknek a tartóváza alul olyan harminc centis fagerenda vót körbe-körbe. Ezek a fagerendák nem mingyár a padlózatra lettek ráállítva, hanem körülbelül olyan jó arasszal magasabban. A többszöri templom renoválás alkalmával,

mer egy templomtornyot körülbelül ötven-hatvan évenként renoválni köll. Fölűrű a levert vakolatot meg a régi összetört héjazat maradványait – ezeket nem dobták mind le, hanem az apraját oda a harangok szintjére, úgyhogy azt az egy araszt kitőtötte má a törmelék.

Amint én lapátoltam a törmeléket, hát az egyik ilyen gerenda alatt, amit má vastagon betakart a törmelék, összetűrve találtam egy vörös posztót. Mikor én ezt kiterítöttem, akkora vót, hogy az egész torony belsejit kitőtötte az a posztó, még nem is fért el egészen, de tisztus-tisztára megette a moly.

Hát mingyár gyanítottam akkor, hogy ez a Kossuth zászló vót, mer hallottam én, hogy annak idején azér löttek be az osztrákok, mer mikor űk ideértek, a templom toronyba ki vót tűzve még a Kossuth zászló. Mikor belöttek, a harangozó akkor vette be a Kossuth zászlót, fölszaladt és bevette a zászlót.

Szűcs József, Mohács

1849-BEN MEGKONGATTÁK A HARANGOKAT

Ezt az esetöt, hogy belöttek ágyúval a városba, az öregek mesélték, ennek a híre fönnmaradt. Körülbelül húsz évvel ezelött, mikor a belvárosi plébánia kertjét fölparcellázta a plébános úr és eladta házhelyeknek, akkor körülbelül nyócvan-száz méterre a templomtú találtak egy akkora forma ágyúgolyót, mint egy gyereknek a feje. Nem is mélyen vót a földbe. Ásták a fundamentumot és ott találták a földben. Ez lehetett az az ágyúgolyó, amit 1849-ben belöttek. A belvárosi templomot célozták meg vele, csak egy kicsit rövidebbre becsülték a tűzérök a távolságot, de ha nézzük a mohácsi alsó mezöt meg a belvárosi templom tornya közti vonalat, nagyon jól, pontosan céloztak, és ha kicsit hosszabbra lőnek, akkor el is találták vóna. A templom tornyokra meg azér löttek, mer a harangokat megkongatták. 1849-ben is, mikor felso-
rakoztak az alsó mezőbe a császári csapatok, akkor megkongatták a templomba a harangokat és azér a templom tornyot célozták.

Szűcs József, Mohács

MIKOR JÖTTEK BE A HORVÁT KATONÁK

Vót neköm a sokacok között is egy ismerősöm, idős ember, aki mesélte, hogy az ő dédöregapja akkor születött, éppen akkor, mikor jöttek be a horvát katonák Mohácsra. Sok házba nem találtak senkit, üresek vótak a házak. Kime-

nekűtek a szőlőbe, a Szőlőhegyre az emberek. Akkor még a mohácsi Szőlőhegynek a távolabbi része, amit Csernek hívnak manapság is, az még cser erdő vót és oda menekűtek.

Az ő dédöregapjának az anyja meg eppen szülni készült. Vajúdott. Nem tudták magukkal vinni, nem merték. Hát úgy, amint akkor szokás vót, hogy favázra ilyen ritka házi szőttesbű elfüggönyözték, ez vót a Boldogasszony ágya, ebbű csináltak olyan függöny-szerűséget. Ez a szegény asszony ott maradt és nyögött. Mikor bejöttek a horvát katonák, mer házrú-házra jártak, minden házat átnéztek, hát ott hallják a nyögést és hát kérdözik horvátú, hogy:

– Ki az?

Akkor ő kiszól onnan a függöny mögül, hogy hát ő szül, a többiek meg kimenekűtek a Szőlőhegyre.

– Hát mér menekűtek ki?

– Hát féltek, hogy a katonák majd bántják űket.

Ezök meg mondogatták csöndesen, hogy: „mink nem bántunk senkit, mink nem azér gyűttünk, hogy bántsunk valakit. Maga se féljen mitőlünk, mink csak gyűttünk, mer a parancs szólított és majd megyünk is tovább. Nekünk minden házat meg köll nézni, hogy ki, vagy mi van itthun, nehogy, ha katonák vannak elrejtőzve, hát akkó megtámadjanak bennünket.”

Evvel elköszöntek, el is mentek. A dédöreganyja meg is szülte a gyeröket és ez a gyerök mikor megnyöött, mikor megöregödött, és ő, mint kisunokája, hát körülötte jáccadozott, akkor mesélte el neki ezt az esetöt a 48-as szabadságharcral kapcsolatban.

Szűcs József, Mohács

GÁBOR ÁRON

1.

A szabadságharc, hogy ilyen sokáig elhúzódott, hogy még tudták tartani magukot Erdélyben, annak köszönhető, hogy Gábor Áron tudott önteni ágyúkat. Összegyűjtötték a falvakból a harangokat, s azért vótak olyan erősek az ágyúik, mert Isten áldása vót rajtuk, mert hát harangokból vótak öntve.

Eröss Pál, Szépvíz

2.

Azt hallottam, hogy Gábor Áronnak egy Jusztina nevű csángó származású, fűrészfalvi származású élettársa vót.

Kelemen Mária, Bereck

BEM ÉS PETŐFI

Az idős bácsik mutatták, hogy melyik az a ház, ahol Bem és Petőfi megpihent. Zsendelyes tetejű, tornácos ház, lépcsőn kell fölmenni, s ott a tornácon pihentek meg.

Kelemen Mária, Bereck

BEM APÓ SEBEZHETETLEN

Bem apó (mer így hívták, Bem apó) a 48-as szabadságharc hőse lengyel származású vót, csatlakozott a magyar szabadságharchoz, és tehetségével, vitézségével több csatát megnyert. A katonái szinte bálványozták, legendákat meséltek róla és szentül hitték, hogy nem fogja a golyó. Úgy is mesélték később, hogy a piski csatában egy ágyúgolyó köröszkül ment rajta és nem lett semmi baja. Golyó nem fogja, karddal nem lehet elpusztítani, Bem apó sebezhetetlen.

Szűcs József, Mohács

ZEYK DOMOKOS

Az osztrákok a kozákokat hívták segítségül. Fehéregyházánál, ahol a Nagy-küküllő folyik el, nádas vót, berkes hely vót, nem lehetett látni a túsó oldalra. Akkor Héjjasfalván följobb átúsztattak a Küküllőn, s ott lejöttek a kozákok, s hátból támadták a magyarokat.

Akkor megszabadult onnan egy hadvezér, Zeyk Domokosnak hívták, amelyik aztán vágatni kezdett a lóval, s elért Héjjasfalvára. Héjjasfalván aztán utólérték. Ő két kardot ragadott s addig vágta a kozákokat ott maga körül, míg mind a két kardja eltörött. Élve akarták elfogni, s mikor mind a két kardja eltörött, akkor azt mondták: most már vége, most már nincs mit csináljon.

– Ugye megadod magadat?

S azt mondta:

– Nem.

S akkor vette a pisztolyát, s akkor fejbe lőtte magát, s úgy hagyta kozák kézre magát.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

AZ OROSZ GENERÁLIS

A segesvári részen vótak az oroszok, s a buni hegynél a magyarok. Az orosz generális belenézett a távcsövibe, s kémlelte a magyarok állását. A többiek kérdezték tőle, hogy:

– Megtaláltad?

S akkor mondta:

– Megtaláltam, de már késő.

Akkor már a magyarok ágyúval lőttek is, már robbant, eltalálták, s meg is halt. Az orosz generálisnak ott van a sírja, ahol eltalálták.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

MÁR CSAK A GYEREKEK HARCOLTAK

A 48-as szabadságharc utolsó csatái Székelyföldön játszódtak le, s – ami megmaradt az emlékezetemben – a végén már csak a gyerekek harcoltak. A férfiak, akik a szabadságharcban részt vettek, már elhulltak, s az orosz csapatok ellen már csak a tizenöt-tizenhat éves gyerekek védekeztek. A legenda szerint a cári csapatoknak senki nem adta meg magát, mindenki meghalt, fogoly nem vót. Nyergesen van egy temető, a keresztek még állnak, a 48-as szabadságharc katonái ott lettek eltemetve.

Erőss Pál, Szépvíz

HÁROM ÁGYÚGOLYÓ

Ha Előpatak felől jő, ott is van egy Büdöskút. A Büdöskúttól olyan ötszáz méterre van egy régi ház, amelynek a falába három ágyúgolyó van. A sepsi harcokba 1849-ben lőtték oda.

Valádi János, Sepsiszentgyörgy

JÖTT A FUTÁR LÓHÁTON

A tizenhárom tábornokot halálra ítélték, s a védőjük kegyelmi kérvényt írt Ferenc Józsefhez. De az osztrák tisztek nem törődtek ezzel, kivezényelték őket a Maros partjára és sorba felakasztották őket. Mikor az utolsót is fel-

akasztották, akkor jött a futár lóháton, lobogtatta a fehér zászlót, s hozta a császár kegyelmét. Ha egy kicsit előbb érkezett volna, életben maradnak.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

A CSATÁBAN MINDIG ELSŐ VOLTAM

Damjanichon nem is lett volna szabad az ítéletet végrehajtani, mert el vót törve a lába. Kocsival vitték az akasztófához, és végig kellett neki nézni, hogy a másik tizenkettőt előtte kivégzik. Azt mondta: „Mért csinálják ezt velem, mikor a csatában mindig első voltam, itt mért lettem az utolsó?”

Horgos János, Tápióbicske

KETTÉ TÖRTÉK A KARDJUKAT

A világosi fegyverletételről mesélték az öregek, hogy vótak tisztek, akik elkeseredésükbe ketté törték a kardjukat, mások lelőtték a lovukat, ismét mások fejbeltették magukat, mert nem akartak fogságba kerülni.

Szűcs József, Mohács

SÖRREL NEM KOCCINTANAK

Amikor Aradon a tizenhárom vértanút kivégezték, akkor az osztrák vezér sörrel koccintott a tábornokaival, hogy a szabadságharcot leverték, s a vezéreket kivégezték. S ezért Erdélyben sörrel nem koccintanak. Aki tudja magáról, hogy kicsoda, az nem koccint.

Erőss Pál, Szépvíz

KITÖSZÖM A FEKETE ZÁSZLÓT

Nagyobb ünnepöt, mint október 6-a nem is tudok elképzelni. Előtte való napokba, meg az utána való napokba valósággal beteg vagyok. Az öregapám belénk nevelte, hogy október 6-án vége lött mindönnnek. Abba az időbe még mink iskolások vótunk, a fekete zászlót mindég kitettük az iskolára is, mög

a templomra is. Egy ideig ez mögyszakadt ebbe a szocialista időbe, aztán most pár év óta én vagyok a harangozó és október 6-án újra kitöszöm mindég a fekete zászlót.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

PETŐFI SÁNDOR VAGYOK

Az öregektől hallottam, a nagyapámtól, hogy Petőfi Sándor az utolsó éccakáját Székelykeresztúron töltötte a Gyárfás kúriában, s egy körtefa alatt írta meg az utolsó verseit. A körtefa sajnos már elpusztult, de másikat ültettek helyette.

Azon a reggel lement a félegyházi mezőre, mert ott vót a csata, s ott látták utoljára egy kútnál. A kút most is megvan, Petőfi kútjának híják, az Héjjasfalva és Félegyháza között van. Ott látták utoljára. Aztán amikor a csata lejárt, akkor a halottakat essze gyűjtötték, egy olyan hússzor huszas gödröt ástak, s közös sírba temették. Petőfi meg vót sebesülve, még élt, s mondta, hogy:

– Ne temessetek el, Petőfi Sándor vagyok.

S azt mondták, hogy:

– Ha Petőfi Sándor vagy, akkor dögöljél meg!

S abba a közsírba úgy beletették, leöntötték forró mésszel, s oda temették el. Aztán azt a közsírt senki sem gondozta, senki sem tudja azt a helyet, mert a fű teljesen belepte.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

A DÉDÖREGAPÁM A 48-AS SZABADSÁGHARC KATONÁJA VÓT

A 48-as szabadságharcnak a katonája vót az én dédöregapám. Öregapánktú sokat hallottunk rúla, hogy mikor Klapka György föladta Komárom várát, az osztrák ugye szabad elvonulást ígért a magyaroknak. De az osztrák aztán nem tartotta be a szavát, a szabad elvonulást. Az én dédöregapám, Modics János az egyik kenyeres pajtásáva elindút onnan Komárombú gyalog haza Nemespátróba. Aztán hát sokáig tartott az út, mire hazaértek, de itthun már a csendérök keresték őket. El is vitték dédöregapámat. Azt mondták: Hát bujkált egy darabig, mör a bíró fia jó barátja vót az én dédöregapámnak, aztán mindég mögmondta neki, hogy mikorra gyünnek a csendérök. Mindég, ahogy ű az apjátú mögtudta, hogy mikó gyünnek, aztán akkó elbújtatták.

De eccör aztán másik bíró lött, avva má nem vótak olyan jóba, aztán mög-möntek érte eccör egy este a csendérök. A dédöregapám olan jó vállas, köpcös gyerök vót, aztán, mikor bement az egyik csendér a szobába, éppen vacsorát. Aztán mögfogta a csöndért, bevágta a szoba sarkába. De kettő meg ott kinn állt. Aztán akkor megkötözték, úgy hajtották Kaposvárig gyalog. Aztán, azt mondták, hogy félreverték a harangot ott a hozzátartozói futtak a faluba, hogy:

– Viszik a Jankót! Viszik a Jankót!

Félreverték a harangot. Aki a harangot félreverte, annak mög belelűtt a csöndér a bokájába. Az örökre nyomorék maradt. Hát elvitték a Jankót, dédöregapámat, aztán hát nyóc évig nem gyühetött haza. Hát utána nősűt mög, má jó öreg legény vót, mikor mögnősült.

Edesapámtű hallottam, hogy ő má mikó olan kis iskolás gyerök vót, mer édesapám ismerte nagyapját, hogy ű mikor olan iskolás gyerök vót, a tante-rembe benn vót a Ferenc Jóska képe. Aztán az ő öregapja (hát az az én dédöregapám) mögfogta, földhő vágta, a csizmája sarkáva így összetaposta. Azt mondja:

– Kutya, te miattad szenvedtem én nyóc esztendő!

Szakáll Miklósné, Nemespátró

NYÓC ÉVET KAPOTT

Hát öregapám negyvennyócba tizennyóc éves vót. Főcsapott Kossuth-katonának. Komáromba kerűt, Klapka György katonája vót. Aztán amikor Klapka föladta a várat, akkor szabad elvonulást kért a katonáinak. Az osztrákok mög is ígérték, csak nem tartották be.

Amikor kiszabadultak, gyűttek hazafelé. Bujkátak. Egy háznál a pajtába kaptak szállást. Aztán öregapám halli, hogy rögge mondi a gazdának a lánya, hogy éjje kihallgatta az osztrák tisztöket, beszéték, hogy vannak ett a faluban magyar katonák, mind e lesznek fogva. Ők aztán, illa berek, mög se köszönhettek a gazdának, hogy szállást adott, emöntek. Attű kezdve mindég bújkátak, sokat éhöztek, végre nagy keservesen hazakerűtek. Mikor hazagyűtt, hát ett mingyá nem keresték űket, hanem eccer a bíró mögsúgta neki, hogy gyűnnek a csöndérök, keresik a vót katonákat.

Attű kezdve öregapám a szénapalláson aludt. De eccer a bíró nem tudta megüzenni, ollan váratlanul gyűttek. Öregapám a szobába vacsorázott. Bemönt a csöndér, öregapám fölugrott az asztaltű, mögkapta a csöndért, mer izmos kis embör vót, mögkapta a csöndért, bevágta a kálha mellé a sarokba. De kint vót két másik, aztán akkor azok berohantak, mögkötözték, ehajtották.

A nénye, aki ett lakott a szomszédba, az meg főfutott a templomhó, aztán félreverte a harangot. Erre futtak a népek, ő mög kiabált, hogy:

– Viszik a Jankót, viszik a Jankót!

Ja de a csöndér lűtt, aztán elűtte a Kati nénjének a bokáját, örökre nyomorék lőtt. Belelűtt a bokájába. Ehajtották Csurgóra, aztán Kaposvárra viték tovább, aztán egy osztrák városba (a szabaduló levelin rajt van), ahun nyóc évet kapott. Nyóc évig nem láthatta Pátrót, nyóc évet sóztak a nyakába.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

MAGYAR JÁNOS

Az öregjeink úgy mesélték, 48-ban vót nekünk egy Magyar János nevű nagybátyánk. A mi családunknak egyik ágát Magyarnak nevezték. A Magyar János bátyám fiatal legény vót, erős, nagy termetű legény, fölcsapott Kossuth nemzetőrei közé önként. Sok felé harcót, többek között lekerűtek Fehértemplom vidékére, a mai Jugoszlávia területére. Ott aztán, mikor odaértek, látják, hogy van egy nagy síkság, aminek a közepén van egy kápolna. Azon túl meg ott vannak a szerbek. De sokan vótak nagyon. Ők meg csak egy kis csapat, még százan se vótak, hát harcba kezdtek, de azok sokan vótak, annyira nyomták őket, hogy beszorútak ebbe a templomba a mieink. Nagy viaskodásba ott is úgy megszorították őket, hogy rájuk törték az ajtót, majd ott mészárolták le valamennyit, és ő is csak úgy menekűt meg, hogy vót ennek a régi templomcskának egy csigalépcsője a kórusra. Fábú vót egy csigalépcső a kórusra és abba a nagy viaskodásba hogy, hogynem, azt mondja, alászorultam a csigalépcső alá és mikó észbe kaptam, más senki se és semmi se vót körülöttem, csak csönd. Mikó besötétedett, akkó kimerészködtem, nem vót má ott senki, csak a mieink, akik elestek, mindnyájan elestek, én maradtam meg egyes egyedül. Akkor éccaka csillagok után torony iránt gyűttem hazafelé, Magyarország felé. Így kerültem vissza az én régi csapatomhó, ahol aztán megint beosztottak.

Végigharcóta az egész 48-as szabadságharcot. A világosi fegyverletételnél szabadult meg, de azt úgy mondta, hogy heten vótak mohácsiak. Heten vótunk, vót köztünk egy Sima nevű cigány is és Világostú jöttünk haza, amikor megvót a fegyverletétel. De nem mertünk átgyűnni a Dunán és ide gyűtünk a Szigetbe apámnak a szállására.

Még ennek a János bátyánnak a legközelebbi leszármazottja, dédunoka, ez mesélte el neköm azon a szálláson ennek az elődünknek a történetét.

– Na – azt mondja – itt levetettük a Kossuth-mundért, apám éccaka átgűtt csónyikon a Dunán és hozott a városbú mindnyánnak ingöt, gatyát, mer itt a városi ódalon a révbe már vártak bennünket az osztrák fogdmegek.

Akkó egészen addig ott húzódtunk meg a szálláson, amég elült itt a keresgélés a Kossuth-katonák után.

Aztán én a mohácsi múzeumba utána néztem, a 48-as Kossuth nemzetőrök lajstromába vót egy ilyen név, a Sima cigány is, ott vót mind a kettő, megvan a mai napig is benn, Gadányi János névön, mer ez a két nevük vót. Magyar, Gadányi, és a Sima cigány, aki csak úgy maradt fönn az emlékezetembe, hogy „vót egy Sima nevű cigány”, őt Batánovics Simonnak hívták.

Ezök az embörök aztán, mikor az osztrákok fölthagytak má a honvédek összefogdosásával, akkor merészködtek csak át a Szigetbű.

Szűcs József, Mohács

AKASZTÁS DOMB

Ahogy Kömlődre megyünk, a vasútállomás mellett átmegyünk, föl az úton, az Akasztás dombnak van híva.

Hát az öreg Csonka bácsitól én azt úgy tudom, hogy amikor a szabadságharc után a megszállása vót Magyarországnak (nem ez a mostani, ezek barátok, nem megszállók), aztán aki rebellisnek számított itt a környéken, hogy az osztrák ház ellen vót, akiket így összeszedtek, sokat itt akasztottak föl.

Murcsik János, Dad

FEKETE DOMB

Tudva tudom, hogy azt a dombot a sisakjukkal hordták össze a katonák 1849-ben. A bajtársaikat úgy temették el.

Kiss Péter, Nagykőrös

OSZTRÁK SPICLIK TANYÁZTAK

A világosi fegyverletétel után az osztrákok bosszút akartak állni mindenkin, aki részt vett a szabadságharcban. Az öregök mesélték, hogy osztrák spiclik tanyáztak a városban és az vót a feladatuk, hogy szaglásszák ki, hogy kik vettek részt a szabadságharcban és azokat csalják lépre.

Elég az hozzá, hogy a Szőlőhegyen (akkor nem úgy nézött ki a Szőlőhegy, néhány rozzant nádfödeles pincéske vót, meg néhány nádas kunyhó)

ezek a fogdmegek, mikor kiszaglászták, hogy valaki részt vett a szabadságharcban, de nem tudták rábizonyítani, akkor esténként egy-egy ügynököt küldtek hozzá a magyarok közül (mer mindig vót a hatalomnak embere, aki jó pénzért a legpiszkosabb munkára is vállalkozott), akkor olyasmit kezdtek híresztelni:

– Gyere este a högyre, ide meg ide ebbe a pincébe, – mert úgy adták, mintha ők Kossuthnak az üzenetét hoznák –, mer most jöttünk a tengeren túlról, Kossuth jön haza, ki akarja újra bontani a zászlót és föl akarja állítani a hadseregot. Meg köll beszélünk, hogyan állítsuk itt is föl a magyar seregot.

Úgy hallottam, hogy itt már nem sikerült nekik senkit se lépre csalni, mer akkor már híre ment, hogy másfelé sokakat elfogtak és milyen kegyetlen büntetést szabtak ki rájuk.

Szűcs József, Mohács

KÜRTI MIKLÓS

Vót itt egy ember, Kürti Miklós, honvédszázados vót, aztán azt Haynau hajtogatta sokáig, hogy ki akarta végeztetni, de nem sikerült neki. Vót itt a temetőbe egy kriptája, abba vót elbújva. Azon egy nagy vasajtó vót, úgyhogy egész nap a kriptába bújt el Kürti Miklós.

Daróczi Gyula, Csengersima

MEGSEBESÜLT EGY KATONA

Azt mindig mesélték, hogy 1848-ban megsebesült egy katona a turai erdőnél és ide hozták el Zsámbokra, és itt halt meg Zsámbokon. Itt a temetőbe van eltemetve. A sírját a mai napig is gondozzuk.

Szabó István, Zsámbok

LÁZÁR LAJOS

Lázár Lajos 48-as tiszt vót, a bagi temetőben van eltemetve. A sírján mindig van virág, év közben is mindig visznek virágot a sírjára.

Tóth Mihály, Bag

A PEREDI CSATÁBAN ESTEK EL

A 48-as szabadságharcba a községbű négyen vótak honvédek. Nekem is egy ősom honvéd vót és tizen vótak a peredi csatába és hatan elestek. A temetőbe, a körösztapám azt mondta, hogy itt vannak eltemetve, akik Pereden estek el.

Panyik Béla, Taksonyfalva

KOROKNAI DÁNIEL

Mádról vót egy Koroknai Dániel nevű gyerek, 48-ban mentek a katonák, hát ő is elment velük, ment ezekkel, harcoltak, meglőtték és meghalt. Az iskola előtt van a kopjafája.

Takács Béláné, Mád

PETŐFI KÖRTEFÁJA

1.

Az utolsó éjszakáját Petőfi Sándor a Gyárfás kúriában töltötte. A kúria kertjében hátul van egy körtefa, az alatt írta utolsó versét. Másnap reggel onnan jött Segesvárra, a katonák zsoldját hozta, s azon a napon el is esett a fejr-egyházi csatatéren. A kúria udvarán egy fiatal körtefa vót, s az sokáig élt, még pár évvel ezelőtt is zöldelt az egyik ága. S a gyökeréből kinőtt egy fiatal hajtás s ebből a hajtásból nőtt a jelenlegi termővé lett fa, amelyet mindenki Petőfi körtefájának nevez.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

2.

Székelykeresztúron van Petőfi körtefája. Utolsó este az alatt a fa alatt vacsorázott.

Pál Tamás, Oroszhegy

3.

Petőfi körtefája mindig él, a székelyek nem engedik elpusztulni. Amikor már öregszi, akkor az ágából oltják tovább, s amikor újra öregszi, újra tovább oltják, s így él a mai napig, s él mindörökké.

Salló István, Zsögöd

A CSATÁBAN LÁTTÁK PETŐFIT

Az öregek azt mondják, hogy a csatában látták Petőfit, fehér lóval az ütközetben, látták, hogy lándzsával vágatott, s akkor egy ágyúgolyó becsapódott, széjjeldobta darabjaira, úgy, hogy a kányák ették meg a darabjait.

Karácsony Pál, Nyárádszentlászló

PETŐFI HALÁLA

1.

A falubeliek szájhagyománya úgy tudja, hogy a csata után a jobbágyokat kirendelték a halottakat összeszedni, s eltemetni. S ahogy gyűjtötték össze a halottakat, egy Csanta nevű jobbágy talált rá Petőfire. Még élt a délutáni órákban. S hazavitte, egész éjjel ápolta, de reggelre meghalt, s a saját kertjében temette el. A szájhagyomány úgy tartja, hogy a Csanta kertben van Petőfi eltemetve.

Albert Júlia, Fejéregyháza

2.

Azt beszélik, hogy Petőfi megsebesült, szekérre rakták, s bevitték a Haller kastélyba, s ott ápolták, de éjszaka meghalt, s a többi elesettel eltemették.

Albert Júlia, Fejéregyháza

3.

A szóbeszéd szerint Fejéregyháza és Héjjasfalva között van egy forrás, ott látták utóljára Petőfit, ahogy sebesülten bevonszolta magát a kukoricásba.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

4.

Van olyan szóbeszéd is, hogy Petőfinek dupla fogsora vót, s az itt eltemetett halottak közt olyant is találtak.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

PETŐFI SÍRJA

1.

A szájhagyomány szerint Petőfi súlyosan megsebesült, a harcostársai szekéren felvitték a Keresztúr melletti Timafalvára, ahol másnap meghalt, s eltemették. A sírját a mai napig gondozzák a timafalviak.

Albert Júlia, Fejéregyháza

2.

Van egy síremléke Petőfi Sándornak a timafalvi temetőben is, amit a helybéli tanító állított. Amikor azt mondták a tanítónak, hogy Petőfi nem itt van eltemetve, akkor ő azt mondta: Petőfi Sándor olyan nagy költő vót, hogy a világ minden temetőjében lehetne síremléke.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

A KÖZÖS SÍR

A halottakat a csatatéren közös sírba temették, s az egyik közös sír fölé emelték az emlékművet. Azt beszélik, hogy az emlékmű alatt több, mint négyszáz honvéd van eltemetve.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

ALEXANDER PETROVICS

Farcádon egy nyolcvannégy éves bácsival beszélgettem, s ő mondta, hogy orosz fogságban vót, s látta Petőfi Sándor síremlékét, s meggyőződéssel mondta, hogy Petőfi Sándor ott van eltemetve. Amikor hazajöttem, mondtam a feleségem nagybátyjának, nyugodjék, Kermecki Jánosnak, aki ugyancsak orosz fogságban vót, s azt mondta, hogy ő is látta azt a síremléket, de az nem Petőfi Sándor sírja, mert a síremlékre az van írva, hogy: „Alexander Petrovics major”. A major oroszul őrnagyot jelent. S azt mondta, hogy Petrovics nevű rengeteg van arrafelé, ugye Petrovics szláv név, és az akit ott eltemettek, egy orosz őrnagy lehetett.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

A háború után, mikor az oroszok bejöttek, akkor nekünk köllött lenni egy hónapig hidat javítani a Dunán. Hol építeni, hol elbontani, mert volt itten egy ponton-híd is, amit javítani is köllött, vót itt jégre rakott deszka-híd is. Ahogy a Duna jege befagyott, arra akkor pallókat köllött tenni. Vót itt két nagy fűrésztelep Mohácson. Onnan az összes deszkát odahordatták velünk a Duna jegére. Körösztbe, hosszára három-négy rétegbe egymásra köllött rakni, hogy azon az orosz sereg kocsiva, lovakka, autóva is át tudjon gyünni, meg vissza is tudjon menni.

Az egyik alkalomma ott munka közbe találkoztam egy embörrel, Pongrácz bácsinak hívták, ott kerültem vele ismeretségbe. Egyszerű kocsisember vót, aki mesélte, ugye oroszok gyűttek-mentek, no errű egy-két szó, három szó és eszibe jutott neki, azt mondja:

– Hát ide hallgassatok. Mikor én az első háborúba fogságba vótam Oroszországba, Irkuckba vótam. Hát Szibériába van. Az vót nekünk a dolgunk hogy fát vágtunk az erdőbe és esténként amennyit bírtunk, annyit be köllött vinni a faluba. Hát az erdő mindjá a falu végéig vót, úgyhogy nem messzi köllött vinni. Nyócan-tizen, ha nagyobb vót, akkó nyócan-tizen aláálltunk, meg még tizenketten is, és úgy vittük be. Ebbű ők ottan házakat építöttek. Hogy rövidebb legyen az út, hát a temetőn körösztű csináltunk egy csapást, mer hát azér csak nehéz vót a fa a vállukon a faluig.

Eccör amint megyünk kifelé, mer kifelé is a temetőn körösztű mentünk, mikó má megcsináltuk a csapást, eccör amint megyünk kifelé, az orosz őr odaszól neköm:

– Látod azt a körösztöt.

Vót ott, azt mondja, egy olyan düledező faköröszt, mint odanéztem. A fű benyötte a sírt.

– Ez a ti költőtök Petrov Alexandernek a sírja. Itt halt meg minálunk. És avval továbbmentünk, dógoztunk, többet nem említötte.

Csak errű, most, hogy itten gyűnnek-mennek, errűl eszömbé jutott.

Szűcs József, Mohács

A SZÁRAZMALOMBAN BÚJTATTÁK EL TÁNCICS MIHÁLYT

A szabadságharc bukása után Gyömrőn, a szárazmalomban bújtatták el Tánicsics Mihályt. Az öregek még mutogatták is azt a nagy malomkövet, ami az asztala vót.

Szabó Gyula, Borossebes

PETŐFI NEM HALT MÖG

1.

A pátróiak könyvért nem igön adtak ki pénzt, de a Petőfi verseskönyv a legtöbb háznál es mögvót a Biblia mellett. Nálunk a mestörgerenda mellett vót mindég a Biblia, mög a Petőfi verseskönyv. A mi öregjeink úgy tudták, hogy Petőfi nem halt mög, hanem kivitték a kozákok Oroszországba.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

2.

A 30-as években mesélte egy öreg bácsi, hogy Petőfi nem halt meg, mert itt járt szakállasan, de a legtöbbben azt állították, hogy elvitték Oroszországba fogságba.

Magyar József, Regéc

KÜLÖN PADJUK VOLT A 48-ASOKNAK

A szűr baloldalára kitűzték a vitézségi érdemeket, majd ki bottal csoszogott, ki lóháton, de a 48-as sapka sohasem hiányzott a fejükből. Aztán ott volt a metál, az mindig olyan fényesre volt pucováva, hogy csuda. Büszkén mentek a templomba. A mi falunkban külön padjuk volt a 48-asoknak, a férfiak oldalán az első három sorban. Aztán lassan az első három sor kifogyott, végül csak az emléküik maradt.

Kádár Lajos, Alpár

A SZÉKELYSÉG KOSSUTH-PÁRTI LETT

Az ilyen emberek, akik az ország határát túljárták és vótak idegen országokban is, azoknak mindent elhittek az emberek. Puskás István Kossuth katonája vót. Leült szépen s mesélt, s mink isteni félelemmel hallgattuk. 48-ban a székelység mind Kossuth-párti lett. Éljen Kossuth Lajos!

Puskás Ferenc, Gyergyóremete

KOSSUTH LAJOS KÉPE

Bezdánba több helyen megvót Kossuth Lajosnak a képe, mert őt a nép szerette ugye. Olyan is vót, hogy Kossuth Lajos le vót térbetűve, aztán imát mondott. Körű átak az urak. Aztán olyan is vót, a tizenhárom aradi vértanunak a képe. Ilyen képek vótak majdnem minden házná.

Bosnyák Sándor, Bezdán

KOSSUTH BANKÓK

Nálunk is van Kossuth bankó, megvan őrizve. Eldugdosták a padon, mer retorzióval járt ám, ha megtalálták valahol! Akkor nagyon megbüntették. Aztán eldugdosták hun ide, hun oda. Nekünk is a nádos padon a nád közí vaót dugva a tetőbe a bankó, mer mindenhol keresték, mikor leverték a szabadságharcot. Majd aztán, mikor má tisztult a helyzet, aztán lehozták.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

LEGYÉL BÜSZKE FIAM!

Az öregektől sokat hallottam. Űk is hallották az ű öregjeiktől, hogy az a Nagy Sándor József, aki 49-ben a tizenhárom aradi vértanú közt vaót, hogy az is rokon vaót, a mi családuk egyik ágából való vaót. Mindíg mondták az öregek, hogy:

– Legyél büszke fiam, az a Nagy Sándor József a mi fajtánkból való!

Szerepi Nagy Attila, Karcag

A MAGYAR SZENTEK

Amíg a római katolikusok Szűz Máriát és Szent Józsefet, a görög katolikusok Szent Miklóst, addig a reformátusok és az evangélikusok a magyar szenteket, Rákóczit és Kossuthot teszik a falra.

Udvari Sándor, Ónod

Hát van olyan ház Karcagon, hogy még megvan a 48-as oklevél is, amit kiadtak, hogy 1848–49-ben harcolt a hazáért. Nem 48-ban kapták azt, hanem mikor már a kiegyezés megvaót, utána, az akkor meglevő öregek. 48-as honvitéknek adtak ki olyan emléklapot, és még van a városban olyan család, ahun meg is van.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

EGY ÍCCAKA ITT HÁLT A KORONA KARCAGON

Mikor menekítették 49-ben a koronát, meg a koronázási jelvényeket, hát egy íccaka itt hált Karcagon a korona. A Zódfa ucca meg a Gazdag ucca sarkon vaót a Gyáni-féle ház, Gyáni László pandúrfőhadnagy vaót, és oda ahhoz a házhöz ki vaótak rendelve a pandúrok, ott őrizték egy íccaka a koronát. Aztán másnap vitték tovább Debrecenbe.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

AZ ÖREGJEINK MEGKÖNNYEZTÉK A KOSSUTH-NÓTÁT

1.

Én még emlékszek azokra az öregjeinkre, akik megkönnyezték a Kossuth-nótát, mikor legénykorunkba disznótorba daloltuk, hogy „Kossuth Lajos azt üzente”. A kollegámnak az öregapja, aki ott ült a ládán a kemence mellett, az mindég megkönnyezte. Kossuthot úgy nevezték az öregjeink, hogy „Kossuth apánk”.

Szűcs József, Mohács

2.

Kossuth Lajosról édesapám még azt is mondta, hogy Isten után az ő nevét ejti ki a legnagyobb áhitattal.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

ARRA MENEKÜLT KOSSUTH LAJOS IS

1849-ben arra menekült Kossuth Lajos is. Na ott elmaradoztak a népek. Egyik es befogadta, másik es, dúgozgattak. Vót aki átszökött, s ha látta, hogy keresik, akkor megin vissza. Vót aki ott is halt meg.

Miklós Antal, Lészped

BESOROZTÁK A CSÁSZÁRI SEREGBE

A nagyapám bátyja a 48-as háborúban résztvett, méghozzá lóval vonult be és nagyon sokáig oda vót, mert utána besorozták a császári seregbe. S mikor hazajött (mert úgy tudták, hogy meghalt), az anyja nem akarta beengedni a kapun, mert nem ismerte meg. S a fenekén vót egy kutyaharapás, s azt meg kellett mutassa, hogy az anyja elhigye, hogy ő az.

Ambrus András, Gyergyóalfalu

MIÉRT DŐLT MEG A KORONÁN A KERESZT?

Úgy hallottam, hogy 1849-ben elvitték a koronát, betették egy zsákba, és amikor vitték, a kereszt félre dőlt. S mikó megtalálták, hát a kereszt fére vót a koronán dülve, és azóta is úgy hagyták.

Székely István, Szék

AHUN A KORONÁT ELÁSTÁK

I.

Orsován vót egy hajókikötő hely, és ott vót közel hozzá egy kis kápolna. Azt mondták, hogy annak a helyén van az a kis kápolna, ahun Kossuth Lajosék a koronát elásták. Mikor menekűtek, mikor mentek ki Törökországba, akkó vitték a magyar koronát, de nem akarták, hogy kikerüljön az országbú, és akkó ott Orsova alatt ásták el.

Bosnyák Sándor, Bezdán

2.

Az egy kis kápolna vót, ahun lekötöttünk, kicsit beljebb esett a Dunátú, ahun vót a lekötő, onnan lehetett rőndösen látni a kápolnát. Ilyen kis kápolna vót, az emlékeztetett rá, hogy ott vót a korona elásva.

Magyari György, Bezdán

BEDOBTÁK AZ ÉGŐ HÁZBA

Szakács Anti bácsi mesélte, hogy a Szászrégen környéki harcokban nagyobb létszámmal vettek részt a gyergyóalfalusi önkéntesek. A szászok az osztrákok mellett álltak, s a Bem apó vezette székely csapatokban harcoltak az alfalusi katonák. S Gyergyóalfaluban minden esztendőben azon a napon, amikor a csata lezajlott, egy-két porta leégett. Az egyik házgyújtogatásnál (a ház a szántóföld közelében vót), az emberek kezdték a kévét elhordani a porta közeléből, s akkor látták, hogy három szászrégeni ember bújt el a keresztek közé. Abban a helyben megfogták őket, bedobták az égő házba, s ott égtek.

Ambrus András, Gyergyóalfalu

A FEHÉR BARÁTOK

A fehér barátok itt vótak, amint megyünk a főuccán, ezen a felin a második ház, de már szét van szedve. A ház is kerek vót, meg a teteje is kerek vót. Úgy hítták, hogy fülegória. A fehér barátok itt laktak. Azt mondták, hogy az apácák ide jártak, aztán vérbe fürödtek.

Róka Jánosné, Dömös

Él Rózsa Sándor!

ÁGOTA CSÁRDA

A betyárok az Ágota csárdábo jártak, az vaót nagyon híres csárda valamikor. Annak olyan érdekessége vaót, mindig azt mondták az öregek, hogy ott a mestergerenda pontosan a megyehatárnál vaót. Ott vaót középen egy nagy hosszú asztal végig. Sokat hallottam az öregektől beszélték, hogy az egyik megye területin a másik megyének a pandúrja nem foghatta el a betyárt. Ha mentek, meglátták, hogy „na ezek Hajdú megyéből való pandúrok”, akkor átültek a szolnoki oldalra. Ha szolnoki pandúrok mentek, akkor átültek a Hajdú megyei oldalra, és ott már nem foghatták meg őket.

Az Ágota csárdát harmincnyócba bontották le, olyan rossz vaót mán, hogy le kellett bontani.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

AZ AJVÁRI GRÓFNAK A FIA VÓT

A nagyapám mesélte mindig, hogy Rózsa Sándor az ajvári grófnak vót a fia. Aztán, hogy ne tudja mög, hogy az úgy születött mög egy szógátú, kiadták valahová, mikó mögszületött, ott neveték. Azé mondják, hogy az ajvári grófnak a fia vót, hogy ott kinn nevelték fő. Ez a Rózsa Sándor okos embör vót, nagyon okos embör vót. Csak azé lett rabló, ű a szegényöket nem bántotta, ű csak a gazdagoktú vötte el, amit evött és a szögényeket mög segétötte és a szegényök segítöttek is űtet, mer nagyon szerették, mer ű a szögényöknek mindönt adott, amit ű erabót a gazdagoktú. Ű nem magára tötte azt. A nagyapámtú hallottam ezt.

Pipicz Andrásné, Deszk

VALLASZ-E SÁNDOR?

Hát Rózsa Sándor az Alföldön volt bojtár és a számadó elment onnan hazulról és ráhagyta a bojtárra a ménest. És akkor Rózsa Sándor rakott egy nagy tüzet és mikor volt nagy parázs, akkor elkezdte: mindegyik lába ujjá közé tett egy parazsat és azt kérdezte:

– Vallasz-e Sándor?

Azt mondja:

– Nem vallok.

Ő saját maga. És mind a tíz lába ujja közé rakott egy-egy parazsat. És mindegyiknél megkérdezte, hogy:

– Vallasz-e Sándor?

Azt mondja:

– Nem vallok.

De ameddig ő a parazsat rakta, hazajött a számadó, állt a háta mögött, de ő nem látta. És akkor azt mondta, neki:

– Te Sándor, te most elmehetsz betyárnak akármerre, mert aztán téged ki nem vallat senki sem, hogyha te akármit csinálsz.

Kovács Gyuláné, Vasas

BEVITETTE A PAPOT A SZÁLLÁSÁRA

Rózsa Sándor idejibe még kevés pap vót. Rózsa Sándor kiküldött két betyárt az országútra, hogyha megyen a pap prédikálni húsvétkor, és bevítette a papot a szállására. De a papnak bekötötték a szemit, nehogy megtudja, hogy hun mentek. És két nap ott tartotta, prédikálni kellett neki. Hússal, borral tartotta. Mikó a két nap letőtt, akkó pedig megfizetett neki, a legfinomabb vég posztót kivitték az erdőbe és úgy mérték egyik fátúl a másikig, három métert három fáig. De ebből nem egy kantus, három is kilett, mer messzi vót a fa egymáshoz és akkó szípen kivezették az országútra.

Ez vót a fizetése, amér prédikált.

Kabai István, Karcag

EGY LOVAT KIFOGOTT

Az én öreganyám és Rózsa Sándor testvérek vótak. Egyszer mikor Rózsa Sándor a vásárra ment, látott egy szegényembert, gyerekekkel, egy lóval ment, kocsival és látott olyant, aki három lóval vót. Egy lovat kifogott és azt mondta, hogy:

– Bácsikám, ezt a lovat odaadom annak a szegényembernek, mert annak csak egy lova van.

És akkor befogta. És tudja, nem is mondta meg annak, hogy ő kicsoda, hanem ennek mondta meg, hogy ő Rózsa Sándor, akinek a lovat átadta. Másnap az ember viszi a lovat, mert ismerte az embert, vezeti haza.

– Itt van bácsikám – azt mondja – elhoztam a lovat, Rózsa Sándor adta tegnap a vásárban.

– Nem kell, kettőt adok, ha már Rózsa Sándor adta, a világért se kell, csak vigyed, inkább még egyet adok.

Szabó Istvánné, Siklós

RÓZSA SÁNDOR A KISLÁNYT MEGKÖRÖSZTÖTETTE

Anyámnak vót egy nagybátyja. Petrovics Lőrinc vót. Ettű hallottam ezt a történetet. Anyámnak meséte el, hogy ő hogyan nőült meg. Szegény család vót. Rózsa Sándor minden éjje lovagolt a tanyákon, mindig akkor ment, mikor mindenki aludt. Hát bezörgetett a házakhoz így a tanyákon és akkor kért enni vagy inni. Akkor is egy tanyához ért és világított az ablak, a kis ablak. Akkor bezörgetett, hogy mi van ottan? Mikor bement, hát született egy kislány. De olyan időtlen vót, fétek, hogy meghal, aztán jajgattak ottan, hogy hogyan hal meg, ha nincs megkörösztove, hogy hát meg kellene körösztozni. Rózsa Sándor bepakóta, fővette és fölűt a lovára és elvitte a legközelebbi templomba éccakának idején és megkörösztoztette. Aztán hát haza is vitte és a pólyába sok pénzt tett. Ő lett a körösztapja.

No egy szegény fiatalember vót, ement arra a tanyára, no és ehho a lányho bement. Ez, akit megkörösztoitek, Etelka vót és akkor ezt a lányt ő megszerette és feleségül vette. És akkor azok meséték el neki, hogy hogyan körösztoittek meg, és akkor a sok pénzt odaadták és abbű ő egy üzletet nyitott.

Tatai Jánosné, Bajna

RÚZSA SÁNDOR ORGAZDÁJA

Az öreg Majoros orgazda vót, Rúzsa Sándor orgazdája. Ide járt a tanyába. Hallottam, hogy:

– Hogy vagy Jóska?

– Mög vagyok Sándor.

Jó barátok vótak.

– De szép fakó lovad van.

Az öreg Majorosnak vót egy fakó lova.

– Van ám – azt mondja –, még futós is.

Azt mondja:

– Hát olyan futós nincs, mint az enyim.

– Hát fogadjunk, hogy elhagylak.

Lóra útek, Rúzsa Sándor is, mög az öreg majoros is. Elhatta Rúzsa Sándor. Visszagyüttek.

– Mögnyertem a fogadást Sándor – azt mondja neki a Majoros.

– Hát mögnyerted – azt mondja – Jóska. Mög is fizetöm – azt mondja – add el ezt a fakót, majd megvöszöm.

Azt mondja az öreg Majoros:

– Nem adom.

Azt mondja:

– Mé nem adod-e?

– Azé, mer máskó futattunk – azt mondja –, akkor nem bírjak elhagyni. Avval emönt Rúzsa Sándor. Utána néhány napra visszagyütt. Azt mondja:

– Jóska, ennyit adok a lóér. Adod, vagy nem?

Azt mondja:

– Adom.

Mer úgyis evitte vóna Rúzsa Sándor.

Evitte Rúzsa Sándor a fakót.

Lestár Imre, Kistelek (Percel tanya)

A PANDÚROK A MENYECSKÉN ERŐSZAKOT AKARTAK TENNI

Rózsa Sándor elment egy alföldi kovácshoz patkoltatni a lovát. Ott volt egy fiatal menyecske is. Közben odajörtek a pandúrok és a menyecskén erőszakot akartak tenni. Rózsa Sándornak ez nem tetszett, gondolta magában: megálljatok, majd én elbánok tiveletek. Füttyentett egyet, mindjárt jöttek a legényei és kérem – elkapták a két pandúrt és kiherélték mind a kettőt. És ő szépen megmondta nekik, hogy:

– Én vagyok Rózsa Sándor, tudjátok meg ti bitangok!

És akkor rápattantak a lovukra és elmentek.

Kovács Gyula, Vásárosdombó

HOGYAN LEHET MEGIJESZTENI EGY EMBERT?

A gróf azt mondta egyszer Rózsa Sándor apjának: hogyha hazajön a fiad, akkor jelentkezzen nálam. Tényleg Rózsa Sándor hazajött és azt mondta neki:

– Menj fel a méltóságos úrhoz.

Azt mondja Rózsa Sándor:

– Annak annyi lejönni, mint nekem felmenni.

– Dehát én kérlek, fiam, menj fel.

– Jól van édesapám, akkor felmegyek.

Fel is ment a kastélyba. Az uraság, a gróf fogadta. Azt mondja neki:

– Na fiam, hogyan lehet megijeszteni egy embert, hogy odaadja a pénzét?

– Ne kérje azt méltóságos uram, mert ha én azt megmutatom, akkor meg fogja bánni.

Ült a széken a gróf. Egyet sétált Rózsa Sándor az ebédlőben, nyakontereztette úgy, hogy a gróf leesett a székről. És akkor ráfogta a pisztolyát:

– Ne mozdulj, mert akkor rögtön keresztül lölek!

– Sándorom, kedves Sándorom, mindenemet odaadom, csak ne bánts.

– Nem is fogom bántani, tessék, üljön ide a székre, de az én apámat meg ne bántsa, mert ha megbántja, akkor vége lesz az egész pusztájának, meg magának is.

– Nem bántlak kedves fiam, most már tudom, hogy hogyan lehet megijedni az embernek.

Kovács Gyula, Vásárosdombo

A SZÁTOKAT MÖGTÜRŰJÉTÖK

Hallottam a nagyapámtú, hogy a nagyanyámékné ez a Rózsa Sándor tanyázott. Itt a Nagy uccán, a falu végítű vissza a második ház. Ottan tanyázott. Gyütt éccaka, Maroslelle, Püspöklelle vót, aztán ottan a püspöknek vót sok földje, majorjai, aztán onnan hozta a birkát. Aztán csak átfütytyentött a révé-szöknek. A kompot elengedték, má möntek is érte. Hát, azt mondja, sokszor megfőtt a birkapörkölt éccaka. Akkó az a pár család, akit jól ismert, azt mondja:

– A szátokat megtűrűjétök, hogy ezt senki mög ne tudja, hogy én az éccaka itt vótam.

Török Istvánné, Tápé

TIZENKÉT BETYÁR VÓT

Ez a Rózsa Sándor sokat vót a karcagi földön is. Itten az ágotai csárdába, hogyha ladányi pandúrok kergették, akkor a karcagi földre menekült, hogyha egymaga vót. A pandúrok nem mertek utána jönni. Ha Karcagon üldözték, akkó a ladányi földbe ment. Ez a csárda pontosan a határnak a kellős közepin vót. A fele a csár-

dának a ladányiaké vót, fele pedig a karcagiaké vót. De ha az egyik ajtón lépett ki, a ladányi földre került, ha a másikon, hátul, akkó pedig a karcagi földön vót. És őneki alagútja is vót, ami még a mai napig is megvan, ahol főzték a paprikást az ő számukra. És tizenkét betyár vót, akik rendszeresen jártak. Nagy terítésű asztaluk vót mind a tizenkét betyárnak. Mind a lyukakhó oda vót vésve a neve, ahol ők ebédeltek és vacsoráztak. De ha tizenketten vótak, akkó minden pandúr elkerülte a csárdát, még a közelibe se mert menni. Ezek nagyon vires betyárok vótak.

Kabai István, Karcag

HA VALAKI AZ ÉN NEVEMBEN JÖN

Rózsa Sándor a pásztoroknál érezte jól magát. Képtelenség volt elfogni: mindenütt szerették őt, mert a szegényt nem engedte bántani. Ahol már kétháromszáz hold föld volt, oda beüzent, hogy: adjanak három köből zabot a lovaknak. Aztán meg adjanak két oldal szalonnát. Azt is megüzente a gazdának, hogy többet nem háborgatja. Ha valaki az én nevemben jön, csak verjék agyon, mint a veszett kutyát. Nem hazudott.

Kádár Lajos, Alpár

RÓZSA SÁNDOR ARANYA

1.

Rózsa Sándor betyár vót, de nem gyilkos betyár, elszedte a gazdagoktól és a szegényeknek kiosztotta. S akkor annyit hallottam, hogyha valaki odakerült hozzá a csapatába, azt nagyon megverte, hogy lássa, hogy milyen a szűve, kitart-e? De ő nem gyilkolt.

Pál Vilmos, Sándoregyháza

2.

Itt nálunk, ahogy mondják, hogy erdő vót és lejjebb van egy kolostor, egy templom. Mikor gyerekek vótunk, csak papok laktak ott. S itt mindenütt erdő vót, országút vezetett, s itt vót egy kolostor. S Rózsa Sándor betyár vót, rabolt, a gazdagokat fosztogatta és állítólag itt szembe a kolostornál, ide ásta el a kincsit, aranyat ázott el. Hát keresték. S az én bácsim mindig mondta, mikor mentünk a rétbe, azt mondta, hogy:

– Itt valamelyik fa tövibe ásta el az aranyat Rózsa Sándor.

Györfi Barnabásné, Hertelendyfalva

A PAPOT NYAKIG ÁSTA A FŐDBE

Rózsa Sándor nem olyan betyár vót, hogy a szegényeket bántotta vóna, sőt ő segítette. Eccer is éjjel ment egy falun keresztül és egy házná ígett az olaj-mécsecske. Rózsa Sándornak ez feltűnt, hogy itt még ifélben is fent vannak és nagy csendesség van. Hát bekopogott, egy síránkozó asszony jött ki. Azt kérdezi tőle, Rózsa Sándor az asszontól:

– Mi baja van mamám?

Az asszony azt feleli, hogy meghalt az ura és nem tudja eltemettetni, a pap nem temeti el. Erre fel Rózsa Sándor az asszonynak egy csomó pénzt adott, a papot meg kivitte a temetőbe és nyakig ásta a földbe, és ott hatta.

Kabai István, Karcag

FELERESZTETTE A KÚTGÉMET

A hortobágyi nagy csárdába ezelőtt nagyon régen, vagy száz évre visszamenőleg nagyon sok betyár megfordult. Ezek közt Rózsa Sándor vót a leghíresebb betyár, akit a juhászok, pásztoremberek nagyon ismertek és akárhol megjelent, mindig a számára birkát vágtek, még borjút is levágtak és jól tartották, bort vittek, amennyi kellett neki. Ezeknek a betyároknak, nem lehetett őket elfogni, mer ezek úgy vótak, hogy a pásztoremberek is őrizték őket, ők is a pásztorembereket. Hogyha közeledtek a pandúrok, abban az időben pandúroknak hítták a csendőröket, vagy pedig a komiszárosok is jöttek keresni a betyárokat, mikó az első zsandárt megpillantotta, azonnal feleresztette a kútgémet és ez vót a jel. Akkó sorba-sorba mentek a kútgémekek felfele, mintha vizet húznának, de ez csak jeladás vót. Nyikorgatták a kútgémekeket, erre a betyárok jó előre el tudtak menekülni. Ha pedig sötét vót, bealkonyodott, akkó mán nem maradhatott kint a zsandár a pusztán, mert feltétlen a betyárok agyonverték őket a karikásokkal. Mer akármilyen sebesen lőttek a puskájukkal, de még a betyároknak szilajabb vót anná sokkal a csikójuk, mert mint a villám, olyan sebesen repült.

A betyárok nagyon szerették a pásztorembereket, de csak az olyanokat, akik nem félték, mert a cifra szűrbe jártak, sokszor úgy néztek ki éjjel, mikó nyargaltak, mintha egy-egy kisértet nyargalt vóna el az éj homályába.

Kabai István, Karcag

Az én anyáméknak a falujába, Majdányon mikó benn vót a házná, aztán keresték a csendőrök. Aztán a gazdáná a kocsi tele vót heréve, az ű lova is oda vót kötözve a kocsihon. Rózsa Sándor beugratott a kapun ugye és oda kötötte a lovát és ő a here alá odabújt. Aztán keresték, de nem ismerték mög, hogy a többi ló közt, hogy ez a Rózsa Sándor lova. Aztán akkó mikó keresték ottan, „hát nincs”, „itt nem vót”, de a szomszédja, az möglátta, hogy hát Rózsa Sándor ott vót, oda mönt be. De az, akiné bent vót, ez meg nem mondta mög neki. Aztán mikó emöntek a csendőrök, akkó Rózsa Sándor kigyütt. A szomszédja mög ott vót, de nem látta, mikó Rózsa Sándor fölült a lóra, csak azt látta, mikó a kapun kiugrott. Azt mondja:

– Hát ez mög ki vót?

Azt mondja:

– Ev vót Rózsa Sándor.

– Ejnye, mé nem mondta kend hamarabb, jobban mögnéztem vóna.

Pipicz Andrásné, Deszk

A KOCSMÁBA RÓZSA SÁNDORT FOGJÁK JÁCCANI

Rózsa Sándornak vót az erdőbe egy sziklája, ki vót vájva és aztán mindig jártak, de a szegényembereket nem bántották. A gazdagoktú elvették, a szegényeknek odadták. Ugye akkor mentek grófok, bárók, urak egyik hegyrű másikkra, mentek erdőkön keresztű kocsival. Mentek, aztán akkó eleikbe álltak, aztán akkó kifosztották őket.

Eccer az egyik betyár avva megy haza:

– Te Sándor, láttál még ilyet? – azt mondja. – Ementem bevásáni, tudod mi van kiírva? Hogy hónap este ebbe s ebbe a kocsmába Rózsa Sándort fogják jáccani.

Ekeztek nevetni. Hát egy szindarabot jáccottak, Rózsa Sándort jáccották a színészek.

– No majd elbánunk velük – azt mondja.

Mikó el akarták kezdeni a szindarabot, előtte egy fél órával, megtelt a terem, persze nem akármilyen emberekkel, hanem ilyen úri nemzetségekkel, úri emberekkel. Bement Rózsa Sándor az öltözőbe, puskával, a többi meg kint állt. Azok kint örködtek. Azt mondja Rózsa Sándor:

– Hallom – azt mondja –, hogy Rózsa Sándort akarják jáccani?

Becsukta, bezárta őket az öltözőbe. Azt mondja:

– Semmi hang, mer halál fia lesznek, mind lelövöm! Az embereim kint vannak, én vagyok a Rózsa Sándor. Maguk akartak minket meggyalázní?

Bezárta egy szobába íket, mind egytől-egyig, és mikor kellett kezdenyi, akkó csengetett, félre húzta a lepelt, azt mondja:

– Szeretnék az igazi Rózsa Sándort látni?

– Szeretnénk.

Tapsoltak.

– Szeretnénk az igazi Rózsa Sándort látni.

Azt mondja:

– Jól nézzenek meg, mer én vagyok.

Akkor egy katonája bezárta az ajtót, a kúcsot kiszedték és azt mondta Rózsa Sándor:

– Ide az asztalra rakja le mindenki az aranyát, ezüstjeit, ékszerit, amije van, mindent rakjon le ide.

Mindenki megjed, az összes úri társaság, az összes emberek mind lerakták a pénzüköt, pénztárcájukat, aranyukat, mindent leraktak. Rózsa Sándor besöpörte a kalapjába, de mégis visszaöntötte, azt mondta, hogy:

– Mink védtelen nőköt nem szoktunk megrabolni. Az ékszereiket a nők vegyék vissza.

A nők visszakapták az ékszerüköt, a férfiaktú az összes pézt mind elvette. Akkor azt mondta, hogy:

– Jó mulatást kívánok! De aki fél órán belül valamellik elhagyja a termet, az halál fia lesz. Mer két katonánk itt marad és mind lelődözi magukot.

Pedig senki se maradt ott, ezt csak azé mondta, hogy ne gyűjjenek ki. Aztán akkó ők elmentek, jót nevettek, elosztózkodtak a pézen.

Róka Jánosné, Dömös

MIRE HASZNÁLJÁK A KARIKÁST?

I.

Mikó a németek elfogták Rózsa Sándort, azt kérdezték tőle, hogy mire használják a karikást? De ők nem tudták, hogy Rózsa Sándor. Rózsa Sándor azt felelte, hogy megmutatja, ha odadják neki a lovát, hogy hogy kell avval csördíteni. Nagyon sokan vótak a német tiszték. Úgy gondolták, hogy egy kört fognak és odadták neki a lovat. Mikó a lovat odadták, Rózsa Sándor felült a hátára. A karikással elkezdett suhogtatni, a lova gyönyörű szípen kezdett táncolni. Már Rózsa Sándor tudta azt előre, kiszemelte, hogy hol állnak a legsűrűbben és az ólmos karikást az arcukon végigsuhintotta. Akkó megugrott, szélvész módjára viasszaszaladt Kossuth táborába. Mire a németek ma-

gukhó tértek, már ötet sehol sem látták, és akkó jutott eszékbe, hogy ez lehetett az a betyár, akit Rózsa Sándornak hívnak.

Kabai István, Karcag

2.

Azt mondták, hogy Rózsa Sándor nem annyira erős vót, mint a többi betyár, hanem természetével, a zsarnokságával tudott uralkodni a többiek fölött.

Hajnal Sándor, Kunmadaras

AZ UTOLSÓ KÍVÁNSÁGÁT KÉRTE

A szabadságharcosokka harcót és akkó efogták Rózsa Sándort és akkó az utolsó kívánságát kérte, hogy adják mög neki, hogy még eccör az ustorát mögduarrantsa. De közbe ű cselet csinált, egy ilyen drótdarabot tött a sugár végibe, aztán mikó mögpörgette, annak a katonának a nyakát leütötte, úgy-hogy lefordút a lovárú. És a lova fülibe annyit szólt bele:

– Most szaladj, ha bírsz!

Az aztán átugrott a gyűrűn, azok akik körülállták, azoknak a tetejin és akkó elmenekült és így menekült mög Rózsa Sándor.

Pipicz András, Deszk

RÓZSA SÁNDOR KEZET CSÓKOLT KOSSUTH LAJOSNAK

Ment a Kossuth-i menet. Fullajtárok kísérték fáklyás menettel. Rózsa Sándorék valahonnan a kisteleki erdőből lesték, hogy miféle, kiféle. Azt hitték, valami balkáni tőzsér. Mert ezek, az ilyen gazdag marhakereskedők olyan gazdagok voltak, hogy hatlovas hintón jártak. A betyárok azt hitték, hogy valami gazdag. Sándor bácsi összefütyentette az embereit, akik ugyan ott voltak, csak a füttyszóra fölugrottak a lóra és utána, körülfogták a hintót. Rózsa Sándor a hintó mellé lovagolt, a duplacsövű pisztolyát, az egyiket, mert volt nála három-négy pisztoly, az egyikből kilőtt, aztán mindjárt a lábával nyitotta ki az aranykilincset az ajtón. Azt mondja:

– Hát az úr kiféle?

Kossuth nem ijedt meg, hanem kilépett a hintóból és azt mondta:

– Én Kossuth Lajos, Magyarország kormányzója vagyok.

Rózsa Sándort ez annyira meglepte, leugorva a lováról reszketve féltérdre ereszkedett és kezét csókolt Kossuth Lajosnak. Akkor föl is ajánlotta, hogy

ha már így van, hogy Magyarország ilyen bajba került, hát ő is az embereivel felcsap katonának.

Kádár Lajos, Alpár

Cegléden, mikor Kossuth a beszédét mondta, odament hozzá Rózsa Sándor és följánlotta, hogy csapatával a szabadságharcban segítségére lesz.

Horgos János, Tápióbicske

KOSSUTH OSTOROS KATONÁJA VÓT

Rózsa Sándorról csak annyit tudok, hogy ő futó betyár vót. A 48-as háborúba is résztvett, Kossuthnak az ostoros katonája vót és megbocsájtottak neki. A 48-as háború után azt mondta a csendőrtábornok, hogy:

– Na megállj, hogy szolgáltál a 48-as háborúba, fel leszel mentve.

Kiküldte a katonáját, hogy értesítse valakivel, hogy jöjjön be a vármegyéhe és akkó meg lesz bocsájtva neki.

Akkor itten lekapcsolták és elszállították Ausztriába.

Törő Gábor, Karcag

ÉL RÓZSA SÁNDOR!

Vót egy ilyen nagy ütközet és akkó egy alvezérje elesött. Akkó Rózsa Sándor lehúzta a halottrú azt a ruhát, emezt, az üvét adta rá. És akkó az lött az ütközet után, hogy Rózsa Sándor halott. Aztán mikó kimöntenek vissza, mögyszabadultak innen az ütközetű, aztán kimentek oda vissza az erdőbe, egy kiáltotta, ez az öreg Marci, mikó kezet fogott Rózsa Sándorra, azt mondta, hogy:

– Él Rózsa Sándor!

Mer úgy nem fogott kezet senkive se, mint Rózsa Sándorra.

Pipicz András, Deszk

LÓHÁTON ÁTÚSZTA A TISZÁT

Rózsa Sándor nagy betyár vót. Aztán a Tiszát átúsztá. Szolnokon átúsztá a Tiszát, mert ugye meg akarták fogni. Akkor a másik oldalra átúszott a lovával együtt. Lóháton átúsztá a Tiszát, aztán ott fogták meg a másik oldalon. Aztán elvitték, aztán akkor akasztották föl.

Rankasz Józsefné, Jászárokszállás

RÓZSA SÁNDOR SÍRJA

Akkor, hogy Rózsa Sándort elfogták, lekisérték a szamosújvári börtönbe. Szamosújvárt aztán a börtönbe el is ítélték őtet, úgyhogy ott vót elítélve életfogytiglan. Vót a raboknak ottan egy külön temetőjük, de most már azt a temetőt elfoglalták. A román temető mellett vót, úgyhogy elválasztotta egy sánc is, meg egy kerítés is. Lebontották a kerítést a románok, aztán a sáncot is betömték, úgyhogy most már nincsen meg a raboknak a temetője, egyedül Rózsa Sándor sírja van ottan.

Székely István, Szék

NEM GYILKOLT, CSAK RABOLT

Rózsa Sándor nem gyilkolt, ő csak rabolt. Elrabolta a pízt, bement a kocsmába, aztán rabolt.

Gregori Józsefné, Tura

RONGYOS CSÁRDA

Hát itt vót a Rongyos csárda, lehetett hallani, hogy itt vótak a betyárok. Aztán, hogy megtévezzék a pandúrokat, a lóra fordítva verették föl a patkót. Ugye mentek észak irányába, de ugye vótak ezek a nyomkeresők, a patkó fordítva vót, dél-irányt mutatott. Ez vót a cselvetés.

Szigeti István, Hegykő

MARSI HALMA

Makón áll egy domb, má most elhordták, azt úgy hívják, Marsi halma. Az azé vót Marsi halma, mer mikor a betyárokat szedték össze a pandúrok, ott akasztották föl azon a dombon azt a Marsit. Aztán azé híják Marsi halmának.

Kardos Imréné, Magyarcsanád

RAB JANCSI ÚTJA

Valamikor a kisbagi csárda nem vót annyira bedugva, mint most. Mikor az utat építették, beszorult a kisbagi csárda. Valamikor egy rab betyárt vittek a csendőrök és a csárdánál a betyár megszökött. Az az út elvezet Valkóig. A szüleimtől hallottam, hogy az a rab betyár János nevű vót, és ezt az utat arrúl nevezték el Rab Jancsi útjának.

Balázs János, Bag

A SZÖKÖTT BETYÁR

Szegvár község itt van Mindszentő hét kilométerre, és régen, a múlt század-ba megyeháza vót és hát oda betyárokat csuktak be. Ha valakit mögfogtak, hát ott vót börtön is. Hát valahogy sikerült is a betyárnak megszökni, de az a hatalmas vassúly mög a lábára vót bilincsőve. Hát azt nem bírta levőnni, hanem majd mögpróbálta, még a falon is át bírt mászni vele, gondolom fővette a vállára a súlyt és a Kurcát akarta átúszni, és nem sikerült neki. A hínárba belekavarodott és a súly mög lehúzta, ott fulladt mög.

Zsótér Ferenc, Mindszent

ELÁRULTA SAVANYÚ JÓSKÁT

Ez itt történt a szomszéd községbe. Az anyai öregapámnak az életibe történt, hogy Savanyú Jóska járt itten és hát be-beszokott járni, mint afféle fiatal betyár a menyecskékhez, ide-oda, a kocsmába is. Hát a pandúrok kutattak utána. És lent deelt a gulya, egész télig kint vót, éjjel se hajtott haza. Csak-hogy valahogyan a kanász beivott, a disznópásztor és a zsandároknak elbeszélte, hogy ővelük mindig találkozik.

– Megmutatom a helet is, hogy hol találkozik, s ottan elkaphatják.

Hát én jártam arra gyerekkoromba, még ember-koromba is jártam arra, mer fákat csináltunk az erdőn és arra vitt el az utunk. Mindig níztem azt a helet, hát vajon itt kapták el Savanyú Jósát.

Aztán lesbe álltak a pandúrok, és amikor ment a szerencsétlen betyár, akkor ott elkapták a pandúrok és hát elvitték. Na de ennek a barátai – azok meg aztán bosszút állnak ezen. Megjelentek a kanászná éjjel, hogy öltözzön föl ünneplőbe és hát búcsúzzon el a családtú és ki a bokodi nagy legelőre, oda ahol elkapatta a Savanyú Jósát. És leterítették oda a ruháját és ott felnégyelték őt, amér elárulta Savanyú Jósát.

Murcsik János, Dad

SAVANYÚ JÓSKA

Az anyósom, ez vót Pusztamaróton, a Bajót és a Domokosi pusztá között van ott bent az erdőbe Pusztamarót, az anyósom ott vót, ott szógált. Akkor ő ott mint szógáló vót és bezörgettek hozzá az erdő mellett ottand. Kinízett, hogy:

– Ki zörög?

És megmondta, hogy: Savanyú Jóska, és mondja meg a gazdájának, hogy egy óra múlva egy sunkát, egy kenyeret meg tíz liter bort tegyen ki (megmondta, hogy hova) és jönnek érte. De okvetlen megmondja.

Na és megmondta a gazdájának, hogy kik vótak ittend. (Mondta neki, hogy mondja meg, hogy a széplegények.) Aztán mingyá a gazdája rá is állt, kitették oda és éfél után jüttek érte és mikor megittak meg megettek mindent, akkor amibe kitették a bort, visszavitték az üvegeket.

Tatai Jánosné, Bajna

SAVANYÚ JÓSKÁT ÖREGAPÁM EMLEGETTE

A Savanyú Jósát szokta öregapám emlegetni, de csak úgy, hogy így télön szoktak minálunk a fiúk a lányos házakhú járnyi maszkába. Aztán öregapám igen haragudott érte. Azt mondi, hogy: „kik ezek, tán Savanyú Jóska bandája?”

Szakáll Miklósné, Nemespátró

A BETYÁROK MEG A PANDÚROK EGYÜTT MULATTAK

Beka meg Nagylak közt vót egy nádas és ott vót a tanyájuk, ott tanyáztak és Nagylakon pedig vótak ugye a pandúrok. Aztán akkor elloptak a betyárok egy birkát, sütöttek, főztek, mentek a pandúrok, ott mulattak a nádasba a pandúrokka együtt. A pandúrok meg a betyárok együtt mulattak.

Kardos Imréné, Magyarcsanád

FERENC JÓZSEF

Hát az úgy történt, hogy az apám mesélte, hogy az ő apja juhász vót a Hortobágyon. És Ferenc Jóska kiment vadászni, vadakat lőni. Messziről megérezte, hogy főzött öhönt a nagyapám, megérezte az illatot, mert a határban nagyon jó illat az, amikor főznek. Odament és bemutatkozott:

– József vagyok.

Majd ahogy forgatta az öhönt, mert nemzeti eledele az Alföldnek ez az öhön, harminckétszer kell megforgatni a bográcsban, az úgy egyben marad. Azt mondta a nagyapámnak, hogy:

– Cseréljük meg az ebédkosztot.

– Hát jól van József öcsém, ha úgy látod jónak.

Hát megcserélték az ebédkosztot. Nagyon ízletes vót, tetszett a császárnak az öhön. Végül a császár megkérdezte, hogy:

– Mit kívánsz ezért a nagyon finom ebédért?

Hát azt mondta a nagyapám, hogy:

– Hát József öcsém, úgy látom, hogy valami nagy csomó vagy (ahogy ki tudta magát fejezni), nem, semmi más kérésem nincs, csak, hogy irtsátok ki az országból a fináncokat.

– Hát mért juhász?

– Azért – azt mondja – mert ha egy kis dohányra szert teszek, mindig elveszik tőlem.

Marczkó Mihályné, Hajdúdorog

ERZSÉBET FORRÁS

Keresztúrról ahogy menünk Kisgalambfalvára, van egy forrás, amelyet Erzsébet forrásnak neveznek. Azt mondták, hogy Erzsébet királyné, mikor Erdélyben járt, megállt ott és ivott vizet.

Tuli Józsefné, Székelykeresztúr

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ

A Jákó Pista bácsi a Ferenc Jóska feleségit möggyógyította. Erzsébet királynét. Lemondtak az orvosok rolla, nem tudták möggyógyítani. Aztán hogy honnan tudta mög, hogy van Tápén egy olyan embör, aki gyógyít? Éjjel hozatta ki magát Szögedrű, ide talán vonatta gyühetött, Szögedrű éjje fiákeren kihozatta magát. A Pista bácsinak azt mondta Erzsébet királyné, hogy amit kér, mindönt megád néki. Nem kér ő sömmit, azt mondja. Szép nagy hat gyertyatartót küldött ajándékba. Azt mondta, hogy ű nem pénzér gyógyít. Sokakat möggyógyított másokat is, olyan tudós vót. Szent embörnek híták.

Török Istvánné, Tápé

A TISZA FENEKIN ÁSTAK KUTAT

1863-ba, akkor vót az a szűk esztendő, nagy szárazság. És olyan nagy szárazság vót, hogy annyira nem vót víz, hogy a Tisza is kiszáradt sok helyen, kimaradt a meder. Akkor úgy ástak kutat a Tisza fenekín a pásztorok és úgy hordták a jószágot megitatni. Má a fönti kutak mind kiszáradtak, hanem a Tisza fenekín ástak kutat és abbúl itatták a jószágot.

Kardos Imréné, Magyarcsanád

A MÉRNÖKNEK A LELKE JÁR VISSZA

1867-ben, amikor vót a kiegyezés, lettek parcellázva a parasztságnak a földek, csak itten egy nagy darabot az Eszterházy uradalomho csatúltak, amit szeretett vóna a parasztság. Tényleg úgy nézett ki, én is ismertem azt a részt, hogy bizon az nem járt volna már az Eszterháznak, de azér beékelődött oda ő. És a bokodiakat nagyon bántotta ez. Na akkor ilyen éjjeli őrkötől, vagy va-

dászoktól elterjedt a hír, hogy azon a határszakaszon, ahol megvonatta az Eszterházy a mérnökökkel a határt, ott egy gyönyörű szarvas fut végig éjjel tizenkét órakor és a szarvai között kifeszítve egy gyönyörű lámpa világít. Hát vót aki megijedt tőle, vót aki meg hát vadász vót, hogy majd elbánunk vele. No és akkor ezek az akkori vadászok összebeszédtek, hogy ezt a szarvast ők lelűvik. De hiába tüzeltek rá, a szarvast nem tudták agyonlőni. És akkor az itteni falukba az a szójárás vót, hogy a mérnököknek a lelke jár vissza, mer becsapta a falusi népeket, hallgatott az Eszterházyra.

Murcsik János, Dad

NAGYON RÍGI KÉP

Van egy nagyon rígi kép, azt még nagyanyámnak a nagyatyja vette. Nagyanyám sokat beszülte, mikor a kiegyezés vaót, utána vette a nagyatyja azt a képet. Huszonnígyen vannak rajta, az első Attila, az utolsó meg Deák Ferenc, azír, mert a kiegyezíst megkötötte.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

KENYERES DOMB

Azér híják Ladányon Kenyeres dombnak, akkor híják a másikat meg Szalonás dombnak, Paszujos dombnak, hogy oda vitte ki a vármegye szekérrel az ennivalót a betyároknak.

Törő Gábor, Karcag

MEGHALT MÁTYÁS KIRÁLY

I.

Elment a szegényembör az adóhivatalba, aztán hát elpanaszolja, hogy má megint emelték az adóját, dehát ű nem tudja miér, hát nincs őneki semmije se. Mire emelik az adót?

Erre ráröffen a jegyző, hogy hát:

– Mit gondol, majd a király ingyen visel gondot erre a sok kódis népségre?!

Aztán mindjár ajtót is mutattak szegénynek. A szegényembör megfordul búsan, közbe kiszalad a száján: „Meghalt Mátyás király.”

A jegyző rámordul:

– Na és?

– Eltemették.

Szűcs József, Mohács

2.

Mikó a parasztot beidézték a bíróságra és megbüntették, akkó azt mondta rá, hogy:

– Meghótt Mátyás király, oda az igazság!

S akkó ment ki és akkó visszahívták: Jöjjön csak vissza!

Visszajött. Azt mondja a bíró:

– Mi van Mátyás királlyal?

Azt mondja:

– Meghalt.

– És?

– Eltemették.

Félt megen mondani.

Varga József, Méra

A SZEKI SÓBÁNYA

Úgy mondták, hogy a széki sóbányát még a rómaiak idejében nyitották meg. Úgy települtek le a székiek oda, az elődök, a legelső település onnan kezdődött. A magyarok letelepedtek, ahogy én hallottam, a honfoglalás után mindjár, és megnyitották a sóbányát. Dehát akkor nehéz körülmények között ment a bányászat, úgyhogy aztán egy idő múltán (mer akkor fával támasztották ki, hogy ne omoljon be a bánya), és egy alkalommal aztán beszakadt a bánya, hogy rengeteg sokan oda haltak a sóbányába. S utána többet aztán nem bányászták a sót, be is döngöttek, nem bányászták, de még máma is megvan a kő, csak nem magyarul van a felirat, hanem latinul van a felirat a sírkövekre, azoknak a nevei vannak odaírva, akik odahaltak akkor a sóbányába.

Az akna hol vót, ma is látszik, mer aztán, ahogy beomlott az akna, az megtelt vízzel, és még máma is azt mondják annak a kis tónak, lehet olyan harminc-negyven méter átmérőjű kis kerek tó, a mai napig is azt mondják annak, hogy akna.

S aztán utána, hogy má eztet nem aknázták, nem bányászták a sót, tettek sóöröket oda. Vót csinálva ház, így mondták, várdaház. Az egyik vót, ahol vót az akna, egy másik vót a falu végén, mer ott is vót só, csak ott nem ak-

názta senki. Aztán akkor korlátozva vót, hogy nem vihette bármikor, ha akart vinni sós vizet sem. De vannak olyan helyek, ahol kint van most is a só, el-mossa az eső a földet és kilátszik a só.

Aztán vannak olyan sós kutak csinálva. Most már nem éppen annyira hordják a sós vizet, mint amikor mi gyerekek voltunk, mer most má van só, és fáradságos, hogy onnan vigyék vederrel a sós vizet. Hanem most má inkább megveszik a sót. Aztán egy időkor úgy vót, hogy korlátozva vót a sós víz hordás is onnan. Sóőr vót odatéve, s mindenkinek fel vót írva a neve és csak szerdán lehetett vinni a sósvizet. Ahol nagyobb család vót, ott adtak, nem tudom mennyire vót megszabva, hogy körülbelül hány vederrel vihették ő, akinek kevesebb vót a családtagja, az kevesebbet vitt. Úgyhogy ha többet merített a vedribe, mikor kiért a dombra, a sóőr elöntötte inkább a sós vizet, mintsább, hogy az a széki polgár boldoguljon vele.

Székely István, Szék

A HEGY IS TALÁLKOZIK A HEGGYEL

Lövéte község három részből áll, Lövéte nagyközségből, Újfaluból és Pósfaluból. Valamikor nagy esőzések vótak s a nyugat felőli hegyoldal megcsúszott, mivel, hogy só van a hegyben, áázott, megcsúszott és elütötte a falut. Annakidején egybe vót a három rész, s elütötte úgy, hogy hézag lett Lövéte és Újfalú között és Újfalú és Pósfalu között. Az vót az akkori mondás, hogy a hegy is találkozik a hegygel, tudniillik átcúszott a hegy s a túloldalon ott vót Homoród folyó, de ott vót a másik hegy tovább föl és annak nekicsúszott.

Andrási Ignác, Lövéte

FATENGELYES KOCSIKKAL HORDTÁK A KÖVET

Az apám nyolcvankilenc éves korában halt meg. Ő mindig mesélte, hogy a dédapja mondta, hogy a templomhoz a követ a Mogyoród és Fót közötti kőbányából hordták úttalan utakon fatengelyes kocsikkal még abban az időben. Minden nap köllött menni a jobbágyoknak robotba. Éjjél után egy órakor felkeltette őket az éjjeliőr és be kellett fogni és menni kőért. Egy fuvar egy napig tartott, elég távol van, negyvenöt kilométer, és úttalan utakon keresztül. Az apámtól ahogy hallottam, amikor megkezdődött a templom építése, hatvanhét teljesjobbágy vót a faluba, akinek lova, kocsija vót, és amikor a

templom elkészült, huszonhétre fogyott a jobbágyoknak a száma. Nem bírták a minden másnapi robotot, nem beszélve arról, hogy otthon a családnak is enni kellett.

Szabó István, Zsámbok

A MÓCOK KIIRTOTTÁK A MAGYAR KÖZSÉGEKET

Emlegették még, hogy mikor a mócok a hegyekből lejöttek és több magyar községet kiirtottak. Ez régebben vót, még az első világháború előtt amikor a hegyekből lejöttek és akkor ott volt Virágosberek, meg Tószeg, ezek szintisza magyar községek voltak, és ezeket a községeket a mócok kiirtották. Behajtották őket a templomokba, rájuk gyújtották a templomokat és ott pusztultak el.

Palatkás József, Magyarne megye

MENNYIT NAPPAL RAKTAK, ÉJJEL RÉJIK HULLT

1.

Édesanyámtól úgy hallottam, hogy amikor a lészpedi templomot kezdték, mennyit nappal raktak, éjjel réjik hullt. Nappal rakták, éjjel réjik hullt. S akkor azt mondotta valaki, hogy belé kell tegyenek egy árnyékot. Megmérték egy embernek az árnyékát egy cérnával, mekkora vót és belétették. Többet nem dőlött le.

Demeter Antalné, Lészped

2.

A kalagori templomot, mikor kezdték építeni, akkor azt mondják, még úgy amit csináltak napval, éjjel romlott le. S aztán akkor béalaztak egy embert belé, bérakták azokba a falakba, s akkor megállt, nem romlott le.

Csernik Antalné, Lujzikalagor

3.

Lujzikalagorban, amikor építették a templomot, mit építtek napval, mit raktak napval, éjen mind lezúgott, mind letörött. Hát mit csináljanak? A mester, ki parancsolt, ment, s egy más ember, ki rakta a falat, állt, sitte a nap, s akkor cérnával megmérte az árnyékját annak az embernek, megbogozta a végeit, s azt bérakta a falba. S építették, bérakták azt a cérnát, s nem még fogott le-

törni a templom. Rakták, rakták, elvégzették, s mikor elvégzették, az, kinek megmérte az árnyékját, az meghalt.

Demse Antal, Klézse

A BARLANGBAN LAKOTT EGY BARÁT

Annyit tudok, hogy Dömösön, mikor az átkelésnél átnéz, ott van két lyuk. Van egy ilyen nagy, onnan vagonok szokák hordani a követ. De nem ott van, hanem egy kicsit idébb. Ottan lakott egy barát, de csak egyedül. Hát ilyen fűvel élt, meg ilyen málnákbú, meg ilyen bogyókbú, úgy tengette el magát. Vót neki egy kis szamarkája. Nagyon messze vót onnan legyünni, aztán akkó úgy megtanította azt a szamarkát má, hogy a szamarka ő maga gyütt má vízé. Úgy csinált, hogy a szamarkának a kannára kötött egy súlyt, hogy mikó be-megy, akkor a kanna elmerüljön, mer így könnyű. A gonosz suhancok boldonságbú levették a súlyt a kannárú, úgylahogy szegény állat hiába ment, akármennyire ment, a kanna olyan könnyű vót, hogy mindig így edőt. Nem merűt meg, mer a súlyt má levették.

Akkó nem ment a szamarka haza, nem vitte a vizet. Nagyon bánatos vót ez a barát és akkó kereste, hogy hun van a szamarka. Aztán megtalálta a szamarat a kannáva, a kötélle együtt. A tótfalusi hídná valamelyik kiálló részbe fölakadt.

Róka Jánosné, Dömös

ELLENE MONDOTT A CSÁSZÁRNAK

A Jánó név innét van Magyarországról. A Jánó hegy itt van Magyarországon. Nekem a nagyapókám Ferenc Józsefnek a generálja vót, s ő, Ferenc József vót a király, Magyarországnak es s Ausztriának es. S a király úgy akart, hogy egy legyen a nyelv, s akkor jobban szerette a német nyelvet. Úgy akarta, hogy magyar nyelv ne legyen, hogy lejen csak német nyelv. S akkor azt mondta, hogy mit ért a magyar katana abból a német komandából? S akkor ellene mondott a császárnak, s a császár haragjában úgy akarta, hogy másodnap reggel felakajszák. S akkor azt mondta egy generál, hogy inkább fusson el, mint felakajszák. S akkor ő lovakval, öt lóval birzsával, s elfuttak, s úgy került nekem a nagyapókám Moldvába.

Jánó Ilona, Lészped

1.

A nagyapám elbeszélése szerint Vidróckit megsorozták katonának, de a katonai szolgálatra nem vonult be, hanem elbújdosott a Bükk és a Mátra hegy-ségbe. Megismerkedett Erszély Janival, Kis Rákkal, Pintér Pistával és ők négyen betyár csapatot alakítottak.

Kis Rák somoskőújfalusi volt, Erszély Jani nagybátonyi, Pintér Pista eredetileg Maconka községből származott, de még pici gyerek korában eltávozott innen, Gyöngyössolymosról nősült. Ők négyen együtt tartottak, kalandoztak, disznókat hajtottak el, eladták, árusították, de a szegényembert, amennyire lehetett, támogatták.

Kisterenyén volt abban az időben egy bányakastély. Egyszer elhatározták, hogy ezt kirabolják. El is mentek éjjel, a kastélyt kinyitották, de a wertheim-szekrény zárva volt, azt nem tudták kinyitni. A kis fiókokat baltával kifeszeggették, az aprópénzt kiszedték, beletették a tarisznyájukba. A következő napon Nagybátonyba mentek, s ott mulatoztak.

Kecskés István, Maconka

2.

Vidróckin nem fogott a golyó, mert a csendőrök, ahogy lövöldöztek rá, Vidrócki csak állotta, nem érte a golyó, de akire Vidrócki rálőtt, az a csendőr fölbukott. Úgy, hogy a csendőrök nem bírtak vele, akármennyien vótak és abba kellett hagyni nekik a harcot.

Szűcs József, Maconka

3.

Akkor megint egy éjszaka elment Marsóékhoz, a legjobb hátsólovat kéri tőlük pár óra hosszára, majd ő visszahozza, a lónak nem lesz semmi baja. És nem merték mondani, hogy nem adják oda. Odadták és vissza is vitte a lovat.

Szűcs József, Maconka

4.

A Mátrában több szlovák település van máig is. Abban az időben úgy nevezték ezt a három települést: Ötház, Kajtáshuta és Belsőhuta. Egyik alkalomkor Vidrócki a Belsőhutában mulatott a korcsmában. A korcsma még ma is megvan, Vidrócki csárdának nevezik. Mikor a korcsmáros jelentette ki, hogy úgy értesült, hogy két pandúr jön kifelé, biztos, hogy tudomást szereztek arról, hogy te Marci itt mulatsz a korcsmában, akkor Vidrócki azt mondta:

– Nem baj.

Kis alacsony termetű ember vót Vidrócki. Elkérte a korcsmáros felesége ruháját, magára öltötte, kendővel bekötötte a fejét, kért a korcsmárostól egy kéve gallyat, aztán a nyírfaseprő gallyat a hátára kötötte, fogott egy botot, aztán úgy ballagott az utcán arra, amerre várta a pandurokat, hogy jönnék. Közben össze is találkoztak, még a pandurok meg is szólították, hogy:

– Nénike, hova viszi ezt a seprűgallyat?

– Majd ahol el tudom adni.

– Vigyázzon, mert sima van, el ne csússzon, mert akkor megüti magát.

Vidrócki nagy nyugodtan elsántikált mellettük, elballagott. Bejött Nagy-bátönyba Erszély Janihoz, tudta, hogy most keresik, fölfeküdt az istállója padlására s még a levegő meg nem tisztult, ott tartózkodott.

Kecskés István, Maconka

5.

Megtörtént az, hogy látta, hogy valahol szegénység van és több gyerek, akkor egy-két süldőt odaküldött nekik, vagy pénzzel is támogatta őket.

Kecskés István, Maconka

6.

Mikor Vidrócki uralkodott, hát meghallotta, hogy Bátönyban egy öreg özvegyasszonyt a jegyző annyira székíroz, hogy már a házát is el akarja árvereztetni. Vidrócki meghallotta, egy éjszaka bement hozzá és azt mondta a jegyzőnek, hogy:

– Nemhogy a házát elárvereztetni, hanem valami segílyt kell annak az örögasszonynak adnyi, hogy meg tudjon élni, mert ha nem úgy lesz, akkor szorul a jegyző.

S kérem, a jegyzőnek meg kellett csinálni azt, mert félt tőle.

Szűcs József, Maconka

7.

Vidrócki a sógorának mondta, hogy most ide megyünk. Na az meg ott dolgozott annál az uraságnál. És mondta, hogy őnéki jó helyi van, hagyják őtet!. Nem akart mennyi. De menni kellett és kenyérféltésért agyonütötte a sógorát. A kútnál a víz fölé hajlott Vidrócki és a saját fejszéjével vágta szét a fejét a sógora.

Bogátsi Istvánné, Pásztió

8.

Hát Vidróckival úgy végeztek, hogy a tiribesi nagyréten egy fűzfa alatt tanýáztak. Mikor aludt Vidrócki, akkor Pintér Pista, a saját emberi a saját bal-tájával vágta agyon.

Szűcs József, Maconka

Abba az időbe, amikor még nem építették meg a Duna partján a nagy, magos töltést, az egész sziget csupa erdő, nádas meg bokros legelő volt. Aztán ebbe az elvadult világba betyárok is akadtak mindig, mindenféle fajta, így mesélték az öregök, olyanok is vótak, akik nappa pásztorkodtak, tetették magukat, éccaka meg betyárkodtak. Ekötötték kinek-kinek a jószágát, sőt az egyik alkalommal, amint mesélték, nagy jókedvükbe levelet írtak az egyik gazdának, hogy: „ezön az éccakán a te borgyúdat visszük el, jól kösd be az istálló ajtaját!” Aztán odakötötték a levelet az ajtajára.

Hát a szegény nagy félelmibe még nyitva is hagyta az istálló ajtót, hogy mentű hamarabb elmenjenek, ha viszik is a borgyút magukkal.

No el is vitték a borgyút, de nem azér, mintha éhesek lettek volna, csak maguknak így csináltak mulatságot. Egy hétig főzték mindig, így mondták az öregek, mindig a saját levibe, még utoljára egy tállal maradt csak belőle. Aztán akkor megették.

Hát ilyen huncutságokat csináltak, ami persze csak nekik vót huncutság, a másíknak meg bizony nagy kár. Aztán mikor megépítették a nagy töltést, mind többen és többen telepődtek be a szigetre. Az erdőket kiirtották, a mozsarakat lecsapóták, a betyárkodásnak is bealkonyodott.

Szűcs József, Mohács

SZÖGEDI, A SZEGÉNY NÉP BARÁTJA

Ez a kis történet, amit most elmondok, a nagyapám elbeszélése szerint van. 1860 és 70 között történt. Az egyik szegénylegény, név szerint Szögedi a Mátra alján a Derzsófi határban mulatott, amit Mátrakeresztesnek hívnak.

Amikor már nagyon jó kedve volt, éjfél után figyelmeztették a lakodalmas vendégek, hogy jön a vármegye. Azt mondja:

– Ha csak egy jön, hadd jöjjön.

Ő mulatott tovább. Öt pandur és a csendőrbiztos. Kettő pandur, Fehér Náci és Vörös Géza. De amikor már Derzsófi felé közeledtek, Fehér Náci többször is leszállt a lováról, úgy látszott, hogy valahogyan félt attól, hogy találkozzon Szögedivel. De végre is kiértek.

A csendőrbiztos belőtt az ablakon, Szögedinek a jobb karját érte, teljesen tehetetlenné vált. Akkor bementek, megkötözték Szögedit, feltették egy huta kétkerékű talicskára, elhozták Maconka községbe, megkötözték egy fához. Akkor nekiment a csendőrbiztos Szögedinek és azt mondta neki:

– Hej gazember, sok borsot törtél már az orrom alá, de most a kezemben vagy és meg is fogsz halni.

Addig ütötte-verte, még csak teljesen Szögedi meg nem halt. Amikor meghalt, este kivitték a temetőbe, a temetőnek az árkába, az egyik sarokba eltemették. A nép nagyon sokáig siratta. Még a mai napig is ott nyugszik a teste a temető árkában, de már a sírhantja teljesen el van simulva, most már nyomtalan, csak még a hagyomány őrzi a nyelvén. Egy idősebb ember elhalad, akkor emlékszik meg róla, hogy itt nyugszik Szögedi, a szegény népnek az igazi barátja.

Kecskés István, Maconka

SISA PISTA

I.

A Sisa Pistáról annyit hallottam, hogy hát ezen a vidéken volt. Az egyik öregasszony, akinek a fronton maradt az ura a tizennégyes háborúban, mert akkor élt Sisa Pista, két gyerekkel maradt nagyon szegényen. És ment az erdőn keresztül és volt valahol, de én nem tudom, hogy hol, egy fa, a Sisa-fa. Az asszony félt, ugye ment keresztül az erdőn, félt. És találkozott Sisa Pistával, dehát ő nem tudta, hogy az a Sisa Pista. Kérdezi tőle, az asszonytól, hogy:

– Hova megy?

Az asszony nem akart megállni, mert félt. Mondja, hogy:

– Hát sietek.

Azt mondja:

– Hát mégis hová megy?

Hát aztán mégis mondja az asszony, hogy:

– Megyek Tarjánba ruhát venni a gyerekeknek.

Azt mondja:

– Hát miért fél annyira?

– Hát – azt mondja – miért félek annyira? Mert valahol erre tartózkodik Sisa Pista.

Hát jól van, az asszonyt elkísérte egy darabig és visszafelé megvárta, s megkérdezte, hogy:

– Mit vett, mennyibe került?

Hát megmondta az asszony.

– Hát maradt-e pénze?

– Hát bizony nem maradt.

És Sisa pénzt adott néki és megmondta, hogy:

– Sisa Pistától a szegényemberek sose féljenek. Én vagyok Sisa Pista.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

2.

Egyik alkalommal Pásztóra mentek az asszonyok a vásárra. Gyalog mentek erre a szőlősi erdőn keresztül. Elkezdtek beszélgetni, ahogy mentek, hogy:

– Az íz egye meg azt a Sisa Pistát. Ha most előjönne, mit csinálnánk asszonyok?

Így beszélgettek. Sisa Pista meg ott hallgatódzott a gyalogút mellett. Odaszól nekik:

– Na, mit szólnak hozzá, itt vagyok.

Kétségbe estek az asszonyok.

– Jaj most már mi lesz, hát ők átkozták Sisa Pistát. Mit csinál most velük? Azt mondja aztán nekik:

– Na asszonyok, bemennek a vásárra, hozzanak nekem egy krajcárért gombostűt.

El is fogadták az asszonyok, visszafelé hoztak is. Hát annyit csinált velük, amiért átkozták, hogy minden egyesnek beleszúrt a sarkába a tűvel.

– Na most már – azt mondja – lássák meg, hogy ki az a Sisa Pista.

Elfordult viszont, hogy amit ellopott bárányokat vagy malacokat, Hollókőre hozta és megajándékozta az itt lakó szegényebb embereket, akiket ismert, hogy rá vannak szorulva, hússal vagy élő állattal is.

Kelemen Ferenc, Hollókő

3.

Még egyet tudok, hogy hogy lett Sisa betyár. Az uraságnál voltak juhászok és az egyik alkalommal mulatást csináltak és levágtak két barikát és valamelyik beárulta a gazdájuknak és ezért néki bujdosni kellett. Így lett betyár, bujdosó betyár két bárányért.

Bogácsi Istvánné, Pásztó

4.

Azt mondja egyszer a Pista bácsi: Jön két csendőr. Itt volt Sisa Pista Hollókőn az apjánál. Abban a tehén-ügyben, amit elloptak, abban jártak a csendőrök.

El is kapták őket bent a házban, ahogy beszélgettek. Megvasalták őket, bilincset tettek a kezükre és Losoncra kísérték őket. Bevitték a csendőr laktnyába, aztán elkezdte vallasni a csendőrszázados. Nagyon meghúzta a bilincset a kezén. Erős ember vót Sisa Pista, nagyon erős ember vót. Azt mondja a századosnak:

– Százados úr, vegye le a bilincset a kezemről, mert baj lesz.

De csak mosolyogtak a csendőrök. Egyszer oda ugrott Sisa Pista asztalhoz, rácsapott bilincsel kezével az asztalra olyant, hogy kettéesett az asztal és széjjelment a bilincs a kezéről. Akkor néztek a csendőrök egy nagyot. Úgy-hogy el is engedték Sisa Pistát, meg az apját is, mert nem tudták rábizonyítani, hogy ők lopták el a tehenet, mert eladták ők azt innen Hollókőről és így megszabadultak.

Azt mondta a Pista bácsi, hogy nagyon erős ember volt Sisa Pista és sokat értett a boszorkány dolgokhoz is. Lehet, hogy abban is boszorkányság volt, hogy amikor rávágta az asztalra a kezét, a bilincs kinyílt.

Kelemen Ferenc, Hollókő

5.

Hát a Sisa Pista kutasí vót. Hát el is vót ő ítélve sok időre, és olyan bölcsőt csinált a fegyházban, ami huszonnégy óráig ringott magától.

Sándor Istvánné, Alsótold

6.

Azt mesélte Mikola Pista bácsi, hogy mikor Sósban lakott, az Osztróczkiféle uradalomnál volt erdőkerülő és ott kapott földet, ott lakott odakint a tanyán. Egyik este, ahogy lefekszik, hallja, hogy kopognak az ablakon. Odanéz, látja, hogy valaki kint áll. Beszólnak:

– Ébren vagy-e fiam?

Akkor néz egy nagyot, akkor gondolkodik, hogy létezik ez, hogy az édesapja szólt be, hiszen ő már meghalt.

Ki is ment, látja, hogy ketten vannak, de csak a felső testüket lehetett látni, lefele ilyen ködszerűen lehetett őket látni. Oda is megy hozzá, lekezelt az édesapjával. Kérdi az apja tőle:

– Hát ezt a másikat ismered-e?

– Nem ismerem.

– Hát a – azt mondja – a Pista bátyád, Sisa Pista.

Kérdezi aztán, hogy:

– Hol voltak?

– Sipeken voltunk – azt mondja –, de már mennünk kell, mert majd hajnalodik.

Elindultak aztán a Fekete hegy felé a völgyön, de csak úgy zúgott utánuk a völgy. Mondta aztán a feleségének, mikor bement, hogy:

– No asszony, itt volt édesapám.

Azt mondta a felesége:

– Minek mondtad meg, máskor is találkoztál volna vele, de így máskor nem találkozol vele.

Kelemen Ferenc, Hollókő

7.

Mikola Pista bácsitól sokat hallottam Sisa Pistáról. A környék uradalmainak és gazdag embereinek rettegett embere vót. Az ő édesapjával is barátkozott, vót úgy, hogy itt Hollókőn aludt még napközti is, mert napközti nem nagyon mert mutatkozni. De éjjel aztán teheneket lopott, ide Hollókőre is hoztak teheneket. Előfordult az is, hogy az egyik jómódú hollókői gazdától, akkor még ilyen zsupfedeles házak vótak, létrát támasztottak a ház végéhez, a háznak a két végén szabad vót a padlás, hogy a füst kijöhessen, és itt bemásztak és ellopták a füstölthúst a padlásról. Elvitték és széjjelosztották. Azt persze, hogy ki lopta el, csak jóval később tudták meg, évekre utána.

Kelemen Ferenc, Hollókő

8.

A Betyár forrásnál Sisa Pista és csapata tanyázott. Sisa a szegények védelmezője vót, csak a gazdagokat bántotta.

Kolbe József, Nógrád

MAGYAR MISKA

A családunknak az egyik ága Magyar névre hallgatott. Magyar Antal, Magyar Pista. Magyar Miska. Még olyan legényke vótam, Szigetbe kaszátam, akkó meséte az egyik nagybátyám, hogy hogyan kerűtek az ősök, ennek az ágnak az ősei ide Mohácsra.

Mikor a török Szigetvárat ostromúta, ez a mi őünk Pécs alatt lakott Aranyosgadányba. Ott vót nekik ősi családi birtokuk. Vót neki négy szép fia, legény fia vót má mind a négy, sajnáta vóna űket, hogy a török kardélre hányja, elgyűtt ide, mert járt má itt, még mikó ő vót legény és itt vót a mohácsi csatába, járt akkó a Szigetbe is. Később pénzzé tette az atyafiaknak a birtokát, itt vett a Szigetbe és ide telepedett le a családjáva együtt.

Vótak nekik méheik, ő gazdálkodott. Az öregek szerint nemesember vót, szabadon gazdálkodhatott, adhatott-vehetett birtokot. Így itt meg is telepedtek és később mikor má ezek az öregek meghaltak, utódjaik közt vót egy nagytermetű, Magyar Miska névre hallgatott. A fia, az meg kicsike csipás legényke vót. A legénynek az vót a dolga, hogy télön-nyáron túl köllött aludni a szigeti birtokon, a szállás előtt, télön subába, bundás sapkába, de szobába menni – még a pajtába se nem vót szabad. Kinn köllött neki aludni a ház előtt. Az öreg az asszonnyal, meg a család többi tagjával itthun vótak akkó a háznál.

Egy hajnalba, farsang felé járt az idő, a Dunán má nem vót jég, még sötét vót egészen, fölgrrik az ágybú az öreg, odaszól a feleséginek:

– Asszony, ellopták a méheimet, megálmodtam, megyek a Szigetbe.

Főtekerte a kapcát, bocskort, kiment, a hóna alá fogta a kis csiklit, az mindig ott vót a gangon, elindult a Dunán. A Dunán átevezött, a Szigetbe meg hol hóna alá vette, hol meg, ahol lapos vót és csónakba köllött ülni, beleült és átevezett vagy az evezőve átlökte magát a másik partra. Mert a szigetbe még az én gyerekkoromba is sok olyan vékony erecske vót, körösztebe-kacsba, amiön gyalog nem lehetött mindenhol átmenni, hanem legtöbb helyön csak ladikka. Aztán vótak olyan helyek, ahol át is tudtak gázúni. No délelőtt tízenegy óra tájba, ebéd nem messze vót má, ebédidő, odaért a birtokra. Ez Földváron vót, Földvár pedig túl van a Szigetnek a másik felin, innen huszonegy-huszonkét kilométer. A fia meglátta, köszön neki:

– Apa uram, ellopták a méheket az éjszaka. Itt vótam, nem aludtam bent, de nem mertem megmozdulni, mert ketten vótak és amikor kikötötték a ladikot, az egyik odaszólt a másiknak:

– Ha látod, hogy megmozdul, üsd fejbe!

A legény mondja, szomszédok vótak, két aggleény, és a szomszédságba (mer az a szomszédság, azt úgy köll érteni, hogy két kicsi Duna-ág közrefogta az ő birtokát.) Azon túl vót a szomszédoké. Megintcsak hóna alá kapta a kis csiklit, odament, átvezetett, eppen rántást sütöttek, érezte a szagát. Beköszönt nekik. Nyitta vót az ajtójuk. Hallotta, mint az egyik mondja másiknak:

– Fogd meg előrrű, én meg majd hátúrú.

Kilódútak mind a ketten az ajtón. Ez meg elordította magát:

– Fogd ám, de Magyar Miskásan!

Ez vót az a nagy erős Magyar Miska. Megfogta mind a kettőt félkézze, összecsapta őket úgy, hogy ott rogytak le holtan. Megfogta a méheket, bele rakta a csiklibe, amennyit bírt, visszavitte a helyire. Hát bíróság elé került a dolog, így meséték az öregök, de fölmentették, mert neki vót igaza, neki adtak igazat.

Szűcs József, Mohács

A BUCIKLICAI BETYÁROK

Abba az időbe nagyon elszaporodtak a betyárok, a vásárosokat, egyéb utasokat megtámadták, kifosztották, le is gyilkolták őket. A zsandárok tehetetlenek vótak velük szömbe. Üldözték, de mikor az erdőhöz értek, mer ott egy hatalmas erdő vót Buciklica körű, mikó az erdőhöz értek, ott mindég nyomuk veszett a betyároknak.

Eccer aztán mégis gondútak valami okosat, megbeszéték, hogy kelepcébe csalják a betyárokat. Kocsikat pakótak, úgy, mintha vásáros kocsik lennének,

nagyobb csapat zsandárt szedtek össze. Éjszaka elvégezték a készülődést és hajnalra, mintha vásáros kocsik lennének, egész prosecioval indútak arra a Buciklica felé vezető útra. Hírösek vótak arra felé az eszéki vásárok. Nos, ezökre a kocsikra éppenúgy fölpakótak suszterládát, másakra kis borjút, harmadikra a posztókat nyújtották ki, még lacikonyhás asszonyt is ültettek fel. Egyébként a zsandárok egy részét asszonynak öltöztették, más részét – a kocsikat leponyvázták, úgy mentek, mint hogyha messzirű jövő vásáros kocsik lennének.

Nos, mikor arra a helyre értek, ahol a betyárok meg szokták támadni a vásárosokat, vót ezeknek egy olyan szoros helyűk, ahol nem lehet sem kitérni, se a lovakat megcsapkodni. Ezek má mind neki vótak készülve, má mint a betyárok, egyik elű kiugrott a fák közül, a bokrok közül, elkapta a lónak a kantárszárát, a másik kettő meg hátulrű má a saroglába, onnan meg aztán föl a kocsira, és hát legtöbbszö így ekapták a kocsist, meg aki még űt a kocsin és végeztek velűk.

Hanem aztán most meglepődtek, mert az asszonyok nem sikongattak, mint máskor, hanem előrántották a pisztolyokat a kötényűk alú és lövöldöztek a betyárookra. Futóra is vették mindjár a dolgot, akik még bírtak futni, egyenesen be az erdőbe, de a nyomukba a zsandárok. Ott aztán, mikor elértek a rejtekhelyűkhöz, beugrátak, mer valami földalatti rejtekhelyűk vót, de hát a zsandárok is a nyomukba és, így meséték az öregek, száz szobájuk vót a betyároknak. Kilencvenkilencbe be tudtak menni a zsandárok, de a századikon olyan erős vasajtó vót, hogy abba a mai napig nem tudott bejutni senki, pedig abba vót a betyárok kincse.

Szűrs József, Mohács

A BETYÁROK INGJÉT, GATYÁJÁT MOSTA KI

Itt a mi környékünkön vót a kölkedi csárda, az eszéki út mellett, négy kilométerre a várostű. Elég az hozzá, hogy ez 'a múlt századba az öregjeink szerint még híres betyártanya vót. A környékin mindig vótak betyárok és a szűrös atyafiak közül, akik ott iszogattak, sohase tudta senki kiválogatni, hogy melyik a pásztor, melyik a betyár. Nem vót abba az időbe személyi igazolvány.

Az egyik ismerősmnek az öreganyja ott lakott lenn egy nádas kis viskócskában. Özvegyön maradt szegény asszony. Hát hogy a gyerökeit jobban föl tudja nevelni, hát elvállalt szegény minden munkát, így a betyárok is megkörnyékezték, hogy mossa ki nekik az ingűket, gatyájukat.

Aztán hát mindíg éccaka köllött neki menni. Gyűtt föl a kölkedi csárdához. Hát itt vetötték ki az ingöt, gatyát, ami sokszö vérös vót. Hát az a sze-

gény öregasszony mosogatta aztán nekik éjcaka ki ott a patakba, mer ott egy patak is folydogált köröszű. Aztán megvót köztük a megállapodás, hogy mikor ehhez a két ágú fához ér, akkó kettőt köhintsön egymás után, akkó tudják mindig, hogy ő az.

Szűcs József, Mohács

SÓS PISTA

1.

Sós Pista nagyon híres betyár vót. Az ő működési területén nemigen viselt el más betyárokat. Történt egyszer, hogy az ükapámnak be kellett Debrecenbe vinni valamit, oda vót több napig és azokban a napokban idegen betyárok jöttek, nem ide való betyárok és szépen elhajtottak minden jószágot, szarvasmarhát, az otthon maradt lovat. Az ükanyám még lőtt is, ilyen elöltöttös puska vót, de ezek a betyárok elhajtották. Pár nappal később arra vetődtek Sós Pistáék. Hát Sós Pistának mindjár mondta az ükanyám, hogy hogy s mint történt a dolog. Meg se pihentek Sós Pistáék, rögtön lóra ültek és elmentek, és három vagy négy nap múlva visszahajtották minden jószágát.

Aztán kiderült, hogy áthajtották valahol a Tiszán Csege körül és a Fehérló csárdánál, ami oda át van a Tiszán (még most is megvan az épület), a Fehérló csárdánál érték utól Sós Pistáék ezt a csapatot és ott vették vissza tőlük a jószágot.

2.

Sós Pistáról tudni kell, hogy nagyon szép ember vót. Tiszakeszin azt mondják, hogy – van ott egy ilyen mélyedés, egy ilyen csatornaszerűség, amit úgy hívnak, hogy Fok. Még a helyet is mutatták, hogy itt a Fokban ölte meg ez a keszi menyecske Sós Pistát féltékenységből.

3.

A Rózsa tanyán, ott is egy zsidó földbirtokos lakott. A Sós Pista oda is bekapott a földbirtokos feleségihez. Hogy úgy mondjam, neki mindenki feküdt, annyira szép ember vót. A földbirtokosnak szépen így megsúgták. Az meg egy alkalommal úgy rendezte, hogy – na akkor ő megy a vármegyéhez, Nyíregyházára. Befogott és elment Polgárig. Polgáron ott maradt és este meg visszakocsizott Rózsa tanyára. Ott kapta állítólag Sós Pistát, aki kiugrott a kastély ablakán és a földbirtokos meg hátbalörte és ott a gyümölcsös-kertbe halt meg.

Erős László, Tiszafüred

A BETYÁROK NEMESPÁTRÓN MÖGHÚZTÁK MAGIKAT

A betyárok Nemespátrón möghúzták magikat, mer ha a nemösök befogadták oda a betyárokat, jól viselkedtek, oda a csöndőr, pandúr nem tehette be a lábát. A betyárok, hogyha jól viselkedtek, egy kis hasznót is hoztak a falunak, akkor a nemösök eltűrték, hogy ott meghúzzák magikat.

Szakáll Miklós né, Nemespátró

PATKÓ BANDI ÉS AZ ASSZONYOK

1.

Nagyanyám mesélte, hogy Patkó Bandi Tolna megyében betyárkodott. És ő arról volt híres, hogy az erdőben mentek menyecskék a vásárra, másik városba, kérdezte:

– Hová megy menyecském?

Azt mondja:

– Elmegyek – azt mondja – ide, bevásárolok a másik községben.

Azt mondja neki:

– Nem fél maga Patkó Banditól?

– Dehogynem, az a bitang, ilyen, olyan – elmondta mindennek.

Azt mondja:

– Legyen szíves, hozzon énnekem két krajcárért gombostűt.

– Hozok, hozok.

És mikor visszafele jött, megleste, mikor jött, megfogta. Azt mondja:

– Állj csak meg!

És megpatkolta a menyecskét, beleverte a gombostűket a talpába, olyan patkó formában.

2.

Egy másik asszony jött, kérdezte tőle:

– Nem fél Patkó Banditól?

Azt mondja:

– Dehogyis, nem bánt az szegény asszonyt.

Azt mondja:

– Itt van magának két forint, vegyen magának szép kendőt.

Ezt meg megjutalmazta. Amelyik szépen beszélt, azt megjutalmazta, aki szidalmazta őt, azt gombostűvel megpatkolta.

Kovács Gyula, Vásárosdombó

PATKÓ BANDI ÉS A GYEREKEK

Édesapámék falun laktak. A szülei falun laktak és ő is kisgyermek korában teheneket őrzött a gyermekpajtásaival együtt. És akkor jött Patkó Bandi a társaival arra a rétre és kérdezte a gyerekeket, hogy nem láttak-e csendőröket?

Azt mondták: Nem láttak senkit sem erre.

Akkor kérdezték tőlük, hogy éhesek-e?

– Igen, éhesek vagyunk, bácsi.

És aztán adtak nekik nagy darab húsokat, kenyeret, meg mindenféle jóval ellátták és avval Patkó Bandi a társaival továbbment.

És többször is ismétlődött, felkeresték a gyermekeket és mindenkor adtak nekik enni, meg inni is adtak nekik, és így a gyerekek nagyon jól érezték magukat. És később megtudták, hogy Patkó Bandi volt az a bácsi, aki őnékik kenyeret adott, meg húst, meg mindent.

Pleisek Mártonné, Pécs, Szabolcsbányatelep

PATKÓ BANDI A CSÁRDÁBAN

Az én nagyapámék Szászvárról bejöttek Pécsre. Az erdőn keresztül jöttek, a Pipagyújtó csárdában megpihentek. És közben jött Patkó Bandi a társaival. Ott megpihentek ők is, ettek, ittak, jól érezték magukat és egyszer felállt mindegyik, mert kaptak egy hírt, és akkor eltűntek, mintha a föld elnyelte volna őket, eltűntek a Pipagyújtó csárdából. Hogy hova tűntek, azt abban a pillanatban nem tudták. De később kiderült, hogy a Pipagyújtó csárdában volt egy nagy pince, és abból egy alagút, ami elvezetett egész Alsóbánomba. Ott volt egy emeletes ház és ott mentek ki és tovább eloszoltak az erdőben, úgyhogy a csendőrök nem tudták elfogni őket.

Pleisek Mártonné, Pécs, Szabolcsbányatelep

KAPCABETYÁROK

Azt hallottam, hogy a magyar királyság százhusz betyárt tartott Magyarországon, Nagy-Magyarországon nyilván. Igen ám, de vótak kapcabetyárok is. Ez vót a legveszedelmesebb, a kapcabetyár, ez nem nézte, hogy szegíny, nem szegíny, ez rabolt. MÉR hítták kapcabetyárnak?

– Azér hítták kapcabetyárnak, hogy ezek nappal dolgoztak, íccaka meg raboltak marhát, ezt-azt. Vót nekik nagy, hosszú pányvás kötélük, tíz-husz

méter hosszú, összekötöttek négyet-ötöt. Akkor egész nap a csizmába zsák kapcát használtak. Vagy pedig asszonyszőtte vászonbú. Ez egész éjjel-nappal a lábakon megbüdösödött. Akkor ezt a kapcát rákötötték a kötél végire és a szél ellenibe, hogy a marhára rávigye azt a büdösséget, aztán húzták a kötelet a marha meg ment utána, a büdösség után.

Úgy annyira, hogy másik meg evve a fogó kötéllé elfogta éjcaka, aztán ellopták a marhát. A pásztor meg ott feküdt a gulya szélibe, vagy ott aludt. Ezek vótak a kapcabetyárok. Úgy, hogy az akkori törvény ezekkel a rendes betyárokkal, mint Rózsa Sándor gyilkoltatta lefele ezeket.

Törő Gábor, Karcag

SÁNDOR MÓRIC

1.

Hát én ismerni a Sándor Móricot nem ismertem, hanem a sógorom az vót a kocsisa. Hát ő fogadott mindig, etékozolta a pénzt, aztán mindig fogadott és mindig megnyerte. Megcsinálta azt, hogy azt mondta, hogy ő Bajnárúl a levest eviszi Bécsig, fogadjunk, hogy forr a leves, mikor ide ér a kocsi vele. Akkor megrakatta a kocsit ződ herévé és akkor mikor az a ződ here, mer a ződ here az begyull magátú, annyira forró lesz. Akkor mikor forrott a leves, rögtön bele a herébe, betakarták mindenhogyan és kérem, mikor odaértek Bécsbe, még forrott a leves. Megnyerte a fogadást.

Izsó Vilmosné, Bajna

2.

Fogadott szintén az urakkal, ugye mindig fogadásba vót a bécsi urakkal, azt mondja, hogy elviszi ő forrón a gulyást Bécsbe. Hát hogy létezik ez?

Frissen kaszált ződ here közé belerakta a bográcsot, alul-fölül az a ződ here vót és forrón megérkezett Bécsbe a gulyásleves.

3.

Vótak ilyen fogadásai. A keresztet meg azér állíttatta az Őrhegyre, mer fogadásból lóháton lejtött ezen a meredek oldalon. Fogadtak és valóba lejtött.

4.

Sándor Móric fogadásból megrakta az Őrhegyen a tüzet. Fogadott a bécsi urakkal, hogy ő megrakja Bajnán az Őrhegyen a tüzet, és azt meg fogják látni Bécsben. Nagy halom rőzsét oda főhordatott és valóba meggyújtotta és meg is látták.

Kovács Ferencné, Bajna

5.

Van itt az a nagy hegy szembe, köröszt van rajta, és ottand főhordatta négyes fogatta, sok fát, nem tudom ám megmondani számját, hogy hány öl fát és összerakatta és leöntötte petrojomma, akkor mikor ő azt mondta, hogy mellik napon, mikor öntsék le és gyútsák be. No ő akkorra Bécsbe ért és ők ugyi összejöttek azok a bécsi grófok, hercegek, és ő ott fogadott. Kimentek, azt mondták, hogy:

– Mekkora tűz van valahol.

Azt mondta, hogy:

– Fogadjunk, hogy az én birtokomon.

Hát nem akarták elhinni, hogy „te inen hunnan tudod, hogy a te birtokod?”

– Az az én birtokom. Az a hegy az én birtokomon van és egy köröszt van a tetején.

Fogadtak, hát sok pénzbe és megnyerte. Kijöttek megnézni és úgy vót.

Tatai Jánosné, Bajna

6.

Aztán megint leugrott lóháton az erkélyről is a kastélyban.

7.

Azt is fogadta, hogy ő Bécsbe előbb odaér, mint a hajó. Hát persze fölfelé árral szembe ment a hajó, persze, hogy ő lóháton előbb odaért.

Kovács Ferencné, Bajna

8.

Még egyet tudok mondani. Azt meg úgy hallottam nagyanyámtú, hogy mindig mentek ugyi messzire mentek arra a Balaton felé, mindig járt, de mindig lovaskocsiva. Akkor a kocsisa, Zsilikai nevű vót, az vót a kocsisa, bementek ottan, vót egy csárda az út mellett. Akkor ottan mondta a gróf, hogy szálljanak le és bemennek megebédölni. Leszálltak, félreállt a lovakkal a kocsis, és akkor rendőt ebédet, nem tudom milyen leves meg káposzta vót. És mikor ettek, a kocsis amint akart ennyi belüle, meglátta, hogy a káposztába ilyen ujjak vótak e, emberujjak, és a körmök is rajta vótak. Akkor főket és mint aki vécézni akar, ki akart mennyi és akkor intett gróf Sándornak és akkor kimentek és akkor mondta neki:

– Gyorsan üljön fő a kocsira.

És elmentek. Mer ez olyan csárda vót, hogy aki oda betért, az onnan nem ment el.

Tatai Jánosné, Bajna

Meglátjátok, hogy háború lösz

RUDOLF KIRÁLYFI

1.

A Feri bátyámtú hallottam, szegény két éve halt mög, azt mondja:

– Hallod, a Bernád bátyánk azt mondja, hogy járogatott hozzá a pincébe valami vidék-forma embör, aztán adott neki innya, aztán azt mondja az az embör:

– Bátyám, tudja-e, hogy én ki vagyok?

– Hát ki? – azt mondja.

– Én vagyok Rudolf királfi.

Az öreg mög méghétta:

– Ha máskor gyün erre, máskor is gyüjjön be.

Dömötörfy Józsefné, Nemespátró

2.

Rudolf már nős vót és a feleségitű emaradt. Akkor megösmerkedett egy szegény lyánnyal. Az is szerette őtet, ő is szerette, de Ferenc József nem engedte, hogy fattyat hozzon a világra. Akkor elment egy vadaskertbe, mint itt is vót a vadaskert, és ott vót avval a szegény lyánnyal. A lyány elaludt, aztán ott lőtte agyon a lyányt, utána meg saját magát.

Balázs János, Bag

ÉN VAGYOK JÓZSEF FŐHERCEG

József főherceg az első világháború idején élt, magas rangú katonatiszt vót, embörbarát vót, szerette a katonáit. Ha lehetött, a panaszaikat meghallgatta, sőt orvosolta, de mindég rangrejtve járt a katonái között, bakazubbonyban. Legendák keltek róla szárnyra, így többek között a következő.

Díszszemlére állították ki a katonákat. Álltak a hosszú sorok, eccör csak jött valamilyen jármű, azon néhány tiszt és a tisztek között egy közlegény katona is, legalábbis a ruhájárú itélve.

Hát mentek végig a soron a tisztek, köztük az a katonaruhás közlegény. Az a közlegény meg-megállt hol az egyik katona előtt, hol a másik előtt és kérdezte tőle:

– Hogy hívnak fiam?

Hát mondja az egyik:

– Kiss Péter.

A másik:

– Nagy Pál.

– Mi a mesterséged civilben?

Hát az egyik mondta:

– Földműves.

A másik:

– Kovács.

Igy sorba végig. A sor végén állt a cigánylegény. Ott is megállt az a közlegényruhás. Körbeveszik a többi tisztök. Megkérdezi a cigányt:

– Hogy hívnak fiam?

– Kalányos Gáspár vagyok, jelentem alásan.

– Hát aztán mi a foglalkozásod otthon?

– Teknyővájó vagyok, jelentem alásan.

– Az is valami – mondta az a közlegény ruhás.

Mer ők csak annyit láttak, hogy a tisztök körülveszik, de nincsen semmi sarzsija, egy csillag sincs a gallérján.

Hát a cigány látja, hogy ennek is olyan a rangja, mint neki, visszakérdez:

– Hát tégöd hogy hívnak?

– Én vagyok a József főherceg.

– Az is valami – mondja a cigány.

Szűcs József, Mohács

SZÁNTSATOK, VESSETEK

Gyerőkkoromban hallottam az öregektől, hogy József főherceg igazi emberbarát vót. Az alcsúti birtokán eccer a vót cselédházakat berendezte, akkori szokás szerint sparheltet, ládát, a kamrába ennivalót, és egy varázsló cigánykaravánt odatelepített. Mondta nekik:

– Ez most a tiétök, ezt mind megehetitök, a jószágot gondozzátok, és majd jönnek a gazdatisztjeim, megmutatják nektök a földeket is. Szántsatok, vessetek.

Ezzel ő elment. Telnek-múlnak a napok, fogy a kamrábú az élelem és egyik reggelre hűlt helye lett a telepéseknek. Mikor megették, amit odakészített nekik a főherceg, akkor kereket oldottak.

Szűcs József, Mohács

MEGLÁTJÁTOK, HOGY HÁBORÚ LÖSZ

1.

Úgy vót, hogy kimöntünk az utcára, beszélgettünk a barátaimma, vótunk kinn négyen vagy öten. Abba az utcába nagyon sok lány vót. De én mindönkive jóba vótam, szerettük egymást. Hát eccő emöntünk erre, ottan ahogy beszélgetünk, hát az igazat mögvallva, vártuk a legényeinket, hogy majd gyűnnek má nem soká. Na aztán akkó eccé én főnézek oda az égre, arra nyugat felé.

– Te – mondom – lányok nézzétök, mi van ott az égön, egy nagy hosszú sárga csík.

Odanéznek.

– Tényleg, tényleg.

Én má abba a pillanatba ugrottam is, szaladtam haza.

– Édesapám, nézzen ki, mer nem tudom, hogy mi van az égön!

Édesapám kigyütt, édesanyám is, testvéreim is vótak, két néném, azok is. Hát ott néztük. Na aztán eccő édesapám azt mondja, hogy:

– Csöndbe lögyetök, lányok csöndbe lögyetök, tögyétek össze a kezetöket.

Néztünk oda, vót köztünk, aki imádkozott. Hát aztán akkó errő szépen haladt lassan arra. Idő köllött ám ennek, vagy két óra hossza. Azt mondja édosapám:

– Hát ide hallgassatok (de akkó má vótak ott asszonyok, embörök, vótunk vagy húszan, azt mondja édosapám:) ez háborút jelönt, majd möglátjátok, hogy háború lösz.

Ez 1913-ban vót, április 11-én, iszonyú mögjegyeztem. No aztán tényleg kiütött a háború.

Terhes Illésné, Tápy

2.

Azt én mint gyerek hallottam, mikor a tizennégyes háború ki akart törni, mert mán én akkor hat éves vótam, és akkor van itten egy pincetető, magos domb az, és arrul nézték az emberek az üstököst, hogy jött fel. Úgy tíz óra-kor jött fel és akkor nagyon kétségbe vótak esve és akkor mondták, mán ezek az idősebbek, hogy ez a háborút jelenti. És bizony tizennégyben ki is tört a háború.

Antóni Miklósné, Tállya

3.

Mikor mán a tizennégyes háború is vót, hát azt mondták, hogy valami kard jelent meg az égen, aztán az jelezte, hogy víge a háborúnak.

Majoros Sándor, Nádudvar

4.

Mikor ez a front ki akart ütni, ez a 14-es háború, akkor valami ilyen nagy vörös vót az égen. Én nem láttam, de itt a faluban is sokan látták. Az jelenség vót, hogy egy nagy háború ki fog törni.

Tóth Erzsébet, Hévízgyörk

5.

14-ben, mikor a néném kiment az ablak alá, aztán akkor láttam az égen egy kardot. Az úgy csillogott, ragyogott, arra nem lehetett ránézni. Kérdeztem akkó az öreganyámat, hogy mit jelent?

Azt mondta:

– Fiam, háború lesz.

Hát be is következett.

Gregori Józsefné, Tura

6.

Látták akkor az üstököst, mikor a négy esztendőös háború kitört. Most megint, mikor mi menekültünk, akkor látták, hogy a magyar zászló s a magyar címer az eget megkerülte. Nappal, de nem mindenki látta.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

A KERESZT AZ ÉGEN

1.

Mondotta édesanyám, mikor az a nagy verekedés vót, a 14-es háború, azt mondotta édesanyám, hogy ő látott keresztet az égen. A kereszt az égen háborút jelent.

Demeter Antalné, Gerlén

2.

Nem vót vallásos, de ő hitt Istenbe. Kimentek, mer vadászok vótak. Kimentek éjjel a Baglyos alá, mer így hitták. Aztán beleállították a puskát a boróka bokorba, aztán este szépen kiment. Hát mikor a 14-es háború kitört, eccer csak látja, hogy olyan fényesség van, meg világosság, hogy úgy megrebbent. A bátyjával vót. Hát végig, amíg innen ellátszik, olyan nagy széles tűzcsík vót az égen. Hát ő azt mondta, az jelentette a háborút. Ő akkor úgy megijedt, azt mondta, betettük vissza a puskát, aztán elindultunk a bátyámmal haza, de reszkettünk, féltünk. Ő látta, ez igaz vót.

Ivocs Pálné, Kelemér

SIRATÓ HÍD

Az vót a szokás, mikor a legény vonult be katonának, Torockó és Borrév között nyolc kilométer az út, és négy kilométerre van egy híd, amit úgy hívnak, hogy Sirató híd. Az vót a szokás, hogy a Sirató hídig kísérték el a lány a legényt, tovább nem vót szabad mennie, ott vót a búcsúztató.

Vermes Ferenc, Torockó

MI AZ A SZERBIA? EGY FRÜSTÜK

Az öregek mondogatták:

– Hát – azt mondja – mondtuk mi akkor, (az első világháború kitörésekor), „mi az a Szerbia? Egy früstük, megesszük reggelire.” Aztán hány früstük lett belőle, és még mindig nem ettük meg.

Szűcs József, Mohács

AZT ODAÁTAL DOBOLJÁK

A háború alatt az egyik községben dobol a kisbíró, hogy hogy áll a hadállás. Elmondja, hogy elfogtak ötszáz orosz, kétszáz a sebesült, háromszáz a halott. Erre az egyik bácsi kérdi:

– Hát a mieinkből mi a veszteség?

Erre azt mondja a kisbíró:

– Azt nem tudom, azt odaátal dobolják.

Gáspár Antal, Istensegíts

EGY ASSZONYT ÉLVE ELTEMETTEK

Az első világháború idején kolera járván vót, s annyi vót a halott, hogy egy asszont véletlenségből élve eltemettek. Az úgy derült ki, hogy kopogást hallottak a föld alól.

István Lajos, Korond

A CICA MEGETTE

Mikor Romániában mozgósítottak, nem csizmában jártak a románok, disznyóbőr bocskorik vót, és abba mentek, amilyen vót. Esett, havazott, a bocskor elázott. Őket bérakták házakhoz, mert hideg vót, havazott, elszállásolták. A bocskort leoldták a lábikról, odatették száradni, mert elázott. S cica vót a háznál, s a cica az egyik bocskort elrágta. Hát reggel őtözik, s az egyik bocskort felkötte, s a másik csak mazzagval maradott, a cica megette. Ki kellett menni neki, az egyiken bocskor vót, a másik mezétláb vót. A tisztje rászólt:

– Hát mezétláb vagy? Hát hol a bocskor?

Vitte a kezibe mazzagostól, amit a cica meghagyott. Azt mondja:

– Ne hol van, a cica megette.

Azért ette meg a cica, mert a disznyóbőr zsiros vót.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

KARÁCSONYKOR ÁTMENTEK AZ OROSZ FRONTON A MÁSIK LÖVÉSZÁRKÁBA

Akkor még nem olyan kegyetlenül dúlt az első világháború. Sok embörségös történetet meséltek el a hazajött katonák. Például karácsonykor átmentek az orosz fronton az egyik a másik lövészárkába puska nékű és ott elbeszélgettek egymással, akik tudtak beszélgetni, meg énekölgettek karácsonyi éneköt, mer tudott dolog, hogy az orosz nép még az első világháború idején igen vallásos vót. Karácsonykor ott megállapodtak a frontokon abban, hogy nem harcolunk most karácsonyba egymás ellen. Akkor átmentek, hát enni nem nagyon vót, úgyhogy vendégeskődni nem tudtak, de egy-egy cigarettáva megkínáták egymást és elbeszélgettek, melegödtek. Azt mondja: melegítettük a kezünket a parázs fölött és beszélgettünk. Mikor aztán emült a karácsony, akkor újra föl köllött venni a harcot.

Szűcs József, Mohács

A DOBERDÓI ÁTTÖRÉS

A doberdói harcokról csak annyit: három rokonom harcolt ott, akik közül kettő tiszti rangot viselt, és meghalt azokba a harcokba. A harmadik, a nagynénémnek a férje hazakerült. Aztán szüretön, az olvasókörbé és egyéb alkal-

mak vótak még, amikor így összejöttek ezek a volt első világháborús katonák, és mesétek a harci élményeiket.

1916-ban meghalt Ferenc József, Ausztria császára és Magyarország királya. Törvényes örököse, vagyis fia nem vót, így az egyik Habsburg rokon, Károly került a trónra, IV. Károly néven, mint magyar király is. Károly nem vót katona-természet, ezt hamarosan ki is nyilvánította. Ő mindenáron ki akart lépni a háborúból, és ezt a szándékát az antant vezetőivel is tudatta. A feleségét, Zita királynét is bevonta a diplomáciai kulisszák mögötti üzenetekbe: az öccse vót az összekötő az antant és a király között. Levelek útján is, személyes üzenetek útján is kifejezte mindenáron békére való törekvését. Az antant vezetői ebből azt a következtetést vonták le, hogy a monarchia már nagyon gyöngye a háború folytatásához, és nem akartak békét kötni, ők, mivel már akkor értesülést kaptak az Egyesült Államoknak az ő oldalukon való bekapcsolódási szándékáról, folytatni akarták a háborút.

A mi katonáink között pedig elterjedt a hír a király békekötési kísérleteiről, csak persze mire a katonákhoz ért, addigra már nem úgy szószerint tudták meg a katonák, ahogy vót, hanem ahogy hozzájuk eljutott. A katonák közt általános lett az a vélemény, hogy Zita királyné áruló. Ezt hangoztatták folyton-folyvást, ha erről előjött a szó. „Ne csodálkozzatok, mikor a királyné vót az áruló.”

A doberdói harcokról és a mi eredménytelenségünkről a következőket tudtam leszűrni. Az egyik ok a király ballépése vót ezekkel a békekötési kísérletekkel. A másik: az olaszok nagyon jól föl voltak szerelve azokra a hegyi harcokra, vót hozzá katonájuk is elég, és otthon vótak. A mi alföldi magyarjaink nem vótak otthon az olasz hegyek között.

Az álló harcokba, mer az első világháborúba évekig álló harc folyt, a lövészárokból egy évig se előre, se hátra, esetleg egy-egy roham, ami vagy sikerült, vagy nem, aztán vissza a lövészárokból. Ezekbe az álló harcokba megállták a mieink a helyüket, de a végén a hadvezetők haditerveket készítettek, hogy áttörjék az olasz frontot. Ez Piávénál történt. Az egyik, a magyar parancsnok terve szerint, a másik egy osztrák tábornok terve szerint máshol akarta áttörni a frontot. Ez vót a sikertelenség másik oka, hogy a két tábornok nem tudott megegyezni, és mindegyik máshol akarta az áttörést végbevinni. Ugyanegy időben, de máshol. Megosztották az erőket, a megosztott erő pedig kevés vót ahhoz, hogy az áttörést sikeresen végrehajtsák.

Aztán, amikor már javában folyt az átkelés a Piávé, a két pontonhídon, nagy égháború keletkezett, nagy felhőszakadás, szinte percek alatt úgy megáradt a folyó, hogy a fölvonult magyar katonákat elsodorta. Rengeteget elsodort a folyó. A fele már túl vót a Piávé, de ott álltak a völgybe. Akit nem a folyó sodort el, azt vagy az olaszok pusztították el, vagy olasz fogságba esött. Akik pedig az innenső oldalon vótak, azok visszavonultak. Így omlott

össze a doberdói áttörési kísérlet. Így hallottam azoktól, akik erről beszéltek.

Sok magyar pusztult el ezökre a hegyi harcokba, ártatlanul, mer nekünk semmi közünk se vót a császár háborújához. Nem mi kezdtük, az osztrákok akarták mindenáron megbosszulni Ferenc Ferdinánd meggyilkolását.

Az olaszok jól föl vótak fegyverkezve és jobb fegyvereik vótak. Az egyik szomszédom, Forgács Pali bácsi pilóta vót az első világháborúba az olasz harctéren. Nekem mesélte, hogy földerítésre fölszálltak, mögötte egy magasrangú tisztje ült.

Egyszer csak észrevőszöm, mondja, hogy az olasz gépek közelednek. Igyekeztem amilyen gyorsan csak lehet mentül magasabbra jutni, mert aki magasabban van, az van fölényben. De az olasz gépeknek jobb vót a motorja, és azok mikor észrevették a szándékomat, gyorsabban emelkedtek föl, mint én. Egyszer csak beült mögém az egyik olasz vadász, és mintha egy ütést éreztem vóna a lapockámon. Meglőttek. Hát nem éreztem magam olyan nagyon rosszul, de éreztem, hogy baj van, hogy soká nem birom, ezért egy gondolatot vót csak, hogy a gépet mentül előbb levigyem. Egy fordulatot tettem, és vissza, és sikerült leszállnom. Abban a pillanatban, ahogy leszálltam, elájultam. Kórházba vittek, megoperáltak. Később tudtam meg, hogy a felderítő tisztem már halott vót.

A Pali bácsinak a lapockájában állt meg a golyó, az vót a szöröncséje, hogy nem ütötte át a lapockát, mert fáradt lehetött a golyó. Ha tüdőlővést kapott vóna, akkor nem bírta vóna lehozni a gépet.

Apámnak a testvérbátyja mesélte, hogy ő is ott vót az olasz fronton. Részletesen elmesélte neköm, de én akkor már kisgyerök vótam, és bizony az apró részletek má kimentek a fejemből.

Mikor a doberdói áttörés vót, és hirtelen megeredt a záporoső és már elszakította a pontonhidakat, akkor ő, mint aki a tüzérségnél szolgált, hajtótüzér vót, de nem fogatos lovak hátán, hanem külön lovon lovagolt, és ő nemcsak hajtó tüzér vót, hanem káplári rangja is vót, és parancsolt a hat ágyú hajtói fölött.

Mikor ez az áttörési kísérlet már kudarcba fulladt, ők még az innenső par-ton várakoztak. Elmondta, hogy milyen falu mellett álltak ott az út szélén, amikor a kapitánya parancsot kapott, hogy azonnal menjen vissza a parancsnokságra megbeszélésre. A parancsnokság messze vót, körülbelül negyven kilométerre. Mielőtt elindult, őneki szigorúan meghagyta, hogy akármi történik, az ágyukat ne hagyd az ellenség kezére, ezzel téged bízlak meg.

Alig, hogy elment a parancsnok, jön egy főhadnagy valahonnan, nem őná-luk szolgált, mondja, hogy ő veszi át a parancsnokságot, mert őtet nevezték ki, amég a kapitány visszaérkezik.

Igen ám, de a gyalogság már előlről a frontvonalról özönlött vissza, az út meg csak egyetlen és nem is valami szélös, ott a sziklás hegyek között. Hát ők állnak ott az ágyúkkal az út szélén további parancsra várva, és ezek a visszaözönlő katonák mondják, hogy az olaszok gyűnnek a nyomukba, és hamarosan itt lesznek.

Mikor aztán megbizonyosodott felőle, hogy igaz, amit mondanak a visszaözönlő katonák, akkor azonnal meg akarta fordítani az ágyúkat és indítani akarta visszafelé, de a főhadnagy, aki akkor jött oda, mint sebtében kinevezett parancsnok, nem akarta emgedni.

— Maradjanak csak itt az ágyúk, nincsen semmi gond.

Aki körülöttük vót gyalogság, az vonuljon vissza. Ugye vót egy-egy ilyen ütegnek a fedezésére bizonyos számú gyalogság is rendelve. Erre ő mondja, hogy azt a szigorú parancsot kapta a kapitánytű, hogy az ágyúkat semmi szín alatt ne adja az ellenség kezére, hanem mentse meg, bármi történjék, vigye vissza.

A főhadnagy: ő a parancsnok.

Erre ő visszacurukkoltatta a lovát, és rövid nyelvű ostora vót, mint hajtó tüzernek, és végigvágott a főhadnagyon, hogy álljon el az útjából. Véletlenül kivágta a jobb szömit.

Hát akkor persze mindjárt segélyhelyre vitték, és ő megfordíttatta az ágyúkat és sikerült neki megmenteni, mert tényleg igaz vót, hogy az olaszok jöttek a visszaözönlő bakák nyomában.

De a főhadnagy hadbíróság elé állíttatta. Az vót a szöröncsége, hogy a kapitány visszaért arra az időre, mire a hadbíróság tárgyalta az ügyét és mellette tanúskodott. Kijelönte: „Én adtam neki határozott parancsot, hogy az ágyúkat semmi szín alatt ne hagyja az ellenség kezére. Ha úgy látja, hogy szükséges, akkor forduljon mög és vonuljon vissza.”

Így menekült meg a halálos ítélettű.

Egyébként annyit hozzáfűzök, hogy ez a nagybátyám hihetetlen kemény ember vót, apámnak a bátyja. Valószínű, hogy ezér is bírta a kapitánya őrá és nem esetleg egy őrmesterre, vagy őnála valami magasabb rangú altisztre, hanem őrá, és hát végre is tudta a parancsot hajtani.

Szűcs József, Mohács

MI VAN A TÖTÉSEN TÚL?

Egy katona is meg tud fordítani egy csatát. A következőt meséte el az egyik idős ismerősöm, nyugodjon békességben, Illénszki Jánosnak hívták, szomszédja vót a Szigetben az én nagynénémnek.

Csöndes nap vót az első világháborúba az orosz fronton. Az egyik, azt mondja, gombot varrt fel a zubbonyára, a másik mosta az inget, gatyát, a harmadik epp a tetveket pusztította, én meg, azt mondja, nem vót kedvem ilyesmihez, fölcihelődtem, aztán elmentem ki mögnézni, mi van a vasúti töltésen túl? Elöttünk húzódott jó dűlőre egy vasúti tötés, de még azon túl nem is vótunk. Hát ahogy fölérek a tötés tetejire, szembe velünk tömérdek orosz katona, egész csapatok, utánuk gyalogosok, az egyik csapat megy jobbra, a másik balra, irányítják őket, hogy ki hová menjen, de istentelen sok.

Le a tötésrű, aztán iparkodok vissza futó lépésbe, aztán mondom a kapitányomnak, hogy mit láttam. Ő is visszajön velem. Nagyot nézött, szaladt, mint a nyúl vissza a telefonhoz, aztán mindjárt tekergeti, szól hátra, hogy mi van. Alig telt bele egy negyedóra, eccő csak hátulról a mi tűzérsegünk elkezd di. Hát szerencsére, azt mondja, mindjárt jól telibe találták őket, egy óra múlva csönd lett. Addig tartott a tűzérsegi tűz, utána csönd lett.

Odamentünk föl meg in a tötésre, nem láttunk magunk előtt senkit, csak a pusztasíkságot. Visszavonultak, mert a tűzerek összelődözték őket. Egész hadsereg akart támadást indítani. Ha én föl nem megyek oda nézelődni, akkor nagyon rossz nap virradt vóna ránk.

Szűcs József, Mohács

ÉLVE ELÁSTÁK

Az apósomnak a testvérbátyja fogságba esött Oroszországba. Orosz fogságba esött. Azt mondta, hogy aki hű így evótak szállásolva, az a gazda eccör csak eltűnt. Ez egy nagygazda vót. Akkor tört ki a kommunizmus. Utána egy hét múlva mögtalálták az erdőbe, úgyhogy élve elásták, a csizmája orra egy picit kint vót még, de má akkó halott vót.

És ez nem egy eset vót, azt mondta, hogy több vót illen eset.

Szakáll Miklósné, Nemespátró

A MAGYAR ŐRÖKET MEGTÁMADTÁK

Az apámnak a nagybátyja huszár vót, s ott vót a talján fronton. S akkor ugye a magyaroknak a románokkal szerződése vót, hogy egyik a mást nem támadja meg. S akkor a románok Predealnál (ott vót az ezeréves magyar határ a hegynek a tetejin) a magyar őröket megtámadták, s Brassóig nyomultak előre. S akkor a talján fronton kihirdették, hogy:

– Ki akar a román frontra menni?

S akkor a székely huszárok mind jelentkeztek. S az első ütközet, ahogy jöttek, a Vörös Toronymál vót Szebennél, ahogy az Olt folyik le a Kárpáton keresztül. Az első csata ott vót, de nagyon kemény csata vót, mer mintha olyan páncél teknők lettek vóna, s az alá vótak búva, s onnan lőtték a magyarokat. Nem tudták megközelíteni meddig nem ment oda a tüzéség. Aztán a tüzéség kezdte lőni ágyúval, s úgy tudtak előremenni. S aztán benyomták a románokat egészen a Dunáig, s a Dunánál aztán megadták magukat. S akkor ők elmentek egészen Bukarestbe, még a királyi palotába is bent vót a ló hátán a nagybátyám.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

JOBBAN SZERETNÉK A MONARCHIA HADNAGYA LENNI

Az egyik megszálló szerb seregbeli tiszt, őrnagy vót, aki (lehet, hogy nemzetiség szerint nem is vót szerb) azt mondta ennek a magyar tanítónak, aki ugyancsak hadnagy vót az első világháborúba, és hát itt találkoztak, el tudtak beszélgetni, mer értették egymás nyelvit, hogy:

– Én jobban szeretnék az osztrák monarchiának a hadnagya lenni, mint a szerb hadseregbe őrnagy.

Megismerték egymást, két vót császári katonatiszt, mind a kettő a monarchiának vót a tisztje. Ez mint fiatal tanító, hadnagyként került be a frontra, megsebesült, ott operálták meg az orosz tábori kórházba orosz orvosok. Meggyógyult, egy évig vót fogságba. Tiszti lágerbe vót, nem bántották, nem is köllött még dolgozni se neki. A magyar foglyok fehér búzakenyeret kaptak. De aztán kiűtött már a forradalom és akkor Vladivosztokon és Indián körösztű jött haza Mohácsra. Elég az hozzá, hogy ők megismerték egymást, elbeszélgettek egymással. „Te mi voltál? Te mi voltál?” Ez mint tartalékos hadnagy vót, itthon tanító civilben. Az a szerb őrnagy pedig tényleges császári katonatiszt vót.

Szűcs József, Mohács

KIHÚZTA A MOCSÁRBÓL

Apámmal történt az I. világháborúban. Valahol egy mocsaras területen, ahol az orosz túlerő elől menekülni voltak kénytelenek, egy fűzfa mögött süllyedni kezdett, végül a fa gyökereiben kapaszkodott, úgy hogy a mocsár-

ból csak a feje látszott ki. Közben süvöltöttek jobbra-balra, meg a feje fölött is a golyók, és aztán jöttek szuronyos puskákkal az orosz gyalogosok. Egy orosz katona megállt előtte, apám azt hitte, hogy át akarja szúrni. A puska végire vót szerelve a szurony. Az orosz mondott valamit, de apám nem értette, nem tudta, hogy mit akar. Aztán végül is belekapaszkodott a szuronyba, és az orosz kihúzta a mocsárból. De mivel tiszta sár vót az egész ruhája, az orosz elkezdett nevetni, hogy hogy néz ki, és aztán a kezét nyújtotta.

Akkor jött rá apám, hogy nem megölni, hanem megmenteni akarja.

Kovács László, Verőce

A KITÜNTETÉS

Az első világháború alatt történt, egy idős huszár rokon mesélte karácsonyko a körbe.

Végigharcoltam mind a négy évet, mint huszár, vót közbe sok mindön, rossz, meg még rosszabb, eccör leszállítottak a lórú, beállítottak a bakák közé a lövészárókba. Egy dombódalon húzódott végig a lövészárók, lent a vőgybe vót egy falu. Szömbe a másik dombódalon meg ott vótak az oroszok.

Emút egyik nap, másik nap, egy puska lövés nélkü. Ez nem lett vóna baj, hanem az, hogy emút má a harmadik nap is, és nem kaptunk semmit se enni. Negyednap mondom a főhadnagynak:

- Főhadnagy úr, lemennék a faluba, hátha találnék valami ennivalót.
- Eridj – azt mondja –, ha találsz, hozzá nekünk is.

No, karabélyt a vállamra, pródszáklit az ódalamra, elindultam. Toronyiránt, úgy a kertek aljáig bementem a házakba. Bemegyek az elsőbe, csönd van, még kutyaugatás se. Hát benyitok az ajtón. Sehol senki. Köszönök nagy hangosan. Akkó se semmi. Körűnézek, körűjárók, senki, semmi, de eleséget se látok semmit, se konyhába, se kamrába. Csak üres fazék egy-kettő a pócon. Bemegyek a másodikba. Ott ugyanezt találok. Akkó emegyek a harmadikba. Ott se vót senki, dehát ott má jobban körűnéztem. Úgy az ajtó mellett vót valami kászli-féle. Kinyitom, hát aludttej köcsögökbe. Vót nyóc-tíz köcsög. Nemrég mehettek el a lakók, mer az aludttej még jó vót. Na de most, hogy vigyem el? A pródszákliba nem fér bele, csak kettő. Körűnéztem, még hátha kis krumplit, vagy kenyeret találnék. Nem vót sömmi. Egye fene, a karabélyt körösztülvetettem a vállamon, két köcsögöt belenyomtam a pródszákliba, kettőt-kettőt meg a karomba, elindultam visszafelé. Majd a végire érök a háznak, eszembe jutott, hogy mégis jó lenne megnézni, hátha talállok a következőbe kenyeret? Megfordutam, odaballagtam, de csönd van ott is. Látom, tár-

va nyitva az ajtó, egy ajtaja vót neki középen. Hát ahogy odamegyek eléje, a szoba tele vót orosszal. Meghökkentem. „Na Miska, ezek most megesznek itt tégöd ennyien. Még annyi időm sincs, hogy a karabélyt levegyem a vállamról, mer mind a két kezembe a két-két köcsög aludttej. De mikó azok megláttak engemet, egybű főtették a kezüket mindnyájan. „Haha, komám!”, nagylegény lettem, „no, idi, idi!”, ennyit má tudtam. Terelgettem őket szépen előre felé magam előtt, én utánuk a lövészárók felé. Ballagtak szépen. Nem szót egyik se egy szót se. Útközbe eszömbe jutott, a napokba az egyik baka fogott egy ellenséget. Az egész zászlóalj előtt fölolvasták dicséretbe és nagy ezüstre föl lett terjesztve. „Hát mit kapok én most, egy egész szakaszt viszek?” Hát ha jól megy, kis ezüstöt, nagy ezüstöt, aranyat is kaphatok. Talán még a húsz hold földet is megkapom hozzá, meg talán még haza is engednek szabadságra.

No mire ezt aztán mind meghánytam-vetöttem magamban, odaértünk már a lövészárókhoz. Kihúztam magam, megyek a főhadnagy elé és jelentem. Alig lépek kettőt-hármat, mérges hangon hallok ódalrú kiált a főhadnagy:

– Mi a durrogó ménkűnek hoztad ezeket ide? Nem látod, hogy nekünk sincs mit enni?

Legyintett egyet és ott hagyott. „Na Miska, te most megkaptad a kitüntetések mind eccörre.” Ez vót a legnagyobb hőstettem és a legnagyobb kiüntetésem a négy esztendő alatt.

Szűcs József, Mohács

TISZA ISTVÁN

Az ídesapám ott vót tizenkét évig kúcsos gazda. Aztán mikor lejött eccer, vagy kéccer egy évbe Budapestről, akkor szíjjelnézett a gazdaságba. Az utolsó bíresíve kezét fogott. Aztán mikor, mikor jött, mentek utána az emberek, kísérték, ídesapám, meg a többi cselédek, aztán levették a kalapjukat, úgy kísérték. Aztán visszafordult a kegyelmes úr, azt mondta nekik:

– Tegyétek föl emberek a kalapjukat, én is csak egy ember vagyok.

Nagyon jó indulatú ember vót. A falubeliek, ha meghalt az asszony, az ura, megmaradt két-három gyerekkel, akkor felment a kegyelmes úrhó, hogy nincsen mibű tartsa a gyermekeit, valamive segítse a kegyelmes úr. Annak adott hun egy mázsa, hun két mázsa búzát minden három hónapba. Aztán ídesapám a többi cselédekke meg is örlette neki, annak a valakinek a házába letette kíszen a lisztet. Másiknak meg nem vót tűzrevalója, jött a tél. Adjék a kegyelmes úr neki egy kis tűzrevalót. A maga igájával vitette a kegyelmes úr oda, ahova kellett.

Vót olyan csecsemő, akinek meghalt az édesanyja, mindjár mikor megszületett. Hát hordta a tejet tőlük, hogy egy-egy liter tejet, minden regge mentek a tejé. Hát azt nem lehetett kimondani, hogy milyen jó ember vót.

Nekem egy unokatestvérem vót, Bíró Juliannának hítták, felvitte innet, mán akkor a fiatal kegyelmes asszony is megvót. Felvitték magukkal Pestre. Hát aztán mikor a kegyelmes urat meglútték, egy levelet elküldött valakitű, még nem járt a posta, aztán úgy írta, hogy „elüttem lútték”. Mikor este a vacsora megvót, a személyzet mind fenn vót abba a szobába, amelyikbe a kegyelmes úr fenn vót. Mikor felmentek az a ngy, vagy hat ember fegyveresen a kegyelmes úrhó, nem tudom, hogy mit mondtak, csak annyit tudtunk az értelemű, hogy felszólították, hogy mondják le az állásával. Aztán a kegyelmes úr meg azt mondta, hogy:

– Hazafias kötelességem sem engedi meg. Ha az életembe kerül is.

De meg is lútték mindjár.

Mónus Imréné, Geszt

AZ 1918-AS SZTRÁJK

Az első világháború után tizennyolcban már nagyon rossz volt a népnek. Rossz volt a kenyere, a munka tízórás volt, és kényszerítették, hogy avval a rossz kenyérrel is meg kell csinálni. Elővájár ahol volt, ott nyolc órában dolgoztak, és a fejtésekben tíz órában. És közben annyira rossz volt már a helyzet, hogy sztrájk lett a vége, és már hosszabb ideje sztrájkoltunk, mire kivézenyelték a katonaságot. A csendőrök is megjelentek. A lakásokról kezdték összeszedni az embereket, hogy menjenek munkára. Aki tudott, elszökött, de mind mégsem szökhett el. Akiket itthon találtak, összeszedték és kivitték a telepre, és ott le kellett ülni, és a szúró nappal szembenézni és köröskörül katona és csendőrkordon vette körül a sztrájkolókat. Két óra felé megjelent egy ezredes, aki a kaszinóból már félig berúgva jött, nagy szivarral a szájában, kérdezi, hogy:

– Mért sztrájkoltok?

Nem felelt neki senki. Másodszor is kérdezte. Harmadszor egy illető Sztróf nevű ember odaugrott eléje, tarisznya volt a vállán, három-négy sültkrumpli volt nála. Azt mondta:

– Egyél te ilyet, és dolgozz te!

Erre azt mondja az ezredes:

– És ha ti sztrájkoltok, akkor nektek jobb lesz? – azt mondja. Ausztriában már kenyérhajat esznek, és még mindig dolgoznak. Mondjátok meg, kik köztetek a felbujtók?

Nem felelt senki. Kétszer, háromszor is megkérdezte, hogy kik a felbujtók? Azt mondja:

– Tudjátok, hogy statárium van?

A csendőrnek azt mondja:

– Minden tizediket kiállítani!

Elkezdtek olvasni. Minden tizediket kiállították. Mikor körülbelül már húsz ember ott állt, tartott egy beszédet:

– Nem fogjátok sajnálni a testvéreiteket, ha agyonlövök?

És erre a szóra mind átment a másik felére. Akkor aztán tátva maradt a szája. Láta, hogy itt egységes a munkásság, itt nem lehet csinálni semmit. Akkor azt mondja:

– Hát akkor – azt mondja – válasszátok meg a bizalmiaitokat.

Megválasztottak öt embert a fiatalabbakból, és ez nem tetszett, azt mondja:

– Csak ilyen taknyosokkal nem fogok tárgyalni.

Kellett újabb öt embert idősebbet választani, akiket elküldtek be az igazgatóságához.

De éjjelre már megjött Hadik miniszter, aki aztán tárgyalásokat tovább vezetett. Így meglettek a követelések: a liszt, a cukor, szalonna pótműszakra, és minden héten kétszer hús. Ezután egyszerre megjavult a helyzet.

Vérdecker János, Pécs, Erzsébettelep

AMI NINCS, AZT SZÜVESEN MEGOSZTOM

Két elvtárs beszélget 1919-ben. Kérdi az egyik:

– Elvtárs, ha neked két házad volna, az egyiket nekem adnád-e?

Azt mondja a másik erre:

– Ó elvtárs, szüvesen.

Újra kérdezi a másik:

– Elvtárs, ha neked egy milliód volna, a felét nekem adnád-e?

– Ezer örömmel.

Harmadszor es kérdi:

– Ha neked volna két malacod, az egyiket nekem adnád-e?

Erre feleli a másik:

– Azt már nem!

Erre elcsodálkozik ez az elvtárs. Azt mondja:

– Hogy lehet, hogy a házadat ideadnád, a milliódat es ideadnád, de az egyik malacodat nem adnád?

Erre azt mondja a másik:

– Hát az úgy van: házam nincs, millióm nincs, ellenben két malacom van. Ami nincs, azt szívesen megosztom veled, de ami van, azt nem!

Gáspár Antal, Istensegítség

A DOLLÁR CSALÁD

1919 után Bagrúl is többen kimentek Amerikába dolgozni és azok jó pénzt kerestek és el is nevezték az egyik családot Dollárnak. Ragadványnév, rajta maradt, hogy Dollár. Az apjuk Amerikába dolgozott, onnét hozta a dollárt és azér kapta a család a Dollár nevet.

Balázs Jánosné, Bag

A ROMÁNOK HALOMRA LŐTTÉK ŐKET

Az első világháborúban katonáink vitézül harcoltak, és a háború végéig a csatatér az országhatáron kívül állt. Hanem amikor kitört a forradalom, és utána felütötte fejét a kommün, a hadsereget hazaengedték, kimondták, hogy: „mindönki mehet haza, vége a háborúnak.” Így föloszlott a magyar hadsereg. A föloszlott magyar hadsereg nyomába jöttek mindenhonnan azok, akikkel addig harcoltunk, szerbek, románok, csehek. A románok be is jöttek Budapestre, elfoglalták Budapestet.

De mielőtt még beérték Pestre, Szolnoknál vót egy kemény csata a forradalmi magyar sereg és a román sereg között. Én így hallottam azoktól, akik ott vótak abban a csatában. Még javában folyt a Tisza túlsó oldalán a harc, a mi katonáink egy része özönlött át a szolnoki hídon, mer elfogyott a muníció, és a túlrekedt székely hadosztály az utolsó golyóig helyt állt. Már nem vót tovább, nem vót már golyó, a románok halomra lőtték őket. Aki neköm meséte, azt mondja:

– Tudod milyen szívfájdító vót – azt mondja –, még most is kigyúlt a könnyem, amikor eszömbé jut, láttuk, amint lövik őket halomra a túlsó oldalon.

– Hát hogy tudtátok ezt hagyni?

– Hát hogy tudtuk hagyni? Nem vót golyónk – azt mondja.

Mikor aztán vége lett a harcnak, a románok bizony átjöttek a Tiszán, föl Budapestre, majd amikor mindönt vonatra raktak, ami tetszött nekik, mint aki jól végezte dolgát, hazaindultak.

Szűcs József, Mohács

Mikor a negyedik osztályt kijártam, akkor jött az igazgató, és azt mondta, hogy hát:

– No, holnaptól mi is Románia leszünk.

Addig magyarul tanultunk, négy évig jártam magyar iskolába, két évig jártam a román iskolába, és visszatettek bennünket a harmadik osztályba a negyedikből, mert nem tudtunk románul beszélni, hanem csak magyarul.

És akkor mondta az igazgató:

– No most – azt mondja – akkor énekeljünk el egy éneket, amire – azt mondja – emlékeztek akkor is, ha megöregeszked:

Ezer esztendeje annak,
hogy a magyarok itt laknak.
Most akarják kiirtani, kiirtani,
de az Isten, a jó Isten nem engedi.

Asztalos készíts koporsót,
egy egész nemzetnek valót.
Vérbetűkkel írd rá eztet, írd rá eztet,
itt nyugszik a magyar nemzet, magyar nemzet.

Ezt mondta az igazgató, aki minket tanított negyedik osztályig. Azt mondta, hogy: „Holnaptól kezdve, azt mondja, már jön a román tanító.”

Oláh Istvánné, Székessút

AMIKOR MEGTUDTA, HOGY ERDÉLY A ROMÁNOKÉ

A nagyapám az első világháborúba harcolt. Ő kint vót a szerb fronton. Így, mindig visszaemlékszem, amiket mondott, hogy a szerbek milyen kegyetlennek vótak.

1916-ban, mikor bejöttek Erdélybe a románok, akkor a székely zászlóaljat visszahozták Erdélybe a szerb frontról. S amikor kiszorították a románokat Erdélyből, akkor kivitték őket az orosz frontra, s az oroszok fogságába esett. S akkor elvitték egy városba (mondta a városnak a nevét, megnéztük a térképen, a kínai határszélen van), s onnan az első nap megszökött, s gyalog hazajött. Az első vonat, amire fel tudott ülni, már a Volgán erről vót. Addig gyalog jött, székéren, este bekopogott valahova, enni adtak, dolgozott egy-két hétig. Akkor vót a lenini forradalom, senki se tudta, hogy ki kivel van.

Ha dolgozott, kifizették, ha nem dolgozott, akkor is adtak kosztot. S négy évig jött haza, s azt mondta, hogy az volt a legrosszabb, hogy amikor már jött a moldvai részekre, akkor gondolkodott, hogy a határon hol kerülje ki az őr-séget, mert ő még azt hitte, hogy Erdély Magyarország.

S amikor megtudta, hogy Erdély a románoké, s hogy neki már nincs hazája, akkor sírva fakadt, s úgy érezte, hogy már az utolsó húsz-huszonöt kilométert nem tudja megtenni.

Erőss Pál, Szépvíz

ÁTADOM A VÁROST

A nagyszülőktől, és abban a korban élő ismerősektől hallottam még gyerekkoromban, hogy az első világháború után a szerbek megszállták a mi vidékünket is, egészen föl Bátaszékig. Mikor aztán 21-ben a trianoni békeszerződés értelmében vissza köllött nekik vonulni, és a várost át köllött adni Horthy Miklós csapatainak, mesélték az öregök, hogy a Szentháromság szobornál történt az átadás, délelőtt tíz-tizenegy óra között. Fölálltak az egyik oldalon a szerbek (hozzátette az ismerősem: mind szép szál délceg legények), velük szömbe a magyar parancsnokság által kiküldött magyar katonák. A szerb tiszt kilépett és mondta az ő nyelvén:

– Átadom a várost.

Kilépett a magyar tiszt is és mondta magyarul:

– Átveszem a várost.

Evvél tisztelegtek, a szerbek megfordultak, elvonultak, és a magyar katonák maradtak.

Szűcs József, Mohács

VERES ÁRTÁN

A Nagy Anti bácsi kint vót az erdőn sokadmagával, mikor jöttek a román csendőrök, még a trianoni döntés utáni esztendőkből. Hát rájött a csendőrökre az igazoltathatnék, s elkezdtek őket faggatni, hogy kicsodák, micso-dák? Hát kiderült, hogy írás nincsen senkinél.

Nagy Anti bácsinál vót egy veres ártán disznónak a passzusa. Előveszi a tarisznyájából s odadja nekik. S kérdezi a csendőr, hogy:

– Neve?

Szemrebbenés nélkül azt mondja:

- Veres Ártán.
- A többieket ismeri?
- Igen.
- Rendben – s mentek tovább a csendőrök.

Ambrus András, Gyergyóalfalu

AZ UTOLSÓ MAGYAR BETYÁR

1921-ben halt meg az utolsó magyar betyár, Oroszlán Pál. Ez az ember ötvenkilenc évig vót börtönbe. Olyan szíp ember vót, olyan gyönyörű szíp ember vót, szíp daliás ember vót, még amellettt tanult meg. Az apja nagygazda vót, és ez az Oroszlán Pál eccer az ídes bátyjától ellopott egy csizmát. Ezt megtudta az apja, aztán három pofont adott neki. Ezír ű megharagudott, ott hagyta az iskolát, aztán a menősök közé állott. Aztán annyira ment, hogy mán utoljára gyilkolt is. A börtön kulcsárnak a jányát megszédítette, szerelembe estek, de utoljára még a kulcsár feleségit is elcsábította, aztán a feleséginek is lett egy kis családja, meg a jányának is lett egy kis családja. Űgy halt meg Egyeken egy disznóólba.

Törő Gábor, Karcag

1926-BAN ITT VÓT HORTHY MIKLÓS

1926-ban vót a mohácsi csata emléktemplomának az alapkő letétele és akkor itt vót Horthy Miklós. Az öregjeink mesélték, hogy a Lajos szobortól sorfalat álltak, más falusiak Bártól, Szekcsőtől, Bátától végestelen végig az országút mellett. Azt mondták, hogy gatyában várták, mások meg, a vót katonaviseltek, zsinóros fekete nadrágban, a lovakat földíszítették ilyen népi hímzésű törölközőkkel, így álltak sorfalat egészen a városig.

Szűcs József, Mohács

GÖMBÖS ZSEBÉBE NYÚLT ÉS KIVETTE A FÉNYKÉPET

Amikor a 30-as években Sándor szerb királyt meggyilkolták, akkor a vót kis antant vezetői ránk magyarokra akarták fogni, hogy mi küldtük a gyilkosokat, a mi kezünk vót benne. De emögött egy olyan szándék húzódott meg, hogy hárman,

Csehszlovákia, Románia és Szerbia összefognak és három oldalról lerohanják Magyarországot. Fel is osztották egymás között: a románok jöttek volna a Tiszáig, a szerbek délről a Balatonig, és északról a csehszlovákok megint a Balatonig, és akkor így vége lett volna a kis csonka Magyarországnak is, az ő örökös ellenségüknek, és ők boldogan bírtokolták volna ezt a földet a világ végezetéig.

Ez volt a szándékuk, de nekik valamivel bizonyítani is köllött a nagyhatalmak előtt, hogy a magyarok keze volt a szerb király meggyilkolásában. Így akartak jogot kapni Magyarország elfoglalására.

Genfben folytak a tárgyalások, és a magyar kormánynak tudomására jutott, hogy fényképekkel bizonygatják a nagyhatalmak előtt a kis antant kiküldöttjei, hogy a magyarok Szeged környékén rejtőgették a szerb királygyilkosokat. Ott voltak lefényképezve a tanyák, arcok, személyek, és hát ez a magyar kormánynak a tudomására jutott.

Gömbös Gyula, az akkori miniszterelnök teljhatalmú megbízottként ment ki a tárgyalásra Genfbe. Egy fényképet vitt magával, amelyen Horthy és Benes, az akkori cseh vezető a budapesti Halászbástyán karonfogva beszélgettek. Hát ezt mindenki tudja, hogy képtelenség, mert Benes nagy el-lensége volt a magyaroknak.

Mikor Gömbös Gyula elé tették azokat a fényképeket, amiket a kis antant készíttetett, hogy a magyarok Szeged környékén rejtegetik Sándor király gyilkosait, akkor Gömbös a zsebébe nyúlt, és kivette azt a fényképet, amelyen Horthy és Benes karonfogva beszélgetnek. Hát ennek alapján az antant nagyhatamai egybű el is ejtették a kis antant vádaskodásait.

Szűcs József, Mohács

A 14-ES HÁBORÚ VITÉZEI

1938-ban Horthy Miklós Fehérváron avatta a 14-es háború vitézeit. Bemennem én is megnízni. Kiss János, Kovács József lett vitéz Pákozdról, ezek már mind meghaltak. Magyar ruhába vótak, térdeltek és Horthy Miklós a kardjával mindegyiknek a vállára ütött.

Hegedűs István, Pákoz

MÓRA FERENC

Vót itt, itt lakott neköm szömbe, bekai fiú vót, Józsa Jani, és az is hetedik vót. És amikor régen még Móra Ferenc vót a múzeumigazgató, ott Bekába

nagyon kutattak, mán az én gyerekkoromba. Nagyon kutatott ez a Móra Ferenc, de tanáltak is több mindeneket. A földbe nézni valami tükröt hoztak, de abba nem látott mindenki, azt mondták, hogy a hetedik gyerek lát vele. És ő avval a tükörrel megmondta két méter mélyen is, hogy mi van. Akkó mindig vitték, ez igaz, hogy mindig vitték. Azt mondta a Jani, hogy hát mindig vitték, hogy nézzen, keressen. Vitte Móra Ferenc, aztán ő tanálta meg nekik mindig, amit kerestek. Elég az hozzá, eccer azt mondja, hogy vót egy jó nagy láda a földbe. Hát ásatta azt Móra Ferenc. Ki is ásták azt a ládát, de nem tudja, hogy mi vót benne. De még az apátfalvi papot is kihítták, az is ott vót, mikor vöttek föl a ládát, és a Janit meg nem engedték oda, nem híták, nem mutatták meg neki, hogy mi vót a ládába. Aztán ő úgy megharagudott, azt mondja:

– Van ottan még, tudok én, – azt mondja – de nem mondom mög nekik.

Kardos Imréné, Magyarcsanád

AZ 1934-ES ÉHSÉGSZTRÁJK

1934. október – nem tudom pontosan a dátumot – közepe táján vagy kétszázhetvenöten lent maradtunk a bányában, száztizenhárom órás éhségsztrájkot kezdtünk. Nyolc százalékos bércsökkenésről lévén szó, ezt kértük vissza, és az őszi segélyt, amit a vállalatnak kötelessége lett volna megadni.

Annak idején Esztergályos és Peyer Károly voltak a szocdemnek a vezetői. Ezek több ízben lejöttek hozzánk és meg akartak győzni, hogy ennek a sztrájknak nincs értelme. Többek között Peyer azt mondta, hogy – ne feszítsük túl a húrt.

De a bányászok velem együtt, jó magam is részt vettem, kitartottunk a végső pontig. Csütörtöki napon szálltunk le és kedd hajnalban hoztak ki bennünket, minden eredmény nélkül, a napszintre.

Akkor egy bizonyos létszámot visszaminősítettek, vájárt segédvájárrá, segédvájárt csilléssé, ez volt a büntetés.

Bátai Sándor, Vasas

AZ 1937-ES ÉHSÉGSZTRÁJK

A második éhségsztrájk pedig 1937 februárjában volt. Szintén délutános műszakban, egy keddi napon szálltunk le, és az akkori vezetőség értesítette a lentlevőket, hogy ma is éhségsztrájkot kezdünk.

Hát ez komolyabb volt, mint a 34-es, mert itt bizony aztán csak az jutott, amit az ember még elvitt kedden délután. Úgyhogy már szerdán, csütörtökön voltak, akiket ki kellett hozni, annyira éhesek, fáradtak és aléltaak voltak. De eredmény akkor is semmi, amikor befejeztük. Pénteken délelőtt tíz órakor kezdtük meg a kiszállást. Katonasággal, csendőrséggel körül volt véve az egész akna. Leszámítva azokat, akik már az első napokon kiszálltak, még azért maradtunk jócskán, akik kitartottunk végsőkéig, de eredményt nem értünk el. Az eredmény annyi volt részünkre, hogy akkor egy jó csomót, szám szerint nem tudnám megmondani, elbocsájtottak, úgyhogy pécsi és országos viszonylatban azok az elvtársak munkát nem kaptak annak idején seholse.

Bátai Sándor, Vasas

MEGKÓSTÚTUK A PAPI BOROKAT

Mikó vót az a katolikus világkongresszus, mink vittük fő a papokat kishajóva Esztergomba. Én úgy vótam olyan kisegítőbe beosztva. Nemcsak püspökök vótak, kispapok is, mindenféle rangú pap vót ottan, lehettek olyan hatvanan. Ettek, ittak, sok bor vót, hoztak nagy demizsonokat. Ők elmentek fő a misére, vitték a szentjobbot, mink meg megkóstúttuk a papi borokat.

Bosnyák Sándor, Bezdán

A MAGYAR HIMNUSZT HALLGATTUK

A Csibi utcájába mentem fel, s a bíró szembe lakott velünk. A faluba nem vót senkinek rádiója. Neki vót egy kis rádiója. Ebéd után siettünk, hogy bemenjünk, hogy halljuk meg, mikor Magyarországot fogja, hogy a Himnuszt én ott hallottam előre. Az olyan megható vót, hogy kellett sírni, mer én addig nem hallottam soha a magyar Himnuszt.

Csibi Ferencné, Hadikfalva

Háromszáz kilométer negyven fokos hidegben

KUZISTÁK ÉS VASGÁRDISTÁK

Az utóbbi üdőbe, mikor kialakult az oláhok közt ez a két veszedelmes párt, a kuzista és a vasgárdista, ez két párt annyira fellázította a magyarok ellen az oláhokat, hogy a faluból nemigen volt tanácsos kimenni, mert az oláhok a szekereket felborították, s megverték, ha oláh falun ment keresztül. Ezért aztán sok elkeseredésibe eszibe jutott az a mondás, hogy: „Látja a magyarok Istene, s majd visszafizet!”

Gáspár Antal, Istensegítség

A ROMÁN PAP LÁNYA

Azt tudom, hogy ott valahol a Szamos mentén egy román templomnak a tornyából a román papnak a lánya rálőtt a bevonuló magyar hadsereg katonáira és akkor a katonák tüzet nyitottak rá és ott megölték a papot meg a lányát.

Palatkás József, Magyarnemegye

MIKOR BUKOVINÁBÓL HOZTAK KI MÜNKET

Mikor Bukovinából hoztak ki münket, Kolozsváron félretolattak, mer nem mehettünk tovább. Hát én addig soha nem hallottam magyar katona éneket. Az olyan megható volt, azt énekelték: „Hej Kati, Kati, a kapuba gyere ki!” Olyan megható volt nekünk, hogy kellett sírni, mer azelőtt nem értettük, hogy mit énekelnek a katonák, s akkor az olyan jó érzés volt.

Csibi Ferencné, Hadikfalva

MÉRGEZETT TEJET ADTAK

Mikor a férjem a második világháború előtt be volt vonulva, vonultak be Erdélybe. És én éjjel arra ébredtem föl, hogy tisztán hallottam a hangját, hogy szólított engemet is, meg a lányomat is. Én nagyon nyugtalan lettem, hogy

olyan fájdalmas volt a hangja. Nagyon nyugtalan voltam. Reggel ahogy föl-
ébredtünk, rögtön mentem föl a szüleimhöz és mondtam, hogy én nem tu-
dom, de valami baja van a Lacinak, mer az éjjel én tisztán hallottam, hogy
szólított mind a kettőnket. És akkor édesapám még vigasztalt, hogy:

– Ne félj fiam, ne gondolj semmi rosszra.

Mer akkor már hallottuk ugye, hogy mérgezett gyümölcsöt adtak a bevo-
nulóknak és így járt a férjem is. Vonultak be Szilágysomlyóra és román asz-
szonyok tejet adtak nekik kannából. A férjem árkász volt. Hát persze rette-
netes volt a fölszerelés, negyvennyolc kiló, naponta nem tudom hány kiló-
métert gyalogoltak. Hát nagyon ki vótak fáradva, merülve. Persze kaptak a
tejen ugye. Na és akkor egy párnak nem jutott tej, azok túrót kaptak és a zi-
lahi kórházba kötöttek ki. Meg vót mérgezve a tej, meg vót mérgezve a túró,
és akkor akik túrót kaptak, azok meg is haltak. Mer a tejre, azok kaptak gyo-
mormosást, ugye kihajtották belőlük és utána három hétre jött haza a férjem
és akkor mondtá, hogy mi történt vele. És akkor nap történt, amikor éjjel én
azt hallottam.

Bucsi Lászlóné, Tök

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE

I.

Zsilinszkyról csak annyit tudok, mikor a választások vótak, erre visszaem-
lékszem, hogy akkor az egyik vót Konkoly, a másik Zsilinszky Endre, ugye
abba az időbe. Ugye a nép, egyik erre szavazott, a másik Konkolyra. Vót egy
olyan vers, egy olyan nóta, hogy:

Konkolynak van nagy erdeje,
Zsilinszky a kerülője.
Megúnta má kerülgetni,
Képviselő akar lenni.

A másik meg fordítva mondtá.

Arra emlékszek még vissza, ugye mikor meghalt, aztán akkor elhozták ide,
hazahozták, itt vót a ravatala a tanácsháza előtt.

Zeke Zsigmondné, Tarpa

2.

Hát láttuk, amikor az utcán megbilincselték. Ment a csendőr, hát ugye annak
a csendőrnek menni kellett. Mondta:

– A törvény nevében felszólítom, tartsa csak a kezét.

Ezt a fülemmel hallottam, mikor azt mondta neki Zsilinszky Endre, hogy:

– Tessék, de aki ráteszi, az veszi le.

Csak a csendőr vette le róla.

Tóth Benjáminné, Tarpa

3.

Mikor megérkezett a repülővel, akkor már nagy tömeg várta. Van ott egy legelő, jó nagy terület, szaladtunk ki, az egész falu, de már a csendőrök előbb kiértek, mert kerékpárral mentek és ott leszállt és ott fogadta a nép. A csendőrökkel is minddel kezefogott. Hát akkor vót úgy, hogy megszorította a csendőrnek a kezét és aztán úgy vette széjjel az ujjait, összeragadtak. Amelyikkel kezefogott, csendőrrel, az biztos megemelkedett a lábujjára.

4.

A Kenyeres-Kófmann, ez is kormánypárti vót, ő is ellene vót Zsilinszkynek. Az adott öt pengőt és egy véka búzát, hogy szavazzon rá. Úgy nyert, hogy mindent elkövetett. A nép a szavazatát eladta a véka búzáért, meg az öt pengőért.

5.

Ahogy visszaemlékezek rá, gyűléseket tartott, a községházán a csendőrök felügyelete alatt, hét-nyolc csendőr volt, mikor mennyi jött oda és azok jelenlétében tartotta. Nagy tömeg volt, hallgatók, hallgatták nagy kíváncsian, mert vágyott a nép is, nagy volt a nyomor, rengeteg munkanélküli vót, várták Zsilinszkyt, a megváltást. Hát aztán ígérte, szabadság, függetlenség, ennek a szellemében azt is, hogy a szegényeknek adjunk földet. A nagybirtok ellen vót, a kiscgazdákat védte, a kiscgazdák jogait szentnek tartotta.

Csürke Béla, Tarpa

6.

Egy gyűlés alkalmával Zsilinszkynek azt mondta valaki, hogy:

– Te Endre, te nagyon belemész, sok, sok az, amit te gondolsz.

Erre azt mondja Zsilinszky:

– Hát – azt mondja – nézd, kevesebbet nem lehet. Ha ez nem lesz, akkor jön a legrosszabb, amit el lehet képzelni.

Aztán én nem akartam ott mellettük lenni tovább, hogy tovább nyaggatták a vitát, de ez sokallta Zsilinszky programját, mert ötszáz holdig faragta volna a földbirtokot.

Petróczi Gyula, Karancseszki

1.

Amikor még gyerek voltam 1942-ben, tizenöt éves, valahol urak között voltam, levente- és katonatisztök beszélgettek. Vótak, akik látták amikor Horthy István gépe leesett. Elmondták, hogy előző este megitta az áldomást István napra, ő is megitta, s nem lett volna szabad fölszállni neki. Reggel, mikor fölkeltek, ű fölszáll. „Nem szabad, mert este áldomás vót.” De ű, hát ugye ű vót Horthynak a fia, nem tudtak vele mit kezdeni, nem mertek vele ellenkezni, hát fölszállt. Hát hiába, nem vót olyan aktív, mint máskor, fordúni akart és nem vót meg a gépnek a sebessége (mert ez tudott dolog, hogy meg köll lenni a gépnek egy bizonyos sebességének) és nem vót meg a sebesség. Ő nem vót abba az állapotba, amibe köllött vóna neki lenni, csak ezt a köznép előtt nem mondták el.

Ezt egy olyan altiszt mesélte el, aki ott vót.

Aztán később mások mesélték még, hogy a németök közbetették a kezüket és motorhibát csináltak és az okozta a halálát.

Szűcs József, Mohács

2.

Amikor Horthy István leesett a repülőgéppel, Hitler külön autóval jött oda. Azt mondja akkor az egyik német katona, hogy ő nem tudja, hogy hány Hitler van. Hát most itt van, de amott a másik fronton is ott van, azt mondja.

Gyimesi Mihály, Mohács

A MÁSODIK HADSEREG

Az oroszok 1943 telén nagy ellentámadást indítottak. 40-45 fokos hideg vót és bizony a mi ruházatunk, ami vót nekünk az a nyári öltöny, abba a nagy hidegbe nem sokat jelentett. A magyar hadsereg inkább megfagyott, mint lelvöldözték vóna, vagy roham által tönkre verték vóna. Mert a nyári ruhába, ha valaki leült egy picikét, mert mégiscsak le kellett ülni akármilyen hideg vót, mert nem mehetett az ember éjjel-nappal éhen, és aki leült, mert nagyon fáradt vót, az ott szépen el is aludt, de úgy aludt el, hogy örökre.

Én megsebesültem, a Dontól körülbelül nyugatra nyolc-tíz kilométerre. A helységnek a neve Tiszeroka. Én egyedül maradtam, mert éjszaka vót a támadás orosz részről, mi ki akartunk törni a gyűrűből, mer be voltunk kerítve. Hát sokan ott maradtak, sokan kikerültek, de mind, aki kikerült a gyűrűből,

vagy a lába, vagy a keze, vagy a füle fagyott le. Én megsebesültem, egészen pontosan tudom, 1943. január 19-én éjszaka 11 óra körül. Azt a sérülést én úgy kaptam, hogy a vasútról, mert ugye erős tüzet kaptunk orosz részről, aknatüzet is, meg ágyútüzet is, meg gyalogsági tüzet is, hasradobtam magam a vasúti töltésen és akkor kaptam én a lövést. A szilánk eltörte a vállcsontomat. Annyit éreztem, hogy el van zsibbadva a bal oldalam, de nem tudtam, hogy miért. Amikor magamhoz tértem, akkor próbálkoztam felemelni a bal kezeimet, megmozdítani, de annyira el vót zsibbadva, hogy nem tudtam, nem bírtam. Akkor aztán úgy tudtam meg, hogy baj van: jobb oldalra fordultam és akkor próbáltam fölemelkedni és, ahogy fölemelkedek, az a vér, ami a hasam körül össze vót gyülemelve, ahogy fölemelkedtem, úgy leszaladt a lábaimon. Akkor tudtam, hogy megsebesültem. Éreztem, hogy nagyon gyenge vagyok, de azért úgy gondoltam, hogy majd csak lesz valahogy. Akkor elindultam abba az irányba, ahogy feküdtem. Csak abba az irányba mehetek, mert úgy indultunk el. Aztán ahogy mentem, egyszer olyan nagyobb suhogást hallottam: egy nagyobb csoport ment. Ezek katonák, de hogy oroszok, vagy a mieink, nem tudom. De mindegy, akárkik. Egy kis pisztoly vót nálam. Elrendeztem magamnak úgy, hogy kilövöm azt a hat darabot, a hetediket magamnak hagyom, aztán lesz, ami lesz. Amikor elértem azt a menetelő oszlopot, akkor – ezek erdélyiek vótak, románok, magyarok, ilyen kevert egység. Lovas szánon jöttek és ültek egy páran a szánon, a többiek gyalogoltak. Akkor mondtam egynek, aki hátul ült, hogy:

– Bajtárs, nem engedné-e meg, hogy fölüljek, mert megsebesültem és már nem bírom.

Akkor leugrott a szánról és én meg az ő helyén helyet foglaltam és ültem. Talán szundikáltam, talán aludtam is egyet. Hogy meddig ültem, azt nem tudom, de elég az hozzá, hogy egy idő múlva azt mondja nekem az egyik közülük, hogy:

– No bajtárs, most már gyorsan szállj le, mert én is elfáradtam.

Hát mondom neki:

– Hát ide hallgass bajtárs, nem bírok leszállni, mert én megsebesültem, nem bírok leszállni.

– Majd én segíték magának.

Akkor úgy segített nekem, hogy benyúlt a derékszíjamba, megfogta a derékszíjamat és kivágott a szánkóból és kiestem oda a hóra.

No aztán másnap reggel egy kis házikóban találtam magam egy tűzér tizedessel, aki bokalövést kapott, úgyhogy egyáltalán járni nem tudott. Minket egy német tartalékos (nem fiatal) ember, olyan negyven év körüli, feltett minket a szánkójára, és avval jött velünk egészen Belgorodig. Ott aztán átadott minket a magyar parancsnoknak, és aztán minket, mert sérültek vótunk nagyon, a kórházba vittek. Ott vótunk a kórházban két hétig. Akkor azt

is ki kellett üríteni és akkor irányítottak minket Magyarországra a debreceni kórházba. A debreceni kórházban vótam egészen tavaszig, körülbelül április végéig.

Bánszki Ferenc, Rétság

HÁROMSZÁZ KILOMÉTER NEGYVEN FOKOS HIDEGBEN

Az uram az orvos őrnagy idegösszeomlása miatt lett a parancsnok. Ők a Don egyik partján álltak, a másik oldalon a szovjet csapatok. A január 13-a – nem egy alkalommal történt az áttörés – a végső volt, mert négy és fél hónapig állandóan bombázták őket. Nagyon el voltak látva élelemmel, konzervvel, úgy, hogy a kis falu lakosságának is tudtak juttatni. Egy munkaszolgálatos század is volt, akik ugyanazt az élelmet kapták.

Az uramért mindenki rajongott. Ő a beteg érdekében nagyon kemény tudott lenni. Nagyon erős idegzetű volt és azt mondta:

– Kénytelen voltam átvenni a parancsnokságot. De bennünket kötelez az orvosi eskünk, és tettünk egy másikat is, egy katonai esküt is. Mind a kettőnek helyt kell állni. Ezentúl akárhány bomba hullik ide, a műtőasztal mellől senki el nem mozdulhat, mert két katonát állíttatok az ajtó elé. Azon kívül, mindenki szedje össze magát annyira, hogy a betegre tudjon összpontosítani.

S utána, ezt már nem ő mondta el, hanem akik ott voltak, Iriti Mátyás irgalmas rendi szerzetes, aki a gyógyszerészük volt és itt meglátogatott bennünket. Akkor kitérta a karját:

– Fiúk, akartok így velem együtt dolgozni?

Akkor összeölelkeztek és azután a legteljesebb rendben ment minden, bár mindig-mindig fenyegetőbbek voltak a körülmények. Hát sajnos súlyos sebesültek voltak. S elérkezett az a tragikus 13-i nap, amikor az uram Nikolaefkára telefonált, ahol a tábori kórházuk volt, amivel Debrecenből elindultak. De már oroszul beszéltek a vonalban. Hát ugye jellemezte a műtétein is, s minden cselekedetében, hogy a pillanat töredéke alatt tudott határozni. Riadót fújatott, de akkor már tombolt is a csata a kis iskolának az udvarán.

Két személy külön, az uramnak a tisztilegénye, Sinai Lajos és Iriti Mátyás, az irgalmas rendi szerzetes gyógyszerész külön-külön így mondták, hogy „véres sárrá volt taposva a hó”. Az uram azt mondta, hogy:

– Kettőt választhatunk, vagy itt maradunk, fogságba esünk, vagy pedig fél százalék esélyünk van, hogy kitörjünk. Én azt mondom, és ez a parancsom, hogy törjünk ki, de aki nem akar jönni, az ne jöjjön, mert nem ítélték elevenek és holtak felett.

Pillanatok alatt történt, hogy a betegeket, olyan fűthető szánjaik voltak, amikre fektették a sebesülteket, felsorakoztak a szanitécek, mert ott a katonák szanitécek voltak. De még közben ellátott két orosz sebesültet is. Az egyik derékig gipszben volt, latinul felírta, hogy mit kell velük még csinálni. S közben meglátta, bohornak hívták azt a kiskaliberű légvédelmi ágyút, amit közben oda bevontattak. Az uram gimnáziumi osztálytársa állt ott.

– István gyere velünk!

S abban a pillanatban találat érte, esett össze. Ők is kaptak lövéseket, de csoda folytán nem érte őket. Volt egy dombhajlat, aztán egy kis emelkedés következett, úgy, hogy az védte őket és utána már lőtávolon kívül voltak. Háromszáz kilométert kellett megtenni Nikolevszkaig negyven fokos hidegben a hóban.

Van egy kis házunk a Hármashatárhegy oldalán. Azt mondtam, hogy:

– Edes uram, nem lehetne egy kicsit síelni?

Azt mondja:

– Csak ezt az egyet ne kérjed, mert sítalpon tettem meg az utat Nikolevszkaig.

Lázár alezredest idézem:

Még az uram nem volt itthon, ő látogatóba volt, jött Pestre és addig beszélgettünk. Azt mondja:

– Mondja kicsi asszony, ismeri maga igazán az urát?

Mondom:

– Hát valamennyire igen, mert a családjaink jóba voltak.

Azt mondja:

– De talán erről még se tud. Nikolevszkan ültem kétségbeesve az irodámban és láttam, hogy egy szerencsétlen nyomorult – azt mondja – lefagyott lábbal csúszott a hóban. És akkor – azt mondja – kopognak az iroda ajtaján és ott áll dr. Benda István. Hát mi tulajdonképpen debreceni ismerősök voltunk, de ő nagyon szigorúan megtartotta a fegyelmet és azt mondja:

– Alezredes úrnak alázatosan jelentem, dr. Benda István orvos őrnagy ennyi és ennyi betegemmel, katonámmal, a beosztott munkaszolgálatos századdal, minden felszereléssel együtt jelentkezem.

En nem bírtam a hivatalos hangot, odamentem hozzá, átöleltem, azt mondtam:

– István, igaz lehet, amit mondasz?

– Alezredes úrnak alázatosan jelentem, ha egy ott maradt volna, én is vele maradok. (...)

Amikor hazakerült, nemsokára behívták egy zászlóaljhoz. De sajnos a behívó késett. A zászlóalj már elindult és így a nyíregyházi katonai kórházhoz került, ami a tanítóképzőnek az épületében volt és annak egyik osztályának

lett a vezetője. Akkor már a szovjet csapatok nagyon közel voltak és végül is az egész várost evakuálni kellett. Az uram bevagonírozta az alakulatát. Űgy döntött (akik Pesten átvonultak, azoknak Szálasira esküt kellett tenniük, és ő úgy döntött, hogy) ő nem tesz esküt. A Vásári családnak (az egy régi patrícius famíliája Debrecennek) egy kúriája volt. Ötven kilométer választja el Debrecent s Nyíregyházát és pont a felénél van ez a kúria. Űgy volt megbeszélve, hogy itt bújik meg addig.

Ahogy bevagonírozta az alakulatát, mint vasúti tisztnek a fia, ugye akit egyik helyről a másikra helyeztek fiatal korában, ő a nagyanyjáiéknál lakott és a gimnáziumot Nyíregyházán végezte, úgy ismerte a várost, mint a tenyerét. Mikor már gurulni kezdett a vonat, ő úgy volt öltözve, október eleje volt, volt rajta egy esőköpeny tiszti rangjelzéssel, egy tábori sapka, csizmanadrág csizmával, alatta pedig egy civil ing és zakó. Indult a vonat, akkor ő a töltésen legurult, s akkor eldobta a sapkát és letépte a rangjelzést. Hát nem kis kalandos út volt az a huszonöt kilométer addig a tanyáig. Hát ott bújt meg addig és várta, hogy az oroszok jöjjenek, mert akkor ő be tud menni Debrecenbe alma máteréhez, ugye a klinikára, ami az otthona volt.

Közben ott harcok folytak. Hol német tankok jöttek be az udvarba, ahol egy idős nagynéni volt, egy kis tirpák lányka és egy béres. Akkor egy rekamié mögött volt a lakhelye. S vagy német tankok jöttek be, vagy egy osztag szovjet csapat és közben megérkezett egy vidéki ember, iparos ember. Azt mondja:

– Képzeljétek – azt mondja – még sikerült átjutnom, mert a németek – azt mondja – felrobbantották a tokaji hidat. A túlsó oldalon állt egy katona és átkiáltott, hogy: „Figyelem, figyelem, dr. Benda István tartalékos orvos őrnagy katonaszökevény, bárhol fellelve elfogandó, ellenállás esetén felkoncolandó”.

Aztán másodszorra végleg elfoglalták Nyíregyházát a szovjet csapatok. Ű akkor a szülei házába ment. Másnap akart indulni korán reggel – így a keretek alatt – Debrecenbe, amikor találkozott egy fiatal nővel, aki megismerte őt. Kiderült, hogy az egy nővér volt. Azt mondja:

– Jaj, de jó, hogy látom.

Mondja:

– Miért?

Azt mondja:

– A szomszédunkat, egy tanfelügyelő feleségét egy orosz katona hasba lőtte, meg kellene operálni.

Azt mondja:

– Mondja nővér – azt mondja – maradt itt valami a kórházban?

– Igen – azt mondja – maradtak műszerek is – azt mondja –, nem tudtak mindent összecsomagolni.

De közben akkor már odaérkeztek a hordágyon hozott szerencsétlen megsebesült asszonnyal, akit a nővér így átkötött. Azt mondja:

– Ide figyeljen, akkor menjünk, amilyen gyorsan csak tudunk és én összerakom a tálcát és intek magának, hogy milyen műszert adjon a kezembe.

Meg is operálta. Másnap akarta megnézni a betegét. Akkor jött egy szovjet járőr. Akkor mondták azt, hogy „málenkij robot”, ami ötvenkét hónapig tartott.

Először gyalogmenetben vitték őket Debrecenbe, ahol a tüzérlaktanyába vitték az ilyen összefogdosott foglyokat, és útközben az ágyból rángattak ki egy haldokló tüdővészest. Aki kibukott a sorból, azt agyonlőtték volna, ezért ő a vállára vette és vitte, hogy (nehogy, mint egy elhullott állat) maradjon ott. A szerencsétlen a tüdeje maradványát így rá hányta ki.

Nagyon szigorúan őrizték a fogolytábort, csak háromszáz lépésnyire lehetett megközelíteni. A megye vezetősége megtudta, hogy a foglyok közé került és próbáltak összeköttetést találni, de nem sikerült nekik. Az egyik fogolytranszporttal őt is feltették és így került ki Bergyisevbe. Kilenc napig lelakatolt vagonban étel-ital nélkül. Ott haltak meg közülük többen. Karácsony előtt érkeztek, 1944 karácsonya előtt és márciusra az ötezer emberből nyolcszáz maradt. A reggeli állt ilyen sós léből, amibe egy kanál korpá volt. Az ebéd két kanál korpá volt és a vacsora megint egy kanál korpá volt. Az orvosnak dupla korpát adtak. S hát ő maga is egy úgynevezett rendelőben, ahol talán egy levél aszpirin volt mindössze és volt neki egy nem is éles kése, amivel furunkulust, vagy valami ilyesmit el tudott látni.

A tábori orvos felutazott Moszkvába és azt mondta, hogy adjanak műszereket neki, mert ide olyan orvos került, hogy vétek volna, hogyha nem volnának műszerek. Így történt aztán, hogy ő lett az egyetlen fogoly, aki a városba is kimehetett.

Aztán ötvenkét hónap után került haza. Másfél évig nem tudott hírt adni magáról, mert mint később kiderült, elégették a lapokat. Az anyósoméknál jelentkezett egy fiatalember és az uram édesapja ment kaput nyitni. Azt mondja.

– Tessék engem beengedni.

Nagyon óvatos volt. Hát ilyen darócruha volt rajta. Azt mondja:

– Ha megengedné, hogy beljebb menjek a házba.

Hát ezt is megengedték. Nem tudták mire vélni, de hát azokban a zavaros időkben mindenki óvatos volt. Végül aztán azt mondta:

– Ha megengedik, levetem a bakancsom.

Azt hitték, hogy talán szorítja a lábát. De nem, hanem a bakancs bélése alól elővett egy papírdarabot. Az volt az első híradás az uramtól. S akkor mondta meg:

– Berdicsevből jövök. Most már láthatják, hogy nem kell tőlem félni.

Így hozta el az üzenetet.

– Engem azért engedtek el, mert Izraellel történt egy egyezmény, és – azt mondja – én jelentkeztem Izraelbe és ezért engedtek el. Itt Nyíregyházán maradt rám egy kis ház, nincsen senkim, megyek is Izraelbe.

Hát ez persze öröm volt. A saját írásával írta, hogy él.

– Kis házam van itt, azt majd valakinek elajándékozom. Van ott egy diófa, majd hozok a diójából – azt mondja. – Másnap már indulok.

Aztán másnap az anyósoméék egy kis zsákot találtak a kapu előtt tele dióval, még oda tette.

Bende Istvánné, Budapest

BEOFAGADTAK, MIKOR FOGSÁGBA VÓTAM

Lakott itt a közeli szomszédba egy első világháborús hadifogoly. Oroszországba került fogságba, mint katona. Hazajött a háború után, és eccer eltűnt. Senki nem tudta, hogy hová lett, semmi búcsúlevél, semmi. Hát a család elgyászolta.

A második világháborúba egy másik ismerősöm, fiatalabb embör, aki akkor vót harcra való, eccer írja haza: „Találkoztam (nem mondom a nevét) Józsi bácsival. Egy vasúti töltés mellett fekszünk, mert a túlsó oldalon az oroszok vótak, és hát vártunk, még csendesedik a tűz, és parancsot kapunk, hogy megyünk előre. Hát a tűz el is csöndesedett, nem kaptunk parancsot, és ahogy ott fekszünk, eccé csak látom, hogy gyün a bakter. Már esteledett. Gyün a bakter, lámpa is van a kezibe, meg valami szerszám, és megy végig a sinek mentén. Odaér, fölnézött. Hát ez a Józsi bácsi. Kicsit szakállas vót, de megismertem. Köszönök neki:

– Adj Isten Józsi bácsi!

Megáll.

– Hát te honnan ismersz engem édes fiam?

– Hát – mondom neki, hogy – hát mohácsi vagyok Józsi bácsi. Hát maga is mohácsi vót. Eccé maga etűnt, a család elgyászóta.

– Igazad van édös fiam, én vagyok, de otthon ne mondd el – azt mondja.

– Visszagyüttem ide, mer engöm befogadtak, mikor fogságba vótam, egy családba, megszerettem a lányt, és úgy megszerettem, hogy nem tudtam nélküle maradni. Visszagyüttem ide, itt élünk most is. Bakter vagyok – azt mondja –, hát Isten veled!

Jó ismerősöm vót ez a fiatalabb, az öreget nem ismertem.

Szűcs József, Mohács

TIZENEGY TÁMADÁST VERTÜNK VISSZA

Nagyon-nagy csönd vót. A zászlós úr azt mondta: „Ilyenkor, mikor csönd van, ilyenkor szokott a legnagyobb baj jönni.”

Hát tényleg, eccör látjuk, gyönnék ám, de egymás után, mint a fűszál. No akkor a géppuskák elkezdtek szólni, de akkor aztán meg is álltak ám a rusz-
kik, mer halomra lőttük őket. Hát olyan két méter magas halom vót. Odáig elgyüttek, akkor ott a halottak mögé bújtak el, mert nem tudtak mit csinálni. Sík terepen gyüttek, a mieink meg be voltak mind ásva. Megeresztettük a géppuskákat, körösztbe-kasba, borzasztó, hogy mi volt. Újabb támadás. Tizenegy támadás vót aznap. Tizenegy támadást intéztek, de akkor nem tudták áttörni a védelmünket.

De azért itt is vót halott a mieinknél. Ez január 9-én vót. A gyalogság jött elől és a fejük fölött lőttek át az aknavetőkkel meg az ágyúkkal. 9-én kezdődött és 15-ig állandóan szorítottak bennünket, de nekünk utánpótlás nem vót, úgyhogy azért csak haltak meg miközöttünk is. Azt mondja a zászlós úr:

– Emberek – azt mondja –, lassan vonuljanak vissza, de lőjjenek, hogy ne merjen a ruszki gyünni, mer nem bírunk ebben a nagy hóban menni majd. Halogató harccal vonultunk hátrafelé. De ezek gyüttek, nem álltak meg, éjjel-nappal gyüttek, úgyhogy kétségbe estünk.

Akkor láttuk egyszer, hogy az oroszok kicsit visszamentek. Akkor azt mondták a németek, hogy ők maradnak hátra, ők majd védik, nem engedik gyünni az oroszokat, mi pedig fejlődjünk zárt rendbe és vonuljunk vissza.

Gyimesi Mihály, Mohács

SZÖNYEGBE CSAVARVA VITTÉK KI AZ ORSZÁGBÓL

1944 tavaszán, amikor a németek megszállták Magyarországot, Kállay Miklóst is el akarták fogni, és akkor szőnyegbe csavarva vitték ki az országból, és így jutott el Svájcba.

Szűcs József, Mohács

HORTHY LEVELET ÍRT SZTÁLINNAK

1944 őszén, amikor a szovjet csapatok elérték már Magyarország határát, biztosra vette mindenki, hogy a szovjetek elfoglalják Magyarországot. Horthy Miklós (köztudott, hogy ki akart ugrani a háborúból, a németekkel

való szövetségből), akkor levelet írt Sztálinnak, és a fegyverszüneti szerződés miatt Moszkvába küldött katonatisztöknek adta át, hogy kézbesítsék. Lényegében a levél tartalma abból állt, hogy „a németek behemót súlyukkal úgy ránk nehezdedtek, hogy hiába akartunk ebből a háborúból már előbb kiugrani, ezzel a nagy erővel nem tudtunk szömbeszállni”. A levélben kérte Sztálint, hogy kímélje a magyar népet, enyhítse azokat a szenvedéseket, amik várhatóak vótak a seregek átvonulása következtében.

Szűcs József, Mohács

MARKÚTÁK KI A KUKORICÁT

A csárdabú hozták őket délután három óra körül. Apámma éppen etettük a disznókat. Hát mikó ehelyezkedtek, ejövänk az óltú, ecce, a disznók ordítognak. Visszanízünk, hogy mi van? Hát így markúták ki a kukoricát és tömték a szájukba. Akkó az egyik megszólal:

– Feri bácsi, legyen szíves adjon egy darab kenyeret.

Hát apád ismerte biztos Swarcz Henriket, annak a fia, Miki. Az anyja református vót. Azé el is mentek Bezdánbú. És mondom:

– Mi van anyádda?

Evitték mind Feri bácsi, semmit se tudok róluk.

Ott vót a Tibi is, boldogult, az öcsém. Na akkor gyün az ő, mondom:

– Adhatok nekik egy kis kenyeret?

Azt mondja:

– Adjon nyugodtan, de várjon egy kicsit, körűnézek, hogy ez a hülye (a tisztre mondta) hun van? Sorkatona vót, de öreg, behívták. Azt mondja:

– Mer ez a hülye képes énbelém is lűni, ha adok nekük enni.

Mondom:

– Úgy tudom, elment szállást keresni.

Hát ott vót végig az a hosszú istálló, ott vót öt, vagy hat koci szalma. Hát ezek olyan boldogok vótak, hogy most puhán alusznak, ugye abba a szalmába. Akkó szegény anyám főzött egy bogrács krumplipaprikást. Hát mit tud, vótak legalább nyolcvanan. A Tibi meg fővitt egy olyan kis hordó bort, meg szódát, és utána mindegyiknek adott egy jó nagy fröccsöt. Hát ezek olyan boldogok vótak.

Aztán a Dóra hídján hajtották őket át Batinára, aztán föl Mohácsra. Állítólag itt aludtak a bőrgyárnak a raktárában.

Ruff Ferenc, Bezdán

A PUSZTA ÉLETÜNKET MENTETTÜK

1.

Október első napjaitól a kutyák annyira baunkoltak, hogy nem lehetett tőlük aludni. A kutyáknak előérzetük van, mint a hangyáknak, előre megérzik a veszélyt.

Bőte Péter, Istensegítség

2.

Október 8-án váratlanul azt a parancsot kaptuk Kuláról a járásbíróaságtól, hogy mindenki készüljön fel a menekülésre. Erre a hírré lett olyan rémület s kétségbeesés, sírás, jajgatás, azt se tudta a nép, hogy mit csináljon, az esze es kirekedett. Én se tudtam, hogy mit tegyek. Kilenced magamval vagyok, egy lovam van, még az élelmet se tudtam felpakolni. Csak ágyneműt és öltözőruhát, s már teli volt a szekér. Egyebet nem lehet vinni, nincs hely. A bútorok, amit Bukovinából hoztunk, az es ott maradt. A hiuba negyvenöt mázsza búza, tizenöt mázsza árpa, tíz mázsza zab s tizenkét mázsza bükköny. Egy tíz méter hosszú és három méter magas góré teli török búzával, s még a mezőn volt leszedve öt szekervel. A pajtába három nagy hízó, száz tyúk, huszonöt réce. Ezt mind hagytuk s kellett egy falat élelem nélkül menni a nagyvilágba. Ez a menekülés sokkal szomorúbb volt az elsőnél. Most csak a pusztá életünket mentettük. S hogy még súlyosabb legyen a keresztünk, menekülésünk második napján a repülő bombázások pokoli zajában született a tizenkettedik gyermekünk.

Gáspár Antal, Istensegítség

3.

Mikor el akartunk indulni éjjel, jött egy nagy vihar, villámlás, dörgés, eső, a népek a pokolnak mennek. Jaj, hát mit csináljunk? Az uram elment, a cipőt elvesztette a lábáról. Jött a nagy eső, setét volt, a szomszédom, csakes falusi volt, itt lakik ő es Vaskúton, György Ábrahámnak hívják, azt mondja:

– Anna néni, ne búsuljon, nem halunk meg, lehet nem ölnek meg münket a szerbek, nem vétettünk senkinek.

Azt mondja az uram:

– Mi menyünk előre a két leánykával, te magad aztán hajtsd a tehent.

A tehent kicsaptam, s úgy elment, még máma es menyen.

Aztán azt mondja a leánykáknak:

– Hát anyátok nem jön?

– Anyám nincsen – azt mondja az egyik –, anyám ott van a házban.

Visszajön a két leányka:

– Anya, kend nem jó?

Azt mondom:

– Nem fiam, a kocsira nem lehet felülni, tele van pakolva, itt kell nekem meghalni.

Lepakoltuk a kocsit, nem mentünk el. A leányoméék elmentek – volt három leányom, férjhez voltak menve, gyermekek, unokák voltak. Hát nem halljuk híriket. Egyszer csak azt mondják:

– Megvannak, Szabadkán vannak, bé vannak zárva egy malomba.

Székely Mártonné, Hadikfalva

4.

Újvidéken túl, Szenttamás felé laktunk, a többiek viszont Újvidéktől a másik oldalon. Nem tudtunk rolla, hogy menekülni kell. De láttuk, hogy menekülnek a németek. Kiálltunk, s néztük, hogy menekülnek a németek. Aztán elmentünk a jegyzőhöz, kérdeztük a jegyzőt, hogy:

– Jegyző úr, mért menekülnek a németek?

S azt mondja:

– Egyebet nem tudok, hanem annyit mondok, hogy a lovakat vasaltassák meg, ha netalán menni kell, legyenek készen.

Néztük, hogy mennek a németek. Még volt olyan ember, hogy nem bírta a németnek a tehene menni, s megvette olcsó pénzért. Egyszer szalad egy asszony, odaszalad egy asszony, ott volt az ura es, azt mondja:

– Mit álltok itt – azt mondja –, menekülni kell, mert már hallik a lövés.

Erre másodmagamval újból elmentem a jegyzőhöz, de akkor már ő es pakolt. Azt mondja:

– Nem kaptam parancsot – azt mondja –, de pakoljunk.

Ő kapott az uraságtól egy pár lovat. Aztán este már kiadta a parancsot, hogy reggelre üres legyen a falu. Akkor esszepakoltunk, amit lehetett, a disznókat, baromfit kiengedtük, s neki az országútnak.

Domokos Ferenc, Hadikfalva

5.

Október 8-án indultunk el olyan kilenc óra tájban Hadikligetről, mentünk Újvidéknek, s akkor Újvidéken megfordítottak, hogy menjünk Zombornak. De keresztülvagtunk, s csakes Újvidéknél mentünk végig. Kimentünk a rep-térnél, keresztülmentünk, nem mentünk bé Újvidékre. Közben egészen közel leszállt felettünk egy magyar repülő, integetett zászlóval, de nem értettük, beszéltek es, de a nagy zúgásban nem lehetett hallani. Aztán, mikor a szabadkai határba értünk, akkor már fent voltak a partizányok, s bétérítettek Szabadkára.

Illés Józsefné, Hadikfalva

6.

Mikor már megszoktuk volna Bácskában, mert a mű vidékünk nem ilyen volt, mint Bácska, hanem tájékos vidék volt, egész más vidék volt. Mikor egy kicsit megszoktuk volna, akkor már kell menekülni. Hát ugye vettünkilyent, vettünk olyant, ami a gazdaságba kellett, még azt a kicsi pénzt es elköltöttük. Avval éjjel verik az ablakot. Felszökök, béfutok:

– Mi van?

Azt mondja:

– Gyorsan csomagoljanak – azt mondja –, kell menekülni.

Jaj, tudja, még a legkisebb es akkor rám sírt.

– Menyünk, de hova menyünk?

Mikor elindultunk, elmentünk, mikor a határig értünk, akkor a gólya meghozta a jövevényt. Az uram sírt:

– Mit csináljak vele?

Mondom:

– Semmit, ügyelj a többire, amelyikek megvannak, ne törődj velem. Ha meghalok, dobj bé egy kukoricásba, s hagyj ott, s a gyermekekvel eridj. Értem ne maradjatok el. Én ha meghaltam, nekem immán akkor semmi bajom nincsen. Te vigyázz a gyermekekre.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

7.

Egyszer elégettük a szánkat, s nem merünk beszélni. 1941. május elsején jöttünk el Bukovinából. Eljöttünk, Szegeden voltunk egy hétig, akkor vették át Jugoszláviát a magyarok, s akkor odatelepítettek Újvidék mellé, Hadikligetre. S aztán 44-ben azt a parancsot kaptuk, hogy nyolc napon belül el kell hagyni a községet. Akkor elmentünk, s Szabadkára érkeztünk. Mikor Szabadkára érkeztünk, elfogtak münket a partizánok, s kiállítottak a temető mellé a vásártérre, hogy agyonlőnek. Közben megérkeztek az oroszok, mikor münket agyon akartak lőni. S akkor onnat elvittek, s kitettek a nagy malomba.

Erős Gézáné, Hadikfalva

8.

Bévittek Szabadkára. Ki voltunk házakhoz víve, s onnat beszállítottak münket a nagy malomba. Aztán ott voltak három napig az emberek véllünk, s a gyermekekkel együtt.

Aztán jött a partizányparancsnok, s béhívatott mind egyenként münket. Esszeírták az embereket, hogy hol voltak, katonák voltak-e, vagy munkások voltak-e? Hát nem volt egy se úr.

De közben vitték az embereket árkot ásni. Nem voltak véllünk, csak éjjel voltak véllünk, nappal vitték őket dolgozni. S akkor felírták őket, sorbaállí-

tották, s elvitték. Negyvenhatot vittek el, de visszajött Szabó Lázár, Antal Gáspár és Márton Vilmos sógor. S visszajött Várda Titusz, nyolc hónap után visszajött ő es.

S mikor az embereket elvitték, akkor – voltak odatelepítve Horvátországból es magyarok és töllünk hordta egy házaspár a tejet. Jóba voltunk. S akkor a lányt megláttam partizánnak öltözve. Partizán lett ő es. Azt mondtam:

– Emma, mi van az emberekvel?

Azt mondja:

– Én megmondom maguknak, hogy hol vannak, de ha megmondják valakinek, akkor – látják a fegyvert, lövők.

S gondoltam magamban:

– Nem baj az, akkor tovább nem leszünk, hogyha te végezel.

S akkor jött a partizánparancsnok, hogy az irodát ki tudná kitakarítani? Jelentkeztem én, hogy menek, huszonhárom éves voltam, hát én kitakarítom.

– Gyere Brigitta, menjünk ketten, takarítsuk ki.

A parancsnok már egy idős ember volt. Azt kérdezte, hogy mit fizessen?

– Nem kell nekünk semmit fizetni, csak engedje meg, hogy menjünk ki a városba.

Nem mondtuk meg, hogy mit mondott az Emma nekünk, hogy az emberek kint vannak a palicsi kaszárnyákba, a második lovas kaszárnyába.

S akkor azt mondja: ő ad egy partizánt mellénk, ha ki akarunk menni.

– Ne adjon János bácsi mellénk partizánt, akkor inkább nem megyünk.

Nem akartuk megmondani, hogy hova akarunk menni.

Csakes adott egy papírt, szerbül írta rá, hogy mit írt rá, nem tudjuk. Kimentünk, s felszálltunk a villamosra. A villamoskalauznak beszélünk magyarul, látta, hogy magyarok vagyunk, ő es magyar volt, csak úgy nézett ránk, s úgy hullott a könnye, s elfordította a fejit. Azt mondja:

– Hova akarnak menni?

– A palicsi kaszárnyába – mondom –, nem tudom, hogy merre van.

Odasúgta hozzám: mikor ő rámnéz, mikor ő int, akkor szálljunk le. De ne menjünk bé, csak a folyosón álljunk meg, s mikor ő int, akkor szálljunk le. De ne beszéljünk magyarul.

Hárman mentünk. Ment a testvérem, de már az utolsó percben volt, hogy szüljön, azt mondta: ő nem fél senkitől. S egy másik asszony es véllünk volt. A kalauz örökké járkált, de úgy zsúfolva volt, hogy nem tudtunk létezni. De a palicsi kaszárnya nagyon messzi vót. Egyszer intett a kalauz, hogy még két megállót kell menni.

Leszálltunk. A testvérem, s még egy asszony. Hát ugye belül es őr volt, kívül es őr volt a kaszárnyánál. De mü el voltunk szánva: ha végeznek véllünk, végeznek. Keresztül mentünk az úttesten, s azt mondja az őr, hogy:

– Sztri láj!

Álljunk meg, mert meglő.

– Nem baj – mondom –, nem baj, lőjjön.

A külső tudott magyarul, s azt mondja:

– Mit keresnek?

Mondom:

– Az embereinket.

Akkor mondja, hogy:

– Nincs mit keressenek, mert elvitték az embereket a bajai úton.

Aztán utána nem tudtunk rólik semmit se, nem es hallottunk többet, csak ettől az embertől, a Titusztól.

Illés Józsefné, Hadikfalva

9.

Sokan közülünk úgy akartuk, hogy haza menjünk Bukovinába vissza. Inkább menjünk haza, minthogy menjünk megint idegenbe valahova. Akkor öt ember elment az orosz parancsnoksághoz Szabadkán, hogy hát münket utaljanak vissza Bukovinába. Akkor azt mondta az orosz tiszt:

– Rendben van – azt mondja –, vissza es mennek, csak holnap reggel kimenyünk, ahol maguk vannak a táborba, s ott majd megbeszéljük a további tennivalókat.

Másnap el es jött három orosz tiszt, s két partizán. Akkor kihoztak az udvarra egy asztalt, s azt mondták, hogy álljunk sorba, s mindenki mondja bé a nevit, hogy hogy hívják, s mikor született.

Hát mennek oda sorba, azt mondja a partizán, már üdős ember volt, azt mondja:

– Ez nem kell, ez már öreg.

A fiatalokat kiválogatták, hát volt negyvenkét ember, kiválasztották, azoknak azt mondták, álljanak külön s a feleségük hozzon nekik három napra kosztot. A partizánok fegyverrel melljük álltak, s akkor jöttek az asszonyok, s ki mit tudott, hát adott az urának.

Azóta nem tud senki semmit rolluk, hogy hova lettek. Hát meggyilkolták, vagy hogy hol vannak, senki nem tudja megmondani.

Sántha Tóbiás, Fogadjisten

10.

Akkor elvitték őket s az asszonyokat elvitték egy másik helyre. Kinek kicsikéje volt, ki terhes volt, százhusz gyermek maradt a negyvenkét embernek. Aztán születtek tizenegyen. Az asszonyokat ott tartották, sok kender volt Bácskában, kendergyárak voltak. A kendert kellett esszekötözni.

Aztán volt egy asszony, jó erős asszony, az merész volt.

– Elmenyek, s megnézem, hogy hova vannak az emberek elvive?

– Hát ne menjél, ne menjél.

– De elmenyek.

Egyedül elment s addig ment, addig ment, hogy megtalálta az embereket. Bé voltak zárva egy olyan nagy épületbe, s azok meglátták az ablakon, hogy a felesége ott van az egyik embernek. Azt mondja, hogy ennyit tudtak beszélgetni, de az örök nem engedték, de bár intettek. Azt kérdezte:

– Mikor jöttök haza?

– Nem tudjuk.

Így, némásan beszéltek.

Eljárt háromszor, hogy megnézte. Mikor elment negyedikszor, olyan dél felé ért oda, azt mondja egy asszony:

– Az éjszaka elvitték – azt mondja – szegényeket, de hogy hova, nem tudjuk.

Lovász Antalné, Hadikfalva

11.

S mikor másnap mentünk Jakab Lajosnéval, ketten mentünk, s akkor oda-mentünk, akkor azt mondták ottan az asszonyok, akik ott laktak, hogy:

– Kit keresnek?

Mondjuk, hogy az embereket. Hát ők már ismertek, mert oda szoktunk járni mindennap. S azt mondja, hogy:

– Ne keressék, mert az éjjel béjöttek a hegyi partizányok, és maguk embereit elvitték.

Mű nem nyugodtunk bele, s azért egy őrt es megkérdeztünk, mert a kapuk essze voltak törve. S az tudott magyarul, s mondta, hogy:

– Ne keressék, mert az este elvitték. Látja – azt mondja –, hogy essze van törve, mert az éjjel béjöttek a hegyi partizányok.

Erős Gézáné, Hadikfalva

12.

S majd 51-ben hazajött az egyik ember. S csak annyit mondott egyszer a Fazekasnénak, hogy ő hallotta, hogy bészorították az ajtó közé a keziket, mert az 1-es börtönbe voltak, ő meg a 2-esbe. Azt mondta:

– S kiabáltak: Jaj feleségem, jaj gyermekem! – így kiabáltak.

S akkor más meg azt mondta, hogy a gödröt kiásták, oda belélőtték. Aztán megint más azt mondta, hogy kecskelábra tették, s elfűrészelték őket. De azt nem tudja senki a Jóistenen kívül, hogy mi történt velük.

Erős Gézáné, Hadikfalva

13.

Hát ugye megtudtuk, hogy ő es a negyvenkét embervel ment el, s mikor hazajött, kérdeztük, hogy hol hagyta el a mi embereinket? Ő azt mondta, hogy:

– Ne keressétek, mert úgyse találjátok meg.

Sosem tudtuk meg, hogy mi lett velük. Ott ezerek voltak a palicsi kaszárnyában, hát mind nem volt falunkbeli. Az én uram vagy a sógorom nem bántott soha senkit, nem cigarettázott, nem ivott. A Titusz nem mondott semmit, s el es tűnt Garáról, eltűnt az életből.

Illés Józsefné, Hadikfalva

14.

Azok közül egy jugoszláviai születésű magyar volt, s azt bémondta, hogy ő jugoszláviai születésű, s őt elengedték. Aztán az az ember mondta el nagy titokban, hogy az a negyvenkét székely ember meg kellett ássa a sírját. Ők a sírjikat megásták, s mivel, hogy a székelyek mind bő gatyába jártak, levettették velük, sajnálták, hogy eltemessék vászongatyákkal, mind a negyvenkettő le kellett vesse a gatyáját. Ha volt jó csizma, mert a székelyeknek volt, bő gatyá, csizma, a csizmát es lehúzták meg a gatyát es. Az inget nem, mert azt nem tartották érdemesnek. Belélőtték mind a negyvenkettőt egy gödörbe. Egy sírba van mind a negyvenkettő. Aztán őt elengedték, de megeskítették, hogy azt, ha elmondja valakinek, hogy itt volt velik, hogy hogy bántak velik, hogy mit csináltak, akkor neki es ez lesz a sorsa, és még nem ez, hanem még rosszabb.

Fábián Ágostonné, Andrásfalva

15.

Október 10-én indultunk el. Elmentünk Nagyfényig, ott már senki nem volt. Ott voltak a feleségemnek a szülei, de nem volt már ott senki. Elértünk oda, hát üres a falu, menyünk tovább. Tóth István volt a vezetőnk, telepes gyerek volt, ő volt az irányító, utána kellett menni.

Megállít egy ezredes:

– Emberek utánam jöjjenek – azt mondja –, ne arra menjenek.

Tóth azt mondja:

– Nálam van a papír.

Ha az ezredes után menyünk, akkor nem kerülünk Szabadkára, akkor átmentünk volna Bajára. De mi akkorát kerültünk, hogy hát addig béérték a partizányok. Béértünk Szabadkára, megálltunk a piac-téren. Nincs ennivaló. Vízet találtunk, de ennivaló semmi. Én egy kovácshoz kéredeztem, hogy valamit dolgozzak. Azt mondja:

– Bátyám, enni adok, inni adok, de maga nem tud dolgozni – azt mondja –, ki van merülve.

S utána elvittek a nagy malomba, s onnat a laktanyába. Aztán egyenként elővezettek bennünket, éjjel tizenegy órakor kezdődött a kihallgatás. Akkor elvittek, s a többieket aztán már nem láttam. Azt mondják nekem:

– Hogy hívnak?

– Várda Titusz.

Azt mondja, Jentó István volt a neve, ő volt a partizányok vezetője:

– A Titónak maga nem rokona?

– De – mondom – a sógorom.

Úgy tapsolt:

– Zsivió, zsivió, a Titónak itt van a sógora!

Egész reggelig ittunk, nem úgy, hogy berúgjon az ember, mert félttem azért. Ittunk, ital volt nyakig, lövöldöztek, énekeltek. S volt ott egy Mária nevű partizán, azt mondja:

„Ha jókedvem lesz, lelövök ötven-hatvan embert!”

Hogy megfujtanálak rögtön, de nem lehet.

S aztán reggel elvittek, autón mentünk. S a nagymalommal szemben, amit Dögtemetőnek neveztek, láttam pár kalapot, megüsmertem, hogy székel kalapok. Csend volt, csak a szél fúj, fújkálta a kalapokat. A föld már el volt simítva. Nem lapáttal dobálták, mert annyit bedobálni nem lehet. Dózerrel csinálták, láttam a gépnymokat. S aztán, mikor a városba értünk, elengedtek.

Várda Titusz, Hadikfalva

16.

Essze es írtuk a neveiket. Követ kellene tenni a sírjukra, s reaírni:

Antal Fábián, Antal Lajos, Barabás Ferenc, Bece Gáspár, Bíró István, Cseke Ambrus, Csíki Márton, Erős Antal, Erős Géza, Erős János, Fazekas Boldizsár, Fazekas Lajos, Fazekas Piusz, Ferencz József, Forrai Márton, Forrai Márton, Forrai Sándor, Illés Antal, Illés Gergely, Illés István, Illés József, Jakab Fábián, Jakab Lajos, Kiss István, Lovas István, Lovas Rudolf, Lovász Orbán, Mátyás Pál, Mátyás Piusz, Miklós János, Miklós Vilmos, Nagy Antal, Nagy Lőrinc, Solymosi Vilmos, Szabó István, Szabó József, Szentés Ágoston, Szentés Jeromos, Venczel Antal, Venczel Gergely, Zalavári Géza s Zalavári Péter.

Követ kellene tenni a sírjukra, megjelölni, hogy hol vannak a csontjaik, de hát hol van az a hely, ahova azt a követ letehetnénk?

Illés Józsefné, Hadikfalva

17.

S rejtik kívül még négyen – Antal Ambrus, Pálka Piusz, Salamon Boldizsár s Forrai Gergely odavesztek. Ők hátramaradtak. A család elment, ők katonák voltak, visszamentek s elfogták őket, s a saját sírjukat ki kellett ássák. Kato-

nák voltak, s visszamentek Bajmokra. Már el volt menekülve a családjik, s őket elfogták. Meg kellett ássák a sírjukat egy ól háta megett s oda belé-
lőtték.

Illés Józsefné, Hadikfalva

18.

A Titó fiának mű írtunk levelet. Megírtuk, hogy hol tűntek el, legyenek szű-
vesek, s derítsék fel, hogy mégis élnek-e, meg vannak-e halva, vagy bányában
vannak, vagy mi lett velük? S akkor az jött vissza, hogy háború volt, erről ők
nem tudnak, ugye sok ember eltűnt a háborúban, de ők ezekről nem tudnak.

Illés Józsefné, Hadikfalva

19.

Két hetes menekülés után a Zala megyei Nemesszentandrásan állapodtunk
meg. A németek onnat el akartak vinni Németországba, de erre nem tudtak
reavenni. Fejbelövésvel fenyegettek, de azt mondtuk, hogy inkább a halált vá-
lasszuk, mint Németországot. Eleget szenvedtünk a németektől. 1944. ok-
tóber 22-től 1945. április 28-ig voltunk Zala megyében. Onnat a felszaba-
dulás után parancs jött, hogy minden menekült menjen Tolna megyébe.

Gáspár Antal, Istensegíts

20.

Aztán felvándoroltunk egész Zaláig. Kéthetes volt a kicsi, amikor felértünk
Zaláig. Ott es mindent adtak, de csak munkáért. Pénzért nem adtak, hejába
volt pénz. Mert azelőtt eladott volt ő egy csikót, meg leadta a forgót, hát ott
volt négyezeröttszáz pengő. Nem tudtunk semmit venni vele.

Avval felmentünk Zaláig, ott megint elkovártélyoztak, elraktak házak-
hoz. Mű kaptunk egy olyan házat, hogy üres volt és oda bévítettük a tehent,
vittük az üszőt, vittünk mindent. Mit csináljunk? Nem gondoltuk, hogy
nem menyünk vissza, mert mindig abban voltunk, hogy csak visszame-
nyünk. Aztán az uram szegény nyargalt, mert a ló megvolt, annak széna kel-
lett és a szénát megalkudta. S odament a német és elvette a keziből a szénát.
Azt mondta:

– A Jóisten tüktöket soha meg ne segítsen! Ahogy kivettétek az én ke-
zemből úgy vegye ki nektek es minden előmeneteleteket a kezetekből! Asztán
ott voltunk, amíg az oroszok bévettek, asztán mikor bévettek, akkor immán,
mert nekünk mindegy volt, hogy hol vagyunk, kinek a keze alatt vagyunk, ne-
künk immán mindegy volt, csak egyszer mán legyen vége.

Most elvitték a lovunkat, ott hagytak egyet, olyan volt, amelyiket ott
hagytak, hogy lefeküdt, s nem tudott felkelni, még enni se, pedig csak két
esztendő volt. Aztán ott hagytak egy szürkét, annak tizenhat helyүнnet

folyt a vér belőle. Hát most elindulsz, de hova mész ezekvel a döglenni valókkal? Nezze, két hétig őket tartottuk, s etettük, de mikor meg kellett induljon a kocsi, mű bizony tíz-tizenkét lépésnyire kellett töljük a kocsit, amíg belé jött a lábik a menésbe. Én azt a kicsi lányt onnat Zalától végig s végig egész Tolnában a karomon hoztam a kocsi után, olyan gyengék voltak a lovak.

Gáspár Antalné, Andrásfalva

HAGYOTT EGY BÚCSÚLEVELET

Az Olga néni itt lakott a szomszédunkba. Mikor mi ide jöttünk 1940-be, ebbe a házba lakni, hát öregapámé vót ez a ház, hamarosan úgy barátságba is kerűtünk vele. Többször átgűtt téli estéken beszélgetni. Jó nagy darab asszony vót. Hát aztán ugye a beszélgetések során megtudtunk mindönt, hogy az ura odakerült hadifogságba, és megszerették egymást. Mikor vége lett a háborúnak, az ura hazajöhetött, elhozta őtet is magával. Miska bácsinak hívták az urát, egyszerű napszámos embör vót. Szépen éltek az első világháború óta a második világháború közepéig. Akkó meghalt a Miska bácsi. Hát már idős ember vót.

Egyik este átgűn az Olga néni. Hát átgűtt beszélgetni, gondótuk, nem sejtettünk semmit. Beszélget, beszélget, eccör fölkel:

– Hát én má elmegyek – azt mondja –, Isten veletök! – és mindenkivel kezét fogott, amit addig nem szokott csinálni, mindekitű személyösen elbúcsúzott.

Másnap regge halljuk, a szomszédok föllármáztak, hogy Olga nénit abban a kis szobában úgy találták meg, valamelyik szomszédasszony ment be, vitt tejet, a létrára fölkötötte magát. Hagyott egy búcsúlevelet, rövid vót, de érthető: „Miska bácsi meghalt, nekem most már senkim sincsen, egyedül vagyok, elmegyek Miska bácsihoz. Isten veletek!”

Úgy találták ott, ahogy elmondtam.

Szűcs József, Mohács

A GÖDÖR SZÉLIRE ÁLLÍTOTTÁK AZT A TIZENEGY EMBERT

I.

Néville nem tudom, hogy kiket végeztek ki. A vasgárdisták jöttek és szedték össze a fegyvereket, és akinél fegyvert találtak, annál a családnál egyet kivégeztek. Vót olyan eset, hogy saját maguk eldugták a fegyvert a kertek mellé,

a csűrökbe, a házak alá, és amikor mentek felkutatni, akkor megtalálták, és akkor kivégeztek egy embert. Összegyűjtötték a falu népét, aki csak otthon vót, és egy nagy gödröt ásattak, körülötte a gödör szélire állították, akiknél fegyvert találtak, azt a tizenegy embert, s a falu szemeláttára végezték ki, hogy mindenki tanuljon belőle.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

2.

Hát a tizenegy embernek a kivégzése úgy vót, hogy a falut ezek a vasgárdisták végigjárták, és akinél fegyvert találtak, vagy lőszert találtak, annak megmondták, hogy ekkor és ekkor a Gábor kertnél kell jelentkezni. Na azakat esszegyűjtötték oda, és akkor a többi vasgárdista ment és a falu népét es szeggyűjtötte és beteretlék őket oda, hogy mindenki lássa, hogy hogy végzik ki, hogy mindenki okuljon, hogy ne merjen fegyvert, vagy lőszert tartani a lakásán. Föl vótak állítva tizenegyen és aztán sorba lötték le őket.

Kalamár Gerő, Csíkszentdomokos

A NÉMET SZÁZADOS AGYONLÓTTE

1944-ben mindent menekíteni akartak nyugatra. Kijött a városgazda Debrecenből és megparancsolta a csikósoknak, hogy a Nóniusz törzsménest hajtani kell a front előtt, ki nyugatra. Vót egy német százados, aki ezt intézte, meg ez a városgazda, és ez a Szabó nevű csikós nem vót hajlandó elindítani a ménest. Azt mondta, hogy felőle a ménest elvihetik, de ű nem megy sehova. És megparancsolták neki, hogy indítsa el a ménest, ő meg nem teljesítette a parancsot, és erre a német százados agyonlúttá. Két gyereke maradt, mind a kettőt ismertem, az egyik, az öregebb csikós maradt, a fiatalabb az ilyen gépész lett.

Erős László, Tiszafüred

A KATONASÁGOT SZÁLLÍTOTTUK

Itt vótunk átkelő hajó a Dunán, Megyer és Csillaghegy között vót az átkelő. Két uszály egybe vót építve ugye és avva szállítottuk a katonaságot, a menekülteket, a zsidókat, mindent vittünk. A háború alatt vót ez, 44-be, mikó má menekűtek, mikó má gyűttek az oroszok. A zsidókat katonák kísérték, a túlsó felin vót egy ilyen gazdaszövetkezetnek egy nagy portája és oda vótak bezárva az udvarra. Ott vótak sokáig és onnan valamerre evitték. Vót aki meg-

hat, olyan öregebbek, aztán ott etemették. Akkor vót egy csárda ott kinn és ott vót egy olyan agácás erdő, oda temették e.

Bosnyák Sándor, Bezdán

A ROMÁNOK FELAKASZTOTTÁK ŐKET

A románok 1944-ben átálltak az oroszokhoz, és az oroszok a románokat küldték előre. Felsőkékednél a határon öt magyar katona, nem vót nekik se puskájuk, semmilyen fegyverük, bújkáltak, megadták magukat. A románok ott rögtön felakasztották őket a fákra.

Magyar József, Regéc

HÁTTAL A BOGLYÁHOZ ÁLLÍTOTTÁK

1944-ben a románok a magyar katonákat, akiket elfogtak, kivitték egy dombra, ahol össze vót gyűjtve a széna boglyába. Le kellett vetközniük csóréra, hát-tal a boglyához állították őket körbe, a kezüket egymáshoz kötözték, hogy ne tudjanak elmenni, és éles késsel levágták mindnek, ami elől van. Aztán meggyújtották a szénát és nézték, hogy milyen kínszenvedések közt halnak meg.

Vermes Ferenc, Torockó

SÁNTA MIHÁLY

I.

Egy olyan nagyajtai embertől hallottam, akinek már az apja is fel vót írva a listára, de aztán jöttek az oroszok, s akkor már nem tudtak a románok oda eljutni.

A szárazajtai emberek ellenálltak a román hadseregnek, s akkor a románok, mikor elfoglalták a falut, bosszúból ezeket kivégezték. Egy önkéntest kértek, hogy ki jelentkezik? S akkor egy szomszéd faluból való román ember, újlaki ember, Sánta Mihály nevezetű jelentkezett, hogy ő levágja a tizenhárom magyarnak a fejit. Az egyik lehúzta hajánál fogva a tuskóra, ő meg fejszével sorba levágta.

Az ottani valók megígérték, hogy eljönnek érte s megütik, de aztán arra nem került sor.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

2.

Kiment vót egy asszony a mezőre, s egy román katonatisztet talált ott megsebesülve. S akkor ő bekötötte a sebjét, kezdte ápolni egészen addig, amíg ő helyrejött. S akkor a tiszt lehúzta a gyűrűjét, s odadta a gyűrűt, hogy aztán majd visszajön, s meghálálja neki, hogy az életit megmentette. S mikor bejöttek a románok, akkor elfogták az asszonyt, azt mondták, hogy megölte a tisztet s ellopta a gyűrűjét, s az iskola udvarán őt is lefejezték.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

A VASGÁRDISTÁK FÖLTARTOTT KÉZZEL ELVONULTAK

A vasgárdisták Alfaluba is bejöttek, s azzal kezdték, hogy egy kovácsműhelyt leszereltek, éppen a mi szomszédunkban, ahol mi laktunk a templom közelében. De az alfalusi határvasdászok puskával szereltek le, hazamentek, amikor a front összeomlott, s futni kellett, nem hanyították el a puskákat, hanem hazavitték. Aztán egyszercsak ezek a fosztogató vasgárdisták azt látták, hogy az utca végében a templom felől fel van állítva egy géppuska, meg innen is, onnan is fegyveresen állnak a férfiak, úgyhogy föltartott kézzel, még a puskákat is otthagya elvonultak.

Ambrus András, Gyergyóalfalu

LEVÁGTÁK A KEZÜKET

Mikor a szlovákok Munkácsra bementek, a várat használták fogolytábornak. Bevitték a magyar férfiakat, fölkötötték kezüknél fogva kötéllal a gerendára és addig ütötték-verték őket, amíg elájultak. Olyan is vót, hogy nem vágták le a kötelet, hanem karddal levágták a kezüket és ott maradtak fönt a csonkok.

Sánta István, Jásztelek

1944-BEN

Hidasnémetinél három német és egy magyar katona két hétig tartotta a frontot, ilyen villámgéppuskákkal, az oroszok nem tudtak áttörni rajtuk.

Magyar József, Regéc

1.

1944-ben hozták ide a koronát. Hát az ölég nagy újság vót a faluba, mer a testőrség olyan szép ruhába vót, a koronaőrök egyenruhába. Egy darabig nem tudtuk, hogy a koronát őrzik. Az uram nem is vót itthon, parancsra elvitték, amit oda csináltak Szálasiék bunkert, annak kellett fát vágnyi. Abbú csinálták a bunkernek a falát, hogy a föld ne szaladjon be. Aztán mire a férjem hazagyütt, hát arra már itt vót nálam kilenc csöndér, akik elfoglalták aztán a szobát. Oda szalmát hordtak be, aztán feküdtek a földön. Négy házná vótak a faluba a csendőrök. Aztán akkor gyűttek a testőrök, a munkaszolgálatosok, a ruszinok. A testőrök itt kinn vótak az üdülőbe. Hát aztán kicsinyenként, kicsinyenként megtudtuk, hogy a korona is itt van, Szálasinak is ott vannak a testőrjei. Bombázások, légi támadások alkalmával vót nekik az a biztos bunkerjük, amibe bementek, aminek mondták is, hogy Szálasi bunker.

Reményi Istvánné, Vélem

2.

Mikor a koronaőrök ide jöttek Kőszegről (mer én úgy tudom, hogy Kőszegről jöttek ide), ott a mi kertünkben fölállították azt a házat, amiben ők laktak és nálunk mosakodtak. És akkor ott a Szálasi bunker fölött vót még egy bunker, ott vót elhelyezve egy ilyen nagy ládában a Szent Korona. Én mint tizenkét éves kislány megkértem űket, hogy hát eccer mutassák meg. Hát persze nem akarták, mert hát nem szabadott, de hát annyira a közelükbe férkőztem, meg szerettek és eccer egy este nagyon későn kivittek, mikor a Szálasi se vót a villába és megmutatták. Persze, hát kettőnek is vót kulcsa, mer nem úgy vót, hogy egynél legyen a kulcs, mer akkó ugye az is kinyitotta vóna, meg ez is. Mivel ismertek, megmutatták titokban persze, de senkinek nem szabadott elmondanom.

3.

A korona a második bunkerbe vót és ott van egy mély árok.

4.

A nagyhéten vót, de azt nem tudom, melyik napon vót, amikor a Szőlősiné, a Szálasi titkárának a felesége odajött édesanyámhoz és hát persze nagyon félünk, akkor bombázták Szombathelyt, és akkor anyám ott sírt és mondja neki:

– Kitartás Farkas néni – azt mondja –, győzni fogunk.

És tíz percen belül ott vót egy olyan nagy ribillió, nagy kiabálás, meg a katonákat összeharancsolták, teherautó, szekér, minden, ami vót, összeköcsözték, fél órán belül az összes onnan mind elment.

És akkor ott a két katona, ott a réten, én is köztük vótam, érdekelt a sürgés-forgás, két katona megtagadta a parancsot, hogy ő nem megy nyugatra, és akkó kimentek oda a rétre, és akkó a két katonával megásatta a sírt. Addig még mindig mondta neki: gondolkodjanak, hogy jönnek, vagy nem jönnek? Ők nem mennek. És ott agyonlövete és ott elásta kint a réten. És akkó bementem, hogy mindjár anyámnak mondtam, hogy:

– Nézzen oda, ott van az a kupac föld – mondom –, most temették el oda a két katonát.

Gyavronka Gyuláné, Vélem

5.

Hát mink nem láttuk, csak azt láttuk, mikor gyűtt a Szálasi illen közel állottak a csöndérek egymáshó, az úton úgy vigyázták. Aztán ha nem állott vóna senki az úton, senki nem tudta vóna, hogy gyün a Szálasi, mert mink nem voltunk rá kíváncsiak senki se. Az a sok csöndér az úton, mint a gyertyák, vigyázták, pedig senki nem vót rá kíváncsi.

Kovács Józsefné, Vélem

6.

A Stirling villában tartották Szálasiék 1944. december 24-én az utolsó országgyűlést. Mikor ők ideköltöztek, kiépítettek maguknak egy 250-300 fő részére befogadó óvóhelyiséget. Ennek a közepe táján volt egy nyolcszor tíz méteres terem, ott őrizték a szent koronát.

Pálffy József, Kőszegszerdahely

1944 OKTÓBERE

1944 októberébe értek a szovjet csapatok a Duna vonalára Magyarországon, aztán megkezdték az átkelés hadműveleteit.

Az egyik átkelési pont Kiskőszegnél vót. A németek és a magyarok itt körülbelül harminckétezer főnyi katonaságot tudtak összpontosítani. Jó néhány hétig tartott a védekezés. A szovjetek részéről körülbelül félmillió katona vót hadrendbe állítva, főszereléssel, páncélosokkal, röplőkkel.

A mieink részéről, vagyis magyar részről ezöknek is egy része már negyven évesnél idősebb embör vót. Az apám is ott vót és mind, akik vele voltak, ilyen idősebb emberek voltak.

A védelem sokáig eredményes vót. A szovjetek pontonhidakat építettek és azon akartak átjönni. A magyarok tüzéséggel is támogatták a védelmet.

A tüzerek, mikor vonultak le, itt Mohácson köröszkül mentek, és éjszaka itt szálltak meg. Ki lettek osztva házakhoz. Nálunk is vót egy tüzer, kocsival, ágyúval ide beálltak az udvarba, az istállóba bekötötték a lovakat, a katona pedig a szobába kapott helyet. Akkor este elbeszélgettem vele. Így tudom, hogy tíz és feles Göring ágyúknak nevezett lövegekkel voltak fölszerelve. Nagyon hatásosak voltak ezek az ágyúk. Eccör csak – több, mint két hét múlva jöttek vissza. Ugyanaz a katona szállt meg nálunk, aki lefelé is itt kapott szállást. Ugyanúgy lovakkal, ágyúval jött.

Akkor ismét elbeszélgettünk, és akkor elbeszélte, hogy jó állásokat építöttek ki a báni hegyek déli lejtőjén és a gerincén. Ráláttak jól a Dunára és ahányszor a szovjetek megépítették a hidat és elindították a katonáikat, mikor már tele vót a híd katonákkal, akkor mindig tűzparancsot kaptak és szétlőtték a hidat. Éjszaka aztán újra építették, de másnap mikor indították a katonákat, újra szétlőtték és ez ment hosszú ideig, egészen addig, amíg az oroszok elhatározták, hogy a szovjet katonákat Kiskőszegtől délre körülbelül tíz kilométerre szállítják át a Dunán (addig már a mi védelmünk nem hatott), majd onnét Kiskőszeg felé indítják őket.

A mi tüzeinket ezér vonták vissza, mert hadvezetésünk hírt kapott, hogy a szovjetek már szállítják az innenső oldalra gyalogságukat, és arról is vót tudomásunk a földéítés révén, hogy milyen nagy az erőök közti különbség: evvel az erővel nem tudják tartani a védelmi vonalat.

Nos, hogy a tüzéség ne kerüljön az ellenség birtokába, egy-két nappal előbb visszavonták.

Apámék, ilyen öregök vótak ott, és mikor beesteledett, nem kértek engedélyt távozásra, hanem ki-ki ment, amerre látott. Jöttek toronyiránt, mezőn, országúton, hol hogyan. Apám, meg egy bajtársa, az is mohácsi embör vót, így értek el Majsra egy délután. Bementek egy kocsmába, kértek vacsorát, közben a kocsmáros mondta nekik:

– Embörök, ne menjenek tovább, hallottam, hogy itt vannak a partizánok a környéken. Adok maguknak egy nadrágot, meg egy rongyos kabátot, aztán hátul az istállóba, vagy a pincébe meghúzódnak, ugyis az egész nép a pincékben van. Amikor a front átvonul, akkor majd hazamennek. Hát apám: Nem, öök nem félnek, öök gyűnnek haza.

Megtörölték a bajuszukat, aztán irány az országúton Mohács felé. De alig értek ki a falu végére, az egy magaslat, ott a parizánok má eléjük álltak. Jól szömbe is verték puskatussa, úgyhogy apám három napig alig látott. Katona ruhába vótak, fegyver náluk, aztán összegyűjtötték a többieket is, akiket elfogtak, és másnap indították őket Zomborba az országúton. Nem mondták meg nekik, hogy hová viszik. Sorba állították, aztán kétoldalt partizánok, hosszú csapat vót. Sátorhelyen jöttek köröszkül, Majastól Sátorhely felé, de már este vót, mikor beértek. Hát ugye pár száz katona bakancsa kopog az or-

száguton, annak zaja van. A vót cselédlakások az országút mellé vótak építve, csak az árok választotta el, és alacsony kis léckerítés vót mindegyik előtt. Amint jönnek köröszkül Sátorhelyen, eccör csak az egyik őr bevág közékük egy civilruhás alakot.

Hát, mint később kitudódott, a mukinak a mozdonyvezetője vót. Mosta a lábát, mikor megmosta, kijött, hogy a lavórból kiöntse a vizet, és hallja a kopogást. A gangon előre jött, lelépett a léckerítés felé, és amint odaállt a kapuba, éppen ott ment az őr, úgy ahogy vót, félcipőbe, zokni nélkül, sapka nélkül, kiskabátba belökte a sorba.

Már november vége felé járt az idő, hideg vót, az eső is esett, amíg Zomborig értek, mindig esett az eső. Hát ők csak (kinek vót pokróca, a pokrócát magára terítette), hát ők csak megvótak. De ez a szegény embör mezítláb, félcipőbe, sapka nélkül megfázott, tüdőgyulladást kapott. Ott egy iskolába lökték be őket szállásra, hideg vót, az ablakok kiverve, hát ott egy padra fektették és őt rendelték melléje. Szegény, talán nem is vót magánál, csak mindig mondta: „Szűcs bácsi, ne hagyjon itt”, „Szűcs bácsi ne hagyjon itt!” „Nem megyek el, nem hagylak itt, de nem tudok segíteni rajtad”. Addig-addig, még szegény kilehelte a páráját ott.

Apámékat még tovább vitték, Belgrád mellé, egy szénbányába köllött nekik dolgozni, és ott vótak kilenc hónapig, míg aztán a vöröskereszttől jöttek oda, és hát aztán félreállították őket és mondták: a magyarok elmehetnek haza.

Szűcs József, Mohács

MIKOR ELFOGTÁK AZ OROSZOK

Vót egy öreg, Mészáros Lőrincnek hívták. Azt mondja, hogy őket mikor elfogták az oroszok, ilyen marhavagonokba lettek bekvártélyozva, s két hétig vitték őket. S ott vitték el a segesvári vonalon, ű látta, hogy Segesvár ki van írva. S nem vót szabad senki, hogy odamenjen a vonathoz közel. Aztán egy megszökött valahogy onnan, de annak a helyibe már az állomásfőnököt fogták le, s tették be. Lefogták az állomásfőnököt, s odatették, hogy legyen meg a létszám.

S mikor Oroszországba kiértek, hát ki vótak éhezve, nem tom, hogy napjában mennyi, nagyon csekély adagot adtak. Aztán mikor megérkeztek, kiszálltak, hát vót egy nagy tó az állomásnál. A foglyok mind futtak, szaladtak neki a víznek, hogy igyanak belőle. Akkó vót köztük egy magyar orvos, azt mondta:

– Fiúk – azt mondja – ne igyanak, mer amelyik iszik – azt mondja – meghal.

S azt mondja: ő is akart inni belőle, de, hogy az orvos mondta, hogy ne igyék, hát fogta az ujjával, s úgy megnedvesítette a száját, hogy enyhítse a szomját, de vót, amelyik ivutt, s két napon belül meg vót halva.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

ÚGY TUDTA HAZAHOZNI A GYŰRŰT

A fogságba szomszídok vótak, és az egyik beleesett a tifuszbá. Hát a másik látogatta minden íccaka, mer csak íccaka lehetett egyik barakbúl a másikba menni megnízni, hogy megvan-e míg? Hát aki beleesett, az meggyógyult, emez meg elkapta. Utána az, aki meggyógyult, az nízegette, hogy hátha emez is meggyógyul, de bizony belehalt, egy reggel ki vaót húzva szerencsétlen a barak elébe. Aztán a karikagyűrűje valahova el vaót dugva, elvette tőle, és úgy tudta hazahozni, mikor már jöttek, engedték űket haza, úgy tudta a szomszédnak a gyűrűt hazahozni, hogy háromszor nyelte el az úton, mer más-kíp elvették vóna. Mikor székelt, mindig megnízte a székletet és utána ki-mosta, utána megint elnyelte, úgy tudta hazahozni a gyűrűt annak a felesé-gínek.

Szerepi Nagy Attila, Karcag

MINT AMIKOR A BÚZÁT KASZÁLJÁK, ÚGY HULLOTTAK AZ EMBEREK

I.

Kidobolták, hogy 12 órára mindenki legyen a futballpályán. Senkit ne talál-janak otthon, csak olyan beteget vagy aggot, aki nem tud járni.

A futballpályán aztán körülvettek bennünket golyószórókkal. Az egész fa-lu ott állt, s várta a sorsát. Közben az oroszok csinálták a telefont a Dunára, s a telefonprancsnok látta a sok népet, meg hogy golyószórók vannak lefek-tetve körül. Kérdi a katonáktól:

– Mi történik itt?

Azt mondja:

– A parancsnok programbeszédet tart.

– Hol a parancsnokság?

Azt mondja:

– A harmadik épület, az az emeletes ház.

Mindjárt fel a ló hátára, aztán indíts! Nem telt bele tíz perc, jött a parti-zánparancsnokkal. Mi csak azt láttuk, hogy mikor leért oda, ahol a golyószóró-

rók voltak, durr, oda a bikacsikkal, olyant, hogy csak úgy ropogott. Olyanokat odacsapott. Azt mondja:

– Menjen mindenki haza!

Akkor a partizánok, hogy ne maradjanak szégyenben, azt mondták, hogy a férfiak negyvenéves korig maradjanak ott munkára. Akkor ötszázvalahányat összeszedtek, négyes sorokba állították, irány Zombor. Egymás mellett mentünk az Andrással. Mikor odaértünk a Kozorához, elkiáltja magát a partizán:

– Három lépést jobbra s balra távolodjatok és csőre töltsetek!

Ugye, ott volt az erdő, négy kilométer hosszan. Azt mondja az András:

– Ne félj, ez csak egyet lő előttem.

A partizán éppen így az András előtt ment. Aztán amikor elhagytuk az erdőt, akkor jöttünk rá, hogy ők féltek.

– Vissza a puskát, lépjete a csoport mellé!

Hát beértünk Zomborba. Számolják, hatan hiányoznak. Persze, hiányzott a Pázmány Miska, a Hordósi Joca meg akiknek a Kozoránál volt a tanyájuk, azok abba a sötétbe – esett, dörgött, villámlott –, azok megléptek. Hirtelen lefeküdtek, és amikor elment a csoport, ki a tanyákra.

Akkor bevittek bennünket a tűzérlaktanyába, ami a vasút mellett van. Így feküdtünk a szalmán, így élivel egymás mellett. Csak bezdániak ötszáznál többen voltunk három teremben. Négy napig nem kaptunk egy falatot sem enni. Naponta bejött egy partizánnő, s puskatussal végigvert rajtunk. Azt akarták, hogy valaki visszaüssön, s legyen ürügyük a kivégzésünkre.

December első napjaiban aztán kezdtek hazaengedni bennünket. Hatodikán már ötvenen elmentek. Mi csak másnap kerültünk sorra. De a Tomasics Toncsit, Horváth Gusztit, a Törőt, ezeket nem engedték haza, ezeket ott tartották túszként.

2.

Az unokaöcsémnél, Kiss Lajosnál is volt két partizán:

– Öltözz föl, gyere velünk munkára!

Erre kiszaladt a két gyerek, az egyik az egyik lábát, a másik a másik lábát fogta Lajosnak. Az egyik partizán megszólal magyarul:

– Ezek a te gyerekeid?

– Az enyémeik.

– A jóistenit! – azt mondja –, akkor eredj be, nem kell sehová menned!

Egy óra múlva jött másik kettő, s azok elvitték. Szegény nem gondolt arra, hogy elbújt volna valahova. S elvitték, s ő volt a harmadik, akit agyonlőttek.

A Janit elengedték, mert ő a jugoszláv hadseregben főhadnagy volt, de ő követelte, hogy a többieket is engedjék el. Amikor aztán ez a Julka elkezdett lövöldözni, a Jani nekiugrott, és már majdnem a kezében volt a géppisztoly,

kicsavarta a Julka kezéből. Akkor megijedtek a partizánok, aztán lőttek, mindegy, ha agyonlövik a Julkát is. A Jani húsz golyót kapott, a nő egyet sem. Ő volt az első halott Isterbácon.

A Limburger Tóninak az apósa meg az utolsó volt. Mikor bejöttek a partizánok, akkor a parancsnok azt mondta a Tóninak:

– Te vagy, akinek a házat a németek beszarozták, mert nem mentél el SS-nek?

– Én.

Adtak neki igazolványt.

– Járhatsz, kelhetsz szabadon. Nincs senkid Isterbácon?

– De, az apósomat elvitték.

– Hát – azt mondja – ugorj biciklire, gyere utánam!

A partizánok lóháton, ő meg biciklivel. De mikor odaértek, olyan száz méterre, akkor gőzölgött, füstölt a rét, halomban feküdtek a hullák. A partizán csak annyit mondott:

– Antal, elkéztünk, forduljunk vissza.

A Tóni volt az első, aki tudta, hogy Isterbácon mindenkit agyonlőttek.

Ruff Ferenc, Bezdán

3.

Hát bejött két partizán, két órai munkára szedtek össze embereket. Én elbújtam, nem jelentkeztem, úgyhogy el is mentek, nem találkoztam velük. Az Új utcán ezen a soron mentek fölfelé, a másik soron jöttek lefelé.

A bátyám a villanytelepen volt inas. Akkor édesanyám kiment az utcára és jött egy asszony, mondja neki:

– Tréza – azt mondja – a fiadat is beállították a sorba.

Akkor azt mondta apám, hogy:

– Menjél te is, mert ha itthon találunk, hátha agyonlőnek, legyetek egy helyen.

Akkor elmentem utánuk, önként jelentkeztem. Fölmentünk egészen a Gólya utcáig, lehettünk huszonöten. A másik soron jöttünk visszafelé, kísérték bennünket. Még anyám kihozta a nagykabátom, mert kiskabát volt rajtam, hogy vegyem fel. De nem engedte a partizán oda, még a kabátot sem adhatta oda.

Akkor kísérték ki bennünket Isterbácra. Hát ott már nagyon sokan voltak. Esett az eső, egyik fészernél volt, másik a góré alatt. Egyszer sorba állítottak bennünket az udvaron. Olyan hosszú volt az udvar. Két sor innen, két sor a másik feliről, szembe néztünk egymásra, ők meg a közepén járkáltak le-föl. Akkor válogatták ott a népet.

Akkor mondta a partizán:

– Aki német származású, álljon ki!

De előbb, aki állami munkán dolgozott, azokat mind elengedték. Úgy-hogy a bátyámat is elengedték, mert az is állami munkán volt a villanytelepen.

Akkor azt mondták:

– Alljanak a kubikusok ide. A diákok emide. A tanyaiak amoda. A földművesek megint emide.

Hát én odaálltam a földművesek közé. Akkor közülünk is többet elengedtek, így én is megszabadultam.

Takács János, Bezdán

4.

Mikor minket elengedtek, mentünk hazafelé, és akikkel találkoztunk, azok mondták, hogy mindenki a futballpályán jelentkezzen, csak a nagyon öregek maradhatnak otthon. De hozzánk az ötödik házban volt egy kovács, ott voltak a partizánok lovakkal. Egy kijött, azt mondja:

– Hová mész?

Mondom:

– A futballpályára.

Azt mondja:

– Ne menj oda – azt mondja –, gyere be a műhelybe, tartsd a ló lábát.

Hát akkor tartottam a ló lábát. Kettőt megpatkoltunk, egyszer jönnek az emberek a futballpályáról. Egyik sírt, másik jajgatott, mert azt mondták, hogy két óra alatt ki kell pakolni a faluból.

Hát aztán elmentem haza. Jöttek apámék is. Fölpakoltunk a kocsira, befogtuk a lovakat és egy tehenet vezetve mentünk ki a szállásra. Mikor odaértünk a falu szélére, engem leszállítottak a kocsiról, nem engedtek ki a faluból.

Akkor azt mondta apám, hogy fogjam a tehenet, aztán vezessem haza. De nemsokára elmentek onnan a partizánok. Meg volt beszélve, hogy kihez megyünk, hát akkor vezettem a tehenet, mentem én is ki. De nagyon csúnya idő volt, esett az eső, csak úgy ömlött és besötétedtem, úgyhogy nem tudtam, hogy hol vagyok. Akkor kiabáltam és akkor apám eljött elém és odavezetett. De mi nem tudtunk semmit, hogy Isterbácon mi történt. Másnap jöttek az asszonyok jajveszékelve és azok mondták, hogy Isterbácon agyonlövöldözték az embereket.

Takács János, Bezdán

5.

A diákokat külön állították, azokat mind agyonlőtték. Az én uram a szállásiak közé állt, azokat is agyonlőtték, pedig azok parasztok voltak. Az öcsém csak tizenhat éves volt és lelőtték őt is.

Sípos Józsefné, Bezdán

6.

Bosnyák Jani amikor meghallotta, hogy a partizánok Isterbádra vitték ki az embereket, felhúzza szerb tartalékos egyenruháját, és utánuk eredt. Akkor ért oda, amikor az első tíz embert kivezették a pincéből. Tökéletesen tudott szerbül, és kérte a Julkát, hogy engedje el az embereket, mert ezek ártatlanok, nem vétettek soha a szerbeknek. A Julka felszólította, hogy menjen haza, de ő önként a többi közé állt, s ő volt az első, akit agyonlőttek.

Abonyi Istvánné(Keller Teréz), Bezdán

7.

A partizánok mentek házról házra, azt mondták, hogy a Kigyósi hídja le van robbantva, meg kell csinálni. De nem oda vitték őket, hanem Isterbádra. A Majoréknak volt Isterbácon a legszebb házuk, annak a pincéjébe zárták be őket, s onnan hozták fel őket tizesével. Ilyen kézzel tekerős gramofonjuk volt, és partizánindulókat játszottak. Ott volt a sógorom, Magyar Miska is. Hát annak legénykorában kiverték a szemét, olyan ágrólszakadtnak nézett ki. Azt mondták, elmehet, de hátra ne nézzen.

– Hát – azt mondja –, nem szaladtam még száz lépést se, már hallottam: drr, drr, drr! Az isterbáciak a padlásokról lesték: szólt a gramofon, itták az üvegből a pálinkát, és Julka meg két férfi géppisztollyal kaszálta le őket.

Magyari György, Bezdán

8.

Kilenc óra felé jött két partizán, de föl se voltak katonásan öltözve, csak partizán sapka volt a fejükön és fegyver a vállukon. Az uram azt mondta: ne legyenek az udvaron, ne lássanak elől, a házban legyenek, majd ő beszél velük. Beszélt is velük, és amikor mentek már kifelé, kísérte őket nem tudom, hogy mit mondtak neki, csak visszajött, kicserélte a klumpát, papucsot húzott és elment velük. Amikor kimentek az utcára, akkor már (én nem láttam, csak az ismerősök, akik látták, mondták) már előre állították és úgy kísérték.

Vártam, hogy majd jön haza ebédre, vártam vacsorára, de nem jött.

Hát akkor kihirdették, hogy mindenki hagyja el a községet. Összepakoltunk egy táskába egy kis élelmet és akkor elindultunk föl a Fűzfa utcán, ki a Gólya utcán és mikor a vasutat elhagytuk, a zsidó temetőhöz értünk, ott jött szembe Gyors Miklós és mondja, hogy:

– Isterbácon lelőttek százhuszonegy embert a partizánok.

Hát én nem gondoltam, hogy az én uram is odakerült. Kimentünk a szállásra, Balla Péter szállására, (te is ott voltál, meg az Ilusnak a lánya is), aztán jött Mazák Pista és mondja:

– Tudod, hogy mennyi embert lelőttek?

Mondom:

– Tudom. Beszéltem Kucsera Andrással és mondta, hogy az uramat kivitték a Dunára. A lakatosokat kivitték a Dunára.

– Ne áltasd magadat – azt mondja –, nem akarlak megijeszteni, de az urad is Isterbácon maradt. Menj csak nézd meg.

Hát akkor hétfőn reggel fölkelünk és mentünk Isterbácre. Meg is találtam az uramat a hatodik sorba, de senki nem volt ott már, csak a halottak. Mint a búzakévék a földön, feküdtek, egyik jobbra esett, másik balra, az én uram így a jobb oldalán feküdt. A bal szeme nyitva volt, a jobb szeme teljesen le volt csukódva. A hátán a munkásruha, meg a bekecs, meg az ing, minden ki volt szakítva, úgyhogy még a hátgerince is kilátszott.

Akkor még senkit sem temettek el. Visszamentem a szállásra és megmondtam az apósomnak, hogy mi történt, és másnap visszamentünk és elföldeltük. A Major Treza néni, akinek a tanyáján történt, azt mondta, hogy „itt van ez a hereföld”, azt mondja, „temessétek ide”. Adott ásót, mert mi csak lepedőt vittünk és megástuk a sírt. Adott egy létrát, odahúztuk, ráfordítottuk és úgy húztuk ketten az apósommal. Olyan hatvan-hetven centi mély gödröt ástunk, nem mertünk mélyebb sírt ásni, mert féltünk, hogy oda-jönnék a partizánok. Megástuk a sírt és beletettük a halottunkat.

Azok ott voltak március 28-ig.

Hát ugye százhuszonegy embernek a rokonsága mind-mind akarta, hogy hazahozzák őket. Akit nem temettek el abba az időbe, amikor mi eltemettük, nem volt aki elmenjen eltemetni, harminc, vagy negyven halott kint maradt és már oszlásnak indult. Március 28-án aztán megástak a temetőbe egy köz sírt. Mind ott vannak a közös sírban, mindenkinek külön-külön egy kis fej-fát állítottunk, és aztán rá egy évre csináltattuk a keresztek.

Kiss Jánosné, Bezdán

9.

A Nyárai Rudi Pestről jött haza, ott dolgozott mint szövő. Az édesapja meg Bezdánban. Így egymást átkarolva lőtték keresztül őket. A Braun Jóska is Isterbácon halt meg. Ilyen nyomorék volt a keze-lába. Szűcs volt, zsidó lányt vett feleségül. Őt is kivitték, s ő mondta, hogy zsidó lány a felesége.

– Nem, te is sváb vagy!

Nem halt meg mindjárt, elmászott egy szalmarakásra, s ott kiabált, hogy jöjjenek, segítsenek rajta, mert elvérzik.

A partizánok már elmentek, de nem mert senki odamenni, s úgy vérzett el.

Ruff Ferenc, Bezdán

10.

Bosnyák Janinak az anyja volt az első, aki ki mert menni Isterbácra. A halottak alól húzgálta ki a Janit, a vejét és az unokáját. Egymás mellé fektette őket, földet dobált rájuk, aztán az erdőből ágakat hozott, és azokból az ágakból csinált ideiglenesen keresztet a sírjukra. Zokogva, jajveszékelve jött ki a tanyaakra. Kibírhatatlan lehetett a fájdalma, a Szűz Mária szenvedése nem lehetett nagyobb, mint az övé.

Abonyi Istvánné, Bezdán

11.

A kivégzéseket a bácskai falvakban egy Julka nevű nő irányította. Amerre elvonult a tizenkettedik brigád, mindenhol vérfürdőt rendezett. Az a Julka azt mondta, hogy minden kivégzett szerbért tíz magyar halálával kell bosszút állni. Hétezer kivégzett szerbet emlegetett, s hetvenezer magyar halálát akarta. A batinai ütközetnél esett el, mikor keltek át a Dunán. Egy lövedék letépte a kezét, s aztán Bezdánba hozták elsősegélyre. Az Illus, akinek az urát szintén Isterbácon végezték ki, a segélyhelyen dolgozott, s látta, amikor meghalt. A batinai hegyen a harminc méter magas gránit emlékmű tetején az ő szobra áll, s az oszlop oldalán is látni, ahogy mennek át a Dunán.

Abonyi Istvánné, Bezdán

12.

A Lacit, a sógoromat kerestem, mentem a faluban, s mindenhol kerestem. A nagy malomban kilenc halottat szedtünk fel, a főutcán, Stein Miklósnál hetet, a Knipp-féle iskolában ötöt, Flesz Miskánál is ötöt. A Puszta utcán Szécsényi Pistánál is felvettünk hetet. Aztán kettőt, egyet, hármat – az udvarokba, trágyadombokba voltak elásva, kutakba bedobva.

Az Új utcán hosszú árok volt. Azt mondták nekik: ha elszaladtok, akkor megmenekültök. Szegények, össze voltak drótozva egymáshoz. Aztán nem-hogy szaladtak volna együtt, jobbra-balra rángatták egymást, ezek meg hátulról belelőtték őket a gödörbe. Ezek heten voltak.

A Tallósi Józsi bácsinál a kút a folyosón volt megásva. Így húzták, és bent a konyhában megengedték és folytatták. Áprilisban rendbe akarták tenni a kocsmát, nyitni akart. Próbál vizet húzni, nem megy. Hát fölnyitják a kutat – olyan deszkákkal volt letakarva –, majdnem a tetejéig hullák voltak benne. Elment jelteni, azt mondták:

– Nem szabad kiszedni őket, be kell tömni.

Akkor volt olyan, nem bírom megérteni, földbe volt ásva, és ilyen laposra széjjel volt nyomva a feje. Láttam olyat is, hogy végig volt hasítva, a nyakától leig, és a szíve kint volt. Mikor kiástuk, így találtuk meg.

Ruff Ferenc, Bezdán

A második világháborúban papíron szövetségesei vótunk a német birodalomnak, de hogy mennyire csak papíron vótunk szövetségösök, egy történetet mesélek el.

A háború közepén a németeknek már fogytán vót a katonájuk, és kikényszerítették a magyar vezetőségtől, hogy azokat az embereket, akiknek a szülei, vagy ők maguk a 38-as népszámlálás alkalmával német anyanyelvűeknek vallották magukat, a magyar állam adja ki Németországnak, hogy besorozhassák a német hadseregbe.

Így kerültek oda személyes pajtásaim is, akik a leventén együtt rúgták velem a port. Jó pajtások vótunk, köztünk nem vót politika. Elég az hozzá, hogy a háború végén, mikor ide került a front mihozzánk, s szovjet csapatok már átjöttek a Dunán és vonultak tovább Németország felé. Szószoros értelemben csak vonultak, harc nélkül, mert ellenállás már nem vót. Akkor ezeket a velem egykorú, sőt nálam egy évvel fiatalabb, 28-as születésű német gyerekeket állították oda a lövészárókba utóvédként. Tudja mindönki, aki keveset tud is a katonaságról, hogy az utóvédek az a sorsa, hogy meghaljon.

1944 őszén, november 27-én és 28-án folytak az utóvédharcok a mi városunk körül. Három lövészárók vonal vót a város határába. Az egyik a várostól délre, hat kilométerre a vizslaki rétön, a vót főhercegi uradalom területén. A második, vagy talán úgy mondhatnám, ennek folytatása, csak más irányban, a volt kölkedi csárdától Lánycsók község irányába. A harmadik vonal pedig Mohácstól északra négy kilométerre a Szöllőhegynek az oldalában, illetőleg a gerincén.

A várost mi is kénytelenek vótunk elhagyni, de nem akartunk elmenni Tapolcára. A rokonsággal megbeszélve a nagybátyám keresett a Szöllőhegyen egy préházat, akinek a gazdája valami rokonához ment, hogy arra a néhány napra ott meghúzzuk magunkat. Ez a préház azonban éppen a lövészárók vonalába esött. Előző este délután mentem ki kocsival. A mi kocsinkat behúztuk a kukoricaszárba, mert ott más hely nem vót. Akik már előbb ott vótak szomszédok, két kocsival, egy-egy lóval, azoké meg éppen ott vót a préház előtt. Este ültünk a tűz mellett, kukoricaszár lángja mellett, láttuk amint onnét nyolc kilométerre délre levő lövészárók körül égnék a kukoricaszár rakások, szalmakazlak. Azt is láttuk, hogy még sötétedés előtt a szovjet csapatok támadják azt a védvonalat. Öt-vagy hat repülőgép repült háromszor, négyszer, és mély támadást intézett a lövészárók fölött. Hallottuk a géppuskák kelepelését, majd a repülők elmentek. Akkor kezdődött az aknavető tűz, az is egy fél óráig tartott. Ez még szürkület idején történt. Aztán elkezdtek kelepolni a géppuskák, meg az egyéb gyalogsági fegyverek dörögtek, az is fél óráig tartott körülbelül. Aztán elhallgatott mindön, csönd lett.

Nemsokára látjuk, hogy az országútról, ami tőlünk két-háromszáz méterre vót, lekanyarodik egy csapat német katona és jön arra felénk a szurdok parton. Odaérnek. Akkor az egyik tört magyarsággal mondja, hogy:

– Fogják be a lovakat a kocsiba, mindkét kocsiba.

Ők fölülnek rá, nagyon fáradtak, vigyék őket el valameddig, amíg kicsit megpihennek és majd visszaküldik a kocsikat. Hát az én szegény nagynéném sírva fakadt, mer az egyik ló meg a kocsi az övé vót, és elkezdti sírva mondani ennek a német katonának, hogy hát ne vigyék el a lovat. Három lovamat elvitték már a háborúba, most utoljára ezt a nyomorult öreg lovat vettem, még ennyi pénzem vót, hát most már ezt is elviszik? Itt vagyunk nézze, ennyi család, apró gyerökökke, öregökke, mi lesz velünk ha tovább köll mönni? Erre a német katona mondta félig németül, félig magyarul, hogy nem lehet, aztán mondta:

– Én tizenhét éves, két hete nem vót lenn a bakancs a lábamról. Nem lehet, befogni és jönni!

Mit tehettek, befogtak és ezeket elvitték. A szolga hajnal felé megjött az ostorával, de kocsi, ló nélkül. Ugyanis a nagynénémnek a férje meghalt és neki szolgálja vót. Hát az vót a kocsis, annak köllött menni. Az én kocsimat nem látták, mer behúztuk a kukoricaszárba. A lovaimat meg egy távolabb levő istállóba tudtuk már csak elhelyezni, azokat se látták, így a mienk maradt.

Ahogy ezek elmentek, kezdenek a fölőrtek beszélgetni. Hát én akkor még csak tizenhét éves vótam.

– Hát ha már így van, mi lesz, ha ideérnek az oroszok? Itt van a lövészárók.

Hát aztán reggel még meg se virradt, a nagybátyám elindult, távolabb keresett egy üres prэшázat, ahol meghúzhatjuk magunkat, és talált is egyet, egy kilométerrel beljebb a dombok között.

Befogtunk és fölpakoltunk, amit lehetött, mer mindegyik család vitt valamit, ki egy kis élelmet, lisztet, zsírt, nem tudta senki, hogy meddig maradunk, vánkost, dunyhát, és abba a sárba, sokat nem lehetett pakúni, mert olyan esős ősz vót, hogy tengelyig ért a sár. A másodikat fordultam, rakodunk ismét, látom, hogy egy csapat némöt katona fordul le az országútrú, oda felénk. Hirtelen arra gondútam, hogy ezök is a lovakért jönnek, mint tegnap este. Beszólók a nagybátyámnak a kocsiról:

– Pista bácsi, gyerünk, gyünnek a németek, nem várok tovább.

Rácsaptam a lovakra és indulj tovább. Nem is mentem vissza. A lovaknak kerestünk megint egy újabb helyet, mi lerakodtunk ott, a nagybátyám bezárta a prэшázat. Amit nem tudtunk fölrakni, ott maradt.

Ezök a némöt katonák viszont nem azért jöttek, hogy a lovainkat elvigyék, hanem őnekik a lövészárkokba köllött vonalat foglalni. Ők már nem mehetek hátra, ők vótak az utóvéd, akiknek vární köllött az oroszokat. Éjszaka tá-

madtak a szovjet csapatok, reggel felé hajnalba arra ébredtem, hogy az asszonyok remegve mondogatják (mert mi csak a pincében húztuk meg magunkat) hogy:

– Jaj, hallottad, milyen durranások vótak, csak úgy remegett az egész pince.

En nem hallottam belőle semmit, el vótam fáradva, úgy aludtam, mint a bunda. Amint megvirradt, elmentem megetetni a lovakat, jövök vissza, hát a nagybátyám is ott van már. Azt mondja:

– Na, akarsz-e látni halottakat?

Ránézök furcsán:

– Hát ki akar látni halottakat?

Észrevette, hogy hogyan nézek.

– Na, mit nézöl, gyere, gyere. Hát nem ott hagyta a holmit? Föltörték az éccaka az oroszok a prэшházat, gyere, nehogy elvigye valaki, ami ott maradt.

Úgy ahogy vótam, mentem vele. Mikor visszaérünk az első prэшházhoz, lövészárkokhoz, hát tényleg úgy van föltörve, szömbe vót egy pajta meg egy istálló, ott a pajtába a német katonáknak a hátizsákjai, mind kifordítva. Az egyikben szalonna vót, másikban megint más, és a noteszeik. Hát az egyiket kezembe vettem, nézöm, fényképes igazolvány. Születési helye: Bácsalmás, születési ideje: 1928. Fölveszöm a másikat: 1927. Harmadikat: 1928. Még vót egy-két fénykép is. Az egyik borbélylegény vót, ott vót a borbélyműhely, ott áll akkor még civilben a borbélyműhely ajtajában, jobbról-balról egy-egy szép lány mellette. Közben odaszól a nagybátyám:

– Na gyere csak ide.

Hát odamegyek, tíz lépésre vót a lövészárkok, ott feküdtek, egyik arcára borulva, másik hanyatt, harmadik meggömbülve, hol három egyrakáson, hol négy, hol kettő. Nekem furcsa vót, amit láttam. Indulok tovább és a fejemben csak az van, amit az előbb az igazolványon láttam, 1928, 1927, velem egyidős, és ott áll az ajtóban a borbélyműhely ajtajában lányok között, most meg itt fekszik előttem. Olyan fakó az arca, egész éjszaka verte az eső, mint ha már negyven éves lenne. Amint tovább indulok, ott áll velem szömbe a szomszéd prэшháznak a tulajdonosa, egy idős magyar embör, Vöő János bácsi. A nagybátyámmal pár szót váltanak, akkor mondja:

– Az éccaka puskatussal zörgettek ki az oroszok. Hát úgy ahogy vótam, gatyába kigyűttem. Kérdezi tüllem az egyik orosz, hogy: Ismerem-e ezöket?

Hát ez a János bácsi az első világháborúba orosz fogságba vót és ott megtanult oroszul. Az vót a szöröncséje, és tudott nekik oroszul válaszolni. Mondja nekik:

– Hát hogy ismerném ezöket, én ide valósi vagyok, ezök meg némöt katonák.

Erre ővele többet nem foglalkoztak, hanem az egyik mögójük lépett és mindegyiket egy-két lépésrű lelőtte, belefordultak az árokba. Az öregnek még akkor is rőszketött a szája széle, mikor ezt nekem elmesélte.

Tudjuk, hogy ez nem a katonákon múlt, hogy lelőtték, szívesen fogságba ejtötték volna ezöket a némötöket, de Sztálinnak szigorú parancsa vót kiadva, hogy két-három katonáva, ha megadja magát, nem szabad foglalkozni, azokat ott helybe le kell löni, és menni tovább.

Ilyet neköm mások is meséltek, de ezt én magam láttam.

Szűcs József, Mohács

BEÁSTÁK MAGUKAT EGY GÖDÖRBE

A második világháború vége felé a németek kitalálták már a páncélöklöknek nevezött egyszemélyes fegyvert, amit egy katona a vállára vett, olyan vót kicsiben, mint egy víztorony. Vót neki hatvan-hetven centis szára, vékony, mint egy zseblámpának a teste, és annak a végén egy gomba-szerű bunkó. Kívülrű így nézött ki. A töltet abba vót, a bunkó részben, belül meg valami gyujtószerkezet vót, és ezt egy katona kezelte. nagyon hatásos vót, csak bátor gyeröknek köllött lenni, aki evvel odaállt a páncélosok elé, mert be köllött neki várni tíz-tizenöt lépésnyire. Beásták magukat egy akkora gödörbe, hogy eppen csak bele tudott állni a katona, a válláig ért, a válla már kinn vót, és akkor maga elé vette ezt a páncélöklöt, és bevárta a közeledő páncélost néhány lépésre, és akkor kilőtte a páncélost, persze, ha sikerült.

Mikor jöttek hazafelé a menekülők Mohácsra, akik Pécsre menekültek akkor, mesélték, hogy Szederkény tájékán egy német katona beásta magát az országút közepibe. Fölrobbantotta gránáttal a követ és akkor beásta magát, és ott várta be a páncélost. Az elsőt kilőtte. Igen ám, de a második, meg a harmadik jött utána, és ki tudták kerűni, nem vót olyan mély árok, hogy fölbil-lentek volna. Aztán ráment a páncélos a gödör tetejire és addig firgett-forgott a hernyóalpával jobbra-balra, amíg palacsinta lett szegény katonábú.

Szűcs József, Mohács

FELTŰNT EGY FÉNYES CSILLAG

1944-ben Bácskából menekülnünk kellett. Két hétig szekereztünk, amíg Zalába értünk. Zala megyében Nemesszentandrás községben kaptunk szállást. Esténként feltűnt nekünk egy fényes csillag. Néztük minden este és csudál-

koztunk rejta, hogy az mért nagyobb és fényesebb, mint a többi? És karácsonykor az a fényes csillag eltűnt, többet nem láttuk.

Eltelt az üdő, a németek elmenekültek, április 28-án Tolnába kerültünk, s ott tudtuk meg, hogy azt a jó magyart, Zsilinszky Endrét kivégezték a nyilasok. Mü erőst szomorkodtunk, mert ő a parasztságnak pártját fogta, azt akarta, hogy a parasztságot földhöz juttassák. S hallottuk azt es, hogy a papjának azt a végrendeletet hagyta, hogy a magyar a jövőben legyen gerinces, s ne engedje, hogy idegen népektől függjön a sorsa.

S akkor a székelyek azt kezdték beszélni, hogy az a fényes csillag az ő csillaga lehetett, mert azt a csillagot többet nem láttuk.

Gáspár Antal, Istensegítség

1944-BEN

tizenhét éves voltam. Ősszel, november végén jöttek be az oroszok, mint fölszabadítók, így mondták. Egy hónappal előbb minket, leventéket fölszólított az oktató, hogy ilyen meg olyan utasításra ki akar jelentkezni nemzetőrnek? Hát én akkor a dísz-szakaszba voltam, ott is csak azért, mer a vót elemi iskolai tanítóm vót a levente parancsnok és az engöm má tizenöt éves koromba bevitt a dísz-szakaszba.

1944 őszén, október elején fölszólítottak bennünket, hogy jelentkezünk nemzetőrnek. Kettőnknek a kivételével mind jelentkeztünk.

– Az tegye föl a kezét, aki nem akar jelentkezni.

Ismerték már akkor is a politikai fogásokat. Akkor már nem ez a tanítónk vót a parancsnok, mert azt bevitték közbe katonának. No látja a két föltartott kezét az oktató.

– Maga mér nem akar jelentkezni?

– Alázatosan jelentöm, mert édesapám meghalt, én gazdálkodok egyedül. A munka miatt nem mehetők.

Rámnéz:

– Maga mér nem jelentkezik?

– Alázatosan jelentöm, mert apám katona, be köllött neki vonulni. Neköm köll otthon a családot ellátni.

Láttam, egy pillanatra gondúködik, aztán odaszól a századírtnoknak:

– Írja be ezöket is.

Készen vót az önkéntesség. Elég az hozzá, hogy aztán, mikor közeledtek az oroszok, a Sziget felől várták öket, kaptunk egy olyan hosszú puskát, hogy hosszabb vót, mint én, meg negyven töltényt. Ezök zsákmányolt francia puskák vótak. Állítólag jól lehetett vele célozni, mer nagyon hosszú vót a csöve.

No, mielőtt jöttek vóna az oroszok, nem vót se magyar, se német katona, akit a városi oldalon, akár a város előtt, akár a várostól délre a töltés oldalába lövészárkokba állíthattak vóna.

Mikor kiásták a lövészárkokat, nekünk kiosztották a puskát, negyven töltenyt, a csajkát és beleállítottak bennünket a lövészárkokba. „Itt várjátok az oroszokat!” Még arra is emlékszőm, hogy utána mondta az utolsó szakasznak a parancsnoka, mikor már aztán az egész nagy harci heje-huja lezajlott és tavasszal találkoztunk. Amikor bementünk a kőhányáson, ő visszanezett, akkor a töltés oldalába a német katona fölállította a zátonnya szömbe a géppuskát, ami azt jelöntötte: annak az engedélye nekű onnan senki ki nem jöhet, amíg csak az parancsot nem kap rá. Ha éppen mi menekűni akartunk vóna, akkor két tűz közé kerűtünk vóna. Úgyhogy nagy hálaistent mondhatunk, hogy akkor, mikor mi voltunk odaállítva, akkor nem jöttek az oroszok, akkor nem indítottak támadást.

Aztán néhány nap múlva sikerűlt nekik összeverbuválni a szétszóródott menekűlő német katonákból kisebb csapatot és ezöket állították oda. Elég az hozzá, hogy minket meg a volt nemzetűr parancsnok hazakűldött. Azt mondta, hogy: menjetek haza és amég mi nem adunk parancsot, addig ne is menjetek sehova, maradjatok a családdal.

Hát ilyen nehéz volt a sorsunk azokban az időkben. Isten mentse szegény országunkat és népűnket, hogy még egyszer hasonlót érjen meg!

Szűcs Jözsef, Mohács

Ó BABUSKA, BABUSKA

1944 őszén, amikor az orosz katonák itt vótak nálunk, hát ugye a mi városunkat kiűrítették, mi is kimenekűtünk a Szűllőhegyre, de a két öreganyám itthon maradt. Azt mondták:

– Amit Isten ád, ők el nem mennek.

Hát mikor én tizedik napra hazakeveredtem, hét orosz katona itt vót, itt kvártélyozott az első szobába. Egy-két szó után megismerkedtünk annyira, hogy ők se bántottak, én se szótam egy rossz szöt se. Aztán hát tovább is megvótunk egymással még itt vótak nálunk egy jó hónapig.

Egyik alkalomma látom, hogy az egyik kivesz a hátizsákjábú ingöt, gatyát, a másik is, aztán odamegy öreganyámhoz, ekezd mutogatni neki, hogy szeretné, ha kimosná. Mutatja, hogy szeretné, ha kimosná. Egy két szöt akkó má tudtam velük gagyogni, aztán mondtam én is öreganyámnak, hogy mit akarnak a katonák.

– Jól van – azt mondja öreganyám – majd kimosom.

Ki is mosta, megszártotta, még ki is vasalta. Aztán behozta a szobába, ahol a katonák kvártélyoztak. Hát odadja nekik. Szegény katona csak ránézett, amint a vasalt fehérneműt meglátta, az úgy megörült, átölelte öreganyámnak a vállát, majd hogy a könnyei nem potyogtak:

– Ó, babuska, babuska – mondta neki, hogy te milyen jó vagy – és megköszönte, nagyon kedvesen mög is simogatta öreganyámnak az arcát.

Hát ezt nem felejtettem el abból az időből, mert sok rossz vót, más jó is, de még több rossz emlék, de ez a jó emlék az eszömbbe maradt.

Szűcs József, Mohács

MINDEN CSALÁD BUNKERT ÁSOTT

A Fertőpart vót a menhely, az egész falu ott vészelte át a második világháborút. A parton ilyen homokdűnék vannak, ott minden család bunkert ásott. Kiástunk egy részt, akkor vittünk be fát, ilyen gerendákat tetőnek, megraktuk náddal, be lett temetve, aztán egy kis lyukat hagytunk, ahol be lehetett mászni. Amíg a front el nem ment, ott éltünk.

Szigeti István, Hegykő

MIKOR FOGSÁGBA KERÜLTEK

A szomszéd ember azt mesélte, hogy mikor a háborúba vótak, s fogságba kerültek, akkó milyen sok nehézségen mentek át, élet-halál között vótak, s amikor megszabadult, olyan középtermetű ember, akkó harminchárom kiló vót, mikor hazajött. S nem vót képes a lépcsőn felmenni, úgy vezették fel a lépcsőn, annyira le vót gyengülve.

Náguj Andrásné, Gyimesvölgye, Setét pataka

VENCEL PÉTER

Vencel Péter nagybátyám hadifogságba vót, s gyalog jött haza Oroszországból az Ural hegység alól, s mikor a Pruton átjött, levetköztették az oroszok alsó neműjire s egészen Palánkáig télen, majdnem csurdén jött haza, s ott adtak a csángók ruhát rea.

Györfi Imre, Korond

KÉTSZÁZ EMBERT VITTEK EL ÁROKSZÁLLÁSRÓL

1944-ben vót, őszön, amikor novemberbe bejöttek az oroszok, akkor jelentkezni kellett, aki katona vót, annak jelentkezni kellett itt Árokszálláson, helyben. A férjemnek vót elbocsájtó levele, végelbocsájtó a katonaságtól. Bátran jelentkezhetett, mer ekcémás vót. Nyáron, amikor a nap kisütött, akkor ekcémát kapott, mert gyerekkorába két arató után szedte a markot és valahogy bőrgyulladást kapott és az nem múlt el neki. Pedig megmondták előre, hogy ezek elviszik az embert, dehát nem hittük el. Akkó jelentkezett és hát bevágták őt is, kétszáz embert vittek el Árokszállásról.

Hát nagyon szomorú erről beszélni még negyven-ötven év után is. Mikor elhajtották szegényeket, hát ott sírtunk asszonyok, ott vótunk sokan. Mentek hármásával sorba és minden tizediknél vót egy orosz katona, lóháton ült és próbált vóna valaki kilépni a sorból, agyon is lőtte vóna.

Hát bezárták őket egy lakásba és másnap szállították el. Bevagonírozták, de mondta valaki, hogy nagyon nézett a férjem, de én a kicsi gyerektől, három kicsi gyerekemmel maradtam itt, nem tudtam kimenni, hogy nézzem. É hát gondoltam, hogy majd visszaengedik onnan. Kihallgatás lesz és akkor visszaengedik. Nem engedték vissza. Úgy elhurcolták őt szegénykémet civilbe. Semmi hivatalosat nem kaptam róla, se őtőle semmi levelet. Azok közül hazajött Márkus István borbély. Az hazajött és mondta, hogy mikor mentek ki, vitték őket vagonba, ő kiszedte a vagon alját és mondta a többieknek: Szökjünk meg, mer innen má aztán élve nem tudunk eljönni. Kiszedte a vagon alját és ketten jöttek haza. Nem mert a többi. Azt mondták, hogy ha sikerül a kijövésük a vagonból, mikor megy a vonat, kiugranak, akkor rögtön agyonlövik, inkább ők mennek. Ez a Márkus hazajött, de a kétszáz emberből kettő jött haza, a többi mind odaveszett.

Nemoda Alajosné, Mátrafüred

A 877. 58. PARAGRAFUS, 9. PONT

Körmendről 1945-ben reggel nyolc óra tájban vittek bennünket egy ismeretlen helyre, ahol egy pincébe zsúfoltak össze, és ebben a pincében értük meg a háborúnak a végét. 9-én vót vége a háborúnak és minket 10-én visszahoztak Magyarországra, Körmendre. Körmenden bezsúfoltak bennünket egy terembe és közölték velünk, hogy összeült az ukrán hadbíróság, pár hónapot fogunk kapni és akkor mehetünk haza. Az a pár hónap is csak abból áll majd, hogy Budapesten a romeltakarításnál dolgozunk.

Behívtak először ötünket és vót egy félszemű hadbíró, mellette a védő meg még valaki, és a bíró felolvasta oroszul a vádat. Akkor a tolmács közölte, hogy azt olvasták föl, amit aláírtunk. Azt mondja:

– Értették az ítéletet?

Mondjuk, hogy:

– Nem.

– Hát kérem, hárman fejbe lesznek löve, ketten meg húsz évet kapnak. (B.S.: S azt a hármat ki is végezték?)

– Nem, én írtam meg nekik a kegyelmi kérvényüket, egy cementes zsák papírára: „Alulírott avval a tiszteletteljes kéréssel fordulok a Vörös Hadse-reg parancsnokságához, hogy halálra ítélesemet munkára átváltani szíveskedjenek.”

Aztán kivittek bennünket Ausztriába. Úgy tudom, hogy Bádendorfnak hívták azt a várost. Ott már jó vót látni, hogy van élet, ment a vonat. Bezúfoltak bennünket egy pincébe. Nem vót rajta szellőző nyílás. A faajtón vágtak ki egy kémlelő lyukat és mentünk oda a lyukhoz fölváltva egy kis levegőt szívni.

Junius 13-án bevagonéroztak bennünket. Hát az szörnyű vót, negyven-nyolcan vótunk abban a kis vagonban, 24 magyar és 24 orosz. Napjában kaptunk négyen egy kenyeret, egy liter konzervet negyvennyolcan és egy csapott kanál cukrot. Ez így ment július 2-ig. Elég az hozzá, hogy nagyon legyengültünk, amíg Ogyesszába megérkeztünk. Akkor vót, aki bírt menni a saját lábán, vót aki nem bírt bemenni, akit pokrócba vittek be. De hozzá kell tennem, hogy junius 13-tól július 2-ig tisztálkodás nem vót.

Ott Ogyesszában olyan beton vót a börtönben, mint az úttesten, még meg is vót a beton recézve és az vót a fekhelyünk. Onnét átvittek bennünket Vinicára. Ott már megszűnt ez a rettenetes zsúfoltság, ott már padló vót, a padlón feküdtünk.

Vinicán 1946. február 22-én nagy hóviharban vagonéroztak be bennünket. Úgy nagyjából kisöpörték a havat a vagonból és oda behajtottak. A láb-beli olyan vattás harisnya, vagy autógumi belsőből készített saru. Rettentő hideg szél fújt, hordta a havat, vittek bennünket Kazánba, Tatárország fővárosába. Öt napig utaztunk. Hát a vagányok helyet foglaltak a priccsen, mink meg úgy középen a padlón. Hát ugye egy kályhacső vót kidugva, az vót a vé-cé. Hát ezek a vagányok átpössentettek az embereken, úgyhogy alám folyt a húgy és reggel nem bírtam fölkelni, oda vótam fagyva a vagon padlójához. Amikor megérkeztünk Kazánba, akkor föl köllött szagatnom a buslát (mert a pufajkán még vót egy nagyobb kabát, amit buslátnak hívtak), hogy oda vótam fagyva.

A vonatban adtak heringet, az meg olyan sós vót, ha az ember megeszi, akkor megvesz a szomjúságtól. A szomjúság meg rosszabb, mint az éhség.

Akkor kiengedtük a kályhacsövön. Akkor láttuk, hogy odakint még nagyobb a nyomor, mert a vasutas szétnézett, fölvette és alátette a kabátja alá.

Kazánban ismét jött a beton fekhely a börtönben. Annyian vótunk a teremben, hogy nem bírtunk már bemenni, a végét a nacsalnik ütötte-verte, hogy menjünk befelé. Aztán egy tiszt azt mondta, hogy:

– Aki nem fér be (mer ugye zsúfolásig vótunk), azokat tegyék be a halálraitéltek közé.

Bementem én is oda. Azt mondja az egyik:

– Vedd meg a csizmám egy adag kenyérért, hátha téged nem végeznek ki, aztán hasznát veszed.

Éjfélkor vitték el mindig az embereket kivégzésre. Mikor éjfélkor hallatszott a csizmák kopogása a betonon, akkor már meghűlt a vér mindenkiben. Mikor kinyílt az ajtó szólították a neveket. Vót aki nem birt fölállni, azt ki-rángatták, vót aki erősebb vót, az kiment. „Isten veletek fiúk!” Aztán odalenn az udvaron lehetett hallani: „Istenem, Istenem!” „Mein Gott! Mein Gott!” „Bozse moj! Bozse moj!”. mindenki az Istenhez fohászkodott. S lehetett hal-lani, közeli helyen az erdőben lőtték őket ágyon, lehetett hallani a lövéseket.

S vót olyan is, hogy aztán olyan kabátot kapott valaki, amin lyuk vót. Visszahozták a ruhájukat.

Onnét kivittek a lágerbe. Ott már ágyon feküdtünk. Akkor egy feljavítás következett, bővebben adtak enni, nem kellett dolgozni, és onnan két hónap után kivittek bennünket Szverdlovszkba, az Uralba. Onnan meg, ott vót az elosztó, mentünk Ivgyerbe.

Az ivgyeri lágerban be akartak engem is szervezni sűgónak, mert kértem a nacsalniktól, hogy kijárhassak a kerítésen kívül meszelni, hogy ne éhezzenek. Ő azt mondta, hogy húsz éves vagyok, köszönjem meg azt is, hogy tévedésből kivittek a kutyáshoz és ott nagyon jól lakhattam abból a kásából, amit a kutyáknak készítettek. Aztán két hét múlva hívatott engem, azt mondta, hogy nagyon megsajnálta engem és segíteni akar, hogy ne legyek mindig éhes, de akkor én is segítek neki, hogy aki szökni akar, vagy aki lázít, azt neki mondjam meg. S akkor azt mondtam neki, hogy:

– Ezt nem vállalom.

– Mért nem vállalod?

S akkor mondtam neki, hogy:

– Azért nem vállalom, mert aki ma eladja a felebarátját, az másnap eladja az anyját, s harmadnap eladja a hazáját is.

S ő ezt elfogadta.

Onnan aztán átvittek bennünket egy másik lágerbe, a II-esbe, és onnan újra visszavittek Szverdlovszkba, onnan meg kivittek Szibériába.

Hát az rabszállító személyvonat vót. Egy nap kétszer lehetett menni vé-cére, reggel és este. Hát az embernek az idegrendszer, már mikor mehet-

tünk, nem tudtunk, mert a sok szorítástól úgy összezsugorodott az embernek ottan valamelyik testrésze, hogy nem bírt vizelni. Kivittek bennünket Novi Szibirszkbe, utána vittek a Bajkál tó mellé Tajse i Brackba. Ott dolgoztam, talpfát hordtam Szász Zolival és másik négy társammal. Hatan vótunk talpfa hordók. A Vili bácsi azt mondta, hogy:

– A két talpfát viszi négy ember, kettő föladja. Ha külön válunk és mindenki viszi a talpfát, ha hat talpfa megy egyszerre, akkor meg tudjuk csinálni a normát, meg még többet is.

Igen ám, csak a talpfákba vótak nehezek, vörös fenyők és nem tudtuk, hogy bírjuk-e majd a vörös fenyőt? Akkor Vili bácsi mondta:

– A vörös fenyőt majd ketten visszük, de akkor is ketten föl vesszük valahogy, vagy visszük a hónunk alatt.

Külön váltunk és már délre megcsináltunk 150 százalékot. Igen ám, de szemet szúrt a vezetőségnek és ami addig 150 százalék vót, azt aztán 100 százaléknak vették. Az ember nem tudta, hogyha becsületesen dolgozik, akkor rosszat csinál.

Akkor odajött egy ember, aki a 14-es paragrafussal vót büntetve, ami anynyit jelentett, hogy jártatta a száját. S mondom neki:

– Hogy kerültél ide?

Azt mondja, hogy:

– Jöttek falulátogatásra a nacsalnikok és meszelni kellett. Tiszta ruhát adtak és már négy óra után bent vótunk a kolhozba, és énekeltünk mire megérkezett a delegáció.

Mert egy amerikai katonát a háború alatt ott lőttek le és az vót a kívánsága, hogy had menjen el arra a helyre, ahol őt lelőtték és ahol őt befogadták az emberek.

A delegáció is látta, hogy ez az egész olyan szemfényvesztés és szóba elegyedtek az egyik emberrel, kérdezősködtek ugye és azt mondta nekik, hogy:

– Jöjjenek el sűrűbben – azt mondja –, mert hogy maguk jöttek, jobb enivaló van. – Így mindent kibeszélt. Másnap már elvitték és húsz évet kapott.

A bocsáni cigánnyal is ott találkoztunk. A munkácsi állomás mögött hatalmas Sztálin szobor vót. S mondom neki:

– Hogy kerültél ide?

– Hát – azt mondja – mentünk május elsején bazseválni és már este felé jól be vótunk rúgva – azt mondja – és akkor ott az állomás mögött tanakodtunk, hogy még kinek nem muzsikáltunk?

– Hát – azt mondja – még Sztálin elvtársnak nem muzsikáltunk. Hát mit húzzunk el neki?

Akkor elhúzták, hogy: „Hazugság vót minden szavad, most már mindegy, ne is tagadd”. Ő is kapott huszonöt évet.

Sorolhatnám, hogy kit miért ítélték el. Elég az hozzá, hogy akkor én ott nagy beteg lettem. 1953. február 3-án 52 fokos hideg vót. Betegen mentem ki dolgozni, éjszakás vótam. Az 52 fokos hideg az olyan vót, hogy nem bírunk tüzet rakni, olajjal, semmivel se. Hat rönköt tudtunk egy vagonra rátenni egész éjszaka. Ez azért emlékezetes, mert ez vót az utolsó munkanapom. Akkor hazamentem, lefeküdtem, nagyon beteg vótam. Nem tudtam, hogy mi bajom és délután elmentem az orvoshoz. „Istenem, mondom, ha engem most nem ír ki, ez az utolsó napom, mert ezt nem bírom tovább.” Fáztam. Tudtam, hogy az embernek ha nincs láza, akkor nem beteg. Vót egy bolgár orvos, meg vót egy főorvos. A bolgár orvos a kisebb betegekkel foglalkozott, a főorvos meg a nagyobbakkal. Bementem hozzá, mondom:

– Beteg vagyok.

Elővette a hőmérőt.

Á – gondoltam magamban – nincs nekem lázam.

Kivette. Azt mondja:

– Menjen be a főorvoshoz.

Ez már remény vót, mert akit oda beküldtek, az már beteg. Akkor mondtam a főorvosnak, hogy:

– Itt fáj nagyon.

Vakbélgyulladásom lett és elvittek a kórházba, ahol lekötöztek és megműtöttek. Itt vágták föl és itt köllött vóna, föntebb vót vágva és ki köllött húzni, mert nem ugrott ki a vakbél, bele köllött nyúlni, aztán kihúzni.

Akkor jött egy litván, aki ott vót már húsz éve, húsz éve rab vót, odajött hozzám, azt mondja:

– A bajuszos percenként százhuszat lélegzik.

Hát én akkor nem tudtam, hogy percenként mennyit kell lélegzeni. A bajuszos Sztálin elvtárs vót. És másnap reggel jött, azt mondja:

– A bajuszos lábbal fölfele van.

Az azt jelentette, hogy Sztálin meghalt.

Hat nap múlva kiírtak könnyű munkára, sírásónak. Másfél méter fagya vót a földnek. Adtak baltát. Folyamatosan ment a sírásás. Vót egy gödör, aztán amit onnan levettünk, az ment rá a koporsóra. Négy koporsót tettünk egy gödörbe. A lábuk nagyujjára rá vót írva a nevük. De olyan fagyos vót a föld, hogy nem bírtuk megásni a sírt. Hát egy kicsit tudtam németül és oda mentem, tudtam, hogy aki a munkát intézi, az volgai német. Mikor nem halotta senki, azt mondtam neki, hogy:

– Tudom, hogy te német vagy és nem orosz, én meg magyar. Most felejtse el az orosz szót, segítsél!

Akkor beosztott a kovácsműhelybe ráverőnek. Az vót az utolsó munkahelyem. Annyira szigorú titoktartás vót, hogy mikor jött ez a rendelet, hogy minket hoznak haza, nem mondták meg. Csak azt mondták, hogy minden

ruhát le kell adnunk. Nem telik bele pár perc, jön egy vonat és óriási énekszó: „Leszerelő öreg bakák számára.” Elég az hozzá, hogy:

– Szervusztok testvérek!

Ölekezés.

– Hát mi van?

– Hát megyünk haza. Hát ti nem tudjátok?

– Nem.

Akkor bevittek bennünket egy gyűjtőbe, fölruháztak bennünket, de még akkor se mondták meg, hogy hazamegyünk. Akkor vót az a Nagy Imre váltság és nem vótak abban biztosak, hogy Rákosiék fogadnak-e bennünket. Akkor azt mondták, hogy:

– Önök most – azt mondja – kapnak egy ruhát, amibe majd megérkeznek haza, vagy pedig oda, ahova mi magukat küldjük.

Akkor bevagoníroztak bennünket és azt vettük észre, hogy mindig nyugatra jövünk. Megérkeztünk Lembergbe. Ott egy lágerben elhelyeztek bennünket. Azt mondták, hogy: „Nincs őr a toronyban, de ez nem jelenti, hogy el lehet menni.” Eltelt augusztus, szeptember, október és akkor kezdett egy kis lázongás lenni, hogy mondják már meg, hogy mit akarnak velünk?

Akkor láttuk, hogy jönnek magyarok, hivatalos személyek. Nem akartak tudni magyarul, de láttuk, hogy a mi ügyünket intézik. November végén, 20-a után az első csoport elindult. Minket a második csoportba vittek. Mikor a vonat visszajött, akkor vagoníroztak be bennünket. Mi is hazaérkeztünk november 27-ére. Ahogy kinéztünk a vagonból, láttuk a magyar szerelvényt, a személyvonatot. Mindnyájan föllélegeztünk, hogy:

– Né, személyvonatot küldtek értünk. Hát most már csak hazamegyünk.

Akkor szólítanak bennünket. Kis dokumentumköteget adott át az orosz a magyarnak. Az úgy vót, hogy nekem vót egy számom: A 877, itt vót a nadragszárán, mert a buslát eddig ért és a hátán. Akármerről az embert lássák, hogy kicsoda. Mikor a nevet mondták, hogy:

– Tóth Ferenc, akkor mondani kellett, hogy:

– A 877, 58. paragrafus, 9. pont, 20 év.

Akkor:

– Tát. (Úgy van.)

Akkor ott vót az ávó és akkor ahány hely, oda köllött ülni. Vécére ki lehetett menni, de az ajtót nem lehetett kinyitni. A lépcsőn is ávós, lent is ávós.

Akkor így végigjöttek a vonaton:

– Maga nem beteg?

Azt mondja:

– Nem.

Mindenkinek elhallgatott a száján a nóta. Sóstófürdőre érkeztünk és ott vótunk december 2-ig. Akkor minket is úgy engedtek el, hogy ábc sorrend-

ben. Mivel én „t” betűs vagyok, a második csoportba kerültem. Hát azt nem kell mondani, hogy Debrecenben: „Jó napot kívánok, jaj, ne haragudjon már meg, Nagy Pistát nem ismerte-e?”

Odamentünk a pénztáros kisasszonyhoz, hogy:

– Nem lehetne a gyorsal elmenni?

Akkor lepecsételte, aztán felszálltunk a gyorsra. Én Karcagon leszálltam, mert mindenkinek oda köllött menni, ahonnét elment. Én, mivel hogy Kunmadarason tanultam, a nagyanyámhoz mentem haza, nem Abonyba a szüleimhez. Mikor Karcagra értem, hát ott is: „Nem látta, nem vót ezzel, nem tud erről” (....)

Akkor elindultam haza. S láttam, hogy néznek az emberek rám, s már az utcában a szomszédok odaszóltak:

– Te vagy Tóth Feri?

Mondom:

– Én.

– Ott jön Julcsa néném – azt mondja –, ne menjél oda, nehogy valami baj legyen.

Egy háznál elébb megálltam. Hát szegény nagymamám is nézett, hozta a kanna vizet és bement. Azt mondtam, hogy:

– Menjen mán be, aztán mondja meg nagymamámnak, hogy itthon vagyok, nehogy valami baj érje.

Bementem.

– Hát te vagy? – azt mondja.

– Igen én vagyok, megjöttem.

Akkor aztán jöttek a szomszédok, kérdezősködtek. Utána jöttem haza Abonyba a szüleimhez. Hajnalban értem haza. Hát lámpafény, apám beengedett, aztán jöttek a vendégek, megnéztek, aztán egymásnak adták a kilincset.

Utána jött aztán a rosszabbik oldala. Fölmentem a munkakönyvért a tanácshoz, megkaptam. Eltelik egy hét, jön az idézés, hogy jelenjek meg a rendőrségen. A következő héten megint idézés, máshová. Harmadik héten megint idézés. Rettentő rosszul esett. Nem tudtam aludni, egész éjszaka azon gondolkodtam, hogy mért bántanak engem? Annyira kimerültem idegileg, hogy novemberben a Lipótmezőn kötöttem ki. Hat hetes kúra után hazajöttem, akkor kezdődött minden előlről. Idézés a tanácsházára, a rendőrségre, a kiegészítő parancsnokságra. Kijöttem a moziból, menjek be a rendőrrel. Bálba vótam, táncoltam, odajöttek, hogy menjek velük. Tudja, hogy milyen az, amikor egy rendőr elviszi a lány mellől az embert?

Elég az hozzá, hogy 1945. március 27-én fogtak el, 20 évre ítélték és 1953. december 2-án engedtek szabadon. Négy hónap híján kilenc évet töltöttem fogságban. (Részletek)

Tóth Ferenc, Abony

A hadifogságom úgy kezdődött, hogy először nem az oroszok vittek el, hanem a németek, mivel hogy zalaegerszegi születésű vagyok és amikor már 1944-ben arra a vidékre érkezett a front, már a tizenkét éves gyerekeknek leventének köllött lenni, hetenként három-négy óras katonai kiképzésbe köllött nekik részt venni. 1944 novemberében kihirdették, hogy aki levente, vonuljon be a laktanyába Körmendre, vagy Zalaegerszegre.

Akik oda bevonultak, azokat már pakolták is ki az állomásra és vitték Ausztriába. Hát az egyik része Ausztriába maradt, a másikat vitték Prágába meg a környékire. Hát engem is fölvittek Üstibe, Prágán fölül. Hát ott vótam én is 1945 április közepéig. Mikor már nagyon közel jöttek az orosz csapatok, akkor csoportokban elengedtek bennünket Üstiből, hogy menjetek Prága felé, haza felé. Megadták, hogy merre menjünk, adtak egy napra való ételmezt, jobban mondva, jegyet és ahol vót ilyen járási székhely, a németeknek mindenhol vót raktára, akkor oda bementünk és akkor arra a harminc főre adtak hideg ételmezt, és az ételmezt mellé adták a másik napi jegyet, akármerre megyünk, arra a jegyre kapunk ételmezt.

Úgy alakult a helyzet, hogy május 8-án értünk Prágába. Még este el is mentünk egy moziba. Ingyen bementünk, megnéztük a filmet, de mikor vége lett a mozinak, akkor már annyi cseh partizán vót a mozi körül (hát nemcsak a mi szakaszunk vót ott, ott vót három-négy másik szakasz is), annyi partizán vót a mozi körül, hogy – ahogy jöttünk ki, mindjárt sorakoztattak bennünket és bekísértek egy laktanyába. A német alakulatok mint az őrltek rohantak keresztül a városon, mentek Bajorország felé, hogy akinek szerencséje van, inkább az angolok fogságába kerüljön.

A lényeg az, hogy minket bekísértek a laktanyába. Reggel jöttek az oroszok, s akkor átadtak bennünket az oroszoknak és az oroszok akkor bekísértek Brünóba. Hát a város előtt vót egy ilyen legelő, hát ott le kellett rakni mindenkinek a csomagját, ami vót, le köllött vetközni meztelenre, és akkor ott az út szélén vótak a borbélyok a nyírógéppel, borotvával, mindenkit kopaszra nyírtak, a hónalját, mindent leszórtelenítettek és akkor meztelen bementünk a grófi kastélykertbe. A csomagjaink ott maradtak, soha többet nem láttuk.

Hát olyan szerencsés napjaink következtek, hogy két-három nap állandóan esett az eső. Hát ez május 15 és 20 között lehetett. Hatalmas nagy plátánfák vótak ott, azok alatt vótunk, de az eső állandóan esett ránk. Anynyian vótunk ott abban a kastélykertben, hogy jóformán még leülni se tudtunk.

Amikor vége lett az esős napoknak, akkor megnyílt az egyik épületnek az ajtaja, az tele vót orosz katona ruhákkal, német katona ruhákkal, de hasz-

náltakkal és akkor megkaptuk a zubbonyt, a nadrágot, vót amelyik gatyát is kapott, vót amelyik inget is, bakancsot, de olyanokat, amelyikeknek talpa nem vót. Aztán elindítottak bennünket. Megint mentünk jó nagy távolságra és akkor Érsekújváron kaptunk vonatszerelvényt és ötvenesével beraktak bennünket a szerelvénybe és Budapesten, Brassón keresztül kivittek Romániába, Tekucsiba. Ott vót a gyűjtőtábor. Aztán Konstancán szálltunk hajóra, egy teherhajóra pakoltak föl bennünket, körülbelül öt-hatezer embert és vittek Batumiba, Örményországba. Ott kiszálltunk és akkor megint vagonba raktak és onnan meg át az Azerbajdzsáni köztársaságba, Bakutól negyven kilométerre. Szungaid annak a helységnek a neve, ott töltöttünk el három évet.

A többi hadifogolytáborhoz képest a mienk még jó hely vót, megkaptuk a napi hét deci levesünket, a hetven deka kenyerünket és öt cigarettánkat. S különösebben nem bántottak bennünket. Először lekerítettük azt a hatalmas nagy gyárterületet és utána kezdtünk egy gyárat építeni, hatalmas nagy gyárat, martin kemencével.

1948 júniusában engedtek haza bennünket, lehettünk olyan harmincan ilyen tizenhét-húsz év közöttiek. Előzőleg már a betegeket, az első osztályú betegeket, akik éppen csak éltek a föld fölött, elengedték. Nagy szerencse vót, ha ezek közül valamelyik életben maradt, mert ha valakinek hasmenése vót, vagy vérhasba vót, gyógyszer nem vót, csak hipermangán, azt adták hasmenésre, azt adták mindenre. Úgyhogy naponta megtelt az a kis lovaskocsi húsz-harminc hullával. Azokat minden reggel szállították ki a tengerpartra. A másodosztályú betegek minden nap mentek ki oda sírt ásni. Azt hallottam, mert magyarok is mentek ki, mert kétezer német vót és ezer magyar vót ott abban a táborban, hogy csak belerakták a hullákat a gödörbe, leöntötték mésszel, aztán hogyha nem vót annyi hulla egyszerre, akkor csak vékonyan megterítették földdel és akkor a másnapi szállítmányt rápakolták addig, amíg fél méterre nem lett a földszinttől.

Hát nagyon sokan ott maradtak. Egy olyan fiú is vót, aki előtte két nappal halt meg, hogy hazajöttünk.

Somogyi Lajos, Zalaegerszeg

APOR VILMOS PÜSPÖK

Győr város sokat szenvedett. Avval kezdődött, hogy agyonbombázták az amerikaiak. Aztán amikor jöttek a ruszkek, hát a nőket menekítették. Apor Vilmos is a püspökség pincéjibe menekítette, akit csak lehetett. Aztán jöttek a ruszki katonák, verték puskatussal a kaput, aztán betörték. Akkor kijött

Apor Vilmos a feszülettel, vitatkoztak, nem akarta beengedni őket. Aztán akkor a ruszki őrnagy lelőtte.

Apor Vilmos fölládozta az életit a híveiért.

Szigeti István, Hegykő

A HÁBORÚ UTÁN

1944 őszén apám hadifogságba került. Én akkor tizenhét éves voltam. Itt vót a családba két öreganyám, lánytestvérem, anyám már akkor meghalt. De kenyér nincs, de nemcsak nekünk, szomszédnak se, de a tizedik szomszédnak se.

Mohácson sajátságos helyzet vót. Itt a tagosítást megkezdték 38-ba és nem tudták befejezni kellő időre, a terv az vót, hogy négy év alatt befejezik, 1942-re (persze akkor még senki se gondolt a háborúra, 38-ba), ám nem fejezték be, tovább tartott, főként a Sziget miatt tovább tartott a mérnöknek az egyeztetés, és 1944. őszén, mikor az oroszok a Szigetről aknázták a várost, akkor mérték ki az új tagokat. Úgyhogy, a régi tagokba már nem vehettünk, az ki vót hirdetve, de az újba meg nem lehetött menni már vetni, mer aknázták a várost, itt mozogni csak annyit, amennyit nagyon muszáj. Sokan meg is sérültek, mások meghaltak az aknázások következtében, ugyanis ahol mozgást észleltek a Szigetről az oroszok, odaaknáztak. Nagyon jól tudtak aknavetővel célozni, úgyhogy nem egy ismerősöm, neveket is mondhatnék, vót, aki meghalt telitalálatba, vót akinek a kezit leszaggatta, vót aki más sérülést kapott, sokan megsérültek.

Na, így még akkor búzát nem vetöttünk 44 őszén, 45-be nem arattunk. Na a cséplőgéptű meg elvitték ám, úgyhogy maradt is, meg nem is. Hát kinek milyen termése vót. Akinek szűk termése vót, mire leadta a kiszabott mennyiséget, neki nem maradt, a családnak, csak nagyon-nagyon kevés. Azt ad-digra má félévre föléltük, úgyhogy itt maradtunk kenyér nélkül.

No elég az hozzá, hogy ilyen körülmények között, én is azért még csak félig-meddig gyerek voltam, nem vót olyan tapasztalatom, hogy hogyan lehet a nincsből megteremteni egy családnak a kenyerit, mert nem vót, hiába mentem én akármelyik rokonhoz, ismerőshöz, annak se vót.

No most elég az hozzá, hogy akkó nagy keservesen azért megszereztem. Igaz, hogy vót abba a lisztbe bab is, borsó is, korpa is, csak éppen búzaliszt vót benne a legkevesebb. De mégis vót egy falat kenyér. Mer maga is hallotta, hogy Pestön, a vót miniszterialis urak, illetőleg a maradék család, mert az urak legtöbbje elmenekült nyugatra, odadták a férjüknek a bundáját, ruháját egy-egy sonkáér. Mer a szegény nép az járt svercúni. A paraszt népnek nem is vót ideje, ugye annak megvan a maga munkája egész nyáron, az nem ér rá

menni kereskődni, meg röstellte is. Tudja, ez azért félig-meddig annak a rá-szorultnak a kizsákmányolása vót, mer hogy azoknak nem vót mit enni és ezér a parasztok közül, innen mitőlünk legalábbis nemigen mentek. Röstell-te vóna az ember azt a megszorult szegényt arra szorítani, hogy adja oda az urának a kabátját egy sonkáér, vagy egy-két kiló lisztér megint valami értékes dolgot.

Hát tudom, emlékszek én, kik így a város szélén laktak annakidejin, úgy mondták itt, hogy az aljbéliek, vót közöttük köszörüstű kezdve lókupecon köröszű a zsákolókig meg a napszámosokig sokféle foglalkozású szegény népség, ezök olyan bundákba jöttek, vót ilyen iskolás pajtásom is, hogy mi-kor megláttam, nem ismertem meg. A bársony kalap a fején, amit szörzött egy ilyen út után.

– Hát te – mondom – hunnan kerülsz így ide?

Azt mondja:

– Vótam Pestön.

– Ja – mondom – akkó, má értem.

Hát nézze, a magunkfajta ember ilyent nem vállalt magára. Ahhoz kegyet-lennek köll lenni, nagyon kegyetlennek, hogy egy megszorult embörtű az utolsó ruhadarabját is az ember elhozza, azér meg az meg rászorult arra a fa-latra, amit ő odavitt neki.

Szücs József, Mohács

A SVEJCI KONZULÁTUS

A svejci konzulátusnak a nyaralója az Árpád úton vót a háború előtt. Az emb-lémája, a svejci címer ki is vót oda téve. A svejci konzulátus tulajdona vót, a dolgozók nyáron kijöttek és itt nyaraltak.

Mikor bejöttek az oroszok, egy megbízott személy vót, Müller Vikornak hívták. Döngetik a vasajtót az orosz katonák. Ő kiment, és kérdezte, hogy:

– Mit akartok? Nem látjátok, hogy mi van kiírva? Semleges terület, svejci konzulátus.

Erre elkapták, kivitték oda a hegyoldalba, agyonverték, aztán agyon lőt-ték.

Ennyiből állt egy élet.

Kaufmann Károly, Verőce

Egy orosz hadifogolyról tudok, az első világháborúból, ő a Varc Jani bácsinak a fogadott fia lett. A templom mellett laktunk, a nagyanyám fölött. Ő ment vissza, mert olyan szorgalmas vót, mindenki úgy mondta, hogy a Varcék fia. Szépen beszélt magyarul. Hát ugye a nagy gazdák kivették a fogolytáborból az ilyeneket, és ő nem is akart hazamenni. És amikor 1945-ben jöttek az oroszok, ugye hát szaladgáltak az úton, megkérdezte tőlük, hogy:

– Honnan jöttök?

Nem is tudom, hogy milyen választ adott rá. Azt mondja az orosz:

– Hát te honnan tudsz ilyen jól oroszul?

– Hát – azt mondja – én is orosz vagyok.

– Hát mióta vagy itt?

Azt mondja, hogy:

– Az I. világháborútól.

Puff! abban a pillanatban agyonlőtte. Elővette a revolverét és agyonlőtte. Rá egy évre a két öreg is meghalt.

Kaufmann Károly, Verőce

VERES PÉTER

Veres Péter, amikor honvédelmi miniszter volt, gyakran meglátogatta a kaszárnyákat, hogy hogy bánnak a katonákkal, van-e elegendő koszt s így mindenfélét, hogy rendben van-e?

Egyszer az egyik kaszárnyában értesítést kaptak, hogy holnap jön a honvédelmi miniszter látogatóba. Kiiktatták a tisztek a katonákat, hogyha kérdezik, hogy feleljenek, hogy lássa, hogy a katonák meg vannak elégedve a bánásmóddal. Másnap megérkezik Veres Péter és a felsorakozott katonák közt vizsgát tart. A sor végén egy cigány állott. Odamegy hozzá s kérdi:

– Van-e elegendő koszt?

A cigány feleli, hogy:

– Van.

Tovább kérdezi Veres Péter:

– Marad es?

Azt mondja a cigány:

– Marad.

Azt mondja:

– Hát a maradékkal mit csinálnak?

Azt mondja a cigány:

– Azt es megesszük.

Így tudta meg Veres Péter az igazságot.

Gáspár Antal, Istensegítés

SZÜLŐFÖLDEM SZÉP HATÁRA, MEGLÁTLAK-E VALAHÁRA?

1947-ben, amikor megállt a mozdony hosszú kocsisorral a mohácsi állomáson, föl vótak rakva a szekerek, szétszedve persze, meg még állatok, mindenféle, hát én nap, mint nap arra mentem dolgozni. A szerelvény végén, mer a szerelvény egybe jött, csak lekapcsolták a mozdonyról és rákapcsolták a másikra, rá vót meszelve, vagy föstve: Szülőföldem szép határa, meglátlak-e valahára? Köll-e ennél többet mondani? Ezt a mi fölvidéki magyarjaink írták rá, mert ezekben a kocsikban indították el őket, csak más-más mozdonyt kapcsoltak eléje. Neköm is kigyűtt a könny a szömömbű. Vót aki ott ült a vagon lépcsőjén, vót aki belülrű nézött ki. Nem személyvonattal hozták őket, hanem csak marhavagonban. Nekik az halálukig fájt, hogy el kellett hagyniuk szülőföldjüket. Ők mind jó gazdák vótak, onnét is a vagyonosokat telepítették ide, azokat fosztották meg állampolgárságuktól, hogy a föld maradjon és a szlovákoknak adhassák. Aztán itt hat, nyolc, tíz kilométerre levő falvakba szállásolták el őket.

Szűcs József, Mohács

NEGYVEN HÓNAPIG BIRKAHODÁLYBA

A legjobb gazdákat, akiknek legjobban vót mindenük, kitelepítették a Hortobágyra. Az én szüleimet is. Máig se tudjuk, hogy miér. Negyven hónapig ott vótak egy birkahodályba. 1950. június 23-án még nem gondoltak ezek szövények sömmire. Édösapámnak szép muraközi lovai vótak. Akkó má jó idő vót, meleg idő, az utolsó kocsi szénát hozták be. Este lerakták a pajtába. Gondóták, aratásig még egy pár nap pihenő lösz.

Aztán éjfél után két órakor verték az ajtót az ávosok, be köllött engednyi őket. Azt mondták édösapámnak:

– Keljen föl, mönjön a párthelyiségbe.

Ehajtották oda, aztán közölték vele, hogy nemkívánatos szövény a faluba, írja alá, hogy önként vállalja a kitelepítést. Fogta rá az ávos a géppisztolyt. De akkó má tele vót az a helyiség.

Az édősanyám is remegett etthun az ágyba. Akkó még nem vót villany se, lámpát égettek. Hát aztán kíséri vissza az ávos. Akkó mondták neki, hogy két órán bellő el kő hagyni nekünk a falut. Amit tudnak, szöggyenek össze. Vihet magával egy lovat, egy tehenet, mer ott majd gazdálkodni fognak. Se sönkit már nem engedtek oda, lezárták az udvart, a bejáratot.

Hát rögge, mikó mögvilágosodott, az ángyom itt lakott a mellettenk levő kis épületbe, erre főnek a gypüné főszökött, aztán elgyütt:

– Boriska kejj fő – aszondi – mer nagy baj van, viszik apádat!

Hát viszik űket, mint a zsidókat.

Hát abba rémülembe elfuttam a Rózsihó is mondanyi:

– Rózsi gyere, kejj fő, mer az ángyom mit mond, viszik édesapámékat.

Rózsinnak kislánya vót, főkapta, én is a gyerököt fölőttöttem, hát gyűjjünk ide. De má a bejáratná a rendőr állt. Alig tudtunk begyünni. Édosapám az istállóba öteri a lovakat, géppisztollyal az ávos utána. Édosanyám szödi, kötözi a ruháját. A belső szobának a közepire le van terítve egy lepedő. Azt se tudta, mit vigyön szögény. Hát mit lehet összekapnyi, melik ruháját?

Akkor ebbe a szobába mög öregapám, akkor nyócvanhat éves vót, az öreg szülém hetvenhárom. Őket is el akarták vinni. Az öregapám azt mondta az ávosnak, hogy:

– Ett lüjjenek agyon. Apám is negyvennyócas honvéd vót – azt mondja –, ett lüjjenek agyon, ette születtem, ett akarok möghalni.

Akkó békét hagytak neki. Akkó mink gyüttünk be a Rózsival. A rëndőr becsületösebb vót, azt mondta, hogy:

– Maguk csak minél előbb menjenek el, esetleg ide a nagypapa szobájába gyűjjenek be, de igön vigyázzanak, mer könnyen hozzájuk lösznek csapva.

Aztán szögényök fölűtek a kocsira. Az ávos sürgette űket. Akkor főrakodtak egy kis lisztöt, a zsírosbödönbe vót még zsír, akkor meg a ruhákat így föl a kocsiderékba, akkor ágyneműt is vittek, vánkost, dunyhát, de már mög is vót, az idő lejárt. Aztán fölűtek a tetejire. Az ávos mög hátrafelé űt, tartotta a géppisztolyt hátra. Akkor édosanyám visszaintött, kimentünk mink is így a verandára, meg a két öreg, édosanyám intögetött vissza, hogy:

– Isten velük – azt mondja –, majd a másvilágon találkozunk.

Űgy möntek el, hogy űk többet soha nem gyünnnek vissza. Így hajtották űket lovaskocsival a csurgói vasútállomásra. A csurgói állomáson bevagonírozták űket. Rájuk zárták a vagon. A lovat mög a tehenet egy külön vagonba tötték, többet sose látták.

Odaértek, aztán egy birkahodályba tereték űket, de még benn vótak a bír-kák. Akkó éjje a kocsisok vittek oda szómát, arra letuszkóták űket, de még mögmozdúnyi se tudtak, nemhogy lefekünnyi. Másnap rögge ekezdték hordanyiki a birkaganyét. Ki kosárba, ki a kötényibe, mindönkinek hordanyi köl-

lött. Az egyik felét kihordták, a másik felébe átterelték a birkákat, aztán azok egész éjjel bégettek. Ott vótak elszállásúva negyven hónapig.

Másnap aztán ki aratnyi. Katonatisztek, csöndérfeleségek, ügyvédök, orvosok. De ollan kaszát adtak nekik, hogy annak nem vót élle, ollan vót, mint egy cséphadaró. Az asszonyoknak, akiknek nem jutott sarló, azok ollan görbétett botot kaptak.

Aztán Nagy Imre oldotta föl, hogy a deportáltak hazagyühettek. De akkó még nem gyühettek, mer ez a rész határsáv vót. Október elejébe engedték el őket, de csak májusba gyühettek Pátróba haza.

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

MIKOR EZ A RENDSZER BEGYÜTT

Vót illen mondás, mikor ez a rendször begyütt, hogy:

„ezt a falut a tatár, a török nem tudta epusztétani, de ez a rendször epusztéti.”

Dömötörffy Józsefné, Nemespátró

SZÁZ ÉS SZÁZ ASSZONYT KERGETTEK ÁT

Amikor én 1949-ben Esztergomban vótam katona, bizony száz és száz szerencsétlen asszonyt kergettek át a Dunán Párkánynál a szlovákok. Ott segítettük őket mi katonák, akiket onnan elüldöztek a szlovákok.

Sánta István, Jásztelek

DR. SZŐNYI ALAJOS

Dr. Szőnyi Alajost még a háború előtt választották meg polgármesternek. A háború nehéz évei alatt tizenkilencezer lakosa vót Mohácsnak, de a tizenkilencezer közül egynek se vót panasza a polgármesterre, noha tudjuk, hogy a háború milyen vót, mindent jegyre adtak, a lisztől kezdve a cukron, a húson, a zsíron köröszkül a cipőtálpig, és ilyen körülmények között sok panasz fölmerülhetett volna, de a polgármester igyekezett mindég a legtisztesebben és jószándékkal végezni a munkáját.

A háború után, az oroszok bejövetele után más világ alakult ki, végeredményben ők parancsoltak Magyarországon, fölállították az igazoló bizottságokat és legelőször minden közéleti személyt, városvezetőt, akik az oroszok bejöveteléig, mint hivatalnokok működtek, először ezeket állították bíróság elé. Kiragasztottak s város különböző hirdetőoszlopaira egy-egy plakátot, a városháza ajtajára is, amelyen felsorolták, hogy az igazoló bizottságnak mi a célja, majd egy bizonyos határidőn belül (egy hónap vót adva) kik kerülnek igazolásra. A záradék az vót, „aki bármilyen terhelő vallomást tud a felsorolt személyekkel kapcsolatban, az egy hónap leforgása alatt jelentse a bíróságon.”

Így került a volt polgármester is bíróság elé, mer akkor már, az oroszok bejövetele után nem ő lett a polgármester. Az ügyész fölolvasta a vádat: együttműködött a németekkel, kiűritette a várost, a város lakosságát menekülésre kényszerítette, a lakosságnak sok bajt és szenvedést zúdított a nyakába.

A volt polgármester odaállt:

– Ügyész úr, a német hadigépezettel szemben a fél világ nem tudott megállni. Én csak egy kis városka polgármestere voltam.

Meghajolt, visszalépett és az ügyész elejtette a vádat. Egyetlen egy terhelő vallomást senki sem mondott ellene az egy hónap alatt.

Aztán ő magánhivatalnokként a gazdaszövetkezetben dolgozott. De mikor Rákosi fölállította az ávót, hát tudjuk, hogy az vót a szándéka, hogy senki, aki azelőtt vezető pozícióba működött, élve ne maradhasson.

Egy éjszaka bekopogtattak a polgármester úr lakására is az ávosok, persze, mint szokták, lábbal kopogtak. A nevet is mondták, és „jöjjön velünk”. Egy pokróc, egy kabát, amit vihetett magával. Még ott készülődött, a felesége azt mondta neki:

– Te Lajos, ha téged elvisznek és te ott meghalsz, én se akarok többet élni. Elmegyek én is veled.

Így a felesége önként vele ment az internálásba, a Hortobágyra, és ott voltak nyolc hónapon át, amíg 1953-ban, Sztálin halála és Rákosi első bukása után Nagy Imre lett a miniszterelnök és rendelettel szüntette meg a hortobágyi koncentrációs tábor.

Akkor kerültek haza a polgármester és a felesége, és attól kezdve itthon voltak egészen az 56-os forradalom végéig, amikor aztán az egyik fia, aki még a háború alatt kikerült Amerikába, kivitte őket. Két évig ott voltak, és akkor kérvényt írt a washingtoni magyar követségre és kérte hazajövetelük és letelepedésük engedélyezését. Megadták nekik. Idős emberek voltak már, semmit nem vétettek, nem gördítettek semmi akadályt.

Mikor hazajött, hát voltak neki még vele egykorú barátai, akik megkérdezték:

– Lajos, te kint voltál két évig, hát mért nem maradtál kint?
– Nem tudtam megszokni az amerikai életet. Az egy egészen más világ, mint a mienk. Már nem vagyok fiatal, itt akarok meghalni Magyarországon.

Nyolcvanhét éves korában találkoztam vele, Szigetszentmiklóson vót egy háza. Véletlen kerültem oda, mikor a fiamnak szállást köllött keresni, és amint ott járok jobbra-balra, látom az egyik ház előtt a kis kertbe egy idős ember ás. Odamegyek, ráköszönök, mondom a szándékomat, hogy a fiamnak szeretnék szállást keresni, mert ide jön iskolába. Nem tudna-e valahol?

S amint fölnez, megismertem, ráköszönök:

– Jónapot polgármester ár!

Akkor ő is fölnez, csodálkozik:

– Honnan ismer maga engem?

Hát akkor bemutatkoztam, mondom neki, honnan jöttem, ki vagyok. Mindjárt betessékelt, elbeszélgettünk, és hát sírva mondta, hogy nagyon szívesen adna szállást, de a felesége meghalt tavasszal és ő most egyedül él, már nyolcvanhét éves és nem tudja vállalni senkinek a kiszolgálását.

Kihozta a felesége fényképét (hullottak a könnyei), megmutatta:

– Látja, ilyen asszonytól köllött neköm megválnom.

Szűcs József, Mohács

SZÁZ SORBÓL ÁLLT A MENET

Amikor katona vótam, 58-ban kihelyeztek Konstanca mellé egy rabtáborba. Ott csak életfogytig elítéltek vótak, huszonkét ezernél többen, ilyen generálok, orvosok, tanárok. Húsz kilométerre hátizsákkal kellett hordani a követ. Tizenhatan vótak egy sorban és száz sorból állt a menet. A szélsőknek végig – egyiknek a másikkal – össze vót a lábuk bilincselve. A mezőn toronyiránt mentünk, mi a sarkokon vótunk, úgy kísértük őket.

Vermes Ferenc, Torockó

MÁRTON ÁRON

I.

A gimnáziumból hazaszökött, valamelyik tanár megsértette valamivel és hazajött. S mikor hazaérkezett, akkor az édesanyja azonnyomban megfogta a kezét és visszavezette a gimnáziumba, Szeredába.

Kalamár Gerő, Csíkszentdomokos

2.

A nagybátyám vót, egy Mártonok vagyunk. Én személyileg nem ismertem, körülbelül öt hónapos csecsemő vótam, amikor ő adott egy áldást rám.

A rokonság bérmlákozott, s akkor essze vótak gyűlve, s oda jött, s én vótam a legkisebb akkor a Mártonok között, és akkor ő áldást adott rám.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

3.

Tamási Áron és Márton Áron diáktársak vótak. Egyszer meghívta Márton Áron:

– Látogass el Gyulafehérvárra, ekkor s ekkor várlak, szabad leszek.

Fel is ült Tamási a vonatra, elment, de amikor leszállt, eszibe jutott: „ez az Áron péntekre hív, s ott húst nem kapok.” Bément az első vendéglőbe, s rendelt két flekkent. „Most már könnyebben kibírom ezt a pénteket.”

Összetalálkoznak, baráti csók, ölelés:

– Hogy vagy Áron?

– Jól vagyok, Áron.

– Hát te Áron?

S akkor jött bé a kispap, terített, hozta az ételt. Zöldség leves, túrós puliszka. Tamási jól vót lakva, nyim-nyamval egy kicsit kanalizgatott, Márton Áronnak feltűnt, azt mondja:

– Áron, valld bé, hogy te már megebédeltél, tudtad, hogy péntek van.

Azt mondja:

– Hát minek hazudozzak, én nem tartom ezeket az egyszerű pénteket, tudtam, hogy nálad a megváltó halálának a napján nem lesz hús, hát én bizony megettem a mai húsrészemet.

– Hát – azt mondja – elég nagy bűnt követtél el.

Erre Tamási:

– Hát mért van nekem püspök barátom? Hogy leimádkozza.

S rögtön visszavágott Márton Áron:

– Szen, ha az Isten is székelv vóna!

Salló István, Zsögöd

4.

Márton Áronról annyit tudok, hogy egy kósteleki csángó emberrel volt egy helyen, s amikor Márton Áron jött ilyen püspöki látogatásra, akkó mindíg bement Kóstelekre es, mert ő azt mondta, hogy annak az embernek köszönheti, hogy életben maradt. Az a csángó olyan munkához szokott erős ember volt, s ott a kőbányában helyette is dógozott, meg segítette, meg ápolta. S mindíg amikor Szépvízre jött bérmláskor, akkor átment Kóstelekre, a hegyek között egy ilyen kis település, mindig lószekérrel ment el, s kísérték ló-

háton a legények. S ő ott mindig meglátogatta azt a csángó embert, s mindig elmondta, hogy neki köszönheti az életét.

Erős Pál, Szépvíz

5.

Márton Áron szerény, ügyes ember vót, nála bér málkoztam. Ő be vót zárva Zsilaván, s onnan vitték dógozni a Deltába. A legveszélyesebb vót a kígyófogás. A vízbe fogták a mérges kígyókat. Ki vót adva, hogy minden nap hányat kell fogni. Azt mondták, hogy orvosságot csinálnak belőle. A tizedrésze se menekült meg onnan. S ami csak a kínzások közi tartozik, ő mindenbe részesült.

Zsók József, Dánfalva

6.

Márton Áront villamosszékben es kínozták. Beleültették, s rákapcsolták az áramot, rázatták es, üttették es, azt akarták elérni, hogy megtörjék lelkileg, hogy ő eladja az ő népét. De ez nem sikerült nekik, mert annyi önakarata vót, a Jóisten annyi lelkierőt adott neki, hogy nem tudták megtörni, és ezért nem szakadt föl a katolikus vallás.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

7.

Ő a szobafogsága idején sokat vót otthon. A szekusok kiadták a körözést rá, a keresést. Ő itt vót Margita megyében, és vissza kellett menjen Gyulafehérvárra, mert ugye szobafogságban vót. Megszökött Gyulafehérvárról. Vót neki egy sofőrje, akinek elég jó köttetésesei vótak a falusi emberekkel a hegyekben és aztán így a hegyeken keresztül vitte vissza Gyulafehérvárra, hogy ne kapják el.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

8.

A nagybátyám vezekléssel akarta Kristály András bűnét jóvátenni. Amért Báthori Endrét megölték, száz évig vezekelt a domokosi nép, és többszáz év után Márton Áron azt mondta, hogy ő megpróbálja kijavítani azt, amit száz év alatt nem tudott elérni a domokosi nép.

Márton Imre, Csíkszentdomokos

9.

A szekusok felbéreltek egy mészárosot, hogy amikor Márton Áron a kíséretével Madéfalván megy át, szúrja le. A mészáros odalopódzott Márton Áron mögé, vette elő a nagy kést, de az asszonyok észrevették, körbefogták, s nem engedték, hogy megsúrja.

Dobandi János, Csíksomlyó

10.

Nagyon nehéz börtöne vót Márton Áronnak. Sokat szenvedett, s nagyon sokat csúfolták. A kezit a lábához kötték, s úgy vót napokig. A börtönben is mindig imádkozott, s a jó Isten megsegítette, hogy egyszer csak kiszabadult.

Ferenc Kálmánné, Madéfalva

11.

Márton Áron olyan püspök vót, hogy mintaképe lehet a következő püspököknek es.

István Lajos, Korond

12.

A börtönben hosszú üdeig ő vót a csebernek a kiürítője. A cellából kellett kihordják az ürületet s a börtönőr rábízta, hogy mindig ő vigye ki. S később, amikor a rabtársai próbálták felmenteni ez alól, ő soha nem fogadta el a segítségüket, hanem mindig elvégezte a rábízott munkát.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

13.

1948-ban Madéfalván bérált Márton Áron. A csángók hozták keresztül, lovakval vótak mellette. Akkor gyermek vótam. S akkor valami összeget ígértek Jovan Sándornak, ha a püspök urat megszúrná. Jöttek felfelé, s ő be vót állva egy kapuba, s onnan szökött ki, de a csángó, aki kísérté (mert föl kísérték egészen a madéfalvi határig, ott vették át a madéfalviak, így adták egymásnak, hogy ne legyen bántódása), s akkor ő kiszökött, de az a csángó, aki kísérté, a lóval úgy elütötte, hogy beesett a sáncba. Akkor is azt mondta a püspök úr:

– Hagyjatok békít neki.

Mer meg es ütték vóna. Ő akkor is, hiába, hogy az ő életét akarta elvenni, ő nem engedte, hogy bántsák. Aztán csak megtörtént a bérálás, s aztán még szigorúbb őrzés alatt ment tovább.

Ferenc Kálmán, Madéfalva

14.

Az egyik papja panaszkodott Márton Áronnak:

– Kegyelmes úr, olyan plébániára méltóztatott helyezni, hogy még vasútállomása sincs.

Erre azt felelte mosolyogva a főpásztor:

– Fiacskám, nem állomásfőnöknek helyeztelek oda.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

15.

Amikor szobafogságban vót, megvót határozva pontosan, hogy mettől meddig mehet a legrövidebb úton a székesegyházba. A püspöki palota kertjében szokott imádkozni, kiült a padra, s olvasott vagy imádkozott. S egyik alkalommal, amikor ott ült, s imádkozott, megjelentek az elvtársak, s köszöntöttek:

- Jónapot püspök úr!
- Áldja meg az Isten – fogadta őket.
- Csak egyedül, egyedül? – mondta az egyik elvtárs.

Mire Márton Áron azt felelte:

A sas egyedül száll, s a verebek tömegesen járnak.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

16.

Amikor a csángóktól menekült, akkor nem fogták el, mer a sofőrje olyan ügyes vót, hogy észrevette, hogy mit akar a szekuritáté, s a hegyen keresztül ment vele Segesvárra, s onnan Gyulafehérvárra. Azt mondta:

- Én a püspök urat innen vittem el, s ide visszahoztam.

S aztán ott fogták el Gyulafehérváron, s aztán onnan vitték el. S a börtönben már sok pap vót, s a papok látták, hogy milyen láncokval van összekötözve, s milyen bilincsek vannak a kezén, s kérték, hogy ne bántsák Márton Áront. S akkor eléállt egy tiszt, s azt mondta:

- Vegyék le a keziről a bilincset!

S akkor, hogy még jobban fájjon, a kezit odakötötte a lábához.

S a Duna csatornához vitték. S akkor ő azt mondta, hogy akármilyen kínzás ellenére ő ugyanúgy pártolja a román népet (mer vót ő Nagyszebenbe pap, sok helyen vót ő), úgy pártolja a román népet es, mint a magyar népet, neki minden nép egyforma, s a népek között legyen engesztelődés, s békeség.

A börtönben oda fektették az üritkező csöbör mellé, hogy ő azt szagolja. Ő minden takarítást elvállalt, ő üritgette a csöbröt, ő mosta fel a padlót, mindent, mindent, a legutolsó munkákat es elvégezte. Ő türelmes és alázatos vót, Krisztus vót a példaképe.

Ágoston Béláné, Marosfő

DUKÁT JÓZSEF

A mi papunk is mártír-pap vót, úgy hívták, hogy Dukát József. Ő eskített minket a berecki templomban. Ötvenhat után börtönözték be. Egyszemélyes sötét zárkába vót, ahol valami rács vót, azon állt egy priccs, amin aludt és alatta állandóan folyt a víz. Több, mint tíz évre vót bezárva.

Kelemen Mária, Bereck

BEZÁRTÁK HAT HÓNAPRA

Akkó minden tehen után köteles vót a tejkvótát beadni. S egy embert bezártak vót hat hónapra, mer vót egy pár ökre neki, s az ökrök után nem tudta beadni a tejet, mer az ökör is fehér marhának számított.

Nem tudta beadni a tejet, s azér bezárták hat hónapra.

Szabó Lőrinc, Székelyszenterzsébet

ZSILAVÁN VÓTAM RAB

Hát elvittek, s én Zsilaván vótam, mint rab. Zsilaván jöttek s szedtek ki a rabokbul, s vittek Nagybányára, az ólombányába. De azt nekünk nem mondták, hogy hová visznek, hova nem. Az olyan üdöseket, mint én, azokat nem szedték, csak a fiatalabbakat. Hát én es magamat fiatalabbnak mondtam, hogy fiatalabb vagyok, s úgy engem es kivettek. Gondoltam: vigyenek akármerre, mert hát itt má úgy is vége, legalább ha halok, haljak egyebütt, ne itt. Ki es vettek, vittek. Itt vittek fel Csíkon. Hát az embernek mégis fáj, hát valahogy kéne értesítem a családot. Hát hogy tudjam értesíteni?

Eszembe jutott (ceruza egy vót, valami papír vót előttem) s arra írtam, s egy szappan darabra ráköttem, hogy a szél ne vigye el. S gondoltam – Felcsíkon valamelyik megállónál ledobom. De ott embert olyan ritkán láttam, aratás vót, mindenki dógozott, az állomásokba nem lézengtek emberek. Mikor Szentdomokosra felértem, ahol megy át a vonat az országúton, gondoltam, itt ledobom, má tovább úgyis hiába viszem. Gyergyóból senki haza nem küldi. S ledobtam.

S Medve Sándor arra ment, s felvette. S megtalálkozott egy öregasszonval. Nekik ott Libánba valahol birtokik vót, s az öregasszon székérrel, két jó lóval jött haza. Megtálalkozott Medve Sándor vele, s kérdezte:

Néni, maga hová való, s hova menyen?

S mondta:

– Felsőloki, s menyek haza.

Azt mondja:

– Galaci Jóskát üsmeri-e?

– Igen én, lelkem – azt mondja-

– Hát mit csinál?

Azt mondja:

– Hát bézárták.

Akkor ő mondta, hogy:

– Ejsze megérdemlette.

– Ő nem es érdemlette – mondta az öregasszon –, ügyes ember vót, de ártatlanul bézárták szegént.

Az öregasszony így beszélt. Azt mondja Medve Sándor:

– Ha maga így beszél, adok egy cédulát magának, hogy maga azt adja át a családjának. Átal adja-e?

– Átal én, lelkem.

Oda es adta, s az öregasszon a családomnak átaladta.

Nohát én mindaddig, amíg megszabadultam, hát addig nem tudtam, hogy azt a cédulát kapták-e, nem kapták-e? Aztán mikor megszabadultam, akkor mentem le Középkokra piacra, s ott egyik es jött, a s a másik es szokás szerint.

– No, hát megszabadultál? Hazajöhettél?

S láttam egy székel ember az út széjin meneget s odafigyel. De én nem ismertem.

Ő ezt észrevette, figyelembe vette, hogy nekem mindenki szól, hogy hazajöttem. Hát tovább menek, s egyedül menek az úton, s akkor odalépik. Bémutakozik, hogy ő kicsoda. Én es. Akkor mondja, hogy ekkor és ekkor, azt mondja, maga ledobott egy cédulát a vonatról Szentdomokoson, s én kaptam meg, azt mondja, s a családjának elküldtem haza.

S na akkor aztán barátok lettünk, s bémentünk s megittunk valamit.

S aztán nagy barátok lettünk, s a mai napig sokat járunk egyik a másnál.

Galaci József, Gyimesvölgye, Komját pataka

SOK MINDENT SZERETTEM VÓNA LÁTNI

Mikor Rákosi átvette a hatalmat Magyarországon, egy küldöttség ment tőlünk Moszkvába és az a küldöttség Sztálinnal is találkozott. Visszatérve (én csak újságból olvastam, amit olvastam) aki ott vót, mindegyik áradozott a nagy Sztálinról, meg a dicsőséges Szovjetunióról, úgy beszéltek, mint a papok a menyországról. Az egy Veres Péter vót, aki azt mondta:

– Sok mindent szerettem volna látni, de gyorsan robogott a vonat és nem láttam semmit.

Szűcs József, Mohács

AZ ÁVÓSOK ELVITTÉK ŐKET

A ferences barátok állandóan kint éltek a nép között, egyébként kolduló barátoknak is nevezték őket. Osztottak a nép sanyarú sorsában, ahol tudtak, mindig segítettek minden gondjukban-bajukban. Ha betegek vótak, ápolták őket, ha valaki megbetegedett, elhívták őket. Hát imádkoztak értük, ez vót az első. Aztán mindön kolostorba akadt egy-egy, talán kettő is, aki gyógyítani is tudott, már az akkori kor fölfogása szerint, és hát gyógyították a betegeket. Még a mi korunkban is, emlékszőm gyөрőkkoromba vót egy olyan szerzetes, mint a mai csontrakónak nevezött csontkovácsok. Ha kificamodott, vagy megrándult valakinek a keze, lába, akkor helyretette. Hát ezek a ferences barátok ilyen életmódot folytattak, ezért nevezték őket barátoknak.

Hát vót köztük olyan, akit kisgyerők korában vittek oda a rendbe. Árva gyerők vót, hát befogadták a rendbe. A szűlei elhaltak abban az időbe, valami járvány elvitte a szűlőket, akkor a falu nem tudott mit kezdeni vele, akkor elvitték a barátokhoz, ha befogadnák a rendbe. Aztán lett belőle barát.

Itt Mohácson a barátok kolostorához vezető utca nem is a nevén vót ismeretes a nép előtt, hanem csak Barát utcának nevezték. A ferences templomot és kolostort a nép mindig csak Barátok templomának mondta. Ezt a nevet itt nálunk senki nem kapta a néptől. Ők szószoros értelemben a nép barátai vótak.

Hát aztán a sors (vagy a gondviselés) kikezdte őket is. 1950. júniusában, mikor Rákosi uralma dühöngött itt nálunk, akkor éjszaka betörték hozzájuk az ávósok, és úgy, ahogy vótak, elvitték őket, és táborba zárták őket.

Beszélgettem egyikkel-másikkal, mikor már elengedték őket, hát mindenáron azt akarták belőlük kihúzni, hogy összeeskűvők és kémek vannak közöttük.

Szűcs József, Mohács

AKASSZUK FEL A BOGNÁRT!

1.

Az egyik parasztemberhez bémennek a téesszervezők és bíztatják az embert, hogy lépjen bé a téesszbe, ha úgy akarja, hogy jobb módban éljen és bőségben, mert a szövetkezetben igen jó az élet. Erre a parasztember kimegy, bévisz egy kancsó bort és tölt a pohárba magának és megissza.

Kérdi:

– Ugye jó borom van?

– Hát honnan tudjuk, hogy milyen bora van, hát mi nem kóstoltuk.

Erre azt mondja a gazda:

– Hát akkor honnan tudják, hogy a téesszbe olyan jó sorsa van, ha nem kóstolták azt?

2.

Rákosi vezet egy kecskét az úton s találkozik egy parasztemberrel. S kérdezi a parasztember:

– Hová viszed azt a disznót?

Azt mondja Rákosi:

– Nem disznó az, hanem kecske.

Azt mondja a parasztember:

– Hallgass, nem veled beszélek.

3.

Az egyik termelőszövetkezetben megbízták a kovácsot, hogy menjen fel Pest-re és vásároljon egy traktort. A kovács fel es ment s a pénznek a nyakára lépett, s ment haza üres kézzel s üres zsebvel. Esszehívták a taggyűlést, s ő a tagságnak jelentette, hogy a pénzt elköltötte, nem tudta megvásárolni a traktort. Erre felzúdul a tagság, s azt kiabálják, hogy:

– Fel kell akasztani! Fel kell akasztani!

Az egyik tag akkor felszólalt, azt mondta:

– Tagtársak, elvtársak, ne akasszuk fel a kovácsot, mert kovácsunk csak egy van, s ne maradjunk kovács nélkül. Akasszuk fel inkább a bognárt, mert bognárból kettő es van. Akasszuk fel a bognárt!

Gáspár Antal, Istensegítség

EGYÜTT DOBBANT MILLIÓ SZÍV

1.

1991-ben idősebb vasutasokkal utaztam együtt Debrecenbe, beszélgettünk, szó szót követett, és akkor megkérdeztem tőlük, hogy 1956-ban mikor kezdtek átjönni a tankok a magyar-szovjet határon? Azt mondták, hogy: nem 23-ról 24-re virradó éjjel jöttek át, hanem már előbb, 20-ról 21-re virradó éjjel. A határon özönlöttek át százával, amelyek aztán 23-án körülvették Budapestet.

2.

Az uram édesapja vasúti tiszt volt és Nyíregyházán volt állomásfőnök ebben az időben. Amikor már utazni lehetett, akkor feljött megnézni bennünket, érdekelte, hogy hogy éltük át mindezt és ő mondta:

– Október 23-a előtt (még egyszer ismétlem, október 23-a előtt) egy héttel Záhony felől jöttek szovjet katonákkal és tankokkal megrakott vasúti kocsik. Úgy éreztem, hogy leeselek a lábamról, mert ezeket fogadnom kellett, mivel nemzetközi vonatok.

Egy héttel 23-a előtt. Én ezt megmagyarázni nem tudom, csak ez tény.

Bende Istvánné, Budapest

3.

Mikor tudomást szereztünk arról, hogy diáktüntetés lesz a Bem téren, elhátároztuk, hogy nekünk is ott kell lennünk. Azt hiszem egy óra körül mondta be a rádió, hogy Piros belügyminiszter végül is engedélyezte a tüntetést. Körülbelül egy óra tájban indultunk el Mátyásföldről, az Ikarusz gyárból. A Petőfi térre értünk, ott éppen csak az elvonuló csapat végét kaptuk el. Csatlakoztunk a menet végéhez és az Apáczai Csere János utcán, majd az Akadémia utcán keresztül megindultunk a Kossuth tér felé. Persze a tömeg akkor is jeliszavakat skandált. A Kossuth-nótát énekeltük és amerre elmentünk, az ablakok mindenütt nyitva voltak. Kint voltak a nemzeti színű zászlók, a tömeg (mondhatni) lógott az ablakokban, az erkélyek tele voltak és mámorítóan jó érzés volt több, mint tíz évi bolsevista uralom után először szabad akaratunkból és saját szándékaink szerint szabadon fölvonulni.

Délután 4 óra lehetett, mire megérkeztünk a Kossuth térre. Persze el kellett vonulni az Akadémiai utcai MDP székház előtt, ahol óriási skandálás, hogy:

Akármilyen kedves vendég,

Tíz év abból untig elég!

Négy óra lehetett, mi körülbelül olyan ötven méterre a Parlament épületől tudtunk eloszolni, mert a Kossuth tér többi része már tele volt. Akkor még nem tudtuk, hogy később az egész tér be lesz hangosítva és éppen úgy hallanánk, ha a Földművelésügyi Minisztérium előtt állnánk, mint a Parlament lépcsőjén.

Időközben jöttek a teherautók transzparenssekkel Csepelről, a Váci úti üzemekből. A kommunistáknak titulált városrészek azonnal letették a vok-sot a diákság mellett. Talán egy fél órát lehettünk ott, amikor, az akkor még meglévő Kossuth hídon föltűnt a Bem térről átvonuló egyetemista menet, magyar és lengyel zászlókkal és a menet elején egy magyar és egy lengyel címer volt, óriási méretű, olyan két méter magas, ezt hozták az egyetemisták. Közben beérkezett egy honvéd híradós alakulat, amely a hangosítást főszerelte. A tömeg (akkor már lehettünk százezren) fennhangon követelte Nagy Imrét.

Közben a Parlament erkélyén (ekkor már besötétedett, lehetett olyan öt-hat óra körül) szónoklatok hangzottak el. A legnagyobb sikere Sinkovics Imrének volt, amikor elszavalta a Szózatot. Erre föl a tömeg is elénekelte a Szózatot többször is, majd a Himnuszt és követeltük Nagy Imrét, skandáltuk a jelszavakat. Hat vagy fél hét körül lehetett az idő, többek közt azt is követeltük, hogy a Parlament kupoláján oltsák el a vörös csillagot. A csillag égve maradt, de leoltották helyette a téren a közvilágítást, feltehetően azért, mert akkor már több külföldi tévé stáb is volt ott, akik ugye furgonok tetején felállított tévé kamerákkal gépkocsiból filmezték az eseményeket. Feltehetően azért oltották el a lámpákat, hogy ezeknek se legyen fényük. Persze, hoztak ők magukkal reflektorokat. A híradósok aztán előzékenyen bekötötték a vezetékre.

Persze erre óriási felháborodás támadt és megszületett a háború utáni első fáklyás gyűlés. Az emberek mindenféle papírt, jegyzeteket, könyveket előszedtek a magukkal hozott aktatáskákból, összecsavarták és meggyújtották. Pillanatok alatt fáklyafénybe borult a Kossuth tér. De aztán az lett ennek a következménye, hogy az égő papírfecnik ellen meg kellett védenünk a nők haját. Én is egy fiatal lánynak a fejére tettem az aktatáskámat, odaadtam neki, hogy fogja, nehogy meggyulladjon a haja. Tíz-tizenöt perc sötétség után újra fölgyulladtak a villanyok.

Nem tudom, hogy ez előtt, vagy ezután, nem emlékszem a sorrendre, megjött Nagy Imre. Óriási éljenzés, tapsvihar. Sajnos elkövette azt a hibát, hogy úgy kezdte, hogy „Kedves elvtársak!” Erre, akkor már körülbelül kétszázezer fő volt, talán több is, egyértelműen fölcsett a skandált jelmondat, hogy: „Nincs elvtárs! Nincs elvtárs!” Ez a kiabálás, ez a ritmikus tömeg-

moraj beléfojtotta a szót, és azt hiszem, „Honfitársaim, magyarok, testvéreim”-re váltott át. Hát erre óriási tetszésmoraj tört föl. Akkor megtartotta eléggé lapos és semleges beszédét, amelyben főként nyugalomra szólította föl a tömeget, és arra, hogy bízzunk a vezetésben, mert a vezetés meg fog oldani mindent (az akkor tizenegy, később több mint negyven évre terjedő recept szerint.)

Nagy Imre aztán elvonult. Megint többszöri éneklés, a Szózat, a Himnusz, Kossuth-nóták. A tömeg ott állt tanácstalanul és nem tudtuk, hogy mi lesz.

Karmazsin László, Budapest

4.

1956 októberében hallottuk, hogy az orosz tankok körülvették Varsót és Varsó ellen akarnak indulni. Az egész 56 nagy forrongás volt, hiszen májusban Poznámban a munkások fölkeltek, akiket levertek, a vezetőiket halálra ítélték és akkor hirtelen pártfőnök-változás jött, Gomulka lett az új párttitkár és ő ezeket a halálos ítéleteket visszavonta.

Akkor elhatároztuk, hogy tünterünk október 23-án. Délután 3 órakor indultunk el, a műszakiak a Műszaki Egyetemtől, az ELTE, a Bölcsész, a TTK és a Jogi Kar pedig a Március 15-e tértől, a Petőfi szobortól és a Bem szobornál találkozunk, hiszen Bem apó is lengyel volt. A tüntetést Piros László belügyminiszter hol engedte, hol betiltotta. 3 órakor a Március 15-e tér tele volt emberekkel, zömmel egyetemistákkal. Oda csődültek az emberek, szinte mindenki, aki a környéken látott és hallott. 3 óra 2 perckor Sinkovics Imrét vállon emelgetve vitték a Petőfi szoborhoz, ahol elszavalta a Nemzeti dalt. A refrénre könny szökött az emberek szemébe, a második versszaknál már kórusban mondták, s a harmadiknál esküre emelkedett az ott lévő több tízezer embernek a keze. Akkor valami ott volt a levegőben, valami olyan, amilyent talán 48 március 15-én érezhettek az emberek.

Elindultunk. Kijöttünk a Pesti Barnabás utcán, aztán az egyetem közön, a Piarista közön, Kígyó utcán, föl a Kossuth Lajos utcába; ott már tömött tízes sorokban hömpölygött az úton az emberáradat. Teljesen leállt a forgalom. Az emberek a járdán álltak, néztek és elindultak felénk és beálltak a sorba. Közben jöttek a legkülönbözőbb jelszavak, amelyeket kiabáltunk. Három jelszóra emlékszem, mind a hármat én csináltam. Az egyik, az akkori Sztálin útnál jutott eszembe (a Sztálin út a mai Andrássy út), a Gorkij fasor végén állt a Sztálin szobor. Ott kurjantottam el magam, hogy:

Minden ország katonája,

Menjen saját hazájába!

De aztán volt olyan, hogy „Ruszkik haza”, volt olyan, hogy „Aki magyar, velünk tart!”. Mentünk, a Nyugatinál már a járdán is hömpölygött a nép, a

Margit-híd ritmikusan táncolt alattunk. Elérkeztünk a Bem szoborhoz, ott már legalább félmillió ember volt, hatalmas tömeg. Ott Bessenyei szavalta el a Szózatot.

Amikor a Bem laktanyához érkeztünk, egy kis katona, egy ilyen gimnasztyorkás katona igazgatta a magyar zászlót, azzal a ronda rákosista címerrel. Valaki elkiáltotta magát:

– Vágjátok ki azt a címet! Magyar címet a magyar zászlóra!

S mondja az egyik évfolyamtársam (én vak vagyok, 45-ben vakultam meg) mondja az egyik évfolyamtársam, Laborc Kutka, hogy a magyar katona gimnasztyorkában van. Akkor elkezdtem kiabálni, akkor már elég rekedtes volt a hangom, hogy:

Magyar honvéd, magyar ruha,
Pokolba a gimnasztyorka!

Aztán jött futótűzként a hír, hogy menjünk a Parlamenthez, mert oda várják Nagy Imrét. Indultunk vissza, a Bem szobrot olyan 6 tájban elhagytuk. Visszaérünk a Parlamenthez, várjuk Nagy Imrét. Nagy Imre nem jön. Közben az emberek föllekesedtek, hogy „Le a vörös csillagot!” Hatalmas vörös csillag volt a Parlamenten akkor is. Ott helyben másztak föl emberek és le-törték a vörös csillagot. Mire Nagy Imre jött, addigra már a vörös csillag nélküli magyar parlament erkélyéről szólalt meg:

– Elvtársak!

Óriási pfujjózás. Utána:

– Budapest népe!

Erre „Éljen Nagy Imre!”. Közben a téren terjedt a hír ugyancsak:

– Gyertek a Rádióhoz, mert az egyetemistáknak a 16 pontját nem akarják beolvasni.

Elmentünk a Rádióhoz. Ott a tömeg kint a Bródy Sándor utcában, Múzeum kertben zsúfolásig volt. Követelték, hogy olvassák fel az egyetemisták 16 pontját. Az ávosok (ilyen kék ávosok) őrködtek a rádiónál. Normális őrség volt, biztos, hogy meg volt erősítve addigra, de azok bentről a Bródy Sándor utcai kapunál élesre töltött fegyverrel álltak. Először könnygáz bombát dobtak ki, nem használt, akkor már könnygáz bombával nem lehetett az embereket elzavarni. Olyan 8-9 között történt ez, hogy bentől valaki kilőtt.

A Rádiónál csepeli, soroksári, angyalföldi, kőbányai munkások voltak zömmel. Egyetemisták nagyon kevesen voltunk. Azok elkezdtek káromkodni és sírtak, mert a kilőtt golyó egy tizenkét éves gyereket talált el. Rögtön próbáltak szerezni hordágyat, a gyereket vitték, sajnos belehalt a lövésbe. Mire a Szabad Nép székházhoz értek, már halottat vittek, és ezek a melósok azt mondták: „Ha ti így, akkor mi úgy”. S a FÉG-ből, a Csepel Művek 1-es kapujából, valamint a Lámpagyárból jöttek a fegyverek. 10-re már lőttek innen is.

Katona Ferenc, Budapest

5.

Amikor odaértünk a Sztálin szoborhoz, akkor már húzták a kötelet, de kötéllal nem ment, mert olyan erősen meg volt alapozva, hogy nem tudtuk megmozdítani kötéllal. A kötelet húztuk, aki csak bírta, mindegyik húzta, ezer ember húzta, ilyen vastag kötélt volt. Ugye avval nem sikerült, akkor vágót hoztak, ilyen forrasztót és avval vágták. Akkor kiabáltuk, hogy „Vegyük le! Döntsük le! Vigyék Oroszországba! Ruszkik haza! Menjetek haza! Itt semmi keresni valótok nincs!”

Cserven Irén, Budapest

6.

1956. október 23-án este, a munkanap végeztével, mikor a 76-os troliról leszálltam a Keletinél, a kezembe nyomták a tizenhat pontot. Elolvastam, irány a Hősök tere, mentem azzal a tömeggel, amelyik már ment. A Hősök terén telibe találtam a szobor-döntést. Együtt lélegzett az egész nép, együtt dobant millió szív, mindegy volt, hogy vasgyári munkás vagy egyetemista, mind ugyanazt gondolta. Előre tolakodtam és láttam, hogy lánghegesztővel vágták alul és a köteleket ráfeszítve húzatták és egyszer csak nagy puffanással ledőlt.

Elek Mihály, Budapest

7.

Mikor az Asztóriához értem, tele volt az útkereszteződés emberekkel és körülbelül a Magyar utca magasságában lehettem, mikor egyszer csak a tömeg meglódult a Duna felé, a Kossuth Lajos utcában és ugyanakkor hatalmas motorzúgás és láncaltp-csattogás hallatszott balról a Filmmúzeum irányából. Akkor én keresztül törtem magam a sarok felé a tömegen, le egészen a Múzeum körútig, s elindultam arra, amerről az a hang jött, és akkor láttam meg a tankokat, mikor harminc-negyven méterre lehettem az Asztória saroktól, de a Madách tér felé eső saroktól. A tömeg félrehúzódott a zajtól, valaki felüvöltött, hogy:

– Hát ezek magyarok!

S akkor láttuk meg, hogy a parancsnoki kocsin, és még több kocsin is ki volt tűzve a magyar zászló. Persze erre a tömeg elkezdett rohanni a tankok felé. A tankok negyven-ötven kilométeres sebességgel jöttek, szemben a fegyvertelen tömeg, elkezdtek fékezni, ami borzalmas látvány volt. Akkor még a Bajcsy-Zsilinszky útnak azon a részén kockakő volt a burkolat. A kockaköven ezek a hatalmas acélmonstrumok a hirtelen fékezéstől jobbra-balra csúszkáltak és a lefékezett láncaltalpak alól pattogtak a szikrák. Végül megálltak, a tömeg azonnal ellepte a harckocsikat, óriási ünneplésben részesítette őket, s számomra egyik legmeghatóbb jelenet az volt, mikor a parancsnoki kocsin toronyán állt egy fiatal százados, jellegzetes hurkás harckocsizó sisak-

ban, és ellepték a poros, koszos kocsiját a civilek, többek között egy Váci utcai eleganciával öltözött fiatal nőt láttam fölmászni a tankra tűsarkú cipőben. A századosnak olyan jó magyar parasztarca volt, amelyet teljesen ellepett a por és azon ujjnyi széles barázdát vágott a könny. Nekem már nem jutott hely a tankon. A parancsnoki kocsin, amelyik egy ilyen GAZ 67-es orosz dzsip volt, a jobboldali sárhányójára ültem és akkor megindult a tömeg is, a harckocsi oszlop is a Stúdió felé. Mikor odaértünk, persze végig óriási éljenzés, a tömeg sorfala között araszoltunk előre. Akkorra már, mire odaértek a harckocsik a Sándor utca elé, ahol egy pillanatra megálltak és akkor kezdték széttolni az időközben villamosokból felépített barikádokat, amit golyófogónak tettek oda.

A parancsnoki kocsi kint maradt, a harckocsik viszont bementek a Bródy Sándor utcába, amelyet – addigra már – a tömeg kiürített. Még égtek az ávós autók ott a sarkon és a harckocsik nyomában és között tódult be a tömeg. Egészen megrázó kép volt, amikor a harckocsik sziluettje kirajzolódott a lángoló kocsik fényében és rajtuk a kiabáló civilek. Akkor láttam meg az első fegyvert a civil lakosság kezében. (Ami nem volt egyéb, mint ásó és csákány.) Egyébként minden második harckocsi továbbment és a Múzeum utcán fordult be. Hátról is, előlről is körbefogták a Stúdiót.

Közben persze ismét megújult a lövöldözés. Állítólag azzal kezdődött még odaérkezésünk előtt, hogy a kelenföldi híradós zászlóalj, amely bejött, mint első magyar katonai egység, megállt szintén a Múzeum körúton, a Múzeum előtt és a zászlóalj parancsnoka, egy alezredes a parancsnoki kocsi tetéről biztosította a népet arról, hogy a magyar hadsereg a forradalom oldalán áll, és ezek után – mondom, ezt csak hallottam, nem láttam, nem voltam ott – egy ávós valahonnan, a Múzeumkert felől lelőtte az alezredest. Akkor robbant ki állítólag az a zavargás, amelyiknek a végén fölborították az ávós kocsikat. A lényeg az, hogy ott tébláboltunk, fegyverünk nem volt, és az Eszterházy utcában voltam, amelynek a sarkán, a Sándor utca felőli és a Polák Mihály tér felőli sarkán állt egy magyar harckocsi járó motorral, arról egy cső a Stúdióra irányítva. Mint később kiderült, a parancsnoki harckocsi fölment a Bródy Sándor utcai kapuig, ott sarkon fordult és bedöntötte a kaput és ott a bedöntött kapuban megállt, lövegcsővel befelé. Ezzel tulajdonképpen lezárta a kaput, bár a harckocsik nem lőttek, nem avatkoztak be a harcba.

Karmazsin László, Budapest

8.

Reggel fél 6-kor keltünk, mert az uram hét órára bent szokott lenni a kórházban. Már fél hat előtt lövést hallottam. Mivel apám vadászember volt, tudtam, hogy ez lövés volt. Akkor gyorsan odaszaladtam az ablakhoz és a szinagóga árkádja alatt egy idős embert láttam puskával a kezében. Utána több

lövés dördült, ugyanakkor csöngetnek az ajtón nálunk. Egy feldúlt arcú nő volt. Azt mondja:

– Azt mondták, hogy sebesz lakik itt – azt mondja –, az órást a Rákóczi úton több lövés érte. Kérem jöjjön.

Az uram akkor a pizsamára felkapta a ballonját, vette a táskáját és lement. Utána már egy kis kaliberű ágyút vontattak a Madách térre, és akkor már valószínű harc fejlődött ki. Én kétségbeesve valószínű kilógtam az ablakon és akkor láttam, hogy az uram kúszva jön a fal mentén. Fölrkezett, ledobta a ballont és azt mondja:

– Sajnos – azt mondja – későn értem, fejlövés érte, nem lehetett segíteni.

Éppen, hogy rendbe hozta magát, amikor újra csöngettek. Kinyitottam az ajtót és lányok hozták az első sebesültet. Nem beszélünk semmit sem. Nekünk akkor már be volt rendezve egy szoba rendelőnek, az egyetlen az országban, karitatív rendelés a kitelepítésből, internálásból hazajöttek részére, akiknek sem orvosuk, sem gyógyszerük nem volt. Berendezett rendelőnk volt. Behozták a sebesültet, feltettük a vizsgáló asztalra, és én ezután megállás nélkül asszisztáltam, vért mostam egészen estig.

Megrendítő volt az utolsó sebesültünk, egy fiatal húsz éves fiú, aki tüdőlövést kapott. Tudnivaló az, hogy a tüdőlövésnél azonnali műtetre van szükség. De ugye ilyen mértékű kötszerünk nem volt, erre nem számítottunk. Az utolsónál éppen hogy tamponálni tudtunk. És nyomtam a tampont, hogy levegő ne érje és beszéltem a fiúhoz, hogy ébren tartsam. Az uram megpróbált telefonálni és csodálatos módon a telefon még működött és elérte a klinikát, ahonnan nemsokára megérkezett egy orvos két ápolóval.

Bende Istvánné, Budapest

9.

Jött egy teherautó és a srácok kiabáltak:

– Gyere fegyverért!

– Jó, menjünk.

Föl a teherautóra. Kivitt a Soroksári útra a Fegyver és Gázkészülékek gyárába. A portás már nem nézte, hogy kihez megyünk. Ott ilyen dióverőkhöz jutottunk. Jöttünk vissza a városba, de mire beértünk, a Boráros téren már tankok fogadtak bennünket. A tankokat ott még el tudtuk kerülni és ráfordultunk a Körútra. A Baross utcánál már tankok mentek keresztbe, az Üllői úton is tankok mentek. Le kellett szállnunk az autóról és bemenekültünk a Kilián laktanyába. Elég vastag falu épület, ide lőhettek, a fene egyen meg benneteket! Ott töltöttük az éjszakát.

Fönn a harmadik emeleten rengetegen voltunk. A rádió bömbölte, hogy statárium van, akinek fegyver van a kezében, azonnal tegye le, mert ellenkező esetben helyszínen agyonlövik. Akkor azt mondtuk, hogy:

– Nem tesszük le a fegyvert, hanem megszervezzük itt saját ellátásunkat.

Éjjel, mivel kijárási tilalom volt, a Nagyvárad tér felől az Alfa mozi ahol van, több tank lőtte az Üllői utat, a Kilián oldalát. Át akartam menni a Corvinba, mert láttam, hogy ott is tele van az épület emberekkel. Golyózáporban kellett végigmennem. Akkor még megvolt az Üllői út közepén a kis bokor sor. Megtanultam a katonaságnál a fekvő kúszást, a fejemet a Nagyvárad tér felé fordítottam, tudtam, hogy olyan vékony vagyok, hogy azt a kis pontot, ami vagyok, nehezen tudják eltalálni. Állandóan lőttek, mert látták, hogy ott mozgok. Eljutottam a bokrokig. Akkor ott a bokorba behúzódtam, kis szünetet tartottam. Lőttek a fejem fölött. „Akkor is átmegyek a másik oldalra.” Át is tudtam így hengergőzve, gurulva jutni. Bementem a Corvinba, kerestem a parancsnokot. A mozi erkélyén találtam meg. Ott is tele volt srácokkal az épület. S mondtam:

– Apa, mi odaát vagyunk a Kiliánba. Hogy szereztek élelmet?

– Ne izgasd magad, a Tompa utcai iskolába menjete el, a parasztnak hoztak ennivalót.

Elmentünk a Tompa utcai iskolába. Ott kaptam egy negyed oldal szalonát, amit a hónom alá vágtam és mentünk vissza a Kiliánba. Visszefelé menet már át tudtam kelni, mert megszűnt a lövöldözés. Visszamentünk. A Corvin kijáratánál, ahol a taxiállomás van, ott volt egy Közért. Annak a kirakata már be volt törve. A kirakaton keresztül bementünk. A polcon még találtunk kenyeret. Irtunk egy cédulát, hogy: A Kossuth csoporthoz elvittünk három veknit, ne haragudjatok. Így szereztünk kenyeret.

Elek Mihály, Budapest

10.

Debrecenből felkerült, a debreceni egyemről Kovács Ferenc, akit nem tartottak arra méltónak, hogy az egyetemi diákságot oktassa, és a pesti bábaképző igazgatójává nevezték ki. Az akkor végzett biológus fiúk azt mondta:

– Édesanya, lemegyek apa elé.

– Ne menj kisfiam.

Ő lement. Az apja már jött és a fia akkor lépett ki a kapun, amikor egy szovjet tank befordult és szétlőtte a fia fejét. Sikertelen neki az agyvelejét összeszedni a járdán.

Bende Istvánné, Budapest

11.

1956. október 24-én este feljött hozzánk az öcsém, aki húsz éves volt, a MÁV kórházból szabadult, mert szívűtétje volt. Nem közlekedtek a vonatok Hatvan felé. A Keleti pályaudvar várótermében volt és az ott várakozó fiatalokkal együtt lementek az utcára és a Baross tér 19. szám alatti raktár-

helyiségben megalakították vagy tizen azt a csoportot, ami később a nemzetőrség parancsnokságává alakult. Fegyvert nem volt nehéz szerezni a Láng gépgyárból, meg különböző helyekről, egy-egy karabéllyal járőr-szolgálatot teljesítettek. Ennek a csoportnak az első nap után alig volt ötven-hatvan fős létszáma. Később azonban ez a létszám már a sokszorosára növekedett. A legtöbben fiatalok voltak. Az utca hangulatát a várakozás jellemezte, de hiányzott a közbiztonság. Elég volt a gyanúsításhoz egy sárga cipő, hogy valakit kinevezzenek ávósnak. Sok börtönből kiengedett fogoly volt, ezek hozzánk csatlakoztak. A Baross téri csoportnak vegyes volt az összetétele. Volt egyetemista, ipari tanuló és munkásember éppenúgy, mint börtönből szökött, vagy kiengedett rab.

Az öcsém húsz éves volt. Voltak nála fiatalabbak és idősebbek is. Akkor amikor még ilyen alakulóban volt a nemzetőrség, akkor még az öcsém volt a parancsnok. Mikor feljött hozzánk, én alig néhány száz méterre laktam a Baross tértől a Péterffy Sándor utcában, a kórházzal szemben, akkor meg tudtam nézni, hogy hogy működnek. Elsősorban óvatosságból és félelelmből csatlakoztam az öcsémhez, mert nem tartottam alkalmasnak arra, hogy ilyen fiatal fejjel és ilyen vehemenciával ilyen nehéz kérdésekben döntsön. Ezért csatlakoztam a csoporthoz, fék akartam lenni mellette. Láttam, hogy a nemzetőrségben komoly feladatai vannak, járőr-szolgálatban, őrségben, különböző feljelentések kivizsgálásában. Idősebb voltam, átgondoltabb és mérsékeltőbb, mint ő, így kerültem a Baross téri felkelő csoporthoz. De nekem munkahelyem is volt, a Benczur utcában dolgoztam az országos szakszervezetnél, mint a társadalombiztosítási ügyek revizora. A munkám mellett szem előtt akartam tartani az öcsémet. Azt gondoltam, hogy az én közbelépésem a szélsőséges kilengéseket mérsékelni fogja. Akit oda behoztak, megvizsgáltam, hogy van-e alapja annak, amivel vádolták. A felfogásom az volt, hogy majd egy független bíróságnak kell döntenie minden esetben.

Az öcsém később megrémült attól a feladattól, ami a nemzetőrségre hárult. Egyre többször fordultam meg a parancsnokságon. Olyan ügyekbe kapcsolódtam be, amelyekkel az igazságosabb elintézését segítettam. Találkoztam volt pártemberekkel, volt katonatisztekkel, de volt szélsőséges emberekkel is, akik a VII. kerületben párthelyiséget akartak. Ezekben a kérdésekben egyedül döntöttem, de úgy, hogy senkinek nem adtam helyet a pártalapításhoz. Azt mondtam, hogy először teremtsük meg az ország függetlenségét, ebben vegyen részt mindenki és utána lehet majd pártokat szervezni. Ha majd túl leszünk a függetlenség elnyerésén, akkor már ráérünk arra, hogy a pártoknak helyiséget adjunk. Addig csak olyan szervezeteknek adunk helyiséget, akik harcolnak a forradalom győzelméért. Jöttek a keresztény demokraták, kiszegadák, a keresztény néppárt nevű szervezet, de mindegyiknek azt ajánlottam föl, hogy kapnak fegyvert és igazolványt. Így maradtak a csoportban csak a

fiatalok. Akik pártalapítás szándékával kerestek föl bennünket, azok elmaradtak tőlünk. Mi csak a rend és a közbiztonság ügyeivel foglalkoztunk és nem is akartunk mással foglalkozni.

25-e után, amikor a parlamenti vérengzés folyt, több katonatiszt is csatlakozott hozzánk. Egy váci tüzérfőhadnagy vállalta, hogy segítségünkre lesz a különböző pontokon felállítandó páncélelhárító ütegek felállításában. Én ezt elfogadtam, de elfogadta Nikelszburg László és az öcsém is. Hármunk döntése alapján vállaltam azt, hogy a főhadnaggal együtt kijelöljük a Fiumei úton és a Thököly út irányába a páncéltörőket. Három páncéltörőt állítottunk föl, de a legerőteljesebb tűzzel a Fiumei út irányában.

A Fiumei út irányában fölállított páncéltörő személyzete mind tizenhat-tizenennyolc éves fiatal gyerek volt. Bányászok voltak. Ezek a fiatalok olyan lelkesen és elszántan vettek részt a harcokban, hogy őket nem lehetett erről lebeszélni. Sajnos, ezt nem láttam előre, mind meghaltak. Akkor győződtem meg, mikor november 5-én szedték össze a halottakat egy kis kocsival és ott voltak azok is, akiket én állítottam a lövegek mellé. Én magam temettem el őket a Rózsák téri kertbe. Később 26-án és azután a hozzátartozók vitték el a végleges helyükre, de legtöbbször a Kerepesi temető sarkában – mindjárt balra – temették el. Sajnos azok voltak, akiket én állítottam ki. Sajnálom, hogy őket józan ésszel nem lehetett lebeszélni. Ők őszintén vállalták, hogy fegyveresen szállnak szembe a szovjet páncélosokkal. Egy T 34-est lőttek ki a Keleti pályaudvar éttermének oldalánál. Ez volt az egyetlen, amit kilőttek a Baross tériek.

A Thököly út és a Dorottya út kereszteződésénél volt Német József, Barabás Tibor és Magori Mária is. Német Jóska a Százház utcában lakott, Ravasz Tibor szintén ott lakott. Onnan tartóztatták le őket. A Budapesti Faipari Vállalatnál dolgoztak, mint segédmunkások, onnan vitték el őket és 1958. októberében ki is végezték mind a kettőjüket. Magori Máriát szintén.

Ennek a csoportnak egy részét azzal is megvádolták, hogy részt vettek a Köztársaság téri eseményekben. Nem igaz, ők ott nem voltak. De mindenkit, akit súlyosan akartak elítélni, összefüggésbe hozták a Köztársaság téri eseményekkel. Rám nézve is a legsúlyosabb vád az volt, hogy megszerveztem és irányítottam a Pártház támadását.

1960. április 9-én éjjel tartóztattak le bennünket. Nyolcadmagammal voltam. Három Józsefet, Nikelszburg Lászlót, Kovács Lajost már kivégezték. A miénk volt az utolsó 56-os per.

A társaim nevét jóformán papírról ismertem csak, mert személyes kapcsolat nem volt egyikkel sem. Egyet tudtam, hogy egyik sem mozgott abban a régióban, amelynek én a vezetője voltam. Egyszerű katonák voltak. Mocsai József a Rottenbiller utcában volt fodrász, Herceg Benjámin (aki már szintén meghalt) építészmérnök volt. Egyik társam sem tudott róla, hogy ő

olyan cselekményben vett volna részt, amilyennel vádolták. A későbbiek során azt tették vád-anyagunkhoz, hogy mi elfogott kommunistákat megkínoztunk és kivégeztünk a Baross tér 19 pincéjében. A nemzetőrség, akik bejöttek az őrségből és váltottak, a fegyvercserét a pincében hajtották végre. Biztonsági okból mentek le a pincébe, ott cserélték ki a lőszert. Az volt a fő vád, hogy oda levittek embereket és megkínozták és kivégezték őket. De az eljárás során senki egy tanut sem tudott mutatni, aki megtalálta volna a hullákat. Mégis az volt a vád, hogy oda levítették az embereket és kivégezték őket. A Köztársaság téri vád mellett ez volt a legfőbb vád, hogy igaz hazafiakat és szovjet katonákat levittek a pincébe és kivégeztek.

Egész idő alatt úgy volt az eljárás, hogy Pásztor Géza és társai és senki nem ismert engem, és én sem ismertem őket. A vizsgálat során engem nem kínoztak, és a társaimat sem, hacsak a pszichés hatás nem tekinthető annak, mert volt úgy, hogy egész éjszaka reflektoros fény mellett kellett vallomást tenni. Napközben pihentem, egyszemélyes zárkában voltam, viszont éjszaka mindig kihallgatás volt, de legtöbbször úgy, hogy voltak hatan, nyolcan, tizen a szobában és jöttek-mentek, a hátam mögött sétáltak és volt bennem egy olyan félelem, hogy nem tudtam, hogy mi fog következni. A vizsgálat során megmondták, hogy akármit mondok, ki fognak végezni mindnyájunkat. Ez még jóval a bírói tárgyalás előtt volt. Akkor már eldöntötték, hogy kinek kell meghalni ártatlanul. Ezt Korom Mihály mondta és igaza volt, mert a bíróság a politikai rendőrség forгатókönyve alapján mért meg bennünket, hogy bűnösök vagyunk-e? Kivégezték három társamat, a többi életfogytiglani börtönt kapott. A tíz év után már csak én élek. Mocsári József, mikor én kiszabultam, meghalt a börtönben.

1970. áprilisában szabadultam. Több, mint három és fél évet magánzárkában voltam. 3710 napot ültem.

Pásztor Géza, Budapest

12.

A srácok 24-ről 25-ére virradó éjjel megszervezték a benzinellátást. A lakásokban jártunk, ürítettük ki az üvegeket, hogy legyen üvegünk. A harmadik emeletnek ezen a szintjén magánlakások voltak és azokba húzódtunk be. Ellenőriztük a Boráros tér felől az EMKE irányába vonuló tankok mozgását. Ez volt a fölvonulási irányuk. Mikor jöttek és aláink értek, akkor dobtuk le a palackot, lehetőleg a hűtőre célozva. Aztán a hűtő beszívta és föllobbant a tank. 24-ről 25-re virradó éjjel két tankot lobbantottunk lángra és nem mentek tovább, de több tank lángolva ment tovább a Baross utca felé, és később állt meg. Azokat azok vették aztán tűz alá, akik azon a részen voltak, mert nemcsak a Kiliánban és a Corvinban voltak fegyveres csoportok, hanem a város más pontjain is. Nekünk egy maxim géppuskánk volt, amelyiknek a he-

vedert úgy kellett befele eresztetni. Két kapaszkodó volt, ami úgy rázott, mint a légkalapács, és azzal lőttünk még lefelé.

Elek Mihály, Budapest

13.

Jön a hír, a Parlament előtt összecsaptak az ávosok meg az oroszok. Az ávosok a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről lőttek. A Parlament előtt a Kossuth tér tele volt emberekkel. Az emberek menekültek ide-oda, rengeteg a halott és több tízszerese a sebesült. Háromszáz ember halt meg és három-ezer körül volt a sebesültek száma. Volt olyan, akinek a vállából, volt olyan, akinek a melléből, volt olyan, akinek az arcából ömlött a vér. Tudniillik, reggel három orosz tank a Rákóczi út és a Bajcsy-Zsilinszky út sarkán megállt. Oda fölmentek többen a Ráday kollégiumból is egyetemisták, meg ilyen utcai emberek, akik tudtak oroszul beszélni, és megmagyarázták nekik, hogy itt a munkások és a parasztok keltek föl a zsarnokság ellen, hát ne lőjete! Mi nem akarunk kapitalizmust, kapitalista restaurációt, mi független munkás-paraszt hatalmat akarunk, ahol szocializmus lesz. Az oroszok megértették. Alig mentek el a Parlamenthez, a tömeg, amely ott várakozott, barátkozott az oroszokkal és a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről elindult a géppuska-zuhatag. Az oroszok azt hitték, hogy őket támadják, visszazárták a tankjaikat, és az ávosok felé fordították ágyúcsöveiket.

Katona Ferenc, Budapest

14.

25-én jöttek a szovjet páncélosok. Az Ady mozi mellett (a mostani Filmmúzeum) állt egy gépkocsi, s az Asztóriánál is állt egy. A tömeg körbefogta az oroszokat, megbarátkoztak, s megyünk az Országházhoz. Az Országháznál egy delegáció jelentkezett a szovjet parancsokságnál, hogy petíciót adjanak át a kormánynak. Az orosz tiszt magyarázott, magyarázott, mi az Alkotmány utca sarkánál álltunk, lehetett látni, hogy a tankról beszél. Megengedte, hogy bemenjenek az Országházba. Erre ösztűz a népre, akik ott voltak a téren. Mi, ott volt egy pince, oda behúzódtunk. De amit ott csináltak, az mélysárlás volt. Hiába jöttek a mentők, sokan voltak, mint mikor a kévét kötik össze a mezőn és még nincs összehordva. Sebesült is sok volt. Aki a téren volt, nem tudott elmenekülni. Az oroszok meg lőtték a tetőt. Nem a népet lőtték, hanem az ávosokat. A Földművelésügyi Minisztériumról lőttek, pontosan nem lehet tudni, hogy honnan, mert a tér cseng, egy tény, hogy ösztűz volt, mert minden oldalról estek el az emberek. Még ott a sarkon sem lehetett megmaradni, mert az Országház tetejéről is lőttek.

Takács György, Budapest

15.

A Kiliánban ellenőrizni akartam, hogy a Nagyvárad tér felől jön-e valamilyen tank? A Corvinnal szemben, ahol van a Corvinnak az a boltíves Üllői úti kijárata, a kiugró ablakba kimentem és kinéztem. Az oroszok megláttak engem és belőttek abba az ablakba, amelyikben voltam. Ahogy kihajoltam az ablak felső részén, a bal sarokban csapódott a gránát. Olyan két-három méteres kis szobában voltam, olyan hosszú szoba volt és eltalálták a felső sarkot. A tankgránát ott robbant és engem besöpört a robbanás két-három méterre be a fal mellett és a jobb kezemen a könyök fölött megsebesültem egy szilánktól. Az élével sebesített meg, mert ha lapjával kapom, akkor leszakítja a karomat könyök fölött. A srácok értem jöttek, kiabáltam, hogy:

– Megsebesültem srácok, gyertek!

Úgy kerültem be október 26-án este a Daróczi úti OVSZ-be, ahol vérelátó központ van most. A továbbiakban a harcokban nem vettem részt, mert sebesülten feküdtem a kórházban.

Elek Mihály, Budapest

16.

A Rákóczi úton elmentem olyan ékszerbolt előtt, amelynek a kirakat üvege be volt törve, de a tárlókon ott voltak a kirakott ékszerek és abból semmi sem hiányzott, még az árcédulákat is visszarakták melléjük, pedig gondolom azokat lesöpörte a légnyomás. S mindenütt ott voltak az ilyen kirakatokban a feliratok, hogy „őrizzuk meg a forradalom tisztaságát, s ne bántsuk az árut, ami a kirakatban van.”

Karmazsin László, Budapest

17.

Lementem az utcára és az Asztória aluljárótól, ahogy feljön az ember, egy kis cukorüzlet volt, máig is megvan. A kirakatát belőtték, vagy légnyomástól törött be, nem tudom, de be volt törve. Egy kisfiú jött, olyan öt-hat éves lehetett és a nyíláson benyúlt. Ott keresgélt a csokoládék között. Mondom magamban: „Ó, a kicsi haszontalan!” De akkor belenyúlt a zsebébe és a pénzt odatette a csoki helyére.

Bende Istvánné, Budapest

18.

Október 23-a és november 4-e között a kitört kirakatokból nem hiányzott semmi. Élelmiszerért hosszú sorban álltak az emberek és a kitört kirakatokban ott volt az élelmiszer, nem nyúltak be érte. Az ékszerboltokban ott voltak az órák, az ékszerek. A betört Keravill-boltok kirakatában ott voltak a rádiók. Pedig milyen jó lett volna egy jó rövidhullámú rádióval hallgatni a Sza-

bad Európát! Senki sem nyúlt semmihez, mindenki gazdag volt attól a mámortól, hogy megszületett a szabadság.

Katona Ferenc, Budapest

19.

29-én a Nagy Imre kormány feloszlatta az ÁVH-t, 30-án reggel már rendőrség volt csak, az ávósok mind rendőrruhába öltöztek. A Wesselényi utcában levő rendőr ruhákat viselték. Senki nem tud arról, hogy a Pártházban az őrszobán kívül más helyiségük is lett volna az ávósoknak. Volt olyan eset, hogy bevittek két járőrszolgálatot teljesítő nemzetőrt. Mind a mai napig nincsenek meg, megölték őket. Ott volt a földszinten egy szoba, abban volt az álmomány és oda vitték be a két srácot is.

Pásztor Géza, Budapest

20.

November 1. Az utcákon, ahol elesett valaki, égtek a gyertyák, olyan helyeken, mint a Móricz Zsigmond körtér, Gellért tér, Kálvin tér, Rákóczi út és Kossuth Lajos utca sarok, Deák tér, Nyugati, Blaha Lujza tér. Az Írószövetség kirakott perselyeket, azzal az aláírással, hogy gyűjtenek az elesettek hozzátartozóinak, De volt, ahol egy kosár volt kitéve és ott állt a felirat. Oda dobta be az ember a pénzt, amije volt és szinte az egész nap ilyen imádságos emlékezés volt, megnyugvással, hogy győztünk, s végre szabadok leszünk.

Katona Ferenc, Budapest

21.

Én nem vótam ott, de olyanoktól tudom, akik annakidején leellenőrizték. A forradalom kitörése után a pártházban, a későbbi fehér házban megtalálták a húsdarálót, amelyikből a Dunára vezetett a csatorna. Ott vót egy ilyen húsdaráló. Akik nyomtalanul eltűntek, azok a Dunába mentek. Egy ilyen húsdaráló gép vót, egy ember belefért. 140-150 centiméteres átmérőjű tölcser vót, egy nagyteljesítményű valami. S egy külön kis csúszdán bele, zutty, aztán el is tűnt. Nem úgy dobták bele, a csúszdán léptették bele. Egy gombot megnyomtak és a gép elindult. A Dunába vezetett ki egy ilyen alagút-szerű folyosó. Hát rengeteg ember eltűnt, akiről nincs semmi, eltűntek, hazulról egy éjjel és többet nem tudtak róluk.

Pálfy Gyula, Kapoly

22.

A Saci keresi a testvéreit, a két testvérét, mert van egy lista, hogy kit végeztek ki, és azon az ő testvérei nincsenek. „A húsdarálóba tették, azt mondja, a börtönbe, a gyűjtőbe, akármelyik börtönbe mentem, sehol sem találtam. Nincs a listán, nincs sehol. A húsdarálóba tették.”

Cserven Irén, Budapest

23.

A húsdaráló legenda, abból semmi nem igaz. Utolsó voltam majdnem, akik elhagyták a gyűjtőt, nehéz éveket lehúzott emberekkel voltam együtt, akik a legkülönbözőbb helyeken megfordultak, de egy sem beszélt róla. A Duna-parti legenda – legenda.

Pásztor Géza, Budapest

24.

November 23-án 3 órától 4 óráig minden ablakban égtek a gyertyák. Az emberek az utcáról bementek a kapualjakba, megszűnt a forgalom emlékezvén a forradalomra. Közben az országból ömlöttek ki az emberek. Mi maradtunk, mert röpcéduláztunk. A feleségem kézzel írta a röpcédulákat, én meg gépen írtam. Szereztünk stencilt, legépeltük. Csináltunk vattából egy A/4-es falpra vattát, rá gézt és beöntöttük tintával és a stencilen sodrófával mentünk végig. Ezreket tudtunk csinálni.

A pufajkások se maradtak nyugodtan, november végétől rendszeressé váltak nálunk az éjszakai látogatások. Mindenkit föl zavartak, „álljanak az ágyukhoz”, végigkutatták az asztalt, az ágyat, a fiókot, a szekrényt. Többek között Fung tsi nevű kínai lakott velem egy szobában, és ő, meg egy koreai mutogatták a könyveiket. Az asztalomon ilyen brey írások alatt voltak a röpcédulák. Odajön a pufajkás, s azt mondja:

– Hát ez meg mi?

Mondom neki:

– Hát nézze meg, ez ilyen vak-írás, ezt úgysem tudják elolvasni. Ott voltak alatta a röpcédulák. A feleségemnek egy Mindzsa nevű lány volt a szobátársa. Ő meg, amikor bementek a pufajkások, ellökte a feleségemet az ágytól, őt állította a kínai ágyához, ő pedig a feleségem ágyához állt. A feleségem párnája alatt és a matrac alatt tele volt röpcédulákkal, ami másnapra készült. Így azt az ágyat nem nézték meg, a kínainak az ágyát megnézték.

Katona Ferenc, Budapest

25.

Nem tudom megmondani, hogy hányadikán, éjjel tizenkét órakor jöttek értem. Nagy dörömbölés. Fölébredek, kinyitom az ajtót, egy hatalmas pofont kaptam. Ez volt a köszöntés.

– Te piszkos csirkefogó!

Elég az hozzá, hogy házkutatás. Egy ilyen Csepel kocsi jött értem, keresztbe padok voltak tele ávóssal, ilyen pufajkásokkal. Levittek a kocsira. Azt mondja az ávós:

– Te piszkos csirkefogó! Te piszkos csibész! – és így két ujjal bökött a szemem felé.

Majdnem kiszúrta a szememet. Akkor bevittek a Nádor térre. Reggel öt óráig ütöttek-vertek. Jegyzőkönyvet íratnak alá velem. Egy főhadnagy volt, aki kihallgatott, aki ütött vágott ilyen összevarrt szíjjal. Ilyen vastag szíj volt összevarrva és avval püfölt engemet.

– Te ott voltál – azt mondja – 29-én a Köztársaság téren egy szőke nővel. Mondom:

– En nem vótam.

Elég az ahhoz, hogy nem tudtak rám bizonyítani semmit, átadtak a rendőrségnek. Kaptam három hónap börtönt, de nem kellett leülni, fölfüggesztettek.

Mikulás Imre, Budapest

26.

A pufajkások este 9 és 10 óra között jöttek, öten-hatan, mikor hogy, s akkor elkezdtek: először kihajigáltak mindent a szekrényből, lehetőleg úgy, hogy beleessen a lavórba. Úgyhogy már azontúl éjszaka nem is tartottunk a lavórban vizet. Akkor a szekrény tetejéről a könyveket rá. Aztán előszedték a párnákat, fölhasították és kiszórták a tollat, s amikor megállapították, hogy semmiféle röplapot, tiltott könyvet nem találtak, akkor elmentek. Ötször, hatszor, tízszer, nem tudom, de sokszor. Utána aztán három óráig tartott, amíg a párnákat összefoltoztuk és még három óráig, amíg visszaraktunk mindent és lefekhattünk.

Katona Ferenc, Budapest

27.

1957. március 13-án engem is begyűjtöttek. Folyton csak azt kérdezték, hogy hány ávóst öltem meg? Folyton az ávósokat kérdezték. Éjjel fél tizenegytől hajnali háromig vertek. Azalatt az idő alatt többször elájultam. Akkor föllocsoltak. Hét ilyen pofozó legény, egyik megütött, nekiestem a másíknak, az visszaütött, mint a labdát, közben megrúgták a nyakcsigolyámat, a kisagyamat, úgy összevertek, hogy három nap múlva még nem láttam a jobb

szememmel. A bal szemem is be volt dagadva. Feküdtem egy fapriccsen és próbáltam úgy elhelyezkedni, hogy ne fájjon annyira a sérülés.

Elek Mihály, Budapest

28.

Amikor leszereltem, nem tudtam otthon mit csinálni, elmentem Pécsre a bányába. Ott jobb volt a fizetés, s hát Pécsen a bányában ért 1956. október 23-a, lent a bányában, délutános műszakban. Mielőtt leszálltam, szólta a törzsbányászok, hogy:

– Tudod, hogy forradalom van Pesten?

– Tudom.

– S te lemész a bányába?

– Lemegyek, mert az a kötelességem, hogy ott keressem a kenyeremet.

Négy testvéremnek én kerestem a kenyeret. Első volt a munka. Majd úgy nyolc óra felé lejöttek értem az aknába, a negyedik szinten dolgoztunk, üzentek, hogy azonnal menjek az ÜB irodára.

Mikor bementem az ÜB-re, hárman voltak ott, azt mondták:

– A nemzetőrséget meg kéne alapítani.

Tudtam, hogy mi a nemzetőrség, mert iskolába tanultam, hogy hogyan volt 1848-ban, de azóta nem volt ilyen nemzetőrség. Tudtam miről van szó. Katonaviselt ember voltam, azt mondtam:

– Vállalom.

Hát így négyen alakítottuk meg a nemzetőrséget. Akkor este mindjárt mondták, hogy bent van a főmérnök. Az igazgató, a főmérnök meg az aknász, ezek egyenest zsarnokok voltak, rettegetek tőlük a bányászok. Rajtuk múltott, hogy mennyit keresünk. S mondják, hogy bent van a főmérnök, de neki fegyvere van. Az íróasztalának a jobb oldali fiókjában van a pisztolya (amit a takarítónő árult el), azt kellene megszerezni, és a mérnököt hazaküldeni.

Akkor egy társammal, egy évvel idősebb volt, ő is katonaviselt ember volt, szintén határőr, elvállaltuk, hogy máris megyünk. Bementünk, én mentem elől, a Kocsis a hátam mögött. Rám különösen haragudott, mert nekem volt egy újításom, amit ő lenyelt, a fele pénzt lenyelte egyszerűen. Bementünk, fölszólítottam, hogy álljon föl és lépjen ki jobbra.

– Na, na mi van?

Akkor egy ugrással bekerültem az íróasztala mögé, kihúztam a fiókot, kivettem a pisztolyát, csőre vágtam és ráfogtam. Mondtam:

– Hazafelé vén gazember, vége a kommunizmusnak! Ide akkor jöjjön vissza, ha hívjuk!

Nem állt ellent, föltartotta a kezét, kikisértük a bánya területéről. Nem messze lakott a bányától. Elment haza és majd csak, mikor már alig láttuk, ugye sötét volt, akkor vette le a kezét. Addig föl volt tartva a keze.

Visszamentünk. A pisztolyt kiürítettem. Akkor láttam, hogy három szem lőszert van benne. Egy belga 762-es pisztoly volt. Akkor mondták, hogy fegyvert kell szerezni. Kaptam két címet. Oda már hárman mentünk. Egy aknásnak volt vadászpuskája, meg egy vájárnak. Ezek párttagok voltak. Tőlük tudtunk szerezni fegyvert. Az egyik ugyan gyeheennáskodott, azt mondta:

– Mi ez, mi ez?

Ott is rá kellett fogni a pisztolyt ahhoz, hogy ide adja a puskáját. Aztán egész november 4-ig tartottuk a szolgálatot. Sok mindenre kellett vigyázni, nagy területen fekszik a bánya, az István akna, s annak voltak raktárai, üze-
mei. Volt egy aknamélyítő vállalat. A főnökök elszaladtak, elmentek, ott hagytak csapat-paport, csak a segéd munkás gyerekek maradtak ott. Hat-hét segéd munkás volt, olyan tizenöt évesek iskolából kimaradtak. Nagyon rosszul viselkedtek. Koszt nélkül maradtak, pénz nélkül maradtak. A főnökség elvitte a pénzt is, ott maradtak nincstelenül. Azokat kellett fegyelmezni. Volt ott egy nagy étterem, annak élelmiszer raktára, üzlethálózat volt kiépítve, ezekre vigyázni kellett.

S még egy feladatunk volt az őrzésen kívül. A bányában nem volt műszak, ment a sztrájk. Nehogy valaki a sztrájkot megsértse, pár ember állandóan lement a bányába, hogy nincs-e probléma, vízbetörés, gázszivárgás.

Végül tizenhatan lettünk nemzetőrök. Semmi probléma nem volt. Úgy voltunk már, hogy 5-én indul a műszak. 4-én éjszaka, hajnalban jönnek a lakásomra, zörgetnek, hogy:

– Ébredj föl, riadó!

Megyek, hát lövöldözés, ágyúdörgés, dübörgés Pécs felől. „Mi van? Mi van?” „Hát az oroszok ránk törtek.” Akkor bementem, azonnal minden nemzetőrt behívtunk. Mikor együtt voltunk, tanácskoztunk, hogy most mi legyen? Az oroszok megtámadták Pécsét, valószínű, hogy ide is jönnek. Akkor kilenc óra felé följött egy harckocsi, T 34-es, megállt a bánya előtt, a motorja működött, járt. Akkor egy orosz katona kidugta a fejét a felső nyíláson és körülnézett, aztán megfordult, visszament. Csend volt, ő is azt látta, nem látott mozgólódást. Mi az irodából figyeltük. Akkor azt mondtuk, hogy nem állunk ellent, mert nem tehetünk semmit kis fegyverekkel. Megbeszéltük, hogy vége van a szolgálatnak, a fegyvereket elrejtjük, nehogy ránk találjanak fegyverestől.

Dél felé aztán jöttek, hatalmas robajjal, több harckocsi, úgy tudom, hogy tizenkettő jött oda ki az aknára. Láttuk, hogy nincs értelme a harcnak, mert mindent szétlőnek, ha ellenállásba ütköznek. Akkor beszéltük meg, hogy ki-megyünk az erdőbe, a Mecsekbe, ott beszéljük meg a többiekkel, hogy mit lehet csinálni.

Ott aztán találkoztunk a többiekkel, három és fél ezren jöttünk össze, katonák, diákok, bányászok, akik hazafinak érezték magukat. Azt tudtuk, hogy

egyetlen parancsnok van, a Gazda, aki összefogja az egészet. A Gazda orvos volt. Katonatiszt volt a Horthy seregben. Jó katonás tartása volt, jól gondolkodott, mindenki elfogadta parancsnoknak. Én is kaptam fedőnevet, az én nevem Bableves volt. Egy raj jutott nekem, az Ottó-szakaszhoz tartoztam nyolc emberrel, és ennek a nyolc embernek a munkájáért feleltem. Komolyan oda kellett figyelni, hogy mind megmaradjon közülük. Sajnos, egy meghalt, megsebesült.

Az oroszok észrevették, hogy hová menekültünk, és abban a pillanatban megtámadtak. A Százlépcsőnél kezdték, ott próbálkoztak följönni, ott kapták a legnagyobb ellentámadást. Meghalt a parancsnokuk is, akit úgy hívtak, hogy Korgyusin alezredes. Megsebesült, bele is halt. Négy tankot sebesítettünk meg benzines palackkal, ott égtek. Hányan voltak, hányan haltak meg, ki tudja. Ellenségek voltak, minek jöttek?

Tizenkét napot bírtam ki a Mecsekben. Bejártam az egész Mecseket, mert egy helyen nem maradhattunk. A civileket menekítettük. Az erdőt ránk gyújtották, a civilekkel együtt oltottuk. Szerencsénk volt, a Jóisten is úgy akarta, hogy esős idő volt, nem gyulladt meg a Mecsek, csak itt-ott égett.

November 14-én délután négy óra tájban Pécsváradra ment az Ottó szakasz lőszert és gépkocsit szerezni. Élelmiszerünk volt, mert vadat lőttünk, a civilekkel közösen sütöttünk kenyeret. Koszt volt, hús volt az erdőben, lőni kellett, nagyon jó kispuskáink voltak, azokkal csendesen lehetett vadászni. 14-én, mikor a parancsnokságügy határozott, hogy a pécsváradai rendőrörsöt lehetőleg lövés nélkül el kell foglalni és onnan, ami lőszer és gépkocsi van, azt el kell hozni, a rajommal mentem biztosítani. Van az úgynevezett Bolond úti híd, följáró híd, alatta vasút, oda voltam kirendelve a hét emberemmel biztosítani. Ott ütköztem meg az orosz harcokcsikkal, mert jöttek. Az Ottó szakasz meg a rendőrségen ütközött meg. Éppen bevonult egy kocsi rendőr és azok tüzet nyitottak. A bajtársam, Ottó ott sebesült meg, halálos lövést kapott. Mire Komlóra, a kórházba értek vele, sajnos már nem élt. Több lövést is kapott. Ott többen is megsebesültek közülünk. Az én rajomból senki, mert nem engedték közel az oroszokat.

Akkor este, mivel elég nagy veszteségünk lett, úgy határoztunk a Gazdával, hogy abba hagyjuk a harcot. Nincs mit csinálni, féltettük a civil lakosságot. Harminchat község van a Mecsekben. Amit vártunk nyugatról, a beigért ejtőernyős segítséget, nem jött. Nekünk volt egy A 3-as rádiónk, azon tudtuk venni a nyugati adókat. Bízattak bennünket, hogy százezres csapattal fog a nyugat segíteni bennünket, már gyülekeznek a határon. Mi úgy tudtuk. A győri rádiót is tudtuk fogni, ők is mondták, hogy tartsatok ki, mert segítséget kaptok. Mi csak a terepet biztosítottuk tisztán, hogy az oroszok oda ne tudjanak följönni, ha ezek jönnek. Nagy csalódás volt, hogy nem kaptuk meg nyugatról a beigért segítséget. Akkor úgy határoztunk, hogy abbahagy-

juk és külföldre szökünk a déli határon, a jugoszláv határon és Olaszországban megvárjuk a márciust és márciusban újra kezdjük.

Akkor én azt mondtam, mivel már nő voltam, családom volt, meg négy testvérem, azt mondtam, hogy én nem megyek külföldre, én maradok. Másodmagammal, egy odaváló társammal az ő lakására mentünk el. Megmosakodtunk, gyógyszert kaptunk, meleg teát forralt borral az édesanyjától. Akkor én onnan gyalog hazamentem Bácsbokodra. A pisztolyt, amit elvettem a főmérnöktől, mindig magammal vittem. Aztán szerencsém lett, mert mikor Bácsbokodon a pisztolyt leadtam a rendőrségnek, ugye nem sok mindent tudtam volna vele csinálni, leadtam azért, hogy legyen alibim. Bejegyezték egy füzetbe, hogy én ekkor és ekkor leadtam egy ilyen típusú pisztolyt három szem lőszerrel. Pár szóval kikérdeztek és mondták, hogy nincsen semmi hi-
ba, mehetek.

De nem úsztam meg, 57 február 3-án elkaptak a pufajkások. Egy színdarabot játszottunk, onnan vittek el, anélkül, hogy meghallgattak volna, kihallgattak volna, bevittek a rendőrségre. A kapuban mindjárt agyonvertek, már nem is tudtam bemenni, mert leütöttek. Heten rám támadtak, nem tudtam sokáig védekezni. Eszméletlen lettem, már eszméletlenül vittek el egy teherautóval Bajára és Bájáról Pécsre. Pécssett már nem ütöttek, mert nem volt rajtam mit ütni. A gerincem oda volt, szétrúgták a lábamat, a fogaimat kirugdosták, olyan voltam, mint egy élő halott. Pécssett tartottak két és fél hónapig.

Aztán megtalálták a naplót, amit vezettünk az István aknán, meg kihallgatták a főmérnököt, akitől a pisztolyt elvettem. Terhelő vallomást rám különösebbet nem tudtak, mert az nem volt titok, hogy nemzetőr voltam. Arról meg nem beszéltem, hogy a Mecsekben jártam. Aztán, mikor egy kicsit helyrejttem, elengedtek. Hanem mikor jött március 15-e, engem mindig elvittek, egy-két napra bevittek, azt mondták, hogy „közbiztonsági őrizet”, mert azért mégse bíztak egy nemzetőrben.

Akkor a felsőszentiványi malomban lettem főgépező. Egy malmot kellett indítani és akivel együtt dolgoztam Bácsbokodon, azzal a géplakatossal elvállaltuk a malomnak a szerelését. A harmadik hónapban rájöttek, odatelefonáltak a tanácselnöknek, megmondták, hogy ezt az embert el kell küldeni, mert ellenforradalmár. Így aztán fölszólítottak, hogy hagyjam el a munkahe-
lyemet. Aztán földönfutó lettem. Összesen harminckét munkahelyem volt. Ahol rájöttek, hogy ellenforradalmár voltam, elbocsátottak.

Pálfy Gyula, Kapoly

29.

Kaposváron szolgáltam az 5608-as alakulatnál. A harmadik zászlóalj aknavető századának a parancsnoka voltam. Október 30-án megválasztottuk a forradalmi katonatanácsot. Kéninger József, az akkori törzsfőnök lett az el-

nőke, én meg a helyettese. A civil felvonulók akkor is ott vótak a laktanya előtt, mikor mi a forradalmi tanácsot választottuk. A gyűlés után kimentünk és ígéretet tettünk nekik, hogy ettől a perctől fogva a teljes támogatásban részesítjük őket és követeléseiket támogatjuk.

Másnap, október 31-én a polgári forradalmi tanács elhatározta, hogy a hadosztály vezérkarát is őrizetbe kell venni, és minket kértek, hogy segítsünk nekik. 30-án délután már én részt vettem a megyei pártbizottság első titkárának, Tóth Istvánnak a letartóztatásában. Ott volt a pártbizottságon Losonczy Pál is, akkor még a barcsi tévesz elnöke vót, ott vót az ávh parancsnoka és ott vót még hat személy, de a nevükre nem emlékszem már. Őket a forradalmi tanács megválasztása előtt a civilekkel kísértük le a pártbizottságról a megyei börtönbe.

Október 31-én 9 óra körül a Kaposváron maradt legénységet, akik nem mentek fel Budapestre, összetoboroztam és fél tíz körül két 76-os rohamlőveggel kimentünk a civil fölvonulókkal a Füredi úti laktanyába, a hadosztály parancsnokságra. Martis Pál ezredes hadosztály parancsnokot, a törzsfőnökét, a politikai tisztet (nem jut eszembe a nevük), az elhárító főnököt és még hat-hét katonatisztet hoztunk le, de nem a börtönbe vittük őket, hanem a mi laktanyánkba, a Gábor Áron laktanyába, ami közvetlenül a vasút mellett vót. Aztán később elhatároztuk Kunszabó Ferencsel, a polgári forradalmi tanács elnökével, hogy nem hagyjuk ott őket, hanem bevisszük a megyei börtönbe.

A hadosztálynál semmiféle akadályba nem ütköztünk, bemehettünk a laktanyába, bemehettünk abba az irodába, ahol ezeket az ottani forradalmi tanács már őrizetbe tette. Az én legnagyobb bűnöm az lett, hogy Kunszabó Ferencsel fölmentünk a hadosztálynál levő utcára néző erkélyre és ott először Kunszabó Ferenc beszédet mondott, utána Martis Pál akart egy-két szót szólni, de nem engedték és utána én is rövid beszédet mondtam. Aztán lekísértük őket a Gábor Áron laktanyába. Ez elég hosszú út, három-négy kilométer. Előlmént az egyik harckocsi, aztán beálltak sorba ezek a tisztek, utána Kunszabó Ferenc meg én mentünk és utánunk beállt a másik harckocsi.

November 4-én, amikor kijöttek a börtönből, mindjárt engem követeltek, meg Kléninger Józsefet, habár neki ebben a letartóztatásban nem vót szerepe. Kléninger Józsefet kivitték a Szovjetunióba, három-négy hónapig ott vót Kievbe, aztán mikor hazakerült, két év börtönre ítélték. Később megtudtam, hogy engem távollétemben halálra ítélték. (...)

1957 márciusában jöttek értem. Egy rendőrt küldtek ki, este kilenc óra vót már. A rendőrrel elindultunk. A szomszéd háza végénél az utcán vót egy kút, amiből hordtuk a vizet. A kútnál megkérdezi tőlem:

- Mondja meg őszintén, van-e magánál pisztoly, vagy kés?
- Hát – mondom – pisztoly nincs nálam, de a tőrkésem nálam van.

– Hát szaladjon vissza – azt mondja –, aztán tegye le.

– Hát visszaszaladhatok vele.

Vissza is jöttem. Jó ötven méter lehetett, sörét vót, még olyan borongós-forma idő vót. Olyan gyöngé kis léckerítés vót, kicsit meglöktem, kiléptem rajta, erre elfutottam.

Már elmentem olyan négy-ötszáz métert, akkor hallom, hogy lőtt a rendőr, megálltam, aztán tovább mentem, aztán hallottam a második lövést, a harmadikat, negyediket.

Így aztán két hétig nem jöttem haza, kint a határban bújkáltam egészen addig, amíg itthon elkészült a búvóhelyem. A gödör nem vót nagyobb, 150 centi hosszú, 80 centi széles és egy méter mély, és fölötte vót egy kicsit szélesebb és hosszabb kacsáol féle. Ott mindig kacsák vagy csibék vótak, azok vótak később a védő-örizőim. Deszkával vót lefedve, jó vastag akácfa deszkával, azon szalma vót és az letakarta a deszkát.

Akkor az asszony eljött elibém (megbeszéltük, hogy hova) és fölöltöztem öregasszonynak. Ugyancsak este vót és akkor egyedül szépen hazajöttem. Itt vót egy ilyen gyalogút, láttam, hogy senki nem jön szembe velem, bejöttem és akkor már tudtam, hogy hol van elkészítve ez a búvóhely, mindjárt lementem oda. Ahogy lementem, másnap még nem, harmadnap már egy egész szakasz katonaság jött Kaposvárról. Itt laktak lent az egyik háznál a vásártérnél, itt váltották egymást a katonák az utcánkba. Több, mint két hétig körülfogták a házat, várták, hogy majd hazajövök. Nagyon be kellett osztani azt a két kilós veknit, hogy ne egyem meg. Egy liter vizem vót. Hát meddig tart egy liter víz? Több, mint két hétig nem lehetett oda jutni. Ha elmentek a katonák, akkor jöttek a rendőrök, jöttek a pénzügyőrök, jöttek a csőszök. Valaki mindig leskelődött, mert ötvenezer forint vérdíj vót kitűzve a fejemre. Úgy-hogy nemcsak a hatalom embereitől kellett tartani, hanem mindenkitől. A rendőrök, meg azok az ávóslegények, akik ott vótak nálunk, megmondták, hogy olyan parancsuk van, hogy be se kell kísérni, hanem ittmindjárt agyonlőhetnek az udvarban.

Aztán később, amikor már nem vót akkora az ellenőrzés, amikor nem vót itt senki, akkor (vót egy ilyen harminc centis rés, amit föl lehetett hajtani, amikor fölálltam abban a kis helyiségben) a deszkát egy kicsit, öt-hat centit föl lehetett emelni és a nyíláson annyi fény bejött, hogy annál tudtam olvasni.

Aztán az amnesztia-rendelet előtt fél évvel a gyerek észrevette, hogy itthon vagyok és addig faggatta az anyját, már első osztályos vót, és akkor egy este megegyeztek, hogyha nem jár el a szája, akkor megmutatják, hogy hol vagyok. Oda hozták, fölálltam a gödörben, a gyerek amikor meglátott, visszahúzódott, mert olyan fehér vótam, mint a halott és annyira megijedt, hogy balról egy darabon a haja szinte egy pillanat alatt megfehéredett.

Aztán hat év után kezembe került az az újság, amiben meghirdették az általános amnesztiát, és abból kiolvastam, hogy nem vihetnek se bíróságra, nem ítélezhetnek fölöttem, mert nincs rá bizonyíték, hogy valakit megölttem volna.

Aztán mikor hat év után előkerültem, nagyon gyenge állapotban voltam, a mozgáshiány miatt annyira elvótam gyengülve, hogy újra kellett tanulnom járni, és akkor meg annyira begyulladtak az ízületeim, hogy majdnem mozgásképtelen lettem. A körzeti orvos, amikor elvittek hozzá, rosszul lett tőlem, mert olyan fehér vótam, mint a meszelt fal és olyan erős földszagom vót, mint a frissen szántott tavaszi földnek.

Somogyi Lajos, Zalaegerszeg

30.

A Kádár korszakban számtalanszor elhangzott az a vád, hogy a forradalom meg akarta fosztani a hatalmától a munkásosztályt és szocializmus-ellenes volt. Az első vádra az a válaszom: lehet, hogy a munkásosztály állítólagos hatalma megdőlt volna, azonban azért, ami de facto nem létezett, nem lett volna kár. Nem volt véletlen az a régi mondás, mely szerint a szocializmus egyenlő a munkásosztály önuralmával. Ehhez tartozik még, akkor vajon miért állt ellen a leghosszabb ideig a munkásság az újabb intervenciónak? Miért harcoltak a munkásgyerekek, az egyszerű proletárok, akik közül kerültek ki a Corvin köz, a Tűzoltó utcai, a Széna téri és a Móricz Zsigmond körtéri felkelő csoportok. Az, hogy szocializmus-ellenesek lettünk volna? A szocialista tanok nem lettek volna népszerűtlenek, ha a gyakorlat nem cáfolt volna rá ezekre a tanokra. Mi akkori fiatalok nyilvánvalóan nem óhajtottuk vissza a királyságot, még hozzá a király nélküli királyságot, de óhajtottuk a nemzeti függetlenséget, a szabadságunkat, valami jólétet, perspektívákat és egyfajta nemzeti alapon megreformált szocializmust. Úgy gondoltuk akkor, hogy a szocializmust meg lehet reformálni és mindenképpen az volt a célunk, de nem tudom, hogy mi lett volna a vége, ha győz a forradalom. Mindenesetre, ha győzött volna, egészen biztos, hogy manapság nem állnánk itt, anyagi alapjainktól, erkölcsi alapjainktól és nemzeti érzéseinktől megfosztva, értem ez alatt az egész magyarságot, az egész nemzetet, és nem kellene ilyen problémákkal küzdenünk, amikkel ma nézünk szembe

Karmazsin László, Budapest

31.

Azt akartuk ötvenhatban, hogy a minket elnyomó Rákosi rendszer szűnjön meg, és az oroszok menjenek haza, legyenek otthon. A diktatúra szűnjön meg. Amit évtizedeken keresztül mondtak, hogy lehet kizsákmányolás nélkül

élni, azt elhittük. De diktatúrában nem akartunk élni. Diktatúra nem kell, sem akkor, ha a tőke diktatúrája, sem akkor, ha a tank diktatúrája.

Elek Mihály, Vésztő

AZ 56-OS MOZGÁSBA ÚGY KERÜLTEK BELE

Ezek a beszédek ott folytak a legjobban a kaszálókba. Az ember fölköltözik a hegyre, ott ül este a tűz mellett, s akkor átjön a szomszéd s akkor úgy elbeszélgetjük, hogy mik is vótak. Imre Marci bácsi ott beszélt, ők ebbe az 56-os mozgásba úgy kerültek bele, hogy Miklós László, mikor letartóztatták, már nem vót a gimnázium tanára, hanem pap vót Szépvízen. Az 56-os események itt ahogy előrehaladtak, hát vót ez a diákmegmozdulás. A tanárok nem vótak benne, csak a diákok. Viszont a letartóztatást így kezdték, hogy a vasárnapi nagymise után megérkezett négy kocsi. A mise után ott úgy van, hogy kijönnek az emberek, a férfiak megállnak beszélgetni a templom előtt. Kijön a pap, ő is beszélget velük. Akkor érkeztek meg az autók, amikor a férfiakkal a pap kint beszélgetett. Jöttek oda, hogy:

– Ön Miklós László le van tartóztatva.

S akkor a férfiak, szóváltás, összeugrottak, a rendőröket szétverték, a kocsikat fölborították, nem engedték, hogy a papot elvigyék. Ezek elfuttak, viszont éjszaka megszállta a rendőrség meg a katonaság a falut. S akkor se azt nézték, hogy ki verte a szekusokat, hanem tudták, hogy kik az egyházvezetők, Antal András bácsi, Imre Marci bácsi, s a papot is letartóztatták, fegyveresen úgy az ágyból szedték ki őket. S akkor vitték el Marci bácsit es. S ő mondta, hogy ott naponta hatszor-hétszer őket is megverték. Meg mindig próbáltak aláíratni nyilatkozatot velük, hogy kapcsolatba vannak a magyarországi forradalmárokkal, habár ez senkinek nem jutott volna eszébe, hogyha nem verik meg a rendőröket, mikor a papot le akarták tartóztatni. Akkor kőbányába vótak ők is két évig.

Erőss Pál, Szépvíz

MARAD-E MÉG MAGYAR?

1956-ban a fele Magyarország itt ment el. A Fertőpart szabad, a szélén körgát van, a körgáton végig lehetett menni, a Hanyság csatornán át. A Hanyság csatorna bal oldala má osztrák területre esett. Decemberig, amíg a pufajkás világ nem jött, addig lehetett menni. Özönivel ment a nép, má utóljára azt

kérdeztük: marad-e még magyar? annyian mentek. Aztán jöttek a ruszkiak. Hát tele vót ez a rész ruszki tankkal. Ugye a laktanyába nem mertek bemen-
ni, hanem ott aludtak. Aztán koszt kellett, a géhás kocsi nem jött, lehet, hogy
nem is tudták, hogy ezek itt vannak. Aztán akkor:

– Dáváj magyar! Ennyi pálinka, ennyi kenyér, ennyi forint.

Amennyien belefértek a páncélkocsiba, a tetejire, még az ágyúcsövön is
lógtak, aztán vitték ki az oroszok őket a határra.

Szigeti István, Hegykő

MENTEK ÁT A HATÁRON

Az elmúlt negyven évben sokan szöktek át a határon. Akkor a nyomsávot ál-
landóan boronálták, tisztán tartották, gyomtalanították. Akkor voltak, akik
fordítva mentek, háttal mentek át, hogy azt higgyék, hogy eminnen jöttek.
Így vezették félre a járőröket.

Szigeti István, Hegykő

SOKAT MEG IS VERTEK

Soha nem felejttem el, apámhoz bejött négy férfi és azt mondták, ha szépen
nem írja alá, hogy belép a téeszbe, akkor elviszik. De nagyon-nagyon sokat
meg is vertek. Már itt laktunk, egyedül voltam itthon, bejött négy férfi, alá-
írtam rögtön a belépési papírt, csakhogy ne is lássam őket.

Balázs Jánosné, Bag

CSAK LESZ EGY FALAT KENYERÜNK

Aki nem akarta aláírni a belépési nyilatkozatot, ahhoz többször visszamentek
és addig nyaggatták, addig mentek a nyakára, még a végén aláírta. Vót olyan
hely, ahol az asszony mondta az urának:

Írd alá, csak lesz egy falat kenyérünk (öregök vótak), ha eddig nem hal-
tunk éhen, talán ezután se halunk éhen.

Szűcs József, Mobács

Tőkés László már Temesvárra is büntetésből vót téve, mer eléggé szókimon-dó vót. Ő azért harcolt, hogy minden magyar mehessen magyar iskolába. S akkor Temesvárról is el akarták helyezni. A püspök adta ki az áthelyezési utasítást. A püspökre nyomást gyakorolt a szeku, s ő gondolta, hogy jobb a békesség. S akkor, mikor megkapta az áthelyezést a püspöktől, akkor megta-gadta, s a templomba lakott, mert a parókiába se tudott bemenni, mert a pa-rókia külön épületbe vót, s állandóan körbe vót véve szekusokkal.. S akkor, mikor megvót, hogy ekkor kilakoltatják, a hívek körbevették a templomot. Az első nap nem tudták kilakoltatni. S a második nap hajnalban már a romá-nok, s a szászok is gyűltek oda. Az első összetűzések akkor vótak, amikor erőszakkal ki akarták hozni. S akkor, mint a láng, szétfutott a tűz, a diákok az iskolából, a munkások a gyárakból kijöttek, ez igazi forradalom vót. S utá-na indult meg a forradalom Aradon, aztán Szebenben, s csak jó pár napra Bu-karestben.

A bukaresti forradalom már megrendezett vót, mert mielőtt ez történt vóna, vót a kongresszus, s akkor pengett már, hogy Causescut leváltják. A kom-munistáknak egy másik csoportja akarta a hatalmat átvenni, s ez a Tőkés-lá-zadás kapóra jött nekik.

Erőss Pál, Szépvíz

HÁT EZT A VILÁG ENGEDI?

Tegnapelőtt gyütt két busz, horvát menekültekke és mikó itt kiszálltak, egy olyan tizenennyolc éves gyerek férement, leült és úgy zokogott. Van egy vámos, aki perfekt beszél horvátul. Odament, azt mondja:

– Má jó helyen vagy, hát mért sírsz?

– Én jó helyen, de végig köllött néznem, hogy mit csináltak szegény apámma, meg anyámma. Először karóba húzták őket, akkó levágták a fejüket, kitették az ablakba, hogy: „Így jár minden horvát!”

Hát hogy ezt a világ engedi? Hát ilyent lehet csinálni?

Ruff Ferenc, Mohács (1991.augusztus 12.)

Amikor Antall József meghalt, a gyerekek azt mondták:

– Mami – azt mondja – mink elmegyünk Antall József ravatalához.

Mondom:

– Jól van, menjetek.

Hát ők elmentek a fél hetes vonattal, én meg elmentem a fél tizes busszal.

Amikor odaértem, mondtam a rendőrnek:

– Tessék mondani, elmehetek a két bottal előre?

– Egész nyugodtan mamika.

Hát aztán ahogy megyek, megyek fölfelé végig, „Jézusom, Máriám, mondom, ennyi sok rengeteg nép! Hát hogy maradhattam volna én otthon?” Akkor aztán mikor megyek közelebb, közelebb, az ajtó felé érek, még ott is félre álltak, félre húzódtak egy kicsit, hogy engem beengedjenek. Mikor megyek be, azon a kis ajtón léptem be (mit tudom én, milyen ajtó vót, mert akik mentek, vót nekik szatyorjok, vagy táskájok, azt le kellett tenni nekik), de én nem vittem csak a két botot, hát mentem be.

Hát mikor bemegyek, jaj Istenem, hát láttam a sok nép sorakozik, én a lépcső mellett mentem föl. Egyik tíz lépcső, másik tíz lépcső, mikor aztán oda fölértem a ravatalához, hát ugye meghatódtam, keresztet vettem, a Miatyánkot meg az Üdvözlégy Máriát elmondtam, ez a kettő együtt jár, még a Hiszekegy is, dehát mondom, mások is hadd menjenek, hadd lássák, ezt a keveset elmondtam, aztán onnand elballagtam.

De én még a Parlamentben nem jártam. Mikor aztán gyüvök lefelé, akkor aztán akik engem fogadtak, lekisérték. Fogtak, egyik az egyik karomat, másik a másikat.

– Tessék hagyni – mondom – le tudok én mennyi.

De farra tudtam csak lefelé gyünnyi, mer az egyik lábamat nem bírom hajlítani.

Azóta is sokat gondolok rá, sokat imádkozom érte.

Deme Györgyné, Galgahévíz

1.

Van ott egy nagy hegy, ahogy a szomszéd községből menyünk a megyei összekötő úton, mindjár bal kézről emelkedik ez a hatalmas nagy hegyódal, ami tele vót szőlővel és annak a hegynek a neve Backa. A hegyről van elnevezve, hogy Backamadaras.

Kiss Sándor, Backamadaras

2.

Úgy hallottuk, hogy bácsok laktak, akiknek sok bárányik vót mindig és azé nevezték el Bácsfalunak.

Vajda Györgyné, Bácsfalu

3.

Nem jó a neve, mer bajnak van. Bajna a hetedik helyen van.

Tatai Jánosné, Bajna

4.

Valamikor Bezdán helyin egy nagy zsombék vót, egy iszapos, nádas rész, és valamikor egy öreg halász lakott ott, s az vót az első telepes. Arrúl nevezték el Bezdánt Bezdánnak, mert átfordítva magyarra úgy jön ki, hogy napnélküli. Olyan sűrű zsombék vót, hogy még a nap se süttött oda.

Bosnyák Sándor, Bezdán

5.

Az első ház Bezdánbo az édesapámé vót, azaz ükapámé. Ott vót mellette egy halászmester, ő vót a legmagasabb és őt Bezda Jánosnak hívták és ebbű lett Bezdán. Ezt mesélték mindég, ezt hallottam.

Ruff Ferenc, Bezdán

6.

A Puszta utcai kápolna még a törökök előtti időből van. Mikó begyűttek most 45-be a szerbek, el akarták dönteni és a szerb lakosság nem engedte.

Ruff Ferenc, Bezdán

7.

Mátyás király idejében Kiskőszegtől Vaskapuig járt a komp. Az egész bácskai rész víz alatt vót. A bezdányi határnak a legalsó részin vót egy kis domb és ott vót egy hajlat benn. Vót valamikó egy vas kapu, arrú maradt a név, és odáig járt a komp. Azt nevezték Vaskapunak. Még máma is az a neve nekije.

Bosnyák Sándor, Bezdán

8.

Mondta lenne apám, hogy kapott egy régi levelet, s olvasta benne, hogy vótak fel Bikázig. A Bikáz onnét jó, vót egy bikkfaház, s onnét mondták, hogy Bikáz, Bikkfaház. S mondják most annak a nagy hegynek, Csalhó. Azt mondta, hogy annak a neve onnétől jó, hogy a legmagasabb hegy vót és örökkéig ottan hó vót, s azt mondta, hogy csalja hót.

Biró Ferenc, Lészpéd

9.

En azt tudom, hogy Álmos vezér, mikor a tatárok ellen harcoltak, hát itt jöttek a diószege határnál és Álmos vezér itt harcolt. És a Bőgős, ilyen mélyedés vót, jószágot, meg mindent ott összegyűjtöttek, hogy el ne vigyék a tatárok. Akkor azok elkezdtek bőgni és ezér hívják azt Bőgősnek.

Puskár Imre, Told

10.

Az régen olyan elhanyagolt, gazos terület vót, ugyi és a teheneket kihajtották a csordára, délután, ha lett egy eső, vagy hamarabb hazajöttek a jószágok, akkor ott a gazba legeltek. És arról nevezték el, hogy Bőgős, hogy a csorda ott mindig megállott.

Tóbiás Jánosné, Álmosd

11.

Egy juhász telepedett le és a monda szerint abbú szaporodott el Décse.

Balla János, Magyardécse

12.

Egy Mácsa nevű birtokos lakott itt valamikor. Hétszáz éves a község. Arról a Mácsa nevű birtokosról lett elnevezve a községünk. Volt Alsómácsa, Felsőmácsa és a Galgáról kapta a közös nevét. Így lett Galgamácsa.

Gulyás Ferencné, Galgamácsa

13.

A falu régen kint vót ott, ahol van a kemping, ott fenn. És vót ott egy nagy kút és az gémeskút vót. Az gémes vót, hát így maradt Gémes. En így hallottam régen.

Varga Józsefné, Ghymes

14.

Valamikor régen ilyen barát-féle élt, ilyen remete-féle élt kinn az erdőben, s aztán innen származik a község neve, Gyergyóremete.

Lukács Antalné, Kolozsvár

15.

Azt mondták, hogy vót itt hat rongyos ház. Hatrongyosnak hítták valamikor, aztán úgy épült ki.

Fábel Sándorné, Furta

16.

A nagynénémről hallottam, hogy ezer évvel ezelőtt, vagy nem tudom mennyi évvel ezelőtt már itt búcsújárú hely vót. Ahol az óvoda van, egy kis forráska folyt, kis erecske, amelyik állandóan folyik és ott vót egy kő és oda jártak messziről búcsúra. Így lett a község neve Egykő, és később ebből lett a Hegykő.

Horváth Gézané, Hegykő

17.

A régi öregek mesélték, hogy a falutú keletre van ez a domb, amit ma is hegynek nevezünk és annak a tetején vót egy kű. Oda jártak ki vezekelni az emberek.

Szigeti István, Hegykő

18.

Arról hallottam, hogy Hévízgyörk miért lett Hévízgyörk. Azt mondják, hogy akkor itt folyt a kis Galga vize, a Galga folyó. De nem ilyen szépen kicsinosítva, mint most, hogy szép mederben csak egy kicsike ér formájában. Akkor nem volt híd, a falu csak negyven-ötven házból állhatott, akkor olyan mocsaras terület volt ez.

És onnan a hegyről jöttek le a katonák, jött az ellenség. És ahogy jöttek lóháton, jött három katona. Az egyik ugrott vóna át azon a mocsáron. A másik meglátta, rákiáltott:

– Hé víz! (Az embert meg Györknek hívták és ahogy így mondta, hogy:) Hé víz Györk!

Akkor aztán így lett Hévízgyörk.

Tóth Erzsébet, Hévízgyörk

19.

Istensegíts azért lett, mert azt mondta az egyik, hogy az Isten segítette őt, akkor azért lett úgy nevezve: Istensegíts.

Jakab Boldizsárné, Hadikfalva

20.

Így mondták nagyapáink, hogy amikor vándoroltak fel Moldvából:

– Isten segíts meg bennünket, tovább nem menyünk.

Szép, igyenes hely vót, a Szucsáva vize ott folyt el, s akkor ott maradtak.

Miklós Antal, Hadikfalva

21.

Így hallottam, hogy Keve János vót valami vezér és arról lett elnevezve Kevevára, Kovin, de kevevára vót a magyar időben. Jöttek Szmedrováron keresztül, s itt vót nagy csata, vannak is a part ódalába olyan kövek. Keve János vót az a vezér, arról lett elnevezve.

Erős Gergely, Székelykeve

22.

Régen, amikor Jézus Krisztus itt járt a földön, elvetődött Kórósra is a szamarával. A kórósi nép igen kórós, vacak giz-gaszt adott a samárnak enni, szegény samár még menni is alig tudott tőle, nemhogy erőt gyűjthetett volna. Jézus Krisztus kicsit bosszankodott rajta, és azt mondta:

– Nem büntetem meg ezt a falut semmivel sem, de mivel ilyen kórót adott a samaramnak, hát örökké ennek a falunak Kórós legyen a neve.

Molnár Benjámin, Kémes

23.

A léspediek amennyire tudom, én nagyapámtól, apókámtól, ő úgy mesélte el, hogy ők székelyiek, s béjöttek Léspedre, ilyen lécpadokat készítettek, foglalkoztak famunkával, s a lécekből csináltak padokat. S abból maradt a Lécpad. Akkor mikor bemenkültek a nagytatáink, há csak négy család jött Léspedre, s má most vagyunk négyezren. S van ennek kettőszázhuszonhét éve.

Simon János, Lésped

24.

Az első székelyi menekült falu Lésped és Pusztina. Az én nagyanyámnak az anyját hozták a madéfalvi vészkor hat hetis korába oda. Mikor az osztrákok verték Madéfalvát, akkor menekült a nép. Pusztinába vót egy pusztá, egy uradalom, ott maradt tizenegy testvér, rokonok, a mieink átjöttek Léspedre ugyanegy ilyen uradalomhoz. A többiek kimentek Bukovinába. A többi faluk, amik vannak, azak mind, mikor jöttek Ázsiából, akkor maradtak ott.

Miklós Antal, Lésped

25.

Marakodinak a neve úgy származott, hogy egy meszes tót ment arra és éppen egy verekedő csoportba ütközött bele és annyira megijedt tőlük, hogy nem árult meszet, hanem sietett Keszibe. Kérdik:

– Mért szalad?

Azt mondja:

– Tam marakodi.

Ott marakodtak. És a palócnak annyira tetszett ez a tam marakodi, hogy rámaradt, hogy Marakodi. Mivel nem volt állandó lakossága, mert uradalmi birtok volt, a cselédség változott és nem volt, aki a nevet megőrizze, így lett a tót szavából Marakodi és a Bélavár elkopott.

Petróczi Gyula, Karancseszki

26.

Mikor Árpád jött, hát itt Mártély községön is köröszttű haladt. Hát mán nagyon régóta kíváncszott egy jó kis tejet inni, és mikor aztán oda beért, hát akkor mán vót ott egy pár ház és hát érdeklődtek a katonái, hogy hát tejet lehetne-e valahun kapni? Aztán az egyik helyen a házná kapott is tejet az egyik katona, aztán hozta a fejedelőmnek, és mikó főhajtotta a köcsögöt, hát mögitta jóízűen, aztán akkor mondta, hogy:

– Ez már tej!

És akkor kapta ezt a nevet Mártély.

Zsótér Ferenc, Mindszent

27.

Öregapám azt mesélte, hogy „mink fiaim Pusztafalubú származtunk”.

Hát mondom:

– Mért?

És akkor azt mondja, hogy:

– Onnan futottak az őseink, ezt tartsd meg magadnak és a leszármazottjaidnak mondd meg.

– Hát – mondom – öregapám, mér futottak?

Azt mondja:

– Zavarták a tatárok, azé futottak. Fölgyújtották Pusztafalut és akkó menekültek Baracskára. Pusztafalubú szaladtak Baracskára. Mikó főgyújtották, akkó öt magyar család szaladt ide a Zagyva, azt a részt Zagyvának híjuk, ahun letelepedett az öt magyar család.

Öt magyar család vót és a szerbek vótak tizenöt család. A szerbek mind olyanok vótak, hogy nem vót egy, vagy egy se – család, a magyaroknál meg nyóc-tíz gyerek vót. És mikor megvót a duplája a magyaroknak, akkó a ma-

gyarok fölláztak és ilyen belforradalom vót itten és elűzték a baracscai rá-cokat. Sztaniticson – Őrszálláson telepedtek le.

Szedlacsek István, Nagybaracska

28.

Ez, ahol most a templom áll, ez egy nagy terebélyű fa vót, kőrisfa, arrúl ne-vezték el Nagykőrösnek.

Nagy Ferencné, Nagykőrös

29.

Úgy hallottam az öregjeinktől, hogy a falunk igön régi településű. Állítólag még Árpád-kori. Az biztos, hogy egy Mátyás király korabeli térképen má föl van tüntetve. Őt család tepelült le valamikor. A Bedő, a Balla, Györffy, Dö-mötörffy, Szakáll. Ezek vótak a törzsnemösök.

Szakáll Miklósné, Nemespátró

30.

Egy öreg bácsi ment ott a faluba, aztán egy kislány meg ügyelt a libákra. Aztán azt kérdezte a kisjánytú ugye, hogy hívják a falut? A kisjány szégyellte úgy mondani, hogy hát Pinádfalva, azt mondja a kisjány hogy:

– Nem tudom.

Azt mondja:

– Hát akkor nem tudod?

– Hát nem tudom – azt mondja, mert szégyellte mondani, hogy milyen falu, hogy híják a falut.

Így aztán azt mondta az ember néki, az öreg bácsi, hogy:

– Nohát akkor legyen Nevetlen – azt mondja.

Így aztán azolta úgy hívják: Nevetlenfalu.

Fehér László, Csengersíma

31.

Vót annak neve, ugyi, csak Pinádfalva, és hogy ne legyen ez a csúnya név, hát Nevetlenfalu lett.

Kiss György, Csengersíma

32.

Nem tudtak neki nevet adni, mert ott azok a községek már úgy összefolytak, Bökény, Tivadar, Farkasfalva, Tiszaújlak, hát aztán már akkó azt mon-dták:

– Má nem is tudunk milyen nevet adni. Csepe, Csomma, Matyola, ezek mind arra vótak.

Azt mondták:

– Legyen ez Nevetlen.

Ezé lett Nevetlen. Rátették, mint egy szalagot, hogy ez legyen Nevetlen-falu. Ott van pont az ukrán határ mellett.

Kiss György, Csengersima

33.

Palkonyát a régi legendák szerint, úgy hallottuk, Palkonyának nevezték. Ez abból ered, hogy állítólag valamikor Pál apostol itt járt lóháton és evvel örökítették meg, hogy mivel itt járt, a községet elnevezték Pál lovának, mert a konyá rá nyelven annyit jelent, mint ló.

Molnár Benjámin, Kémes

34.

Amikor jöttek oda Magyarországról, pusztá vót ottan a föld. A tátámnak a tátja innén van Magyarországról bémennel. Az én mamámnak a nagytátája, mondják, Pál vót, magyarországi vót, innén van bémenne. Ott a föld pusztá vót, s akik jöttek oda, meghúzódtak, s akkor azér mondják – Pusztina, hogy pusztá vót. Az én anyám azt mondta: húztak hat ökörrel borozdát, hogy a vizet kicsapják abból a gödörből, hogy tudtak ülni a világban.

Laczkó Katalin, Pusztina

35.

Amikor az elődeink Erdélyből menekültek, vót egy nagy pusztá, vót víz, s vót fű a lovaknak, lehet mit egyenek, s azé húzódtak oda. Ottan vót víz, vót fű miből megéljenek. Pusztának kapták, s maradott Pusztinának.

László Miklós, Pusztina

36.

Onnan származik a Sátorhely név, a falu neve, hogy ott vótak a törökök le-sátorozva.

Bosnyák Sándor, Bezdán

37.

Mátyás király sólyommal vadászott és a király solymárai abban a faluban laktak és arrú nevezték el a falut. (Solymár)

Bosnyák Sándor, Bezdán

38.

Vult egy Szabó János, az vút kipesszebb ember, vagy okosabb, vagy magosabb, az kihozta Szabófalvát a lűtőn. Ott a vizecskénél vót egy kicsi templomocská, ott a lűtőn, sz mindig jött a víz, árvizek vették el, s az ott a bany-

hánd, bókák ínekeltek. Sz azok ott látták, hogy nem boldogulnak ott, falu megszaporodott. Ki járt ide a hegyre. Ahol most Szabófalva van, ott vult erdő. Levágták a zerdőt, s építettek falut. Sz arrul a Szabó Jánosról származik Szabófalva neve.

Lakatos Demeter, Szabófalva

39.

Szék neve azér Szék, mer püspöki székhely vót. Három püspök van Széken eltemetve.

Zsoldos Jánosné, Szék

40.

Szent István király Mezőkövesden ment keresztül. Ez a falu akkor épült, akkor szaporodott, aztán úgy maradt rá a Szentistván név.

Tóth Ferencné, Szentistván

41.

Mikor Árpád erre járt, az Istenhegyen megállt, az vót a hegynek a neve, hogy Istenhegy, és azt mondta:

Ma ád az Isten szerencsét e tájnak.

Így lett Szerencs, Mád és Tállya.

Novák Andrásné, Tállya

42.

Állítólag ezen a dombon, Istenhegyen, nem messze van Tállyától, azt mondta Árpád:

– Ma ád Isten szerencsét e tájra Tokaj, Tarcál vezéreknek.

Ma ád – az Mád, a tájra – Tállya, szerencsét – Szerencs, Tokaj, Tarcál vezéreknek, ezek alvezérek voltak.

Horváth Tibor, Királyhelmec

43.

Piliscsabán találtak egy nagy tőköt. Nem tudták, mi az, tinnye-e vagy tők? Aztán hát itt pakóták fő, viszik Budára megmutatni Mátyás királynak. Mentek Páty felé, aztán ottan lepottyant, ott lett Páty. Aztán megették a varjúk, megkezdték, az Keszi lett, mer megkezdték.

László Gyula, Tök

44.

Vitték a tökiek Pestre a tököt. Akkó még nem tökiek vótak, csak utána kapták ezt a nevet. A pátyi határba értek, hát akkó még az is névtelen község vót és leesett a tök és páty, hát ilyen hangot adott, ahogy leesett a földre és így lett Páty.

Bucsi Lászlóné, Tök

45.

Édesapámtól hallottam. Azt mondta, hogy egy nagy tök termett itten és nem hitték el, hogy tök, azt mondták, hogy dinnye. Az nem tök, hanem dinnye. Akkó evitték Tinnyére. Ott azt mondták, hogy ez tök, nem fogadták el diny nyének. Az Dinnye vót sokáig, nem Tinnye, eneveték aztán Tinnyének. Onnan elvitték Perbálra. Ott összeverekedtek, az meg Pörbaj, az vót sokáig: Pörbaj. Apám is: emegyek Pörbajra. Onnan aztán Tökre hozták, aztán így maradt. Tök vót.

Szita Lajosné, Tök

46.

Tura tatár, Boldog jász, Kartal meg szerb eredetű. A nagymamámtú hallottam, mer ő kartali származás vót.

Balázs Jánosné, Bag

47.

A turaiak ilyen barna bőrűek vótak, barna hajuk vót és azér mondták őket tatároknak.

Szabó István, Zsámbok

48.

Úgy hallottam, hogy Turán meggyilkolták a tatárok vezérít és ezér kivégezték a férfiakat, az asszonyokat meg sorba vették. Azér híják a turaiakat tatároknak.

Nagy Mihály, Vácszentlászló

49.

Valamikor Kövesd vót ennek a helységnek a neve, ott laktak a magyarok és a törökök leköltöztették a magyarokat és ők adták a falunak ezt a nevet, hogy Váralja.

Till Józsefné, Váralja

50.

Valamikor a törökök voltak itt a várba. Más nincs már róla, mint egy hatalmas domb és Vaskapunak mondták azt a részt, mer le a várból vezetett egy út és ott vót egy vaskapu, ott mindig vámot szedtek.

Till Józsefné, Váralja

51.

A Vörös Márta valami nagy méltóság vót, dúsgazdag és valami visszaélést csinált és félt a számadástól és akkó befogta a legszebb lovait és behajtott a Dunába. Ott van Vörösmart, ahol behajtott a Dunába.

Ruff Ferenc, Bezdán

ALAGUTAK

1.

Mondják, hogy ott a Vuka mellett olyan nagy alagút is vót, még Pál apostol, mikor járt, még ugye az is járt abba az időbe az alagútba.

Lósa Etelka, Kórógy

2.

Hallottam, hogy a katolikus templombú vezetett ki egy alagút Szentgottárdig.

Szabó Sándor, Óriszentpéter

3.

A Kupa vár alól indult egy alagút, ami Somogyvámosra vezetett. 1944-ben, mikor az oroszok bejöttek, az országút alatt az alagút beszakadt és az oroszok hordták tele kővel. Gyerekkoromba be szoktunk menni, olyan tizenöt-húsz métert tudtunk menni.

Márton József, Somogyvár

4.

A kupavári alagút a háború alatt beszakadt. Az oroszoknak százhusz köbméter földet köllött behordani.

Sándor Istvánné, Somogyvár

5.

A Duna alatt is egy alagút megy.

Zvolenszki Árpád, Dömös

6.

Mindig hallottam gyerekkoromba is, meg azóta is, hogy Nagyiccéhöz egész közel van egy emelkedő domb, valamikor én is jártam arra, és fönt a dombon vót egy ilyen mulatóterem. Azt mindig hallottam, hogy abból a mulatóból egy alagút vezetett ki Gödöllőre.

Szabó István, Zsámbok

7.

A templomból ment az alagút ki egészen Sárkánytóig, Gyarmati Paliéig. Ott van az alagútnak a szája. A tatárok is, törökök is, mindegyik megkergette a templomba a népet, s az alagúton menekültek.

Johos Mártonné, Szék

8.

Itt beszélnek alagutakról is, hogy régen alagúttal vót összekötve Bálványos-vára a felsőtornjai templommal és most nemrégén is vitatkoztak az emberek efelett és keresték, hogy hát hol is van kiindítva az az alagút és hol ér el a várig. Kézdivásárhelyen is beszélnek ilyen alagútról, ami a tényleges valóságban is megvan, Vásárhely városa alatt. A vízvezetéknek az ásatása alkalmával több helyen rea bukkantak az alagútra, amiről azt állítják, hogy Vásárhelytől ki Kézdiszentlélekre a várhoz vezetett valamikor az alagút.

Oláh József, Torja

9.

Nálunk a templomból vezet egy alagút, egész a kolozsvári főtéri templomig. Abban az alagútban nagy harcok voltak, mert sok tatár volt itt azelőtt. Anynyit tudunk, hogy maradtak is vissza nagyon sok faluban, de ez már nagyon régen történt, aztán aki ott maradt, az már odaelegyedett a kalotaszegiekhez.

Kovács Andrásné, Magyarvista

10.

A mi határunkba a legelőn befolyt egy lukba a víz és messze kifolyt. S azt mondják, hogy ott egy alagúton folyik a víz. Azt mondták, hogy a pásztor betett egy vesszőt, ott, ahol bement a víz s a másik helyen kijött a vessző.

Kiss Ferencné, Inaktelke

11.

Azt hallottam, hogy a Jérikó utcában építkezés közben beszakadt az alagút, ami a kastélyt, a Beniczky kastélyt és a Schell kastélyt kötötte össze.

Szabó István, Zsámbok

12.

A visegrádi várba mink is vótunk. Van egy alagút, ami fővezet. Az alagúton fő lehet menni a várba. Az udvarba van egy nagy-nagy kút, fönn a várnak az udvarában. Oda gyűjtötték össze az ivóvizet, ami esett, az vót a készletük.

Bosnyák Sándor, Bezdán

13.

Azt is mondták, emlékszek vissza, hogy a kozorai erdőben vót a földalatti vár és onnan alagút vezetett a Zöldhalomhoz.

Balla Ferenc, Bezdán

14.

A várakból mindig alagutak vezettek ki, amin ki lehetett menekülni, vagy az ellátást bekerítés alkalmával is biztosítani lehetett. A segesvári várból is alagút vezet a fejéregyházi Haller kastélyig.

Nagy Vilmos, Gyergyóremete

15.

Úgy mondták, hogy egy alagút vezetett bé a várba. Mikor a törökök jöttek, összeomlott, mü ezt nem értük meg.

Nagy Éva, Bálványosvárálja

16.

Kusalyba a templom alatt alagút van, azon az alagúton menekültek el a templomból a törökök elől.

Dombi Dezsőné, Boroszló

17.

A szóbeszéd szerint a mohácsi temető-kápolnából egy alagút vezetött egészen a mai belvárosi iskoláig, ami a törökök alatt fürdő vót.

Hát ez csak legenda, mert egy olyan völgyön köllött vóna ennek az alagútnak átvezetni, ami az én gyerekkoromba el vót árasztva nyári záporok alkalmával vízzel. A temető egy emelkedőn épült, de mindjárt amellet az emelkedő mellett van egy öt-hat méteres meredek partos szakasz, egy mély völgy is, amibe a Bég patak vize csordogált még az én gyerekkoromba is. A város körülbelül öt méterrel mélyebben fekszik, mint a temetőben ez a kápolna. Ha az alagútát a föld alatt vezették volna, akkor ott örökké elnyelte volna a víz az egész alagutat. Ott laktam gyerekkoromba, tizenkét éves koromig a szomszéd utcában. Amikor erősebb esztendők vótak, akkor ott a kutakból kicsorgott a víz. A mi kutunkból is csak éppen egy téglasor maradt ki, de ha

a szomszédba átmentünk, az közelebb volt a Bég patak medre felé, néztük, amint a kútból csordogál ki a víz.

Lehetetlenség, hogy ott alagutat építettek volna.

Szűcs József, Mohács

18.

A vártól az alagút is megvan Kolozsvárig, csak mán be van szakadva.

Egyed Péterné, Belényes

19.

Azt mondták, hogy valamelyik oltár alatt van a lejárát és végigmegy itt a föld-
deken, egész kinn a víz mellett van a Barátföld. Meg is lehet látni a határba,
hogy ott egy kicsit dombosabb a föld.

Fűrész Ferencné, Lébény

Jegyzetek

I. KÖSZÖNETMONDÁS

Gyűjtőútjaim során – határainkon innen és túl – mindenütt a jóindulat és segítőkészség ezernyi megnyilvánulásával találkoztam. A legtöbbet Atzél Endrének (Budapest), Ág Tibornak (Dunaszerdahely), Bálint Sándornak (Szeged), Barsi Ernőnek (Győr), Barabás Zsoltnak (Csíkszereda), Borsós Tamásnak (Hertelendyfalva), Budai Ilonának (Budapest), Csapó Károlynak (Budapest), Csohány Kálmánnak (Budapest), Fábíán Margitnak (Érd), Faragó Józsefnének (Jászárokszállás), Farkas Józsefnek (Mátészalka), Gunda Bélának (Debrecen), Hankóczy Gyulának (Mezőkövesd), Hegedűs Erzsébetnek (Csenger), Jókai Máriának (Barslédéc), Körmendi Gézának (Tata), Krupa Andrásnak (Békéscsaba), Marosi Juliának (Budapest), Péterfy Lászlónak (Budapest), Sándor Jánosnak (Kolony), Somogyi Győzőnek (Salföld), Surján Imrének (Kórógy), Szabó Gyulának (Tarpa), Szalai Zsigmondnak (Tyukod) és Zentai Jánosnak (Pécs) köszönhetek, akiknek útbaigazítása nélkül aligha találtam volna meg legjobb adatközlőimet.

1986-ban – Andrásfalvy Bertalan és Pócs Éva ajánlásával – elnyertem a Soros Alapítvány egyéves ösztöndíját; támogatásukat ezúttal is hálásan köszönöm. Ugyancsak hálával tartozom legjobb adatközlőimnek (akiknek nevét a gyűjtemény címlapján felsoroltam), akik mindennapos munkájukat félretéve válaszoltak kérdéseimre. Csodálatos emlékezőtehetségük, kimeríthetetlen tudásuk, s emberi értékeik feledhetetlenek számomra.

II. A GYŰJTÉS RŐL

Kötelességemnek tartom megemlíteni, hogy történelmi szájhagyományt csak néphit gyűjtéseim mellett jegyeztem fel, ezért gyűjtésem sokkal szerényebb, mint amilyen lehetett volna. A hiányok a szakemberek előtt nyilvánvalók: több ismert típus, s több történelmi személyiséghez fűződő történet hiányzik, s tájegységenként is kisebb-nagyobb fehérfoltok fedezhetők fel. A gyűjtemény nem adja a történelmi szájhagyomány keresztmetszetét, csak kiegészíti a korábbi gyűjtéseket, a már ismert típusok újabb, s nagyrészt más területekről származó variánsait közli, s talán egy-egy ritka esetben teljesebb s szebb változatot is felmutat.

A szövegek a gyűjtemény jellegéből adódóan a folklorizáció különböző fókán állnak. Az írásos kultúrától érintetlen szájhagyomány mellett a történetek nagyobbik részében az írásos műveltség kisebb-nagyobb jelenlétét érezzük, adatközlőnként más és más szinten, s a különbségeket fokozza,

hogy a háromszáznál több adatközlő között az írástudatlan pásztortól a sokat olvasott, művelt, sőt tudós földművesig minden szint képviselve van. Gyűjteményembe Gerencsér Miklós író, Kürthy Sándor festőművész, s Szervátiusz Tibor szobrászművész s más értelmiségiek történeteit is felvettem, mert gazdagítják gyűjtésem, s ezzel is jelezni akartam, hogy a szájhagyomány mindenkié, aki átveszi, s aki továbbadja.

A szövegeket szó szerinti pontossággal (s néhány 1958-ban lejegyzett kivétellel) elnagyolt fonetikával jegyeztem le. A szövegek után az adatközlő neve és születési helye található, a többi információ az adatközlők felsorolásánál van, ez azonban sokszor hiányos. Az adatközlők névsoránál (születési helye, éve, vallása, a gyűjtés ideje és helye mellett) a nagyobb földrajzi egységeket jelölő megyéket a Helyiségnévtár (A Magyar Szent Korona Országainak Helyiségnévtára. Budapest, 1913) alapján tüntettem fel.

A regék változatainak felsorolására a rendelkezésre álló terjedelem nem adott lehetőséget, a készülő (s nyomtatásban megjelenő) történelmi mondakatalógusban a részletes adatokat megtalálja majd az érdeklődő.

A gyűjtemény minden érdeklődő rendelkezésére áll: egy-egy szöveget vagy részletet bárki idézhet, vagy átvehet, terjedelmesebb közlés azonban csak a gyűjtő hozzájárulásával történhet. (Bosnyák Sándor: 2621 Verőce, Béke köz 3.)

A kötetet a honfoglalás 1100. évfordulójára állítottam össze. A szövegek kiválogatásánál egyrészt arra törekedtem, hogy – még publikálatlan gyűjtéseimből – minél több típus képviselve legyen, másrészt arra, hogy minél teljesebb történelmi folyamat bontakozzon ki, ezért néhány – már megjelent – regével egészítettem ki az anyagot. A gyűjtemény – a szövegek egy százalékát kivéve – első közlés.

III. ADATKÖZLŐK

Abonyi Istvánné (Bezdán, 1893), r.k. Bács Bodrog, 1983. Budapest

Ábrándi Jánosné (Hont, 1928) r.k. Hont. 1986.

Ágoston Béla (Csíkszenttamás, 1926) r.k. Csík. 1996. Budapest

Ágoston Béláné (Csíkszenttamás, 1937) r.k. Csík. 1996.

Albert Júlia (Fejéregyháza, 1952) r.k. Nagyküküllő. 1994.

Ambrus András (Gyergyóújfalu, 1925) r.k. Csík. 1994. Budapest

Ambrus Dénesné (Kecset, 1914) Udvarhely. 1972.

Andrási Ignác (Lövéte, 1924) Udvarhely. 1994.

Antóni Miklósné (Tállya, 1908) Zemplén. 1986.

Aszalós Jánosné (Gógánváralja, 1917) ref. Kis-Küküllő. 1987. Pécel

Bábai Istvánné (Mindszent, 1914) r.k. Csongrád. 1986.

Baksa Sándor (Karancseszi, 1903) r.k. Nógrád. 1968.

Balázs János (Bag, 1930) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1993.

Balázs Jánosné (Bag, 1935) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1992.

Balázs Józsefné (Kőszegszerdahely, 1911) r.k. Vas. 1986. Velem

Bálint Pál (Decs, 1903) ref. Tolna. 1986.

Bálint Péterné (Szeremle, 1907) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986. Decs

Balkó Józsefné (Kolony, 1912) Nyitra. 1986.

Balla Ferenc (Bezdán, 1925) r.k. Bács-Bodrog. 1986.

Balla János (Magyardécse, 1898) ref. Szolnok-Doboka. 1972.

Ballangó Pál (Djelina, 1894) r.k. Bosznia. 1968. Majs

Balogh Jánosné (Szék, 1935) ref. Szolnok-Doboka. 1991. Szamosújvár

Balogh József (Csengersima, 1904) ref. Szatmár. 1986.

Balogh Zsigmond (Told, 1907) ref. Bihar. 1986.

Bandur Jánosné (Romhány, 1911) r.k. Nógrád. 1994.

Bánszki Ferenc (Rétság, 1911) r.k. Nógrád. 1980.

Barabás Ferencné (Hadikfalva, 1915) r.k. Bukovina. 1986. Felsőnána

Barabás Józsefné (Szépvíz, 1934) r.k. Csík. 1993.

Bárdos Jánosné (Tiszaújfalu, 1901) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1987.

Barna Bálint (Ura, 1916) ref. Szatmár. 1986.

Bartus Józsefné (Herencsény, 1931) r.k. Nógrád. 1995

Bátai Sándor (Vasas, 1907) r.k. Baranya. 1962.

Békás Jánosné (Decs, 1900) ref. Tolna. 1986.

Bende Istvánné (Budapest, 1938) r.k. 1989.

Benke János (Klézse, 1902) r.k. Moldva. 1968. Mekényes

Benke Jánosné (Gyószén, 1906) r.k. Moldva. 1968. Szárász

Bercsényi Györgyné (Alsótold, 1881) r.k. Nógrád. 1968.

Bercsényi Károlyné (Alsótold, 1920) r.k. Nógrád. 1986.

Béres Tibor (Mogyoróska, 1931) Abaúj-Torna. 1994.

Bezsán Erzsébet (Klézse, 1934) r.k. Moldva. 1991.

Bíró Ernőné (Zápszony, 1952) ref. Bereg. 1992.

Bíró Ferenc (Lészped, 1959) r.k. Moldva. 1991.

Bíró Lajosné (Nagyecséd, 1897) Szatmár. 1987.

Boda Andrásné (Nagyicce, 1935) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.

Bogácsi Istvánné (Pásztó, 1916) r.k. Heves. 1986.

Bogdán Károlyné (Zsáka, 1899) r.k. Bihar. 1986.

Bogdán Raffael (Romanu) r.k. Moldva. 1987. Egyházaskozár

Bogdán Raffaelné (Romanu) r.k. Moldva. 1987. Egyházaskozár.

Bosnyák Sándor (hajós, Bezdán, 1914) r.k. Bács-Bodrog. 1987. Mohács

Bödő Mihály (Dömsöd, 1925) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1991.

Bötte Péter (Istensegits, 1899) r.k. Bukovina. 1971. Csátalja

Bucsi Lászlóné (Tök, 1910) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986.
 Burján Gyula (Kunszentmiklós, 1900) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1987.
 Cifka Anna (Verőce, 1930) r.k. Nógrád. 1999.
 Csáki János (Ura, 1927) ref. Szatmár. 1987.
 Csernik Antal (Lujzikalagor, 1937) r.k. Moldva. 1989.
 Csernik Antalné (Lujzikalagor, 1944) r.k. Moldva 1989.
 Cserven Irén (Budapest, 1931) r.k. 1989.
 Csibi Ferencné (Hadikfalva, 1916) r.k. Bukovina. 1987. Somberek
 Csibi Mária (Ditró, 1922) r.k. Csík. 1972.
 Csorba János (Szék, 1925) ref. Szolnok-Doboka. 1991. Szamosújvár
 Csorba Jánosné (Szék, 1929) ref. Szolnok-Doboka. 1989. Szamosújvár
 Csürke Béla (Tarpa, 1920) ref. Bereg. 1973.
 Dani Péterné (Pusztina, 1927) r.k. Moldva. 1991.
 Daróczi András (Bátor, 1932) Heves. r.k. 1970. Budapest.
 Deme Györgyné (Galgahévíz, 1916) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.
 Demse Antal (Klészse, 1901) r.k. Moldva. 1971.
 Demeter Antalné (Gerlén, 1926) r.k. Moldva. 1988. Lészped
 Derhán Józsefné (Mindszentkála, 1909) r.k. Zala. 1987. Salföld
 Dobandi János (Csíksomlyó, 1949) r.k. Csík. 1993.
 Dobandi Jánosné (Szilágyosomlyó, 1940) r.k. Szilágy. 1993.
 Dombi Dezsőné (Boroszló, 1944) r.k. Sáros. 1993. Tahitótfalu
 Domokos Ferenc (Hadikfalva, 1906) r.k. Bukovina. 1964, 1970. Érd
 Dömötörfy Józsefné (Nemespátró) ev. Somogy. 1993.
 Egyed Péterné (Belényes, 1927) ref. Bihar. 1985.
 Elek Mihály (Vésztő, 1936) ref. Békés. Budapest. 1989.
 Erős Gergely (Székelykeve, 1911) r.k. Temes. 1989.
 Erős Gézané (Hadikfalva, 1927) r.k. Bukovina. 1964. Gara
 Erős Istvánné (Hertelendyfalva, 1912) r.k. Torontál. 1989.
 Erős László (Tiszafüred, 1930) Heves. 1993.
 Erőss Pál (Szépvíz, 1953) r.k. Csík. 1990. Érd
 Fábel Sándorné (Furta, 1940) ref. Bihar. 1987.
 Fábián Ágostonné (Andrásfalva, 1929) ref. Bukovina. 1986. Kakasd
 Faragó Jánosné (Szék, 1953) ref. Szolnok-Doboka. 1992.
 Fazekas Pálné (Hadikfalva, 1931) r.k. Bukovina. 1991. Mözs
 Fazekas Zakariás (Józseffalva, 1910) r.k. Bukovina. 1986. Bátaszék
 Fehér László (Csengersima, 1914) ref. Szatmár. 1987.
 Ferenc Kálmán (Madéfalva, 1933) r.k. Csík. 1994.
 Ferenc Kálmánné (Madéfalva, 1935) r.k. Csík. 1994.
 Forgó László (Mátraballa, 1931) Heves. r.k. 1996
 Forró Pálné (Kelemér, 1902) Gömör. 1986.
 Fűrész Ferencné (Lébény, 1919) r.k. Moson. 1987.

Gaál Jánosné (Inaktelke, 1931) ref. Kolozs. 1991.
 Galaci József (Gyimesvölgye, Komjád pataka, 1908) r.k. Csík. 1988.
 Galcsik Pálné (Zagyvaróna, 1900) Nógrád. 1976.
 Gáspár Antal (Istensegíts, 1895) r.k. Bukovina. Halásztelek
 Gáspár Antalné (Andrásfalva, 1900) r.k. Bukovina. 1970.
 Gaspari János (Drégelypalánk, 1904) r.k. Hont. 1986.
 Gédra Imréné (Magyarbőd, 1914) ref. Abaúj-Torna. 1986.
 Gerencsér Miklós (Győr, 1932) Győr. 1989. Aszófő
 Gregori Józsefné (Tura, 1907) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986.
 Gulyás Ferencné (Galgamácsa, 1937) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1970.
 Gyavronka Gyuláné (Velem, 1932) Vas. 1986.
 Gyenge Kálmánné (Tiszabökény, 1928) r.k. Ugocsa. 1986.
 Gyimesi Mihály (Mohács, 1909) r.k. Baranya. 1990.
 Győrfi Barnabásné (Hertelendyfalva, 1928) r.k. Torontál. 1989
 Győrfi Imre (Korond, 1962) Udvarhely 1990
 Gyurka Mihályné (Magyarfalu, 1920) r.k. Moldva. 1986. Egyházaskozár
 Habari Péter (Klézse, 1900) r.k. Moldva. 1971
 Hadnagy Géza (Farkaslaka 1966) Udvarhely. 1993
 Hajnal Sándor (Kunmadaras, 1911) ref. Jász-Nagykun-Szolnok. 1987.
 Harsányi Jenő (Kölked, 1913) ref. Baranya. 1986.
 Hegedűs István (Pákozd, 1907) ref. Fejér. 1990.
 Hegedűs József (Pákozd, 1911) Fejér. 1990.
 Herceg Józsefné (Apátfalva, 1926) Csanád. 1986.
 Heves János (Somogyvár, 1928) Somogy. 1992.
 Horák Istvánné (Herencsény, 1941) r.k. Nógrád. 1995.
 Horgos János (Tápióbitske, 1925) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1995.
 Horváth Béla (Mád, 1919) r.k. Zemplén. 1996.
 Horváth Gézánné (Hegykö, 1924) r.k. Sopron. 1994.
 Horváth Tibor (Királyhelmec, 1927) Zemplén. 1980. Tállya
 Illés László (Tápióbitske, 1924) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1995.
 Illés Józsefné (Hadikfalva, 1918) r.k. Bukovina. 1964. Kisdorog
 István Lajos (Korond, 1927) Udvarhely. 1994.
 Ivocs Pálné (Kelemér, 1917) ref. Gömör- és Kishont. 1986.
 Izsó Vilmosné (Bajna, 1903) Esztergom. 1987.
 Jacenkó Ferenc (Boldogkőváralja, 1916) ref. Abaúj-Torna. 1986.
 Jakab Boldizsárné (Hadikfalva, 1923) r.k. Bukovina. 1987. Somberek
 Jankó Mátyásné (Magyarfalu, 1926) r.k. Moldva. 1986. Egyházaskozár
 Jánó Ilona (Lésped, 1936) r.k. Moldva. 1991.
 Johos Mártonné (Szék, 1930) ref. Szolnok-Doboka. 1991.
 Jójárt Istvánné (Szeged, 1910) r.k. Csongrád. 1994.
 József Albertné (Kápolnásfalva, 1924) r.k. Udvarhely. 1986. Budapest

Józan Lajos (Dömsöd, 1919) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1991.

Juhász Miklós (Kocs, 1924) ref. Komárom. 1986.

Kabai István (Karcag, 1906) r.k. Jász-Nagykun-Szolnok. 1964.

Kádár Lajos (Alpár, 1896) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1972.

Kalamár Gerő (Csíkszentdomokos, 1943) Csík. r.k. 1999. Verőce

Kalló Jánosné (Inaktelke, 1925) Kolozs. 1993.

Karácsony Pál (Nyárádszentlászló, 1923) ev. Maros-Torda. 1994.

Kardos Imréné (Magyarcsanád, Bökénypusztá, 1910) r.k. Csanád, 1986

Karmazsin László (Budapest, 1932) r.k. 1986.

Katona Ferenc (Budapest, 1932) r.k. 1989.

Kaufmann Károly (Verőce, 1936) r.k. Nógrád. 1999.

Kecskés István (Maconka, 1906) r.k. Heves, 1967.

Kelemen Ferenc (Hollókő, 1927) r.k. Nógrád. 1968.

Kelemen Mária (Bereck, 1954) Háromszék. 1994.

Király Józsefné (Boldogkőváralja, 1902) ref. Abaúj-Torna. 1986.

Kiss Ferencné (Inaktelke, 1938) Kolozs. 1991.

Kiss György (Csengersima, 1913) ref. Szatmár. 1987.

Kiss Jánosné (Bezdán, 1916) r.k. Bács-Bodrog. 1974.

Kiss Lajos (Tyukod, 1906) ref. Szatmár. 1987.

Kiss Miklós (Dömsöd, 1924) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1991.

Kiss Mihályné (Tura, 1906) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1992.

Kiss Péter (Nagykőrös, 1907) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1980.

Kiss Sándor (Backamadaras, 1911) ref. Maros-Torda. 1986. Pécel

Kiss Sándor (Tyukod, 1898) ref. Szatmár. 1987.

Kiss Szilveszterné (Bözödújfalú, 1936) Udvarhely, 1994.

Kolbe József (Nógrád, 1930) r.k. Nógrád. 1992.

Kopász Sándor (Kismaros, 1924) r.k. Nógrád. 1988.

Kósa Pálné (Sövényháza, 1920) r.k. Csongrád. 1987.

Kotyor Mihályné (Klézse, 1942) r.k. Moldva. 1991.

Kovács Andrásné (Visk, 1920) ref. Máramaros. 1995.

Kovács Andrásné (Magyarvista, 1951) Kolozs. 1972.

Kovács Gyula (Vásárosdombó, 1893) r.k. Baranya. 1962. Vasas

Kovács Gyuláné (Vasas, 1890) r.k. Baranya. 1962.

Kovács Ferencné (Bajna, 1932) Esztergom. 1987.

Kovács Józsefné (Karakószörcsök, 1934) r.k. Veszprém. 1972.

Kovács Józsefné (Velem, 1908) Vas. 1986.

Kovács László (Verőce, 1923) Nógrád. r.k. 1999.

Kürthy Sándor (Berettyóújfalú, 1926) Bihar. 1991. Budapest.

Laczkó Katalin (Pusztina, 1931) r.k. Moldva. 1991.

Lakatos Demeter (Szabófalva, 1911) r.k. Moldva. 1971.

Lakatos Pál (Tiszakóród, 1924) ref. Szatmár. 1990.

Lakatos Sándor (Szentjobb, 1890) Bihar. 1972.
 László Andrásné (Bálványosváralja, 1920) Szolnok-Doboka. 1972.
 László Gyula (Tök, 1929) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986.
 László Józsefné (Pusztina, 1935) r.k. 1991.
 László Miklós (Pusztina, 1964) r.k. Moldva. 1991.
 Legedi Péter (Klészse, 1971) r.k. Moldva. 1991.
 Lénár Józsefné (Tura, 1911) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1992.
 Lendvai Károly (Ásvány, 1913) r.k. Győr. 1986.
 Lestár Imre (Kistelek, Percel tanya, 1892) r.k. Csongrád. 1968.
 Lósa Etelka (Kórógy, 1912) ref. Szerém. 1987.
 Lovász Antalné (Hadikfalva, 1914) r.k. Bukovina, 1982. Érd
 Lukács Antalné (Kolozsvár, 1904) Kolozs. 1986. Biatorbágy
 Maczkó Mihályné (Hajdúdorog, 1908) Hajdú. 1976. Szentendre
 Magócs Istvánné (Vácszentlászló, 1922) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.
 Magyar József (Regéc, 1917) Abaúj-Torna. 1994.
 Magyari György (Bezdán, 1908) r.k. Bács-Bodrog. 1974.
 Majoros Sándor (Nádudvar, 1910) Hajdú. 1972.
 Makonyi Márton (Alsósztrégova, 1896) r.k. Nógrád. 1968.
 Máris György (Pokolpatak, 1903) r.k. Moldva. 1970. Egyházaskozár
 Márton Árpád (Magyardécse, 1897) ref. Szolnok-Doboka. 1972.
 Márton Imre (Csíkszentdomokos, 1977) r.k. Csík. 1999
 Márton József (Somogyvár, 1916) r.k. Somogy. 1992.
 Máté Miklósné (Kocsord, 1915) Szatmár. 1987.
 Mihók György (Gyimesvölgye, Bán pataka, 1912) r.k. Csík. 1971.
 Miklós Antal (Hadikfalva, 1909) r.k. Bukovina. 1986. Kéty
 Miklós Antal (Lészped, 1924) r.k. Moldva 1987. Egyházaskozár
 Miklós Dénesné (Göröcsfalva, 1910) r.k. Csík. 1987. Etyek
 Mikulás Imre (Budapest, 1932) r.k. 1989.
 Mitl Antalné (Csesztve, 1913) r.k. Nógrád. 1968.
 Méhész Gyula (Alsótold, 1913) r.k. Nógrád. 1968.
 Mester Józsefné (Tura, 1909) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1992.
 Molnár Benjámin (Kémes, 1886) ref. Baranya. 1958.
 Mónus Imréné (Geszt, 1894) ref. Bihar. 1986.
 Muharay Eszter (Szabadszállás, 1956) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1995. Ónód.
 Murcsik János (Dad, 1912) Komárom. 1986.
 Náguj Andrásné (Gyimesvölgye, Setét pataka, 1948) r.k. Csík. 1988.
 Nagy Béláné (Nyárád, 1905) Veszprém. 1972. Felsőiskáz
 Nagy Éva (Bálványosváralja, 1931) Szolnok-Doboka. 1972.
 Nagy Ferencné (Nagykőrös, 1921) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1980.
 Nagy József (Told, 1928) ref. Bihar. 1987.
 Nagy Mihály (Vácszentlászló, 1923) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.

Nagy Sándorné (Kolozsvár, 1932) Kolozs. 1994.
 Nagy Vilmos (Gyergyóremete, 1931) r.k. Csík. 1994. Segesvár
 Németh Andrásné (Gyergyóremete, 1924) Csík. 1987. Etyek
 Nemoda Alajosné (Mátrafüred, 1913) Heves. 1986. Jászárokszállás
 Novák András (Tállya, 1912) Zemplén. 1986.
 Novák Andrásné (Tállya, 1915) Zemplén 1986.
 Oláh Istvánné (Székesút, 1908) r.k. Temes. 1987. Pécel
 Oláh József (Torja, 1923) r.k. Háromszék. 1972.
 Oláh Sándorné (Kölesd, 1931) ev. Tolna. 1996.
 Opóczki István (Dabas, 1921) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994. Nagycice
 Orosz Jánosné (Maconka, 1919) r.k. Heves. 1967.
 Ördög Emánuel (Jászárokszállás, 1921) Jász-Nagykun-Szolnok. 1987.
 Pál Tamás (Oroszhegy, 1944) Udvarhely. 1994.
 Pál Vilmos (Sándoregyháza, 1915) r.k. Torontál. 1989.
 Palatkás József (Magyar-nemegye, 1927) ref. Beszterce-Naszód. 1986. Óriszentpéter
 Pálffy Gyula (Kapolc, 1931) r.k. Somogy. 1989. Budapest
 Pálfi Jánosné (Kölesd, 1920) ev. Tolna. 1996.
 Pálffy József (Kőszegszerdahely, 1925) Vas. 1986. Velem
 Palkó Sándorné (Kórógy, 1886) ref. Szerém. 1987.
 Panyik Béla (Taksonyfalva, 1911) Pozsony. 1986. Vaskút
 Pásztor Géza (Budapest, 1932) r.k. 1989.
 Pávkovics István (Mohács, 1925) r.k. Baranya. 1989.
 Péter Lajosné (Józseffalva, 1904) r.k. Bukovina. 1986. Bátaszék
 Péter Mihályné (Zetelaka, 1900) r.k. Udvarhely. 1986. Budajenő
 Péter Orbán (Józseffalva, 1890) r.k. Bukovina. 1971. Székelyszabar
 Péterfy Lőrincné (Báta, 1909) r.k. Tolna. 1986.
 Pető Józsefné (Kölesd, 1914) ev. Tolna. 1996.
 Petróczi Gyula (Karancseszti, 1902) r.k. Nógrád. 1968.
 Pipicz András (Deszk, 1911) r.k. Torontál. 1987.
 Pipicz Andrásné (Deszk, 1913) r.k. Torontál. 1986.
 Pleisek Márton (Pécs, Szabolcsbányatelep, 1891) r.k. Baranya. 1962.
 Pleisek Mártonné (Pécs, Szabolcsbányatelep 1904) r.k. Baranya. 1962
 Popovics Istvánné (Fegyvernek, 1934) Jász-Nagykun-Szolnok. 1986. Somogyhárságy
 Póra Sándor (Gyimesvölgye, Rakotttyás, 1923) r.k. Csík. 1988.
 Puskár Imre (Told, 1910) ref. Bihar. 1987. Told
 Puskás Ferenc (Gyergyóremete, 1897) r.k. Csík. 1987. Telki
 Rákász Vince (Ásvány, 1902) r.k. Győr. 1986.
 Rankasz Józsefné (Jászárokszállás, 1902) r.k. Jász-Nagykun-Szolnok. 1986.
 Reményi Istvánné (Velem, 1921) r.k. Vas. 1986.
 Róka Jánosné (Dömös, 1911) r.k. Esztergom. 1986. Pilismarót
 Róka Mihály (Trunk, 1941) r.k. Moldva. 1990.

Ruff Ferenc (Bezdn, 1912) r.k. Bács-Bodrog. 1974. Mohács
 Ruszkai Imre (Regéc, 1901) Abaúj-Torna. 1993.
 Ruszkai Imréné (Regéc, 1920) Abaúj-Torna. 1993.
 Salga István (Mohács) r.k. Baranya. 1989.
 Salló István (Zsögöd, 1932) r.k. Csík. 1994.
 Sándor Béla (Jászárokszállás, 1924) r.k. Jász-Nagykun-Szolnok. 1987.
 Sándor Istvánné (Alsótold, 1904) r.k. Nógrád. 1986.
 Sándor Istvánné (Somogyvár, 1937) r.k. Somogy. 1993.
 Sánta István (Jásztelek, 1927) r.k. Jász-Nagykun-Szolnok, 1994. Budakeszi
 Sánta Istvánné (Barót, 1928) Házomszék. 1994. Budakeszi
 Sánta József (Mátraballa, 1915) r.k. 1996
 Sántha Tóbiás (Fogadjisten, 1895) r.k. Bukovina. 1970. Vaskút
 Simon János (Lésped, 1944) r.k. Moldva. 1991.
 Simon Józsefné (Lésped, 1895) r.k. Moldva. 1970. Mekényes
 Simon Péterné (Ditró, 1905) r.k. Csík. 1986. Etyek
 Sipos Józsefné (Bezdn, 1924) r.k. Bács-Bodrog. 1974.
 Skriba László (Téjfal, 1906) r.k. Pozsony. 1972.
 Sója Józsefné (Kölesd, 1927) ev. Tolna. 1996.
 Soltész Aladár (Ónod, 1934) ref. Borsod. 1991.
 Somogyi Lajos, (Zalaegerszeg, 1928) r.k. Zala. 1990. Kecel
 Steph Jenőné (Álmosd, 1920) r.k. Bihar. 1987.
 Susovits István (Lébény, 1920) r.k. Moson. 1987.
 Sükösd Róza (Szék, 1946) ref. Szolnok Doboka. 1991. Kolozsvár
 Süttő Balázsné (Kolon, 1922) r.k. Nyitra. 1986.
 Szabó Gyula (Borossebes, 1917) Arad. 1996. Gyömrő.
 Szabó István (Zsámbok, 1923) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1993. Zsámbok
 Szabó Istvánné (Dány, 1926) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1993. Zsámbok
 Szabó Istvánné (Siklós, 1885) r.k. Baranya. 1962.
 Szabó Károly (Bálványosvár, 1919) Szolnok-Doboka. 1972.
 Szabó Lőrinc (Székelyszenterzsébet, 1942) ref. Udvarhely. 1992.
 Szabó Sándor (Őriszentpéter, 1913) r.k. Vas. 1972.
 Szakáll Miklósné (Nemespátró, 1932) ev. Somogy. 1991.
 Szárnyas Sándorné (Tállya, 1909) Zemplén. 1986.
 Szatmári Zoltán (Isaszeg, 1901) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1985.
 Szedlacsek István (Nagybaracska, 1918) r.k. Bács-Bodrog 1986.
 Székely István (Szék, 1922) ref. Szolnok-Doboka. 1989. Szamosújvár
 Székely Mártonné (Hadikfalva, 1886) r.k. Bukovina. 1972. Fogadjisten Vaskút
 Szerepi Nagy Attila (Karcag, 1955) Jász-Nagykun-Szolnok. 1996.
 Szervátiusz Tibor (Kolozsvár, 1930) Kolozs. 1994. Budapest
 Szigeti István (Hegykő, 1927) r.k. Sopron. 1994.
 Szira Jánosné (Vácszentlászló, 1927) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.

Szita Lajosné (Tök, 1900) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986.
 Szűcs Boldizsár (Hadikfalva, 1908) r.k. Bukovina. 1986. Kéty
 Szűcs Jánosné (Andrásfalva, 1936) Bukovina. 1986. Izmény
 Szűcs József (Mohács, 1926) r.k. Baranya. 1986., 1988.
 Szűcs József (Maconka, 1902) r.k. Heves. 1967.
 Takács Béláné (Tállya, 1916) r.k. Zemplén. 1986. Mád.
 Takács György (Budapest, 1929) r.k. 1989.
 Takács János (Bezdán, 1924) r.k. Bács-Bodrog. 1974.
 Tatai Jánosné (Bajna, 1908) Esztergom. 1987.
 Terhes Illésné (Tápé, 1897) r.k. Csongrád. 1987.
 Till Józsefné (Váralja, 1930) ref. Tolna. 1987.
 Tóbiás Jánosné (Álmosd, 1924) ref. Bihar. 1987.
 Tóth Benjámin (Tarpa, 1905) ref. Bereg. 1986.
 Tóth Benjáminné (Tarpa, 1901) ref. Bereg. 1986.
 Tóth Erzsébet (Hévizgyörk, 1926) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1986.
 Tóth Ferenc (Abony, 1926) Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1990.
 Tóth Ferencné (Szentistván, 1906) r.k. Borsod. 1986.
 Tóth Gáborné (Galgahévíz, 1914) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.
 Tóth János (Szebény, 1921) r.k. Baranya. 1986.
 Tóth Jánosné (Zsámbok, 1941) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1993.
 Tóth József (Apátfalva, 1907) Csanád. 1986.
 Tóth József (Valkó, 1921) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1994.
 Tóth Józsefné (Tura, 1920) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1992.
 Tóth Mihály (Bag, 1933) r.k. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1993.
 Tótfalvi Sándor (Korond, 1899) r.k. Udvarhely. 1970.
 Törő Gábor (Karcag, 1915) ref. Jász-Nagykun-Szolnok. 1986. Püspökladány
 Török Istvánné (Tápé, 1906) r.k. Csongrád. 1987.
 Török Lajosné (Tápé, 1915) r.k. Csongrád. 1987.
 Tuli József (Székelyudvarhely, 1925) Udvarhely. 1993.
 Tuli Józsefné (Székelykeresztúr, 1956) Udvarhely. 1993. Székelyudvarhely
 Túróczi Gézáné (Sesztá, 1923) r.k. Abaúj-Torna. 1986. Elek
 Tótszegi András (Méra, 1958) Kolozs. 1994.
 Udvari Sándor (Ónod, 1944) ref. Borsod. 1995.
 Vajda Györgyné (Bácsfalu, 1884) Brassó. 1972.
 Valádi János (Sepsiszentgyörgy, 1938) Háromszék. 1992.
 Varga Bálintné (Pilismarót, 1914) r.k. Esztergom. 1986.
 Varga Istvánné (Szebény, 1922) r.k. Baranya. 1986.
 Varga József (Méra, 1928) Kolozs. 1991.
 Varga Józsefné (Ghymes, 1906) Nyitra. 1986.
 Varga Lajos (Mány, 1923) r.k. Fejér. 1990.
 Varga Sándor (Vácszentlászló, 1909) ref. Pest-Pilis-Solt-Kiskun. 1987. Verőce

Varga Sándor (Tereske, 1926) r.k. Nógrád. 1994.
Várda Titusz (Hadikfalva, 1921) r.k. Bukovina. 1964. Gara
Verdecker János (Pécs, Erzsébettelep, 1888) r.k. Baranya. 1962.
Veres András (Kelemér, 1909) ref. Gömör és Kishont. 1986.
Vermes Ferenc (Torockó, 1937) Torda-Aranyos. 1992.
Vermes Ferencné (Alsótök, 1940) Szolnok-Doboka. 1994. Dány
Vörös Mihályné (Báta, 1923) Tolna. 1986.
Zagyvai Sándor (Romhány, 1918) r.k. Nógrád. 1994.
Zeke Zsigmondné (Tarpa, 1918) ref. Bereg. 1986.
Zvolenszki Árpád (Dömös, 1926) r.k. Esztergom. 1972.
Zsohár Elek (Kisrákos, 1905) r.k. Vas. 1972. Óriszentpéter
Zsók Ágoston (Déva, 1922) ref. Hunyad. 1980. Izmény
Zsók József (Dánfalva, 1947) Szatmár 1990.
Zsoldos Jánosné (Szék, 1951) Szolnok-Doboka. 1991.
Zsótér Ferenc (Mindszent, 1925) r.k. Csongrád. 1986.

IV. A MONDÁKBAN ELŐFORDULÓ TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK

- Aba Sámuel – Árpád-házi magyar király, 1041-től 1044-ig uralkodott.
- Ajtony – vezér, szembefordult Szent Istvánnal, aki sereget küldött ellene és leverte.
- Álmos – (k. 819–895) a magyar törzsek első fejedelme, a krónikák szerint a honfoglaló Árpád apja.
- Antall József (1932–1993) történész, magyar miniszterelnök 1990–1993 között.
- Apor Vilmos (1892–1945) katolikus püspök, 1945-ben vértanúhalált halt.
- Árpád – (850–855 k.–907?) Álmos fia, a honfoglaló magyarok vezére, az első magyar uralkodó-dinasztia őse.
- Attila – (410 k.–453) hun nagyfejedelelem, a magyar krónikák tőle származtatják az Árpád-házi királyokat.
- Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886–1944) újságíró, politikus. 1944-ben az ellenállási mozgalom vezetője, a nyilasok kivégezték.
- Barcsay Ákos – (1610–1661) erdélyi fejedelem.
- Básta György – (Basta, Giorgio – 1550–1607) olasz származású császári hadvezér, erdélyi főparancsnok, rettegésben tartotta Erdélyt.
- Báthori Gábor – (1589–1613) erdélyi fejedelem.
- Báthori István – (?–1530) II. Lajos nevelője, Magyarország nádora.
- Battyhány Lajos – gróf (1807–1849) földbirtokos, az első független magyar kormány miniszterelnöke.
- Beatrix, Aragóniai – (1457–1508) hercegnő, Mátyás király második felesége.
- Béla, I. (1020 k.–1063) Árpád-házi magyar király, Vazul harmadik fia.
- Béla, II. (Vak Béla, 1109 k.–1141) magyar király.
- Béla, III. (1148 k.–1196) magyar király.
- Béla, IV. (1206–1270) magyar király, a tatárjárás után az ország újjáépítője.
- Bem József (1794–1850) lengyel hadvezér, magyar altábornagy. A világosi fegyverletétel után Törökországba emigrált.
- Bercsényi Miklós, gróf (1665–1725) politikus, főgenerális, fejedelmi helytartó, II. Rákóczi Ferenc híve.
- Berzsenyi Dániel (1776–1836) költő.
- Bethlen Gábor (1580–1629) Erdély fejedelme. Urakodásának ideje Erdély fénykora.
- Bocskai István (1557–1606) erdélyi fejedelem, az első Habsburg ellenes felkelés vezetője.
- Botond (10 sz.) magyar vezér, a kalandozások korának hőse.
- Bottyán János (Vak Bottyán, 1640–1709) kuruc generális.
- Buda – hun nagyfejedelelem. Testvére, Attila meggyilkoltatta, s örökébe lépett.
- Budai Nagy Antal (?–1437) az 1437. évi erdélyi parasztfelkelés vezetője.
- Bulcsu (?–955) a kalandozó magyarok egyik vezére, Augsburgnál elfogták és kivégezték.
- Cinka Panna (1711?–1772) cigány hegedűs, az egyetlen ismert női prímás.

- Corvin János (1473–1504) Mátyás király fia, a trón örököse, akit Mátyás halála után a főurak cserbenhagytak.
- Csaba (10. sz.) – Attila fia. Apja halála után hunjaival Bizáncba, s később Szkítiába menekült.
- Csanád (10–11. sz.) Vészér a kalandozások korában, rokonságban állt az Árpádokkal. Hadjáratot vezetett Ajtony ellen.
- Deák Ferenc (1803–1876) politikus, jogtudós, a kiegyezés megteremtője.
- Dobó István (1500 k.–1572) főúr, Eger várkapitánya.
- Dózsa Gergely (?–1514) Dózsa György öccse, a parasztháború alvezére, kivégezték.
- Dózsa György (1470 k.–1514) az 1514. évi parasztfelkelés vezére, kivégezték.
- Dugovics Titusz – az 1456-os nándorfehérvári ostrom önfeláldozó hőse.
- Emese – Ügyek felesége, Álmos vezér anyja.
- Erzsébet – (1837–1898) magyar királyné, osztrák császárné, Ferenc József felesége.
- Erzsébet, Szent (1207–1231) II. András magyar király leánya.
- Esze Tamás (1666–1708) tarpai jobbágypuruc brigadéros.
- Ferdinánd, V. (1793–1875) magyar király, osztrák császár. 1848-ban lemondatták I. Ferenc József javára.
- Ferenc József, I. (1830–1916) osztrák császár és magyar király.
- Gábor Áron (1814–1849) székely kisbirtokos, katonatiszt, a szabadságharc ágyúöntője.
- Gellért, Szent – (977 után–1046) csanádi püspök. A Vata-féle lázadás során megölték.
- Géza (945 k.–997) magyar nagyfejedelem, Taksony fia.
- Görgey Artúr (1818–1916) a szabadságharc fővezére. Az orosz csapatok előtt Világosnál letette a fegyvert.
- Gyula (10. sz.) az Erdélybe megtelepült honfoglaló törzs vezére.
- Hadik András (1710–1790) a császári sereg tábornoka.
- Hatvani István (1718–1786) matematikus, orvos, természettudós, ref. lelkész, a debreceni kollégium tanára.
- Haynau, Julius (1786–1853) osztrák katonai vezető, Magyarország teljhatalmú katonai parancsnoka.
- Hedvig – (1371–1399) Nagy Lajos leánya.
- Horthy Miklós (1868–1957) Magyarország kormányzója 1920–44 között.
- Hunyadi János (1405 k.–1456) főúr, hadvezér, Nándorfehérvár kapitánya, Magyarország kormányzója.
- Imre, Szent (1007–1031) Szent István fia.
- István, Szent (975 k.–1038) Géza fejedelem fia, magyar fejedelem, majd király (1000/1–1038) a nemzet keresztény hitre térítője.
- János (Zápolya, 1487–1540) magyar király.
- János Zsigmond, II. János (1540–1571) magyar király, erdélyi fejedelem.
- Jellasics Josip (1801–1859) horvát bán, osztrák táborszernagy.
- Jókai Mór (1825–1904) író.
- Julianus – XIII. századi domonkosrendi szerzetes. 1235-ben a Volga mentén rátalált az őshazában maradt magyarokra.
- Jurisics Miklós (1490 k.–1545) Kőszeg – dalmát nemesi családból származó – várkapitánya, 1532-ben huszonhat napig védte a várat a török túlerővel szemben.

- Kállay Miklós (1887–1967) politikus, Magyarország miniszterelnöke 1942–44.
- Kálvin János (1509–1564) protestáns hitújító.
- Kanizsai Dorottya (?–1532 után) főúrnő, Perényi Imre nádor felesége, a mohácsi csata után eltemette az ütközet halottait.
- Károly Róbert (1288–1342) Anjou-házi magyar király.
- Kinizsi Pál (?–1494) hadvezér, köznemesi családból emelkedett magas katonai tisztségig, a kenyérmezei csata egyik hőse.
- Klapka György (1820–1892) a szabadságharc tábornoka.
- Kont István (?–1393) Zsigmond király ellen fellázadt magyar főnemes, akit a király 1393-ban Budán harmincad-magával kivégeztetett.
- Koppány (Kupa vezér, ?–997) magyar nemzetséfgő, fellázadt István fejedelem ellen.
- Kossuth Lajos (1802–1894) Magyarország kormányzója.
- Kölcsey Ferenc (1790–1838) költő.
- Kálmán, Könyves (1070/74 k.–1116) király, 1095-ben lépett trónra.
- László, I. (Szent, 1040–1095) magyar király, 1077–1095 között uralkodott.
- László, IV. (Kun, 1262–1290) magyar király, 1272–1290 között uralkodott.
- Lajos, II. (1506–1526) magyar és cseh király 1516–1526 között uralkodott.
- Levente (1012–1047) a megvakított Vazul fia.
- Madách Imre (1823–1864) drámaíró.
- Margit, Szent (1242–1271) domonkos-rendi apáca, a Nyulak szigetén élt.
- Mária Terézia (1717–1780) magyar királynő, Magyar- és Csehország királynője, később német-római császárné.
- Márton Áron (1896–1980) erdélyi püspök.
- Mátyás, I. (1440–1490) Hunyadi János fia, magyar király.
- Móra Ferenc (1879–1934) író.
- Nagy Imre (1896–1958) kommunista politikus, 1956. október 24-től miniszterelnök, 1958-ban kivégezték.
- Nagy Sándor József (1814–1849) honvédtábornok, a szabadságharc vértanúja.
- Nimród – A bibliai Jafet leszármazottja, krónikáink szerint a magyarok ősapja.
- Petneházy Dávid (1645–1687) császári ezredes, részt vett Buda visszafoglalásában.
- Petőfi Sándor (1823–1849) költő.
- Peyer Károly (1881–1956) szakszervezeti vezető.
- II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) erdélyi fejedelem, a szabadságharc vezetője.
- Rákosi Mátyás (1892–1971) kommunista politikus, a párt főtitkára.
- Réka – Attila első felesége.
- Rózsa Sándor (1813–1878) alföldi betyárvezér.
- Rudolf (1858–1889) I. Ferenc József fia, a trón örököse.
- Salamon (1052–1087) magyar király 1057–1074 között. A mogyoródi csata után elvesztette trónját.
- Sándor Mór (1805–1878) gróf, lovasbravúrjaival egész Európát bámulatba ejtette.
- Sarolta (954 k.–997) Géza fejedelem felesége.
- Savanyú Jóska (1845–1907) bakonyi betyár.
- Sisa Pista (1848–1911) borsosnyói betyár.

- Sobri Jóska (1809–1837) dunántúli betyár.
- Szálasi Ferenc (1897–1946) nyilas politikus, 1944. október 16-tól 1945. március 28-ig miniszterelnök, kivégezték.
- Széchenyi István gróf (1791–1860) nagybirtokos, politikai író, az 1848-as kormány minisztere.
- Szilágyi Mihály (?–1461) Mátyás királlyá választásának előkészítője, 1458-ban rövid ideig Magyarország kormányzója. Török fogságba esett, a szultán lefejeztette.
- Szondi György (?–1552) végvári kapitány, Drégely várának védelmében esett el.
- Sztálin, Joszif Viszarjonovics (1879–1953) szovjet diktátor, a kommunista párt főtitkára.
- Szulejmán, II. (1495–1566) török szultán. 1526-ban a mohácsi csatában legyőzte II. Lajos seregét.
- Szvatozluk – morva fejedelem.
- Taksony (947–972) magyar fejedelem.
- Tar Lőrinc – Zsigmond király pincemes-tere. 1411-ben Írországból a Szent Patrik purgatóriumának nevezett barlangban is megfordult.
- Thököly Imre (1657–1705) erdélyi fejedelem. A Habsburg ellenes hadak vezére, száműzetésben halt meg.
- Tisza István gróf (1861–1918) miniszterelnök 1903–1905, 1913–1917 között. Gyilkosság áldozata lett.
- Titó, Joszip Broz (1892–1980) jugoszláv kommunista politikus, köztársasági elnök.
- Tomori Pál (1475–1526) kalocsai érsek, a mohácsi csata vezére, a harcmezőn halt meg.
- Tompa Mihály (1817–1868) költő.
- Tökhötöm – A honfoglaló vezérek egyike, Erdély meghódítója.
- Tőkés László (1952–) ref. püspök. 1989-ben az állami és egyházi hatóságok megfosztották temesvári szószerkétől.
- Török Bálint (?–1551) részt vett a mohácsi csatában. 1541-ben a szultán elfogatta, konstantinápolyi fogságban halt meg.
- Ulászló, II. (1471–1516) magyar király, ragadványneve: Dobzse László.
- Vata – 1046-ban a kereszténység ellen lázadó magyarok vezére.
- Vazul (Vászoly, 976 k.–1037) herceg. István király megvakíttatja, fiait – Andrást, Bélát és Leventét – száműzi.
- Veres Péter (1897–1970) író, politikus.
- Vidrócki Marci (1840–1873) Mátra vidéki betyár.
- Wesselényi Miklós báró (1796–1850) az ellenzéki főrendek vezére.
- Zeyk Domokos (1816–1849) honvédszázados, Bem segédtestje.
- Zrínyi Ilona (1643–1703) II. Rákóczi Ferenc édesanyja, Munkács várának hős védője.
- Zrínyi Miklós (1508–1566) törökverő hős, szigetvári kapitány. 1566-ban hősi halált halt.
- Zrínyi Miklós (1620–1664) költő és hadvezér, a Szigeti veszedelem c. eposz költője.
- Zsigmond király (1368–1437) magyar, német, és cseh király.

V. TÁJSZAVAK.

A (csak egyes nyelvjárásokban használt) tájszavak mellett több esetben a nyelvjárások jegyeit őrző, s nehezen érthető szavak jelentését is közlöm:

adi, aditok – adja, adjátok	közi – közé
állétik – állítják	küel – kívül
amiön – amin	löttő – lejtő
amőre – amerre	menkőnyi – menekülni
baránya – borona	mezgesd – mozgasd
bengő – pengő	mód – vagyon („el akarta osztani a mód-ját”)
bétojpadott – behorpadt, betörött	mőre – merre
biza – bizony	napszentületre – napnyugatra
csánjon – csináljon	nyiccsák – nyissák
csónyik – csónak	ortodóc – ortodox
elig – alig	ordanánc – katonai küldönc, tisztiszolga
elszakasztotta – megölte	olan – olyan
elszentelt (a nap) – lenyugodott	őhön – bográcsban főzött pirított, hagy-
erőst – nagyon	más, krumplis tészta
esztevéta – szövőszék	posztult – pusztult
éveg – üveg	pródszákli – kenyérzsák
fűcfa – fűzfa	proseció – körmenet
gordul – görbül	puliszka – kukoricakása
gunya – ruha	rea, riva – reá, rá
gyüjet – jövet	réjik – rájuk
hallitok – halljátok	ruva – ruha
hammazó – hamvazó	sinka – síkság, sík terület
hanyigálta – hajigálta	sirített – elemelt, lopott
hedre – hegyre	sitte – sütötte
héjik – hívják	szájik – szájuk
hojne – hogyne	szennyül – szennyesedik
Hunyor – Hunor (Gáspár Antal régebbi frónkhoz pl. Jókai Mórhoz hasonlóan a Hunyor alakot használja)	szeretyi – szereti
ílt – élt	szít – szét
innyani – inni	tanát – talált
Jánó – János	tisztus tisztára – nagyon tisztára
kara – karja	túl nan – túl
kévánság – kívánság	urusos – orvosságos
kípzelve – képzelve	üñő – fiatal nőstény szarvas
kócs – kulcs	ütte – ütötte
	zavarva – zárva („a kapu be vót zavarva”)

VI. TARTALOM

Előszó	7	Szolgám leszöl herceg a másvilágon	39
Mondák	17	Botond rávágott a várkapura	40
Attila Istennek ostora vót	19	Taksony vezér	41
Nimródnek volt két fia	19	A csodaszarvas kútja	41
Sorsot húztak, s a sors a hunokra esett	20	Elég gazdag vagyok, hogy két istennek	
Az Isten kardja	20	áldozzak	42
Attila Istennek ostora vót	22	Szállj le Vica	42
Buda vára	22	Segítsd ezt a népet	42
Attila megölte Budát	23	A forrásba mosta meg a kezeit	42
Bákó neve	23	A négy égtáj felé	43
Ez a kard legyen a gyilkosod	23	Szent István kápolnát építtetett	43
Attila hármaskoporsóba van eltemetve	24	Mink koppányiak vagyunk	43
Attila koporsója	25	A pápa elküldte neki a koronát	43
Csaba az égi országúton elment	27	A pápa álmot látott	44
Kézzel írott könyv	28	Ha elhoztad a fejét, mért nem hoztad	
Firtos király falvai	28	el a nyelvét is?	44
Firtos leánya	28	Megvette a hadifoglyokat	45
Firtos és Tartód	29	A kést, amivel evett, ott felejtette	45
Az óriások átvitték a várat	30	Égő gyertyával ünnepelték	46
Rapsonné útja	30	Szent István vissza kellett,	
Jó népem, itt székelj!	31	hogy forduljon	46
A Csörsz árok	32	Szent István vőgy	47
Álmában turulmadár jelent meg	32	Oroszlán jelent meg Csanád álmában	47
Elmaradtunk a szekertől	33	Bonyha és Bolya	47
A székeltek követeket küldtek	33	Ölmet öntetett a fülébe	48
Elküldte követeit Szvatoplukhoz	34	Hogy ne lehessenek örökösök	48
Az ibolya virág	35	Szent István verekezésbe vót	49
A messzelátó torony	35	Visszasegítötte a trónjára	50
Árpád dombja	36	István király kara	50
Árpád bástya	36	A jobb keze épségben maradt	51
Árpád vezér kilátót építtetett	36	Segítsd ezt a népet	51
Ma ád Isten szerencsét e tájra	37	Vata lázadása	52
Árpád belátta ezt a vidéket	37	Kardom erős, kardom éles	52
Ond vezér	37	Szent Imre halála	53
Árpád kiosztotta az új haza földjeit	37	A korona vagy a kard?	53
Igazságosan osszák ki a birtokot	38	Búvár Kund	54
Oan óriási kígyó vót	38	A magyar király az égből kapta	
Árpád sírja fölé templomot építöttek	39	a méltóságát	55
		Vata Szent István felé sujtott	55

Égtek a gyertyák a szarvain	56	Ezekről a dombokról jeleztek a kunok	74
A megvadult lovat megcsöndesítötte	56	A lébényi templom	74
Ne löj le engem vitéz király	56	A ferences barátok	74
Égtek a gyertyák a szarvain	56	A gyüdi templom	75
Szent László pénze	57	A bencés kolostor pincéje	75
Az a virág buján termik	58	Könyves Kálmán	76
Az angyal kísér engem	58	Ki hozta be a cigányokat?	76
Szent László zabja	58	Mike Sára	76
Szent László és a juhász	59	Hadak útja	76
Szent László forrás	60	A tyukodi nagyharang	77
Szent László tábora	60	Tatárhalom	77
Engedjen még két napot	60	Templom dúlő	78
Szent László egy kastélyt épített	61	Tatárülés	78
A magyar határ	61	Sebestyén Sebestyén	78
A tordai hasadék	61	Fölperzselték a falvakat	79
A szádelői hasadék	62	Álomzug	79
A mátraverebélyi templom	63	Oda menekültek a tatárok elől	79
Szent László kútja	63	Aranyos kút	80
A kardjával egy sziklát nyitott	64	Társa puszta	80
A tállyai oltárkép	64	Pusztá kápolna	81
Szent László és a kun vitéz	65	Lesüllyedt a nagyharang	81
A karján ott vót mindig a rózsafűzér	65	A tatárok ugattak	81
Az elfogott kunokat megkeresztelték	65	A jánkmajtisi alagút	82
Pogányhavasról ugratott be	66	Bélavár	82
Szépvíz	66	A tatárok elől ide bujdosnak	82
A seregbe járvány pusztított	67	Szent lászló szobra könnyezett	82
Salamon könnyekre fakadt	67	Erzsébet mindenét elosztogatta	83
A környéket ellepte rengeteg fűrj	68	Levette a szép királyi palástot	83
Szent László kútja	68	Margit szüzességet fogadott	84
Három órát meghosszabbította		A Karancs hegyen építtetett kápolnát	85
Isten a napot	68	A híd, amit a tatárok fölégettek	85
Amelyik fűbe befúródik a nyilad	68	Juliánus barát	86
Kiverte az idegenyeket az országból	69	Tállya	86
Nem köllött neki testőr	69	IV. Béla király vára	87
Az ökrök Nagyvárad felé vették		Bálványos vára	87
az irányt	70	Az istenek tornya	88
Mindig igazat szólott	70	Az Apor család	88
Abban a pillanatban megnémult	71	Ika vára	88
		Bálványosváralja	88
Hadak útja	71	Ispánk	89
Ki meri fölemelni kezét koronás		A bálványos hegyen	89
királya ellen	71	Szécsi Dezső	89
Az érsek válasza	72	Vidinné vót a magyar határ	90
Bánk bán	72	Sokszor találkoztunk magyarokkal	90
A jászok eredete	73	Anjou Lajos súlyos sebet kapott	90

Lajos király kimentette a kobzost	91	A reménytelenség halált hoz	118
A farkas szoptatta	91	Mátyás király kérdései	118
Nagy Lajos nyaralója	92	Mátyás király nem szerette	119
Szent Hedvig	92	Királyfi község	120
Toldi Miklós gödre	93	Mátyás király bolondja	120
Toldi szülőfaluja	93	Mátyás király gyűrűje	121
Toldi kastélya vót	94	A falaknak is füle mög szöme van	122
A vendégrúddal mutatta az utat	94	Szép Ilonka	122
Toldit felvítették Budára	95	Én vagyok a király, vagy te vagy?	123
Malomkövön vitte a királynak a vizet	95	Az ökrökért ezt a szép tököt kapod	
A császár kapuját betörte	95	ajándékba	123
A medvével is megbirkózott	95	Mátyás király lustái	124
Országház utca 20	96	A pátrói embör bedugta az ujját	
A magyar zászló	96	a kerékszőg helött	125
Kont István apródja	96	Mátyás király a kávéházban	125
A Hunyadiak címere	97	Az üres kocsinak kell kitérni	
Kemény Simon	97	a megrakott elől	126
Öröklét lesz a jutalmad	98	A számár meg tudta jósolni az időt	127
A déli harangszó	98	Mátyás király Bécsben	128
		Mátyás király fája	129
Mátyás király kincsei	99	A cinkotai kántor	130
Az ostor kivirágzott	99	Nagy iccét adjanak	132
A táltosgalamb	99	A paraszt fia Mátyás fejére csapott	133
Abból lett Kisoroszi	100	Messzi-e a messzi?	133
Alagút vezetett át a Duna alatt	101	Mátyás király oda járt vadászni	135
Az okos lány	101	Vörös Márta	135
A nádasra is eső kellene	103	Mátyás király törvénye	136
Mátyás királ és a boszorkányok	104	Az igazmondó juhász	136
A cseh vitéz esett le a lovárúl	107	Eccör vót Budán kutyavásár	139
Mátyás király ordenánca	107		
Szabadszentkirály neve	108	Dózsa egy csapásra két vitézt	
A természet nagyobb, mint		sújtott agyon	141
a tudomány	108	Laci konyha	141
Ami nekem a legkedvesebb	109	Dobzse László	141
Mátyás király kincsei	110	A keresztes csapatok vezére lett	142
Igazságos embert sohasem		Pokolfa	142
büntettem meg	111	A Dózsa-forradalomba	142
Járt úton nem teröm fű	112	Dózsa egy csapásra két vitézt	
Amennyit föl a kerék, annyit alá	113	sújtott agyon	143
Gergely juhász kanala	113	Az utolsó ütközet	143
Fekete Lőrinc	114	Dózsa halála	143
Igyunk a szegény népre	114		
Se nem bor, se nem víz	116	Itt vannak a törökök	144
Éfjú Mátyás király	116	Táborhegy	144
Mátyás király húshagyatja	118	Köröszöt rajzoltak a kenyérre	145

A zöldhalomban török katonák vannak eltemetve	145	A maróti tábor	165
A disznó belsejében melengették a csecsemő királyfit	146	Dobozi Mihály	166
Ha Magyarországot három aranyon meg lehetne menteni	146	Összekötözve hajtották az embereket	167
Lukas csizmában fogadta a követeket	146	Juliska, Mariska, gyertek ki!	167
Hatvanezer forint	147	A török felkapta és elvitte az asszonyt	168
Megvakították a török követet	147	Jajváros	168
Az ostyából vér csöpögött	148	Oda építsetek templomot	168
Elmész a csatába, de nem jutsz haza élve	148	A csíksomlyói Mária szobor	169
Szűz Mária szobra	148	Törökvágás	171
A Szabó nemzetség ágai	149	A törökök ástak el kincseket	171
A Bakó család	150	Gerőfi szöktető	171
Sátoristya	150	A szent László szobor eltűnt a helyéről	172
A Törökdomb	150	Verd meg Isten a magyart szent- györgyi harmatta	172
A Törökkút	151	A marhákat mind áthajtották a jégen	173
	151	Vized van má nagy úr	174
A törökök őrhelye	152	A Csöpörke tó	174
Kölked vízzel vót körül	152	Török átok	174
Belefulladtak a zsombékokba	152	Elsüllyesztették a hajót tele arannyal	175
A bácsfai kincs	152	Összejátszott a harácsokkal	175
Huszár a mocsárban	153	Hány evangélista van?	175
A szultán arany hintaja	153	A törökök építették	176
A bűvár talált egy kétkezes kardot	154	Megöltek egy basát	176
A puska poros mocsár	155	Ti fizetitek a vérdíjat!	176
Tábortér	155	A kocsi kocsi	177
Bég patak	155	A bodzafa a régi községünk emlékét őrizte	177
A török kard	156	Szentegyházi domb	177
Kónyica	156	Szapáry Péter	178
Vértó	156	A siklósi vár újjáépítése	180
Lajos király halála	157	Báthori Endre	181
Nem hagyott békít a menyecskének	159	Básta szekere	182
A sírja fölé kápolnát építörtek	159	Kálvin János térített minket	183
Kanizsai Dorottyá	160	Varga maradjon a kaptafánál	183
A csatából hazatért ló	160	A három nemzet és a három vallás békében élt egymással	184
Nyakavágó napja	161	A pápa nem állt Bethlen mellé	184
A tömegsír	162	Zrínyi és vitézei	184
A fiatal asszonyok ruhát cseréltek	163	Vetélyársak vótak	185
Itt vannak a törökök	163	Szulejmán síremléke	185
A tüzes barát	164	Itt van segítő Mária!	186
A barlangba menekült a nép	164	A nemesi levél	186
Tüskevár	165	A hajdúk levágták Kátay Mihályt	187
Jajtó	165		

Eredetileg marthahajcsárok vaótak	187	Harchegy, orvoskút, seregódal	204
Báthori Gábor	188	A labancokat beleszorították	204
A királyi korona	188	a mocsárba	204
Zrínyi fája	188	Megfordította a lován a parkót	205
Jött Zrínyi a csapatával	189	Rákóczi kút	206
Nem maradt több magyar, mint amennyi		Apagyí Gábor	207
egy öreg tölgyfa alatt elért volna	189	Balogh Adám fája	207
A bécsi udvar ölette meg	190	A régi öregek mondták	207
A katonák hordták össze a csákóikkal	190	Rákóczi lánya	208
Thököly Imre	190	Rákóczi harang	208
Szentegyház bástya	191	Kaszáskút	209
Báta betelepítése	191	Amikor Rákóczi menekült	209
Ő hozta a zászlót befelé	192	Rácjárás	209
A protestáns papokat meggyilkolták	192	A romhányi csata	210
A balkáni lakosság elmenekült	192	Csákós dúló	210
A kúbrány	193	Kuruc domb	211
Rákóczi híre-neve	193	A romhányi mogyorófa	211
A páterek tanították	193	Rákóczi fája	212
Jeladás a várból	194	A kurucok lőtték őket	212
Rákóczi jobbjai	194	Rákóczi mikor menekült	212
Rákóczi Gyömrőn seregszemlét		Rákóczi végórája	212
tartott	195	Mintha aludt volna	213
Lelőkte a toronyból az imára hívó		Rákóczi harangjai	213
müezzint	195	Rákóczi serege	213
Az ónodi országgyűlés	195	A régi határ	214
A csatornán keresztül menekültek	195	Jánosik elvette a vásznat	214
Magyar Balázs	196	Füstjelekkel adták a hírt	214
Krakkóig szállították a halat	196	A firtosi alagút	215
Cinka Panna háza	196	Puskás Klára	215
Rákóczi induló	196	Kapával agyonütte a tatárt	215
A pereskedő pásztóiak	197	Az almási barlang	216
Osztrák katona köpenyben ment ki a		Szegény tatár	217
börtönből	197	Ló után kötötték, karóba húzták	217
Rákóczi fái	197	A tatárok beözönlöttek	217
Rákóczi alagútjai	198	Cibrefalva	218
Sziklába vágott kútbörtön	201	Kutyafejű tatárok	218
Rákóczi sebezhetetlen	201	A tatárok lerombolták a templomot	218
Rákóczi asztala	201	Tatárút	218
Csitt Tamás	202	Oda csapott Mária homlokára	219
Rákóczi mondása	202	Az asszonyokat ették meg	219
A halottakkal hadakoztak	203	Emberevők vótak a tatárok	220
A kurucvágás	203	Oltárkő	220
Esze Tamás	203	A hegyről kilötte a tatár vezért	220
A regéci vár	203	Tatárút	220
Rákóczi kő	204	A remetei emberek	221

A tatárokat elkergették	222	Én, Kossuth Lajos, Magyarország	
Vérvőgy	222	kormányzója	244
Birtalan nap	222	Petőfi szabadszálláson született	244
A tatárok leszármazottjai	224	Petőfi a meghívást elutasította	245
A fertődi kapu	224	Petőfi barátja	245
A tizenkét lányt meztelenül befogta	224	Ha jönne a német	245
Hatvani István	225	Petőfi forrás	246
Télvíz idején támadták meg őket	226	Petőfi Sándor fája	246
Még a fűzfák es sírtak	227	Választottak csillagot	247
Madéfalváról lóháton jött el	227	Nagy Zsuzsikának udvarolt	247
Csengő magyarok	227	A bánya felfedezése	247
Erdélyből hozták a maguk szentjeit	228	Hat ökrös szekéren vitték a kincseket	247
Karjikon a gyermekek, s úgy mentek	229	Én, Kossuth Lajos, Magyarország	
A hadak útja	229	kormányzója az őrhelyemet átadom	248
Mária Terézia malma	229	A cigány kürtös	248
Mária Terézia vára	230	Az abdai csata	249
Mária Terézia telhetelen vót	230	Elterelték Jellasics csapatait	250
Mária Terézia annyi fődét adott	230	Kardos Örzse	250
A kalapos király	231	Sukorón üléseztek a tábornokok	250
A szabadságért lettek bujdosóvá	231	Az első ágyúlövés	251
Isten az égben, a császár Bécsben	232	Vitézi virtus	251
Makrai Péter	234	A pákozdi csata	251
A halastót és magának akarta	235	Tótugrás	252
Császár út	235	Adjatok kenyeret	252
A fakereszt megmaradt	236	Pokolsás dűlő	252
Angyal Bandi	236	Lovagoltál-e már?	253
Az ír püspök menekűt	237	A tápióbicskei csata	253
Sobri Jóska búvóhelye	237	Az isaszegi csata	254
Sobri Jóska megsebesítették	238	Honvéd erdő	255
Olyan éhség vót	238	Harsányi Bálint	255
Apám elment katonának	239	Az isaszegi fa	255
Rossz órában született	239	Hét lovat lőttek ki alóla	256
Az utolsó énekmondó	240	Klapka kemény embör vót	256
Tompá Mihály	240	Oroszlán barlangjába kerültem	256
Madách és Borka	241	A templom tornyába ki vót tűzve a	
Odatette az oltárra a szívét	241	Kossuth zászló	257
Az oroszlánynak nincs nyelve	242	1849-ben megkongatták	
A Lánchíd oroszlánja	242	a harangokat	258
A szikra berepült a szemibe	242	Mikor jöttek be a horvát katonák	258
Kossuth Lajos keresztelése	243	Gábor Áron	259
A csodarabbi	243	Bem és Petőfi	260
A Gyilkos tó	244	Bem apó sebezhetetlen	260
Az 1830-as árvíz	244	Zeyk Domokos	260
		Az orosz generális	261
		Már csak a gyerekek harcoltak	261

Három ágyúgolyó	261	Él Rózsa Sándor!	277
Jött a futár lóháton	261	Ágota csárda	277
A csatában mindig első voltam	262	Az ajvári grófnak a fia vót	277
Ketté törték a kardjukat	262	Vallasz-e Sándor?	277
Sörrel nem koccintanak	262	Bevitette a papot a szállására	278
Kitöszöm a fekete zászlót	262	Egy lovat kifogott	278
Petőfi Sándor vagyok	263	Rózsa Sándor a kislányt	
A dédöregapám a 48-as szabadság-		megköröszttette	279
harc katonája vót	263	Rúzs Sándor orgazdája	279
Nyóc évet kapott	264	A pandúrok a menyecskén erőszakot	
Magyar János	265	akartak tenni!	280
Akasztás domb	266	Hogyan lehet megijeszteni	
Fekete domb	266	egy embert?	280
Osztrák spiclik tanyáztak	266	A szátokat mögtűrűjétek	281
Kürti Miklós	267	Tizenkét betyár vót	281
Megsebesült egy katona	267	Ha valaki az én nevemben jön	282
Lázár Lajos	267	Rózsa Sándor aranya	282
A peredi csatában estek el	268	A papot nyakig ásta a földbe	283
Koroknai Dániel	268	Feleresztette a kútgémet	283
Petőfi körtefája	268	Rózsa Sándor beugratott a kapun	284
A csatában látták Petőfit	269	A Kocsmába Rózsa Sándort fogják	
Petőfi halála	269	jáccani	284
Petőfi sírja	270	Mire használják a karikást?	285
A közös sír	270	Az utolsó kívánságát kérte	286
Alexander Petrovics	270	Rózsa Sándor kezét csókolt	
Petrov Alexander sírja	271	Kossuth Lajosnak	286
A szárazmalomban bújtatták el		Kossuth ostoros katonája vót	287
Táncsics Mihályt	271	Él Rózsa Sándor!	287
Petőfi nem halt mög	272	Lóháton átúsztta a Tiszát	288
Külön padjuk volt a 48-asoknak	272	Rózsa Sándor sírja	288
A székelység Kossuth-párti lett	272	Nem gyilkolt, csak rabolt	288
Kossuth Lajos képe	273	Rongyos csárda	288
Kossuth bankók	273	Marsi halma	289
Legyél büszke fiam!	273	Rab Jancsi útja	289
A magyar szentek	273	A szökött betyár	289
48-as oklevél	274	Elárulta Savanyú Jóskát	289
Egy íccaka itt hált a korona Karcagon	274	Savanyú Jóska	290
Az öregjeink megkönnyezték a Kossuth-		Savanyú Jóskát öregapám emlegette	290
nótát	274	A betyárok meg a pandúrok együtt	
Arra menekült Kossuth Lajos is	275	mulattak	291
Besorozták a császári seregbe	275	Ferenc József	291
Miért dőlt meg a koronán a kereszt?	275	Erzsébet forrás	292
Ahun a koronát elásták	275	Erzsébet királyné	292
Bedobták az égő házba	276	A Tisza fenekén ástak kutat	292
A fehér barátok	276	A mérnöknek a lelke jár vissza	292

Nagyon régi kép	293	A magyar öröket megtámadták	321
Kenyeres domb	293	Jobban szeretnék a monarchia	
Meghalt Mátyás király	293	hadnagya lenni	322
A széki sóbánya	294	Kihúzta a mocsárból	322
A hegy is találkozik a hegygel	295	A kitüntetés	323
Fatengelyes kocsikkal hordták a követ	295	Tisza István	324
A mócok kiirtották a magyar		Az 1918-as sztrájk	325
községeket	296	Ami nincs, azt szüvesen megosztom	326
Mennyit nappal raktak, éjjel		A Dollár család	327
réjük hullt	296	A románok halomra lőtték őket	327
A barlangban lakott egy barát	297	Holnapról Románia leszünk	328
Ellene mondott a császárnak	297	Amikor megtudta, hogy Erdély a	
Vidrócki Marci	298	románoké	328
Ezön az éccakán a te borgyúdat		Átadom a várost	329
visszük el	300	Veres Ártán	329
Szögedi, a szegény nép barátja	300	Az utolsó magyar betyár	330
Sisa Pista	301	1926-ban itt vót Horthy Miklós	330
Magyar Miska	304	Gömbös zsebébe nyúlt és kivette a	
A buciklicai betyárok	305	fényképet	330
A betyárok ingjét, gatyáját mosta ki	306	A 14-es háború vitézei	331
Sós Pista	307	Móra Ferenc	331
A betyárok Nemespátrón möghúzták		Az 1934-es éhségstrájk	332
magikat	308	Az 1937-es éhségstrájk	332
Patkó Bandi és az asszonyok	308	Megkóstútuk a papi borokat	333
Patkó Bandi és a gyerekek	309	A magyar himnuszt hallgattuk	333
Patkó Bandi a csárdában	309		
Kapcabetyárok	309	Háromszáz kilométer negyven fokos	
Sándor Móric	310	hidegben	334
		Kuzisták és vasgárdisták	334
Meglátjátok, hogy háború lösz	312	A román pap lánya	334
Rudolf királyfi	312	Mikor Bukovinából hoztak ki münket	334
Én vagyok József főherceg	312	Mérgezett tejet adtak	334
Szántatok, vessetek	313	Bajcsy-Zsilinszky Endre	335
Meglátjátok, hogy háború lösz	314	Horty István gépe leesött	337
A kereszt az égen	315	A második hadsereg	337
Sírató híd	316	Háromszáz kilométer negyven fokos	
Mi az a Szerbia? Egy früstük.	316	hidegben	339
Azt odaátal dobolják	316	Befogadtak, mikor fogságba vótam	343
Egy asszonyt élve eltemettek	316	Tizenegy támadást vertünk vissza	344
A cica megette	317	Szőnyegbe csavarva vitték ki az	
Karácsonykor átmentek az orosz fronton		országból	344
a másik lövészárkába	317	Horthy levelet írt Sztálinnak	344
A doberdói áttörés	317	Markúták ki a kukoricát	345
Mi van a tőtésen túl?	320	A pusztá életünket mentettük	346
Élve elásták	321	Hagyott egy búcsúlevelet	355

A gödör szélire állították azt		Száz és száz asszonyt kergettek át	391
a tizenegy embert	355	Dr. Szőnyi Alajos	391
A német százados agyonlőtte	356	Száz sorból állt a menet	393
A katonaságot szállítottuk	356	Márton Áron	393
A románok felakasztották őket	357	Dukát József	398
Háttal a boglyához állították	357	Bezárták hat hónapra	398
Sánta Mihály	357	Zsilaván vótam rab	398
A Vaszgárdisták föltartott kézzel		Sok mindent szerettem vóna látni	399
elvonultak	358	Az ávosok elvitték őket	400
Levágták a kezüket	358	Akasszuk fel a bognárt!	401
1944-ben	358		
A Szálasi bunker	359	Az 56-os mozgásba úgy kerültek bele	402
1944 októbere	360	Együtt dobbant millió szív	402
Mikor elfogták az oroszok	362	Az 56-os mozgásba úgy kerültek bele	425
Úgy tudta hazahozni a gyűrűt	363	Marad-e még magyar?	425
Mint amikor a búzát kaszálják, úgy		Mentek át a határon	426
hullottak az emberek	363	Sokat meg is vertek	426
Mindegyiket egy-két lépésrű lelőtte	370	Csak lesz egy falat kenyérünk	426
Beásták magukat egy gödörbe	373	Tőkés László	427
Feltűnt egy fényes csillag	373	Hát ezt a világ engedi?	427
1944-ben	374	Amikor Antall József meghalt	428
Ó babuska, babuska	375	Helynévmagyarázó mondák	429
Minden család bunkert ásott	376	Alagutak	438
Mikor fogságba kerültek	376		
Vencel Péter	376	Jegytetek	443
Kétszáz embert vittek el Árok-		I. Köszönetmondás	445
szállásról	377		
A 877. 58. paragrafus, 9. pont	377	II. A gyűjtésről	445
Csak éltek a föld fölött	384		
Apor Vilmos püspök	385	III. Adatközlők	446
A háború után	386		
A svejci konzulátus	387	IV. A mondákban előforduló	
Varc Jani	388	történelmi személyek	456
Veres Péter	388		
Szülőföldem szép határa, meglátlak-e		V. Tájszavak	460
valahára?	389		
Negyven hónapig birkahodályba	389	VI. Tartalom	461
Mikor ez a rendszer begyűtt	391		

Editor: Ágnes Szemerkenyi

Ethnographical Institute of the Hungarian Academy of Sciences

1014 Budapest, Országház u.30.

1973. No. 1.

Nagy, I.: Aetiological Tales

Bosnyák, S.: Tales from Karcag

Káka, J.: Folk Beliefs and Customs of Nagydobrony

Hoppál, M. – István, L.: Belief Stories and Anecdotes

Bosnyák, S.: Folk Belief Stories from Csongrád County

Kakas, Z.: On a Medical Plant from Transylvania

Kovács, Á.: AaTh 810 and AaTh 1725 – Text and variation

1974. No. 2.

Nagy, D.: The Hungarian Wooden Grave Posts

1975. No. 3.

Fehér, Z.: Folk Beliefs of a Hungarian Village

1976. No. 4.

Folk Beliefs from Jászdózsa – Collected by E. Gulyás

Belief System of a Hungarian peasant Woman – Collected by dr. M. Sándor

1976. No. 5.

Changing Folk Customs and Beliefs – Collected by B. L. Irányi

Folk Belief Stories – Collected by M. Hoppál

Kovács, S.: Hungarian Etnomedicine from Transylvania.

Szilágyi, M.: On the Folk-Humor

1977. No. 6.

The Mythical World-view of the Hungarians in Bukovina – Collected and selected by
S. Bosnyák

1977. No. 7.

Grave-yards and Grave-signs in Transylvania – Collected by P. Imreh, commented by
M. Hoppál.

Carved Tomb-stones and Their Decorative Art Collected and drawn by L. Péterfy

1978. No. 8.

Dr. Nagy, D.: Hungarian Folklore in USA, vol.1.

1978. No. 9.

Love-Symbolism in the Hungarian Decorative Art

1978. No. 10.

Horváth, I.: Customs and Beliefs Related to Festivities of the Croatians of Western Hungary

1979. No. 11.

Nagy, D.: Hungarian Folklore in USA, vol.2.

1980. No. 12.

Bosnyák, S.: Folk Beliefs of the Hungarians in Moldavia

1981. No. 13.

Varga, M.: Decorative Art of the Hungarian Peasant Embroidery

1982. No. 14.

Folk Beliefs and Superstitions-Collected by F. Bondár, S. Bosnyák, M. Fügedi, M. Hoppál

1983. No. 15.

Zentai, T.: Folk Beliefs in the Ormánság Region

1984. No. 16.

Bosnyák, S.: Folk Beliefs of the Hungarians in Bukovina

1989. No. 17.

Virt, I.: Folk Beliefs Concerning Death In Zombor

1989. No. 18.

Hoppál, M.: Ethnic Symbolism: Tradition and Ethnicity in a Hungarian and an American-Hungarian Community

Niedermüller, P. The After Life of Peasant Culture: Objects and Rituals

1992. No. 19.

Dömötör, Á.: Cataloge of Hungarian Protestant Examples.

Folklor Archivum can be obtained in exchange for scholarly publication from the
Publisher: MTA Néprajzi Kutatóintézet Könyvtár, 1014 Budapest, Országház u. 30.

3000, —

Borítóterv és tipográfia: Kaszta Mónika
Nyomdai előkészítés: Art-is Kft., Szentendre
Nyomás: deMax Print Kft., Budapest

MTA NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZET · A borító Szat. László és a kum párvadala (Székelyderzs / Dújú) falfestmény felhasználásával készült · Fotó: Móser Zoltán · Design: Kaszta Mónika

